

ਪੰਜਾਬੀ ਫੁਲਵਾੜੀ

ਹੰਸ ਚੋਗਾ

Sri Satguru Jagjit Singh Ji E-library

Sri Satguru Jagjit Singh Ji E-library has been created with the approval and personal blessings of Sri Satguru Uday Singh Ji. You can easily access the wealth of teaching, learning and research materials on Sri Satguru Jagjit Singh Ji E-library online, which until now have only been available to a handful of scholars and researchers.

This new Sri Satguru Jagjit Singh Ji E-library allows school children, students, researchers and armchair scholars anywhere in the world at any time to study and learn from the original documents.

As well as opening access to our historical pieces of world heritage, digitisation ensures the long-term protection and conservation of these fragile treasures. This is a significant milestone in the development of the Sri Satguru Jagjit Singh Ji E-Library, but it is just a first step on a long road.

Please join with us in this remarkable transformation of the Library. You can share your books, magazines, pamphlets, photos, music, videos etc. This will ensure they are preserved for generations to come. Each item will be fully acknowledged.

To continue this work, we need your help

Your generous contribution and help will ensure that an ever-growing number of the Library's collections are conserved and digitised, and are made available to students, scholars, and readers the world over. The Sri Satguru Jagjit Singh Ji E-Library collection is growing day by day and some rare and priceless books/magazines/manuscripts and other items have already been digitised.

We would like to thank all the contributors who have kindly provided items from their collections. This is appreciated by us now and many readers in the future.

Contact Details

For further information - please contact

Email: NamdhariElibrary@gmail.com

kirpal.singh.chara

ਓਂ

[ਕਾਨੁਨ ਅਨੁਸਾਰ ਰਜਿਸਟਰੀ ਕਰਾਈ ਗਈ ਹੈ]

ੴ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਪੰਜਾਬੀ, ਪੰਜਾਬੀਓ! ਫੁਲਵਾੜੀ ਸਾਡੀ।
ਭੁੱਖੀ ਸਾਡੇ ਪਜ਼ਾਰ ਦੀ, ਖਿੜ ਮਹਕੇ ਡਾਢੀ।

ਪੰਜਾਬੀ ਫੁਲਵਾੜੀ

ਹੰਸ ਚੋਗ

ਅਰਥਾਤ

ਪੰਜਾਬੀ ਕਵੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮਨੋਹਰ ਰਚਨਾਂ

ੴ ੩ ੪

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਖੇਪ ਹਾਲਾਤ.

ਕ੍ਰਿਤ

ਬਾਵਾਬੁੱਧਸਿੰਘ ਐਗਜ਼ੈਕਟਿਵ ਇੰਜੀਨੀਅਰ

ਪੰਜਾਬ (ਸਰਗੋਧਾ).

੧੯੧੪ ਈ:

ਕਰਤਾ ਲਈ

ਭਾਈ ਬਹਾਦਰਸਿੰਘ ਮੈਨੇਜਰ ਦੇ ਯਤਨ ਨਾਲ
ਵਜ਼ੀਰ ਹਿੰਦ ਪ੍ਰੈਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਛਪੇ।

ਅਸ਼ੱਧੀ ਪੱਤ੍ਰ

ਸਫਾ	ਸਤਰ	ਅਸ਼ੱਧ ਪਦ	ਸ਼ੁੱਧ ਪਦ
੩	੧੭	Encyclopedia of Brit- tanica	Encyclo paedia Brittanica.
੮	੨੬	ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਨਾਲ	ਦੇਵ ਨਾਗਰੀ ਨਾਲ
੧੨	੧੦	ਮਿਸਤਰੀਆਂ	ਮਿਸਰੀਆਂ
੨੫	੨੩	ਵਧਾਈ	ਵਧਾਈ
੨੮	੨੧	‘ਪਲਟਾਂ’	‘ਪਲਾਟਾਂ’
੩੭	੧੧	੧੯੨੬	੧੯੨੬
੭੩	੧੮	੧੦੯	੧੬੦੯
੮੩	੮	ਇਕਾਨ	ਇਕਨਾਂ
੯੩	੬	ਲਿਖ ਚੁਕੇ ਹਾਂ	ਲਿਖਦੇ ਹਾਂ
੧੦੩	੫	ਏਧਰ ਤੇ ਓਧਰ	ਏਧਰ ਏਹ ਤੇ ਓਧਰ
੧੨੨	੨੧	ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ	ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ
੧੨੮	੩੦	ਲੋੜ ਕਿ ਇੱਕ ਮਨੁੱਖ ਬੜਾ	ਲੋੜ ਹਰ ਇਕ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਬੜੀ
੧੪੯	੨੩	ਸਾਂਈ _ ਲੁੱਸ਼ਾਹ	ਸਾਂਈ ਬੁੱਲ੍ਹੇ ਸ਼ਾਹ
੧੫੯	੭	ਸੋਈ	ਮੋਈ
੧੬੦	੩	ਕੀਰੀ	ਕਾਰੀ
੧੬੬	੨੧	ਵਾਰ	ਦਾਰ
੧੬੯	੬	ਖਾਬਾਂ ਨੂੰ	ਬਾਬਾਂ ਨੂੰ
੧੬੯	੧੩	ਮਾਝਣ ਨੀ	ਮਾਂਦੇ ਨੀ
੧੭੨	੨੦	ਕਵੀ ਸਨ	ਕਵੀ ਹਨ
੧੭੬	੧੨	ਖ਼ਤਾ ਨਿਹੀ	ਖ਼ਤ ਨਿਹੀ
੧੮੫	੧੫	ਨਿਵਾਜ਼ੇ ਦਾ	ਨਿਵਾਜ਼ੇ ਤਾਂ
੧੮੫	੧੭	ਵਿਰ ਵਰਤਿਆ ਹੈ	ਵਿਰ ਵਰਤਿਆ ਹੈ
੧੯੦	੨੩	ਮੁਹੱਮਦ	ਮੁਹੱਮਦ
੨੦੦	੨੫	ਸਿਮਰਨੀ	ਸਮਿਗਰੀ
੨੦੧	੭	ਰੰਗ, ਐਨ ਗੈਨ	ਰੰਗ ਅਰ ਐਨ ਗੈਨ
੨੦੫	੨੨	ਕੰਨੂੰ	ਕੁਨੂੰ
੨੦੬	੪	ਦੁੱਏ	ਦੁੱਏ

ਮੁਖ ਬੰਦ !

ਪੰਜਾਬੀ ਸੁਭਾਨ ਇੱਕ ਐਸੀ ਸੁਭਾਨ ਹੈ ਜੋ ਅੱਜ ਤੱਕ ਬਰਫਾਂ ਹੇਠ ਦੱਬੀ, ਪਰ ਹਰੀ ਹਰੀ ਕਣਕ ਵਾਂਗੂ ਸੁਰਜੀਤ ਟੁਰੀ ਆਈ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਰਾਜ ਚਰਬਾਰ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ, ਭਾਵੇਂ ਪੰਛਤਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਖਜ਼ਾਲਾਂ ਦੇ ਪੁਕਾਸ਼ ਦਾ ਵਸੀਲਾ ਇਸਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬਣਾਯਾ, ਪਰੰਤੂ ਰੱਬ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ, ਸਤਿਗੁਰ, ਭਗਤੀ ਭਾਵ ਵਾਲੇ ਵਕੀਲਾਂ, ਸਾਧੂ ਸੰਤਾਂ ਨੇ, ਵੀਰਾਂ ਦੇ ਮੌਹ ਵਿੱਚ ਭੈਣਾਂ ਨੇ, ਤੇ ਪਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਯੋਗ ਵਿਚ ਨਾਰੀਆਂ ਨੇ ਅਤੇ ਵਿਆਹਾਂ ਦੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਹਾਗਣ, ਤੇ ਬਿਰਹਣੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਦਿਲਾਂ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਤੇ ਅਸਲੀ ਵਲਵਲਿਆਂ ਦੇ ਉਹ ਕੁਛ ਭਾਵ ਪਰਯਟ ਕੀਤੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਸਾਹਿੱਤਜ ਦਾ ਇੱਕ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹਨ। ਪਰ ਸ਼ੌਕ ਹੈ ਕਿ ਸਮੇਂ ਦੀ ਅਨਗਹੱਲੀ ਦੇ ਕਾਰਣ ਉਹ ਲੌਪ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਲੌਪ ਹੁੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਦੇਸ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕਿਸੇ ਕੌਮ ਦੀ ਉਨਤੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਿਰਭਰ ਉਸਦੇ ਸਾਹਿੱਤਜ ਪਰ ਹੋਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸਦੇ ਦੇਸ ਦੇ ਵਾਸੀ ਆਪਣੀ ਮਾਦਰੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਸ਼ੌਰਦਾਰ ਲਿਟੇਚਰ (ਸਾਹਿੱਤਜ) ਦੇ ਮਾਲਕ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਉਹ ਦੇਸ ਕਦੇ ਬੀ ਉੱਨਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਹ ਥੱਲ ਬਰੀ ਹੀ ਗਾਫਲੀ ਵਿਚ ਸੱਟੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼, ਮੁਲਕ, ਅਰ ਕੌਮ ਦੀ ਸੱਭਜਤਾ ਅਰ ਉੱਨਤੀ ਲਈ ਇਸ ਨੀਉ ਰੂਪ ਪਦਾਰਥ ਨੂੰ ਅਰਥਾਤ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸਦੀਆਂ ਵਿਖਰੇ ਹੋਏ ਖਜ਼ਾਨੇ ਨੂੰ ਜਮਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਰ ਤਬਾਹ ਹੋਣੋਂ ਬਚਾਯਾ ਜਾਵੇ।

ਇਸ ਭਾਰੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਥਾਵਾ ਬੁੱਧਸਿੰਘ ਜੀ ਐਗਜ਼ੈਕਟਿਵ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਸਰਗੋਧਾ ਨੇ ਇਸ ਸੈਂਚੀ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਕਰਨੇ ਦੀ ਖਿਲੀ ਵਾਹ ਲਾਈ ਹੈ, ਆਪ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵੀਆਂ ਤੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਤਹਾਸ ਦੀ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਖੋਜ ਤੇ ਭਾਲ ਦਾ 'ਜੇਠਾ ਵਲ' ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਜੀ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਸਲ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖੀ ਹੈ, ਥਾਵਾ ਵਸੀਲਾ ਜੀਤਕਦੇ ਅਨੇਕ ਪੰਜਾਬੀ ਆਤਮਕ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਂ ਸਕਲਤ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ

ਦੇ ਮਜ਼ਮੂਨਾਂ ਪਰ ਨੌਟ ਦਿਤੇ ਹਨ, ਅਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਚਰਿਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਸੰਖੇਪ ਹਾਲ ਬੀ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਗੋਯਾ ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਉੱਚੇ ਤੇ ਵਲਵਲੇ ਵਾਲੇ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਨਿਉਤਾ ਦੇਕੇ ਸੌਦਾਗਾ ਹੈ, ਜੋ ਹੁਣ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠਕ ਵਰਸ਼ਨ ਦੀਦਾਰੇ ਕਰਕੇ ਸ਼ਾਦਾਬ ਹੋਣ

ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਅੱਜ ਤੱਕ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾਂ ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਆਵੇਗੀ। ਗੋਯਾ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਾਰ 'ਖਜਾਲ ਲੜੀ' ਪ੍ਰੋਤੀ ਜਾਏਗੀ, ਅਰ ਇੱਕ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਸਦੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮੋਹਨਤਾਂ ਪਾਪਤ ਹੋ ਸਕਣਗੀਆਂ। ਇਸਤਰਾਂ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ, ਇਸਦੇ ਇਤਹਾਸ, ਇਸਦੇ ਲਾਭ, ਤੇ ਅਗੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਮਦਦ ਮਿਲੇਗੀ। ਪਰ ਏਹ ਪੜ੍ਹ ਲੁੜ੍ਹ ਪੰਜਾਬੀ ਵੀਰਾਂ ਦੀ ਕਵਰਦਾਨੀ ਅਰ ਸਹਾਇਤਾ ਪਰ ਨਿਰਭਰ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਜਨ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਦੀ ਪੂਰੀ ਪੂਰੀ ਮੱਦਦ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਜੋ ਆਪ ਦੀ ਸਾਰੀ ਵਿਉਂਤ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹੇ ਅਰ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਲਾ ਮਾਲ ਹੋਵੇ।

ਬੀਰ ਸਿੰਘ

ਪੰਨਜਵਾਦ !

ਪੰਨਜਵਾਦ ਹੈ ਉਸ ਸੱਚੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਜਿਸ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਤੇ ਵਿਆਲਤਾ ਨਾਲ ਏਸ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਏਹ ਕੀਟ ਤੋੜ ਪੁਚਾ ਸਕਿਆ। ਫੇਰ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਸੱਜਣਾਂ ਦਾ ਸੱਚੇ ਵਿਲ ਨਾਲ ਪੰਨਜਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਏਸ ਅੱਖੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਹੱਥ ਵਟਾਇਆ। ਖਾਸ ਕਰ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸੋਮਨੀ ਕਵੀ ਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪੰਥਕ ਲੇਖਕ ਤੇ ਸੇਵਕ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਗੁਞਾਰ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੜ ਸੋਧਨ ਤੇ ਛਪਾਈ ਦੇ ਸੁੰਦਰ ਹੋਣ ਵਿਚ ਅਤਿ ਮਦਦ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਸੁੰਦਰ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਨਰੇਰੀ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਭਡਾਨਾ ਦਾ ਪੰਨਜਵਾਦੀ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਥਾਥਾ ਜੱਲਨ ਜੀ ਦੀ ਕਵਤਾ ਦੀ ਵਨਗੀ ਕਰਤਾ ਨੂੰ ਘੱਲੀ।

ਮੈਨੇਜਰ ਸਾਹਿਬ ਵਜ਼ੀਰ ਹਿੰਦ ਪੈਸ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਏਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਘਰ ਦਾ ਕੰਮ ਜਾਣਕੇ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਰ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਐਹਸਾਨਮੰਦ ਹਾਂ।

ਏਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕ ਕਵੀਆਂ ਦੀਆਂ ਛਪੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟ ਹੋਣ ਲਿਖੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲੀਤੀ ਅਰ ਉਹਨਾਂ ਗ੍ਰੰਥਕਾਰਾਂ ਦਾ ਪੰਨਜਵਾਦ ਕਰਨਾ ਮੇਰਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ:-

- (੧) Encyclopedia of Brittanica.
- (੨) ਯਾਦੇ ਵਛਤਗਾਂ, ਕਰਤਾ ਮੁਹੰਮਦ ਦੀਨ ਫੌਕ।
- (੩) The Sikh Religion by Mr. Macauliffe.
- (੪) ਤਵਾਰੀਖ ਖਾਲਸਾ, ਕਰਤਾ ਭਾਈ ਗਜਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗਜਾਨੀ।
- (੫) ਗੁਲਜ਼ਾਰਿ ਵਗੀਦੀ।

ਕਰਤਾ ਦੀ ਆਖਰੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਪਾਠਕ ਜਨ ਕਰਤਾ ਦੇ ਆਸ਼ੇ ਵੱਲ ਜਾਣ, ਅਰ ਭੁਲਾਂ ਵੱਲ ਨਾ ਵੇਖਣ। ਕਿਉਂ ਜੋ “ਭੁਲਨ ਅੰਦਰ ਸਭ ਕੇ ਅਭੁਲ ਗੁਰੂ ਕਰਤਾਰ”।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੱਜਣਾਂ ਕੋਲ ਪੁਰਾਣੇ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਕਵਤਾ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਪੁਰਾਤਨ ਕਵੀਆਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਮਲੂਮ ਹੋਣ, ਉਹ ਕਰਤਾ ਨੂੰ ਲਿਖ ਘਲਨ, ਅਰ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਤੇ ਐਹਸਾਨ ਚੜ੍ਹਾਉਣ। ਪੁਰਾਣੇ ਗੀਤ ਚੋਣ ਤੇ ਵਾਰਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰਤਾ ਦਾ ਬੌਹ ਪਤਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਵੀ ਲਿਖ

[੪]

ਘਲਨ, ਬੜਾ ਧੰਨਜਵਾਦੀ ਹੋਵਾਂਗਾ। ਕਰਤਾ ਨੂੰ ਖਾਸ ਕਰਕੇ “ਹੀਰ” ਦੀ ਅਸਲੀ ਵਾਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਈ “ਹਜ਼ਾਰੇ ਦੀ ਵਾਰ” ਵੀ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਏਹ ਵਾਰ ਬੜੀ ਪੁਰਾਣੀ ਅਰ ਕਿਸੇ ੨ ਵਾਡੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ। ਜੇਕੋਈ ਪੰਜਾਬੀਆ ਪਿਆਰਾ ਯਤਨ ਕਰਕੇ ਘੱਲ ਦੇਵੇ ਜਾਂ ਆਪ ਹੀ ਛਪਾ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਭਾਰਤੋਲੀ ਤੇ ਅਠਮੋਲੀ ਬੋਲੀ ਬਣਾ ਲਵੇਗਾ। ਜੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬਰਾਵਾਂ ਨੇ ਏਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਕੇ ਦਾਸ ਦਾ ਸੀ ਵਧਾਇਆ ਤਾਂ ਏਸ ਫੁਲਵਾੜੀ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਕਜਾਰੀ ਖਿੜੇਗੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਬਰਖੁਦਦਾਰ, ਵਾਰਸਸ਼ਾਹ, ਫ਼ਜ਼ਲ ਆਦਿ ਸਿੰਗਾਰ ਰਸ ਦੇ ਕਵੀਆਂ ਦਾ ਹਾਲ ਹੈ, ਓਹ ਛੋਤੀ ਹੀ ਛਪਵਾਕੇ ਆਪ ਦੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਦਾਸ—ਕਰਤਾ

ਬੇਨਤੀ

“ਪੰਜਾਬੀ” ਦੀ ਨੀਵੀਂ ਦਸ਼ਾ ਵੇਖ, ਅਰ ਗਵਾਂਢੀਆਂ ਦੇ ਨਿਹੋਰੇ ਤੇ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਤੀਰ ਝੱਲ, ਏਹ ਛਾਤੀ ਛੋਕੋ ਛੋਕ ਤੇ ਲਹੂ ਲਹਾਨ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸੀ। ਜੀ ਵਿੱਚ ਏਹੀ ਤਾਂਘ, ਮਨ ਨੂੰ ਏਹੀ ਖਿੱਚ ਕਿ ਕਿਸੇ ਤਰਹਾਂ ਏਹਨਾਂ ਕ੍ਰਿਤਘਣਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆਵੇ। ਜਾਂ ਰੱਬ ਹੀ ਸੋਝੀ ਪਾਵੇ, ਕਿ ਏਹ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਡੀ ਮਾਤੀ ਬੋਲੀ ਹੈ, ਏਸ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਨੀ ਸਾਡਾ ਧਰਮ ਹੈ। ਪਰ ਕਿੱਥੋਂ! ਬਬੇਰਾ ਕੂਕਿਆ, ਢੰਡੇਰਾ ਫੇਰਿਆ, ਪਰ ਏਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅੰਰੇਬੀ ਬਾਜੇ ਦੇ ਸ਼ੋਰ, ਅਰ ਤਬਲੇ, ਵੋਲ ਦੇ ਹਾਹਾ, ਹੁਹੂ ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਇਕ ਮਧਮ ਬੀਨ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਕੌਨ ਸੁਣਦਾ ਹੈ!! ਅੰਤੁ ਰੁਪ!! ਪਰ ਆਪਨੀ ਬੋਲੀ ਦੀ ਨੀਵੀਂ ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਉਭਾਰਨ ਦੇ ਖਿਆਲ ਦਾ ਬੀ ਮਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਅਜੇਹੇ ਵੇਲੇ ਬੀਜ ਪਿਆ ਸੀ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਅਨਗੈਹਲੀ ਦੀ ਤੱਤੀ ਹਵਾ ਅਰ ਹਮਸਾਇਆਂ ਦੇ ਤਾਹਨਿਆਂ ਦੇ ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਤੇਜ਼ ਕਿਰਨਾਂ ਉਸ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਨਿਮਾਨੇ ਨੂੰ ਬੇਕਾਰ ਤੇ ਨਕਾਰਾ ਨਾਂ ਕਰ ਸਕੀਆਂ!! ਓਹ ‘ਬੀ’ ਵਧਦਾ ਹੀ ਗਿਆ। ਏਹ ਖਿਆਲ ਪੱਕਾ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ!! ਅੰਤ ਏਹੀ ਸੋਚ ਆਈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਤਰਾਂ ਪੁਰਾਤਨ ਕਵੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰੀਏ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਭੁਲੇ ਹੋਏ ਬਚਨ ਆਪਣੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਜਨਾਂ ਦੀ ਭੇਟਾ ਕਰੀਏ, ਅਰ ਦੱਸੀਏ, ਕਿ ਵੇਖੋ ਏਹ ਰਤਨ ਤੁਹਾਡੀ ਆਪਨੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਹੀ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਧਿਆਨ ਦੇਵੋ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਹੋਰ ਵਧ ਅਮੋਲਕ ਹੀਰੇ ਲਾਲ ਇਸ ਬੋਲੀ ਦੀ ਖਾਕ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਏਨਾਂ ਹੌਸਲਾ ਕਰਨਾ ਇਕ ਭੁਲ ਸੀ। ਇਕ ਅਨਹੋਣੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸਿਰ ਤੇ ਚਾਣਾ ਸੀ। ਪਰ ਬੰਗਾਲੀ ਬੋਲੀ ਦੀ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤਾ ਵੇਖ ਅਰ ਏਹ ਜਾਣ, ਕਿ ਅਜੇ ਕੋਈ ਉਮਰਾ ਨਹੀਂ ਗੁਜ਼ਰੀ ਕਿ ਏਹ ਬੋਲੀ ਵੀ “ਪੰਜਾਬੀ” ਵਾਂਗੂੰ ਹੀ ਸੀ। ਅਰ ਹੁਣ ਉਸੇ ਬੋਲੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਵੀ ਸ੍ਰੀ ਰਾਬਿੰਦ੍ਰਾਨਾਥ ਟੇਗੋਰ ਨੂੰ “ਨੋਬਲ ਪਾਇਜ਼” ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਜੀਅ ਨੂੰ ਫੇਰ ਫਾਰਸ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਅਰ ਆਸ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਸੁਪਨ ਵਤ; ਕਿ ਸਾਡੀ ਬੋਲੀ ਵੀ ਝਬਦੇ ਹੀ ਬੰਗਾਲੀ ਵਾਂਗਰ ਚਮਕੇ ਗੀ। ਏਹ ਲੇਖ ਜੋ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਭੇਟਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਓਸੇ ਪੁਨ ਤੇ ਲਗਨ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ।

ਲੇਖਕ ਕੋਈ ਕਵੀ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਵਿਦਵਾਨ ਨਹੀਂ, ਇਕ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬੱਲਾ ਹੈ, ਅਰ ਉਸਨੇ ਅਪਨੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ, ਇਕ ਟੁਟੀ ਫੁਟੀ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ। ਏਸੇ ਲੇਖ ਤੋਂ

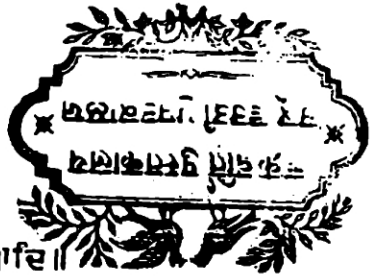
(੩)

ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਕਵਰ-ਚੇ-ਪਦਵੀ ਦੀ ਮਿਣਤੀ ਨਾ ਕਰ ਲੈਣੀ । ਇਸ ਪੱਥੀ ਵਿੱਚ ਜੇਹੜੇ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਵੀਆਂ ਦੇ ਬਚਨ ਲਿਖੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਆਨੰਦ ਲਓ, ਅਰ ਵੇਖੋ ਕਿ ਕੇਹੜੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬੋਲੀ ਕਿਸ ਪੱਥਰੀ ਤੇ ਪੁਸ਼ਟੀ ਚੁੱਕੀ ਸੀ । ਜੇ ਕਈ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਟੇਚਰ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਮਵਾਦ ਪੈ ਜਾਵੇ ਅਰ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਰਸ ਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਏਸ ਦਾਸ ਦੇ ਮਨ ਦੇ ਮਨੋਰਥ ਪੂਰੇ ਹੋਏ । ਏਹੀ ਦਾਤ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਪਿਆਰ ਪਵੇ ।

ਜੇ ਸਤਿਗੁਰ ਬਖਸ਼ਨ ਤਾਂ ਕੀ ਤੋਟ ਹੈ ।
ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ

ਹ. ਬ.

ਦਸੰਬਰ ੧੯੧੩}

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

❁ ਉਥਾਨਕਾ ❁

ਬੋਲੀ ਦਾ ਮੁੱਢ

ਲੱਖ ਲੱਖ ਹਜ਼ਾਰ ਹੈ ਸ਼ੁਕਰ ਉਸ ਰਬ ਦਾ ਜਿਸ ਨੇ ਇਕ ਫੁਰਨੇ ਕਰਕੇ ਏਹ ਸੰਸਾਰ ਰਚਾਯਾ, ਅਰ ਏਸ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਜਾਂ ਜੱਗਤ ਦਾ ਪਤੀ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਬਣਾਯਾ, ਏਸ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਸਭ ਰਚਨਾਂ ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ ਬੋਲਣ ਦੀ ਤਾਕਤ ਬਖਸ਼ੀ, ਅਰ ਇਹ ਪਦਵੀ ਦਿਤੀ ਜੋ ਮਨੁਖ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਫੁਰਨੇ ਤੇ ਹਾਲ ਆਪਣੀ ਬਬਾਨੀ ਦਸ ਸਕੇ। ਅਪਨੇ ਮੁਹੇਂ ਬੋਲਕੇ ਅਪਨੇ ਮਨ ਦਾ ਹਾਲ ਦਸਣ ਦਾ ਨਾਂ ਬੋਲੀ ਹੈ।

ਬੱਸ ਏਹੀ ਬੋਲੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਵਿਦਯਾਵਾਂ ਦੀ ਮਾਂ ਬਣੀ, ਕੋਈ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ, ਜੱਗ ਦੇ ਕਾਰ ਬਾਰ ਬਿਨਾਂ ਬੋਲੀ ਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਉਸ ਰਬ ਦਾ ਜਿੰਨਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਬੋੜਾ ਹੈ, ਬਸ ਏਹੀ ਬੋਲੀ ਜਿਸ ਤੇ ਬੁਧੀ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਹੋ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਹੋਰ ਅਨੇਕ ਜੰਤੂਆਂ ਜਨੌਰਾਂ ਤੋਂ ਅਡ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ੨ ਕੌਮ ਨੇ ਅਜ ਕਲ ਜਾਂ ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਕੁਝ ਉਨਤੀ ਕੀਤੀ ਉਸਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਬਸ ਉਸ ਕੌਮ ਦੀ ਬੋਲੀ ਦੀ ਉਨਤੀ ਤੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਏਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਕੁਝਕ ਬੋਲੀ ਦੀ ਉਤਪੱਤੀ ਦਾ ਹਾਲ ਦਸਣਾ, ਜਾਂ ਏਸ ਗੱਲ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨੀ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਬੋਲੀ ਦੀ ਕੀ ਦਬਾ ਸੀ, ਅਰ ਕੀਕਣ ਏਹ ਵਧੀ ਤੇ ਫੁਲੀ, ਜਰੂਰੀ ਅਰ ਲੋੜੀਯਾ ਹੈ।

ਸਾਨੂੰ ਰਚਨਾ ਅਰ ਏਸ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਬਣਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵੂੰਡਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਏਸ ਗਲ ਦੇ ਲਭਨ ਦੀ ਖਿਚ ਹੈ ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਕਿਸਤਰਾਂ ਬਣੀ। ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਵਾਕ ਹੈ 'ਜਾ ਕਰਤਾ ਸਿਰਠੀ ਕਉ ਸਾਜੈ ਆਪੇ ਜਾਣੈ ਸੋਈ,' ਅਸੀ ਜੇ ਅਪਨੀ ਬੁਧੀ ਨੂੰ ਪਿਛੇ ਮੋੜਕੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕਰੀਏ ਜਦ ਏਸ ਜਿਮੀਨ ਤੇ ਮਨੁਖ ਆਯਾ, ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਏਹ ਵੀ ਸੋਚ ਕਰਨੀ ਲੋੜੀਯੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਿਥਮ ਮਾਨੁਖ ਕੀ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਜੇ ਅਕੱਲਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਅਪਨੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਜਾਂ ਫੁਰਨੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਦਸਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਏਭੀ

ਸਿਖਰੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵੇਖਕੇ ਏਹ ਗਲ ਨਿਸਚੇ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁਖ ਅਕੱਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਰ ਉਹ ਸਮਾਂ ਵੀ ਸੀ ਜਦ ਮਨੁਖ ਇਕ ਤੋਂ ਵਧ ਸਨ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਕ ਮਨੁਖ ਅਪਣੇ ਜੀ ਦਾ ਹਾਲ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਕੀਕਣ ਦਸ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਅਰ ਅਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਕੀਕਣ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਜਦ ਇਕ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਗੱਲ ਦਾ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਾਂ ਹੋਵੇ ? ਬਸ ਹੁਣ ਤੋਂ ਵੇਰ ਦੂਰ ਸਮੇਂ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਲੋੜ ਪਈ ਜੋ ਕੋਈ ਅਜੇਹਾ ਰਾਹ ਕਢੇ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਅਪਣੇ ਮਨ ਦਾ ਹਾਲ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਦਸ ਸਕੇ। ਇਹ ਇਕ ਵਡੀ ਲੋੜ ਸੀ, ਅਰ ਏਸ ਲੋੜ ਦੇ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕਾਢ ਵੀ ਕਢਨੀ ਜਰੂਰੀ ਸੀ। ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਏਹ ਕਾਢ ਨਾਂ ਕਢੀ ਜਾਂਦੀ ਮਨੁਖਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਅਰ ਗਿਆਨ ਜਾਂ ਇਲਮ ਨਹੀਂ ਵਧ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਮਨੁਖ ਦੇ ਦੋ ਭਾਗ ਹਨ, ਇਕ ਤੇ ਰਚਨਾ ਦਾ ਬਾਲ ਜਾਂ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਬੱਚਾ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਸਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਭੁਖ ਤੇਹ ਆਦਿ ਚਾਹਨਾਂ ਜੰਮੀਆਂ। ਤੇ ਦੂਜਾ ਗਿਆਨ ਅਰ ਇਲਮ ਦੀ ਪਦੈਸ਼, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਅਨੇਕ ਪੁਕਾਰ ਦਾ ਇਲਮ ਅਰ ਦੂਜੇ ਮਨੁਖਾਂ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਅਰ ਵਿਦਯਾ ਤੋਂ ਏਹ ਲਾਭ ਉਠਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਗਲ ਲਈ ਬੋਲੀ ਦਾ ਹੋਣਾ ਜਰੂਰੀ ਸੀ। ਸਭ ਤੋਂ ਸੌਖੀ ਗਲ ਜਾਂ ਕਾਢ ਜੋ ਮਨੁਖ ਨੇ ਸੋਚੀ, ਉਹ ਸੈਨਤਾਂ ਨਾਲ ਅਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਗਲ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਸਮਝਾਣੀ ਸੀ। ਏਸ ਕਰਕੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਬੋਲੀ ਸੈਨਤਾਂ ਵਿਚ ਆਈ। ਏਹ ਸੈਨਤਾਂ ਹਥਾਂ, ਅਖਾਂ, ਮੂੰਹ, ਅਰ ਸਾਰੇ ਜਿਸਮ ਜਾਂ ਦੇਹ ਕਰਕੇ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਏਹਨਾਂ ਦਾ ਹੋਣਾ ਅਤੀ ਲੋੜੀਂਦਾ ਸੀ। ਅਜ ਕਲ ਵੀ ਜਦ ਬੋਲੀ ਅਪਣੀ ਉੱਚੀ ਪਦਵੀ ਤੇ ਹੈ, ਸੈਨਤਾਂ ਵਡਾ ਭਾਰੀ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਗੁਸੇ ਹੋਵੋ ਤਾਂ ਮੂੰਹ ਲਾਲ ਤੇ ਚੇਹਰੇ ਦੇ ਚਿਹਨ ਢਕਰ ਹੋਰ ਦੇ ਹੋਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਦੇਹ ਹੀ ਅਗੇ ਵਧਕੇ ਆਦਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਲੈਕਚਰਾਰ ਵਡੇ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੱਥ ਮਾਰਦਾ ਮੂੰਹ ਬਨਾਉਂਦਾ ਤੇ ਸਾਰੇ ਬਦਨ ਅਰ ਦੇਹ ਨੂੰ ਹਿਲਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਸੈਨਤ ਹੁਣ ਵੀ ਏਡਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕੋਈ ਅਨੋਖੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਜੋ ਪੈਹਲੇ ਪਹਿਲ ਏਸੇ ਤੋਂ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਚਲਦਾ ਹੋਵੇ, ਹੁਣ ਵੀ ਬਿਨ ਮੂੰਹੋਂ ਬੋਲੇ ਸੈਨਤਾਂ ਨਾਲ ਗੁੰਗਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਈ ਦਾ ਹੈ, ਅਰ ਕੋਈ ਗਲਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਵੀ ਸੈਨਤਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਸੈਨਤਾਂ ਕੀਕਣ ਇਕ ਗੱਲ ਨੂੰ ਦਸਣ ਲਈ ਸਭਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕੋ ਹੀ ਭਾਂਤ ਦੀਆਂ ਵਰਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ? ਏਸ ਦਾ ਸੋਚ ਉਤ੍ਰ ਏਹ ਹੈ ਕਿ ਰਚਨਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲ ਮਨੁਖਾਂ ਨੇ ਸਬਕ ਲੀਤਾ। ਇਕ ਬਿਛ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ, ਉਸ ਵਾਂਗੂੰ ਹਥ ਬਨਾਯਾ ਤਾਂ ਰੁਖ ਦਾ ਗਿਆਨ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਦਵਾਇਆ।

ਬਿਛ ਸਭਨਾਂ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਹੋਯਾ ਸੀ, ਬਸ ਸਾਰਿਆਂ ਉਸੇ ਤਰਾਂ ਹਥ ਬਨਾਣਾ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿਤਾ, ਫੇਰ ਬਿਛ ਤੋਂ ਕਾਠ, ਤੇ ਕਾਠ ਤੋਂ ਕਾਠ ਦੀਆਂ ਬਨੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਵਸਤਾਂ ਦਾ ਦਸਣਾ ਵੀ ਉਸੇ ਸੈਨਤ ਨਾਲ ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ, ਨਾਲ ਕੁਝ ੨ ਹੋਰ ਵਧਾ ਘਟਾ ਕਰ ਲੀਤਾ। ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਹਥ ਦੀ ਚੁਲੀ ਬਨਾਕੇ ਲਾਣ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਤੇਹ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਉਡਦੇ ਪੰਛੀ ਦੇ ਖੰਭਾਂ ਵਾਂਗ ਹਥ ਖਲਾਰੇ ਤਾਂ ਪੰਛੀ ਦਾ ਬੋਧ ਕਰਾਯਾ, ਅਰ ਫੇਰ ਪੰਛੀ ਤੋਂ ਉਡਣਾ, ਉਚਾਈ ਆਦਿ ਦਸਨ ਦੀਆਂ ਸੈਨਤਾਂ ਕਵੀਆਂ। ਗੁਣ ਏਹ ਦਸਨਾ ਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕੀ ਕੀ ਸੈਨਤਾਂ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਵਸਤਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਦਸਦੀਆਂ ਸਨ? ਔਖਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਮਨੁਖ ਵਧਦੇ ਗਏ ਅਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਵੀ ਵਧ ਹੋ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਸੈਨਤਾਂ ਨਾਲ ਕੰਮ ਚਲਦਾ ਨਾ ਵੇਖਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੂੰਹੋਂ ਬੋਲਨਾ ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ, ਅਰ ਫੇਰ ਇਕ ਵਸਤ ਜਾਂ ਖਿਆਲ ਨੂੰ ਦਸਣ ਲਈ ਪਦ ਬਨਾਣੇ ਪਏ। ਮੂੰਹੋਂ ਬੋਲਕੇ ਸਮਝਾਣ ਦੇ ਏਹ ਲਾਭ ਹਨ:-

(੧) ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਗਲ ਕਰਦਿਆਂ ਹਥ ਪੈਰ ਅਖਾਂ ਵੇਹਲੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਅਰ ਹੋਰ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। (੨) ਸੈਨਤ ਬੋਲੀ ਦੁਰ ਤੋਂ ਵਖਾਈ ਦੇਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਬੋਲੀ ਦੁਰ ਤਕ ਸੁਨਾਈ ਦੇਂਦੀ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਵਿੱਚ ਉਹਲਾ ਹੀ ਹੋਵੇ। (੩) ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਵਧਾ ਘਟਾ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਅਨੇਕ ਹੀ ਵਸਤਾਂ ਅਰ ਖਿਆਲਾਂ ਨੂੰ ਵਡੀ ਸੁਖਿਆਈ ਨਾਲ ਦਸਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਗੱਲ ਸੈਨਤਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ। (੪) ਰਾਤ, ਹਨੇਰਾ, ਚਾਨਨਾ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ 'ਬੋਲ' ਵੀ ਮਨੁਖ ਨੇ ਕੁਦਰਤ ਤੋਂ ਸਿਖਿਆ। ਜਨਾਉਰਾਂ ਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਸਾਂਗ ਲਾਕੇ ਉਹਨਾਂ ਜਨੌਰਾਂ ਨੂੰ ਜਣਾਯਾ। ਕਾਂ ਕਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕਾਂ ਪਤੀਤ ਕਰਾਯਾ, ਅਰ ਵੱਹੁ ਵੱਹੁ ਮਿਆਉਂ ੨ ਨਾਲ ਕੁੱਤਾ ਬਿਲੀ, ਗੜ ਗੜ ਕਰਕੇ ਬਦਲ ਅਰ ਸਰ ਸਰ ਕਰਕੇ ਹਵਾ, ਖੁਸ਼ੀ ਅਰ ਭਰ ਵਿਚ ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, ਹਸਨਾ ਅਰ ਚੀਕਨਾ ਉਸਤੋਂ ਸੁਖ ਅਰ ਭਰ ਦਾ ਹੋਨਾ ਦਸਾਯਾ। ਪਰ ਬੋਲੀ ਉਸ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮਨੁਖ ਆਪਣੇ ਜੀ ਦੇ ਫੁਰਨੇ ਨੂੰ ਆਪ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਦਸੇ, ਜਾਂ ਦੱਸਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰੇ। ਗੁਣ ਜੋ ਕਰਕੇ ਸੇਦਾ ਐਵੇਂ ਹਾਸਾ ਨਿਕਲ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਸ਼ੋਰ ਵੇਖਕੇ ਚੀਕ, ਤਾਂ ਏਹ ਬੋਲੀ ਨਹੀਂ। ਗਾਂ ਜੋ ਮਾਨੁਖ ਸ਼ੋਰ ਵੇਖਕੇ ਚੀਕ ਮਾਰੇ ਕਿ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਕਿ ਕੋਈ ਭਰ ਜਾਂ ਦੁਖ ਉਸ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਹੋਯਾ ਹੈ ਤਾਂ ਏਹ ਬੋਲੀ ਹੈ। ਏਹੀ ਭੇਚ ਮਨੁਖੀ ਤੇ ਜਨੌਰੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਹੈ, ਜੋ ਮਨੁਖ ਅਪਣੇ ਜੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੱਸਣ ਨੂੰ ਬੋਲਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਜਨੌਰ ਐਵੇਂ। ਉਹ ਜਨੌਰ ਜੇਹੜੇ ਆਪਣੀ ਭੁਖ ਆਦਿ

ਦੱਸਣ ਲਈ ਵੱਖ ਵੱਖ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਅਰ ਮਨ ਦੇ ਹਾਲ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜ਼ਰੂਰ ਬੋਲੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ। ਜੀਕਣ ਕੁੱਤਾ, ਬਿੱਲੀ, ਆਦਿ। ਪਰ ਏਹ ਬੋਲੀ ਬਸ ਗਿਨਤੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੱਸਣ ਲਈ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ॥

ਏਹ ਤਾਂ ਬੋਲੀ ਦੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਅਜ ਕਲ ਵਲ ਤੱਕੋ ਤਾਂ ਬੋਲੀਆਂ ਵਿਚ ਕੁਦਰਤ ਦੀਆਂ ਨਾਂ ਤੇ ਸੈਨਤਾਂ ਹੀ ਹਨ, ਨਾਂ ਹੀ ਉਹ ਸ਼ਬਦ। ਅੱਡ ਅੱਡ ਬੋਲੀਆਂ ਵਿਚ ਇੱਕੋ ਗੱਲ ਨੂੰ ਦੱਸਣ ਲਈ ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਹਨ। ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਵਧ ਬੋਲੀਆਂ ਹਨ। ਹਰ ਇਕ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਪਦ ਤੇ ਸ਼ਬਦ। ਏਹ ਸਭ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਨਕਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਬਿੱਲੀ ਨੂੰ ਕੈਟ, ਗੁਰਬਾ, ਮੰਬਾਰਨੀ ਆਦਿ ਅਨੇਕ ਨਾਉਂ ਕਿਸੇ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਨਕਲ ਨਹੀਂ, ਏਹ ਕੇਵਲ ਮਨੁਖ ਦੇ ਬਨਾਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਹੁਣ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਜਿੰਨੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਮਨੁਖ ਦੀ ਅਪਨੀ ਘਾੜਤ ਹਨ। ਜਿਉਂ ੨ ਮਨੁਖ ਵਧਦੇ ਗਏ ਅਰ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਭਾਗਾਂ ਤੇ ਖਿਲਰ ਗਏ ਤਾਂ ਦੇਸ ਦੇਸ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਅਰਓਥੋਂ ਦੀਆਂ ਰੁਤਾਂ, ਪਾਣੀ, ਹਵਾ ਤੇ ਮਿਟੀ ਦੇ ਅਸਰ ਨੇ ਬੋਲੀ ਉਤੇ ਵੀ ਅਸਰ ਪਾਯਾ। ਨਵੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਅਰ ਖਿਆਲਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਨਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਬਣਾਏ। ਬਸ ਸਿਖਾ ਸਿਖਾਈ ਬੋਲੀਆਂ ਵਧਦੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਕਿਉਂ ਜੋ ਜਨਮ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਦੀ ਬੋਲੀ ਨਹੀਂ ਜੰਮਦੀ। ਜੇ ਜੰਮਦੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਵਖਰਾ ਰਖੋ ਤਾਂ ਵਡਾ ਹੋਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਬੋਲੀ ਨਾਂ ਆਵੇਗੀ। ਅਕਬਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਏਸ ਗੱਲ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਵੀ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਰ ਸਭ ਪਾਯਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਏਹ ਭੇਦ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਕੌਮ ਜਾਂ ਜੱਥੇ ਦੀ ਵਧੀ ਹੋਈ ਅਕਲ ਅਰ ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਅਸਰ ਬੱਚੇ ਦੀ ਅਕਲ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੀਕਣ ਇਕ ਵਡੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਵਿਦਵਾਨ ਦੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਅਰ ਇਕ ਅਫਰੀਕਾ ਦੇ ਹਥਸ਼ੀ ਦੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਅਸਥਾਨ ਅਰ ਉਸਤਾਦ ਕੋਲ ਵਿੱਦਯਾ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਰਖੇ ਤਾਂ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਬੱਚਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹਥਸ਼ੀ ਨਾਲੋਂ ਛੇਤੀ ਸਿੱਖੇਗਾ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਏਹ ਹੈ ਜੋ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਤੁੱਕੀ ਹਥਸ਼ੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੇਰ ਹੈ ਅਰ ਉਹੀ ਅਸਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਬੋਲੀ ਮਨੁਖ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸਿੱਖੀ ਹੋਈ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਰ ਉਸ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ (ਪੁਰਾਤਨ) ਮਨੁਖਾਂ ਦੇ ਤਜੱਰਬੇ ਤੇ ਘਾੜਤਾਂ ਭਰੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਏਸ ਕਰਕੇ ਜੀਕਣ ਮਨੁਖਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਅਰ ਇਲਮ ਵਧਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਵੀ ਵਧਦੀ ਹੈ। ਜਨੌਰਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਅਸਥਿਰ ਹੈ ਉਹ ਵਧ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ, ਨਾਂ ਹੀ ਜਨੌਰਾਂ ਵਿਚ ਸੋਚਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ।

ਜਦ ਬੋਲੀ ਵਧੀ ਤਾਂ ਉਸ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਕੋਲ ਜੋਗੜਾ ਦੂਰ ਹੋਵੇ ਪੁਸ਼ਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਪਈ ਅਰ ਕਿਸੇ ਸਿਆਣੇ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਈ ਜਾਂ ਕੋਈ ਇਕਰਾਰ ਨਾਮੇ ਜੋ ਇਕ ਜੱਥੇ ਜਾਂ ਮਨੁਖ ਨੇ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਹੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਬੱਧੀ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰਖਣ ਅਰ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਕੱਢਣ ਦੀ ਲੋੜ ਸੁਝੀ, ਤਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਦੱਸਣ ਲਈ ਚਿੰਨ੍ਹ ਜਾਂ ਨਸ਼ਾਨ ਬਣਾਏ। ਏਹ ਅਖਰਾਂ ਦਾ ਆਰੰਭ ਸੀ। ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲ ਅੱਖਰ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਅਰ ਏਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁਢ ਵੀ ਇਕ ਅਜਬ ਤਰਾਂ ਹੋਇਆ। ਅਜ ਕਲ ਵੀ ਅਸਾਂ ਜਦ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰਖਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਚੇਤਾ ਦਿਵਾਣ ਲਈ ਰਮਾਲ ਨੂੰ ਗੰਢ ਦੇ ਛੱਡੀਏ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਪੱਗ ਨੂੰ ਜਾਂ ਲੀੜੇ ਨੂੰ ਗੰਢ ਦੇਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ, ਉਹ ਗੰਢ ਕੇਵਲ ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਗੱਲ ਦਾ ਚੇਤਾ ਕਰਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਧਿਆਨ ਕਰਕੇ ਉਹ ਗੰਢ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਏਸੇ ਤਰਾਂ ਜੇ ਕਿਸੇ ਇਕ ਗੱਲ ਲਈ ਕੋਈ ਇਕ ਗੰਢ ਮਿਥ ਲਈਏ ਤਾਂ ਉਹ ਗੰਢ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਸੇ ਹੀ ਗੱਲ ਦਾ ਚੇਤਾ ਕਰਾਵੇਗੀ। ਏਸ ਗੰਢਾਂ ਦੀ ਵਿਦਯਾ ਨੂੰ ਦੱਖਣੀ ਅਮੀਕਾ ਦੇ ਦੇਸ਼ 'ਪੀਰੂ' ਵਿਚ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਵਡੀ ਉੱਨਤੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਰੰਗ ੨ ਦੇ ਰੱਸੇ ਬੱਧੁੰਨਾਲ ਬੱਧੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਰ ਰੰਗ ਦੇ ਰੱਸਿਆਂ ਦੀ ਗੰਢ ਦਾ ਅੱਡ ਅੱਡ ਆਰਥ ਤੇ ਫੇਰ ਰੰਗ ਬਰੰਗੀ ਰੱਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗੰਢਾਂ ਦਾ ਅੱਡ ਅੱਡ ਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਏਸੇ ਤਰਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਆਪਣੀ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਬਣਾ ਲਈ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਰਖਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਤਰਾਂ ਪੁਰਾਣੇ ਇਕਰਾਰ ਨਾਮੇ, ਬਮੀਨ ਵੇਚਣ, ਲੈਣ, ਦੇਣ ਦੇ ਟੋਂਬੂ ਬੱਸ ਉਹ ਰੱਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗੰਢਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸਨ॥ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਰਾਜਾ ਵਲੋਂ ਖਾਸ ਅਫਸਰ ਨੀਯਤ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਜੋ ਉਸ ਵਿਦਯਾ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਪਰ ਹੁਣ ਉਹ ਵਿਦਯਾ ਨਾਸ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਏਨ੍ਹਾਂ ਗੰਢਾਂ ਵਾਂਗਰ ਹੀ ਬਾਜੇ ਦੇਸਾਂ ਵਿਚ ਪੁਰਾਣਿਆਂ ਨੇ ਚੇਤਾ ਦਿਵਾਣ ਦਾ ਸੌਖਾ ਰਾਹ ਏਹ ਲਭਿਆ, ਕਿ ਇਕ ਸੋਟੀ ਜਾਂ ਖਿਛਦੀ ਟੈਗਨੀ ਤੇ ਬਰੀਟਾਂ ਜਾਂ ਲੀਕਾਂ ਕੱਢ ਦੇਣੀਆਂ ਤੇ ਇਕ ਲੀਕ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਇਕ ਖਾਸ ਗੱਲ ਦਾ ਚੇਤਾ ਆ ਜਾਣਾ। ਏਸੇ ਤਰਾਂ ਜਦ ਕਿਸੇ ਦੂਤ ਨੂੰ ਸੁਨੇਹਾ ਦੇ ਕੇ ਘਲਣਾ ਅਰ ਗਲਾਂ ਜੇ ਵੇਰ ਹੋਣੀਆਂ ਤਾਂ ਟਾਹਣੀ ਤੇ ਓਨੀਆਂ ਹੀ ਲੀਕਾਂ ਕੱਢ ਦੇਣੀਆਂ ਤਾਂ ਉਸ ਦੂਤ ਨੇ ਸੁਨੇਹਾ ਦੇਂਦੇ ਵੇਲੇ ਲੀਕਾਂ ਵੱਲ ਤੱਕ ੨ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਚੇਤਾ ਕਰ ਲੈਣਾ। ਬਸ ਅਸਲੀ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਮੁਢ ਏਨ੍ਹਾਂ ਲੀਕਾਂ ਤੋਂ ਬੱਝਾ। ਟਾਹਣੀ ਤੋਂ ਲਕੜੀ ਤੇ ਫੇਰ ਪੱਥਰਾਂ, ਹੱਡੀਆਂ ਆਦਿ ਉਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਲੀਕਾਂ ਪਾਈਆਂ ਅਰ ਓਨ੍ਹਾਂ ਲੀਕਾਂ ਨੇ ਗੱਲ ਦਾ ਚੇਤਾ ਕਰਾਇਆ। ਪਹਿਲੋਂ ਸਿੱਧੀਆਂ

ਲੀਕਾਂਸਨ, ॥॥, ਜਾਂ, ≡, ਫੇਰ ਸੋਚ ਅਰ ਅਕਲ ਖਰਚ ਕੇ ਏਨ੍ਹਾਂ ਲੀਕਾਂ
 ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿਚ ਮੇਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਕਈ ਅੱਡ ਅੱਡ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਚੇਤਾਵਨੀ
 ਦਾ ਮੁਢ ਬੱਝਾ। ਜੀਕਣ, +, ਤੋਂ ਇਕ ਖਾਸ ਗੱਲ ਦਾ ਚੇਤਾ ਆਉਂਦਾ ਸੀ
 ਅਰ ॥॥ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਾ। ਜਦ ਇਕ ਚਿੰਨ੍ਹ ਕਿਸੇ ਇਕ ਗੱਲ ਲਈ
 ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਹੋਇਆ। ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ
 ਵਧਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸੁਰਾਂ ਤੇ ਬੋਲਾਂ ਦੀ ਚਿਤਾਵਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ, ਤਾਂ
 x + y Δ ਆਦਿ ਲੀਕਾਂ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੀ ਅਖਰਾਂ ਦੀ
 ਲੜੀ ਦਾ ਮੁਢ ਹੋਇਆ। ਤੁਸੀਂ ਜੇ ਪੁਰਾਣੇ ਅੱਖਰਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖੋ ਤਾਂ ਪਤਾ
 ਲਗੇਗਾ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੇ ਅੱਖਰ ਲਕੀਰਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਜੋਲ ਤੋਂ ਹੀ ਬਣੇ ਸਨ
 ਅਰ 5 7 Δ ਆਦਿ ਲਿਖ ਕੇ ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਮਤਲਬ ਕਢਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।
 ਜਗਤ ਵਿਚ ਜੋ ਅੱਜ ਕੱਲ ਸੋਹਣੀਆਂ ਤੇ ਗੋਲ ਗਿਰਦਿਆਂ
 ਵਾਲੀਆਂ ਲਿਪੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਸਭ ਨਵੀਆਂ ਹਨ। ਪਛਮੀ
 ਖੋਜੀਆਂ ਨੇ, ਜੋ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਪੁਟ ਪੁਟ ਕੇ ਖੁਗਾਨੇ ਦਬੇ ਹੋਏ ਪਥਰ
 ਹਡੀਆਂ ਆਦਿ ਤੇ ਲਿਖੇ ਹੋਏ (ਖੁਤਬੇ) ਲੇਖ ਲਭੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ
 ਤੇ ਉਪਰ ਦਸੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਅਖਰ ਹਨ। ਅਜ ਕਲ ਦੇ ਅਖਰਾਂ ਨਾਲ
 ਘਟ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਚਿਤ੍ਰ ਅੰ: ੧ (ੳ) ਪਰਜੇਵੇਰੇਵਾ ਹੈ, ਉਹ ਪੁਰਾਣੀਆਂ
 ਲਿਪੀਆਂ ਦੇ ਅਖਰਾਂ ਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋਵੋ ਗੇ, ਕਿ ਉਹਨਾਂ
 ਅਖਰਾਂ ਵਿਚ ਦੇਵ ਨਾਗਰੀ ਅਖਰ ਨਹੀਂ, ਏਹ ਏ ਰਚਤ ਅੱਖਰ
 ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਘਟ ਆਏ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਜਿੰਨੇ ਪੁਰਾਣੇ
 ਲੇਖ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਬ੍ਰਹਮੀ ਅਖਰਾਂ ਵਿਚ ਹਨ। ਖਬਰ ਨਹੀਂ
 ਕੀ ਸਬਬ ਹੈ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਬੋਲੀ ਤਾਂ ਬੜੀ ਪੁਰਾਣੀ ਹੈ; ਪਰ ਦੇਵ
 ਨਾਗਰੀ ਅਖਰਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। ਬ੍ਰਹਮੀ ਅੱਖਰ ਹੀ
 ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਅਰ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਪਛਮੀ ਖੋਜੀਆਂ ਦੀ ਏਹੀ ਰਾਇ
 ਹੈ ਜੋ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਅੱਖਰ ਬ੍ਰਹਮੀ
 ਤੋਂ ਹੀ ਨਿਕਲੇ ਹਨ। ਪਰ ਜਦ ਅਸੀਂ ਬ੍ਰਹਮੀ ਨੂੰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਨਾਲ
 ਮਿਲਾਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਜ਼ਿਮੀਂ ਅਸਮਾਨ ਦਾ ਫਰਕ ਹੈ।

ਦੇਖੋ ਚਿਤ੍ਰ:—

ਗੁਰਮੁਖੀ	ਬ੍ਰਹਮੀ	ਦੇਵ ਨਾਗਰੀ	ਲੰਡੇ
ਆ	ᳵ	आ	ॐ
ਕਾ	᳚ +	क	२
ਦਾ	᳚ ᳚	द	४
ਸਾ	᳚ ᳚	स	७
ਮਾ	᳚᳚	म	४

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਜੱਮ ਲਿਪੀਆਂ

ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਲਿਪੀਆਂ ਵਲ ਤੱਕੀਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਲਿਪੀਆਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਲਗਾਂ ਮਾਤ੍ਰਾਂ ਹਨ, ਪਰ ਹੋਰ ਦੇਸਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਪੀਆਂ ਏਸ ਗੁਣੇਂ ਉੱਟੀਆਂ ਹਨ। ਅਰਬੀ ਦੀ ਵਰਣ ਮਾਲਾ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਮਾਤ੍ਰਾਂ ਹਨ। ਮਾਤ੍ਰਾਂ ਅਸਲ ਵਿਚ ਸੁਰਾਂਠੀ ਸੰਖੇਪ ਕਰਕੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਜੀਕਣ “ਆ ਦੀ ਥਾਂ १, ਈ ਦੀ ਥਾਂ १, ਉ ਦੀ ਥਾਂ १”। ਹੋਰਨਾਂ ਬੋਲੀਆਂ ਵਿਚ ਸੁਰ ਅੱਖਰ ਹੀ ਮਾਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੀਕਣ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਆਦਿ ਯੂਰਪ ਦੀਆਂ ਲਿਪੀਆਂ ਵਿਚ। ਦੇਵ ਨਾਗਰੀ ਅੱਖਰ ਵੀ ਪੁਰਾਣੀ ਬ੍ਰਹਮੀ ਲਿਪੀ ਤੋਂ ਨਿਕਲੇ ਹਨ, ਸ਼ਕਲਾਂ ਵਟਦੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਪਰ ਅਜ ਕਲ ਦੀ ਦੇਵ ਨਾਗਰੀ ਦੀ ਵਰਣਮਾਲਾ ਕਦ ਬਣੀ? ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਅੱਖਰਾਂ ਦੀਆਂ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਦਾ ਨਿਰਨਾ ਤਾਂ ਪਾਨਨੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੂਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਮਾਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਸੁਰਾਂ ਤੇ ਵਜੰਜਨਾਂ ਦਾ ਭੇਦ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਜਦ ਓਹਨਾ ਸੁਰਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦੇਵ ਨਾਗਰੀ ਅੱਖਰ ਰਚੇਗਏ ਤਾਂ ਇਸਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੈ ਕਿ ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਮਾਤਾ ਲਿਪੀ ਬ੍ਰਹਮੀ ਪੁਰਾਣੀ ਹੋਣੀ ਹੈ, ਅਰ ਪੈਹਲੋਂ ਓਹ ਬਿਨਾਂ ਮਾਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਹੋਣੀ ਹੈ, ਅਰ ਪਿੱਛੋਂ ਮਾਤ੍ਰਾਂ ਨੇ (Vowels) ਸੁਰਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਮੱਲੀ, ਅਰ ਲਿਖਨਾ ਸੁਖਲਾ ਕੀਤਾ। ਹੁਣ ਏਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਓਹ ਅਸਲ

ਵਰਣਮਾਲਾ ਬ੍ਰਹਮੀ ਸੀ ਜਾਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ?

ਦੇਵ ਨਾਗਰੀ ਵਿੱਚ ਪੁਰਾਣੀ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੀ ਲਿਖਤ ਏਹਨਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਅਜੇ 2000 ਸਾਲ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਦੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ, ਜਿੰਨੀਆਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਅਰ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥ ਸਨ, ਓਹ ਸਾਰੇ ਪੰਡਿਤਾਂ ਅਰ ਬਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਜ਼ਬਾਨੀ ਸਰਲ ਯਾਦ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਲਿਖਦੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਿ ਮਤਾਂ ਜਣਾ ਖਣਾ ਵਿਦਯਾ ਸਿੱਖ ਲਵੇ ਅਰ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਘਟ ਜਾਵੇ। ਦੇਵ ਨਾਗਰੀ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਲੇਖਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਮਿਲਣ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਓਹ ਇਹ ਕਿ ਅੱਖਰ ਦੇਵ ਰਚਤ ਜਾਂ ਰੱਬ ਦੇ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਏਸ ਕਰਕੇ ਏਹਨਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਪੱਥਰਾਂ ਜਾਂ ਲੋਹੇ ਦੀਆਂ ਪੱਟੀਆਂ ਤੇ ਕੁਝ ਉੱਕਰਨਾਂ ਏਹਨਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਹਾਨੀ ਸਮਝਦੇ ਸਨ, ਕਿ ਮਤਾਂ ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਲੱਗ ਕੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਆਕੇ ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਹੋ ਜਾਏ। ਅੱਜ ਕੱਲ ਤੋਂ ਕੋਈ ਦਸ ਵੀਹ ਵਰਹੇ ਪਿੱਛੇ ਵਲ ਤੱਕੋ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਲੋਕ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਓਹ ਆਦਰ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਕਿ ਭੋਂ ਤੇ ਕਾਗਜ਼ ਸੁਟਣਾਂ ਪਾਪ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਖਬਰੇ ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਦੇਵ ਨਾਗਰੀ ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਉੱਕਰੇ ਹੋਏ ਕੋਈ ਪੱਥਰ ਨਹੀਂ ਲੱਭੇ। ਅਰ ਬਾਕੀ ਰਹੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ, ਓਹ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਰਹੇ ਕਿਥੋਂ ਰੈਹ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ? ਕਾਗਤ ਤਾਂ ਸੀ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਭੋਜ ਪੱਤਰ ਤੇ ਲੱਕੜੀ ਉੱਤੇ ਲੋਕ ਲਿਖਦੇ ਸਨ। ਅਰ ਏਹ ਗ੍ਰੰਥ ਅਨੇਕ ਹੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅਗਨੀ ਦੀ ਭੇਟਾ ਹੋ ਚੁਕੇ ਸਨ। ਸੋ ਹੁਣ ਏਸ ਲੋੜ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਦੇਵ ਨਾਗਰੀ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਇਤਹਾਸ (ਤਵਾਰੀਖ) ਖੋਜੀਏ ਕਿ ਇਹ ਕਦੋਂ ਬਣੇ ਅਰ ਕਦ ਲਿਖਣ ਪੜ੍ਹਨ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ? (ਦੇਵ ਨਾਗਰੀ ਜਾਂ ਹਿੰਦੀ ਪ੍ਰਚਾਰਨੀ ਸਭਾ ਏਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲਵੇ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੈ) ਬ੍ਰਹਮੀ ਅੱਖਰਾਂ ਤੋਂ ਬੰਗਾਲੀ, ਗੁਰਮੁਖੀ, ਮਰਹਟੀ, ਭੁਜਰਾਤੀ ਆਦਿ ਅੱਖਰ ਨਿਕਲੇ, ਅਰ ਅਰਬੀ ਦੇ ਟਬਰ ਵਿਚੋਂ ਫਾਰਸੀ ਜ਼ਿੰਦੀ ਅੱਖਰ ਨਿਕਲੇ। ਅੱਜ ਕੱਲ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਵਿਚ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰ ਅਰ ਫਾਰਸੀ ਅੱਖਰ ਅਰਬੀ ਤੋਂ ਨਿਕਲੇ ਹੋਏ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਤਨ ਅੱਖਰ ਲੰਡੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਏਸ ਵਿਚ ਵਹੀ ਖਾਤਾ ਲਿਖਣ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਰ ਏਹ ਅੱਖਰ ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੀ ਪੈਂਤੀ ਬ੍ਰਹਮੀ ਤੋਂ ਨਿਕਲੇ ਪਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਮਾਤਰਾਂ ਹੈ ਨਹੀਂ, ਅਰ ਹਨ ਵਿੰਗੇ ਚਿੱਥੇ। ਅੱਜ ਤੀਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੈਂਤੀਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਚਲਾਯਾ ਹੈ, ਓਸ ਅਨੁਸਾਰ

ਤਾਂ ਦੇਵ ਨਾਗਰੀ ਅੱਖਰਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਪੁਰਾਣੇ ਦਿਸਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਅੱਖਰ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਕਦੀ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋਣਗੇ। ਕਿਉਂ ਜੋ ਹੁਣ ਬੀ ਸਾਰੇ ਦੇਸ ਕਰਾਂਚੀ, ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਲੈ ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਤਕ ਵਹੀ ਖਾਤਾ ਲੰਡਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ, ਇਹਨਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਕਿਧਰੇ ਕਿਧਰੇ ਵਟਦੀ ਗਈ ਹੈ, ਪਰ ਵਿੰਗ ਨਹੀਂ ਗਿਆ, ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਨਾਉਂ ਤੇ ਕੁਝ ਕੁਝ ਸ਼ਕਲ ਲੰਡਿਆਂ ਤੋਂ ਲਿਤੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਰ ਲਗਾਂ ਮਾਤ੍ਰਾਂ ਦੇਵ ਨਾਗਰੀ ਤੋਂ ਲਈਆਂ ਜਾਪਦੀਆਂ ਹਨ। ਲੰਡਿਆਂ ਦਾ ਲਗਾਂ ਮਾਤ੍ਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਣਾ ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਲਗਾਂ ਮਾਤ੍ਰਾਂ ਵਾਲੇ ਅਖਰਾਂ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੇ ਹਨ। ਲਗਾਂ ਮਾਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਬਹੁਤ ਪਿਛੋਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਆਈ ਹੋਣੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਕ ਹਰਾਨੀ ਹੈ, ਕਿ ਲੰਡੇ ਅੱਖਰ ਦੇਵ ਨਾਗਰੀ ਨਾਲ ਵੀ ਕੁਝ ਕੁਝ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਏਹ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੇਵ ਨਾਗਰੀ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀਆਂ ਲਗਾਂ ਮਾਤ੍ਰਾਂ ਤੇ ਉਪਰਲੀਆਂ ਲਕੀਰਾਂ ਨੂੰ ਹਟਾਕੇ ਲੰਡੇ ਅਖਵਾ ਛਾਂਗੇ ਹੋਏ ਅੱਖਰ ਬਣਾ ਲੀਤੇ ਗਏ ਹੋਣ।

ਨੋਟ—ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ਲਿਪੀਆਂ ਤੇ ਵਰਨ ਮਾਲਾਂ ਉਤੇ ਰਾਜਪੂਤਾਨੇ ਦੇ ਇਕ ਪੰਡਤ ਨੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਇਕ ਗ੍ਰੰਥ ਛਾਪਿਆ ਸੀ, ਅਰ ਹੁਣ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਏਸ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਦੇਕੇ ਇਕ ਪੈਮਫਲਟ ਛਾਪਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਰਨਮਾਲਾ ਸੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਰਚੀ ਹੋਈ ਨਹੀਂ, ਏਹ ਵੇਰ ਪੁਰਾਣੀ ਹੈ। ਪਰ ਪੁਰਾਣੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਦਾ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੇ। ਕੋਈ ਪੁਸਤਕ ਕੋਈ ਖੁਤਬਾ, ਕੋਈ ਪੱਥਰ ਜਾਂ ਤਾਂਬੇ ਪਤ੍ਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਦੀ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਖਦਾ ਅਰ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਦੇਵ ਨਾਗਰੀ ਦੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ੬੦੦ ਵਰ੍ਹੇ ਤੋਂ ਦੱਸਿਆ ਹੈ।

“ਗੁਰਮੁਖੀ” ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਮੁਖ ਤੋਂ ਨਿਕਲੀ ਯਾ ਗੁਰਮੁਖ ਦੀ ਕੀਤੀ ਪੈਂਤੀ। ਸੋ ਜੇਹੜੀ ਵਰਨਮਾਲਾ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਗੁਰ-ਥਾਣੀ ਲਈ ਸੰਕੇਤ ਕੀਤੀ ਸੋ ਗੁਰਮੁਖੀ ਹੋਈ, ਅੱਖਰ ਹੋਰਨਾਂ ਲਿਪੀਆਂ ਤੋਂ ਲਏ ਯਾ ਬਦਲੇ ਯਾ ਕ੍ਰਮ ਦਿੱਤਾ। ਵੱਡੇ ਤੇ ਵੱਡੇ ਪਾਏ। ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਲਈ ਠੀਕ ਤੇ ਦਰੁਸਤ ਲਿਖਣ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਜੋਗ ਏਹ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਮੌਜੂਦਾ ਸਰੂਪ ਦੀ ਸੰਕੇਤ ਕੀਤੀ ਤੇ ਵਰਤੀ। ਪੁਰਾਣੀ ਗੁਰਮੁਖੀ ਦੇ ਚਿਹਨ ਚੱਕਰ ਹੁਣ ਦੇ ਅੱਖਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕੁਝ ਅੱਡਹਨਾ ਜੀਕਣ ਪ੍ਰਿਥਮ ਬੀੜ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਲਿਖਤ ਅਰ ਓਹ ਪੁਰਾਤਨ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਪੋਥੀ ਜੋ ਥਾਥਾ ਮੋਹਨ ਜੀ ਕੋਲ ਸੀ, ਅਰ ਜੋ ਹੁਣ ਸ੍ਰੀ ਗੋਇੰਦ ਵਾਲ ਵਿਚ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਅੱਖਰ ਵੀ ਵਿੰਗੇ ਚਿੱਥੇ ਹਨ, ਅਰ ਲਗਾਂ ਮਾਤ੍ਰਾਂ

ਵੀ ਕਿਧਰੇ ਲਾਈਆਂ ਹਨ ਕਿਧਰੇ ਨਹੀਂ। *ਓਸ ਵੇਲੇ ਲਗਾਂ ਮਾਤ੍ਰਾਂ ਵੇਰ ਪੁਚਲਤ ਨਹੀਂ ਹੋਸਣ, ਲੋਕੀ ਲੰਡੇ ਹੀ ਵਰਤਦੇ ਹੋਸਣ ਅਰ ਪੰਡਤ ਸ਼ੈਦ ਵੇਵ ਨਾਗਰੀ ਲਿਖਦੇ ਹੋਸਣ, ਅਰ ਐਹਲਕਾਰ ਫਾਰਸੀ ਅੱਖਰ ॥

ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਲਿਪੀ ਕੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਏ ?

ਏਹ ਗੱਲ ਪੈਹਲੇ ਨਿਰਨੇ ਕਰ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦ ਮਨੁਖ ਦਾ ਗਿਆਨ ਵਧਿਆ ਅਰ ਉਸ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਤੱਕ ਪੁਚਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਪਈ ਜਾਂ ਔਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੀਹੜੀਆਂ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਕਾਵਾਂ ਤੇ ਖੋਜਾਂ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰੱਖਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੋਈ, ਤਾਂ ਅੱਖਰ ਬਣਾਏ। ਪੈਹਲੇ ਅੱਖਰ ਕੇਵਲ ਵਸਤਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਵੇਖ ਮੂਰਤਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਜੀਕਣ ਹੱਥ ਬਣਾਕੇ 'ਹਾ' ਸੁਝਾਯਾ। ਏਹ ਕਾਵ ਪੁਚਾਣੇ ਮਿਸਤੀਆਂ ਨੇ ਕੱਢੀ ਸੀ। ਪਰ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦਾ ਬਣਾਣਾ ਔਖਾ ਸੀ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਹੋਰ ਚਿੰਨ੍ਹ ਆਏ। ਹਰ ਅਵਾਜ਼ ਲਈ ਇਕ ਚਿੰਨ੍ਹ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤਾ। ਹੁਣ ਦੇਸ ਦੇਸ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਬਦਲ-ਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੀਕਣ ਈਰਾਨ ਵਾਲੇ ਥਾ, ਘਾ, ਠਾ, ਨਹੀਂ ਬੁਲਾ ਸਕਦੇ। ਅਰਬ ਵਾਲੇ ਪਾ, ਚਾ, ਨਹੀਂ ਬੋਲਦੇ। ਏਸ ਕਰਕੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਪੀਆਂ ਵਿਚ ਏਹਨਾਂ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਦੇ ਦੱਸਣ ਲਈ ਅੱਖਰ ਨਹੀਂ। ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਪੈਂਤੀ (ਲੀਪੀ) ਉਹ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਏਹ ਗੁਣ ਹੋਣ, ਕਿ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਲਈ ਇਕ ਈ ਅੱਖਰ ਹੋਵੇ, ਅਰ ਇੱਕ ਅੱਖਰ ਇਕ ਹੀ ਅਵਾਜ਼ ਦੇ ਸਕੇ। ਹੁਣ ਏਹ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਪੱਛਮੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ। ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਲਵੇ A ਦੀਆਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਹੀ ਸੁਰਾਂ ਹਨ, ਜੀਕਣ TAP ਟੈਪ, WAS ਵਾਸ਼, FATE ਫੇਟ। O ਦੀਆਂ ਅਨੇਕ ਸੁਰਾਂ ਹਨ, ਜੀਕਣ NOT, NOTE ਆਦਿ। U ਦੀਆਂ ਸੁਰਾਂ, BUT, PUT, DUKE ਆਦ ਵੱਖ ਵੱਖ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਇਕ ਹੀ ਅੱਖਰ ਦੀਆਂ ਹਨ। U ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਆਖ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਸਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਕੀ ਹੈ।

ਏਸੇ ਤਰਾਂ ਫਾਰਸੀ ਵਿਚ ث, م, و, س, ਇਕ ਹੀ ਅਵਾਜ਼ ਦਸਦੇ ਹਨ। ا, ب, ج, د, ه, و, ز, ح, ط, ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਇੱਕੋ ਹੈ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਏਸ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕੁਝ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ,

*ਇਕ ਰਵਾਜ਼ਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਕੰਠ ਕੀਤੇ ਅਰ ਕਈਆਂ ਨੇ ਟਾਕਰਿਆਂ ਵਿਚ ਵਹੀਆਂ ਤੇ ਲਿਖੇ, ਕਈਆਂ ਨੇ ਫਾਰਸੀ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਸੇ, ਕਈਆਂ ਦੇਵ ਨਾਗਰੀ ਵਿਚ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਿਪੀਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਲਈ ਪੂਰੇ ਨਿਬਾਹ ਵਾਲਾ ਨਾ ਜਾਣਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਲਿਪੀ ਸੰਕੇਤ ਕੀਤੀ।

ਅਰ ਲਗਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਨਾਲ ਵੇਰ ਕੰਮ ਲੀਤਾ ਗਿਆ। ਪਰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਦੋ ਸੁਰੇ ਅੱਖਰ ਕਿੰਨੇ ਹੋ ਗਏ, ਜੀਕਰ:-ਖਜਾ, ਗਜਾ, ਲੀ, ਜ਼, ਝ, ਲੁ, ਆਦ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਅੱਖਰ ਵੀ ੫੨ ਸਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਸੁਰਾਂ ਬੋਲੀਆਂ ਨਹੀਂ ਜਾਦੀਆਂ, ਅਰ ਕਈ ਅੱਖਰ ਫਾਲਤੂ ਹਨ। ਏਸ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਲਈ ਵਖਰੀ ਲਿਪੀ ਦੀ ਲੋੜ ਪਈ, ਅਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਦੂਜੇ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੋਚ ਤੇ ਖੋਜ ਨਾਲ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰ ਵਰਤਨ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੇ।

ਜੇ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਕਿ ਨਵੀਂ ਲੀਪੀ ਦੀ ਲੋੜ ਕੀ ਸੀ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੀ ਲੀਪੀ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਅੱਖਰ ਲੈ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ? ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਉੱਤਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਦੇਵ ਨਾਗਰੀ ਅੱਖਰ ਬਿਨਾਂ ਰੂਪ ਵਟਾਏ ਲਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬੜਾ ਟਪਲਾ ਲੱਗਦਾ, ਅਰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਅਸਲ ਅਵਾਜ਼ਾਂ, ਹਿੰਦੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਲੈ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਜੀਕਣ ਪੰਜਾਬੀ 'ਭ' ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਭਰਾ, ਭਾਨ ਵਿਚ ਅਜੇਹੀ ਹੈ ਜੋ ਦੇਵ ਨਾਗਰੀ ਦਾ 'ਮ' ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਸਕਦਾ। ਮੰਡਿ ਹਿੰਦੀ, ਬਾਈ ਕਰਕੇ ਬੋਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਏਸੇ ਤਰਾਂ ਪੰਜਾਬੀ 'ਘ' ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਘਾ, ਘੜਾ ਘਿਉ ਆਦ ਵਿਚ ਦੇਵ ਨਾਗਰੀ ਥ ਤੋਂ ਵਖਰੀ ਹੈ, ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਗ੍ਰਾਸ ਆਖਣਗੇ।

ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਘ ਵਿਚੋਂ ਜੋ ਅਵਾਜ਼ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਣ ਲਈ ਖ, ਮ, ਘ, ਆਦ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਏਸ ਕਰਕੇ ਨਵੀਂ ਲੀਪੀ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ।

ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ੩੫ ਅੱਖਰ ਅਜੇਹੇ ਬਣਾਏ ਕਿ ਹਰ ਇਕ ਅੱਖਰ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਤੇ ਅਣਮੱਲ ਮੋਤੀ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਇਕ ਅਵਾਜ਼ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਕੋਈ ਦੋ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਇਕੋ ਜੇਹੀ ਅਵਾਜ਼ ਨਹੀਂ। ਅਰ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਹਨ। 'ਫ' ਤੇ 'ਵ' ਖਾਸ ਨੌਕ ਵਿਚ ਬੋਲਨ ਵਾਲੀ ਅਵਾਜ਼ ਦਸਦੇ ਹਨ, ਜੋ 'ਗ' ਤੇ 'ਜ' ਨੂੰ ਟਿੱਪੀ ਲਾਇਆਂ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੀ। 'ਨ' ਤੇ 'ਣ' ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਵੀ ਭੇਦ ਹੈ। 'ਨ' ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਰਤੀ ਜ਼ੋਰ ਵਾਲੀ ਅਰ 'ਣ' ਹਲਕਾ। ਕੋਈ ਦੋ ਸੁਰਾ ਅੱਖਰ ਨਹੀਂ। 'ਤ੍ਰ' ਕੇ ਵਲ 'ਤ' ਤੇ 'ਰ' ਦਾ ਜੋੜ ਹੈ। ਜੀਕਣ 'ਪ੍ਰ' ਪ' ਤੇ 'ਰ' ਦਾ ਮੇਲ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਰਤੀ ਵੀ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅੱਖਰ ਦੇਵ ਨਾਗਰੀ ਤੋਂ ਭੰਨ ਮਰੋੜ ਕੇ ਬਣਾਏ ਗਏ, ਅਰ ਕਿਧਰੇ ਲੰਡੇ ਵੀ ਸਹਾਈ ਹੋਏ। ਪਰ ਹੁਣ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਆਪਣੀ ਲਿਪੀ ਸਮੇਤ ਕਿਸੇ ਹਮਸਾਈ ਭੈਣ ਤੋਂ ਹੀਣੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਇਸਦੀ ਲਿਪੀ ਸਭਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਸੁੱਚੀ ਅਰ SCIENTIFIC ਸਾਇੰਟੀਫਿਕ ਅਰ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਭਰਪੂਰ ਹੈ। ਹੋਰ ਕੋਈ

ਲੀਪੀ ਅਜੇਹੀ ਨਹੀਂ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਸੁਰਾਂ ਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੱਸ ਸਕੇ। ਫਾਰਸੀ ਅੱਖਰਾਂ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦੇ ਨਹੀਂ, ਜੇ ਫਾਰਸੀ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਣਾ ਹੋਵੇ ਕੋਈ ਪੰਜਾਬੀ ਕਿੱਸਾਲੈਕੇ ਪੜ੍ਹੋ, ਚਪੇੜ ਤੇ ਠੋਕਰ, ਅੱਖਰਾਂ ਤੇ ਟਪਲਾ, ਜੀਕਣ— لیلیان ਲਿਖਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਚਾਹ ਬੋਲੀਆਂ (ਮਿਤ੍ਰਾਂ) ਪੜ੍ਹੋ ਚਾਹੋ ਬੋਲਿਆਂ (ਬਨਾਂ) ਸਮਝੋ۔ لیلیان ਨੂੰ ਚਾਹੇ ਗਿਲਿਆਂ, ਗੁਲੀਆਂ, ਗਲਿਆਂ ਸਮਝ ਲਵੋ। ਫਾਰਸੀ ਅੱਖਰ ਲਿਖਣ ਵੇਲੇ ਜ਼ੋਰਾਂ ਜ਼ਬਰਾਂ ਘਟ ਵਧ ਲਿਖੀ ਦੀਆਂ ਹਨ। لیلیان ਨੂੰ ਚਾਹੇ ਚੂਰੀ ਪੜ੍ਹੋ, ਚਾਹੇ ਚੋਰੀ ਸਮਝੋ ਜਾਂ ਚੋਰੀ ਸਮਝ ਲਓ। ਜਦ ਫਾਰਸੀ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਏਹ ਹਾਲ ਅਰ ਦੇਵ ਨਾਗਰੀ ਕਠਨ, ਤੇ ਲਿਪੀ ਲੰਮੀ। ਤਾਂਤੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਲਿਖਣ ਲਈ ਸੁੱਧ ਲਿਪੀ ਹੋਈ। ਜਦ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਹੋਵੇ ਅਰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਹਠ ਧਰਮੀ ਛੱਡੀ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਏਹੀ ਲਿਪੀ ਹੋਰਨਾਂ ਲਿਪੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਖਣ ਦੀ ਦੌੜ ਵਿੱਚ ਮੀਰੀ ਹੋਸੀ।

ਹੁਣ ਪੰਜਾਬ ਦੇਸ ਵਿਚ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਲੜਾਈ ਦੇਖ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਦੇਵ ਨਾਗਰੀ ਦੀ ਖਿੱਚ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਫਾਰਸੀ ਅੱਖਰਾਂ ਤੇ ਮੋਹਤ, ਅਰ ਸਿੱਖ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਹੀ ਪ੍ਰੇਮੀ, ਪਾਦਰੀਆਂ ਅਰ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਰੋਮਨ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਰੰਭ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਰੋਮਨ ਅੱਖਰ ਕਦੀ ਵੀ ਪੁਚਲਤ ਲਿਪੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਬੋਲੀਆਂ ਦੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੇ। ਇਸਦੇ ਕਾਰਨ ਏਹ ਹਨ:-

(੧) ਏਹਨਾਂ ਵਿਚ ਲਗਾਂ ਮਾਤ੍ਰਾਂ ਨਹੀਂ।

(੨) ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਣ ਲਈ ਹਰਫ ਨਹੀਂ, ਜੀਕਣ:-ੜ, ਘ, ਛ, ਝ, ਞ, ਟ, ਢ, ਢ, ਞ, ਆਦਿ।

(੩) ਇਕ ਰੋਮਨ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਕਈ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਹਨ। ਜੀਕਣ ਪਹਿਲੇ ਦਸ ਆਏ ਹਾਂ A, U ਆਦਿ।

(੪) ਲਿਖਣ ਵਿਚ ਕਠਨਤਾਈ, ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਹਮੇਸ਼ ਸਰਲ ਲਿਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਰ ਇਕ ਇਕ ਅਖਰ ਤੇ ਬੰਦੀ ਤੇ ਵਿੰਗੇ ਚਿੱਥੇ ਡੈਸ਼ ਪਾਣ ਲਈ ਠੈਹਰੇ ਤਾਂ ਸਤਰ ਲਿਖਦਿਆਂ ਵਰਹੇ ਲੱਗਣ।

ਜੇ ਪਖਪਾਤ ਛਡ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਲੀਪੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲਈ ਹੈ, ਅਰ ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਵਾਧਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਘਰ ਦੀ ਵਸਤ ਹੈ, ਕਿਧਰੋਂ ਮੰਗਣੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਮੋਹਣਾ ਨਾ ਨਿਹੋਰਾ। ਇੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਮਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਚਲਾਈ ਹੋਈ ਲਿਪੀ ਵਰਤਨ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ। ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਵਾਂਗ ਰੋਮਨਾਂ ਦੇ ਅੱਖਰ ਨਹੀਂ ਮੰਗੇ। ਨਾਂ ਹੀ ਉਰਦੂ ਵਾਂਗ ਫਾਰਸੀ ਅਗੇ ਬੋਲੀਅਛਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਇਕ ਉਣਤਾ ਹੁਣ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ

ਹੈ, ਓਹ ਇਹ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ (ज, घ, ङ) ਦੀ ਸੁਰ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਏਹ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਏਹ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਤੇ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਏਹ ਸੁਰਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਨਾਂ ਹੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਨਾਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਹਿੰਦੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਏਹ ਸੁਰਾਂ ਦੇ ਅੱਖਰ ਸਨ। ਸਾਡੇ 'ੜ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਜ' ਤੇ 'ਝ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਗ' ਅਰ 'ਙ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਫ' ਬੋਲਦੇ ਸਨ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸੰਘ ਵਿਚੋਂ ਏਹ ਅਵਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਨਿਕਲਦੀ। ਮੌਲਾਨਾ ਆਜ਼ਾਦ ਦੀ ਵੀ ਇਸ ਗਲ ਵਿਚ ਸੰਮਤੀ ਹੈ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਹਮਲੇ ਨਾਲ ਹੀ ਏਹ ਨਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਆਏ। ਏਹ ਉੱਠਤਾ ਹੁਣ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਇਕ ਬੰਦੀ ਦੇਣ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜ-ज, ਗ-ग, ਫ-फ, ਸ-श, ਅਰ ਏਹ ਉੱਠਤਾ ਕੋਈ ਵਡਾ ਭਾਰਾ ਘਾਟਾ ਨਹੀਂ। ਜਿਉਂ ੨ ਹੋਰਨਾਂ ਦੇਸਾਂ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਮੇਲ ਵਧਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਸਾਡੇ ਬੋਲਣ ਤੇ ਲਿਖਣ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਅਰ ਜਿਥੇ ਸਾਡੀ ਲਿਪੀ ਉੱਠੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕੋਈ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵਧਾਕੇ ਕਿਸੇ ਅੱਖਰ ਤੋਂ ਲੋੜੀਂਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਕਫ ਲਈ ਦੀ ਹੈ।

ਏਸ ਲੇਖ ਦਾ ਏਹ ਮਤਲਬ ਨਾਂ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਕਿ ਹੋਰ ਲਿਪੀਆਂ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਨਾਲੋਂ ਘਟੀਆ ਹਨ, ਏਹ ਲੇਖਕ ਦਾ ਆਸ਼ਾ ਨਹੀਂ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਲਿਪੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਲਿਪੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਸੰਪੂਰਨ ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਸ ਵਿਚ ਹਰ ਅਵਾਜ਼ ਲਈ ਜੋ ਮਨੁਖ ਦੇ ਸੰਘ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ ਅੱਖਰ ਹਨ। ਚਾਹੇ ਜੋ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਮ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਗਲੇ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦੀ, ਪੰਡਤਾਂ ਦੇ ਸੰਘ ਵਿਚੋਂ ਜਰੂਰ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। 'ਪਰ ਖਬਰ ਤੇ ਝ' ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਕੀਕਣ ਰਹਿ ਗਈ? ਆਮ ਬੋਲਣ ਵਿਚ 'ਖ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਖ' ਤੇ 'ਲੁ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਲ' ਤੇ 'ਰ' ਹੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਖੂੜੀ, ਖੱੜੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਏਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗਲਾਂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਸਾਡੀ ਬੋਲੀ ਦੀ ਲੋੜ ਲਈ ਓਹ ਲਿਪੀ ਠੀਕ ਨਾ ਸੀ। ਗੁਰਮੁਖੀ ਹੀ ਠੀਕ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਕਿੱਥੋਂ ਜੰਮੀ ?

ਹਿੰਦ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੀ ਬੋਲੀ ਜਦ ਤੋਂ ਆਰਯਾ ਏਸ ਦੇਸ ਵਿਚ ਆਏ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵੀ ਵਟਦੀ ਰਹੀ। ਰਿਗ ਵੇਦ ਦੀ ਪੁਰਾਤਨ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪਿਛਲੀ ਕਿਤਾਬੀ ਬੋਲੀ (Classical Sanskrit) ਤੋਂ ਅੱਡ ਹੈ। ਜੇਹੜੀ ਬੋਲੀ ਲਿਖਣ ਪੜ੍ਹਨ ਵਿਚ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ, ਓਹ ਤਾਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਹੀ ਰਹੀ। ਪਰ ਜੋ ਬੋਲੀ ਆਮ ਲੋਕ ਬੋਲਦੇ ਸਨ, ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਪੈ ਗਿਆ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਪਦ ਅਰਥ ਕੁਦਰਤੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਬੋਲੀ ਜੇਹੜੀ ਸਾਰੇ ਬੋਲਣ। ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਾਕੇ

ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਘਟ ਗਿਆ, ਅਰ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਬੋਲੀ ਵੀ ਲਿਖਣ ਪੜ੍ਹਨ ਵਿਚ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਈ, ਅਰ ਏਹ ਵੀ ਦੇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਬੋਲੀ ਹੋ ਗਈ। ਜਦ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਹੋਯਾ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗ੍ਰੰਥ ਆਦਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਪ੍ਰਚਲਤ ਬੋਲੀ 'ਪਾਲੀ' ਵਿਚ ਲਿਖੇ। ਪਾਲੀ ਵੀ ਇਕ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਬੋਲੀ ਸੀ, ਏਸ ਤਰਾਂ ਹਿੰਦਿਆਂ ੨ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਕੇਵਲ ਪੰਡਤਾਂ ਤੇ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾਂ ਦੀ ਹੀ ਬੋਲੀ ਰਹਿ ਗਈ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤੇ ਈਰਾਨੀ ਬੋਲੀ ਆਪਸ ਵਿਚ ਭੈਣਾਂ ਹੀ ਹਨ, ਅਜ ਕਲ ਦੀ ਫਾਰਸੀ ਪੁਰਾਣੀ ਈਰਾਨੀ ਬੋਲੀ ਦੀ ਧੀ ਹੈ, ਅਰ ਉਹ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੀ ਭੈਣ ॥

ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ	ਪੁਰਾਣੀ ਈਰਾਨੀ	ਫਾਰਸੀ	ਹਿੰਦੀ	ਪੰਜਾਬੀ
ਸਥਾਨ	ਸਤਾਨਾ	ਸਿਤਾਨ ਇਸਾਤਨ ਬਿਰਾਦਰ	ਥਾਨਾ	ਥਾਂ
ਭਾਤ੍	ਥਾਤ੍		ਭਾਈ	ਭਾ, ਭਾ

ਉਤਲੇ ਚਿਤ੍ਰ ਤੋਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸਬੰਧੀ ਬੋਲੀਆਂ ਤੇ ਫਾਰਸੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਸਾਕ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਦ ਆਰਯ ਅਦਕੋਂ ਲੰਘ ਆਏ, ਅਰ ਕੁਝ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਭਰਾ ਈਰਾਨ ਵਿਚ ਜਾ ਵੱਸੇ, ਤਾਂ ਹਿੰਦੂ ਕੁਸ਼ ਪਹਾੜ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਬੰਨਾ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਏਧਰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਰ ਉਧਰ ਈਰਾਨੀ, ਆਪਸ ਵਿਚ ਮੇਲ ਜੋਲ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਲਗ ਪਈ, ਅਰ ਏਹ ਬੋਲੀ ਸਿੱਧ ਦਰਯਾ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਗੰਗਾ ਦਰਯਾ ਦੀ ਧਰਤੀ ਅਰ ਹਮਾਲਾ ਤੋਂ ਲੈ ਬਿੰਧੀਯਾਚਲ ਤਕ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋ ਗਈ। ਅਰ ਏਸ ਬੋਲੀ ਦਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ (Purified) ਜਾਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ (ਸਾਫ ਕੀਤੀ ਹੋਈ) ਨਾਮ ਵੀ ਏਸੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਆਕੇ ਪਿਆ। ਅਰ ਹੋਰਨਾਂ ਬੋਲੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਜਾਂ (Unpurified) ਨਾਂ ਸੋਧੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਆਖਿਆ ਗਿਆ। ਏਸ ਦੇਸ ਵਿਚ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਧਾਰਮਕ ਅਰ ਰਾਜ ਬੋਲੀ ਬਣ ਗਈ। ਏਹ ਬੋਲੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰਲੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਹੀ ਵਧੀ ਤੇ ਫੁਲੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਵੀ ਜਦ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਡੇ ਜ਼ੋਰ ਵਿਚ ਸੀ, ਏਸ ਮੱਧ ਦੇਸ ਦੇ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਹੋਰ ਲੋਕ ਵਸਦੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਅੱਡੋ ਅੱਡੋ ਸਨ, ਉਹ ਦੇਸ ਪੰਜਾਬ, ਗੁਜਰਾਤ, ਸਿੰਧ, ਰਾਜਪੂਤਾਨਾ, ਅਵਧ ਤੇ ਬਿਹਾਰ ਸਨ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਵਡਾ ਵਿਯਾਕਰਨੀ ਪਾਠਨੀ ਵੀ ਕਿੰਨੀਆਂ ਅੱਡੋ ਅੱਡੋ ਬੋਲੀਆਂ ਦਾ ਬਹੁ ਦਸਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਆਰੀਏ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵੱਲ ਆਏ, ਤਾਂ ਉਹ ਕਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਵੀ ਪੱਛਮੀ

ਪਹਾੜਾਂ ਤੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਹੀ ਰਹੇ, ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਧਦੇ ਵਧਦੇ ਗੰਗਾ ਅਰ ਜਮਨਾਂ ਦੇ ਹਰੇ ਹਰੇ ਮਦਾਨਾਂ ਵਿਚ ਆਣਕੇ ਡੇਰੇ ਲਾਏ, ਅਰ ਏਥੇ ਆਪਣਾ ਰਾਜ ਪੱਕਾ ਕੀਤਾ। ਏਸ ਸੋਹਣੇ ਦੇਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਧਰੇ ਜਾਣ ਨੂੰ ਜੀ ਨਾਂ ਕੀਤਾ, ਬੱਸ ਏਸੇ ਜਗਾ ਤੇ ਬੋਲੀ, ਧਰਮ ਅਰ ਪਦਾਰਥ ਵਿੱਦਯਾ ਦਾ ਵਾਧਾ ਹੋਯਾ। ਓਹ ਭਾਗ ਜੋ ਮਧ ਤੋਂ ਦੂਰ ਸਨ, ਵੱਖਰੇ ਹੀ ਰਹੇ, ਓਹਨਾਂ ਦੇਸਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਪੁਰਾਣੀ ਹੀ ਰਹੀ, ਵਧੀ ਫੁਲੀ ਘੱਟ, ਅਰ ਹੁੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਨੇ ਏਡੀ ਉੱਨਤੀ ਕੀਤੀ ਜੋ ਉਹ ਬਾਹਰਲੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਤੋਂ ਅੱਡ ਜਾਪਣ ਲਗ ਪਈ, ਅਰ ਏਹ ਬਾਹਰਲੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋ ਗਈਆਂ ॥

ਜਦ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਨੇ ਪੰਜਾਬ, ਸਿੰਧ, ਗੁਜਰਾਤ ਆਦਿ ਦੇਸਾਂ ਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਨੂੰ ਨਕਾਰਾ ਜਾਣ ਧੱਕਾ ਦਿਤਾ, ਅਰ ਨੀਚ ਜਾਣਿਆਂ ਤਾਂ ਏਹਨਾਂ ਬੋਲੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣਾ ਵੱਖਰਾ ਹੀ ਤੰਦਲ ਤਾਣਾ ਅੱਡਿਆ, ਇਹ ਬੋਲੀਆਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਮਿਲਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ, ਪਰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਸਿੰਧੀ ਲਹਿੰਦੀ ਨਾਲ ਤੇ ਲਹਿੰਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਜੀਕਣ ਚਿਤ੍ਰ ੧-ਤੇ ੨-ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:—

ਚਿਤ੍ਰ ਅੰਕ ੧:—

ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ	ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ	ਅਪ੍ਰਭਾਸ਼ਾ	ਲਾਹਿੰਦੀ	ਸਿੰਧੀ
ਨਰਸ ਕ੍ਰਮ	ਨਾਰੋ ਕ੍ਰਮ	ਨਰੂ	ਨਰ ਕ੍ਰਮ	ਨਰੂ ਕ੍ਰਮ

ਚਿਤ੍ਰ ਅੰਕ ੨

ਸਿੰਧੀ	ਲਾਹਿੰਦੀ	ਪੰਜਾਬੀ
ਘਰੂ	ਘਰ	ਘਰ
ਜੀਭਾ	ਜੀਭ	ਜੀਭ
ਘੋੜੋ	ਘੋੜਾ	ਘੋੜਾ
ਛੋਹਰੂ	ਛੋਹਰ	ਛੋਹਰ

ਜਦ ਏਸ ਬਾਹਰਲੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਬੋਲੀ ਅੰਦਰਲੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਬੋਲੀ (ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ) ਤੋਂ ਸਮਾਂ ਪਾਕੇ ਓਪਰੀ ਹੋ ਗਈ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਕਾਰਨ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਦਾਬਾ ਆ ਪਿਆ। ਜਦ ਆਰਯਾ

ਛੋਕਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਪਤਾਪ ਮਧਯ ਦੇਸ ਵਿਚ ਵਧਿਆ ਤਾਂ ਏਹਨਾਂ ਨੇ ਫੇਰ ਪੰਜਾਬ, ਸਿੰਧ, ਗੁਜਰਾਤ ਆਦਿ ਦੇਸਾਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤੀ, ਅਰ ਜਿਤਕੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਰਲਾਏ, ਅਰ ਆਪਣਾ ਰਾਜ ਪਹਾੜਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਸਮੁੰਦ ਤੱਕ ਵਧਾਯਾ। ਹੁਣ ਏਹ ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ ਆਰਯਾ ਰਾਜ ਦੇ ਸੂਬੇ ਹੋ ਗਏ, ਅਰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਆਪਣੇ ਨਵੇਂ ਹਾਰ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਲਾ ਅਰ ਰਾਜ ਭਾਗ ਦੇ ਵਟਣੇ ਨਾਲ ਨਵਾਂ ਰੂਪ ਵਟਾਕੇ ਰਾਣੀ ਆ ਬਣੀ। ਸਭ ਥਾਂ ਏਸੇ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਹੋ ਪਿਆ, ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਘਰ ਦੀ ਬੋਲੀ ਕਿਥੋਂ ਜਾਵੇ, ਕੁਝ ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ ਦੋਵੇਂ ਬੋਲੀਆਂ ਅਜੇਹੀਆਂ ਰਲੀਆਂ ਜੋ ਇਕ ਹੋਰ ਹੀ ਬੋਲੀ ਜੰਮ ਪਈ, ਜੋ ਪੁਰਾਣੀ ਬੋਲੀ ਅਰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤੋਂ ਅਭ ਹੋ ਸੀ। ਜਿਸਦਾ ਪਿੰਡਾ ਪੁਰਾਤਨ ਬੋਲੀ ਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਕਪੜੇ ਨਵੀਂ ਦੇ, ਜਾਂ ਜਿਸ ਦੀ ਨੀਂਹ ਤਾਂ ਪੁਰਾਣੀ, ਪਰ ਉਸਾਰੀ ਨਵੀਂ। ਏਹੀ ਨਵੀਆਂ ਜੰਮੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਅਜ ਕਲ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ, ਸਿੰਧੀ, ਗੁਜਰਾਤੀ ਆਦਿ ਬੋਲੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਸਨ। ਜਦ ਪਾਕਿਤ ਏਸ ਤਰਾਂ ਵਿਗੜੀ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਅਪ੍ਰਭਮਾਸਾ ਆਖਣ ਲੱਗੇ, ਜਾਂ ਵਿਗੜੀ ਹੋਈ ਪਾਕਿਤ। ਹੁਣ ਇਹ ਵਿਗੜੀ ਹੋਈ ਪਾਕਿਤ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੋਰ ਤੇ ਸਿੰਧ ਵਿਚ ਹੋਰ, ਅਰ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿਚ ਹੋਰ ਸੀ। ਏਸ ਵਿਗੜੀ ਹੋਈ ਪਾਕਿਤ ਦੀ ਇਕ ਲੜੀ ਸੌਰਸੈਨੀ ਸੀ, ਏਸ ਸੌਰਸੈਨੀ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਅਰ ਪਛਮੀ ਜਿੰਦੀ ਨਿਕਲੀਆਂ।

ਦੇਖੋ ਚਿਤ੍ਰ—

ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ	ਅਪ੍ਰਭ ਮਾਸਾ	ਪਛਮੀ ਹਿੰਦੀ	ਪੰਜਾਬੀ
ਸਤਯ	ਸਚਦੁ	ਸਾਚ	ਸਚ
ਹਸਤਯ	ਹੱਥ	ਹਾਥ	ਹਥ

ਫੇਰ 'ਮੇ' ਅਰ 'ਮਾਂਹਿ' ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਮਧਯ ਤੋਂ ਨਿਕਲੇ, ਮਧਯ ਤੋਂ ਮੱਥ ਅਰ 'ਮਾਂਹੀ' ਬਣਿਆ। ਛੋਟਾ ਕਰਦੇ ਕਰਦੇ 'ਮੇ' ਤੇ 'ਮਾਂਹਿ' ਹੋ ਗਿਆ। ਵਿਚ, ਵਿਖਯ ਤੋਂ ਨਿਕਲਿਆ। ਅਗਲੇ ਚਿੱਤ੍ਰ ਵਿਚ ਅਪ੍ਰਭਮਾਸਾ ਪੰਜਾਬੀ ਆਦਿ ਬੋਲੀਆਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਕੇ ਦਸਿਆ ਹੈ:—

(੧੯)

	ਅਪ੍ਰਭਮਾਸਾ	ਪੰਜਾਬੀ	ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ	ਬ੍ਰਿਜ ਭਾਸ਼ਾ	ਪ੍ਰੋਹਿੰਦੀ
Nom	ਹਾਂਉ	ਮੈਂ	ਮੈਂ	ਹਾਂਉ	ਮੈਂ
Obl	ਮੈਂ, ਮਾਹੋ ਮੁਥਕੋ	ਮੈਂ (ਨੂੰ)	ਮੁਥ (ਕੋ)	ਮੋਹੀ (ਕੋ)	ਮੋ (ਕੋ)
Obl	ਅਮਹੇ ਅਮਹਾਂ	ਅਸੀ ਅਸੀਂ (ਨੇ)	ਹਮ ਹਮੋ	ਹਮ ਹਮਾਉ	ਹਮ ਹਮ
N	ਤੂੰਹ	ਤੂੰ	ਤੂ	ਤੂ	ਤੈਂ
O	ਤੈਂ, ਤੋਥਾਤੁਥ	ਤੈਂ (ਨੇ)	ਤੁਥ ਨੇ	ਤੋਹਿ	ਤੋ
N	ਤੁਮਹੀ	ਤੁਸੀ	ਤੁਮ	ਤੁਮ	ਤੁਮ
O	ਤੁਮ ਹਾਂ	ਤੁਸਾਂ	ਤੁਮੋ	ਤੁਮਾਹੋ	ਤੁਮ
N		ਉਹ	ਵੋਹ	ਵੁ	ਉ
O				ਵਾ	ਉ
	ਏਹੋ	ਇਹ	ਯੋਹ	ਯਾ	ਇ

	ਅਪ੍ਰ:	ਪੰਜਾਬੀ	ਹਿੰਦੁ:	ਬ੍ਰਿਜਭਾਸ਼ਾ	ਪੂਰਬੀ ਹਿੰਦੀ
1	ਮੈਂ	ਚਲੋ	ਚਲਾਂ	ਚਲੋ	ਚਲੋ
2	ਤੂੰ	ਚਲਸੀ	ਚਲੀਂ	ਚਲੈ	ਚਲਸਾਂ
3	ਉਹ	ਚਲੇ	ਚੱਲੇ	ਚਲੇ	ਚਲੈ
1	ਅਸੀਂ	ਚਲੇਹੋ	ਚਲੀਏ	ਚਲੇਂ	ਚਲੇਂ
2	ਤੁਸੀਂ	ਚਲਾਹੋ	ਚਲੋ	ਚਲੋ	ਚਲੋ
3	ਉਹ	ਚਲੰਤੀ	ਚੱਲਨ	ਚਲੇਂ	ਚਲੈ

ਅਰ ਇਕ ਹੋਰ ਅਪ੍ਰਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਸਿੱਧੀ ਅਰ ਲਹਿੰਦੀ ਬੋਲੀ ਨਿਕਲੀਆਂ, ਏਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਜੋ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬੀ ਅਰ ਪੱਛਮੀ ਹਿੰਦੀ ਆਪਸ ਵਿਚ ਵੇਰ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਰ ਜਿਉਂ ੨ ਅਸੀਂ ਲਹਿੰਦੇ ਵੱਲ ਜਾਈਏ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹਿੰਦੀ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਕਾਰਨ ਏਹ ਜੋ ਲਹਿੰਦੀ ਬੋਲੀ ਜਿਸਦਾ ਜੰਮ ਇਕ ਵੱਖਰੀ ਅਪ੍ਰਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਹੈ, ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ।

ਅਗਲੇ ਚਿਤ੍ਰ ਤੋਂ ਪਤਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬੀ' ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦਾ ਕਿਤਨਾ ਕੁ ਭੇਦ ਹੈ:-

ਹਿੰਦੀ	ਪੰਜਾਬੀ	ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬੀ
ਲੇਆ-ਖੋਚ	ਲੈਆ-ਖਿੱਚ	ਘਿਨਆ-ਛਿਕ
ਜਾਉਂਗਾ	ਜਾਂਵਾਂਗਾ	ਜਾਸਾਂ
ਚਲੁੰਗਾ	ਚਲਾਂਗਾ	ਜੁਲਸਾਂ

ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਲਹਿੰਦੀ ਆਪਸ ਵਿਚ ਅਜੇਹੀਆਂ ਮਿਲ ਗਈਆਂ ਹਨ ਕਿ ਹੁਣ ਪਿਛਾਵਰ ਤੋਂ ਲੈ ਲੁਧਿਆਣੇ ਤੀਕ ਸਭਥਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਰ ਲਿਖਣ ਪੜ੍ਹਨ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸਭ ਥਾਂ ਇਕੋ ਜਹੀ ਬੋਲੀ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਫੇਰ ਲਹਿੰਦੀ ਵਿਚ 'ਜੁਲ' ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ 'ਚਲ' ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਜੜ੍ਹ ਤੋਂ ਨਿਕਲੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਪਹਾੜੀ ਬੋਲੀ ਦਾ 'ਗਛੋ' ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ 'ਆਗਛਤੀ' ਤੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਹੈ। ਲਹਿੰਦੀ ਵਿਚ 'ਗਾ' ਨੂੰ 'ਸਾ' ਨਾਲ ਬਦਲ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। 'ਚਲਾਂਗਾ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਜੁਲਸਾਂ', 'ਖਵਾਂਗਾ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਖਾਸਾਂ'। ਉਧਰ ਪੱਛਮੀ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਭੇਦ ਘਟ ਹੈ। ਬਾਲ=ਬਾਲਕ। ਹਟ=ਹਾਟ। ਨੱਕ=ਨਾਕ। ਜਾਵਾਂਗਾ=ਜਾਉਂਗਾ। ਫੇਰ ਅੰਦਾਨਾ, ਨਿਯਾਨਾ ਆਦਿ ਅੱਖਰ ਜਾਨਣ ਤੋਂ ਨਿਕਲੇ ਹਨ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਗਿਆਨ (Jnan) ਤੋਂ ਜਨਾਨੀ, ਜਨੀ ਜਾਤਕ ਏਹ ਸਭ ਹਿੰਦੀ ਜਨਨੀ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਤੋਂ ਨਿਕਲੇ ਹਨ। ਤੀਵੀਂ, ਤ੍ਰੀਮਤ ਆਦਿ ਪਦ ਸਤ੍ਰੀ, ਜਾਂ ਤੀ ਤੋਂ ਨਿਕਲੇ ਹਨ, ਘਰ, ਗਿਾਂ ਆਦਿ ਗ੍ਰੈਹ ਤੋਂ ਨਿਕਲੇ। ਮੰਡਾ, ਮੁੰਡ ਵਾਲਾ=ਸਿਰ ਵਾਲਾ ਜਾਂ ਲੜਕੇ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਆਇਆ। ਪਰ ਲਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਮੰਡਾ ਦਾ ਅਰਥ ਬਿਨਾਂ ਸਿਰ ਹੋ ਗਿਆ (ਉਧਰ ਮੰਡਾ, ਗਾਲ ਬਰਾਬਰ ਹੈ), ਅਰ ਏਹਦਾ ਮੁਢ ਮੁੰਡਣਾ=ਕਟਣਾ ਤੋਂ ਲੀਤਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਜਾਂ ਮੁੰਢ=ਸਿਰ ਮੁੰਡਾ=ਬੇ ਸਿਰ। ਫੇਰ ਪੁਰਾਣੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਸੀ, ਜੀਕਣ ਇਕ ਸਲੋਕ ਹੈ:-

ਮੰਬੇ ਗਭ ਗੜੀਅੰ ਉਰਬਨ ਬਜਨ ਤਾਨ ਨਾਤੀ ।

ਪੁਤੀ ਏਨ ਸੁਭਾਵਨੇ ਉਰਬਨ ਵਜਨ ਤਾਨਾ ਬਾਨਾ ।

ਫੇਰ ਵਟਈ ੨ ਅਰਬੀ ਫਾਰਸੀ ਦੇ ਟੋਟੇ ਚੜ੍ਹੀ । ਅਨੇਕ ਪਦ ਆ ਵੜੇ । ਜੀਕਣ ਮਸੀਤ, ਸੁਲਤਾਨ, ਰੱਬ, ਅਲਾਹ, ਅਰਬੀ ਤੋਂ । ਤੇ ਦਰਵਾਜਾ, ਬਸ਼ਾਰ, ਪੋਸ਼, ਮੁਸੀਬਤ, ਹੁਕਮ, ਕੁਫਤਾਨ ਆਦਿ ਫਾਰਸੀ ਤੋਂ ।

ਪੁਰਾਣੀ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਅੱਖਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਤਕ ਵੀ ਸਨ । 'ਧਨ' ਪਦ 'ਇਸਤੀ' ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਨਹੀਂ । ਦਾਮਨ, ਬਿਜਲੀ ਲਈ ਆਮ ਵਰਤਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਹੁਣ ਕੋਈ ਨਹੀਂ । ਅੱਜ ਕੱਲ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਆਦਿ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਪਦ ਰੱਬ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਵੜਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਹੋਰਨਾਂ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਪਦਾਂ ਦਾ ਏਸ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣਾ ਅਰ ਵੜ ਕੇ ਉਪਰਾ ਨਾਂ ਜਾਪਣਾ, ਏਹੀ ਸਾਡੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਵਾਧਾ ਹੈ ।

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਲਹਿੰਦੀ, ਪੰਜਾਬੀ, ਤੇ ਪੱਛਮੀ ਹਿੰਦੀ ਬੋਲੀ ਬਾਹਰੋਂ ਅੱਡ ੨ ਜਾਪਦੀਆਂ ਹਨ । ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਸਭ ਘਿਉ ਖਿਚੜੀ ਹੋ ਚੁਕੀਆਂ ਹਨ, ਅਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਲਾਹੌਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲਿਖਣ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਈ ਹੈ । ਪਰ ਬੋਲਣ ਵਿਚ ਅਜੇ ਵੀ ਫਰਕ ਹੈ । ਸ਼ਾਹਪੁਰ ਦਾ ਲੈਹਜਾ ਜਾਲੰਧਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ।

ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਲਿਟੇਰਚਰ ਦਾ ਘਾਟਾ

ਉਪਰਲੇ ਲੇਖ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿੱਧ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਦਬੇਲ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਹਿੰਦੀ ਵਾਂਗ ਸੌਰਾਸ਼ੇਣੀ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਤੋਂ ਨਿਕਲੀ ਹੈ ।

ਏਹ ਗੱਲ ਵੱਖਰੀ ਹੈ ਜੋ "ਪੰਜਾਬੀ" ਲਿਟੇਰਚਰ ਦੇ ਵਾਧੇ ਦੀ ਦੌੜ ਵਿਚ ਅੱਜ ਕੱਲ ਦੀ ਹਿੰਦੀ ਜਾਂ ਉਰਦੂ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਈ, ਜਿਸਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਏਹੀ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜ ਵਲੋਂ ਇਸਦੀ ਅਨਗਹਿਲੀਰਹੀ, ਜਦ ਫ਼ਾਰਸੀ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦਰਬਾਰੋਂ ਧੱਕਾ ਮਿਲਿਆ, ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਥਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਪਿਆ, ਅਰ ਜਦ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਜੇਹੜੇ ਅਫਸਰ ਆਏ ਉਹ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਤੋਂ ਛੁਟ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਵੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ, ਅਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੇਸੀ ਸਿੱਖ ਤੇ ਦਾਰ ਤੇ ਮੁਨਸ਼ੀ, ਮੁਸੱਦੀ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਤੋਂ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ । ਅਰ ਉਰਦੂ ਹੀ ਲਿਖਦੇ ਸਨ । ਏਦਾਂ ਉਰਦੂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵੀ ਆਣਕੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬਣੀ,

ਅਰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਲਿਟ੍ਰੇਚਰ ਦਾ ਘਾਟਾ ਪੁਰਾ ਹੋਣ ਵੀ ਆਸ ਹੋਰ ਵੀ ਨਿੰਮੀ ਪੈ ਗਈ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਬਾਹਮਣਾਂ ਜਾਂ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਸੀ, ਜੋ ਹਿੰਦੀ ਨੂੰ ਵਰਤਦੇ ਸਨ, ਅਰ ਉਦੋਂ ਲਿਖਣ ਦਾ ਚਾਉ ਘੱਟ ਸੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਤੇ ਅਖਾਣ ਸ਼ਬਾਨੀ ਹੀ ਚਲੇ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਸਿੱਖ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਵੇਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਲਿਖਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋਇਆ, ਅਰ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰ ਬਣਾਏ ਗਏ। ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਏਸ ਵਿਚਾਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਅਨਗਹਿਲੀ ਹੀ ਰਹੀ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਦਰਬਾਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਫ਼ਾਰਸੀ ਸੀ, ਅਰ ਜੇ ਕੋਈ ਕਵੀ ਆਦਿ ਵੀ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਛੱਡ ਫ਼ਾਰਸੀ ਜਾਂ ਹਿੰਦੀ ਹੀ ਲਿਖੀ। ਜਿੱਕੂਰ ਕੰਜਾਹ ਦੇ ਹਬਰਤ 'ਸ਼ਾਨੀਮਤ' ਫ਼ਾਰਸੀ ਦੇ ਵਡੇ ਕਵੀ ਤੇ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਲਾਲਾ ਨਿਹਾਲ ਚੰਦ ਉਰਦੂ ਦੇ ਪੁਰਾਤਨ ਲਿਖਾਰੀ, ਸੰਤ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨਿਰਮਲਾ ਹਿੰਦੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਚੰਦ ਨਾਟਕ ਦੇ ਕਰਤਾ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਵੀ ਹੋ ਚੁਕੇ ਸਨ। ਸਾਧਾਂ, ਫਕੀਰਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਏਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸੀ, ਰਾਜ ਦਰਬਾਰ ਨਾਲ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਸੋ ਸਾਨੂੰ ਹੁਣ ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੀ ਕਵਿਤਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਅਰ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੀ ਲਭਦੀ ਹੈ। ਸ਼ੇਖ ਜੀ ਦੀ ਬੋਲੀ ਮੁਲਤਾਨੀ ਬੋਲੀ ਨਾਲ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਦੋਹੜੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਸਨ, ਅਰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਦੋਹੜਿਆਂ ਦੀ ਅਸਲ ਪਛਾਣ ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਥਾਂ ਦਿੱਤੀ। ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਫੇਰ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂਆਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਅਰ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਏਸੋਂ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਉਚਾਰੀ। ਸਿੱਖ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਉਪ੍ਰੰਤ ਏਸ ਬੋਲੀ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਚਲਨ ਹੋ ਪਿਆ।

ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਟ੍ਰੇਚਰ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ

ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਟ੍ਰੇਚਰ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਤਿੰਨਾਂ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:-

(੧) ਪੁਰਾਣਾਂ ਮੁਢ-ਜਦੋਂ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਅਰ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਸਲੋਕ ਰਚੇ, ਅਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਸ਼ੁ ਵਾਰਾਂ ਰਚੀਆਂ। ਏਸ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਅਜੇ ਬੈਂਤ ਦਾ ਜਨਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ, ਵਾਰਾਂ ਹੀ ਪਰਧਾਨ ਸਨ। ਭੱਟ ਤੇ ਮਿਰਾਸੀ ਵਾਰਾਂ ਬਣਾਏ ਸਨ। ਜੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਗੱਲ ਹੋਈ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਵਾਰ ਬੁਕ

ਬਣਾਈ। ਹੀਰ ਰਾਂਝਾ, ਸੋਹਣੀ ਮਹੀਂਵਾਲ ਦੇ ਕਿੱਸੇ ਪਹਿਲੋਂ ਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸਨਾਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਕਥਿੱਤ ਹੀ ਰਚੇ, ਬੈਂਤ ਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਲਿੱਤਾ, ਅਰ ਨਾਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਵੀ ਨੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਬੈਂਤ ਬਣਾਏ। ਵਾਰਾਂ ਦੀ ਧਾਰਨਾਂ ਹਿੰਦੀ ਤੋਂ ਲਈ ਹੋਈ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਕੱਪੜੇ ਪਵਾ ਕੇ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬਣਾ ਲਈ। ਜੋ ਕਵਤਾ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਬਣਾਈ, ਉਸ ਵਿਚ ਹਿੰਦੀ ਪਦ ਵੇਰ ਵਰਤੇ ਹਨ, ਅਰ ਪੁਰਾਣੀ ਕਵਤਾ ਜੋ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਹੈ ਉਹ ਸਿਰਫ ਰੱਬ ਦੀ ਦੀ ਤਾਰੀਫ ਜਾਂ ਧਰਮ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਤੇ ਹੀ ਹੈ। ਏਸ ਕਰਕੇ ਹਿੰਦੀ ਪਦਾਂ ਦਾ ਵਰਤਣਾ ਜਰੂਰੀ ਹੀ ਸੀ, ਅਰ ਜੋ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਕਵਤਾ ਬਣਾਈ ਉਸ ਵਿਚ ਫਾਰਸੀ ਦੇ ਪਦ ਵੇਰ ਵਰਤੇ ਹਨ। ਵਨਗੀ ਲਈ:-

ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਬਚਨ:-

“ਨਿਰਗੁਨ ਸਰਗੁਨ ਅਪੇ ਸੋਈ। ਤਤ ਪਛਾਨੇ ਸੋ ਪੰਤਤ ਹੋਈ॥”

“ਛਾਛਾ ਛਾਛ ਗਏ ਗਾਣੇ ਰੰਕ ਬੰਦੇ, ਬੜੇ ਔਲੀਏ ਅੰਬੀਏ ਪੀਰ ਹੈ ਜੀ।
ਦੇਂਤ ਦੇਵਤੇ ਸੁਰ ਨਰ ਮੁਨ ਕੋਤੇ, ਅਗੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾਹੀਂ ਬਾਂਧੀ ਧੀਰ ਹੈ ਜੀ॥”
ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਬਚਨ:-

ਅਲਫ ਐਹਮਦ ਵਿਚ ਮੀਮ ਦਾ ਘੰਗਟ, ਛੱਪਣਛੂਤ ਦਰਾਬਬੀਆ।

ਇੱਕੋ ਨੁਕਤਾ ਵਾਹਦਤ ਵਾਲਾ ਜ਼ਬਸ਼ ਖਾ ਦਰਾਬ ਬੀਆ।

ਕਿੰਨੂੰ ਲਾ ਮਕਾਨੀ ਦਸਦੇ ਹੋ। ਤੁਸੀਂ ਹਰ ਰੰਗ ਦੇ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਹੋ।

ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਸਦੀਆਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਲ ਗਹੁ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਅਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਮਤ੍ਰੇਈ ਜਾਣਕੇ ਤਕਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਸਦੀ ਲੋੜ ਅਪਨੇ ਧਰਮ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਰਹੀ। ਮੁਗਲਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹਾਨੀ ਆਉਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਭਾਗ ਖੁਲੇ, ਅਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਵਿਚਾਰੀ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਹੱਥ ਰਖਿਆ। ਤਦ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਟਰੇਚਰ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਦੂਜਾ ਭਾਗ ਅਰੰਭ ਹੋਇਆ।

ਮੁਕਬਲ ਨੇ ਬੈਂਤਾਂ ਵਿਚ ‘ਹੀਰ’, ਵਾਰਸ਼ਾਹ ਨੇ ਅਪਨੀ ਅਮੋਲਕ ਪੁਸਤਕ ‘ਹੀਰ ਰਾਂਝਾ’ ਲਿਖੀ, ਅਰ ਬੁਲ੍ਹੇ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕਾਫੀਆਂ ਲਿਖਕੇ ਸੂਫੀ ਮਤ ਦਾ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ। ਹੁਸੇਨ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ ਭਰੇ ਬੈਂਤ ਲਿਖੇ। ਏਨ੍ਹਾਂ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਭੇ ਪ੍ਰੇਮ, ਹਿਜਰ ਤੇ ਬਿਰਹਾਂ ਭਰੇ ਬੈਂਤ ਤੇ ਕਾਫੀਆਂ ਆਖਕੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਅਪਨੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਗੌਲਾ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਜਦ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਆਇਆ ਤਾਂ ਰਾਜ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਵੀ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਕਦਰ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਦਰਬਾਰੋਂ ਰੋਸ਼ੀ ਨੇ ਲਗ ਪਏ। ਚੰਗੀਆਂ ਕਵਤਾਂ ਰਚਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਖੂਹ ਤੇ ਪਿੰਡ ਇਨਾਮ ਮਲੇ। ਇਸ ਸਮੇਂ ‘ਹਾਸ਼ਮ’

ਅਰ 'ਕਾਦਰਯਾਰ' ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਪਸਿੱਧੀ ਖੱਟੀ, ਅਰ ਹੋਰ ਕਈਆਂ ਨੇ ਪੀਰ ਬਖਸ਼ ਵਾਂਗੂੰ ਸੀਹਰਫੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਤੁੱਕੀ ਦੀ ਸੜਕ ਪੁਰ ਰਿੜ੍ਹਨ ਦਾ ਚੰਗਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ, ਪਰ ਸ਼ੌਕ ਏਹੋ ਕਿ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਏਸਦੀ ਖਬਰ ਘੱਟ ਲਈ। ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਕਈਕੁ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਿੱਸਿਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਤੇ ਮਾਰਫਤ ਵਲ ਦੀਆਂ ਕਵਤਾਵਾਂ ਵਿਚ ਉਚੇਰੇ ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਟਾਖੜ ਸਵਾਦ ਤੇ ਰਮਬਾਂ ਭਰੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਕਵਤਾ ਦਾ ਜੋ ਸੰਬੰਧ ਰਚਨਾਂ (ਕੁਦਰਤ) ਨਾਲ ਹੈ ਉਸ ਵੱਲ ਬਹੁਤ ਘਟ ਧਿਆਨ ਦਿਤਾ। ਇਕ ਸੁਣੀ ਹੋਈ ਗੱਲ ਨੂੰ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਹਾਰਮਕ ਖਿਆਲਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਮੁੱਢ ਕਵਤਾ ਵਿਚ ਰਚਣ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਉੱਚ ਦਰਜੇ ਦੇ ਖਿਆਲ ਭਰਨ ਪਰ ਹੀ ਬੱਸ ਕਰ ਦਿਤੀ, ਤੇ ਕਵਤਾ ਦੇ ਹੋਰ ਪਾਸਿਆਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਕੱਸਾ ਦਿਤਾ। ਏਸ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਟਰੇਚਰ ਨੂੰ ਬੜੀਆਂ ਨਾਮੀ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟ ਜਿੰਨਾਂ ਲਾਭ ਹੋਣਾਂ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਨਾਂ ਹੋ ਸਕਿਆ, ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਬੈਂਤ ਬਾਜ਼ੀ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਜੀ ਸੁਖੀ ਰਖਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੋ ਗਈ, ਅਰ ਏਸ ਕੰਮ ਦੇ ਉਸਤਾਦ ਵੀ ਹੋ ਪਏ। ਲੋਕ ਸ਼ੌਕ ਨਾਲ ਬੈਂਤ ਬਨਾਉਣੇ ਸਿਖਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਹਰ ਇਕ ਤਾਂ ਕਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਏਸ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਸੌ ਕਤਾਬਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪੰਜ ਹੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਨਿਕਲਣ-ਗੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਚੰਗੀ ਕਵਤਾ ਦੀ ਕੋਈ ਬਲਕ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਪਿਛੋਂ ਕੁਝ ਚਿਰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਵਾਧੇ ਦੀ ਦੌੜ ਮਧਮ ਪੈ ਗਈ। ਪਰ ੧੮੬੦ ਈ: ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ੧੮੮੫ ਈ: ਤਕ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਭਾਗ ਖੁਲੇ, ਅਰ ਫਜ਼ਲ ਸ਼ਾਹ, ਗੁਲਾਮ ਰਸੂਲ, ਹਦਾਇਤ ਉਲਾਹ ਆਦਿ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਇਜ਼ਤ ਵਧਾਈ। ਏਹ ਸਮਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਸਮਾਂ ਸੀ। ਏਸਦੇ ਪਿਛੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਹਾਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ, ਅਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਦਯਾ ਦੀ ਤੁੱਕੀ ਦੇ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਘਾਟਾ ਪਿਆ। ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਲਿਖਿਆਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਜਟਕੀ ਬੋਲੀ ਜਾਣਕੇ ਉਸ ਵਲੋਂ ਮੂੰਹ ਵੇਰ ਲਿਆ। ਉਰਦੂ ਆਣਕੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੋਈ। ਵਿਦਯਕ ਮੈਹਕਮੇਂ ਵਲੋਂ ਵੀ ਹੱਦ ਦਰਜੇ ਦੀ ਅਨਗਹਿਲੀ ਰਹੀ। ਪ੍ਰੈਮਰੀ ਪਾਠ-ਸ਼ਾਲਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਮੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਉਰਦੂ ਹੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ। ਜਦ ਮੰਡੇ ਨੇ ਮੁਢ ਤੋਂ ਹੀ ਉਰਦੂ ਪੜ੍ਹੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਵਛਿਆਂ ਹੋਕੇ ਉਸੇ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਾਜ ਕਰਨਾਂ ਸੀ। ਇਕ ਹੋਰ ਘਾਟਾ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਏਸ ਗਲ

ਨੇ ਪੁਛਾਇਆ ਕਿ ਕਚੇਹਰੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਬਾਨ ਵੀ ਉਰਦੂ ਹੀ ਬਣ ਗਈ, ਜੋ ਹੁਣ ਤਕ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਰੋਕ ਰਹੀ ਹੈ। ਲੋਕ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਨੌਕਰੀਆਂ ਲਈ। ਸੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਓਹੀ ਸ਼ਬਾਨ ਸਿੱਖਣੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਰੋਟੀ ਕਮਾ ਸਕਣ। ਬਸ ਪੰਜਾਬੀ ਹੋਰ ਵੀ ਪਿਛੇ ਪੈ ਗਈ, ਅਰ ਹੁਣ ਤੋਂ ਪੰਜ ਵਰਹੇ ਪਿਛੇ ਤਾਂ ਏਹ ਹਾਲ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਬੋਲੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸ਼ਾਣਦੇਸਨ, ਅਰ ਰਬ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਏਹ ਕਿ ਓਹ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਏਸ ਬੋਲੀ ਦੀ ਵੇਰ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਮੁਢ ਬਨੁਣ ਵਿਚ ਚੰਗਾ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਸੀ ਅਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਾਲ ਇਸਦੀ ਕੁਝ ਲਿਟ੍ਰੇਚਰ ਬਣੀ ਸੀ, ਇਸਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਬੈਠੇ, ਅਰ ਆਪਣੀ ਸ਼ਬਾਨ ਉਰਦੂ ਪਕਾਰਨ ਲਗ ਪਏ ਤੇ ਓਧਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਹਿੰਦੀ ਕੂਕਣੀ ਅਰੰਭ ਦਿਤੀ। ਚਾਹੇ ਘਰੀਂ ਰੰਨਾਂ ਤੇ ਬੱਚੇ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਉਰਦੂ ਦਾ ਨਾਉਂ ਵੀ ਨਾ ਜਾਨਣ, ਅਰ ਲਾਲਾ ਜੀ ਤੇ ਮੀਆਂ ਸਾਹਿਬ ਸਾਰੀ ਦਿਹਾੜੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਝੁੰਬੇ ਏੜਦੇ ਰੈਹਣ, ਪਰ ਆਪਣੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਤੇ ਜਲਸਿਆਂ ਵਿਚ ਉੱਚੀ ਕੂਕ ਕੇ ਸੁਣਾਣ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਘਲਣ। ਜਦ ਏਸਦਾ ਏਹ ਹਾਲ ਹੋ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਵਾਧੇ ਦੀ ਆਸ ਬਿਲਕੁਲ ਟੁਟੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਜਦ ਖਤੋਰਿਆਂ, ਅਰੋੜਿਆਂ, ਜਲਾਹਿਆਂ ਤੇ ਅਰਾਈਆਂ ਨੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਤਲਾਂਵਣੀ ਦਿੱਤੀ, ਤਾਂ ਏਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਆਸ ਵੀ ਟੁਟੀ ਜਾਪਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੀਉਣ ਮਰਨ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਹੋਈ, ਆਪਣੀ ਮਦਦ ਪੰਜਾਬੀ ਤੋਂ ਨਾਂ ਹਟਾਈ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਹੋਰ ਪਿੱਛੇ ਹਟਦੇ ਗਏ, ਏਹ ਲੋਕ ਕੱਸ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਅਗੇ ਵਧਦੇ ਗਏ, ਅਰ ਰੁੜ੍ਹਦੀ ਜਾਂਦੀ ਨੂੰ ਰਤੀ ਸਹਾਰਾ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸਤੋਂ ਆਸ ਪੈਣ ਲਗ ਪਈ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਵੀ ਅਨਗਹਲੀ ਦੇ ਦਰਯਾ ਵਿਚ ਰੁੜ੍ਹਦੀ ਜਾਂਦੀ ਸ਼ੈਦ ਬੰਨੇ ਲੱਗ ਜਾਵੇ। ਏਹ ਗਲ ਵੇਖਕੇ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਉਰਦੂ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ਅਜੇ ਸਾਰੇ ਨਹੀਂ ਵਰਤ ਗਈ, ਬਾਹਰ ਬਾਹਰ ਹੀ ਵਖਾਲੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਜੀ ਨੂੰ ਫਾਰਸ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਕਿ ਏਹਨਾਂ ਸਜਣਾਂ ਦੇ ਜੀ ਵਿਚ ਝਬਦੇ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਪੁਰਾਣੀ ਮੁਹੱਬਤ ਛੱਲ ਮਾਰੇਗੀ। ਅਜੇ ਵੀ ਸਿੱਖਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟ ਕਈ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਜਣ ਅਜਹੇ ਹਨ, ਜੋ ਗ਼ਤ ਦਿਨ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਵਾਧੇ ਦੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਸੋਚਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਟ੍ਰੇਚਰ ਦੇ ਇਤਹਾਸ ਦਾ ਤੀਜਾ ਭਾਗ ਅਰੰਭ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਅਰ ਹੁਣ ਮੁਢ ਵੀ ਚੰਗਾ ਬੱਝਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਆਲਮਾਂ ਨੇ ਏਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ

ਲੀਤਾ ਹੈ, ਅਰ ਪੁਰਾਣੀ ਬੈਂਤ ਬਾਜ਼ੀ ਨੂੰ ਬਜ਼ਾਰੀ ਇਸ਼ਕ ਦੇ ਟੋਇਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਢ ਕੇ ਪਛਮੀ ਹਮਾਮ ਵਿਚ ਗੁਸਲ ਦਵਾ, ਧਾਰਮਕ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹਾ, ਨਵੀਂ ਤੁੱਕੀ ਨੇ ਤਹਜੀਬ ਦੇ ਕਪੜੇ ਪਵਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਜੇ ਏਹੀ ਚਾਲ ਇਸਦੀ ਉੱਨਤੀ ਦੀ ਰਹੀ ਤਾਂ ਬੋਕੋ ਹੀ ਚਿਰਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਨਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਵਤਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਪਰ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਵੀ ਫੇਰ ਤਕੜੇ ਹੋਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਟੇਚਰ ਦੇ ਵਧਾਣ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈਣ, ਅਰ ਹਿੰਦੂ ਹਿੰਦੀ ਦਾ ਖੇਹੜਾ ਛੱਡਣ, ਤਾਂ ਵਰਿਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਜਾਣੇਂ।

ਰੱਬ ਏਸ ਨਿਮਾਣੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਆਪ ਮਦਦ ਕਰੇ, ਪਰ ਜਿੰਨੀ ਚਿਰ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਜਣ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਦੀ ਆਪ ਸੁਰਤ ਨਾਂ ਲੈਣਗੇ ਤਾਂ ਰਬ ਕੀ ਕਰੇ। ਹਾਂ, ਜੇ ਅਸੀਂ ਆਪ ਆਪਣੀ ਸਹੇਤਾ ਕਰੀਏ, ਤਾਂ ਰੱਬ ਸਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਆਪ ਕਰੇ।

ਹਿੰਮਤ ਕਰਦਾ ਆਪ ਜੋ ਰਬ ਵੀ ਹੋਇ ਸਹਾਇ।

ਕਰ ਹਿੰਮਤ ਪੈਂਡੇ ਝਲੇ ਹੇਂਦਾ ਤੋੜ ਪਚਾਇ॥

ਇਹ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਖੋਲੀ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹ ਵਾਂ ਇਤਹਾਸ ਹੈ, ਹੁਣ ਰਤੀ ਏਸ ਦੀ ਲਿਟੇਚਰ ਨੂੰ ਫੋਲਕੋ ਵੇਖੀਏ, ਜੋ ਇਸ ਵਿਚ ਕੀ ਹੈ? ਜਿਹਾਕਿ ਉਪਰ ਦਸਿਆ ਹੈ, ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਹੈ ਅਰ ਸਭ ਤੋਂ ਪੈਹਲੇ ਸ੍ਰੀ “ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ” ਅਤੇ “ਸ਼ੇਖ ਸ਼ਕਰ ਗੰਜ ਫਰੀਦ ਜੀ” ਹੋਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂਆਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਲਈ ਸ਼ਬਦ ਅਰ ਬਚਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਲਿਖੇ। ਏਸੇ ਸਮੇਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਬੜੇ ਉਘੇ ਕਵੀ ਹੋਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਕਵਿੱਤ ਰਚੇ। ਏਹ ਸਾਰੀ ਕਵਿਤਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਪਾਸੇ ਦੀ ਹੈ, ਸਿਰਫ ਮਾਅਰਫਤ ਜਾਂ ਇਸ਼ਕ ਹਕੀਕੀ ਵਲ ਹੀ ਖਿਚਦੀ ਹੈ, ਇਸ਼ਕ ਮਿਜ਼ਾਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ॥

ਏਸ ਸੱਚੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋ ਪੁਰਾਣਾ ਬਾਰਾਂਮਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਬਿਹੋਂ ਦਾ ਫੋਟੋ ਹੈ, ਅਰ ਫੇਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਬਾਰਾਂਮਾਹ ਲਿਖਿਆ। ਬਾਰਾਂਮਾਹ ਲਿਖਣ ਦਾ ਏਹ ਮੁਢ ਹੈ। ਉਰਦੂ ਜਾਂ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਬਾਰਾਂਮਾਹ ਲਿਖਣ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਫੇਰ ਪਿਛੋਂ ਪਿਆ, ਅਰ ਏਸੇ ਤਰਾਂ ਪਹਿਲੇ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਅਖਰਾਂ ਦੀ ਪਰਠਾਲੀ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ।

ਜਬ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਆਯਾ, ਅਰ ਬੈਂਤ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੋਇਆ ਤਾਂ

ਸੀਹਰਫੀਆਂ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਨੇ ਦੋ ਬਾਂਤ ਆਖਣੇ ਸਿਖ ਲਿੱਤੇ ਉਸੇ ਹੀ ਸੀਹਰਫੀ ਲਿਖ ਮਾਰੀ। ਅਰ ਸੀਹਰਫੀਆਂ ਦੀ ਅਜੇਹੀ ਅੰਨੀ ਪੈਗਈ, ਕਿ ਲਿਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਏਹ ਨਾਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਲਫਜ਼ ਜੋ ਲਿਖਣ ਲਗੇ ਹਾਂ, ਉਹ ਉਸ ਹਰਫ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ? 'ਜ਼ਾਅਦ,' 'ਜ਼ੈ' 'ਜ਼ੋਇ' ਤੇ 'ਜ਼ਾਲ' ਦਾ ਭੇਦ ਉਡਾ ਦਿੱਤਾ (ਤੇ) ਅਰ 'ਤੇਇ' ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਇਕ ਨਵਾਂ ਘਮਸਾਨ ਮਚਾ ਦਿੱਤਾ।
ਵਨਗੀ ਲਈ:—

‘ਜ਼ਾਅਦ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਫਿਰਨ ਵਿਚ ਜੰਗਲ ?’

‘ਸੇ ਸੁਖਨ ਅਵਲੜੇ ਤੁਸਾਂ ਕੀਤੇ ।’

ਏਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਏਹ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿਹਰਫੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਉਹ ਫਾਰਸੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਸਿਰਫ ਹਰਫਾਂ ਦੀਆਂ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਉਤੇ ਲਫਜ਼ ਲਿਖੇ ਅਰ ਵੀ ਠੀਕ, ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਜੋਇ ਤੇ ਜ਼ਾਲ ਦਾ ਕੀ ਫਰਕ ਜਾਣਨ ? ਜਦ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਇਕੋ ਜੇਹੀ ਹੋ । ਪਰ ਚੰਗੇ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਕਿੱਸੇ ਲਿਖਣੇ ਅਰੰਭੇ । ਏਥੇ ਵੀ ਨਕਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ । ਗੋਣਵੇਂ ਕਿੱਸੇ ਕਹਾਣੀ ਮਾਂ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ । ਹੀਰ, ਸੋਹਣੀ, ਗੋਪੀ ਚੰਦ, ਪੂਰਨ, ਸ਼ੀਰੀਂ ਫਰਿਹਾਦ, ਸੱਸੀ ਆਦਿ ਕਿੱਸੇ ਮੁੜ ਮੁੜ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਲਿਖੇ। ਨਵੀਂ ਸੋਚ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈ, ਅਜੇ ਤਕ ਵੀ ਜੋ ਕਵੀ ਉਠਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਬਸ ਏਹਨਾਂ ਕਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਮੁੜ ਲਿਖਦਾ ਹੈ। ਹਾਂ ਕਵ ਤਾ ਦਾ ਰੰਗ ਵਖੋ ਵਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਕਵੀ ਦਾ ਲਿਖਣਾ ਹੋਯਾ ਕਿੱਸਾ ਨਵਾਂ ਹੀ ਸਵਾਦ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕਵੀਆਂ ਨੂੰ ਨਵੀਆਂ ‘ਪਲਟਾਂ’ ਨਹੀਂ ਸੁਝੀਆਂ, ਅਰ ਨਾਂ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਏਸ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ। ਬਨੌਟੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਲ ਉਹਨਾਂ ਹਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਉਹ ਸੱਚੇ ਕਿੱਸੇ ਲਭਦੇ ਰਹੇ। ਪਰ ਰੋਜ ੨ ਹੀਰਾਂ, ਸੋਹਣੀਆਂ, ਪੂਰਨ ਤੇ ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਨਾਂ ਹੁੰਦੇ, ਪਰ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਪੱਛਮੀ ਕਵੀਆਂ ਵਾਂਗਰ ਬੂਠੇ ਅਰ ਬਨਾਵਟੀ ਕਿੱਸੇ ਲਿਖਣੇ ਚੰਗੇ ਨਾਂ ਜਾਣੇ। ਏਸ ਗੱਲ ਨੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਟਰੇਚਰ ਦੇ ਵਾਧੇ ਨੂੰ ਭੱਕਾ ਪਾਯਾ। ਗੁਣਜ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਛਮ ਦੀ ਲਿਟਰੇਚਰ ਦਾ ਪਤਾਲਗਾ ਅਰ ਸੈਂਕੜੇ ਨਾਵਲਾਂ ਤੇ ਡ੍ਰਾਮੇ ਹੀ ਗਲੀ ਗਲੀ ਰੁਲਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਰੱਬਦਾਕਾਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਤੋਂ ਹੀ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਗਏ। ਗੁਣ ਬਣਦਾ ਕੀ? ਜੇਹੜੇ ਕਵੀ ਸਨ, ਉਹ ਪੁਰਾਣੇ ਫੈਸ਼ਨ ਦੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਵਲਾਂ ਤੇ ਡ੍ਰਾਮਿਆਂ ਦਾ ਨਾਉਂ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ ਸੀ। ਗੁਣ ਬੜੇ ਚਿਰ ਤੋਂ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਨਵੇਂ ਰਾਹ ਪੂਰ

ਲਿਖਣਾ ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ, ਅਰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕੁਝ ਨਾਵਲਾਂ ਅਰ ਛਰਾਮੇ ਵੀ ਨਿਕਲੇ । ਸੰਝੀ, ਸਕੁੰਤਲਾ, ਬਿਜੈ ਸਿੰਘ, ਚੰਦ੍ਰ ਹਰੀ ਅਰ ਰਾਜਾ ਲਖਦਾਤਾ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ।

ਏਹ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਹਾਲ ਸੀ, ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਰਲ (ਗਦਜ, ਨਸਰ) ਦਾ ਤਾਂ ਮੁੱਢੋਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੀ ਪੋਥੀ ਸੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਹੈ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਲਿਖੀ ਗਈ ॥

ਏਸ ਪੋਥੀ ਦੀ ਬੋਲੀ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਸੋਹਣੇ ਸੋਹਣੇ ਪਦਾਂ ਜਾਂ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਹੈ । ਜੀਕਣ:-

‘ ਇਕ ਸਿਖ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਓਹ ਆਏ ਸਿਖਾਂ ਸਾਧਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਟੈਹਲ ਸੇਵਾ ਬਹੁਤ ਕਰਦਾ ਸੀ । ਤਾਂ ਇਕ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਆ ਹੋ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਤੇ ਮਰਦਾਨਾ ! ਇਕ ਸਿਖ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਘਾਲ ਕਰਦੇ ਨੂੰ ਬਾਰਾਂ ਬਰਸ ਹੋਇ ਹੋਨ, ਢਲੋ ਤਾਂ ਓਸਦੀ ਮਨਸਾ ਪੁਰੀ ਕਰ ਆਵੀਏ ॥’

ਇਸਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਸਰਲ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ । ਜੇ ਕੁਝ ਲਿਖਿਆ ਤਾਂ ਓਹ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਹੀ ਲਿਖਿਆ, ਪਰ ਹੁਣ ਕੁਝ ਕੁ ਚਿਰਾਂ ਤੋਂ ਲਿਖਣ ਦਾ ਸ਼ੌਂਕ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਹੋਯਾ ਹੈ, ਅਰ ਖਾਲਸਾ ਟ੍ਰੈਕਟ ਸੁਸਾਇਟੀ ਨੇ ਲਿਟੇਰਚਰ ਦੇ ਇਸ ਭਾਗ ਨੂੰ ਵਧਾਣ ਵਿਚ ਵਡਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਟ੍ਰੈਕਟਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਹੁਣ ਸਾਰੇ ਵਰਤਣ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਸ਼ੌਂਕ ਹੈ ਕਿ ਹੋਰ ਮਤਾਂ ਵਾਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਰਾ ਲਿਖਣ ਪੜ੍ਹਨ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਬਹੁਤ ਘਟ ਵਰਤਦੇ ਹਨ । ਬੋਲਦੇ ਜਰੂਰ ਪੰਜਾਬੀ ਹੀ ਹਨ, ਪਰ ਲਿਖਦੇ ਨਹੀਂ ॥

ਗੁਰਮੁਖੀ ਤੋਂ ਛੁਟ ਹੋਰ ਕੋਈ ਪੰਜਾਬੀ ਸਰਲ ਦੀ ਪੋਥੀ ਕਿਸੇ ਮਤ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਛਾਪੀ । ਹਾਂ ‘ਪੱਕੀ ਚੌਟੀ’ ਫਾਰਸੀ ਅਖਰਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਅਕੱਲੀ ਕਤਾਬ ਹੈ । ਇਸਦਾ ਕਾਰਨ ਏਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਫਾਰਸੀ ਅਖਰਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸਰਲ (ਨਸਰ) ਸਹਿਜ ਤੇ ਸੌਖ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀ ਜਾਂਦੀ, ਅਰ ਅਜ ਕਲ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤਾ ਵਰਤਾਤਾ ਫਾਰਸੀ ਅਖਰਾਂ ਦਾ ਹੀ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਬਾਲਾਂ ਨੂੰ ਏਹੀ ਅਖਰ ਸਿਖਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਜੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਜਣਾਂ ਨੇ ਕਵਤਾ ਵਾਂਗਰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਰਲ (ਨਸਰ) ਲਿਖਣ ਦਾ ਮੁਢ ਵੀ ਬੱਧਾ ਤਾਂ ਆਸ ਹੈ ਜੋ ਉਹ ਏਸ ਮਦਾਨ ਵਿਚ ਵੀ ਦੌੜ ਕੇ ਅਗੇ ਚਧ ਜਾਣਗੇ ॥

ਅਜ ਕਲ ਦੀ ਲਿਟਰੇਚਰ ਜੋ ਸਿਖ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਸ ਵਿਚ ਧਾਰਮਕ ਤੇ ਸਮਾਜਕ ਗਲਾਂ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੈ। ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਰਸ ਨੂੰ ਪਿਛੇ ਪਾਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਜਦ ਤਕ ਨਾਵਲ ਡਾਮੇ ਆਦਿ ਪੌਥੀਆਂ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜੀ ਪ੍ਰਚਾਣ ਲਈ ਨਾ ਬਣਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਲਿਟਰੇਚਰ ਦਾ ਵਾਧਾ ਯਥਾ ਯੋਜ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗਾ। ਧਾਰਮਕ ਅਰ ਸਮਾਜਕ ਮਸ਼ਹੂਬ ਅਰ ਮਿਲਤ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਦੀਆਂ ਪੌਥੀਆਂ ਨਾਂ ਤਾਂ ਕਈ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਅਰ ਨਾਂ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੋਣ ਦੀ ਆਸ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਜ਼ਬਾਨ ਵਲ ਹੀ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਸੌ ਵਿਚੋਂ ੯੯ ਕਤਾਬਾਂ Fiction ਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਜੋ ਮਸ਼ਹੂਰੀ ਹੋਰ ਵਾਰਸਥਾਹ ਦੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪੌਥੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਘਟ ਹੋਣੀ ਹੈ। ਏਸਦਾ ਏਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਜੋ ਮਸ਼ਹੂਬ ਤੇ ਸਾਇੰਸ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਲੋੜ ਹੈ ਜ਼ਰੂਰ, ਅਜੇਹੇ ਗ੍ਰੰਥ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖਣੇ ਲੱਗੀਏ, ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਰਸ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਜਾਨਣਾ ਚਾਹੀਏ। ਇਕ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਮਾਂਜਕੇ ਲਿਖਕਾਣਾ ਤੇ ਸਾਫ਼ ਕਰਨਾ ਏਹਨਾਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦਾ ਹੀ ਕੰਮ ਹੈ। ਡਾਮਿਆਂ ਦੀ ਹੀ ਬੋਲੀ ਦੇਸ ਦੀ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਸੁਧ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਹਰ ਇਕ ਖਿਆਲ ਅਰ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਅੱਡੇ ਅੱਡ ਆਦਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਉੱਨਤੀ ਦੀ ਆਸ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਨਾਵਲ ਤੇ (Fiction) ਦੀ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਨਾਂ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਇਸਦੀ ਲਿਟਰੇਚਰ ਉਤੇ ਬੁਰਾ ਅਸਰ ਪਵੇਗਾ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਦ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਅਜੇਹੀ ਜੀ ਸੁਖਾਵੀਂ ਲਿਟਰੇਚਰ ਨਾ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਰ ਬੋਲੀ ਦੀ ਲਿਟਰੇਚਰ ਪੜ੍ਹਨਗੇ, ਅਰ ਏਸ ਤਰਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਹਾਸੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਜਿਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਸੁਵਾਦ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਉਹੀ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਬੋਲੀ ਦੀ Fiction ਜੋ ਅਜੇ ਤਕ ਹੈ ਉਹ ਬੜੇ ਨੀਵੇਂ ਦਰਜੇ ਦੀ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਉਠਾਣਾ ਤੇ ਉੱਚਾ ਕਰਨਾ ਅਜ ਕਲ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕਾਂ ਜਾਂ ਗ੍ਰੰਥਕਾਰਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਅਨਗਹਿਲੀ ਅਪਨੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਵਲ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਰਹੇ ਹੋਏ। ਏਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖ ਗੁਰਾਂ ਅਰ ਸਿਖਾਂ ਤੋਂ ਵੁਟ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਹਿੰਦੂ ਕਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਟਰੇਚਰ ਵਿਚ ਵਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ। ਇਸਦੇ ਵੀ ਕਿੰਨੇ ਕਾਰਨ ਹਨ, ਜੀਕਣ:-

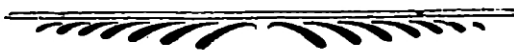
(੧) ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਸੀ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਹਾਨੀ ਸੀ, ਖੜੋਟੇ ਹੋਈਆਂ ਪਈਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਕਵਿਤਾ ਤਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ

ਜਦ ਜੀ ਨੂੰ ਆਸ਼ਾ ਦੀ ਹੋਵੇ ।

(੨) ਜੇਹੜੇ ਲਿਖੇ ਪੜ੍ਹੇ ਹਿੰਦੂ ਸਨ, ਉਹ ਬਹੁਤ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੀ ਆਪਣੇ ਲੇਖਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਦੇ ਸਨ । ਬਾਹਮਣਾਂ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਾਰੀ ਧਰਮ ਵਿਦਯਾ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਸੀ । ਸਾਧਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਵੀ ਬਿਜ ਭਾਸ਼ਾ ਹੀ ਸੀ । ਏਥੋਂ ਤੀਕ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਵਢੇ ੨ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਬਿਜ ਭਾਸ਼ਾ ਹੀ ਵਰਤੀ । ਜੀਕਣ ਕਵੀ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਰ ਸੰਤ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਦਿ । ਅਜੇ ੨੫ ਵਰਹੇ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਕਈ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵੀ ਸਨ, ਪਰ ਸਭ ਕਥਿਤ ਤੇ ਛੰਦ ਬਿਜਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਸਨ, ਸਿਖਾਂ ਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਹੁਣੇ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਲ ਹੋਣ ਲਗਾ ਹੈ । ਹੁਣ ਉਹ ਸਮਾਂ ਹੈ ਜਦੋਂ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਰ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ, ਪਿਆਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਵਧਾਣ ਦਾ ਇਕੋ ਜੇਹਾ ਮੌਕਾ ਹੈ, ਹਿੰਮਤ ਕਰੋ ਤੇ ਕੁਝ ਕਰਕੇ ਵਖਾਓ ॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਤਾ ਦਾ ਪੂਰਨ ਇਤਿਹਾਸ ਦੂਜੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ । ਹੁਣ ਆਓ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੁਰਾਣੇ ਸੰਤ ਕਵੀਆਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਈਏ, ਅਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਨਮੋਲ ਬਚਨ ਸੁਣਾਈਏ । ਸਮਾਂ ਪੁਰਾਣਾ ਹੈ, ਅਜ ਕਲ ਦੇ ਫੈਸ਼ਨ ਤੇ ਵਿਗੜੇ ਤਿਗੜੇ ਖਿਆਲਾਂ ਨੂੰ ਏਹਨਾਂ ਪੁਰਾਤਨ ਕਵੀਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਾਂ ਲੈ ਜਾਣਾ ।

ਚੁਪ ਛਾਪ ਸਭਾ ਵਿਚ ਬੈਠਕੇ ਸੁਣਨਾ ਅਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਛੁੰਘੇ ਮੰਤਵ ਤੇ ਆਤਮ ਰਸ ਦੇ ਮੰਡਲ ਤੀਕ ਦੀਆਂ ਉੱਚੀਆਂ ਉਡਾਰੀਆਂ ਤੇ ਕਟਾਖਖਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਨਾ, ਹਾ ਹਾ ਹੂ ਹੂ ਤੇ ਤੌੜੀ ਵਜਾਨਾ ਮਨੁ ਹੈ । ਬੂਟ ਜੁੱਤੀ ਲਾਹਕੇ ਅੰਦਰ ਵੜਨਾ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਆਤਮ ਰਸ ਤੇ ਮਾਰਫਤ ਦਾ ਦਰਬਾਰ ਹੈ । ਕੋਈ ਲੈਕਚਰ ਹਾਲ ਨਹੀਂ ।

❁ ਪੰਜਾਬੀ ਫੁਲਵਾੜੀ ❁

+ ਅਰਬਾਤ +

❁ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਲੜੀ ❁

❁ ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ ❁

❁ “ਹੰਸ ਚੋਗ” ❁

ਸਤਜੁਗੀ ਦਰਬਾਰ

ਇਸ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵੇਖੋ ਇਕ ਬਿਧ ਸਰੂਪ ਸੰਤ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਕਾਲੀ ਨੂਰ ਨਾਲ ਭਰੇ ਚੇਹਰੇ ਤੇ ਚਿੱਟਾ ਦਾਹੜਾ ਖੋਭਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਕ ਆਦਮੀ ਹੱਥ ਵਿਚ ਚੌਰ ਲੈ ਕੇ ਖੜਾ ਹੈ ਅਰ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕ ਮਰਦ ਛੇਤਾਰਾ ਰਬਾਬ ਵਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਮੁਰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਜਿੰਦ ਪਾਣ ਵਾਲਾ ਅਲਾਪ ਗਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਏਹ ਮਹਾਤਮਾ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਾਗ ਦੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਵੀ ਸਿਰ ਹਿਲਾ ਛਡਦੇ ਹਨ, ਕਈ ਬੜੀ ਮਧੁਰ ਤੇ ਰਸ ਭਰੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕੁਝ ਬਚਨ ਉਚਾਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਸਭ ਚਰਾਚਰ ਇਕ ਰਸ ਦੇਵੀ ਆਨੰਦ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਤਾ ਜੇ ਏਹ ਕੌਣ ਹਨ? ਏਹ “ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ” ਹਨ। ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਹੀ ਇਕ ਹੋਰ ਬਿਧ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫਕੀਰ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਅਮਾਮਾ ਤੇ ਗਲ ਲੰਮਾ ਚੌੜਾ, ਅਰ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਮੁਰੀਦਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਦਾ ਹੋਣਾ ਵੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਏਹ ਵੀ ਕਿਸੇ ਗੱਦੀ ਦਾ ਮਾਲਕ ਜਾਂ ਸਜ਼ਾਦਾ ਨਸ਼ੀਨ ਹੈ। ਏਹ ਬਿਧ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਕੋਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੌਲੀ ੨ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਈ ਮੁਸਕਾਂਦੇ ਅਰ ਕਈ ਸੀਸ ਹਿਲਾ ਕੇ ਨਿਵਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਕੁਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਏਹ ਸੰਤ ਸ਼ੇਖ ਬੈਹਰਾਮ ਜੀ ਫਰੀਦ ਸਾਨੀ ਹਨ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ਦੇ ਕੋਲ ਹੀ ਇਕ ਸਾਧੂ ਜੇਹੀ ਮੂਰਤ ਹਥ ਜੋੜੀ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਕਈ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਈ ਸੀਸ ਨੂੰ ਝੁਕਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਈ ਇਕ ਲਿਖਾਰੀ ਨੂੰ ਕੁਝ ਬੋਲ ਬੋਲ ਕੇ ਲਿਖਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਬੋਲ ਬੋਲਕੇ ਫੇਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ਵੱਲ ਤੱਕ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਜੀਕਣ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਗਿਆਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਏਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਹਨ ॥

ਏਹਨਾਂ ਤੋਂ ਹਟਕੇ ਇਕ ਹੋਰ ਬਿਧ ਪੁਰਖ ਹਨ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਮਸਤ, ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਟਿਕਟਿਕੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ਵੱਲ ਹੀ ਲੱਗੀ ਹੈ। ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਅਵੱਸਥਾ ਫੇਰ ਬਿਧ ਹੈ, ਦਾਹੜਾ ਲੰਮਾ ਤੇ ਚਿੱਟਾ ਅਧੀ-ਨਗੀ ਤੇ ਸੇਵਾ ਦਾ ਨਮੂਨਾ, ਮੁੱਖ ਤੋਂ ਬਚਨ ਵੀ ਜੋ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਓਹ ਪਿਆਰ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਭਰੇ ਠੇਠ ਬੋਲੀ ਵਿਚ, ਏਹ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਹੀ ਇਕ ਅਪਖੜ ਅਵੱਸਥਾ ਦਾ ਨੂਰਾਨੀ ਚੇਹਰੇ ਵਾਲਾ ਮਨੁਖ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਦਾੜ੍ਹਾ ਅਜੇ ਕਾਲਾ ਹੀ ਹੈ, ਪਿਆਨ

ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ਵੱਲ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ ਹੱਥ ਵਿਚ, ਏਹ ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਹਨ। ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਬਰਾ ਕੁ ਪਿੱਛੇ ਇਕ ਲੰਮੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਵਾਲੇ ਸੰਤ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਲਿਖਾਸ ਤੋਂ ਕੁਝ ਕੁਝ ਰਾਜੱਸਵੀ ਦਸ਼ਾ ਵੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ, ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਦਾ ਢੇਰ ਲੱਭਾ ਹੈ, ਕਈ ਲਿਖਾਰੀ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਇਹ ਇਕ ਸੈਂਚੀ ਚੱਕਕੇ ਵੇਖਦੇ ਹਨ, ਫੇਰ ਲਿਖਾਰੀ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਲਈ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਏਹ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵਜੀ ਸਿੱਖਾਂਦੇ ਸ੍ਰੀਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥਸਾਹਿਬਜੀਦੇ ਇਕੱਤ ਕਰਤਾਹਨ। ਸਾਹਮਣੇ ਪਾਸੇ ਇਕ ਮਸਤ ਫਕੀਰ ਹੈ, ਮੱਥੇ ਤੇ ਕਾਲਕ ਦਾ ਟਿੱਕਾ, ਇਕ ਹਥ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਬੋਤਲ ਪਰ ਖਾਲੀ, ਇਕ ਸੰਦੁ ਮੁੰਡਾ ਕੋਲ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਏਹ ਵੀ ਪੇਮ ਵਿਚ ਮਸਤ ਫਕੀਰ ਬੱਸ ਮੁੰਡੇ ਵੱਲ ਤਕਦੇ ਹਨ, ਅਰ ਕਈ ੨ ਮੂੰਹੋਂ ਕੋਈ ਬਚਨ ਉਚਾਰਦੇ ਤੇ ਨਚਦੇ ਹਨ, ਏਸ ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ ਫਕੀਰਹਨ, ਅਰ ਲੜਕਾ ਮਾਧੋ ਹੈ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਇਕ ਨੰਗਾ ਭੜੰਗਾ ਅਵਧੁਤ ਜਿਹਾ ਲੰਘੋਟਾ ਕੱਸੀ ਕਾਲਾ ਟਿੱਕਾ ਲਾਈ ਸਿਰਤੇ ਸੇਲ੍ਹੀਦੋਪੀ ਪਾਈ ਹੱਥ ਵਿਚ ਨਿਕੇ ੨ ਡੰਡੇ ਲਈ ਖੜਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਮਸਤ ਪਰ ਮੂੰਹੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਟਿਚਕਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇਨੂੰ ਮਖੌਲ, ਕੋਈ ਸੰਤ ਹੱਸ ਛਡਦਾ ਹੈ ਅਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਦੀ ਗੁੱਸਾ ਵੀ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਏਹ ਖੜਾ ਹੈ, ਓਥੇ ਹੀ ਇਕ ਪੁਰਖ ਸੋਹਣਾ ਜਵਾਨ ਕਲਗੀ ਜਿਹਾ ਲਗਾਏ ਹੱਥ ਤੇ ਬਾਜ ਸਜਾਏ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਸੁਥਰੇ ਨੂੰ ਘੜੀ ੨ ਇਕ ਪਿਆਰ ਭਰੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਬਿੜਕਦਾ ਹੈ, ਅਰ ਏਹ ਹੱਥ ਜੋੜਕੇ ਬੈਹ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਸੁਣਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਦਾ ਜੀ ਖੁਸ਼ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਏਹਵੀ ਹਸਕੇ ਚੁਪ ਹੋ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਏਹ ਗੁਰੂ ਹਰ ਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਹਨ ਅਰ ਖੜਾ ਅਵਧੁਤ ਸੁਥਰਾ ਸ਼ਾਹ ਫਕੀਰ ਹੈ। ਏਸੇ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਇਕ ਜੱਟ ਮੌਢੇ ਤੇ ਹਲ ਰੱਖੀ ਖੜਾ ਹੈ, ਜੀਕਣ ਹੁਣੇ ਹੀ ਪੈਲੀਓਂ ਆਯਾ ਹੈ, ਤੇ ਦਰਬਾਰ ਵੇਖਕੇ ਖੜੇ ਗਿਆ ਹੈ, ਕੁਝਕੁ ਆਦਮੀ ਏਸਦੇ ਗਿਰਦ ਹਨ, ਏਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕੁਝ ਜਟਕੇ ਬਚਨ ਸੁਣਾਂਦਾ ਹੈ, ਏਹ ਜਲਣ ਜੱਟ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕ ਲਿਖਾਰੀ ਦਬਾ ਸਟ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਚੁਪ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਏਹ ਆਪਣੇ ਬਚਣ ਲਿਖਣ ਲਗ ਪੇਂਚਾ ਹੈ, ਚਿੱਟੀ ਦਾੜ੍ਹੀ, ਖਿੜਕੀ ਦਾਰ ਪੱਗ, ਲੰਮਾਂ ਜਾਮਾਂ ਗਲ ਪਾਯਾ ਹੈ, ਚੇਹਰੇ ਤੇ ਭਯਤੀ ਤੇ ਵਿੱਦਯਾ ਦਾ ਚਮਤਕਾਰਾ ਦਿਸਦਾ ਹੈ, ਏਹ ਭਾਈ ਯੁਰਦਾਸ ਜੀ ਹਨ। ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਹੀ ਕੁਝ ਕੁ ਦੂਰ, ਦੋ ਮਿਰਾਸੀ ਰਬਾਬ ਵਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਰ ਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਰਾਗ ਸੁਣਾ ਖੁਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਏਹ ਸੱਤਾ ਬਲਦੰਭਾ ਫੂਮ ਹਨ ॥

ਹੋਰ ਵੇਖੋ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪਰਵੇਰ ਦੂਰ ਇਕ ਨੱਚੜਾ ਟਪਦਾ ਫਕੀਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਨਾਲ ਸਤਾਰ ਤੇ ਤਬਲਾ ਖੜਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਫਕੀਰ ਗਾਉਂਦਾ ਰਾਗ ਵਿਚ ਹੈ, ਅਰ ਕੈਂਹਚਾ ਟਿਕਾਣੇ ਦੀ ਹੈ, ਏਹ ਸਾਈਂ ਬੁਲ੍ਹੇ ਸ਼ਾਹ ਜੀ ਹਨ। ਇਕ ਨੁੱਕਰ ਵਿਚ ਇਕ ਸ਼ਰਈ ਢਾਡੀ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖ ਸਿਰ ਤੇ ਕਾਬੀਆਂ ਵਾਲਾ ਅਮਾਮਾ ਬੱਧੀ, ਲੰਮਾਂ ਚੋਗਾ ਪਾਈ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਗਲ ਵਿਚ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਹੈ, ਹਥ ਵਿਚ ਕਾਗ਼ਜ਼ ਤੇ ਅਗੇ ਕਲਮਦਾਨ, ਕਈ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਈ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਵੇਖਦਾ ਹੈ, ਏਹ ਕਾਬੇ ਅਲੀ ਹੈਦਰ ਜੀ ਮੁਲਤਾਨੀ ਹਨ। ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਹੀ ਦੋ ਸਾਧੂ ਉਦਾਸੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ਵਲ ਸੀਸ ਨਿਵਾਈ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਵੇਸ਼ਵਾਂ ਵੀ ਹਨ, ਦੂਜੇ ਦਰਬਾਰੀ ਵੇਖਕੇ ਬੁਰਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ਹੱਥ ਨਾਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਧੀਰਜ, ਏਹ ਸੰਤ ਟੈਹਲ ਥਾਸ ਤੇ ਸੁਰਜਨ ਥਾਸ ਅਜ਼ਾਦ ਹਨ। ਹੋਰ ਕਈ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਅਜ਼ਾਦ ਫਕੀਰ ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਹੋਕੇ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਆਪਣੇ ੨ ਬਚਨ ਸੁਣਾਂਦੇ ਹਨ। ਬਚਨ ਸਾਰੇ ਮਾਰਫਤ ਗ਼ਜ਼ਾਨ ਤੇ ਭਗਤੀ ਦੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਏਹ ਸਤਜੁਗੀ ਦਰਬਾਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੱਚੇ ਬਚਨਾਂ ਦੇ ਸੁੱਚੇ ਮੌਤੀ ਮੀਂਹ ਵਾਂਗਰ ਵਸਦੇ ਹਨ ਅਰ ਓਹ ਮਨੁੱਖ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਰੱਬ ਦੀ ਦਯਾ ਹੈ, ਏਸ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਆਣਕੇ ਹੰਸਾਂ ਵਾਂਗਰ ਓਹਨਾਂ ਮੌਤੀਆਂ ਨੂੰ ਬੁਣ ੨ ਕੇ ਆਨੰਦ ਉਠਾਂਦੇ ਹਨ ॥

ਆਓ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਏਸ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਬੈਹਕੇ ਕੁਝ ਲਾਭ ਉਠਾਓ ਅਰ ਹੰਸ ਚੋਗ ਨੂੰ ਚੱਖ ਕੇ ਆਪਣਾ ਜਨਮ ਸਫਲ ਕਰੋ ॥

ਦਿੱਲੀ,
੨੧. ੧੧. ੧੨

ਹ. ਬ.

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ

੧ ਉ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰ ਅਕਾਲ
ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੇ ਭੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਉਪਰਲਾ ਸ਼ਲੋਕ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸੰਤ ਕਵੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਨਬੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਿਥਮ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ। ਏਸ ਸ਼ਲੋਕ ਵਿਚ ਨਰੰਕਾਰ, ਈਸ਼ੁਰ, ਰੱਬ-ਉਲ ਆਲਮੀਨ ਦੇ ਗੁਣ ਵਰਨਨ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਦਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਚ ਅਵਤਾਰ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਨਬੀ ਜਾਣਕੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪੰਜਾਬ ਦੇਸ ਦੇ ਇਲਾਕਾ ਬਾਰ ਵਿਚ ਤਲਵੰਡੀ ਰਾਏ ਭੋਏ ਜਿਸਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਾਉਂ ਅਜ ਕਲ “ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ” ਹੈ, ਸੰਮਤ ੧੬੨੬ ਥਿਕੂਮੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ। ਏਹਨਾਂ ਦਾ ਪਿਤਾ ਮਹਿਤਾ ਕਾਲੂ, ਬੇਦੀ ਖਤੀ ਸੀ, ਅਵਤਾਰ ਲੈਣ ਦੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਹੀ ਏਹਨਾਂ ਦਾ ਅਚਰਜ ਕਰਤਵ ਸੀ, ਜੋਤਸ਼ੀ ਤੇ ਪੰਡਿਤਾਂ ਨੇ ਜੋਤਸ਼ ਲਾਕੇ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਛਤ੍ਰ ਝੁਲੇਗਾ। ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਹ ਅਣਹੋਣੀ ਗੱਲ ਜਾਤੀ। ਓਹਨਾਂ ਵਿਚਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਕਿ ਇਹ ਬੇਅੰਤ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਸੱਚਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ) ਹੋਵੇਗਾ? ਅਰ ਇਸ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਸਦਾ ਗੁਰਿਆਈ ਦਾ ਛਤ੍ਰ ਝੁਲੇਸੀ? ਆਪ ਜਨਮ ਤੋਂ ਹੀ ਗਿਆਨ ਸਰੂਪ ਸਨ ਤੇ ਕਰਤਾ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਆਪਣੀ ਜੰਮਦਿਆਂ ਹੀ ਸੀ। ਗੱਲ ਕੀ ਜੇ ਬਚਨ ਬੋਲਦੇ ਓਹ ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖ ਦਾ ਬੁਲਾਇਆ ਬੋਲਦੇ। ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਬਾਲਕ ਅਵਸਥਾ ਦੀਆਂ ਕਈ ਸਾਖੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ ਵਿਚ ਜੰਮਦਿਆਂ ਹੀ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ਼ਕਤੀ, ਜਾਂ ਓਹ ਆਤਮਿਕਰਾਜ ਵਾਲੀ ਤਾਕਤ ਜੇਹੜੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਤਾਰਾ ਤੇ ਉਧਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ—ਦਾ ਚਮਤਕਾਰਾ ਦਿਸਦਾ ਸੀ। ਜਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਪੰਜ ਬਰਸ ਦੇ ਹੋਏ ਤਾਂ ਰੀਤ ਮੁਜਬ ਗੁਰੂ ਜੀਠਾ ਪਿਤਾ ਗੁਪਾਲ ਪਾਂਧੇ ਕੋਲ ਪੜ੍ਹਨ ਬਠਾਣ ਲਈ ਲੈ ਗਿਆ, ਵਾਜੇ ਵੱਜੇ, ਪਤਾਸੇ ਵੰਡੇ, ਪਾਂਧੇ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਪੰਜ ਰੁਪਏ ਤੇ ਬਾਲ ਪਤਾਸਿਆਂ ਦਾ ਰੱਖਿਆ, ਲੱਗਾ ਗੁਪਾਲ ਪਾਂਧਾ ਬਾਲ ਨੂੰ ਮੰਤ੍ਰ ਸਿਖਾਣ, ਤੇ “ਕਾ ਖਾ ਪੜ੍ਹਾਨਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਅਰਥ ਪੁਛਿਆ, ਪਾਂਧਾ ਲੱਗਾ ਭੰਬਲ ਭੁਸੇ ਖਾਣ। ਵੇਰ ਲੋਕਾਂ ਰਿਹਾ ਕਿ ਬ੍ਰਿਜਨਾਥ ਵਡਾ ਪੰਡਿਤ ਹੈ, ਉਸ ਪਾਸ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨੇ ਪਾਏ, ਓਥੇ ਲੈ ਗਏ, ਜਦ

ਪਾਧਾ ਲੱਗਾ ਅੱਖਰ ਪਾਕੇ ਪੜ੍ਹਾਨ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਵੀ ਕੁਝ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹੋ? ਪਾਂਧੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸਭ ਕੁਝ, ਗੁਰੂਜੀਨੇ ਆਖਿਆ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਪੜ੍ਹਨਾ ਕੁਝ ਹੈ, ਅਰ ਹੇਠਲਾ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਕਰਕੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਸੱਚਾ ਪੜ੍ਹਨਾ ਇਹ ਹੈ। ਇਹ ਪੰਜ ਬਰਸ ਦੇ ਬਾਲਕ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਦਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਆਤਮਕ ਤਾਕਤਾਂ ਦੇ ਵਾਲੀ ਸਨ, ਤੇ ਇਹ ਬਾਣੀ ਭਲਾ ਬਿਨਾਂ ਇਲਹਾਮ ਤੋਂ ਹੋਰ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ? :-

ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਮਹਲਾ ੧

ਜਾਲਿ ਮੌਹੁ ਘਸਿ ਮਸੁ ਕਰਿ ਮਤਿ ਕਾਗਦੁਕਰਿ ਸਾਰੁ। ਭਾਉ ਕਲਮ ਕਰਿ ਚਿਤੁ ਲਿਖਾਰੀ ਗੁਰ ਪੁਛਿ ਲਿਖ ਬੀਚਾਰੁ ।
ਲਿਖੁ ਨਾਮੁ ਸਾਲਾਹ ਲਿਖੁ ਲਿਖੁ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰੁ ।੧।
ਬਾਬਾ ਏਹੁ ਲੇਖਾ ਲਿਖਿ ਜਾਣੁ । ਜਿਥੈ ਲੇਖਾ ਮੰਗੀਐ ਤਿਥੈ ਹੋਇ ਸਚਾ ਨੀਸਾਣੁ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਜਿਥੈ ਮਿਲਹਿ ਵਡਿਆਈਆ ਸਦੁ ਖੁਸੀਆ ਸਦੁ ਚਾਉ। ਤਿਨ ਮੁਖਿ ਟਿਕੇ ਨਿਕਲਿਹਿ ਜਿਨ ਮਨਿ ਸਚਾ ਨਾਉ। ਕਰਮਿ ਮਿਲੈ ਤਾ ਪਾਈਐ ਨਾਹੀ ਗਲੀ ਵਾਉ ਦੁਆਉ ॥ ੨ ॥ ਇਕਿ ਆਵਹਿ ਇਕਿ ਜਾਹਿ ਉਠਿ ਰਖੀਅਹਿ ਨਾਵ ਸਲਾਰ । ਇਕਿ ਉਪਾਏ ਮੰਗਤੇ ਇਕਿਨਾ ਵਡੇ ਦਰਵਾਰ। ਅਗੈ ਗਇਆ ਜਾਣੀਐ ਵਿਣਨਾਵੈ ਵੇਕਾਰ ॥੩॥ ਭੈ ਤੇਰੈ ਭਰੁ ਅਗਲਾ ਖਪਿਖਪਿ ਛਿਜੈ ਦੇਹ। ਨਾਵ ਜਿਨਾ ਸੁਲਤਾਨ ਖਾਨ ਹੋਦੇ ਡਿਠੇ ਖੋਹ । ਨਾਨਕ ਉਠੀ ਚਲਿਆ ਸਭਿ ਕੂੜੇ ਤੁਟੇ ਨੋਹੁ ॥ ੪ ॥
ਏਸੇ ਤਰਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੱਸੋ:-

ਰਾਗ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧ ॥ ਪੱਟੀ ਲਿਖੀ

ਸਸੈ ਸੋਇ ਸਿਸਟਿ ਜਿਨਿ ਸਾਜੀ ਸਭਨਾ ਸਾਹਿਬੁ ਏਕ ਭਇਆ । ਸੇਵਤ ਰਹੇ ਚਿਤੁ ਜਿਨਕਾ ਲਾਗਾ ਆਇਆ ਤਿਨ ਕਾ ਸਫਲੁ ਭਇਆ ॥

ਏਸੇ ਤਰਾਂ ਸਾਰੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਵਰਨਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਆਪ ਦੀ ਇਸ “ਪੱਟੀ ਲਿਖੀ” ਨਾਮੋਂ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਹੈ ।

ਜਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਰਸ ਦੇ ਹੋਏ ਤਾਂ ਮਹਿਤਾ ਕਾਲੂ ਨੇ ਜੰਝੂ ਪਾਣ ਦੀ ਰੀਤ ਦਾ ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ, ਸਭ ਲੋਕ ਕੱਠੇ ਹੋਏ ਅਰ ਲੱਗਾ ਪੋਹਤ ਜੰਝੂ ਪਾਣ, ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਖਿਆ ਭਈ ਪੋਹਤ ਜੀ ਏਸ ਕੁਪਾਹ ਦੇ ਧਾਗੇ ਦੇ ਜੰਜੂ ਨੂੰ ਕੀ ਕਰੀਏ, ਸਚਾ ਜੰਜੂ ਹਈ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਗਲ

ਪਾ, ਸਭ ਲੋਕ ਅਚਰਜ ! ਪਰੋਹਤ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ! ਸੱਚਾ ਜੰਦੂ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪੁਰਾਤਨ ਜੰਦੂ ਤਾਂ ਏਹੀ ਹੈ । ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਭ ਉਚਾਰਿਆ:-

ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੧ ॥

“ਬਇਆ ਕਪਾਹ ਸੰਤੋਖ ਸੁਤੁ ਜਤੁ ਗੰਢੀ ਸਤ ਵਟੁ । ਏਹ ਜਨੇਉ ਜੀਅ ਕਾ ਹਈ ਤਾ ਪਾਛੇ ਘਤੁ । ਨਾ ਏਹੁ ਤੁਟੈ ਨ ਮਲ ਲਗੈ ਨਾ ਏਹੁ ਜਲੈ ਨ ਜਾਇ। ਪੰਨ ਸੁ ਮਾਣਸ ਨਾਨਕਾ ਜੋਗਲਿ ਚਲੇ ਪਾਇ।”

ਏਹ ਤਾਂ ਸਚਾ ਜਨੇਉ ਹੈ, ਅਰ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜਨੇਉ ਕੈਸਾ ਹੈ, ਦਸਦੇ ਹਨ:-

ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੧ ॥

ਤਗੁ ਕਪਾਹੁ ਕਤੀਐ ਬਾਮਣੁ ਵਟੇ ਆਇ । ਕਹਿ ਬਕਰਾ ਰਿੰਨਿ ਖਾਇਆ ਸਭੁ ਕੋ ਆਖੈ ਪਾਇ । ਹੋਇ ਪੁਰਾਣਾ ਸੁਟੀਐ ਭੀ ਫਿਰਿ ਪਾਈਐ ਹੋਰ । ਨਾਨਕ ਤਗਿ ਨ ਤੁਟਈ ਜੇ ਤਗ ਹੋਵੈ ਜੋਰੁ ॥

ਏਹ ਇਕ ਬਾਲਕ ਦੇ ਮਨੋਹਰ ਬਚਨ ਹਨ, ਈਸ਼ਵਰੀ ਵਤਾਰੇ। ਗੁਰੂਜੀ ਦੇ ਛੁਟਪੁਟੇ ਬੀਆਂ ਕਈ ਸਾਖੀਆਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ, ਕੀਕਣ ਇਕ ਵਾਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਕ ਰੁਖ ਦੀ ਛਾਂ ਹੇਠਾਂ ਦੁਪੈਹਰ ਨੂੰ ਸੁਤੇ ਲੈਂਦਾ, ਵੇਲਾ ਹੋਘਿਆ, ਪਰ ਜਾਗੇ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਪਾਸਿਓਂ ਗਾਇ ਬੁਲਾਰ, ਉਸ ਪਿੰਡ ਦਾ ਹਾਕਮ ਲੰਘਿਆ, ਕੀ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਭਨਾਂ ਰੁੱਖਾਂ ਦੇ ਪੁਛਾਵੇਂ ਢਲੇ ਹਨ ਪਰ ਜਿਸ ਹੇਠ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਸੁਤਾ ਮੀ, ਉਸਦਾ ਪੁਛਾਵਾਂ ਓਥੇ ਹੀ ਖੜਾ ਹੈ, ਅਸਚਰਜ ਹੋ ਗਿਆ ਅਰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਏਹ ਬਾਲਕ ਕੋਈ ਵਲੀ ਜਾਂ ਅਵਤਾਰ ਹੈ ॥ ਇਕ ਵਾਰੀ ਪਿਤਾ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਡੰਗਰ ਚਰਾਣ ਘਲਿਆ, ਆਪ ਇਕ ਬਾਂ ਇਲਾਹੀ ਰੰਗ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋ ਬੈਠੇ ਰਹੇ, ਡੰਗਰ ਇਕ ਜੱਟ ਦੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਜਾ ਪਏ, ਅਰ ਖੇਤੀ ਉਜਾੜ ਚਿਤੀ, ਜੱਟ ਨੇ ਹਾਕਮ ਪਾਸ ਪੁਕਾਰ ਕੀਤੀ, ਗਾਇ ਨੇ ਮੈਹਤਾ ਕਾਲੂ ਨੂੰ ਸਦਵਾਇਆ ਅਰ ਬਾੜਬੰਬ ਕੀਤੀ, ਮੈਹਤਾ ਨੇ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਸਦਿਆ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ ਪਹਿਲੋਂ ਚਲਕੇ ਖੇਤੀ ਤਾਂ ਤੱਕੋ । ਹਾਕਮ ਨੇ ਆਦਮੀ ਦੇਖਣ ਲਈ ਘਲਿਆ ਤਾਂ ਕੀ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਖੇਤੀ ਲੈਹ ੨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅੱਗੇ ਨਾਲੋਂ ਦੂਣ ਸਵਾਈ ਹੈ । ਜੱਟ ਵੇਖਕੇ ਹੈਰਾਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਚਰਨੀ ਡਿਗਾ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋਲ ਜੋ ਹੁੰਦਾ ਸਾਧੂ ਫਕੀਰਾਂ ਨੂੰ ਖੁਵਾ ਛਡਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਪਿਤਾ ਬੜਾ ਅੱਕ ਗਿਆ, ਅੰਤ ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰ ਬਹਿਰ ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਘਲ ਚਿਤਾ, ਓਥੇ ਏਨਾਂ ਦੇ ਭਣਵਈਏ ਜੈਰਾਮ ਨੇ ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਥੋਂ ਦੇ ਨਵਾਬ ਦਾ ਮੌਦੀ ਬਠਵਾ ਚਿਤਾ, ਤਾਂ ਏਹਨਾਂ

ਮੋਦੀ ਖਾਨੇ ਦਾ ਹੀ ਮੂੰਹ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿਤਾ, ਆਏ ਗਏ ਸਾਧ ਫਕੀਰ ਭੁਖੇ ਨੰਗੇ ਨੂੰ ਰਸਦਾਂ ਦੇਣ ਲਗ ਪਏ, ਆ ਡੰਡ ਪਈ ਭਈ ਨਾਨਕ ਨੇ ਮੋਦੀਖਾਨਾ ਲੁਟਾ ਦਿਖਾ ਹੈ। ਨਵਾਬ ਨੇ ਆਖਿਆ ਭਈ ਏਹ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਮੋਦੀ ਖਾਨਾ ਲੁਟਾਣ ਲੱਗਾ ਹੈ, ਹਿਸਾਬ ਲਵੋ, ਜਦ ਹਿਸਾਬ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਸਭ ਵੀਸ਼ ਵੱਧ ਨਿਕਲੀ, ਨਵਾਬ ਅਤੇ ਸਭ ਲੋਕ ਹਰਾਨ ਹੋਏ, ਅਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਵਲੀ ਮੰਨਣ ਲੱਗੇ। ਅਜੇਹੇ ਵਲੀ ਦੀ ਕਵੜਾ ਵੀ ਮਨ ਨੂੰ ਖਿੱਚਣ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਬੋਲੀ ਪੁਰਾਣੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਦੇਸ ਦੇਸ ਦੀ ਬੋਲੀ ਵਰਤੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਚਰਿਤ੍ਰ ਤੋਂ ਆਮ ਲੋਕ ਜਾਣੂ ਹਨ। ਏਹੀ ਇਕ ਸੰਤ ਗੁਰੂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਹਰਾਇਕ ਧਰਮ ਵਾਲੇ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਹਿੰਦੂ ਅਵਤਾਰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਵਲੀ ਤੇ ਨਬੀ ਅਰ ਈਸਾਈ ਵੀ ਕੱਛੜ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਈਸਾਈ ਸਾਬਤ ਕਰੀਏ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਬ੍ਰਿੰਦਗੀ ਇਕ ਅਜੇਹੀ ਪਵਿਤ੍ਰ ਤੇ ਮੱਠੀ ਹੈ ਜੋ ਹਰ ਇਕ ਧਰਮ ਵਾਲਾ ਏਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਜੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸਦੇ ਧਰਮ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਧਰਮ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਹੁੰਦੀ, ਏਹ ਵਡਿਆਈ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਧਰਮ ਦੇ ਆਗੂ ਨੂੰ ਨਸੀਬ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਇਸਦਾ ਕਾਰਨ ਏਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਹਰ ਧਰਮ ਵਿਚ ਜੋ ਸਚਿਆਈ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਨਮੂਨਾਂ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਤਮਕ ਸ਼ਕਤੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੱਬੀ ਜੀਵਨ ਸਿੱਧਾ ਸਾਦਾ ਪਿਆਰ ਵਾਲਾ ਤੇ ਨਿਰਪੱਖ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੂਰ ੨ ਦੇਸਾਂ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਫਰ ਕੀਤਾ, ਅਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੇ ਤਾਂ ਕੀ ਅੱਜ ਭੀ ਕਿਸੇ ਧਰਮ ਦੇ ਆਗੂ ਨੇ ਐਨਾਂ ਸਫਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਏਸ ਸਫਰ ਦਾ ਹੀ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਾਰਸੀ, ਅਰਬੀ, ਹਿੰਦੀ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਅਸਰ ਹੈ। ਏਹਨਾਂ ਨੇ ਜਿੰਨੀ ਕਵਤਾ ਰਚੀ ਸਭ ਰਾਗ ਵਿਚ ਹੀ ਕਥਨ ਕੀਤੀ। ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਰਬਾਬੀ ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਰਬਾਬ ਵਜਾਂਦਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਰਾਗ ਅਲਾਪਦੇ, ਅਰ ਸਚੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਅਲਖ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਖਿਚ ਸ਼ਕਤੀ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਬਾਣੀ ਬੜੀ ਉੱਚੀ ਪਦਵੀ ਤੇ ਅਲਾਹੀ ਰੰਗ ਦੀ ਹੈ, ਵੈਰਾਗ, ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਲੈ ਅਦਵੈਤ ਤਕ ਭਰੀ ਪਈ ਹੈ, ਪਰ ਮੁਖ ਭਗਤੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੇ ਦੇਸ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤਾਂ ਵਿਚ ਭੋਂ ਕੇ ਸਚੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿਤਾ, ਅਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਚੇ ਰਾਹ ਲਾਇਆ।

ਉਹ ਕਿਸੇ ਮਸ਼ੂਬ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਫਸੇ ਸਨ ਤੇ ਰੱਬ ਵਾਂਗ

ਇਕ ਸੁਤੰਤਰ ਜੀਵਨ ਰਖਦੇ ਸਨ, ਅਰ ਸਭ ਮਜ਼੍ਹਬ ਤੇ ਭਗਤ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਅਰ ਉਹ ਸਭਨਾਂ ਭਗਤਾਂ ਤੇ ਮਜ਼੍ਹਬਾਂ ਵਿਚ ਬਿਰਾਜਦੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸਭਨਾਂ ਲਈ ਸਾਂਝਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਸੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ— ਜੋ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਧਰਮ ਪੁਸਤਕ ਹੈ—ਅਕੱਤੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਛੁਟ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਬਚਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜੀਭਾ ਤੇ ਚਕ੍ਰੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਮੰਨਣਯੋਗ ਨਹੀਂ, ਪਿਛੋਂ ਦੇ ਮਨਘੜਤ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬੌਧੀ ਜਹੀ ਵੰਨਗੀ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਦੁਲੀ ਸਮਾਨ ਲਿਖਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਦਸਿਆ ਜਾਵੇ। ਧਾਰਨਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਰਾਗਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਰਖੀ ਹੈ, ਪਰ ਧਾਰਨਾਂ ਬੁਧ ਹਨ, ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਦੀਆਂ ਹਨ, ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਸੱਦ ਆਦਿ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਰਾਗ ਤੇ ਪਿਛੋਂ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਲਿਹਾਜ਼ ਰਖਿਆ ਹੈ, ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੀਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਥਾਣੀ ਵਿੱਚ ਮੁਖ ਰਾਗ ਹੈ। ਹਰ ਸ਼ਬਦ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰਾਗ ਵਿਚ ਉਚਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸ੍ਰੀਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਅਰ ਸ਼ਬਦ ਸ੍ਰੀਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਅਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਦੇ ਸਫਰ ਤੇ ਗਮਨ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦੇ ਜਾਂ ਚਰਚਾ ਕਰਦੇ ੨ ਉਚਾਰੇ ਸਨ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਦਾ ਕੁਝ ਹਾਲ ਵੀ ਕਈ ਇਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜੀਕਣ ਇਕ ਵਾਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਏਮਨਾ ਬਾਦ ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਪਾਸ ਠਹਿਰੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਤਾਂ ਰੱਬ ਦਾ ਭਾਣਾ ਇਕ ਪਠਾਣ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ ਵੇਰਮਾਂ ਦਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਦਵਾ ਦਾਰੂ ਕੁਝ ਾਂ ਲੱਗੇ, ਉਸ ਪਠਾਣ ਨੂੰ ਮਲਕ ਭਾਗੋ ਨੇ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਫਕੀਰ ਦੀ ਦੁਆ ਹੋਉ ਤਾਂ ਰਾਜੀ ਹੋਸੀ, ਖਾਨ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਭ ਫਕੀਰ ਪਕੜ ਲਿਆਓ, ਸਾਰੇ ਫਕੀਰ ਪਕੜੇ ਆਏ, ਵਿਚੇ ਥਾਥਾ ਨਾਨਕ ਜੀ ਵੀ। ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਨੂੰ ਜਦ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਦੌੜਿਆ ਆਇਆ, ਅਰਥ ਕੀਤੀ ਗੁਰੂ ਜੀ | ਏਹ ਕੀ ਭਾਣਾ? ਬਚਨ ਹੋਇਆ “ਜੋ ਤਿਸ ਭਾਵੈ ਸਾਈ ਭਲੀ ਕਾਰ” ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ:—ਹੁਣ ਦਿਨ ਪੁਠੇ ਆਏ ਹਨ, ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਿਆ :—

ਤਿਲੰਗ ਮਃ ੧

ਜੈਸੀ ਮੈ ਆਵੈ ਖਸਮ ਕੀ ਥਾਣੀ ਤੈਸੜਾ ਕਰੀ ਗਿਆਨ ਵੇ ਲਾਲੋ। ਪਾਪ ਕੀ ਜੇਵ ਲੈ ਕਾਬਲ ਹੁ ਧਾਇਆ ਜੋਹੀ ਮੰਗੇ ਦਾਨ ਵੇ ਲਾਲੋ। ਸਰਮੁ ਧਰਮੁ ਦੁਇ ਛਪਿ ਖਲੋਏ ਕੂੜ ਫਿਰੈ ਪਰਧਾਨੁ ਵੇ ਲਾਲੋ। ਕਾਜੀਆ ਬਾਮਣਾ ਕੀ ਗਲ ਬਕੀ ਅਗਦੁ ਪੜੇ ਸੈਤਾਨ ਵੇ ਲਾਲੋ। ਮੁਸਲਮਾਨੀਆ ਪੜਹਿ ਕਤੇਬਾ ਕਸਟ ਮਹਿ ਕਰੇ ਖੁਦਾਇ ਵੇ ਲਾਲੋ। ਜਾਤਿ ਸਨਾਤੀ ਹੋਰਿ ਹਿੰਦਵਾਣੀਆ ਏਹ ਭੀ ਲੇਖੇ ਲਾਇ ਵੇ ਲਾਲੋ। ਖੁਨ ਕੇ ਸੋਹਿਲੇ ਗਾਵੀ ਅਹਿ ਨਾਨਕ ਰਤੁ ਕਾ

ਕੀ ਗੁ ਪਾਇ ਵੇਲਾਲੋ। ਸਾਹਿਬ ਕੇ ਗੁਣਨਾਨਕੁ ਗਾਵੈ ਮਾਸ ਪੁਰੀ
 ਵਿਚਿ ਆਖੁ ਮਸੋਲਾ। ਜਿਨਿ ਉਪਾਈ ਰੰਗਿ ਰਵਾਈ ਬੈਠਾ ਵੇਖੈ
 ਵਖਿ ਅਕੇਲਾ। ਸਚਾ ਸੋ ਸਾਹਿਬੁ ਸਚੁ ਤਪਾਵਸੁ ਸਚੜਾ
 ਨਿਆਉ ਕਰੇ ਗੁਮਸੋਲਾ। ਕਾਇਆ ਕਪੜੁ ਟੁਕੁ ਟੁਕੁ ਹੋਸੀ
 ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਸਮਾਲਾੀ ਬੋਲਾ। ਆਵਨਿ ਅਠਤਰੈ ਜਾਨੁ ਸਤਾਨਵੈ
 ਹੋਰੁ ਭੀ ਉਠਸੀ ਮਰਦ ਕਾ ਬੋਲਾ। ਸਚ ਕੀ ਬਾਣੀ ਨਾਨਕੁ ਆਖੈ
 ਸਚੁ ਸੁਣਾਇਸੀ ਸਚੁ ਕੀ ਬੋਲਾ ॥ ੨ ॥

ਏਹ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਚਾਰਿਆ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਏਹ ਸੀ ਕਿ ਪਠਾਣਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਟੁੱਟ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ੧੫੭੯ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ੧੭੯੭ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਤਕ ਰਹਿੰਦਾ, ਅਰਥਾਤ ਸੰਨ ੧੫੨੧ ਈ: ਤੋਂ ੧੭੪੦ ਈ: ਤੱਕ ਸੋ ਠੀਕ ਏਨਾਂ ਕੁ ਚਿਰ ਹੀ ਰਹਿਆ, ਨਾਦਰਸ਼ਾਹ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਤਾਂ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਨਾਂਮ ਮਾਤੁ ਹੀ ਸੀ। ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਨੇ ਆਖਿਆ ਮਹਾਰਾਜ ਇਹ ਕੀ? ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਕਰਾਉਣੇ ਪੁਤ੍ਰ ਰਾਜੀ, ਤੇ ਬੰਨ੍ਹ ਬਠਾਣੇ ਫਕੀਰ? ਅੱਲ੍ਹਾ ਨਾਲ ਵੀ ਜੋਰ ਹੋਇਆ, ਏਹ ਅੱਤ ਹੈ, ਏਹ ਖ਼ਾਨ ਮੁਰਖ ਜਿਸਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਏਹ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਓਹ ਮਰ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਖਾਨ ਨੇ ਜਦ ਘਰ ਆਦਮੀ ਘਲਿਆ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਉਸਦਾ ਪੁਤ੍ਰ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ, ਬੜਾ ਸ਼ੋਕ ਹੋਇਆ, ਫਕੀਰਾਂ ਦੀ ਅਵਗਯਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਜਾਣ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਫਕੀਰਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿਓ। ਫਕੀਰ ਛੁਟੇ, ਇਕ ਬਾਂਹਮਣ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਉਕਤ ਸ਼ਬਦ ਵਾਲਾ ਬਚਨ ਸੁਣਿਆ ਸੀ। ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ:—ਮਹਾਰਾਜ! ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਕਮਰ ਬਖਸ਼ ਲਓ, ਫੁਰਮਾਇਆ ਭਾਣਾ ਏਹੀ ਹੈ, ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਦੱਬਰ ਨੂੰ ਲੈਕੇ ਅੱਸ ਛੱਪੜ ਦੇ ਪਾਰ ਜਾ ਰਹੁ ਬਚ ਜਾਏਂਗਾ, ਉਸਦਾ ਕਰਨਾ ਉਸੇ ਰਾਤ ਬਾਬਰ ਨੇ ੫੦ ਕੋਹ ਤੋਂ ਮੰਜ਼ਲ ਮਾਰਕੇ ਧਾਵਾ ਕੀਤਾ, ਏਮਨਾ ਬਾਦ ਵਿੱਚ ਕਤਲਾਮ ਹੋ ਗਿਆ, ਤੀਵੀਆਂ, ਮਰਦ ਗੁਲਾਮ ਬਣਾਏ ਗਏ। ਪਠਾਣਾਂ ਦੀਆਂ ਬੇਗਮਾਂ ਚਰੇ ੨ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਖੜ੍ਹਾਣੀਆਂ ਲਸ਼ਕਰ ਦੇ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ ਤੁਰਨ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ ਨਾਲ ਫੜੇ ਹੋਏ ਤੁਰਨ, ਤੀਵੀਆਂ ਕੋਲੋਂ ਚੱਕੀਆਂ ਪਿਗਾਣ ਅਰ ਮਰਦਾਂ ਤੋਂ ਚਾਗਾ ਵੁਆਣ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਭਾਰ ਏਹਨਾਂਦੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਗਿੱਠਰ ਉੱਚਾ ਜਾਏ, ਅਰ ਮਰਦਾਨਾ ਰਬਾਬ ਵਜਾਏ ਤੇ ਉਸਦੇ ਸਪੁਰਦ ਜੋ ਘੋੜਾ ਸੀ ਓਹ ਆਪੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰੇ, ਏਸ ਸਮੇਂ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਅੰਉਂ ਖਿੱਚਿਆ ਹੈ:—

ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧ ॥

ਜਿਨਿ ਸਿਰਿ ਸੋਹਨਿ ਪਟੀਆ ਮਾਂਗੀ ਪਾਇ ਸੰਧੂਰ ।
ਸੇ ਸਿਰ ਕਾਤੀ ਮੁੰਨੀਅਨਿ ਗਲ ਵਿਚਿ ਆਵੈ ਧੂੜਿ ਮਹਲਾ
ਅੰਦਰਿ ਹੋਦੀਆ ਹੁਣਿ ਬਹੁਣਿ ਨ ਮਿਲਨਿ ਹਦੂਰਿ ॥੧॥
ਆਦੇਸੁ ਬਾਬਾ ਆਦੇਸੁ । ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਤੇਰਾ ਅੰਤੁ ਨ
ਪਾਇਆ ਕਰਿ ਕਰਿ ਦੇਖਹਿ ਵੇਸ ॥੨॥ ਰਹਾਉ ॥ ਜਦਹੁ
ਸੀਆ ਵੀਆਹੀਆ ਲਾੜੇ ਸੋਹਨਿ ਪਾਸਿ । ਹੀਡੋਲੀ
ਚੜਿ ਆਈਆ ਦੰਦ ਖੰਡ ਕੀਤੇ ਰਾਸਿ । ਉਪਰਹੁ ਪਾਣੀ
ਵਾਰੀਐ ਝਲੇ ਝਿਲਕਨਿ ਪਾਸਿ ॥ ੨ ॥ ਇਕੁ ਲਖੁ
ਲਹਨਿ ਬਹਿਠੀਆ ਲਖੁ ਲਹਨਿ ਖੜੀਆ । ਗਰੀ
ਛਹਰੇ ਖਾਂਦੀਆ ਮਾਣਨਿ ਸੇਜੜੀਆ । ਤਿਨਿ ਗਲਿ
ਸਿਲਕਾ ਪਾਈਆ ਤੁਟਨਿ ਮੋਤਸਰੀਆ ॥ ੩ ॥ ਧਨੁ
ਜੋਬਨੁ ਦੁਇ ਵੈਰੀ ਹੋਏ ਜਿਨੀ ਰਖੇ ਰੰਗੁ ਲਾਇ । ਦੂਤਾ
ਨੋ ਫੁਰਮਾਇਆ ਲੈ ਚਲੇ ਪਤਿ ਗੁਵਾਇ । ਜੇ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ
ਦੇ ਵਡਿਆਈ ਜੇ ਭਾਵੈ ਦੇਇ ਸਜਾਇ ॥ ੪ ॥ ਅਗੇ ਦੇ
ਜੇ ਰੇਤੀਐ ਤਾਂ ਕਾਇਤੁ ਮਿਲੈ ਸਜਾਇ । ਸਾਹਾਂ ਸੁਰਤਿ
ਗਵਾਈਆ ਰੰਗਿ ਤਮਾਸੈ ਚਾਇ । ਬਾਬਰਵਾਣੀ ਫਿਰਿ
ਗਈ ਕੁਇਰੁ ਨ ਰੋਟੀ ਖਾਇ ॥ ੫ ॥ ਇਕਨਾ ਵਖਤ
ਖੁਆਈਅਹਿ ਇਕਨਾ ਪੂਜਾ ਜਾਇ ॥ ਚਉਕੇ ਵਿਣੁ
ਹਿੰਦਵਾਣੀਆ ਕਿਉ ਟਿਕੇ ਕਵਹਿ ਨਾਇ । ਰਾਮੁ ਨ
ਕਬਹੁ ਚੇਤਿਓ ਹੁਣਿ ਕਹਣਿ ਨ ਮਿਲੈ ਖੁਦਾਇ ॥ ੬ ॥
ਇਕਿ ਘਰਿ ਆਵਹਿ ਆਪਣੈ ਇਕਿ ਮਿਲਿ ਮਿਲਿ
ਪੁਛਹਿ ਸੁਖ । ਇਕਨਾ ਏਹੋ ਲਿਖਿਆ ਬਹਿ ਬਹਿ ਰੋਵਹਿ
ਦੁਖ । ਜੇ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੋ ਬੀਆ ਨਾਨਕ ਕਿਆ ਮਾਨੁਖਾ ॥੭॥

ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਦੱਸ ਕੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਮੀਰ ਖਾਨ
ਪਠਾਣ ਜਿਸਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੈਦੀ ਸਨ ਉਸਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ
ਫਕੀਰੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤੇਜ ਵੇਖਕੇ ਬਾਬਰ ਨੂੰ ਖਬਰ ਕੀਤੀ, ਬਾਬਰ ਵੀ
ਫਕੀਰਾਂ ਦਾ ਮੋਲੀ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕੋਲ ਸੱਦਿਆ ਅਰ ਏਹਨਾਂ ਦੇ
ਬਚਨ ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਫਕੀਰੀ ਤੇ ਇਬਾਦਤ ਨੂੰ
ਮੰਨਣ ਲੱਗਾ, ਅਰ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਸਾਨੂੰ ਰਾਜ
ਬਖਸ਼ੋ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਹੁਕਮ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਬਾਬਰ ਨੇ ਫੇਰ
ਵਰ ਮੰਗਿਆ ਕਿ ਮੇਰੀ ਔਲਾਦ ਦਾ ਰਾਜ ਚਿਰ ਤੱਕ ਰਹੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ

ਏਹ ਵੀ ਵਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜਾਹ ਸੱਤ ਪੁਸ਼ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਰਾਜ ਹੋਸੀ । ਪਰ ਰਾਜ ਨਿਆਇ ਨਾਲ ਕਰਨਾਂ, ਜਦ ਅਨਿਆਇ ਹੋਸੀ, ਰਾਜ ਦੀ ਹਾਨੀ ਹੋਸੀ, ਬਾਬਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਬਹਾਲ ਕੇ ਭੰਗ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਅਸੀਂ ਓਹ ਭੰਗ ਪੀਤੀ ਹੈ ਜੇਹੜੀ ਕਦੀ ਉੱਤਰਦੀ ਨਹੀਂ । ਬਾਬਰ ਪੁੱਛਿਆ ਓਹ ਕੇਹੜੀ? ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੋਲੇ:-

ਤਿਲੰਗ ਮ: ੧ ਘਰੂ ੨

ਭਉ ਤੇਰਾ ਭਾਂਗ ਖਲੜੀ ਮੇਰਾ ਚੀਤੁ । ਮੈ ਦੀਵਾਨਾ
ਭਇਆ ਅਤੀਤੁ । ਕਰ ਕਾਸਾ ਦਰਸ ਨ ਕੀ ਭੂਖ । ਮੈ ਦਰੁ
ਮਾਗਉ ਨੀਤਾ ਨੀਤਿ ॥ ੧ ॥ ਤਉ ਦਰਸਨ ਕੀ ਕਰਉ
ਸਮਾਇ । ਮੈ ਦਰਿ ਮਾਗਤੁ ਭੀਖਿਆ ਪਾਇ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥

ਬਾਬਰ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ ਅਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਮੁਰੀਦ ਭਯਾ,
ਸਾਰੇ ਕੈਦੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਆਖਣ ਪੁਰ ਛੱਡ ਦਿਤੇ, ਜਦ ਬਾਬਰ ਨੇ ਵਰ
ਮੰਗਿਆ ਸੀ, ਬਾਬਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਕਿਹਾ ਸੀ:-

ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧

ਖੁਰਾਸਾਨ ਖਸਮਾਨਾ ਕੀਆ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੁ ਡਰਾਇਆ ।
ਆਪੈ ਦੋਸੁ ਨ ਦੇਈ ਕਰਤਾ ਜਮੁ ਕਰਿ ਮੁਗਲੁ ਚੜਾਇਆ ।
ਏਤੀ ਮਾਰ ਪਈ ਕੁਰਲਾਣੇ ਤੈ ਕੀ ਦਰਦੁ ਨ ਆਇਆ ॥
੧ ॥ ਕਰਤਾ ਤੂੰ ਸਭਨਾ ਕਾ ਸੋਈ । ਜੇ ਸਕਤਾ ਸਕਤੇ ਕਉ
ਮਾਰੇ ਤਾ ਮਨਿ ਰੋਸੁ ਨ ਹੋਈ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥

ਸਮੇਂ ਦੇ ਵਾਕਿਆਤ ਤੋਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕਰਨ ਕਾਰਨ
ਸਭ ਆਪ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੈ, ਆਪੇ ਮਾਰਦਾ ਆਪੇ ਜਿਵਾਲਦਾ ਹੈ, ਸੰਸਾਰ
ਇੱਕ ਲੀਲਾ ਹੈ । ਜਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਜੇ ਛੋਟੀ ਆਯੂ ਦੇ ਸਨ ਅਰ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਦਾ ਜੀ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਗਦਾ, ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਇੱਕ ਚੱਬ
ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਮਗਨ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜਾਤਾ ਕਿ
ਏਹ ਬੀਮਾਰ ਹਨ, ਵੈਦ ਸੱਦ ਲਿਆਏ, ਲੱਗਾ ਵੈਦ ਨਬਜ਼ਾਂ ਦੇਖਣ, ਪਰ
ਕੁਝ ਬਹੁ ਨਾ ਆਏ, ਏਥੇ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਬ੍ਰਿਹੋਂ ਦਾ ਦੁੱਖ, ਤੇ ਭੈੜੇ ਵੈਦ ਕੀ
ਜਾਨਣ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ:-

ਵੈਦ ਬੁਲਾਇਆ ਵੈਦਗੀ ਪਗੜ ਵੰਡੋਲੇ ਬਾਹਿ।ਭੋਲਾਵੈਦ
ਨ ਜਾਣਈ ਕਰਕਿ ਕਰੇਜੇ ਮਾਹਿ॥ਮਃ॥ਵੈਦਾਂਵੈਦਸੁ ਵੈਦ
ਤੂੰ ਪਹਿਲਾ ਰੋਗ ਪਛਾਣ।ਐਸਾ ਦਾਰੂ ਲੋੜਲਹੁ ਜਿਤ ਵੰਢੈ
ਰੋਗਾ ਘਾਣ।ਜਿਤ ਦਾਰੂ ਰੋਗ ਉਠਿਅਹੁ ਤਨ ਸੁਖ ਵਸੈ
ਆਇ । ਰੋਗ ਗਵਾਏ ਆਪਣਾ ਤਾ ਨਾਨਕ ਵੈਦ ਸਦਾਇ ।

ਸੰਸਾਰੀ ਵੈਦਾਂ ਲਈ ਕਹੀ ਸੋਹਣੀ ਨਸੀਹਤ ਹੈ ! ਜਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਪਿਤਾ ਆਖੇ ਤੇ ਖੈਰੜੇ ਪਵੇ ਕਿ ਤੂੰ ਹੱਟੀ ਪੱਟੀ, ਬਨਜ, ਬਿਹਾਰ, ਕ੍ਰਿਸਾਨੀ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿਆ ਕਰ, ਏਹੋ ਹੀ ਖਤ੍ਰੀਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੋਲੇ :-

ਚਾਗ ਸੋਰਠ ਮਹਲਾ ੧

ਮਨੁ ਹਾਲੀ ਕਿਰਸਾਣੀ ਕਰਣੀ ਸਰਮੁ ਪਾਣੀ ਤਨੁ ਖੇਤੁ ।
ਨਾਮੁ ਬੀਜੁ ਸੰਤੋਖੁ ਸੁਹਾਗਾ ਰਖੁ ਗਰੀਬੀ ਵੇਸੁ । ਭਾਉ
ਕਰਮ ਕਰਿ ਜੰਮਸੀ ਸੇ ਘਰ ਭਾਗਠ ਦੇਖੁ ॥ ੧ ॥ ਬਾਬਾ
ਮਾਇਆ ਸਾਥਿ ਨ ਹੋਇ । ਇਨ ਮਾਇਆ ਜਗੁ ਮੋਹਿਆ
ਵਿਰਲਾ ਬੁਝੈ ਕੋਇ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਗਾਣੁ ਹਟੁ ਕਰਿ ਆਰਜਾ
ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਕਰਿ ਵਖੁ । ਸਰਤਿ ਸੋਚ ਕਰਿ ਭਾਂਡ ਸਾਲ ਤਿਸੁ
ਵਿਚਿ ਤਿਸਨੋ ਰਖੁ । ਵਣਜਾਰਿਆ ਸਿਉ ਵਣਜੁ ਕਰਿ
ਲੈ ਲਾਹਾ ਮਨ ਹਸੁ ॥ ੨ ॥ ਸੁਠਿ ਸਾਸਤ ਸਉਦਾਗਰੀ
ਸਤੁ ਘੋੜੇ ਲੈ ਚਲੁ । ਖਰਚੁ ਖੰਨੁ ਚੰਗਿਆਈਆ ਮਤੁ
ਮਨ ਜਾਣਹਿ ਕਲੁ । ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਕੇ ਦੇਸਿ ਜਾਹਿ ਤਾ ਸੁਖ
ਲਹਹਿ ਮਹਲੁ ॥ ੩ ॥ ਲਾਇ ਚਿਤੁ ਕਰਿ ਚਾਕਰੀ ਮੰਨਿ
ਨਾਮੁ ਕਰਿ ਕੰਮੁ । ਬੰਨੁ ਬਦੀਆ ਕਰਿ ਧਾਵਣੀ ਤਾਕੋ
ਆਖੈ ਧੰਨਿ । ਨਾਨਕ ਵੇਖੈ ਨਦਰਿ ਕਰਿ ਚੜੈ ਚਵਗਠ
ਵੰਨੁ ॥ ੪ ॥

ਕਿਹਾ ਸੋਹਣਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਕਾਲੂ ਹੁਰੀਂ ਸੁਣਕੇ ਚੁੱਪ ਕਰ ਗਏ ।

ਇੱਕ ਵੇਰ ਲੋਕਾਂ ਪੁੱਛਿਆ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਕੀ ਹੈ ? ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ:-

ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੧

ਮੁਸਲਮਾਣੁ ਕਹਾਵਣੁ ਮੁਸਕਲੁ ਜਾ ਹੋਇ ਤਾ ਮੁਸਲਮਾਣੁ
ਕਹਾਵੈ । ਅਵਲਿ ਅਉਲਿ ਦੀਨੁ ਕਰਿ ਮਿਠਾ ਮਸਕਲ
ਮਾਨਾ ਮਾਲੁ ਮੁਸਾਵੈ । ਹੋਇ ਮੁਸਲਿਮ ਦੀਨ ਮੁਹਾਣੈ
ਮਰਣ ਜੀਵਣ ਕਾ ਭਰਮੁ ਚੁਕਾਵੈ । ਰਬ ਕੀ ਰਜਾਇ
ਮੰਨੇ ਸਿਰ ਉਪਰਿ ਕਰਤਾ ਮੰਨੇ ਆਪੁ ਗਵਾਵੈ । ਤਉ
ਨਾਨਕ ਸਰਬ ਜੀਆ ਮਿਹਰੰਮਤਿ ਹੋਇ ਤ ਮੁਸਲਮਾਣੁ
ਕਹਾਵੈ ॥ ੧ ॥ ਮੇਹਰ ਮਸੀਤ ਸਿਦਕ ਮੁਸਲਾ ਹਕ ਹਲਾਲ
ਕੁਰਾਨ । ਸਰਮ ਸੁੰਨਤ ਸੀਲ ਰੋਜਾ ਹੋਹੁ ਮੁਸਲਮਾਣ ।
ਕਰਨੀ ਕਾਬਾ ਸਚਿ ਪੀਥ ਕਲਮਾ ਕਰਮ ਨਿਵਾਜ ।

ਤਸਬੀ ਸਾ ਤਿਸ ਭਾਵਸੀ ਨਾਨਕ ਰਖੇ ਲਾਜ ॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਸੰਸਾਰੀ ਵਿਵਹਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਵੱਲ ਢੁਕਾਣ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਉੱਚੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਕਵੀ ਸਨ। ਪ੍ਰਤੱਖ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੇ ਅਮਲਾਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰੂਨੀ ਧਾਰਨਾਂ ਵੱਲ ਬਦਲਨਾ ਏਹ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹੀ ਕੰਮ ਸੀ, ਜਦ ਜੋਗੀਆਂ ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਜਾਂ ਪੰਡਿਤਾਂ ਕੋਲ ਗਏ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬਾਹਰਲੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰ (ਬਾਤਨ) ਵੱਲ ਢੁਕਾਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ, ਏਹ ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਕਵਤਾ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਗੁਣ ਹੈ। ਏਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਹੋਰਨਾਂ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਇਹ ਗੁਣ ਵਰਤਿਆ, ਪ੍ਰਿਥਮ ਏਹੀ ਸਨ। ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਜਦ ਮੋਦੀਖਾਨੇ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਹੋਇਆ ਅਰ ਸੱਤ ਸੌ ਰੁਪੱਯਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਲੀਤਾ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀਨੇ ਨਵਾਬ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਏਹ ਰੁਪੱਯਾ ਫਕੀਰਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡ ਦੇਹ ਅਤੇ ਆਪ ਜਾਕੇ ਸਮਾਧੀ ਵਿੱਚ ਮਗਨ ਹੋ ਗਏ, ਉਧਰੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸਹੁਰਾ ਰੋਂਦਾ ਆਇਆ ਕਿ ਏਹ ਰੁਪੱਯਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਇਸਤੀ ਵਹੁਟੀ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ੋ, ਨਵਾਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਪੁੱਛੋ, ਉੱਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਤਾਂ ਉਹ ਮਸਤ, ਨਾਂ ਬੋਲਣ ਨਾ ਚਾਲਣ, ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਮਸਤ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਲੋਕ ਹੈਰਾਨ, ਕੋਈ ਕਹੇ ਭੂਡਨਾ ਚੰਮੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਕੋਈ ਕਹੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਪੁੱਛਾਵਾਂ ਆ ਗਿਆ, ਲੱਗੇ ਮੁੱਲਾਂ ਆਦ ਬਾੜੇ ਮੰਤ੍ਰ ਕਰਨ, ਪਰ ਬਾਬੇਕਿਹਾ ਕੁਝ ਨਾਂ। ਅੱਕਕੇ ਜਦ ਕਰਤਾਰਦਾਵਾਸਤਾਪਾਕੇ ਲੋਕਾਂ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਭਾਈ ਨਾਨਕ ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੈਂ? ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੋਲੇ:-

ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧

ਕੋਈ ਆਖੈ ਭੂਤਨਾ ਕੋ ਕਹੇ ਬਿਤਾਲਾ । ਕੋਈ ਆਖੈ
ਆਦਮੀ ਨਾਨਕ ਵੇਚਾਰਾ ॥ ੧ ॥ ਭਇਆ ਦੀਵਾਨਾ ਸਾਹ
ਕਾ ਨਾਨਕ ਬਉਰਾਨਾ । ਹਉ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਜਾਨਾ ।

ਕਿਹਾ ਸੋਹਣਾ ਉੱਤ੍ਰ ਹੈ, ਲੋਕ ਲੰਗਰ ਲਾਕੇ ਦਾਨ ਦੇਕੇ ਹੰਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਲੰਗਰ ਲਾਇਆ ਹੈ, ਬੜੀ ਖਰੈਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ:-

ਆਸਾ ਮਃ ੧

ਲੰਗਰ ਏਕ ਖੁਦਾਇਦਾ ਦੂਸਰ ਲੰਗਰ ਨਾਹਿ । ਦੂਸਰ ਲੰਗਰ
ਨਹਿਚਲੇ ਬਿਰ ਜਗ ਨਾਹਿ ਰਹਾਹਿ । ਰਾਇ ਬਲਾਰ ਸੁਣ ਬੇਨਤੀ
ਇਕ ਅਰਜ਼ ਹਮਾਰੀ । ਖਾਲਕ ਸਚਾ ਏਕ ਹੈ ਜਿਨ ਖਲਕ
ਸਵਾਰੀ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਦਾਤਾ ਆਪ ਰਹੀਮ ਹੈ ਸਭ ਜੀਆ
ਨਾਲੇ । ਦੇਵਨ ਕਉ ਆਪੇ ਧਨੀ ਸਗਲਿਆ ਪ੍ਰਿਤਪਾਲੇ । ਜੀਆ
ਪਾਨ ਤਨ ਧਨ ਦੀਏ ਦੀਨੇ ਰਸ ਭੋਗ । ਆਪੇ ਕਛੁ ਨ ਹੋਵਈ
ਕੀਨੇ ਰਸ ਜੋਗ ॥ ੩ ॥ ਸਭਨਾ ਕੇ ਸਿਰ ਏਕ ਹੈ ਸਿਧ ਸਾਧ

ਬੀਚਾਰੇ । ਨਾਨਕ ਮੰਗਤ ਸਭ ਕੋ ਦਾਤਾ ਸਿਰਜਣ ਹਾਰੇ ॥੪॥
ਬੜੀ ਉੱਚੀ ਪਦਵੀ ਜਾਂ ਦਰਜੇ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਹੈ, ਸਭ ਚੀਜ਼ ਦੇ
ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਖੁਦਾ ਹੈ । ਹੁਣ ਸਮੇਂ ਦਾ ਹਾਲ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:-

ਸਲੋਕੁ ਮਃ ੧

ਕਾਲਿ ਕਾਤੀ ਰਾਜੇ ਕਾਸਾਈ ਧਰਮੁ ਪੰਖ ਕਰਿ ਉਡਰਿਆ ।
ਕੂੜੁ ਅਮਾਵਸ ਸਬੁ ਚੰਦਮਾ ਦੀਸੈ ਨਾਹੀ ਕਹ ਚੜਿਆ ॥
ਹਉ ਭਾਲਿ ਵਿਕੁੰਨੀ ਹੋਈ ॥ ਅੰਧੇਰੈ ਰਾਹੁ ਨ ਕੋਈ ॥
ਵਿਚਿ ਹਉਮੈ ਕਰਿ ਦੁਖੁ ਰੋਈ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਕਿਨਿ ਬਿਧਿ
ਗਤਿ ਹੋਈ ॥ ੧ ॥ ਤਬਾ:-ਸਤੀ ਪਾਪ ਕਰ ਸਤਿ ਕਮਾਹਿ ।
ਗੁਰ ਦੀਖਿਆ ਘਰ ਦੇਵਣ ਜਾਹਿ।ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਰਖੈ ਖਟੀਐ
ਭਾਉ ਭਾਵੈ ਆਵਹੁ ਭਾਵੈ ਜਾਉ । ਸਾਸਤ ਬੇਦ ਨ ਮਾਨਹਿ
ਕੋਇ । ਆਪੇ ਅਪਨੀ ਪੂਜਾ ਹੋਇ । ਕਾਜੀ ਹੋਇਕੈ ਬਹੈ
ਨਿਆਉ । ਫੇਰੈ ਤਸਬੀ ਕਹੈ ਖੁਦਾਇ । ਵਛੀ ਲੈਕੇ
ਹਕ ਗਵਾਇ । ਜੇ ਕੋਈ ਪੁਛੈ ਤਾ ਪੜ ਸੁਣਾਇ । ਤੁਰਕ
ਮੰਤ੍ਰ ਕੰਨ ਰਿਦੈ ਸਮਾਇ । ਲੋਕ ਮੁਹਾਵੈ ਚਾੜੀ ਖਾਇ ।
ਚੌਕਾ ਦੇਕੇ ਸੁਚਾ ਹੋਇ । ਐਸਾ ਹਿੰਦੂ ਵੇਖਹੁ ਕੋਇ । ਜੋਗੀ
ਗਿਰਹੀ ਜਟਾ ਬਿਭੂਤ । ਆਗੇ ਪਾਛੈ ਰੋਵਹਿਪੂਤਾਜੋਗ ਨ
ਪਾਇਆ ਜੁਗਤ ਗਵਾਈ । ਕਿਤ ਕਾਰਣ ਸਿਰ ਛਾਈ
ਪਾਈ । ਨਾਨਕ ਕਲਕਾ ਏਹ ਪ੍ਰਵਾਣ । ਆਪੇ ਆਖਣ
ਆਪੇ ਜਾਣ ॥

ਕਿਹਾ ਸੱਚਾ ਫੋਟੋ ਕਲਜੁਗ ਦਾ ਖਿੱਚਿਆ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ
ਦਾ ਹੀ ਨਕਸ਼ਾ ਨਹੀਂ, ਐਪਰ ਅੱਜ ਕੱਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਵੀ
ਸੋਹਣੀ ਤਸਵੀਰ ਹੈ, ਅੱਜ ਕੱਲ ਵੀ ਦੰਭ ਤੇ ਪਾਪ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ,
ਕੂੜ, ਠੱਗੀ, ਫੋਕਾ ਵਖਾਵਾ, ਵੱਢੀਆਂ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ ।
ਨਵੀਂ ਸੱਭਜਤਾ ਦੇ ਪਰਦੇ ਹੇਠ ਪਾਪ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ । ਵੱਢੀ ਖਾਣ
ਬਾਬਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਖਿਆ ਹੈ:-“ਹਕ ਪਗਾਇਆ ਨਾਨਕਾ ਉਸ ਸੂਅਰ
ਉਸ ਗਾਂਇ”। ਗੱਲ ਕੀ ਜੋ ਚੀਜ਼ ਕਿਸੇ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਸਭਤੋਂ ਵਧੀਕ ਵਰਜੀ
ਹੋਈ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਤੁੱਲ ਵੱਢੀ ਦਾ ਲੈਣਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਵੱਢੀ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਉਹ
ਉਸਦਾ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਬੁਰੀ ਵਸਤ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੁੰਦੀ
ਹੈ । ਅੱਜਕੱਲ ਧਰਮ ਦੇ ਕੰਮ ਭੀ ਦਿਖਾਵੇ ਦੇ ਹੀ ਹਨ, ਜੋਗੀ ਤੇ ਸਨਜ਼ਾਸੀ
ਬਣਦੇ ਹਨ ਪਰ ਪਿੱਛੇ ਵਿਭਚਾਰ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਪੁੱਤ ਫਿਰਦੇ
ਹਨ । ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਸਾਈਂ ਸਹਾਈ ਹੋਇ ਤਾਂ ਹੀ ਕੁਝ ਬਣਦਾ ਹੈ,

ਨਹੀਂ ਤੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਜੋਗੀਆਂ ਪੁੱਛਿਆ ਤੁਸੀਂ ਕੌਣ ਹੋ ਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਨਾਉਂ
ਕੀ ਹੈ ? ਉੱਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉੱਚੀ ਪਦਵੀ ਅਦੁੱਤ ਏਕਤਾ ਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ
ਵਾਕ ਉਚਰਦੇ ਹਨ :- ਆਸਾ ਮਃ ੧

ਨਾਉ ਹਮਾਰਾ ਅਚਰਜ ਕਹੀਐ ਹੋਤੇ ਅਚਰਜ ਥਾਣੀ ।
ਸਿਫਤ ਹਮਾਰੀ ਸਭ ਮੂਰਤ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਸਗਲ ਮਹਿ
ਤਾਨੀ । ਸੁਣੋ ਕਨੀਫਾ ਗਵਲ ਜੋਗੀ । ਸਤਿਜੁਗ ਤੁੱਤੇ
ਦੁਆਪਰ ਕਲਜੁਗ ਨਿਰਮਲ ਸਦਾ ਅਰੋਗੀ । ਜਾਤ
ਹਮਾਰੀ ਜਤ ਕਤ ਦੇਖਹੁ ਨਾਨਾ ਬਚਨ ਹਮਾਰਾ । ਉਪਜਨ
ਬਿਨਸਨ ਖੇਲ ਹਮਾਰਾ ਸਿਉ ਸਕਤੀ ਬਿਉਹਾਰਾ । ਹਰਖ ਸੋਗ
ਕੀ ਕਾਇਆ ਬਾਧੀ ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਦੋਇ ਸਾਖੀ । ਕਲਾ ਹਮਾਰੀ ਜਲ
ਬਲ ਪਸਰੀ ਜੋਤ ਸਪੂਰਨ ਸਾਖੀ ॥ ੩ ॥ ਏਕੰਕਾਰ ਹਮਾਰਾ
ਖਾਵਿੰਦ ਜਿਸ ਹਮ ਸਾਜ ਨਿਵਾਜੇ । ਨਾਨਕ ਕਹੈ ਕਨੀਫਾ ਸੁਣ ਤੂੰ
ਸੁਰਤ ਸਬਦ ਮਿਲ ਗਾਜੇ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋਰ ਕੀ ਖੁਲੇ ਬਚਨ ਹੋਣੇ ਹਨ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ
ਕਦੀ ਕਦੀ ਭੇਦ ਖੋਲਿਆ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਭਗਤੀ ਹੀ ਮੁਖ ਰੱਖੀ ।

ਇੱਕਵਾਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਿਦੇਸ ਵਿਚਰਦੇ ਹੋਏ ਕਾਂਮਰੂ ਪਦੇਸ ਵਿੱਚ ਜਾ ਨਿਕਲੇ,
ਉਸ ਦੇਸ ਵਿੱਚ ਤੀਵੀਆਂ ਦਾ ਬੜਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ, ਇੱਕ ਤੀਵੀਂ ਦਾ ਹੀ
ਰਾਜ ਸੀ, ਸਾਰੀਆਂ ਹੈਸਨ ਜਾਦੂ ਗਰਨੀਆਂ, ਕੋਈ ਮਰਦ ਜਾ ਫਸੇ
ਉਸਨੂੰ ਜਾਦੂ ਪਾ ਵੱਸ ਕਰ ਲੈਂਦੀਆਂ ਸਨ । ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਓਹਨਾਂ
ਵਿੱਚ ਜਾ ਫਸਿਆ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ, ਓਹਨਾਂ ਜਾਦੂ
ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਛੱਤਾ ਬਣਾਕੇ ਖੰਨ ਛੱਡਿਆ*, ਗੁਰੂ ਜੀ ਭਾਈ ਬਾਲੇਨੂੰ ਨਾਲ
ਲੈਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਗਏ, ਤਾਂ ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਗਿਰਦੇ ਵੀ ਰੰਨਾਂ ਨੇ ਘੇਰਾ ਘਤਿਆ
ਅਰ ਲੱਗੀਆਂ ਜਾਦੂ ਪਾਣ, ਪਰ ਕੁਝ ਨਾਂ ਬਣੇ, ਉਲਟੀਆਂ ਆਪ ਰੰਨਾਂ
ਤੋਂ ਜਨੌਰ ਬਣ ਗਈਆਂ, ਕੋਈ ਕੁੱਤੀ ਤੇ ਕੋਈ ਗਧੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ
ਪਤੀਤ ਕਰਨ ਲੱਗੀ । ਇਸ ਪਰ ਗਾਣੀ ਆਪ ਚੜ੍ਹਕੇ ਆਈ, ਪਰ ਕੁਝ
ਨਾਂ ਬਣਿਆ, ਅੰਤ ਮਿਨਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ, ਉਪਦੇਸ਼ ਲੀਤਾ ਅਰ ਅੱਗੋਂ

*ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਅੱਜ ਕੱਲ ਵੀ ਮੈਸਮਰੇਜ਼ਮ ਨਾਲ ਮੈਸਮਰੇਜ਼ਮ
ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਆਦਮੀਆਂ ਪਰ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਕੇ ਓਹਨਾਂ
ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੁੱਤੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਓਹ ਕੁੱਤਿਆਂ ਵਾਂਗ ਭੌਂਕਦੇ ਹਨ,
ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੁੱਤੇ ਹੀ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਅਜੇਹੇ ਤਮਾਸ਼ੇ
ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਚਿੱਠੇ ਹਨ ।

ਜਾਦੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਤੋਬਾ ਕੀਤੇ, ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਖਸ਼ਿਆ । ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬਚਨ ਹਨ, ਤੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਸੋਘਣਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ, ਤੇ ਜੇਹੜੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਆਪਣੇ ਪਤੀਨੂੰ ਜਾਦੂ ਟੂਣਿਆਂ ਨਾਲ ਵੱਸ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਅਮੋਲਕ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ : -

ਕਲਰ ਦੀਆਂ ਵਣਜਾਰੀਆਂ ਝੂਠੇ ਮੁਨਸ ਮੰਗੋਨ ।*

ਅਮਲਾਂ ਬਾਬੋਂ ਨਾਨਕਾ ਕਿਉਂ ਕਰ ਕੰਤ ਮਿਲੇਨ । ਤਬਾ:-

ਰਾਗੁ ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੧

ਗੁਣਵੰਤੀ ਸਹੁ ਰਾਵਿਆ ਨਿਰਗੁਣਿ ਕੁਕੇ ਕਾਇ । ਜੇ ਗੁਣਵੰਤੀ ਥੀ ਰਹੈ ਤਾ ਭੀਸਹੁ ਰਾਵਣ ਜਾਇ ॥੧॥ ਮੇਰਾ ਕੰਤੁ ਰਸਾਲੂ ਕੀਧਨ ਅਵਰਾ ਰਾਵੇ ਜੀ ॥੨॥ ਰਹਾਉ ॥ ਕਰਣੀ ਕਾਮਣ ਜੇ ਥੀਐ ਜੇ ਮਨੁ ਧਾਗਾ ਹੋਇ । ਮਾਣਤੁ ਮੁਲਿ ਨ ਪਾਈਐ ਲੀਜੈ ਚਿਤਿ ਪਰੋਇ ॥੨॥ ਰਾਹੁ ਦਸਾਈ ਨ ਜੁਲਾਂ ਆਖਾ ਅੰਮੜੀਆਸੁ । ਤੈ ਸਹੁ ਨਾਲਿ ਅਕੂਅਣਾ ਕਿਉ ਥੀਵੈ ਘਰ ਵਾਸੁ ॥ ੩ ॥ ਨਾਨਕਏਕੀ ਬਾਹਰਾ ਦੂਜਾ ਨਾਹੀ ਕੋਇ । ਤੈ ਸਹਿ ਲਗੀ ਜੇ ਰਹ ਭੀ ਸਹੁ ਰਾਵੈ ਸੋਇ ॥ ੪ ॥ ਫੇਰ:-

ਸੁਹੀ ਮਃ ੧

ਮੰਝ ਕੁਚਜੀ ਅੰਮਾਵਣਿ ਡੋਸੜੇ ਹਉ ਕਿਉ ਸਹੁ ਰਾਵਣਿ ਜਾਉ ਜੀਉ । ਇਕ ਦੂ ਇਕਿ ਚੜਦੀਆ ਕਉਣੁ ਜਾਣੈ ਮੇਰਾ ਨਾਉ ਜੀਉ । ਜਿਨੀ ਸਖੀ ਸਹੁ ਰਾਵਿਆ ਸੇ ਅੰਬੀ ਛਾਵੜੀਏਹ ਜੀਉ । ਸੇ ਗੁਣ ਮੰਝ ਨ ਆਵਨੀ ਹਉ ਕੈ ਜੀ ਵੇਸ ਧਰੇਉ ਜੀਉ । ਕਿਆ ਗੁਣ ਤੇਰੇ ਵਿਥਰਾ ਹਉ ਕਿਆ ਕਿਆ ਘਿਨਾ ਤੇਰਾ ਨਾਉ ਜੀਉ । ਇਕਤੁ ਟੋਲਿ ਨ ਅੰਬੜਾ ਹਉ ਸਦ ਕੁਰ ਬਾਣੈ ਤੇਰੈ ਜਾਉ ਜੀਉ । ਸੁਇਨਾ ਰੁਪਾ ਰੰਗਲਾ ਮੋਤੀ ਤੈ ਮਾਣਿਕੁ ਜੀਉ । ਸੇ ਵਸਤੂ ਸਹੁ ਦਿਤੀਆ ਮੈ ਤਿਨ ਸਿਉ ਲਾਇਆ ਚਿਤੁ ਜੀਉ । ਮੰਦਰ ਮਿਟੀ ਸੰਦੜੇ ਪਥਰ ਕੀਤੇ ਰਾਸਿ ਜੀਉ । ਹਉ ਏਨੀ ਟੋਲੀ ਭੁਲੀਅਸ ਤਿਸੁ ਕੰਤ ਨ ਥੈਠੀ ਪਾਸਿ ਜੀਉ । ਅੰਬਰਿ ਕੁੰਜਾ ਕੁਰਲੀਆ ਬਗ ਬਹਿਠੇ ਆਇ ਜੀਉ । ਸਾ ਧਨ ਚਲੀ ਸਾਹੁ ਰੈਕਿਆ ਮੁਹੁਦੇਸੀ ਅਗੈ ਜਾਇ ਜੀਉ । ਸੁਤੀ ਸੁਤੀ ਬਾਲੁਥੀਆ ਭੁਲੀ ਵਾਟੜੀਆਸੁ ਜੀਉ । ਤੈ ਸਹੁ ਨਾਲੇ ਮੁਤੀਅਸੁ ਦੁਖਾ ਕੂ ਧਰੀਆਸੁ ਜੀਉ । ਤੁਧੁ ਗੁਣ ਮੈ ਸਭ ਅਵਗੁਣਾ ਇਕ ਨਾਨਕ ਕੀ ਅਰਦਾਸਿ ਜੀਉ । ਸਭਿ ਰਾਤੀ ਸੋਹਾਗਣੀ ਮੈ ਡੋਹਾਗਣਿ ਕਾਈ ਰਾਤਿ ਜੀਉ ॥ ੧ ॥

*ਸ਼ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਇਹ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹਨ ਉਹ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿੱਚੋਂ ਲੀਤੇ ਹਨ, ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚੋਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ ।

ਅਜਰਰਜ ਪੇਮ ਅਰ ਬਿਹੋਂ ਭਰਿਆ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਸੱਚੇ ਸਹੁ ਵੱਲ ਖਿੱਚਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਰ ਕੂੜ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੁੜਵਾਂਦਾ ਹੈ, ਬੋਲੀ ਵੀ ਠੋਠ ਲਹਿੰਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ। ਅਜ ਕੱਲ ਦੀਆਂ ਰੰਨਾਂ ਗੱਲੀਂ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵਾਰਾ ਨਹੀਂ ਵੱਟਣ ਦੇਂਦੀਆਂ, ਪਰ ਅਮਲ, ਕਰਮ ਬਹੁਤ ਘੱਟ। ਏਹੀ ਹਾਲ ਅੱਜ ਕੱਲ ਦੇ ਮਰਦਾਂ ਦਾ ਹੈ, ਜ਼ੀਭ ਨਾਲ ਤਾਂ ਸਾਥਸੰਤ ਬਣੇ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਗਿਆਨ ਦੀ ਧੂੜ ਕੱਢਦੇ ਹਨ, ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦੇ ੨ ਨਹੀਂ ਬੱਕਦੇ, ਪਰ ਅਮਲਾਂ ਵੇਲੇ ਖਾਲਮ ਖਾਲੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਵਾਕ ਕਿਹਾ ਫਥਦਾ ਹੈ :-

ਸਲੋਕੁ ਮਃ ੧

ਲੁਲੀਂ ਅਸੀ ਚੰਗੇਰੀਆ ਆਚਾਰੀ ਬੁਰੀਆਹ। ਮਨਹੁ ਕਸੁਧਾ ਕਾਲੀਆ ਬਾਹਰਿ ਚਿਟਵੀਆਹ। ਰੀਸਾਂ ਕਰੇ ਤਿਨਾੜੀਆ ਸੇਵਹਿ ਦਰ ਖੜੀਆਹ। ਨਾਲ ਖਸਮੇ ਰਤੀਆ ਮਾਣਹਿ ਸੇਜ-ਜੀਆਹ। ਰੋਢੇ ਤਾਣ ਨਿਤਾਣਿਆ ਰਹਹਿ ਨਿਮਾਨੜੀਆਹ। ਨਾਨਕ ਜਨਮ ਸਕਾਰਥਾ ਜੋ ਤਿਨ ਕੈ ਸੰਗਿ ਮਿਲਾਹ ॥ ੧ ॥

ਜਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਮੇਲ ਪਾਕ ਪਟਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ੇਖ ਬਾਹਮ ਫਰੀਦ ਸਾਨੀ ਨਾਲ ਹੋਇਆ, ਜੋ ਬਾਬਾ ਸ਼ਕਰ ਗੰਜ ਫਰੀਦ ਦੀ ਔਲਾਦ ਵਿੱਚੋਂ ਸਨ, ਤਾਂ ਕਈ ਸਵਾਲ ਜਵਾਬ ਹੋਏ, ਸ਼ੇਖ ਬਾਹਮ ਜੀ ਵੀ ਕਵੀ ਤੇ ਫਕੀਰ ਸਨ, ਸ਼ੇਖ ਜੀਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਏਹ ਸਲੋਕ "ਆਪੇ ਪਟੀ ਕਲਮ ਆਪਿ ਉਪਰ ਲੇਖ ਭੀ ਤੂੰ। ਏਕੋ ਕਹੀਐ ਨਾਨਕਾ ਦੂਜਾ ਕਾਹੇ ਕੂੰ।" ਆਪਣੇ ਮੁਰੀਦ ਕੋਲੋਂ ਸੁਣਿਆਂ ਸੀ, ਤਦੋਂ ਵੀ ਹੀ ਮਿਲਣ ਦੀ ਚਾਹ ਹੋਈ। ਆਪ ਦੁਰਕੇ ਆਏ ਤੇ ਪਾਕਪਟਨ ਦੇ ਬਾਹਰ ਇੱਕ ਤਲਾ ਤੇ ਗੋਸ਼ਟ ਹੋਈ, ਦੋਨਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦੇ ਕੁਝ ਕੁ ਸਲੋਕ ਲਿਖਦੇ ਹਾਂ :-

ਸ਼ੇਖ ਬਾਹਮ

ਫਰੀਦਾ ਪਾੜਿਪਟੋਲਾ ਧਜ ਕਰੀ ਕੰਬਲੜੀ ਪਹਿਰੇਉ। ਜਿਨੀ ਵੇਸੀ ਸਹੁ ਮਿਲੈ ਸੇਈ ਵੇਸਕਰੇਉ। ੨੦੩।
ਫਰੀਦਾ ਨੰਢੀ ਕੰਤੁ ਨ ਗਵਿਉ ਫਰੀ ਥਾ ਮੁਈਆ ਸੁਪਨ ਕੂਕੇ ਦੀ ਗੋਰਮੈ ਤੈ ਸਹਿ ਨਾ ਮਿਲੀਆ ਸੁਪਠ।
ਕਵਣ ਸੁ ਅਖਰ ਕਵਣ ਗੁਣ ਕਵਣੁ ਸੁ ਮਣੀਆ ਮੰਤੁ। ਕਵਣ ਸੁ ਵੇਸੇ ਹਉ ਕਚੀ ਜਿਤ ਵਸਿ ਆਵੈ ਕੰਤੁ ॥ ੧੨੬ ॥

ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ

ਕਾਇਪਟੋਲਾ ਪਾੜਤੀ ਕੰਬਲੜੀ ਪਹਿਰੇਇ। ਨਾਨਕ ਘਰਹੀ ਬੈਠਿਆ ਸਹੁ ਮਿਲੈ ਜੇ ਨੀ ਅਤਿਰਾਸ ਕਰੇਇ ॥ ੧੦੪ ॥
*ਮਹਲ ਕੁਚ ਜੀ ਮਕਵੜੀ ਕਾਲੀ ਮਨਹੁ ਕਸੁਧ। ਜੇ ਗੁਣ ਹੋਨ ਤ ਪਿਰ ਰਵੇ ਨਾਨਕ ਅਉਗਣ ਮੁੰਧ।
ਨਿਵਣੁ ਸੁ ਅਖਰ ਖਵਣੁ ਗੁਣੁ ਜਿਹ ਬਾਮਣੀਆ ਮੰਤੁ। ਏਤੈ ਭੈਣੇ ਵੇਸ ਕਰਿ ਤਾ ਵਸਿ ਆਵੈ ਕੰਤੁ ॥ ੧੨੭ ॥

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਜੋ ਸੱਚੇ ਸਤਗੁਰ ਸਨ, ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਜੋਹਾ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਜਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੱਚੇ ਖੰਡ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਰੋਲਾ ਤੇ ਬਗੜਾ ਪਾਇਆ, ਉਹ ਕਿਹਿਣ ਸਾਡਾ ਪੀਰ ਹੈ ਅਸੀਂ ਦੱਬਾਂਗੇ, ਹਿੰਦੂ ਆਖਣ ਸਾਡਾ ਗੁਰੂ ਤੇ ਅਵਤਾਰ ਹੈ ਅਸੀਂ ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਦੇਹ ਨੂੰ ਦਾਹ ਦਿਆਂਗੇ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾ ਭਾਲੋ, ਜਾਂ ਚਾਦਰ ਚੁੱਕੀ ਤਾਂ ਦੇਹੀ ਲੋਪ ਸੀ, ਬੱਸ ਅੱਧੀ ਅੱਧੀ ਚਾਦਰ ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਨੇ ਵੰਡ ਲਈ। ਏਹ ਸੰਮਤ ੧੫੯੬ ਦਾ ਭਾਣਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਰੱਬ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੀ ਭੁੰਘੀ ਨੀਬ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਰਚਨਾ ਦੀ ਪੱਟੀ ਪੜ੍ਹੀ ਅਰ ਉਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਬੇਅੰਤ ਪੁਮਾਤਮਾਂ ਦੇ ਰਮਤਕਾਰੇ ਡਿੱਠੇ। ਅਸਮਾਨ ਵਿੱਚ ਜੋ ਬਿਅੰਤ ਤਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੀਵੇ ਚਮਕਦੇ ਨਛੱਤ ਭਾਸਦੇ ਸਨ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਈ ਅਪਾਰ ਮੰਡਲ ਜਾਪੇ, ਇੱਕ ਪ੍ਰਿਥਵ ਛੱਡੀ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਿਥਵੀਆਂ ਦਾ ਬੋਧ ਸੀ। ਧਰਤੀ ਬਿਨਾਂ ਸਹਾਰੇ ਖੜੀ ਮੰਨੀ, ਧੌਲ ਤੇ ਸ਼ੈਸ਼ ਨਾਗ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਦੀ ਲੋੜ ਨਾਂ ਜਾਪੀ। ਗੁਰੂਜੀ ਦੇ ਕਥਨ ਹਨ:—“ਧਰਤੀ ਹੋਰੁ ਪਰੈ ਹੋਰੁ ਹੋਰੁ। ਤਿਸਤੇ ਭਾਰੁ ਤਲੈ ਕਵਣੁ ਜੋਰੁ” ਫੇਰ “ਪਾਤਾਲਾ ਖਾਤਾਲ ਲਖ ਆਗਾਸਾ ਆਗਾਸ” ਫੇਰ “ਕੇਤੇ ਇੰਦ ਚੰਦ ਸੂਰ ਕੇਤੇ ਕੇਤੇ ਮੰਡਲ ਵੇਸ” ॥

ਕਿੰਨੇ ਸੂਰਜ ਤੇ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਮੰਡਲ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਜੀਵ ਵਸਦੇ ਹਨ, ਅੱਜ ਕੱਲ ਦੀ ਵਿਦਯਾ ਅਨੁਸਾਰ ਮੰਗਲ ਆਦਿ ਸੰਤਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਵਸਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਭੁੰਘੀ ਨੀਬ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਦਾ ਉਡਾਰਾ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਤੱਖ ਖੇਡ ਸੀ। ਪੱਛਮੀ ਕਵੀਆਂ, ਸ਼ੈਲੇ (shelly) ਆਦਿ ਨੂੰ ਓਸ ਅਥਾਹ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਇੱਕ ਬਲਕ ਪਈ ਸੀ। ਤਾਂ ਏਡਾ ਨਾਉਂ ਪਾਇਆ, ਪਰਏਥੇਤਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਦਫਤ੍ਰ ਦੇ ਦਫਤ ਖੁਲ੍ਹੇ ਪਏ ਸਨ। ਜਦ ਜਗਨਨਾਥ ਗਏ ਅਰ ਪਾਂਡਿਆਂ ਨੂੰ ਦੀਵੇ ਬਾਲ ਕੇ ਆਰਤੀ ਕਰਦੇ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਏਹ ਆਰਤੀ ਨਹੀਂ, ਪਾਂਡਿਆਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਓਹ ਆਰਤੀ ਕਹੀ ਹੈ? ਤਾਂ ਗੁਰੂਜੀ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਿਆ:—

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੧ ਆਰਤੀ

ਗਗਨ ਮੈ ਬਾਲੁ ਰਵਿ ਚੰਦੁ ਦੀਪਕ ਬਨੇ ਤਾਰਿਕਾ ਮੰਡਲ ਜਨਕ ਮੋਤੀ। ਧੂਪੁ ਮਲਆਨ ਲੇ ਪਵਣੁ ਚਵਰੇ ਕਰੇ ਸਗਲ ਬਨਚਾਇ ਫੁਲੀਤ ਜੋਤੀ ॥ ੧ ॥ ਕੈਸੀ ਆਚਤੀ ਹੋਇ ਭਵ ਖੰਡਨਾ ਤੇਰੀ ਆਚਤੀ। ਅਨਹਤਾ ਸਬਦ ਵਾਜੰਤ ਭੇਰੀ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਸਹਸ ਤਵ ਨੈਨ ਨਨ ਨੈਨ ਹਹਿ ਤੋਹਿ ਕਉ ਸਹਸ ਮੁਰਤਿ ਨਨਾ ਏਕ

ਤੋਹੀ । ਸਹਸ ਪਦ ਬਿਮਲ ਨਨ ਏਕ ਪਦ ਗੰਧ ਬਿਨੁ ਸਹਸ ਤਵ
ਗੰਧ ਇਵ ਚਲਤ ਮੋਹੀ ॥ ੨ ॥

ਏਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਬੋਲੀ ਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਪੰਜਾਬੀ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਪੂਰਬ
ਵਿੱਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਿਆ ਸੀ। ਫੇਰ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ
ਕਿ ਤੇਰਾ ਨਿਰਕਾਰ ਕਿੱਡਾ ਕੁ ਹੈ ? ਉੱਤ੍ਰ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਅਚਰਜ ਦੀ
ਕਵਿਤਾ ਹੈ :-

ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧

ਕੋਟਿ ਕੋਟੀ ਮੇਰੀ ਆਰਜਾ ਪਵਣੁ ਪੀਅਣੁ ਅਪਿਆਉ । ਚੰਦ
ਸੂਰਜੁ ਦੁਇ ਗੁਫੈ ਨ ਦੇਖਾ ਸੁਪਨੈ ਸਉਣੁ ਨ ਥਾਉ । ਭੀ ਤੇਰੀ
ਕੀਮਤਿ ਨ ਪਵੈ ਹਉ ਕੇਵਡੁ ਆਖਾ ਨਾਉ ॥ ੧ ॥ ਸਾਚਾ ਨਿਰੰ-
ਕਾਰੁ ਨਿਜ ਥਾਇ । ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਆਖਣੁ ਆਖਣਾ ਜੇ ਭਾਵੈ ਕਰੇ
ਤ ਮਾਇ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਕੁਸਾ ਕਟੀਆ ਵਾਰ ਵਾਰ ਪੀਸਣਿ
ਪੀਸਾ ਪਾਇ । ਅਗੀ ਸੇਤੀ ਜਾਲੀਆ ਭਸਮ ਸੇਤੀ ਰਲਿ ਜਾਉ ।
ਭੀ ਤੇਰੀ ਕੀਮਤਿ ਨ ਪਵੈ ਹਉ ਕੇਵਡੁ ਆਖਾ ਨਾਉ ॥ ੨ ॥
ਪੰਖੀ ਹੋਇਕੈ ਜੇ ਭਵਾ ਸੈ ਅਸਮਾਨੀ ਜਾਉ । ਨਦਰੀ ਕਿਮੈ ਨ
ਆਵਉ ਨਾ ਕਿਛੁ ਪੀਆ ਨ ਖਾਉ । ਭੀ ਤੇਰੀ ਕੀਮਤਿ ਨ ਪਵੈ
ਹਉ ਕੇਵਡੁ ਆਖਾ ਨਾਉ ॥ ੩ ॥ ਨਾਨਕ ਕਾਗਦ ਲਖ ਮਣਾ
ਪੜਿ ਪੜਿ ਕੀਚੈ ਭਾਉ । ਮਸੁ ਤੋਟਿ ਨ ਆਵਈ ਲੇਖਣਿ
ਪਉਣੁ ਚਲਾਉ । ਭੀ ਤੇਰੀ ਕੀਮਤਿ ਨ ਪਵੈ ਹਉ ਕੇਵਡੁ ਆਖਾ
ਨਾਉ । ੪ ॥

ਕਹੀ ਅਚਰਜ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਦੱਸੀ ਹੈ, ਅਰ ਰੱਬ ਦੀ ਤਾਕਤ ਤੇ
ਵਡਿਆਈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਰਚਨਾ ਦੇ ਰੰਗ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ
ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ। ਜੀਕਣ, ਬਸੰਤ ਦੀ ਰੁੱਤ ਵੀ ਅਸਚਰਜ ਰੁਤ ਹੈ, ਪਿਆਰੇ
ਦੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਰਾਹ ਹਰ ਇੱਕ ਦੇ ਜੀ ਵਿੱਚ ਉੱਗਦੀ ਹੈ, ਅੰਬਾਂ ਨੂੰ
ਮੰਜਰੀ ਕਾਹਦੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ, ਸੱਜਣ ਦੇ ਮੇਲ ਦੀ ਆਸ ਲੱਗਦੀ ਹੈ।
ਰਚਨਾਂ ਪ੍ਰਫੁਲਤ ਹੋਣ ਤੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਏਸ ਰੁਤ ਦਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਰਣਨ
ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੱਚਾ ਬਸੰਤ ਅਰ ਸੱਚੇ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ
ਕੋਹੜਾ ਹੈ :-

ਰਾਗੁ ਬਸੰਤੁ ਮਹਲਾ ੧

ਮਾਹਾ ਮਾਹਾ ਮੁਮਾਰਖੀ ਚੜਿਆ ਸਦਾ ਬਸੰਤੁ । ਪਰਫੜੁ
ਚਿਤ ਸਮਾਲਿ ਸੋਇ ਸਦਾ ਸਦਾ ਗੋਬਿੰਦੁ ॥ ੧ ॥ ਭੋਲਿਆ ਹਉਮੈ
ਸੁਰਤਿ ਵਿਸਾਰਿ । ਹਉਮੈ ਮਾਰਿ ਬੀਚਾਰਿ ਮਨ ਗੁਣ ਵਿਚਿ ਗੁਣ

ਲੈ ਸਾਰਿ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਕਰਮ ਪੇੜੁ ਸਾਖਾ ਹਰੀ ਧਰਮੁ ਫੁਲੁ
 ਫਲੁ ਗਿਆਨੁ । ਪਤ ਪਰਾਪਤਿ ਛਾਵ ਘਣੀ ਦੁਕਾ ਮਨ
 ਅਭਿਮਾਨੁ ॥ ੨ ॥ ਅਖੀ ਕੁਦਰਤਿ ਕੰਨੀ ਬਾਣੀ ਮੁਖਿ ਆਖਣੁ
 ਸਚੁ ਨਾਮੁ ॥ ਪਤਿ ਕਾ ਧਨੁ ਪੂਰਾ ਹੋਆ ਲਾਗਾ ਸਹਜਿ
 ਧਿਆਨੁ ॥ ੩ ॥ ਮਾਹਾ ਰੁਤੀ ਆਵਣਾ ਵੇਖਹੁ ਕਰਮ ਕਮਾਇ ।
 ਨਾਨਕ ਹਰੇ ਨ ਸੂਕਹੀ ਜਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਰਹੇ ਸਮਾਇ ॥ ੪ ॥

ਫੇਰ:-

ਰੁਤਿ ਆਈ ਲੇ ਸਰਸ ਬਸੰਤ ਮਾਹਿ । ਰੰਗਿ ਰਾਤੇ ਰਵਹਿ ਸਿ
 ਤੇਰੈ ਚਾਇ । ਕਿਸੁ ਪੂਜ ਚੜਾਵਹੁ ਲਗਉ ਪਾਇ ॥ ੧ ॥

ਬਸੰਤ ਦਾ ਕਿਹਾ ਸੋਹਣਾ ਨਕਸ਼ਾ ਹੈ । ਫੇਰ:-

ਸੁਇਨੇ ਕਾ ਚਉਕਾ ਕੰਚਨ ਕੁਆਰ । ਰੁਪੇ ਕੀਆ ਕਾਰਾ ਬਹੁਤੁ
 ਬਿਸਬਾਰੁ । ਗੰਗਾ ਕਾ ਉਦਕ ਕਰੰਤੇ ਕੀ ਆਗਿ । ਗਰੁੜਾ ਖਾਣਾ
 ਦੁਧ ਸਿਉ ਗਾਢਿ ॥ ੧ ॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇੱਕ ਬਾਰਾਮਾਹ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਬੜਾ ਅਸਚਰਜ,
 ਏਹ ਸਭ ਤੋ ਪੁਰਾਣਾ ਬਾਰਾਮਾਹ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਇਸ ਵਿੱਚ
 ਰੁੱਤਾਂ ਦਾ ਰੰਗ, ਤੇ ਸੱਚੇ ਪਿਆਰ ਤੇ ਬ੍ਰਿਹੋਂ ਦਾ ਜੀ ਖਿੱਚਵਾਂ ਨਕਸ਼ਾ ਹੈ:-

ਤੁਖਾਰੀ ਛਿੱਤ ਮਹਲਾ ੧ ਬਾਰਹਮਾਹ

ਤੂ ਸੁਣਿ ਕਿਰਤ ਕਰੰਮਾ ਪੁਰਬਿ ਕਮਾਇਆ । ਸਿਰਿ ਸਿਰਿ ਦੁਖ
 ਸਹੰਮਾ ਦੇਹ ਸੁ ਤੂ ਭਲਾ । ਹਰਿ ਰਚਨਾ ਤੇਰੀ ਕਿਆ ਜਾਤਿ ਮੇਰੀ
 ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਘੜੀ ਨ ਜੀਵਾ । ਪ੍ਰਿਅ ਬਾਬੁ ਦੁਹੇਲੀ ਕੋਇ ਨ ਬੋਲੀ
 ਗੁਰਮੁਖਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪੀਵਾ । ਰਚਨਾ ਰਾਚਿ ਰਹੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਪੁਭ
 ਮਨਿ ਕਰਮ ਸੁ ਕਰਮਾ । ਨਾਨਕ ਪੰਬੁ ਨਿਹਾਲੇ ਸਾਧਨ ਤੂ ਸੁਣਿ
 ਆਤਮ ਰਾਮਾ ॥ ੧ ॥ ਬਾਬੀਹਾ ਪ੍ਰਿਉ ਬੋਲੇ ਕੋਕਿਲ ਬਾਣੀਆ ।
 ਸਾਧਨ ਸਭਿ ਰਸ ਚੋਲੈ ਅੰਕਿ ਸਮਾਣੀਆ । ਹਰਿ ਅੰਕਿ ਸਮਾਣੀ
 ਜਾ ਪੁਭ ਭਾਣੀ ਸਾ ਸੋਹਗਾਣਿ ਨਾਰੇ । ਨਵ ਘਰ ਬਾਪਿ ਮਹਲ
 ਘਰੁ ਉਚਉ ਨਿਜ ਘਰਿ ਵਾਸੁ ਮੁਰਾਰੇ । ਸਭ ਤੇਰੀ ਤੂ ਮੇਰੀ
 ਪ੍ਰੀਤਮੁ ਨਿਸਿ ਬਾਸੁਰ ਰੰਗਿ ਰਾਵੈ । ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਿਉ ਪ੍ਰਿਉ ਚਵੈ
 ਬਾਬੀਹਾ ਕੋਕਿਲ ਸਬਦਿ ਸੁਹਾਵੈ ॥ ੨ ॥ ਤੂ ਸੁਣਿ ਹਰਿ ਰਸ ਭਿੰਨੇ
 ਪ੍ਰੀਤਮ ਆਪਣੇ । ਮਨਿ ਤਨਿ ਰਵਤ ਰਵੰਨੇ ਘੜੀ ਨ ਬੀਸਰੈ ।
 ਤਿਉ ਘੜੀ ਬਿਸਾਰੀ ਹਉ ਬਲਿਹਾਰੀ ਹਉ ਜੀਵਾ ਗੁਣ ਗਾਏ ।
 ਨਾ ਕੋਈ ਮੇਰਾ ਹਉ ਕਿਸੁ ਕੇਰਾ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਰਹਣੁ ਨ ਜਾਏ । ਓਟ
 ਗਹੀ ਹਰਿ ਚਰਣ ਨਿਵਾਸੇ ਭਏ ਪਵਿਤ੍ਰੁ ਸਰੀਰਾ । ਨਾਨਕ

ਦਿੱਸੈਟਿ ਦੀਰਘ ਸੁਖੁ ਪਾਵੈ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਮਨੁ ਧੀਰਾ ॥੩॥
 ਬਰਸੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਧਾਰ ਬੂੰਦ ਸੁਹਾਵਣੀ । ਸਾਜਨ ਮਿਲੇ ਸਹਜਿ
 ਸੁਭਾਇ ਹਰਿ ਸਿਉ ਪੀਤਿ ਬਣੀ । ਹਰਿ ਮੰਦਰਿ ਆਵੈ ਜਾ ਪ੍ਰਭ
 ਭਾਵੈ ਧਨ ਉਭੀ ਗੁਣ ਸਾਰੀ । ਘਰਿ ਘਰਿ ਕੰਤੁ ਰਵੈ ਸੋਹਾਗਣਿ
 ਹਉ ਕਿਉ ਕੀਤਿ ਵਿਸਾਰੀ । ਉਨਵਿ ਘਨ ਛਾਏ ਬਰਸੁ ਸੁਭਾਏ
 ਮਨਿ ਤਨਿ ਖੇਮੁ ਸੁਖਾਵੈ । ਨਾਨਕ ਵਰਸੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਕਰਿ
 ਕਿਰਪਾ ਘਰਿ ਆਵੈ ॥ ੪ ॥ ਚੇਤੁ ਬਸੰਤੁ ਭਲਾ ਭਵਰ ਸੁਹਾਵੜੇ ।
 ਬਨ ਫੂਲੇ ਮੰਝ ਬਾਰਿ ਮੈ ਪਿਰੁ ਘਰਿ ਬਾਹੁੜੈ । ਪਿਰੁ ਘਰਿ ਨਹੀ
 ਆਵੈ ਧਨ ਕਿਉ ਸੁਖੁ ਪਾਵੈ ਬਿਰਹਿ ਬਿਰੋਧ ਤਨੁ ਛੀਜੈ ।
 ਕੋਕਿਲ ਅੰਬਿ ਸੁਹਾਵੀ ਬੋਲੈ ਕਿਉ ਦੁਖੁ ਅੰਕਿ ਸਹੀਜੈ । ਭਵਰੁ
 ਭਵੰਤਾ ਫੁਲੀ ਡਾਲੈ ਕਿਉ ਜੀਵਾ ਮਰੁ ਮਾਏ । ਨਾਨਕ ਚੇਤਿ
 ਸਹਜਿ ਸੁਖੁ ਪਾਵੈ ਜੇ ਹਰਿ ਵਰੁ ਘਰਿ ਧਨ ਪਾਏ ॥ ੫ ॥ ਵੈਸਾਖੁ
 ਭਲਾ ਸਾਖਾ ਵੇਸ ਕਰੇ । ਧਨ ਦੇਖੈ ਹਰਿ ਦੁਆਰਿ ਆਵਹੁ
 ਦਇਆ ਕਰੇ । ਘਰਿ ਆਉ ਪਿਆਰੇ ਦੁਤਰ ਤਾਰੇ ਤੁਧੁ ਬਿਨੁ
 ਅਵੁ ਨ ਮੋਲੇ । ਕੀਮਤਿ ਕਉਣ ਕਰੇ ਤੁਧੁ ਭਾਵਾਂ ਦੇਖਿ ਦਿਖਾਵੈ
 ਵੋਲੇ । ਦੂਰਿ ਨ ਜਾਨਾ ਅੰਤਰਿ ਮਾਨਾ ਹਰਿ ਕਾ ਮਹਲੁ ਪਛਾਨਾ ।
 ਨਾਨਕ ਵੈਸਾਖੀ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਵੈ ਸੁਰਤਿ ਸਬਦਿ ਮਨੁ ਮਾਨਾ ॥ ੬ ॥
 ਮਾਹੁ ਜੇਨੁ ਭਲਾ ਪੀਤਮੁ ਕਿਉ ਬਿਸਰੈ । ਬਲ ਤਾਪਹਿ ਸਰ ਭਾਰ
 ਸਾਧਨ ਬਿਨਉ ਕਰੈ । ਧਨ ਬਿਨਉ ਕਰੇਦੀ ਗੁਣ ਸਾਰੇਦੀ ਗੁਣ
 ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਭ ਭਾਂਵਾ । ਸਾਚੈ ਮਹਲਿ ਰਹੈ ਬੈਰਾਗੀ ਆਵਣ ਦੇਹਿ ਤ
 ਆਵਾ । ਨਿਮਾਣੀ ਨਿਤਾਣੀ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਕਿਉ ਪਾਵੈ ਸੁਖ ਮਹਲੀ
 । ਨਾਨਕ ਜੇਠਿ ਜਾਣੈ ਤਿਸੁ ਜੈਸੀ ਕਰਮਿ ਮਿਲੈ ਗੁਣ ਗਹਲੀ
 ॥ ੭ ॥ ਆਸਾੜੁ ਭਲਾ ਸੂਰਜੁ ਗਗਨਿ ਤਪੈ । ਧਰਤੀ ਦੁਖ ਸਹੈ
 ਸੋਖੈ ਅਗਨਿ ਭਖੈ । ਅਗਨ ਰਸੁ ਸੋਖੈ ਮਰੀਐ ਧੋਖੈ ਭੀ ਸੈ ਕਿਰਤੁ
 ਨ ਹਾਰੇ । ਰਬੁ ਫਿਰੈ ਛਾਇਆ ਧਨ ਤਾਕੈ ਟੀੜੁ ਲਵੈ ਮੰਝਿ
 ਬਾਰੇ । ਅਵਗੁਣ ਬਾਧਿ ਚਲੀ ਦੁਖੁ ਆਗੈ ਸੁਖੁ ਤਿਸੁ ਸਾਚੁ
 ਸਮਾਲੇ । ਨਾਨਕ ਜਿਸਨੋ ਇਹੁ ਮਨੁ ਦੀਆ ਮਰਣੁ ਜੀਵਣੁ ਪ੍ਰਭ
 ਨਾਲੇ ॥ ੮ ॥ ਸਾਵਣਿ ਸਰਸ ਮਨਾ ਘਣ ਵਰਸਹਿ ਰੁਤਿ ਆਏ ।
 ਮੈ ਮਨਿ ਤਨਿ ਸਹੁ ਭਾਵੈ ਪਿਰ ਪਰਦੇਸਿ ਸਿਧਾਏ । ਪਿਰੁ ਘਰਿ
 ਨਹੀ ਆਵੈ ਮਰੀਐ ਹਾਵੈ ਦਾਮਨਿ ਚਮਕਿ ਡਰਾਏ । ਸੇਜ
 ਇਕੋਲੀ ਖਰੀ ਦੁਹੇਲੀ ਮਰਣੁ ਭਇਆ ਦੁਖੁ ਮਾਏ । ਹਰਿ ਬਿਨੁ
 ਨੀਦ ਭੂਖ ਕਹੁ ਕੈਸੀ ਕਾਪੜੁ ਤਨਿ ਨ ਸੁਖਾਵਏ । ਨਾਨਕ ਸਾ

ਸੋਗਗਣਿ ਕੰਤੀ ਪਿਰ ਕੈ ਅੰਕਿ ਸਮਾਵਏ ॥ ੯ ॥ ਭਾਦਉ ਭਰਮਿ
 ਭੁਲੀ ਭਰਿ ਜੋਬਨਿਪ ਛੁਤਾਣੀ । ਜਲ ਬਲ ਨੀਰਿ ਭਰੇ ਬਰਸ
 ਰੁਤੇ ਰੰਗ ਮਾਣੀ । ਬਰਸੈ ਨਿਸਿ ਕਾਲੀ ਕਿਉ ਸੁਖੁ ਬਾਲੀ ਦਾਦਰ
 ਮੋਰ ਲਵੰਤੇ । ਪਿਉ ਪਿਉ ਚਵੈ ਬਬੀਹ ਬੋਲੇ ਭੁਇਅੰਗਮ
 ਫਿਰਹਿ ਡਸੰਤੇ । ਮਛਰ ਡੰਗ ਸਾਇਰ ਭਰ ਸੁਭਰ ਬਿਨੁ ਹਰਿ
 ਕਿਉ ਸੁਖੁ ਪਾਈਐ । ਨਾਨਕ ਪੂਛਿ ਚਲਉ ਗੁਰ ਅਪੁਨੇ ਜਹ
 ਪਭੁ ਤਹ ਹੀ ਜਾਈਐ ॥ ੧੦ ॥ ਅਸੁਨਿ ਆਉ ਪਿਰਾ ਸਾਧਨ
 ਬੂਰਿ ਮੁਈ । ਤਾ ਮਿਲੀਐ ਪ੍ਰਭ ਮੇਲੇ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਖਈ । ਬੂਠਿ
 ਵਿਗੁਤੀ ਤਾ ਪਿਰ ਮੁਤੀ ਕੁਕਹ ਕਾਹਸਿ ਫੁਲੇ । ਆਗੈ ਘਾਮ ਪਿਛੈ
 ਰੁਤਿ ਜਾਡਾ ਦੇਖਿ ਚਲਤ ਮਨੁ ਡੋਲੇ । ਦਹ ਦਿਸਿ ਸਾਖ ਹਰੀ
 ਹਰੀਆਵਲ ਸਹਜਿ ਪਕੈ ਸੋ ਮੀਠਾ । ਨਾਨਕ ਅਸੁਨਿ ਮਿਲਹੁ
 ਪਿਆਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਭਏ ਬਸੀਠਾ ॥ ੧੦ ॥ ਕਤਕਿ ਕਿਰਤੁ
 ਪਇਆ ਜੋ ਪ੍ਰਭ ਭਾਇਆ । ਦੀਪਕੁ ਸਹਜਿ ਬਲੈ ਤਤਿ ਜਲਾਇ-
 ਆ । ਦੀਪਕੁ ਰਸ ਤੇਲੋ ਧਨ ਪਿਰ ਮੇਲੋ ਧਨ ਓਮਾਹੈ ਸਰਸੀ ।
 ਅਵਗਣ ਮਾਰੀ ਮਰੈ ਨ ਸੀਝੈ ਗੁਣਿ ਮਾਰੀ ਤਾ ਮਰਸੀ । ਨਾਮੁ
 ਭਗਤਿ ਦੇ ਨਿਜ ਘਰਿ ਬੈਠੇ ਅਜਹੁ ਤਿਨਾੜੀ ਆਸਾ । ਨਾਨਕ
 ਮਿਲਹੁ ਕਪਟ ਦਰ ਖੋਲਹੁ ਏਕ ਘੜੀ ਖਟੁ ਮਾਸਾ ॥ ੧੨ ॥
 ਮੰਘਰ ਮਾਹੁ ਭਲਾ ਹਰਿ ਗੁਣ ਅੰਕਿ ਸਮਾਵਏ । ਗੁਣਵੰਤੀ
 ਗੁਣ ਰਵੈ ਮੈ ਪਿਰ ਨਿਹਚਲੁ ਭਾਵਏ । ਨਿਹਚਲੁ ਚਤੁਰ ਸੁਜਾਣੁ
 ਬਿਧਾਤਾ ਚੰਚਲੁ ਜਗਤੁ ਸਬਾਇਆ । ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਗੁਣ
 ਅੰਕਿ ਸਮਾਣੇ ਪ੍ਰਭ ਭਾਣੇ ਤਾ ਭਾਇਆ । ਗੀਤ ਨਾਦ ਕਵਿਤ
 ਕਵੇ ਸੁਣਿ ਰਾਮ ਨਾਮਿ ਦੁਖੁ ਭਾਗੈ । ਨਾਨਕ ਸਾਧਨ ਨਾਹ
 ਪਿਆਰੀ ਅਭ ਭਗਤੀ ਪਿਰ ਆਗੈ ॥ ੧੩ ॥ ਪੋਖਿ ਤੁਖਾਰੁ ਪੜੈ
 ਵਣੁ ਤਿਣੁ ਰਸੁ ਸੋਖੈ । ਆਵਤ ਕੀ ਨਾਹੀ ਮਨਿ ਤਨਿ ਵਸਹਿ
 ਮੁਖੈ । ਮਨਿ ਤਨਿ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਜਗੁ ਜੀਵਨੁ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਰੰਗੁ
 ਮਾਣੀ । ਅੰਡਜ ਜੋਰਜ ਸੋਤਜ ਉਤਭੁਜ ਘਟਿ ਘਟਿ ਜੋਤਿ
 ਸਮਾਣੀ । ਦਰਸਨੁ ਦੇਹੁ ਦਇਆ ਪਤਿ ਦਾਤੇ ਗਤਿ ਪਾਵਉ ਮਤਿ
 ਦੇਹੋ । ਨਾਨਕ ਰੰਗਿ ਰਵੈ ਰਸਿ ਰਸੀਆ ਹਰਿ ਸਿਉ ਪ੍ਰੀਤਿ
 ਸਨੇਹੋ ॥ ੧੪ ॥ ਮਾਘਿ ਪੁਨੀਤ ਭਈ ਤੀਰਥੁ ਅੰਤਰਿ ਜਾਨਿਆ ।
 ਸਾਜਨ ਸਹਜਿ ਮਿਲੇ ਗੁਣ ਗਹਿ ਅੰਕਿ ਸਮਾਨਿਆ । ਪ੍ਰੀਤਮ
 ਗੁਣ ਅੰਕੇ ਸੁਣਿ ਪ੍ਰਭ ਬੰਕੇ ਤੁਧੁ ਭਾਵਾ ਸਰਿ ਨਾਵਾ । ਗੰਗ
 ਜਮੁਨ ਤ੍ਰਹ ਬੇਠੀ ਮੰਗਮ ਸਾਤ ਸਮੁੰਦੁ ਸਮਾਵਾ । ਪੁੰਨ ਚਾਨ ਪੁਜਾ

ਪਰਮੇਸੁਰ ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਏਕੋ ਜਾਤਾ । ਨਾਨਕ ਮਾਘ ਮਹਾ ਰਸੁ ਹਰਿ
ਜਪਿ ਅਠ ਸਠਿ ਤੀਰਥ ਨਾਤਾ ॥ ੧੫ ॥ ਫਲਗੁਨ ਮਨਿ ਰਹਸੀ
ਪ੍ਰੇਮੁ ਸੁਭਾਇਆ । ਅਨ ਦਿਨੁ ਰਹਸ ਭਇਆ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ
ਮਨ ਮੋਹੁ ਚੁਕਾਇਆ ਜਾ ਤਿਸੁ ਭਾਇਆ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਘਰਿ
ਆਓ । ਬਹੁਤੇ ਵੇਸ ਕਰੀ ਪਿਰ ਬਾਝੋ ਮਹਲੀ ਲਹਾ ਨ ਥਾਓ ।
ਹਾਰ ਡੋਰ ਰਸ ਪਾਟ ਪਟੈਬਰ ਪਿਰਿ ਲੋੜੀ ਸੀਗਾਰੀ । ਨਾਨਕ
ਮੇਲ ਲਈ ਗੁਰ ਅਪਣੈ ਘਰਿ ਵਰੁ ਪਾਇਆ ਨਾਰੀ ॥ ੧੬ ॥
ਬੇਦ ਸਮਾਹ ਰੁਤੀ ਥਿਤੀ ਵਾਰੁ ਭਲੇ । ਘੜੀ ਮੂਰਤ ਪਲਿ ਸਾਰੇ
ਆਏ ਸਹਜਿ ਮਿਲੇ । ਪ੍ਰਭ ਮਿਲ ਪਿਆਰੇ ਕਾਰਜ ਸਾਰੇ ਕਰਤਾ
ਸਭ ਬਿਧਿ ਜਾਣੈ । ਜਿਨਿ ਸੀਗਾਰੀ ਤਿਸਹਿ ਪਿਆਰੀ ਮੇਲੁ
ਭਇਆ ਰੰਗੁ ਮਾਣੈ । ਘਰਿ ਸੇਜ ਸੁਹਾਵੀ ਜਾ ਪਿਰਿ ਰਾਵੀ
ਦੁਰਮੁਖਿ ਮਸਤਕ ਭਾਗੋ । ਨਾਨਕ ਅਹਿਨਿਸਿ ਰਾਵੈ ਪ੍ਰੀਤਮੁ
ਹਰਿ ਵਰੁ ਬਿਰੁ ਸੋਹਾਗੋ ॥ ੧੭ ॥

ਕਹੀ ਸੋਹਣੀ ਕਵਿਤਾ ਹੈ, ਰੁਤਾਂ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਮਹੀਨੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ
ਖਿੱਚਿਆ ਹੈ, ਇੱਕ ਰੱਬ ਦੇ ਭਗਤ ਨੂੰ ਧਨ (ਨਾਰੀ) ਬਣਾਇਆ,
ਜੋ ਆਪਣੇ ਸ਼ਹੁ (ਪਤੀ) ਰੱਬ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਬ੍ਰਿਹੋਂ ਵਿੱਚ ਬਿਆਕੁਲ ਹੈ, ਬ੍ਰਿਹੋਂ
ਨੂੰ ਅਜੇਹਾ ਸਵਾਰਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਜੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅੱਚਣ ਚੇਤ
ਪਿਆਰ ਅਰ ਬ੍ਰਿਹੋਂ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰੀਤਮ ਕਿਹਾ ਹੋਸੀ,
ਜਿਸ ਲਈ ਏਹ ਧਨ ਅਜੇਹੇ ਹਾਵੇ ਭਰਦੀ ਹੈ ? ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਵਿਤਾ
ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ, ਬੌੜੀ ੨ ਵੰਨਗੀ
ਵੀ ਦੇਣ ਲਗਿਆਂ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਪੁਸਤਕ ਭਰਦਾ ਹੈ । ਹੁਣ ਫੁਟਕਲ
ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਸ਼ਲੋਕ ਲਿਖਦੇ ਹਾਂ :-

ਆਸਾ ਵਾਰ ਮਃ ੧

ਵਾਇਨਿ ਚੇਲੇ ਨਚਨਿ ਗੁਰ । ਪੈਰ ਹਲਾਇਨਿ ਫੇਰਨਿ ਸਿਰਿ ।
ਉਡਿ ਉਡਿ ਰਾਵਾ ਬਾਟੈ ਪਾਇ । ਵੇਖੈ ਲੋਕੁ ਹਸੈ ਘਰਿ ਜਾਇ ।
ਰੋਟੀਆ ਕਾਰਣਿ ਪੂਰਹਿ ਤਾਲ । ਆਪੁ ਪਛਾੜਹਿ ਧਰਤੀ ਨਾਲਿ ।
ਗਾਵਨਿ ਗੋਪੀਆ ਗਾਵਨਿ ਕਾਨ । ਗਾਵਨਿ ਸੀਤਾ ਰਾਜੇ ਰਾਮ ।
ਨਿਰਭਉ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਸਚੁ ਨਾਮੁ । ਜਾਕਾ ਕੀਆ ਸਗਲ ਜਹਾਨੁ ।
ਕੋਲੁ ਚਰਖਾ ਚਕੀ ਚਕੁ । ਬਲ ਵਾਰੋਲੇ ਬਹੁਤੁ ਅਨੰਤ । ਲਾਟੁ
ਮਧਾਣੀਆ ਅਨਗਾਹ । ਪੰਖੀ ਭਉਦੀਆ ਲੈਨਿ ਨ ਸਾਹ ।
ਸੁਆ ਚਾੜਿ ਭਵਾਈਅਹਿ ਜੰਤ । ਨਾਨਕ ਭਉਦਿਆ ਗਣਤੁ ਨ
ਅੰਤ ॥ ਅਸਥਰਜ ਨਾਚ ਹੈ :-

ਪਉੜੀ

ਆਪੀਨੈ ਭੋਗ ਭੋਗਿਕੈ ਹੋਇ ਭਸਮੜਿ ਭਉਰੁ ਸਿਧਾਇਆ ।
ਵਡਾ ਹੋਆ ਦੁਨੀਦਾਰੁ ਗਲਿ ਸੰਗਲੁ ਘਤਿ ਚਲਾਇਆ । ਅਗੈ
ਕਰਣੀ ਕੀਰਤਿ ਵਾਰੀਐ ਬਹਿ ਲੇਖਾ ਕਰਿ ਸਮਝਾਇਆ । ਥਾਉ
ਨ ਹੋਵੀ ਪਉਦੀਈ ਹੁਣਿ ਸੁਣੀਐ ਕਿਆ ਰੂਆਇਆ । ਮਨਿ
ਅੰਧੈ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ ॥

ਮਃ ੧

ਲਖ ਨੇਕੀਆ ਚੰਗਿਆਈਆ ਲਖੁ ਪੁੰਨਾ ਪਰਵਾਣੁ । ਲਖ ਤਪ
ਉਪਰਿ ਤੀਰਥਾਂ ਸਹਜ ਜੋਗ ਬੇਬਾਣੁ । ਲਖ ਸੁਰਤਣੁ ਸੰਗਰਾਮੁ ਰਣ
ਮਹਿ ਛੁਟਹਿ ਪਗਾਣੁ । ਲਖ ਸੁਰਤੀ ਲਖ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ
ਪੜੀਅਹਿ ਪਾਠ ਪੁਗਾਣੁ । ਜਿਨਿ ਕਰਤੈ ਕਰਣਾ ਕੀਆ
ਲਿਖਿਆ ਆਵਣ ਜਾਣੁ । ਨਾਨਕ ਮਤੀ ਮਿਥਿਆ ਕਰਮੁ ਸਚਾ
ਨੀਸਾਣੁ ॥ ੨ ॥

ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਜੇ ਚਾਹੇ ਕਿ ਨਿਰੋਲ ਕਰਮਾਂ ਕਰਕੇ ਬਚੇ
ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਬਚ ਸਕਦਾ, ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਉੱਦਮ ਨਾਲ ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਤੇ ਦਇਆ ਕਰਕੇ ਬਚਣ ਦੀ ਆਸ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ।
ਦੁਨੀਆਂ ਕੂੜੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਹੈ:-

ਸਲੋਕੁ ਮਃ ੧

ਕੂੜੁ ਰਾਜਾ ਕੂੜੁ ਪਰਜਾ ਕੂੜੁ ਸਭ ਸੰਸਾਰੁ । ਕੂੜੁ ਮੰਡਪੁ ਕੂੜੁ
ਮਾੜੀ ਕੂੜੁ ਬੈਸਣੁ ਹਾਰੁ । ਕੂੜੁ ਸੁਇਨਾ ਕੂੜੁ ਰੁਪਾ ਕੂੜੁ ਪੈਨਣੁ
ਹਾਰੁ । ਕੂੜੁ ਕਾਇਆ ਕੂੜੁ ਕਪੜੁ ਕੂੜੁ ਰੂਪੁ ਅਪਾਰੁ । ਕੂੜੁ
ਮੀਆ ਕੂੜੁ ਬੀਬੀ ਖਪਿ ਹੋਏ ਖਾਰੁ । ਕੂੜੁ ਕੂੜੈ ਨੇਹੁ ਲਗਾ ਵਿਸ-
ਰਿਆ ਕਰਤਾਰੁ । ਕਿਸੁ ਨਾਲਿ ਕੀਚੈ ਦੋਸਤੀ ਸਭ ਜਗੁ ਚਲਣੁ
ਹਾਰੁ । ਕੂੜੁ ਮਿਠਾ ਕੂੜੁ ਮਾਖਿਓ ਕੂੜੁ ਡੋਬੇ ਪੂਰੁ । ਨਾਨਕ ਵਖਾਣੈ
ਬੇਨਤੀ ਤੁਧੁ ਬਾਝੁ ਕੂੜੈ ਕੂੜੁ ॥ ੧ ॥

ਹੋਰ ਫੁਟਕਲ ਸਲੋਕ:-

ਮਨ ਮਹਿ ਬੂਚੈ ਰਾਮ ਚੰਦੁ ਸੀਤਾ ਲਛਮਣੁ ਜੋਗੁ । ਹਣਵੰਤਰੁ
ਆਰਾਧਿਆ ਆਇਆ ਕਰਿ ਸੰਜੋਗੁ। ਭੁਲਾ ਦੈਤੁ ਨ ਸਮਝਈ
ਤਿਨਿ ਪ੍ਰਭ ਕੀਏ ਕਾਮ । ਨਾਨਕ ਵੇਪਰਵਾਹੁ ਸੋ ਕਿਰਤੁ ਨ
ਮਿਟਈ ਰਾਮ ॥ ੨੬ ॥ ਲਾਹੌਰ ਸਹਰੁ ਜਹਰੁ ਕਹਰੁ ਸਵਾ
ਪਹਰੁ ॥ ੨੭ ॥

ਇਹਸ੍ਰੀ ਲਾਹੌਰਵਿੱਚ ਬੁਲਮ ਹੁੰਦੇ ਤੱਕ ਗੁਰੂਨਾਨਕਜੀਨੇ ਦਿੱਤਾਸੀ,ਜੇ

ਬਾਬਰਦੇ ਵੇਲੇ ਪੂਰਾ ਹੋਇਆ ,ਜਦੋਂ ਸਵਾ ਪੈਹਰ ਕਤਲ ਆਮ ਹੋਈ ਸੀ ।
ਜਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਲਾਹੌਰ ਆਏ ਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ
ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਵਾਕ ਸੱਚ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ, ਹੁਣ ਬਖਸ਼ੋ, ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ
ਫੁਰਮਾਇਆ :-ਮਃ੩॥ “ਲਾਹੌਰ ਸਹਰੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੁ ਸਿਫਤੀ ਦਾ ਘਰੁ”

ਪਬਰ ਤੂੰ ਹਰੀਆਵਾਲਾ ਕਵਲਾ ਕੰਚਨ ਵੰਨਿ । ਕੈ ਦੋਖੜੈ
ਸਕਿਓਹਿ ਕਾਲੀ ਹੋਈਆ ਦੇਹੁਰੀ ਨਾਨਕ ਮੈ ਤਨਿ ਭੰਗੁ ।
ਜਾਣਾ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਹਾਂ ਜੈ ਸੇਤੀ ਮੇਰਾ ਸੰਗੁ । ਜਿਤੁ ਡਿਠੈ ਤਨੁ
ਪਰਫੁੜੈ ਚੜੈ ਚਵਗਣਿ ਵੰਨੁ ॥ ੩੦ ॥ ਰਜਿ ਨ ਕੋਈ ਜੀਵਿਆ
ਪਹੁਚਿ ਨ ਚਲਿਆ ਕੋਇ । ਗਿਆਨੀ ਜੀਵੈ ਸਦਾ ਸਦਾ ਸੁਰਤੀ
ਹੀ ਪਤਿ ਹੋਇ । ਸਰਫੈ ਸਰਫੈ ਸਦਾ ਸਦਾ ਏਵੈ ਗਈ ਵਿਹਾਇ ।
ਨਾਨਕ ਕਿਸਨੋ ਆਖੀਐ ਵਿਣੁ ਪੁਛਿਆ ਹੀ ਲੈ ਜਾਇ ॥ ੩੦ ॥

ਬਿਧ ਅਵਸਥਾ ਦਸਦੇ ਹਨ:-

ਦੋਸੁ ਨ ਦੇਅਹੁ ਰਾਇ ਨੋ ਮਤਿ ਚਲੈ ਜਾਂ ਬੁਢਾ ਹੋਵੈ ।
ਗਲਾਂ ਕਰੇ ਘਣੇਰੀਆ ਤਾ ਅੰਨੇ ਪਉਣਾ ਖਾਤਾ ਟੋਐ ॥ ੩੨ ॥
ਮਾਸ ਘਾਸ ਦੇ ਝਗੜੇ ਤੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :-

ਮਾਸੁ ਮਾਸੁ ਕਰਿ ਮੂਰਖੁ ਝਗੜੇ ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਨਹੀ ਜਾਣੈ ।
ਕਉਣੁ ਮਾਸੁ ਕਉਣੁ ਸਾਗੁ ਕਹਾਵੈ ਕਿਸੁ ਮਹਿ ਪਾਪ ਸਮਾਣੈ ।
ਗੈਂਡਾ ਮਾਰਿ ਹੋਮ ਜਗ ਕੀਏ ਦੇਵਤਿਆ ਕੀ ਬਾਣੇ । ਮਾਸੁ ਛੋਡਿ
ਬੈਸਿ ਨਕੁ ਪਕੜਹਿ ਰਾਤੀ ਮਾਣਸ ਖਾਣੇ । ਫੜੁ ਕਰਿ
ਲੋਕਾ ਨੋ ਦਿਖਲਾਵਹਿ ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਨਹੀ ਸੁਝੈ । ਨਾਨਕ
ਅੰਧੇ ਸਿਉ ਕਿਆ ਕਹੀਐ ਕਹੈ ਨ ਕਹਿਆ ਬੁਝੈ ॥

ਹੋਰ ਸਲੋਕ ਮਃ ੧

ਰਾਜੁ, ਮਾਲੁ, ਰੂਪੁ, ਜਾਤਿ, ਜੋਬਨੁ ਪੰਜੇ ਠਗ । ਇੰਨ੍ਹੀ ਠਗੀ ਜਗੁ
ਠਗਿਆ ਕਿਨੈ ਨ ਰਖੀ ਲਜ । ਏਨ੍ਹਾ ਠਗਨਿ ਠਗ ਸੇ ਜਿ ਗੁਰ
ਕੀ ਪੈਰੀ ਪਾਹਿ । ਨਾਨਕ ਕਰਮਾ ਬਾਹਰੇ ਹੋਰਿ ਕੇਤੇ ਮੁਠੇ ਜਾਹਿ ॥੨॥

ਮਹਲਾ ੧

ਦੁਖੀਦੁਨੀ ਸਹੇੜੀਐ ਜਾਇ ਤ ਲਾਗਹਿ ਦੁਖ । ਨਾਨਕ ਸਚੇ ਨਾਮ
ਬਿਨੁ ਕਿਸੇ ਨ ਲਖੀ ਭੁਖ । ਰੂਪੀ ਭੁਖ ਨ ਉਤਰੈ ਜਾ ਵੇਖਾ ਤਾ
ਭੁਖ । ਜੇਤੇ ਰਸ ਸਰੀਰ ਕੇ ਤੇਤੇ ਲਗਹਿ ਦੁਖ ॥ ਮਃ ੧ ॥ ਰੰਨਾ
ਹੋਈਆ ਬੋਧੀਆ ਪੁਰਖ ਹੋਇ ਸਈਆਵ । ਸੀਲ ਮੰਜਮ ਸੁਭ
ਭੰਨਸੀ ਖਾਣਾ ਖਾਜ ਅਖਾਜ । ਸਰਮ ਗਇਆ ਘਰਿ ਆਪਨੇ ਪਤ

ਉਠ ਚਲੀ ਨਾਲ । ਨਾਨਕ ਸਚਾ ਏਕ ਹੈ ਅਉਰੁ ਨ ਸਚਾ ਭਾਲ ॥
ਕਿਹਾ ਸੋਹਣਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ, ਸਾਰੀ ਸਚਾਈ ਇੱਕ ਸ਼ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਭਰ ਦਿੱਤੀ
ਹੈ । ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਲੱਛਣ ਦੱਸਦੇ ਹਨ:-

ਮਃ ੧

ਅੰਦਰਹੁ ਝੂਠੇ ਪੈਜ ਬਾਹਰਿ ਦੁਨੀਆ ਅੰਦਰਿ ਫੈਲੁ । ਅਠ ਸਠਿ
ਤੀਰਥ ਜੇ ਨਾਵਹਿ ਉਤਰੈ ਨਾਹੀ ਮੈਲੁ । ਜਿਨ ਪਟੁ ਅੰਦਰਿ
ਬਾਹਰਿ ਗੁਦੜੁ ਤੇ ਭਲੇ ਸੰਸਾਰਿ । ਤਿਨ ਨੇਹੁ ਲਗਾ ਰਬ ਸੇਤੀ
ਦੇਖਨੇ ਵੀਚਾਰਿ । ਰੰਗਿ ਹਸਹਿ ਰੰਗਿ ਰੋਵਹਿ ਰੁਪ ਭੀ ਕਰਿ
ਜਾਹਿ । ਪਰਵਾਹ ਨਾਹੀ ਕਿਸੈ ਕੇਰੀ ਬਾਝੁ ਸਚੇ ਨਾਹ । ਦਰਿ ਵਾਟ
ਉਪਰਿ ਖਰਚੁ ਮੰਗਾ ਜਬੈ ਦੇਇ ਤ ਖਾਹਿ । ਦੀਬਾਨੁ ਏਕੋ ਕਲਮ
ਏਕਾ ਹਮਾ ਤੁਮਾ ਮੇਲੁ । ਦਰਿ ਲਏ ਲੇਖਾ ਪੀੜਿ ਛੁਟੈ ਨਾਨਕਾ
ਜਿਉ ਤੇਲੁ ॥ ੨ ॥ ਸਲੋਕੁ ੧ ॥ ਨਾਨਕ ਫਿਕੈ ਬੋਲਿਐ ਤਨੁ
ਮਨੁ ਫਿਕਾ ਹੋਇ । ਫਿਕੋ ਫਿਕਾ ਸਦੀਐ ਫਿਕੇ ਫਿਕੀ ਸੋਇ ।
ਫਿਕਾ ਦਰਗਹ ਸਦੀਐ ਮੁਹਿ ਬੁਕਾ ਫਿਕੇ ਪਾਇ । ਫਿਕਾ ਮੂਰਖੁ
ਆਖੀਐ ਪਾਣਾ ਲਹੈ ਸਜਾਇ ॥ ੧ ॥

ਫੇਰ:-“ਜੋ ਜੀਅ ਹੋਇ ਸੁ ਉਗਵੇ ਮੁਹ ਕਾ ਕਹਿਆ ਵਾਉ ।
ਬੀਜੇ ਬਿਖੁ ਮੰਗੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਵੇਖਹੁ ਏਹੁ ਨਿਆਉ ॥”

ਏਹ ਅੱਜ ਕੱਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਹੈ ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਲਈ ਦੱਸਦੇ ਹਨ:-

ਜਉ ਤਉ ਪ੍ਰੇਮ ਖੇਲਣ ਕਾ ਚਾਉ । ਸਿਰੁ ਧਰਿ ਤਲੀ ਗਲੀ ਮੇਰੀ
ਆਉ । ਇਤੁ ਮਾਰਗਿ ਪੈਰੁ ਧਰੀਜੇ । ਸਿਰੁ ਦੀਜੈ ਕਾਣਿ ਨ
ਕੀਜੇ ॥ ੨੦ ॥

ਆਪਦੀਆਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵੱਡੀਆਂ ੨ ਬਾਣੀਆਂ ਜਪੁਜੀਸਾਹਿਬ, ਆਸਾ
ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਵੱਡਾ ਭਾਗ, ਦੱਖਣੀ ਓਅੰਕਾਰ, ਤੁਖਾਰੀ ਦਾ ਬਾਰਾਂ ਮਾਹ,
ਸਿੱਧ ਗੋਸ਼ਟ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚ ਹਨ ।

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ

ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਸਾਨੀ*

ਏਹਨਾਂ ਦਾ ਅਸਲ ਨਾਉਂ ਦੀਵਾਨ ਇੱਬ੍ਰਾਹੀਮ ਸਾਹਿਬ ਕਿਬਰਾ ਹੈ, ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੇਖ ਬ੍ਰਾਹਮ ਜਾਂ ਫਰੀਦ ਸਾਨੀ ਵੀ ਆਖਦੇ ਹਨ।

ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਜੋ ਮਸ਼ਹੂਰ ਦੋਹੜੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਗਾਂਵੇਂ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਰ ਜੋ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਵੀ ਚੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਓਹ ਏਹਨਾਂ ਮਹਾਤਮਾਂ ਦੇ ਹੀ ਉਚਾਰੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਓਹ ਬਾਬਾ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਉਦੀਨ ਸ਼ਕਰ ਗੰਜ ਜੀ ਦੇ ਨਹੀਂ, ਬਹੁਤਿਆਂ ਖੋਜੀਆਂ ਦੀ ਏਹੋ ਰਾਇ ਹੈ। ਇਸ ਸਿੱਟੇ ਤੇ ਪੁੱਜਣ ਦੀਆਂ ਦੋ ਦਲੀਲਾਂ ਦੱਸੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ:—

(੧) ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਸ਼ਕਰ ਗੰਜ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਓਹ ਮਹਾਤਮਾਂ ਸੰਨ ੧੨੬੬ ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਸਮਾ ਚੁਕੇ ਸਨ, ਅਰ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ ਸੰਨ ੧੪੬੯ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟੇ।

(੨) ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਗੋਸਟ ਸ਼ੇਖ ਬ੍ਰਾਹਮ ਨਾਲ ਹੋਈ, ਏਸ ਕਰਕੇ

ਜੋ ਸ਼ਲੋਕ ਹਨ ਓਹ ਸ਼ੇਖ ਬ੍ਰਾਹਮ ਜੀ ਦੇ ਹੀ ਹਨ ਅਰ ਏਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਚੜ੍ਹੇ।

ਇੱਕ ਹੋਰ ਦਲੀਲ ਏਹ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ-ਜੀ ਦੇ ਘਰਾਣੇ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਆਏ ਬੋਹੜੇ ਹੀ ਵਰ੍ਹੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਦਾਦਾ ਖਵਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਸੰਨ ੫੧੯ ਹਿਜਰੀ ਵਿੱਚ ਈਰਾਨੋਂ ਨੱਸ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਆਏ। ਇਹ ਓਹ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦ ਈਰਾਨ ਵਿੱਚ ਹਲਾਕੂ ਖਾਨ ਤੇ ਚੰਗੇਜ਼ ਖਾਨ ਨੇ ਤਰਬੱਲੀ ਮਚਾ ਰੱਖੀ ਸੀ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਵੈਰ ਸਾਰੇ ਈਰਾਨੀ ਏਧਰ ਨੱਸ ਆਏ ਸਨ, ਓਹਨਾਂ ਮੁਲਤਾਨ ਦੇ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਤੇ ਸਿੰਧ ਵਿੱਚ ਡੇਰੇ ਆ ਲਾਏ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਦਾਦਾ ਜੀ ਵੀ ਇੱਕ ਸ਼ਾਹੀ ਖਾਨਦਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਸਨ, ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਸੰਨ ੫੬੯

ਹਿਜਰੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ, ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਉਂ ਖਵਾਜਾ ਜਮਾਲ-ਦੀਨ ਸੁਲੇਮਾਨ ਅਰ ਮਾਤਾ ਦਾ ਨਾਉਂ ਬੀਬੀ ਕੁਰੇਸ਼ਮ ਖਾਤੂਨ ਸੀ, ਇਹ ਮਾਈ ਵੀ ਈਰਾਨ ਦੇ ਇੱਕ ਅਮੀਰ ਦੀ ਧੀ ਸੀ, ਉਦੋਂ ਇਸ ਖਾਨਦਾਨ ਵਿੱਚ ਫਾਰਸੀ ਦਾ ਹੀ ਵਰਤਾਰਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਰ ਏਹ ਵੀ ਮੰਨਣ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਜੋ ਸ਼ੇਖ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਐਡੀ ਛੇਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਸਿੱਖ ਲਈ। ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਠੇਠ ਤੇ ਗੂੜ੍ਹ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ, ਬੋਲੀ ਦੇ ਹੋਰ ਫੇਰ ਅਰ ਮੁਹਾਵਰੇ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰ ਸਮਾਂ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਜੇਤੀਕ ਜੇਹੜੇ ਬਾਹਰੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੇ ਚਿਰ ਤੋਂ ਆਏ ਹੋਏ ਪਠਾਣ ਜਾਂ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਪੰਡਤ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਠੇਠ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਵੀ ਸੌ ਵਿਸਵਾ ਸ਼ਲੋਕ ਸ਼ੇਖ ਬ੍ਰਾਹਮ ਜੀ ਦੇ ਹੀ ਕਥਨ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹੋਣਗੇ। ਸ਼ੇਖ ਇਬ੍ਰਾਹੀਮ ਜੀ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਦੀ ਗੱਦੀ ਤੇ ਬਾਰੂਵੇਂ ਸੱਜਾਦਾ ਨਸ਼ੀਨ ਸਨ, ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਇਉਂ ਹੈ:-

ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਸ਼ਕਰ ਗੰਜ:-

- (੧) ਦੀਵਾਨ ਬਦੁਰ ਦੀਨ ਸੁਲੇਮਾਨ
- (੨) ਖਵਾਜਾ ਦੀਵਾਨ ਪੀਰ ਅਲਾਉੱਦੀਨ ਮੌਜੇ ਦਰਯਾ
- (੩) ਖਵਾਜਾ ਦੀਵਾਨ ਮੁਈਜੁਦੀਨ
- (੪) ਖਵਾਜਾ ਦੀਵਾਨ ਪੀਰ ਫਜ਼ਲ
- (੫) ਖਵਾਜਾ ਮਨੱਵਰ ਸ਼ਾਹ
- (੬) ਸ਼ੇਖ ਨੂਰ ਦੀਨ
- (੭) ਸ਼ੇਖ ਬਹਾਵਲ ਦੋਨ (ਹਾਰੂਨ)
- (੮) ਦੀਵਾਨ ਯੂਨਸ
- (੯) ਦੀਵਾਨ ਸ਼ੇਖ ਅਹਮਦ ਸ਼ਾਹ
- (੧੦) ਪੀਰ ਅਤਾ ਉੱਲਾਹ
- (੧੧) ਸ਼ੇਖ ਮਹੰਮਦ
- (੧੨) ਸ਼ੇਖ ਬ੍ਰਾਹਮ ਜੀ ਫਰੀਦ ਸਾਨੀ

ਇਹ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਸਨ, ਅਰ ਫਕੀਰੀ ਤੇ ਪੀਰੀ ਵਿੱਚ ਬਾਬੇ ਫਰੀਦ ਵਾਂਗੂ ਹੀ ਪੁੱਜੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਪੂਰੇ ਸੰਤ ਸਨ, ਲੋਕ ਦੂਰੋਂ ਦੂਰੋਂ ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆਉਂਦੇ ਅਰ ਸਿੱਖਿਆ ਲਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਏਹ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਲੋਕ ਜਾਂ ਦੋਹਰੇ ਉਚਾਰ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਬਾਬਾ ਗੁਰੂ

ਨਾਨਕਜੀ ਨਾਲ ਹੋਈ, ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਅਰ "ਗੁਲਜ਼ਾਰਿ
ਫਰੀਦੀ" ਵਿੱਚ ਵੀ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇੱਕ ਦਿਨ ਸ਼ੇਖ ਬ੍ਰਾਹਮ ਦੇ ਲੰਗਰ
ਲਈ ਲਕੜੀਆਂ ਚੁਣਨ ਵਾਸਤੇ ਸ਼ੇਖ ਕਮਾਲ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਗਿਆ,
ਉਸੇ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਤੇ ਬਾਲੇ
ਸਮੇਤ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਗੁਰਾਂ ਪੱਛਿਆ ਭਾਈ ਸ਼ੇਖਾ ਲਕੜੀਆਂ ਕਿਸ ਲਈ
ਚੁਣਦਾ ਹੈ? ਉਸਨੇ ਉੱਤ੍ਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸ਼ੇਖ ਬ੍ਰਾਹਮ ਜੀ ਦੇ ਲੰਗਰ
ਲਈ, ਜੋ ਬਾਬਾ ਸ਼ਕਰ ਗੰਜ ਦੀ ਔਲਾਦ ਵਿੱਚ ਪੂਰੇ ਫਕੀਰ ਹਨ।
ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਭਾਈ ਅਸੀਂ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ
ਕਰਨੀ ਹੈ, ਤੂੰ ਜਾਕੇ ਸੁਨੇਹਾ ਦੇਹ ਕਿ ਬਾਹਰ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਸਾਧ
ਹਨ, ਅਰ ਆਪ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਆਗਯਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਦ ਸ਼ੇਖ
ਕਮਾਲ ਨੇ ਜਾਕੇ ਸਾਰਾ ਹਾਲ ਸ਼ੇਖ ਬ੍ਰਾਹਮ ਜੀ ਨੂੰ ਸੁਣਾਇਆ ਤਾਂ
ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਤੇ ਫੁਰਮਾਇਆ, ਚਲੋ ਭਾਈ
ਅਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਚੱਲ ਕੇ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰੀਏ, ਅਰ ਚੱਲ ਕੇ
ਪਾਕ ਪਟਨ ਤੋਂ ਕੋਹ ਕੁ ਭਰ ਬਾਹਰ ਇੱਕ ਤਲਾ ਦੇ ਕੰਢੇ ਆ ਕੇ ਦਰ ਸ਼ਨ
ਕੀਤੇ। ਏਸ ਥਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ 'ਨਾਨਕ ਸਰ' ਆਖਦੇ ਹਨ, ਅਰ ਮੁਸਲਮਾਨ
ਉਸਨੂੰ 'ਫਤਹ ਅਲਾਹ ਨੂਰੀ' ਕਰਕੇ ਮੱਦਦੇ ਹਨ, ਏਥੇ ਵੇਰ ਚਿਰ
ਚਰਚਾ ਵਿਚਾਰ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਅਰ ਬ੍ਰਾਹਮ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਲੋਕ
ਸੁਣਾਏ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਲਾਹੇ। ਇੱਕ ਥਾਂ ਤੇ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਫਰੀਦੀ ਵਿੱਚ
ਲਿਖਿਆ ਹੈ:—"ਤਬ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਅਰਜ਼ ਕੀ ਕਿ ਹਮ ਏਕ
ਕਿਤਾਬ ਤਲਕੀਨ ਕੇ ਵਾਸਤੇ ਜਮਾਂ ਕਰਕੇ ਖਿਦਮਤ ਆਪ ਕੀ ਮੇਂ
ਲਾਏ ਹੈਂ ਕਿ ਕਲਾਮ ਆਪ ਕੀ ਔਰ ਕਲਾਮ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਸਾਹਿਬ
ਕੀ ਹਸਬਉੱਲ ਇਰਸ਼ਾਦ ਆਪ ਕੇ ਕਿਤਾਬ ਮਾਸੂਫ ਮੇਂ ਪਹਿਲੇ ਦਰਜ
ਕੀ ਜਾਵੇ.....ਹਜ਼ਰਤ ਨੇ ਕਤਾਬ ਜਮਾਂ ਕਰੀ ਹੁਈ ਪਸੰਦ
ਫੁਰਮਾਕਰ ਇਜਾਜ਼ਤ ਕਲਾਮ ਦਰਜ ਕਰਨੇ ਕੀ ਦੀ ॥"

ਹੁਣ ਇਹ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਇਤਹਾਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ
ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਨਹੀਂ ਰਚਿਆ, ਏਹ ਕੰਮ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ
ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਪਰਲੀ ਗੱਲ ਕੇਵਲ ਲੇਖਕ ਦੇ ਮਨ ਦੀ
ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਸ਼ੇਖ ਬ੍ਰਾਹਮ ਜੀ ਵੀ ਪਹੁੰਚ ਵਾਲੇ ਫਕੀਰ ਸਨ
ਏਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿੱਨੀਆਂ ਹੀ ਕਰਮਾਤਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ:—

(੧) ਇੱਕ ਦਿਨ ਕੋਈ ਚੋਰ ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਚੋਰੀ ਕਰਨ
ਆਇਆ, ਅੰਦਰ ਜਾਕੇ ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਹੋ ਗਿਆ, ਬਾਹਰ ਨਾ ਨਿਕਲ ਸਕੇ,
ਪ੍ਰਭਾਤ ਵੇਲੇ ਸ਼ੇਖ ਜੀ ਦਾ ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਪਾਣੀ ਲੈਣ ਅੰਦਰ ਗਿਆ ਤਾਂ

ਕੀ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਨਾਨੇ ਪਾਸੇ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਖੜਾ ਹੈ, ਖਰ ਅੰਨ੍ਹਾਂ, ਉਹਨੂੰ ਸ਼ੇਖ ਬਾਹਮ ਪਾਸ ਲਿਆਏ, ਚੋਰ ਨੇ ਸਾਰਾ ਹਾਲ ਆਪਣਾ ਸੁਣਾਇਆ ਅਰ ਅੱਗੋਂ ਨੂੰ ਚੋਰੀ ਤੋਂ ਤੋਬਾ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਸ਼ੇਖ ਜੀ ਨੇ ਉਸ-ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਛਿੱਟਾ ਮਾਰਿਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਸੁਜਾਖਾ ਹੋ ਗਿਆ।

(੨) ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਸ਼ੇਖ ਜੀ ਇੱਕ ਤਲਾ ਤੇ ਗਏ ਉਥੇ ਇੱਕ ਵਿਦਯਾਰਥੀ ਵੀ ਖੜਾ ਸੀ, ਸ਼ੇਖ ਜੀ ਨੇ ਨਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਵਜ੍ਹਾ ਸਾਜਿਆ ਅਰ ਸਿਰ ਤੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਛਿੱਟੇ ਮਾਰੇ, ਉਸ ਵਿਦਯਾਰਥੀ ਨੇ (ਟਿੱਚਕਰ ਨਾਲ) ਕਿਹਾ ਕਿ ਸ਼ੇਖ ਜੀ! ਏਹ ਸੁੰਨਤ ਨਹੀਂ ਸਾਰੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਮਲੋ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਸ਼ੇਖ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਹੱਥ ਨਾਲ ਧੜ ਤੋਂ ਲਾਹਕੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਡੋਬ ਕੇ ਧੋ ਕੇ ਫੇਰ ਧੜ ਤੇ ਰੱਖ ਲਿਆ, ਅਰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿਉਂ ਭਾਈ ਵਿਦਯਾਰਥੀ ! ਹੁਣ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ?, ਰੱਤੀ ਗੁੱਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਈ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ।

ਸ਼ੇਖ ਬਾਹਮ ਜੀ ਨੇ ਸੰਨ ੯੫੯ ਹਿਜਰੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗਿਆ, ਤੇ ਏਹਨਾਂ ਨੇ ੪੨ ਵਰ੍ਹੇ ਸਜ਼ਾਦਾ ਨਸ਼ੀਨੀ ਕੀਤੀ, ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਬੋਲੀ ਠੇਠ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ, ਪਰ ਲਹਿੰਦੀ ਮੁਲਤਾਨੀ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਏਹਨਾਂ ਦਾ ਵਾਸਾ ਪਾਕ ਪਟਨ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ੋਰ ਹੈ ਅਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਹਿੰਦੀ ਬਹੁਤ ਵਰਤੀ ਹੈ, ਕੁਝ ਕੁ ਚੋਣਵੇਂ ਸ਼ਲੋਕ ਹੇਠਾਂ ਲਿਖਦੇ ਹਾਂ:-

ਫਰੀਦਾ ਖਾਕੂ ਨ ਨੀਂਦੀਐ ਖਾਕੂ ਜੇਤੂ ਨ ਕੋਇ । ਜੀਵਦਿਆਂ
ਪੈਰਾਂ ਤਲੈ ਮੁਇਆ ਉਪਰਿ ਹੋਇ ॥ ੧੭ ॥ ਫਰੀਦਾ ਜੰਗਲ
ਜੰਗਲ ਕਿਆ ਭਵਹਿ ਵਣਿ ਕੰਡਾ ਮੋੜੋਹਿ । ਵਸੀ ਰਬੁ ਹਿਆ-
ਲੀਐ ਜੰਗਲੁ ਕਿਆ ਢੂਢੋਹਿ ॥ ੧੯ ॥

ਕਿਆ ਸੋਹਣਾ ਖਿਆਲ ਹੈ :-

ਫਰੀਦਾ ਗਲੀਏ ਚਿਕੜੁ ਦੂਰਿ ਘਰੁ ਨਾਲਿ ਪਿਆਰੇ ਨੇਹੁ ।
ਚਲਾ ਤ ਭਿਜੈ ਕੰਬਲੀ ਰਹਾਂ ਤ ਤੁਟੈ ਨੇਹੁ ॥ ੨੪ ॥ ਭਿਜਉ
ਸਿਜਉ ਕੰਬਲੀ ਅਲਹ ਵਰਸਉ ਮੇਹੁ । ਜਾਇ ਮਿਲਾ ਤਿਨਾ
ਸਜਣਾਂ ਤੁਟਉ ਨਾਹੀ ਨੇਹੁ ॥ ੨੫ ॥

ਇਹ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਪਕਿਆਈ ਹੈ।

ਫਰੀਦਾ ਮੈ ਭੋਲਾਵਾ ਪਗ ਦਾ ਮਤੁ ਮੈਲੀ ਹੋਇ ਜਾਇ । ਗਹਲਾ
ਬੁਹੁ ਨ ਜਾਣਈ ਸਿਰੁ ਭੀ ਮਿਟੀ ਖਾਇ ॥ ੨੬ ॥ ਫਰੀਦਾ ਬਿੰਤ

ਖਟੋਲਾ ਵਾਣੁ ਦੁਖ ਬਿਰਹਿ ਵਿਛਾਵਣ ਲੇਵੁ । ਏਹੁ ਹਮਾਰਾ
ਜੀਵਣਾ ਤੂ ਸਾਹਿਬ ਸਚੇ ਵੇਖੁ ॥ ੩੫ ॥ ਬਿਰਹਾ ਬਿਰਹਾ ਆਖੀਐ
ਬਿਰਹਾ ਤੂ ਸੁਲਤਾਨੁ । ਫਰੀਦਾ ਜਿਤੁ ਤਨਿ ਬਿਰਹੁ ਨ ਉਪਜੈ
ਸੋ ਤਨੁ ਜਾਣੁ ਮਸਾਨੁ ॥ ੩੬ ॥ ਬੁਢਾ ਹੋਆ ਸੇਖ ਫਰੀਦੁ ਕੰਬਣਿ
ਲਗੀ ਦੇਹ । ਜੇ ਸਉ ਵਰਿਊਆ ਜੀਵਣਾ ਭੀ ਤਨੁ ਹੋਸੀ ਖੇਹ ॥੪੧॥
ਫਰੀਦਾ ਭੰਨੀ ਘੜੀ ਸਵੰਨਵੀ ਟੂਟੀ ਨਾਗਰ ਲਜੁ । ਅਜਰਾਈਲ
ਫਰੇਸਤਾ ਕੈ ਘਰਿ ਨਾਠੀ ਅਜੁ ॥ ੬੮ ॥ ਫਰੀਦਾ ਭੰਨੀ ਘੜੀ
ਸਵੰਨਵੀ ਟੂਟੀ ਨਾਗਰ ਲਜੁ । ਜੇ ਸਜਣ ਭੁਇ ਭਾਰੁ ਬੇ ਸੇ ਕਿਉ
ਆਵਹਿ ਅਜੁ ॥ ੬੯ ॥

ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਾਜੇ ਸ਼ੇਖ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਸ਼ਕਰ ਗੰਜ ਦੇ
ਉਚਾਰੇ ਹੋਏ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਹ ਦਸ਼ਾ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਵੀ
ਗੁਜ਼ਰੀ ਸੀ, ਪਰ ਸਾਡੇ ਖਿਆਲ ਵਿੱਚ ਏਹ ਸ਼ਲੋਕ ਵੀ ਸ਼ੇਖ ਬ੍ਰਾਹਮ ਜੀ
ਦੇ ਹੀ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹੋਸਨ। ਏਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਓਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ
ਦੇ ਉਸ ਸਾਧਨ ਤਪ ਤੇ ਕਸ਼ਟ ਦਾ ਹਾਲ ਦਸਿਆ ਹੋਸੀ ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਰੱਬ
ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਕੀਤਾ ਤੇ ਪਾਇਆ :-

ਫਰੀਦਾ ਰੋਟੀ ਮੇਰੀ ਕਾਠ ਕੀ ਲਾਵਣੁ ਮੇਰੀ ਭੁਖੁ । ਜਿਨਾ ਖਾਧੀ
ਚੋਪੜੀ ਘਣੇ ਸਹਨਿਗੇ ਦੁਖ ॥ ੨੮ ॥ ਫਰੀਦਾ ਤਨੁ ਸੁਕਾ ਪਿੰਜਰੁ
ਬੀਆ ਤਲੀਆਂ ਖੂੰਡਹਿ ਕਾਗ । ਅਜੈ ਸੁ ਰਬੁ ਨ ਬਹੁੜਿਓ ਦੇਖੁ
ਬੰਦੇ ਕੇ ਭਾਗੁ ॥ ੯੦ ॥ ਕਾਗਾ ਕਰੰਗ ਢਵੋਲਿਆ ਸਗਲਾ
ਖਾਇਆ ਮਾਸੁ । ਏ ਦੋਇ ਨੈਨਾ ਮਤਿ ਛੁਹਉ ਪਿਰ ਦੇਖਨ ਕੀ
ਆਸ ॥ ੯੧ ॥ ਕਾਗਾਂ ਚੁੰਡਿਨ ਪਿੰਜਰਾ ਬਸੈ ਤ ਉਡਰਿ ਜਾਹਿ ।
ਜਿਤੁ ਪਿੰਜਰੈ ਮੇਰਾ ਸਹੁ ਵਸੈ ਮਾਸੁ ਨ ਤਿਦੁ ਖਾਹਿ ॥ ੯੨ ॥

ਬੜੀ ਉੱਚੀ ਪਦਵੀ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕ ਹਨ, ਕਹੀ ਸੋਹਣੀ ਕਵਿਤਾ ਹੈ
ਹੋਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਸ਼ਬਦ :-

ਸੂਹੀ ਲਲਤ

ਬੇੜਾ ਬੰਧਿ ਨ ਸਕਿਓ ਬੰਧਨ ਕੀ ਵੋਲਾ । ਭਰਿ ਸਰਵਰੁ ਜਬ
ਉਛਲੈ ਤਬ ਤਰਣੁ ਦੁਹੋਲਾ ॥ ੧ ॥ ਹਬੁ ਨ ਲਾਇ ਕਸੰਭੜੈ
ਜਲਿ ਜਾਸੀ ਵੋਲਾ ॥ ੧ ॥ ਰਹਉ ॥ ਇਕ ਆਪੀਨੈ ਪਤਲੀ ਸਹ
ਕੇਰੇ ਬੋਲਾ । ਦੁਧਾ ਬਣੀ ਨ ਆਵਈ ਫਿਰਿ ਹੋਇ ਨ ਮੇਲਾ ॥ ੨ ॥
ਕਹੈ ਫਰੀਦੁ ਸਹੇਲੀਹੋ ਸਹੁ ਅਲਾਏਸੀ । ਹੰਸੁ ਚਲਸੀ ਚੁੰਮਣਾ
ਅਹਿ ਤਨ ਵੇਰੀ ਬੀਸੀ ॥ ੩ ॥

ਆਸਾ ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀਉ ਕੀ ਬਾਣੀ

ਬੋਲੈ ਸੇਖ ਫਰੀਦੁ ਪਿਆਰੇ ਅਲਹੁ ਲਗੇ । ਇਹੁ ਤਨੁ ਹੋਸੀ ਖਾਕ
ਨਿਮਾਣੀ ਗੋਰ ਘਰੇ ॥ ੧ ॥ ਆਜੁ ਮਿਲਾਵਾ ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਟਾਕਿ
ਮੁਕੁੰਜੜੀਆਂ ਮਨਹੁ ਮਚਿੰਦੜੀਆ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਜੇ ਜਾਣਾ ਮਰਿ
ਜਾਈਐ ਘੁਮਿ ਨ ਆਈਐ । ਬੁਠੀ ਦੁਨੀਆ ਲਗਿ ਨ ਆਪੁ
ਵਢਾਈਐ ॥ ੨ ॥ ਬੋਲੀਐ ਸਚੁ ਧਰਮੁ ਬੁਠੁ ਨ ਬੋਲੀਐ । ਜੋ
ਗੁਰੁ ਦਸੇ ਵਾਟ ਮੁਰੀਦਾ ਜੋਲੀਐ ॥ ੩ ॥ ਛੋਲ ਲੰਘੰਦੇ ਪਾਰਿ
ਗੋਰੀ ਮਨੁ ਧੀਰਿਆ । ਕੰਚਨ ਵੰਨੇ ਪਾਸੇ ਕਲਵਤਿ ਚੀਰਿਆ
॥ ੪ ॥ ਸੇਖ ਹਯਾਤੀ ਜਗਿ ਨ ਕੋਈ ਬਿਰ ਰਹਿਆ । ਜਿਸੁ
ਆਸਣਿ ਹਮ ਬੈਠੇ ਕੇਤੇ ਬੈਸਿ ਗਇਆ ॥ ੫ ॥ ਕਤਿਕ ਕੁੰਜਾਂ
ਚੇਤਿ ਡਉ ਸਾਵਣਿ ਬਿਜੁਲੀਆਂ । ਸੀਆਲੇ ਸੋਹੰਦੀਆ ਪਿਰ
ਗਲਿ ਬਾਹੜੀਆਂ ॥ ੬ ॥ ਚਲੇ ਚਲਣ ਹਾਰ ਵਿਚਾਰਾ ਲੇਇ
ਮਨੇ । ਗੰਢੇਦਿਆ ਛਿਅਮਾਹ ਤੁੜੰਦਿਆਂ ਹਿਕੁ ਖਿਨੇ ॥ ੭ ॥
ਜਿਮੀ ਪੁਛੈ ਅਸਮਾਨ ਫਰੀਦਾ ਖੇਵਟ ਕਿੰਨ ਗਏ । ਜਾਲਣ
ਗੋਰ ਨਾਲਿ ਉਲਾਮੇ ਜੀਅ ਸਹੇ ॥ ੮ ॥

ਜਿਤੁ ਦਿਹਾੜੇ ਧਨਵਰੀ ਸਾਹੇਲਏ ਲਿਖਾਇਮਲਕੁ ਜਿ ਕੰਨੀ
ਸੁਣੀਦਾ ਮੁਹੁ ਦੇਖਾਲੇ ਆਇ । ਜਿੰਦੁ ਨਿਮਾਣੀ ਕਵੀਐ ਹਭਾਂ
ਕੂ ਕੜਕਾਇ । ਸਾਹੇ ਲਿਖੇ ਨ ਚਲਨੀ ਜਿੰਦੂ ਕੁੰ ਸਮਝਾਇ ।
ਜਿੰਦੁ ਵਹੁਟੀ ਮਰਣ ਵਰੁ ਲੈ ਜਾਸੀ ਪਰਣਾਇ । ਆਪਣੁ ਹਥੀ
ਜੋਲਿਕੈ ਕੈ ਗਲਿ ਲਗੈ ਧਾਇ । ਵਾਲਹੁ ਨਿਕੀ ਪੁਰਸਲਾਤ
ਕੰਨੀ ਨ ਸੁਣੀਆਇ । ਫਰੀਦਾ ਕਿੜੀ ਪਵੰਦੀਈ ਖੜਾ ਨ ਆਪ
ਮੁਹਾਇ ॥ ੧ ॥

“ਜੋਲਿ ਕੇ” “ਟੋਰਕੇ” ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਹੈ, ਅੱਜ ਕੱਲ ਨਹੀਂ ਵਰਤਦੇ। ਹਾਂ, ‘ਜੁੱਲਨਾ’ ਜਾਵਾਂ, ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਉਪਰਲੇ ਸ਼ਲੋਕ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚੋਂ ਲੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਅਰ ਜੀਵਨ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਵਿੱਚ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਫਰੀਦੀ ਤੇ ਮੈਕਾਲਫ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕਥਨ ਦੀ ਵੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲੀਤੀ ਹੈ ।

ਨੋਟ—ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਸਾਂ ਸੇਖ ਬ੍ਰਾਹਮ ਜੀਦੇ ਉਚਰੇ ਹੋਏ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਕਾਫੀ ਦਲੀਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਅਰ ਦਾਸ ਦਾ ਅਜੇ ਵੀ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਲੋਕ ਸੌ ਵਿਸਵਾ ਬਾਬਾ ਸ਼ਕਰ ਗੰਜ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਹਨ, ਜੋ ੫੬੯ ਹਿਜਰੀ ੧੧੭੩ ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਜਨਮੇ ਅਰ ੬੬੪

ਹਿ: ੧੨੬੬ ਈ: ਵਿੱਚ ਏਸ ਸੰਸਾਰ ਅਸਾਰ ਤੋਂ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਗਏ।
 ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਸ਼ਕਰ ਗੰਜ ਬੜੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੰਤ ਹੋਏ ਹਨ ਅਰ ਵਲੀ ਕੁਤਬ
 ਦਿੱਲੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਮੁਰੀਦ ਸਨ। ਏਹਨਾਂ ਦਾ ਬਲਬਨ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ
 ਧੀ ਨਾਲ ਵਿਵਾਹ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਦਾਦਾ ਈਰਾਨੋਂ
 ਨੱਸ ਕੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਆਏ ਸਨ, ਅਰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਲਤਾਨ ਕੋਲ
 ਵਸਦਿਆਂ ੫੦ ਵਰ੍ਹੇ ਬੀਤ ਚੁਕੇ ਸਨ, ਜਦ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਜਨਮੇ।
 ਛਕੀਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਏਹਨਾਂ ਦਾ ਵਾਹ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਸੀ,
 ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਏਹਨਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖੀ, ਪਰ ਖੂਬ ਸਿੱਖੀ। ਬੋਲੀ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਦੀ
 ਠੇਠ ਲੈਂਹਦੀ ਹੈ, ਅਰ ਏਹ ਕੋਈ ਅਚਰਜ ਨਹੀਂ। ਜਦ ਅਮੀਰ
 ਖ਼ਿਸਰੋ ਨੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾਹੀ ਤੁਰਕਸਤਾਨ ਤੋਂ ਆਕੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ
 ਵਿੱਚ ਵੱਸੇ ਸਨ, ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਬ੍ਰਿਜ ਭਾਸ਼ਾ ਅਜੇਹੀ ਲਿਖੀ ਕਿ ਘਰ ਘਰ
 ਵਿੱਚ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਗਾਉਣ ਆਦਿ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਗਏ, ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਦਾ
 ਕਿ ਕਿਸੇ ਬਿਦੇਸੀ ਨੇ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੇਬਾਬੇ ਫਰੀਦਜੀਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਟੱਬਰ ਨੂੰ
 ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਵਸਦੇ ੫੦ ਵਰ੍ਹੇ ਹੋ ਚੁਕੇ ਸਨ ਅਰ ਜੋ ਆਪ ੯੩ ਵਰ੍ਹੇ
 ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਰਹੇ, ਠੇਠ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਲਿਖੀ ਤਾਂ ਕੀ ਅਚਰਜ ਹੋਇਆ?
 ਖ਼ਿਸਰੋ ਦਾ ਇਹ ਗੀਤ ਸੌਂਣ ਭਾਦ੍ਰੋਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰਬ ਵਲ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ
 ਕੁੜੀਆਂ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ :-

“ਅੱਮਾਂ ਮੇਰੇ ਬਾਵਾ ਕੇ ਭੇਜੋ ਜੀ ਕਿ ਸਾਵਣ ਆਇਆ।

ਬੋਟੀ ਤੇਰਾ ਬਾਵਾ ਤੋ ਬੁੱਢਾ ਰੀ ਕਿ ਸਾਵਣ ਆਇਆ।”

ਸਖੀ ਪੀਆ ਕੇ ਜੋ ਮੈਂ ਨਾ ਦੇਖੁ ਤੋ ਕੈਸੇ ਕਾਟੁੰ ਅੰਧੇਰੀ ਰਤੀਆ।

ਕਿਸੇ ਪੜੀ ਹੈ ਜੋ ਜਾ ਸੁਣਾਵੇ, ਪਿਆਰੇ ਪੀ ਕੇ ਹਮਾਰੀ ਬਤੀਆ।

ਨਾਂ ਨੀਂਦ ਨੈਨਾਂ, ਨਾਂ ਅੰਗ ਚੈਨਾਂ, ਨਾਂ ਆਪ ਆਵੇ, ਨਾਂ ਭਿਜੇਪਤੀਆਂ।

ਸਪੇਤ ਮਨਕੇ ਵਰਾਇ ਰਾਖੁੰ ਜੋ ਜਾਇ ਪਾਉ ਪੀਆ ਕੇ ਖਤੀਆਂ।

ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਨਮੂਨਾ, ਪਰ ਬੈਹਰ ਫਾਰਸੀ ਹੈ, ਜੇ ਸ਼ਲੋਕਾਂ
 ਵੱਲ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਜ਼ੇ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ੇਖ
 ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਿਰ ਬੀਤੀ ਵਾਰਤਾ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਜੀਕਣ :-

ਫਰੀਦਾ ਰੋਟੀ ਮੇਰੀ ਕਾਠ ਕੀ ਲਾਵਣੁ ਮੇਰੀ ਭੁਖੁ। ਜਿਨਾ ਖਾਧੀ

ਚੋਪੜੀ ਘਣੇ ਸਹਨਿਗੇ ਦੁਖ ॥ ੨੯ ॥ ਫਰੀਦਾ ਤਨੁ ਸੁਕਾ ਪਿੰਜਰੁ

ਬੀਆ ਤਲੀਆਂ ਖੁੰਡਹਿ ਕਾਗ। ਅਜੈ ਸੁ ਰਬੁ ਨ ਬਹੁੜਿਓ ਦੇਖੁ

ਖੰਦੇ ਕੇ ਭਾਗੁ ॥ ੯੦ ॥

ਮੇਰੇ ਇੱਕ ਮਿੱਤ੍ਰ ਦਾ ਇਹ ਵੀ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਹੇਠਲੇ ਸ਼ਲੋਕ ਵਿੱਚ:-

ਫਰੀਦਾ ਇਨੀ ਨਿਕੀ ਜੰਘੀਐ ਥਲ ਭੁੰਗਰਿ ਭਵ ਓਮਿ ।

ਅਜੁ ਫਰੀਦੈ ਕੂਜੜਾ ਸੈ ਕੋਹਾਂ ਥੀ ਓਮਿ ॥ ੨੦ ॥

ਅੰਤਮ ਪਦ ਫਾਰਸੀ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਲਿਖਿਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਜੀਕਰ ਫਾਰਸੀ ਵਿੱਚ ਕਰਦਮੀ ਜਾਂ ਕਰਦਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਏਹ “ਮ” ਅੰਤਮ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਜ਼ਰੂਰ ਸ਼ੇਖ ਬ੍ਰਾਹਮ ਨੂੰ ਮਿਲੇ, ਇਹ ਕੋਈ ਅਸਚਰਜ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸ਼ੇਖ ਬ੍ਰਾਹਮ ਨੇ ਬਾਬੇ ਫਰੀਦ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕ ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਏ ਹੋਣ ਅਰ ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਖਬਰੇ ਰਲੇ ਮਿਲੇ ਹੀ ਹੋਣ, ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਗੁਰੂਆਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨੀ ਸੁਣਕੇ, ਸੋਧ ਕੇ ਲਿਖੇ ਸਨ, ਕਿਸੇ ਪੋਥੀ ਤੋਂ ਲੈਂਦੇ ਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਦੂਜੇ ਫਰੀਦ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਕਰ ਦੇਂਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਨਿਸਚਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਕੋਹੜਾ ਸ਼ਲੋਕ ਕੋਹੜੇ ਫਰੀਦ ਦਾ ਹੈ। ਏਸ ਕਰਕੇ ਪੰਚਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕ ਹੀ ਲਿਖੇ ਹਨ, ਸ਼ਕਰ ਰੀਜ ਜਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮ (ਇਬਾਹੀਮ) ਆਦਿ ਪਦ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ।

ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਲਿਟੇਰਚਰ ਨਾਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਅਸੀਂ ਏਹਨਾਂ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਤੋਂ ਏਹਨਾਂ ਦਾ ਠੀਕ ਠੀਕ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਦਸ ਸਕਦੇ ਅਰ ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਟੇਰਚਰ ਦੇ ਘਾਟੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਬਦਲਦੀ ਵੀ ਘੱਟ ਹੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਜੇ ਖੋਜ ਏਸ ਮਦਾਨ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਹੈ, ਆਸ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜਾਂ ਸ਼ੇਖ ਬ੍ਰਾਹਮ ਜੀ ਦੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਬਚਨ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਕਿਸਦੇ ਰਚੇ ਹੋਏ ਹਨ ?

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਗੱਦੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਦੂਜੇ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਹੋਏ ਹਨ, ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਉਂ ਭਾਈ ਲੈਹਣਾ ਸੀ, ਆਪ ਸੰਮਤ ੧੫੬੧ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਨੂੰ ਨਾਂਗੇ ਦੀ ਸਰਾਏ ਨਾਮੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ। ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਫੇਰੂ ਮੱਲ ਤੋਹਣ ਖੱਤੀ ਸੀ, ਪਹਿਲੋਂ ਇਹ ਦੇਵੀ ਦੇ ਭਗਤ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਜਦ ਇਹ ਖੜੂਰ ਆ ਰਹੇ ਤਾਂ ਓਥੇ ਇੱਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਸਿੱਖ 'ਜੋਧਾ' ਵਸਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸੁਣਕੇ ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਖਿੱਚ ਹੋਈ। ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਦੇਵੀ ਮਾਤਾ ਦਾ ਸੰਗ ਨਾਲ ਲੈਕੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਗਵੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ (ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸਿਆਲਕੋਟ) ਵਿੱਚ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ। ਦਰਸ਼ਨ ਕਾਹਦੇ ਕੀਤੇ, ਬੱਸ ਗੁਰਾਂ ਜੋਗੇ ਹੀ ਰਹੇ, ਨਾਲ ਦਾ ਸੰਗ ਵੀ ਸਿੱਖ ਹੋਇਆ, ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਦੇਵੀ ਬਾੜੂ ਦਿੰਦੀ ਵੇਖੀ। ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਸਭ ਟਹਿਲ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਕਿਹਾ "ਭਾਈ ਅਸੀਂ ਦੇਣਾ ਤੇ ਤੂੰ ਲੈਣਾ ਪੁਰੋਂ ਲਿਖਿਆ" ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨੇ ਕਈ ਵਰ੍ਹੇ ਬੜੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਪੁੱਜਕੇ ਪੀਖੜਾ ਕੀਤੀ। ਅੰਤ ਗੁਰਿਆਈ ਬਖਸ਼ੀ। ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਿਆਈ ਪਾਕੇ ਵੀ ਤਪ ਬੜਾ ਕੀਤਾ, ਅੰਦਰ ਹੀ ਕੋਠੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਪੁਰ ਏਹਨਾਂ ਨੇ ਦੋ ਭਾਰੇ ਉਪਕਾਰ ਕੀਤੇ:-

(੧) ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰ ਸੰਨ ੧੫੯੮ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਵਿੱਚ ਰਚੇ, ਏਹ ਅੱਖਰ ਖਾਸ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਲਈ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਫਾਰਸੀ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ੁੱਧ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀ ਜਾਂਦੀ, ਅਰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਅੱਖਰ ਪੰਜਾਬੀ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਾਧੂ ਹਨ।

(੨) ਏਹਨਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਪੈੜੇ-ਮੋਖੇ ਤੋਂ ਲਿਖਵਾਈ, ਇਹ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਸਰਲ ਵਾਰਤਕ ਪੋਥੀ

ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚ ਚੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿੱਧੀ ਸਾਦੀ ਅਰ ਲਿਖਣ ਦਾ ਢੰਗ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਦਾ ਹੀ ਹੈ, ਖਿਆਲ ਵੀ ਓਹੀ ਹਨ, ਕੁਝ ਚੋਣਵੇਂ ਬਚਨ ਹੇਤ ਲਿਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ :-

ਜਪਜੀ ਸਾਹਿਬ ਜੋ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਗਾਯਤੀ ਹੈ ਅਰ ਜੋ ਬਾਬਾਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਉਚਾਰੀ ਹੋਈ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਬਾਣੀ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਜੋ ਸਲੋਕ ਹੈ ਓਹ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵਜੀ ਦਾ ਹੈ, ਏਹੀ ਸਲੋਕ ਮਾਝਦੀ ਵਾਰ ਵਿੱਚਵੀ ਹੈ:-

ਸਲੋਕੁ ਮਃ ੨

ਪਵਣੁ ਗੁਰੂ ਪਾਣੀ ਪਿਤਾ ਮਾਤਾ ਧਰਤਿ ਮਹਤੁ । ਦਿਵਸੁ ਰਾਤਿ
ਦੁਇ ਦਾਈ ਦਾਇਆ ਖੇਲੈ ਸਗਲ ਜਗਤੁ । ਚੰਗਿਆਈਆ
ਬੁਰਿਆਈਆ ਵਾਚੈ ਧਰਮੁ ਹਦੂਰਿ । ਕਰਮੀ ਆਪੋ ਆਪਣੀ
ਕੇ ਨੇੜੈ ਕੇ ਦੂਰਿ । ਜਿਨੀ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ਗਏ ਮਸਕਤਿ
ਘਾਲਿ । ਨਾਨਕ ਤੇ ਮੁਖ ਉਜਲੇ ਹੋਰ ਕੇਤੀ ਛੁਟੀ ਨਾਲਿ ॥ ੧ ॥

ਅਥਵਾ:-ਸਲੋਕ

ਜੇ ਸਉ ਚੰਦਾ ਉਗਵਹਿ ਸੂਰਜ ਚੜਹਿ ਹਜਾਰ । ਏਤੇ ਚਾਨਣ
ਹੋਇਆ ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਘੋਰ ਅੰਧਾਰ ॥ ੨ ॥ ਫੇਰ:-ਮਃ ੨ ॥
ਇਹ ਜਗੁ ਸਚੇ ਕੀ ਹੈ ਕੋਠੜੀ ਸਚੇ ਕਾ ਵਿਚਿ ਵਾਸੁ । ਇਕਨਾ
ਹੁਕਮਿ ਸਮਾਇ ਲਏ ਇਕਨਾ ਹੁਕਮੇ ਕਰੇ ਵਿਣਾਸੁ । ਇਕਨਾ
ਭਾਣੈ ਕਵਿ ਲਏ ਇਕਨਾ ਮਾਇਆ ਵਿਚਿ ਨਿਵਾਸੁ । ਏਵ ਭਿ
ਆਖਿ ਨ ਜਾਪਈ ਜਿ ਕਿਸੈ ਆਣੇ ਰਾਸਿ । ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ
ਜਾਣੀਐ ਜਾ ਕਉ ਆਪਿ ਕਰੇ ਪਰਗਾਸੁ ॥ ੩ ॥

ਹਉਮੈ ਜਾਂ ਅਹੰਤਾ ਤੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:-

ਮਹਲਾ ੨

ਹਉਮੈ ਏਹਾ ਜਾਤਿ ਹੈ ਹਉਮੈ ਕਰਮ ਕਮਾਹਿ । ਹਉਮੈ ਏਈ
ਬੰਧਨਾ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਜੋਨੀ ਪਾਹਿ । ਹਉਮੈ ਕਿਬਹੁ ਉਪਜੈ ਕਿਤੁ
ਸੰਜਮਿ ਇਹ ਜਾਇ । ਹਉਮੈ ਏਹੋ ਹੁਕਮੁ ਹੈ ਪਇਐ ਕਿਰਤਿ
ਫਿਰਾਹਿ । ਹਉਮੈ ਦੀਰਘ ਰੋਗੁ ਹੈ ਦਾਰੂ ਭੀ ਇਸਿ ਮਾਹਿ ।
ਕਿਰਪਾ ਕਰੇ ਜਿ ਆਪਣੀ ਤਾ ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਸਮਾਹਿ । ਨਾਨਕ
ਕਹੈ ਸੁਣਹੁ ਜਨਹੁ ਇਤੁ ਸੰਜਮਿ ਦੁਖ ਜਾਹਿ ॥ ੨ ॥

ਸੇਵਾ ਦੇ ਗੁਣ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:-

ਪਉੜੀ

ਸੇਵ ਕੀਤੀ ਸੰਤੋਖੀਈ ਜਿਨ ਸਚੇ ਸਚੁ ਧਿਆਇਆ । ਓਨੀ

ਮੰਦੇ ਪੈਰੁ ਨ ਰਖਿਓ ਕਰਿ ਸੁਕ੍ਰਿਤੁ ਧਰਮੁ ਕਮਾਇਆ । ਓਨੀ
ਦੁਨੀਆ ਤੋੜੇ ਬੰਧਨਾ ਅੰਨੁ ਪਾਣੀ ਥੋੜਾ ਖਾਇਆ । ਤੂੰ ਬਖਸੀਸੀ
ਅਗਲਾ ਨਿਤ ਦੇਵਹਿ ਚੜਹਿ ਸਵਾਇਆ । ਵਡਿਆਈ ਵਡਾ
ਪਾਇਆ ॥ ੭ ॥

ਮਹਲਾ ੨

ਸਲਾਮੁ ਜਬਾਬੁ ਦੋਵੈ ਕਰੇ ਮੁੰਢਹ ਘੁਥਾ ਜਾਇ ।
ਨਾਨਕ ਦੋਵੈ ਕੂੜੀਆ ਬਾਇ ਨ ਕਾਈ ਪਾਇ ॥ ੨ ॥

ਪਉੜੀ

ਜਿਤੁ ਸੇਵਿਐ ਸੁਖੁ ਪਾਈਐ ਸੋ ਸਾਹਿਬੁ ਸਦਾ ਸਮਾਲੀਐ । ਜਿਤੁ
ਕੀਤਾ ਪਾਈਐ ਆਪਣਾ ਸਾ ਘਾਲ ਬੁਰੀ ਕਿਉ ਘਾਲੀਐ । ਮੰਦਾ
ਮੂਲਿ ਨ ਕੀਚਈ ਦੇ ਲੰਮੀ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲੀਐ । ਜਿਉ ਸਾਹਬ
ਨਾਲਿ ਨ ਹਾਰੀਐ ਤੇ ਵੇਹਾ ਪਾਸਾ ਢਾਲੀਐ । ਕਿਛੁ ਲਾਹੇ
ਉਪਰਿ ਘਾਲੀਐ ॥ ੨੧ ॥ ਸਲੋਕੁ ਮਹਲਾ ੨ ॥ ਚਾਕੁਰ ਲਗੈ
ਚਾਕਰੀ ਨਾਲੇ ਗਾਰਬੁ ਵਾਦ । ਗਲਾ ਕਰੇ ਘਣੇਰੀਆ ਖਸਮ ਨ
ਪਾਏ ਸਾਦ । ਆਪ ਗਵਾਇ ਸੇਵਾ ਕਰੇ ਤਾ ਕਿਛੁ ਪਾਏ ਮਾਨੁ ।
ਨਾਨਕ ਜਿਸਨੋ ਲਗਾ ਤਿਸੁ ਮਿਲੈ ਲਗਾ ਸੋ ਪਰਵਾਨੁ ॥ ੧ ॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਬਚਨ ਹਨ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ
ਜੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੇ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੰਮਤ ੧੬੦੯ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਵਿੱਚ ਚੜ੍ਹਾਈ
ਕੀਤੀ ਅਰ ਗੱਦੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੇਠਲੇ
ਸ਼ਲੋਕ ਕਹੇ ਬ੍ਰਿਹੇ ਤੇ ਬੈਰਾਗ ਦੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹਨ :-

ਜੋ ਸਿਰਿ ਸਾਈ ਨਾ ਨਿਵੈ ਸੋ ਸਿਰਿ ਦੀਜੈ ਭਾਰ ।
ਨਾਨਕ ਜਿਸਪਿੰਜਰ ਮੈ ਬਿਰਹਾ ਨਹੀ ਸੋ ਪਿੰਜਰ ਲੈ ਜਾਰ ।

ਤਬਾ:-

ਜਿਸ ਪਿਆਰੇ ਸਿਉ ਨੇਹੁ ਤਿਸ ਆਗੈ ਮਰਿ ਚਲੀਐ ।
ਪ੍ਰਿਗੁ ਜੀਵਣ ਸੰਸਾਰ ਨਾਨਕ ਤਾਕੇ ਪਾਛੇ ਜੀਵਣਾ ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਤੀਸਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੋਏ ਹਨ, ਏਹਨਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ੨੭ ਬੈਸਾਖ ਸੰਨ ੧੪੭੯ਈ: ਨੂੰ ਸ਼ੁਕਰ ਵਾਰ ਬਾਸਰ ਕੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਏਹਨਾਂ ਦਾ ਪਿਤਾ ਤੇਜਭਾਨ ਭੱਲਾ ਖੱਤੀ ਸੀ, ਏਹ ਮੁੰਢ ਤੋਂ ਹੀ ਧਰਮਾਤਮਾਂ ਪੁਰਖ ਸਨ, ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਘੋੜੇ ਤੇ ਵੱਖਰ ਲੱਦ ਕੇ ਵੇਚਣ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਟੁਰਦੇ ੨ ਭਜਨ ਗਾਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਅਰ “ਹਰੇ ਰਾਮ ਹਰੇ ਰਾਮ, ਰਾਮ ਰਾਮ ਹਰੇ ਹਰੇ, ਹਰੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਹਰੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਹਰੇ ਹਰੇ” ਆਦਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਨੰਗੀਂ ਪੈਰੀਂ ਟੁਰਕੇ ਗੰਗਾ ਜੀ (ਹਰਦੁਾਰ) ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ, ਜਦ ੨੦ਵੀਂ ਵਾਰੀ ਗੰਗਾ ਜੀ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਤੋਂ ਮੁੜੇ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਪੰਡਿਤ ਜੋਤਸ਼ੀ ਦੁਰਗਾ ਦੱਤ ਨਾਮ ਦਾ ਸੀ, ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਜਦ ਇੱਕ ਬਾਗ ਵਿੱਚ ਲੇਟੇ ਹੋਏ ਸਨ ਤਾਂ ਪੰਡਿਤ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਪਰ ਪਈ, ਉਸਨੇ ਚਰਨ ਵਿੱਚ ਪਦਮ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਡਿੱਠਾ ਅਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜਗਤ ਦੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੋਵੋਗੇ, ਤੁਹਾਡੇ ਸਿਰ ਤੇ ਛੱਤ੍ਰ ਝੁਲੇਗਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੋਲੇ ਜੋ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਰਜਾ, ਜਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪੰਡਿਤ ਨੂੰ ਕੁਝ ਮਠਾਈ ਦਾ ਦਾਨ ਦੇਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਉਸ ਪੰਡਿਤ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਗੁਰੂ ਕੌਣ ਹੈ? ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਪੰਡਿਤ ਨੇ ਆਖਿਆ ਮੈਂ ਨਿਗੁਰੇ ਕੋਲੋਂ ਦਾਨ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ, ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਏਸ ਗੱਲ ਨੇ ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਕਾਟ ਕੀਤੀ, ਅਰ ਗੁਰੂ ਭਾਲਣ ਦੀ ਤਾਂਘ ਲੱਗ ਪਈ, ਜਦ ਘਰ ਆਏ ਤਾਂ ਵੀ ਹਰ ਦਮ ਏਹੀ ਸੋਚ ਰਹੇ। ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਭਰਾ ਦੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸੁਪੁੱਤ੍ਰੀ ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ ਵਿਆਹੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਓਹ ਸਵੇਰੇ ਉੱਠਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਕੰਨੀਂ ਏਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਪਈ :-

ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੂ ੧

ਕਰਣੀ ਕਾਗਦੁ ਮਨੁ ਮਸਵਾਣੀ ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਦੁਇ ਲੇਖ ਪਏ ।
ਜਿਉ ਜਿਉ ਕਿਰਤੁ ਚਲਾਏ ਤਿਉ ਚਲੀਐ ਤਉ ਗੁਣ ਨਾਹੀ
ਅੰਤੁ ਹਰੇ ॥ ੧ ॥ ਚਿਤ ਚੇਤਸਿ ਕੀ ਨਹੀ ਬਾਵਰਿਆ । ਹਰਿ
ਬਿਸਰਤ ਤੇਰੇ ਰੁਣ ਗਲਿਆ ॥ ੧ ॥

ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਆਪ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਅਣੀ ਵਾਲੇ ਤੀਰ ਵਤ ਵੱਜਾ ਤੇ
ਘਾਇਲ ਕਰ ਗਿਆ। ਮਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਅਣਭਿੱਠੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਤਾਂਘ
ਆ ਬਣੀ, ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਬੀਬੀ! ਫੇਰ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਾ।
ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਨੂੰਹ ਲੱਗਦੀ ਸੀ ਓਹ ਚੁੱਪ ਕਰ ਗਈ, ਗੁਰੂ
ਜੀ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਕਿ ਬੀਬੀ! ਫੇਰ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਾ ਪਰ ਬੀਬੀ
ਸ਼ਰਮਾਂਦੀ ਚੁੱਪ, ਅੰਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਭਰਜਾਈ ਨੇ ਆਖਿਆ ਬੀਬੀ! ਸੰਗ
ਨਾਂ, ਬੇਸ਼ੱਕ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਾ। ਇਸ ਪਰ ਬੀਬੀ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਾਏ, ਆਪ
ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ “ਤੂੰ ਕਿੱਥੋਂ ਸਿੱਖੇ?” ਬੀਬੀ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ ਆਪਣੇ
ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ
ਗੱਦੀ ਤੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਬੀਬੀ! ਸਾਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਚੱਲੀਂ
ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਈਂ, ਜਦ ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ ਤੀਆਂ ਦੇ ਤਿਹਾਰ ਤੇ ਪੈਕੇ
ਖੜੂਰ ਵਿਖੇ ਗਈ ਤਾਂ ਅਮਰਦਾਸਜੀ ਵੀ ਨਾਲ ਗਏ। ਬੀਬੀ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਜਾਕੇ ਮਿਲੀ ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਪੁੱਛਿਆ ਬੀਬੀ
ਜੇਹੜਾ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਪੁਰਖ ਆਇਆ ਹੈ ਓਹਨੂੰ ਕਿਉਂ ਬਾਹਰ ਛੱਡ ਆਈ
ਹੈਂ? ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਜਦ ਅੰਦਰ ਗਏ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ
ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਕੁੜਮ ਜਾਣਕੇ ਉੱਠਕੇ ਆਦਰ ਕੀਤਾ। ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ
ਜੀ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਵੈਹ ਪਏ, ਅਰ ਆਖਿਆ “ਮੈਂ ਕੁੜਮ ਨਹੀਂ ਤੁਹਾਡੇ
ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਦਾਸ ਹਾਂ” ਗੱਲ ਕੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ
ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹੇ। ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਲੰਗਰ ਦੀ ਟਹਿਲ ਕਰਨ, ਤੇ
ਪ੍ਰਭਾਤੇ ਉੱਠਕੇ ਬਿਆਸਾ ਦਰਯਾ ਵਿੱਚੋਂ ਪਾਣੀ ਦੀ ਗਾਗਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ
ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਲਿਆਇਆ ਕਰਨ, ਦਰਯਾ ਪਰ ਪੁੱਠੇ
ਪੈਰੀਂ ਜਾਣਾ ਕਿ ਮਤਾਂ ਕਿਧਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਵੱਲ ਪਿੱਠ ਨਾਂ ਹੋਜਾਏ। ਖੜੂਰ
ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਦਰਯਾ ਤਿੰਨ ਕੁ ਕੋਹ ਸੀ, ਬ੍ਰਿਧ ਅਵਸਥਾ ਤੇ ਇਹ ਸੇਵਾ
ਇਹ ਭਰੋਸਾ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਸਿਦਕ ਦਾ ਅਤੁੱਟ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਨੇਹੁ। ਕਿੰਨੇ ਹੀ
ਵਰ੍ਹੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ, ਇੱਕ ਦਿਨ ਸਿਆਲੇ ਦੀ ਹਨੇਰੀ ਰਾਤ ਤੇ ਬੱਦਲ
ਗੱਜੇ, ਬਿਜਲੀ ਚਮਕੇ, ਬੜਾ ਕਾਲਾ ਘਮਸਾਨ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ,
ਇਹ ਸਿਦਕੀ ਸਿੱਖ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਟਹਿਲ ਵਿੱਚ ਅਥੱਕਸਿਰਤੇ

ਜਲ ਭਰੀ ਗਾਗਰ ਚੁਕ ਚਲਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਜਪਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਅਰ ਸੁਰਤ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ। ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜੁਲਾਹੇ ਦੀ ਖੱਡੀ ਸੀ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਪੈਰ ਜਾ ਪਿਆ, ਧੜੱਕੇ ਡਿੱਗੇ, ਪਰ ਵੇਰ ਵੀ ਗਾਗਰ ਹੱਥਾਂ ਤੇ ਸੰਭਾਲ ਲਈ, ਸੱਟ ਲੱਗੀ ਪਰ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਜਾਪੀ ਨਾਂ, ਉੱਠ ਕੇ ਦੁਰ ਪਏ। ਜੁਲਾਹੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਤੀਵੀਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਕਿਹਾ ਖੜਾਕਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ? ਚਲ ਦੇਖੀਏ ਜੁਲਾਹੀ ਬੋਲੀ “ਹੋਣਾ ਏਂ ਅਮਰੂ ਨਿਥਾਵਾਂ, ਜਿਨੂੰ ਨਾ ਦਿਨੇ ਚੈਨ ਨਾ ਰਾਤੀ ਅਰਾਮ” (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਏਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਲਿਖਣ ਦੇ ਅੰਗੁਣ ਨੂੰ ਖਿਮਾਂ ਕਰਨਾਂ), ਜਦ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾਇਆ ਅਰ ਆਪ ਵੀ ਨਿਤ ਨੇਮ ਕਰ ਚੁਕੇ ਤਾਂ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਬੁਲਾਇਆ ਅਰ ਪੁੱਛਿਆ ਸੁਣਾਉ ਭਾਈ ਜੀ! ਅੱਜ ਰਾਤ ਵਿੱਚ ਕੀ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਹੋਇਆ? ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, ਸਤਿਗੁਰ ਜਾਣੀ ਜਾਣ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੀ ਬਾਰਤਾ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਈ ਅਰ ਗੁਰੂ ਅਮਰ-ਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਹਿੱਕ ਨਾਲ ਲਾਕੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ:—“ਅਮਰਦਾਸ ਨਿਮਾਣਿਆਂ ਦਾ ਮਾਣ, ਨਿਥਾਵਿਆਂ ਦਾ ਥਾਉਂ, ਨਿਓਟਿਆਂ ਦੀ ਓਟ, ਨਿਧਰਿਆਂ ਦੀ ਧਿਰ, ਨਿਆਸਰਿਆਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੋਵੇਗਾ”। ਅਰ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਨਵੀਂ ਪੁਸ਼ਾਕ ਪਵਾ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ੧ ਮਾਘ ਸੰਮਤ ੧੦੯ ਨੂੰ ਬਾਬੇ ਬੁੱਢੇ ਜੀ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਗੁਰਿਆਈ ਦਾ ਤਿਲਕ ਦਿਵਾਇਆ। ਪੰਜ ਪੈਸੇ ਅਰ ਨਚੋਲ ਰੱਖ ਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਅਰ ਸਭ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਵੀ ਮੱਥਾ ਟਿਕਾ ਦਿੱਤਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਗੋਇੰਦ ਵਾਲ ਜਾ ਵੱਸੋ, ਤੇ ਓਥੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿਓ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਦਾਤੂ ਜੀ ਅਰ ਦਾਸੂ ਜੀ ਬੁਰਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਫੇਰ ਵੀ ਦਾਸੂ ਜੀ ਨੇ ਤਾਂ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਦਾਤੂ ਜੀ ਨਾਂ ਮੰਨੇ।

ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਗੋਂਦਵਾਲ ਗੱਦੀ ਪਰ ਬੈਠੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਦਾਤੂ ਜੀ ਨੇ ਪਿੱਛੋਂ ਆਕੇ ਲੱਕ ਵਿੱਚ ਲੱਤ ਮਾਰੀ (ਹਾਇ ਸ਼ੋਕ !) ਗੁਰੂ ਜੀ ਬ੍ਰਿਧ ਸਰੀਰ ਸਨ, ਚੌਕੀ ਤੋਂ ਵੈਹ ਪਏ, ਪਰ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਉੱਠਕੇ ਦਾਤੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ ਦਬਣ ਲੱਗ ਪਏ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਕਿਧਰੇ ਤੁਹਾਡੇ ਚਰਨ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸੱਟ ਨਹੀਂ ਲੱਗੀ ? (ਇਹ ਅਧੀਨਤਾ, ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਈਏ!) ਸਭ ਸਿੱਖ ਦਾਤੂਜੀ ਤੋਂ ਨਰਾਜ਼ ਹੋ ਗਏ। ਦਾਤੂ ਜੀ ਆਏ ਤਾਂ ਸਨ ਗੱਦੀ ਲੈਣ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਲੱਤ ਮਾਰ ਕੇ ਉਠਾ ਦਿਆਂ ਗੇ, ਪਰ ਅੱਗੋਂ ਮੌਜ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸੀ, ਸ਼ਰਮਿੰਦੇ ਹੋ ਮੁੜ ਗਏ।

ਜਦ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾ ਗਏ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਨ, ਬਾਈ ਮੰਜੀਆਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ੀਆਂ ਕਿ ਜਾਕੇ ਬਾਹਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰੋ, ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਵਿਸਥਾਰੋ। ਏਹਨਾਂ ਨੇ ਗੋਇੰਦ ਵਾਲ ਬਾਵਲੀ ਸਾਹਿਬ ਬਣਵਾਈ। ਏਹ ਗੁਰੂ ਹੋਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਭੀ ਬੜੀ ਤਪੱਸਿਆ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਇੱਕ ਕਿੱਲੀ ਨੂੰ ਫੜਕੇ ਪਹਿਰਾਂ ਖੜੇ ਰਹਿਕੇ ਭਜਨ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਇੱਕ ਫਕੀਰ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਗੁਰੂ ਜੀ! ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਗਿਆਨੀ ਹੋ, ਏਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਜੋ ਦੁਧ ਵਿੱਚੋਂ ਮੱਖਣ ਕੱਢਕੇ ਛਾਛ ਵਾਂਗਰ ਹੈ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੇ? ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਭਾਈ! ਜਿਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਸ਼ਹੁ ਮਿਲਿਆ ਓਹ ਕਿਉਂ ਛੱਡੀਏ? ਫਕੀਰ ਸੁਣਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇਆ।

ਦਿੱਲੀ ਤਖਤ ਦਾ ਮਾਲਕ ਅਕਬਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਵੀ ਸੰਨ ੧੬੨੨ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਵਿੱਚ ਗੁਰਾਂਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਇਆ, ਅਰ ਲੰਗਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਓਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਜੋ ਆਪ ਛਕਦੇ ਸਨ, ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਕੋਲ ਭੇਜਿਆ, ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਅਮੀਰਾਂ ਸਮੇਤ ਖਾਧਾ, ਹਰ ਗਰਾਹੀ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰਾ ਸਵਾਦ ਸੀ, ਅਮੀਰਾਂ ਨੇ ਆਖਿਆ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸਲਾਮਤ! ਫਕੀਰਾਂ ਪਾਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬੂਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਓਹ ਇਸ ਖਾਣੇ ਵਿੱਚ ਪਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਫੇਰ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਇਆ ਤੇ ਇੱਕ ਅਮੀਰ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬੂਟੀ ਬਾਬਤ ਪੁੱਛਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਸੱਚੇ ਰੱਬ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਬੂਟੀ ਹੈ। ਓਹ ਕੀ :-

ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੩

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਮੰਨਿ ਵਸਾਏ। ਹਉਮੈ ਮੇਰਾ ਸਭੁ ਦੁਖੁ ਗਵਾਏ।
 ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਸਦਾ ਸਲਾਹੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪਾਵਣਿਆ ॥ ੧ ॥
 ਹਉ ਵਾਰੀ ਜੀਉ ਵਾਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਬਾਣੀ ਮੰਨਿ ਵਸਾਵਣਿਆ।
 ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਬਾਣੀ ਮੰਨਿ ਵਸਾਏ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਨਾਮ ਧਿਆਵਣਿਆ ॥ ੨ ॥
 ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਬੋਲੈ ਸਦਾ ਮੁਖਿ ਵੇਣੀ। ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਵੇਖੈ
 ਪਰਖੈ ਸਦਾ ਨੈਣੀ। ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਕਥਾ ਕਹੈ ਸਦਾ ਦਿਨੁ ਰਾਤੀ
 ਅਵਰਾ ਆਖਿ ਸੁਣਾਵਣਿਆ ॥ ੨ ॥

ਇਹ ਅਸ਼ਟਪਦੀ ਜਦ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸੁਣੀ ਤਾਂ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇਆ, ਬਾਰਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਜਾਗੀਰ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਾਮਾਂ ਲੰਗਰ ਹਿਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ; ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਫਕੀਰਾਂ ਨੂੰ ਤੇਰੀ ਜਾਗੀਰ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਦੇ ਨਾਮ ਸਹੀ, ਓਹ ਜੇਹੀ ਸਾਡੀ ਪੁੱਤੀ ਜੇਹੀ ਤੁਹਾਡੀ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਂ ਮੰਨੇ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਪਿੱਛੋਂ ਆਪ ਹੀ ਕੁਝ

ਪਿੰਡ ਲੰਗਰ ਦੇ ਨਾਉਂ ਲਾ ਦਿੱਤੇ । ਅਕਬਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ, ਜਦ ਚਤੋੜ ਗੜ੍ਹ ਦੇ ਕਿਲੇ ਦਾ ਘੇਰਾ ਪਾਇਆ, ਤਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਵਰ੍ਹੇ ਗੁਜ਼ਰ ਗਏ ਪਰ ਕਿਲਾ ਫਤਹ ਨਾਂ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਘੱਲੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ! ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ, ਤੇ ਫਤਹ ਕਰਾਓ । ਓਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਉਲੀ ਸਾਹਿਬ ਬਣਵਾ ਰਹੇ ਸਨ । ਮਿੱਟੀ ਸਮੁਤ ਆਈ ਹੋਈ ਸੀ, ਕੜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਟੁੱਟਦਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਭਾਣਾ ਏਹ ਹੈ ਕਿ ਇਧਰ ਬਉਲੀ ਦਾ ਕੜ ਟੁੱਟੇਗਾ, ਓਧਰ ਚਤੋੜ ਗੜ੍ਹ ਦਾ ਕਿਲਾ ਟੁੱਟੇਗਾ । ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਭਾਣਾ ਕਿ ਜਦ ੨੩ ਚੇਤ ਸੰਨ ੧੬੨੧ ਨੂੰ ਕੜ ਟੁੱਟਾ ਓਧਰ ਚਤੋੜ ਗੜ੍ਹ ਫਤਹ ਹੋ ਗਿਆ । ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸੁਣ ਕੇ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ, ਅਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਲੰਗਰ ਲਈ ਬਹੁਤ ਭੇਟਾ ਘੱਲੀ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦੋ ਬੇਟੇ ਬਾਬਾ ਮੋਹਨ ਜੀ ਅਰ ਮੋਹਰੀ ਜੀ ਸਨ ਅਰ ਦੋ ਧੀਆਂ ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਅਰ ਬੀਬੀ ਨਧਾਨੀ ਜੀ । ਸੋ ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਦਾ ਵਿਵਾਹ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਬੜੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਇੱਕ ਦਿਨ ਅਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਕਿ ਚੌਂਕੀ ਦਾ ਪਾਵਾ ਟੁੱਟ ਗਿਆ, ਬੀਬੀ ਨੇ ਝੱਟ ਆਪਣਾ ਪੈਰ ਹੇਠਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤਾ, ਪੈਰ ਵਿੱਚ ਕਿੱਲ ਖੁੱਭ ਗਿਆ, ਪਰ 'ਸੀ' ਨਾਂ ਕੀਤੀ । ਜਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਹਟੇ ਤਾਂ ਲਹੂ ਚਲਦਾ ਡਿੱਠਾ, ਪੁੱਛਿਆ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਬੀਬੀ ? ਜਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਬੜੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ, ਅਰ ਫੁਰਮਾਯਾ ਬੀਬੀ ਕੁਝ ਮੰਗ । ਬੀਬੀ ਆਖਿਆ ਮੇਰੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਬਖਸ਼ੋ, ਅਰ ਗੁਰਿਆਈ ਮੇਰੀ ਔਲਾਦ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹੇ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ, ਬੀਬੀ ! ਤੂੰ ਵਗਦੇ ਦਰਯਾ ਵਿੱਚ ਬੰਨ੍ਹ ਮਾਰਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਗੁਰਿਆਈ ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਅੱਛਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਭਾਣਾ ਇਵੇਂ ਹੀ ਹੋਸੀ । ਪਰ ਤੇਰੀ ਔਲਾਦ ਗੁਰਿਆਈ ਤੋਂ ਦੁੱਖ ਪਾਸੀ । ਸੋਈ ਗੱਲ ਹੋਈ ।

ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਵੀ ਬੜੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਜਦ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਵਿੱਚ ਪੂਰੇ ਉੱਤਰੇ ਤਾਂ ੧੬੨੭ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਨੂੰ ਗੱਦੀ ਬਖਸ਼ੀ ਅਰ ਆਪਣੀ ਜੋਤ ਸ਼ਕਤੀ ਅਰ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿੱਦਯਾ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤੀ ਅਰ ਆਪ ਸੰਨ ੧੬੩੧ ਭਾਦਰੋਂ ਸੁਦੀ ੧੫ ਨੂੰ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਏ । ਏਹਨਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਲੇਖਕ ਵੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਦਾਸਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੈ, ਲੇਖਕ ਦੇ ਏਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ੧੪ ਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀਓਂ ਦਾ ਦਾਸ ਸਨ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਰੰਗ ਵੀ ਅਚਰਜ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਬੌਲੀ

ਬੜੀ ਮਿੱਠੀ ਹੈ, ਅਰ ਰਾਗ ਤੇ ਸੁਰ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਆਪ ਨੂੰ ਭਜਨਾਂ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਤਾਂ ਪੁਰਾਣਾ ਹੀ ਸੀ। ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਜੋ ਗੁਰਮਤ ਦੀ ਹੈ ਉਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਚੋਣਵੀਂ ਵੰਨਗੀ ਲਿਖਦੇ ਹਾਂ :-

ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੩ ॥ ਅਨੰਦੁ

ਅਨੰਦੁ ਭਇਆ ਮੇਰੀ ਮਾਏ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮੈ ਪਾਇਆ। ਸਤਿਗੁਰੁ ਤ ਪਾਇਆ ਸਹਜ ਸੇਤੀ ਮਨਿ ਵਜੀਆ ਵਾਧਾਈਆ। ਰਾਗ ਰਤਨ ਪਰਵਾਰ ਪਰੀਆ ਸਬਦ ਗਾਵਣ ਆਈਆ। ਸਬਦੋ ਤ ਗਾਵਹੁ ਹਰੀ ਕੇਰਾ ਮਨਿ ਜਿਨੀ ਵਸਾਇਆ। ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਅਨੰਦੁ ਹੋਆ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮੈ ਪਾਇਆ ॥ ੧ ॥ ਏ ਮਨ ਮੇਰਿਆ ਤੂ ਸਦਾ ਰਹੁ ਹਰਿ ਨਾਲੇ। ਹਰਿ ਨਾਲਿ ਰਹੁ ਤੂ ਮੰਨ ਮੇਰੇ ਦੂਖ ਸਭਿ ਵਿਸਾਰਣਾ। ਅੰਗੀਕਾਰ ਉਹ ਕਰੇ ਤੇਰਾ ਕਾਰਜ ਸਭਿ ਸਵਾਰਣਾ। ਸਭਨਾ ਗਲਾ ਸਮਰਥੁ ਸੁਆਮੀ ਸੋ ਕਿਉ ਮਨਹੁ ਵਿਸਾਰੇ। ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਮੰਨ ਮੇਰੇ ਸਦਾ ਰਹੁ ਹਰਿ ਨਾਲੇ ॥ ੨ ॥ ਸਾਚੇ ਸਾਹਿਬਾ ਕਿਆ ਨਾਹੀ ਘਰਿ ਤੇਰੈ। ਘਰਿ ਤ ਤੇਰੈ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਹੈ ਜਿਸੁ ਦੇਹਿ ਸੁ ਪਾਵਏ। ਸਦਾ ਸਿਫਾਤਿ ਸਾਲਾਹ ਤੇਰੀ ਨਾਮੁ ਮੰਨਿ ਵਸਾਵਏ। ਨਾਮੁ ਜਿਨ ਕੈ ਮੰਨਿ ਵਸਿਆ ਵਾਜੇ ਸਬਦ ਘਨੇਰੇ। ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਸਚੇ ਸਾਹਿਬ ਕਿਆ ਨਾਹੀ ਘਰਿ ਤੇਰੈ ॥ ੩ ॥ ਸਾਚਾ ਨਾਮੁ ਮੇਰਾ ਆਧਾਰੋ। ਸਾਚੁ ਨਾਮੁ ਆਧਾਰੁ ਮੇਰਾ ਜਿਨਿ ਭੁਖਾ ਸਭਿ ਗਵਾਈਆ। ਕਰਿ ਸਾਂਤਿ ਸੁਖ ਮਨ ਆਇ ਵਸਿਆ ਜਿਨਿ ਇਛਾ ਸਭਿ ਪੁਜਾਈਆ। ਸਦਾ ਕੁਰਬਾਣੁ ਕੀਤਾ ਗੁਰੂ ਵਿਟਹੁ ਜਿਸਦੀਆ ਏਹਿ ਵਡਿਆਈਆ। ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਸੁਣਹੁ ਸੰਤਹੁ ਸਬਦਿ ਧਰਹੁ ਪਿਆਰੋ। ਸਾਚਾ ਨਾਮੁ ਮੇਰਾ ਆਧਾਰੋ ॥ ੪ ॥ ਵਾਜੇ ਪੰਚ ਸਬਦ ਤਿਤੁ ਘਰਿ ਸਭਾਗੈ। ਘਰਿ ਸਭਾਗੈ ਸਬਦ ਵਾਜੇ ਕਲਾ ਜਿਤੁ ਘਰਿ ਧਾਰੀਆ। ਪੰਚ ਦੂਤ ਤੁਧੁ ਵਸਿ ਕੀਤੇ ਕਾਲੁ ਕੰਟਕੁ ਮਾਰਿਆ। ਧਰਿ ਕਰਮਿ ਪਾਇਆ ਤੁਧੁ ਜਿਨ ਕਉ ਸਿ ਨਾਮਿ ਹਰਿ ਕੈ ਲਾਗੈ। ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਤਹ ਸੁਖੁ ਹੋਆ ਤਿਤੁ ਘਰਿ ਅਨਹਦ ਵਾਜੇ ॥ ੫ ॥ ਏਹ ਬਾਣੀ ਚਾਲੀ ਪੌੜੀਆਂ ਦੀ ਹੈ, ਅਖੀਰਲੀ ਪੌੜੀ ਏਹ ਹੈ:-

ਅਨੰਦੁ ਸੁਣਹੁ ਵਡਭਾਗੀਹੋ ਸਗਲ ਮਨੋਰਥੁ ਪੂਰੇ। ਪਾਰ ਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਇਆ ਉਤਰੇ ਸਗਲ ਵਿਸੁਰੇ। ਦੂਖ ਰੋਗ ਸੰਤਾਪ ਉਤਰੇ ਸੁਣੀ ਸਚੀ ਬਾਣੀ। ਸੰਤ ਸਾਜਨ ਭਏ ਸਰਸੇ ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਤੇ ਜਾਣੀ। ਸੁਣਤੇ ਪੁਨੀਤ ਕਹਿਤੇ ਪਵਿਤੁ ਸਤੁਗੁਰੁ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰੇ।

ਬਿਨਵੰਤ ਨਾਨਕੁ ਗੁਰ ਚਰਣ ਲਾਗੇ ਵਾਜੇ ਅਨਹਦ ਤੂਰੇ ॥੪੦॥

ਕਹੀ ਅਚਰਜ ਸੋਹਣੀ ਤੇ ਮਿੱਠੀ ਕਵਿਤਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਵਿਆਹ ਦਾ ਅਲੰਕਾਰ ਬੱਧਾ ਹੈ। ਸੁਰਤ ਦਾ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੈ। ਹੋਰ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਵਨਗੀ ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਅਨੇਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਬੋੜੇ ਜਹੇ ਸ਼ਬਦ ਏਥੇ ਵੀ ਲਿਖਦੇ ਹਾਂ :-

ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੩

ਹਰਿ ਆਪੇ ਮੇਲੇ ਸੇਵ ਕਰਾਏ । ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਭਾਉ ਦੂਜਾ ਜਾਏ
। ਹਰਿ ਨਿਰਮਲੁ ਸਦਾ ਗੁਣ ਦਾਤਾ ਹਰਿ ਗੁਣ ਮਹਿ ਆਪ
ਸਮਾਵਣਿਆ ॥ ੧ ॥ ਹਉ ਵਾਰੀ ਜੀਉ ਵਾਰੀ ਸਚੁ ਸਚਾ ਰਿਵੈ
ਵਸਾਵਣਿਆ । ਸਚਾ ਨਾਮੁ ਸਦਾ ਹੈ ਨਿਰਮਲੁ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਮੰਨਿ
ਵਸਾਣਿਆ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਆਪੇ ਗੁਰ ਦਾਤਾ ਕਰਮਿ ਬਿਧਾਤਾ
। ਸੇਵਕ ਸੇਵਹਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਰਿ ਜਾਤਾ । ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮਿ ਸਦਾ
ਜਨ ਸੋਹਿ ਗੁਰਮਤਿ ਹਰਿ ਰਸੁ ਪਾਵਣਿਆ ॥ ੨ ॥ ਇਸੁ ਗੁਫਾ
ਮਹਿ ਇਕੁ ਥਾਨੁ ਸੁਹਾਇਆ । ਪੂਰੈ ਗੁਰਿ ਹਉਮੈ ਭਰਮੁ ਚੁਕਾ-
ਇਆ । ਅਨਿ ਦਿਨੁ ਨਾਮੁ ਸਲਾਹਨਿ ਰੰਗਿ ਰਾਤੇ ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ
ਤੇ ਪਾਵਣਿਆ ॥ ੩ ॥ ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਇਹੁ ਗੁਫਾ ਵੀਚਾਰੇ ।
ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਅੰਤਰਿ ਵਸੈ ਮੁਰਾਰੇ । ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਵੈ ਸਬਦਿ
ਸੁਹਾਏ ਮਿਲਿ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸੁਖ ਪਾਵਣਿਆ ॥ ੪ ॥ ਜਮੁ ਜਾਗਾਤੀ ਦੂਜੈ
ਭਾਇ ਕੁਰਲਾਏ । ਨਾਵਹੁ ਭੂਲੇ ਦੇਇ ਸਜਾਏ । ਘੜੀ ਮੁਹਤ ਕਾ
ਲੇਖਾ ਲੇਵੈ ਰਤੀਅਹੁ ਮਾਸਾ ਤੋਲ ਕਢਾਵਣਿਆ ॥ ੫ ॥ ਪੋਈਅੜੈ
ਪਿਠੁ ਚੇਤੇ ਨਾਹੀ । ਦੂਜੈ ਮੁਠੀ ਰੋਵੈ ਧਾਹੀ । ਖਰੀ ਕੁਆਲਿਓ
ਕੁਰੂਪਿ ਕੁਲਖਣੀ ਸੁਪਨੈ ਪਿਰੁ ਨਹੀ ਪਾਵਣਿਆ ॥ ੬ ॥ ਪੋਈਅੜੈ
ਪਿਰੁ ਮੰਨਿ ਵਸਾਇਆ । ਪੂਰੈ ਗੁਰਿ ਹਦੂਰਿ ਦਿਖਾਇਆ ।
ਕਾਮਣਿ ਪਿਰੁ ਰਾਖਿਆ ਕੰਠਿ ਲਾਇ ਸਬਦੈ ਪਿਰੁ ਰਾਵੈ ਸੇਜ
ਸੁਹਾਵਣਿਆ ॥ ੭ ॥ ਆਪੇ ਦੇਵੈ ਸਦਿ ਬੁਲਾਏ । ਆਪਣਾ ਨਾਉ
ਮੰਨਿ ਵਸਾਏ । ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਮਿਲੈ ਵਡਿਆਈ ਅਨਦਿਨੁ
ਸਦਾ ਗੁਣ ਗਾਵਣਿਆ ॥ ੮ ॥

ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੩

ਉਤਮੁ ਜਨਮੁ ਸੁ ਬਾਨਿ ਹੈ ਵਾਸਾ । ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਹਿ ਘਰਿ ਮਾਹਿ
ਉਦਾਸਾ । ਹਰਿ ਰੰਗਿ ਰਹਹਿ ਸਦਾ ਰੰਗਿ ਰਾਤੇ ਹਰਿ ਰਸਿ ਮਨੁ
ਤਿਪਤਾਵਣਿਆ ॥੧॥ ਹਉ ਵਾਰੀ ਜੀਉ ਵਾਰੀ ਪੜਿ ਬੁਝਿ ਮੰਨਿ
ਵਸਾਵਣਿਆ । ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੜਹਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਸਲਾਹਹਿ ਵੀਚਿ

ਸਚੈ ਸੋਭਾ ਪਾਵਣਿਆ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਅਲਖ ਅਭਉ ਹਰਿ
 ਰਹਿਆ ਸਮਾਏ । ਉਪਾਇ ਨ ਕਿਤੀ ਪਾਇਆ ਜਾਏ । ਕਿਰਪਾ
 ਕਰੇ ਤਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਭੋਟੇ ਨਦਰੀ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਵਣਿਆ ॥ ੨ ॥
 ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਪੜੈ ਨਹੀ ਬੂਝੈ । ਤ੍ਰਿਬਿਧਿ ਮਾਇਆ ਕਾਰਣਿ ਲੂਝੈ
 । ਤ੍ਰਿਬਿਧਿ ਬੰਧਨੁ ਤੂਟਹਿ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਮੁਕਤਿ
 ਕਰਾਵਣਿਆ ॥ ੩ ॥ ਇਹੁ ਮਨੁ ਚੰਚਲੁ ਵਸਿ ਨ ਆਵੈ । ਦੁਬਿਧਾ
 ਲਾਗੇ ਦਹਿ ਦਿਸਿ ਧਾਵੈ । ਬਿਖੁ ਕਾ ਕੀੜਾ ਬਿਖੁ ਮਹਿ ਰਾਤਾ ਬਿਖੁ
 ਹੀ ਮਾਹਿ ਪਚਾਵਣਿਆ ॥ ੪ ॥ ਹਉ ਹਉ ਕਰੇ ਤੈ ਆਪੁ ਜਣਾਏ।
 ਬਹੁ ਕਰਮ ਕਰੈ ਕਿਛੁ ਬਾਇ ਨ ਪਾਏ । ਤੁਝ ਤੇ ਬਾਹਰਿ ਕਿਛੁ ਨ
 ਹੋਵੈ ਬਖਸ਼ੈ ਸਬਦਿ ਸੁਹਾਵਣਿਆ ॥ ੫ ॥ ਉਪਜੈ ਪਚੈ ਹਰਿ ਬੂਝੈ
 ਨਾਹੀ । ਅਨਦਿਨੁ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਫਿਰਾਹੀ । ਮਨ ਮੁਖ ਜਨਮੁ
 ਗਇਆ ਹੈ ਬਿਰਥਾ ਅੰਤਿ ਗਇਆ ਪਛੁਤਾਵਣਿਆ ॥ ੬ ॥
 ਪਿਰੁ ਪਰਦੇਸਿ ਸਿਗਾਰੁ ਬਣਾਏ । ਮਨਮੁਖ ਅੰਧੁ ਐਸੇ ਕਰਮ
 ਕਮਾਏ । ਹਲਤਿ ਨ ਸੋਭਾ ਪਲਤਿ ਨ ਵੋਈ ਬਿਰਥਾ ਜਨਮੁ
 ਗਵਾਵਣਿਆ ॥ ੭ ॥ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਕਿਨੈ ਵਿਰਲੈ ਜਾਤਾ ।
 ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਪਛਾਤਾ । ਅਨਦਿਨੁ ਭਗਤਿ ਕਰੇ ਦਿਨੁ
 ਰਾਤੀ ਸਹਜੇ ਹੀ ਸੁਖੁ ਪਾਵਣਿਆ ॥ ੮ ॥ ਸਭ ਮਹਿ ਵਰਤੈ ਏਕੈ
 ਸੋਈ । ਗੁਰਮੁਖਿ ਬਿਰਲਾ ਬੂਝੈ ਕੋਈ । ਨਾਨਕ ਨਾਮਿ ਰਤੇ ਜਨ
 ਸੋਹਹਿ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਆਪਿ ਮਿਲਾਵਣਿਆ ॥ ੯ ॥

ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੩

ਮਨਮੁਖਿ ਪੜਹਿ ਪੰਡਿਤ ਕਹਾਵਹਿ । ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਮਹਾ ਦੁਖੁ ਪਾ-
 ਵਹਿ । ਬਿਖਿਆ ਮਾਤੇ ਕਿਛੁ ਸੁਝੈ ਨਾਹੀ ਫਿਰਿਫਿਰ ਜੂਨੀ ਆਵ-
 ਣਿਆ ॥ ੧ ॥ ਹਉ ਵਾਰੀ ਜੀਉ ਵਾਰੀ ਹਉਮੈ ਮਾਰਿ ਮਿਲਾਵਣਿਆ
 । ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਤੇ ਹਰਿ ਮਨਿ ਵਸਿਯਾ ਹਰਿ ਰਸੁ ਸਹਜਿ ਪੀਆਵ-
 ਣਿਆ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਵੇਦੁ ਪੜਹਿ ਹਰਿ ਰਸੁ ਨਹੀ ਆਇਆ
 । ਵਾਦੁ ਵਖਾਣਹਿ ਮੋਹੇ ਮਾਇਆ । ਅਗਿਆਨ ਮਤੀ ਸਦਾ
 ਅੰਧਿਆਰਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਬੂਝਿ ਹਰਿ ਗਾਵਣਿਆ ॥ ੨ ॥ ਅਕਥੋ
 ਕਥੀਐ ਸਬਦਿ ਸੁਹਾਵੈ । ਗੁਰਮਤੀ ਮਨਿ ਸਚੇ ਭਾਵੈ । ਸਚੇ ਸਚੁ
 ਰਵਹਿ ਦਿਨੁ ਰਾਤੀ ਇਹੁ ਮਨੁ ਸਚਿ ਰੰਗਾਵਣਿਆ ॥ ੩ ॥ ਜੋ
 ਸਚਿ ਰਤੇ ਤਿਨ ਸਚੇ ਭਾਵੈ । ਆਪੇ ਦੇਇ ਨ ਪਛੋ ਤਾਵੈ । ਗੁਰ ਕੈ
 ਸਬਦਿ ਸਦਾ ਸਚੁ ਜਾਤਾ ਮਿਲਿ ਸਚੇ ਸੁਖੁ ਪਾਵਣਿਆ ॥ ੪ ॥
 ਕੁੜੁ ਕੁਸਤੁ ਤਿਨਾ ਮੈਲੁ ਨ ਲਾਗੈ । ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਅਨਦਿਨੁ

ਜਾਗੈ । ਨਿਰਮਲੁ ਨਾਮੁ ਵਸੈ ਘਟਿ ਭੀਤਰਿ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ
ਮਿਲਾਵਣਿਆ ॥ ੫ ॥ ਤੈ ਗੁਣ ਪੜਹਿ ਹਰਿ ਤਤੁ ਨ ਜਾਣਹਿ ।
ਮੁਲਹੁ ਭੂਲੇ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਨ ਪਛਾਣਹਿ । ਮੋਹ ਬਿਆਪੇ ਕਿਛੁ
ਸੂਝੈ ਨਾਹੀ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਹਰਿ ਪਾਵਣਿਆ ॥ ੬ ॥ ਵੇਦ ਪੁਕਾਰੈ
ਤ੍ਰਿਬਿਧਿ ਮਾਇਆ । ਮਨਮੁਖ ਨ ਬੂਝਹਿ ਦੂਜੈ ਭਾਇਆ । ਤੈ
ਗੁਣ ਪੜਹਿ ਹਰਿ ਏਕੁ ਨ ਜਾਣਹਿ ਬਿਨੁ ਬੁਝੈ ਦੁਖੁ
ਪਾਵਣਿਆ ॥ ੭ ॥ ਜਾ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਤਾ ਆਪਿ ਮਿਲਾਏ । ਗੁਰ
ਸਬਦੀ ਸਹਸਾ ਦੁਖੁ ਚੁਕਾਏ । ਨਾਨਕ ਨਾਵੈ ਕੀ ਸਚੀ ਵਡਿਆਈ
ਨਾਮੋ ਮੰਨਿ ਸੁਖੁ ਪਾਵਣਿਆ । ੮ ॥

ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੩

ਨਿਰਗੁਣੁ ਸਰਗੁਣੁ ਆਪੇ ਸੋਈ । ਤਤੁ ਪੜਾਣੈ ਸੋ ਪੰਡਿਤੁ
ਹੋਈ । ਆਪਿ ਤਰੈ ਸਗਲੇ ਕੁਲ ਤਾਰੈ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਮੰਨਿ
ਵਸਾਵਣਿਆ ॥ ੧ ॥ ਹਉ ਵਾਰੀ ਜੀਉ ਵਾਰੀ ਹਰਿ ਰਸੁ ਚਖਿ
ਸਾਦੁ ਪਾਵਣਿਆ । ਹਰਿ ਰਸੁ ਚਾਖਹਿ ਸੇ ਜਨ ਨਿਰਮਲ ਨਿਰਮਲ
ਨਾਮੁ ਧਿਆਵਣਿਆ ॥ ੨ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਸੋ ਨਿਹਕਰਮੀ ਜੋ ਸਬਦੁ
ਬੀਚਾਰੇ । ਅੰਤਰਿ ਤਤੁ ਗਿਆਨਿ ਹਉਮੈ ਮਾਰੇ । ਨਾਮੁ ਪਦਾਰਥੁ
ਨਉ ਨਿਧਿ ਪਾਏ ਤੈ ਗੁਣਿ ਮੋਟਿ ਸਮਾਵਣਿਆ ॥ ੨ ॥ ਹਉਮੈ
ਕਰੈ ਨਿਹਕਰਮੀ ਨ ਹੋਵੈ । ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਹਉਮੈ ਖੋਵੈ । ਅੰਤਰਿ
ਬਿਬੇਕੁ ਸਦਾ ਆਪੁ ਵੀਚਾਰੇ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਗੁਣ ਗਾਵਣਿਆ ॥
੩ ॥ ਹਰਿ ਸਰੁ ਸਾਗਰੁ ਨਿਰਮਲੁ ਸੋਈ । ਸੰਤ ਚੁਗਹਿ ਨਿਤ
ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਈ । ਇਸਨਾਨੁ ਕਰਹਿ ਸਦਾ ਦਿਨੁ ਰਾਤੀ ਹਉਮੈ
ਮੈਲੁ ਚੁਕਾਵਣਿਆ ॥ ੪ ॥ ਨਿਰਮਲ ਹੰਸਾ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਰਿ । ਹਰਿ
ਸਰਿ ਵਸੈ ਹਉਮੈ ਮਾਰਿ । ਅਹਿਨਿਸਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਸਬਦਿ ਸਾਰੈ ਹਰਿ
ਸਰਿ ਵਾਸਾ ਪਾਵਣਿਆ ॥ ੫ ॥ ਮਨ ਮੁਖੁ ਸਦਾ ਬਗੁ ਮੈਲਾ
ਹਉਮੈ ਮਲੁ ਲਾਈ । ਇਸਨਾਨੁ ਕਰੈ ਪਰੁ ਮੈਲੁ ਨ ਜਾਈ ।
ਜੀਵਤੁ ਮਰੈ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਬੰਚਾਰੈ ਹਉਮੈ ਮੈਲੁ ਚੁਕਾਵਣਿਆ ॥
੬ ॥ ਰਤਨੁ ਪਦਾਰਥੁ ਘਰ ਤੇ ਪਾਇਆ । ਪੂਰੈ ਸਤਿਗੁਰਿ ਸਬਦੁ
ਸੁਣਾਇਆ । ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਮਿਟਿਆ ਅੰਧਿਆਰਾ ਘਟਿ
ਚਾਨਣੁ ਆਪੁ ਪਛਾਨਣਿਆ ॥ ੭ ॥ ਆਪਿ ਉਪਾਏ ਤੈ ਆਪੇ
ਵੇਖੈ । ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵੈ ਸੋ ਜਨੁ ਲੈਖੈ । ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਵਸੈ ਘਟਿ
ਅੰਤਰਿ ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਪਾਵਣਿਆ ॥ ੮ ॥

↓ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ↓

ਇਹ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਚੌਥੇ ਗੁਰੂ ਸਨ, ਲਾਹੌਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ੨੦ ਕਤੱਕ ਸੰਮਤ ੧੫੯੧ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਅਤੇ ੧੫੩੪ ਈਸਵੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ, ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹਰਦਾਸ ਮੱਲ ਸੋਢੀ ਸੀ, ਚੁੰਨੀ ਮੰਡੀ ਵਿੱਚ ਜਨਮ ਅਸਥਾਨ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਜਨਮ ਦੀ ਜਗਾ ਹੈ, ਛੋਟੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਏਹਨਾਂ ਦਾ ਪਿਤਾ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਿਆ, ਅਰ ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਨਾਨੀ ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਾਬਰ ਦੇ ਪਿੰਡ ਲੈ ਗਈ। ਕਿਉਂਕਿ ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਮਾਤਾ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਕਾਲ ਵੱਸ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸੀ, ਇਹ ਇੱਕ ਯਤੀਮ ਨਿਮਾਣੇ (ਨਿਤਾਣੇ) ਲਾਹੌਰੋਂ ਗਏ ਸੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਯਤੀਮ ਬੱਚਾ ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਨੂੰ ਜਗਤ ਦਾ ਸੂਰਜ ਹੋਕੇ ਚਮਕੇਗਾ, ਅਰ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖੇਗਾ, ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਗੁਰੂ ਹੋਕੇ ਚੌਥਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਕਹਾਵੇਗਾ। ਘਰ ਗਰੀਬੀ ਸੀ, ਆਪ ਘੰਗਣੀਆਂ ਲਾਕੇ ਵੇਚਦੇ ਸਨ ਅਰ ਆਪਣਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਰੱਬ ਦੀ ਮੋਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਏਹਨਾਂ ਵੱਲ ਹੋਈ। ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਸਪੁੱਤ੍ਰੀ ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਦਾ ਵਿਵਾਹ ਏਹਨਾਂ ਨਾਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਵੇਰ ਕੀ ਸੀ, ਪਿਛਲੇ ਭਾਗ ਖੁਲ੍ਹ ਗਏ। ਏਨਾਂ ਵੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸੌਹਰਾ ਜਾਂ ਪਿਤਾ ਖਿਆਲ ਕਰਕੇ ਅਭਿਮਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਸਗੋਂ ਆਪਣੀ ਨਿਉਂਨਤਾ ਹਰ ਵੇਲੇ ਯਾਦ ਰੱਖਦੇ ਸਨ, ਅਰ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਟਹਿਲ ਸਿੱਖਾਂ ਵਾਂਗ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਅੰਤ ਏਸੇ ਟਹਿਲ ਤੋਂ ਗੁਰਿਆਈ ਪਾਈ, ਅਜੇਹੀ ਪਾਈ ਕਿ ਆਪਣੀ ਸੰਤਾਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਖਾਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਆਗਾਜ਼ਾ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਅਰ ਨਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਵਸਾਇਆ, ਜਿਸਦਾ ਨਾਉਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਾਮਦਾਸ ਪੁਰ ਪਿੱਛੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਹੋਇਆ।

ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਸਾਦੀ ਪਰ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਭਗਤੀ ਦੀ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਵੇਰ ਉੱਨਤੀ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਪੂਰਾ ਦਰਬਾਰ ਲਾਂਦੇ ਸਨ, ਮਾਇਆ ਬਹੁਤ ਚੜ੍ਹਦੀ ਸੀ, ਜੇਹੜੀ ਮਾਇਆ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਡਰਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵੜਦੀ,

ਏਥੇ ਮੀਂਹ ਵਾਂਗ ਵਰ੍ਹਦੀ ਸੀ। ਲੰਗਰ ਥਾਂ ਥਾਂ ਜਾਰੀ, ਸੰਗਤਾਂ ਲਈ ਗੁਰੂ ਕਾ ਬਾਜ਼ਾਰ ਬਣ ਗਿਆ, ਰਾਜਸ਼੍ਰੀ ਵਰਤਾਰਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਪੰਡਿਤ ਤੇ ਗੁਣਵਾਨ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋਲ ਆਉਂਦੇ ਸਨ, ਏਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਵਿੱਦਯਾ ਦਾ ਰੰਗ ਦੇਣ ਲਈ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੀ ਵਿਚ ਵਿਚ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ। ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਚੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਗਿਣਤੀ ਥੋੜੀ ਹੈ, ਕੁਝਕੁ ਸ਼ਬਦ ਹੇਠ ਲਿਖਦੇ ਹਾਂ :-

ਸੁਹੀ ਮਹਲਾ ੪

ਤੂੰ ਕਰਤਾ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਆਪੇ ਜਾਣਹਿ ਕਿਆ ਤੁਧੁ ਪਹਿ ਆਖਿ
ਸੁਣਾਈਐ। ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਤੁਧੁ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਸੂਝੈ ਜੇਹਾ ਕੇ ਕਰੇ ਤੇਹਾ
ਕੇ ਪਾਈਐ ॥ ੧ ॥ ਮੇਰੇ ਸਾਹਿਬ ਤੂੰ ਅੰਤਰ ਕੀ ਬਿਧਿ ਜਾਣਹਿ।
ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਤੁਧੁ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਸੂਝੈ ਤੁਧੁ ਭਾਵੈ ਤਿਵੈ ਬੁਲਾਵਹਿ ॥
੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਸਭੁ ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਸਰੀਰੁ ਹਰਿ ਕੀਆ ਵਿਚਿ
ਦੇਹੀ ਮਾਨੁਖ ਭਗਤਿ ਕਰਾਈ। ਇਕਨਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੇਲਿ ਸੁਖੁ
ਦੇਵਹਿ ਇਕਿ ਮਨਮੁਖਿ ਧੰਧੁ ਪਿਟਾਈ ॥ ੨ ॥ ਸਭੁ ਕੇ ਤੇਰਾ
ਤੂੰ ਸਭਨਾ ਕਾ ਮੇਰੇ ਕਰਤੇ ਤੁਧੁ ਸਭਨਾ ਸਿਰਿ ਲਿਖਿਆ ਲੇਖੁ।
ਜੇਹੀ ਤੂੰ ਨਦਰਿ ਕਰਹਿ ਤੇਹਾ ਕੇ ਹੋਵੈ ਬਿਨੁ ਨਦਰੀ ਨਾਹੀ ਕੇ
ਭੇਖ ॥ ੩ ॥ ਤੇਰੀ ਵਡਿਆਈ ਤੂੰ ਹੈ ਜਾਣਹਿ ਸਭੁ ਤੁਧਨੋ ਨਿਤ
ਧਿਆਏ। ਜਿਸਨੋ ਤੁਧੁ ਭਾਵੈ ਤਿਸਨੋ ਤੂੰ ਮੇਲਹਿ ਜਨ ਨਾਨਕ ਸੋ
ਬਾਇ ਪਾਏ ॥ ੪ ॥

ਸੁਹੀ ਮਹਲਾ ੪

ਜਿਨ ਕੈ ਅੰਤਰਿ ਵਸਿਆ ਮੇਰਾ ਹਰਿ ਹਰਿ ਤਿਨ ਕੇ ਸਭਿ ਰੋਗ
ਗਵਾਏ। ਤੇ ਮੁਕਤਿ ਭਏ ਜਿਨ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ਤਿਨ
ਪਵਿਤੁ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਏ ॥ ੧ ॥ ਮੇਰੇ ਰਾਮ ਹਰਿ ਜਨ ਅਰੋਗ
ਭਏ। ਗੁਰ ਬਚਨੀ ਜਿਨਾ ਜਪਿਆ ਮੇਰਾ ਹਰਿ ਹਰਿ ਤਿਨ ਕੇ
ਹਉਮੈ ਰੋਗ ਗਏ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨ ਮਹਾ ਦੇਉ
ਤੂੰ ਗੁਣ ਰੋਗੀ ਵਿਚਿ ਹਉਮੈ ਕਾਰ ਕਮਾਈ। ਜਿਨਿ ਕੀਏ ਤਿਸਹਿ
ਨ ਚੇਤਹਿ ਬਪੁੜੇ ਹਰਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੋਝੀ ਪਾਈ ॥ ੨ ॥ ਹਉਮੈ
ਰੋਗਿ ਸਭ ਜਗਤੁ ਬਿਆਪਿਆ ਤਿਨ ਕਉ ਜਨਮ ਮਰਣ ਦੁਖੁ
ਭਾਰੀ ॥ ੨ ॥ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਕੇ ਵਿਰਲਾ ਛੂਟੈ ਤਿਸੁ ਜਨੁ ਕਉ
ਹਉ ਬਲਿਹਾਰੀ ॥ ੪ ॥ ਜਿਨਿ ਸਿਸਟਿ ਸਾਜੀ ਸੋਈ ਹਰਿ ਜਾਣੈ
ਤਾਕਾ ਰੂਪੁ ਅਪਾਰੋ। ਨਾਨਕ ਆਪੇ ਵੇਖਿ ਹਰਿ ਬਿਗਸੈ
ਗੁਰਮੁਖਿ ਬ੍ਰਹਮ ਬੀਚਾਰੋ ॥ ੪ ॥

ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੪

ਆਇ ਪੁਰਖੁ ਅਪਰੰਪਰੁ ਆਪੇ । ਆਪੇ ਬਾਪੇ ਬਾਪਿ ਉਬਾਪੇ ।
 ਸਭ ਮਹਿ ਵਰਤੈ ਏਕੈ ਸੋਈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੋਭਾ ਪਾਵਣਿਆ ॥ ੧ ॥
 ਹਉ ਵਾਰੀ ਜੀਉ ਵਾਰੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵਣਿਆ । ਤਿਸੁ
 ਰੂਪੁ ਨ ਰੇਖਿਆ ਘਟਿ ਘਟਿ ਦੇਖਿਆ ਗੁਰਮੁਖਿ ਅਲਖੁ
 ਲਖਾਵਣਿਆ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਤੂ ਦਇਆਲੁ ਕਿਰਪਾਲੁ ਪ੍ਰਭੁ
 ਸੋਈ । ਤੁਧੁ ਬਿਨ ਦੂਜਾ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ । ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੁ ਕਰੇ
 ਨਾਮੁ ਦੇਵੈ ਨਾਮੇ ਨਾਮਿ ਸਮਾਵਣਿਆ ॥ ੨ ॥ ਤੂੰ ਆਪੇ ਸਚਾ
 ਸਿਰਜਣ ਹਾਰਾ । ਭਗਤੀ ਭਰੇ ਤੇਰੇ ਭੰਡਾਰਾ । ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ
 ਮਿਲੈ ਮਨੁ ਭੀਜੈ ਸਹਜਿ ਸਮਾਧਿ ਲਗਾਵਣਿਆ ॥ ੩ ॥
 ਅਨਦਿਨੁ ਗੁਣ ਗਾਵਾ ਪ੍ਰਭ ਤੇਰੇ । ਤੁਧੁ ਸਾਲਾਹੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਮੇਰੇ ।
 ਤੁਧੁ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ਜਾਚਾ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਤੂੰ
 ਪਾਵਣਿਆ ॥ ੪ ॥ ਅਗਮੁ ਅਗੋਚਰੁ ਮਿਤਿ ਨਹੀ ਪਾਈ ।
 ਅਪਣੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਹਿ ਤੂੰ ਲੈਹਿ ਮਿਲਾਈ । ਪੂਰੈ ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ
 ਧਿਆਈਐ ਸਬਦੁ ਸੇਵਿ ਮੁਖੁ ਪਾਵਣਿਆ ॥ ੫ ॥ ਰਸਨਾ ਗੁਣ
 ਵੰਤੀ ਗੁਣ ਗਾਵੈ । ਨਾਮੁ ਸਲਾਹੇ ਸਚੇ ਭਾਵੈ । ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਦਾ
 ਰਹੈ ਰੰਗਿ ਰਾਤੀ ਮਿਲਿ ਸਚੇ ਸੋਭਾ ਪਾਵਣਿਆ ॥ ੬ ॥ ਮਨਮੁਖ
 ਕਰਮ ਕਰੇ ਅਹੰਕਾਰੀ । ਜੁਐ ਜਨਮੁ ਸਭ ਬਾਜੀ ਹਾਰੀ । ਅੰਤਰਿ
 ਲੋਭੁ ਮਹਾ ਗੁਬਾਰਾ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਆਵਣਿ ਜਾਵਣਿਆ ॥ ੭ ॥
 ਆਪੇ ਕਰਤਾ ਦੇ ਵਡਿਆਈ । ਜਿਨ ਕਉ ਆਪਿ ਲਿਖਤੁ ਧੁਰਿ
 ਪਾਈ । ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਮਿਲੈ ਭਉ ਭੰਜਨੁ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਸੁਖੁ
 ਪਾਵਣਿਆ ॥ ੮ ॥

ਕਹੀ ਸੋਹਣੀ ਧਾਰਨਾ ਹੈ, ਕਹੀ ਮਿੱਠੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ, ਰਾਗ ਵਿੱਚ
 ਗਾਵੀਏ ਤਾਂ ਮਨ ਨੂੰ ਬੱਟ ਖਿੱਚ ਲਵੇ, ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ ਡੋਬਾ ਦੇ ਦੇਵੇ, ਇਹ
 ਕਹੀਦੀ ਹੈ ਸੱਚੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਬਾਣੀ । ਹੋਰ ਸੁਣੋ :-

ਗਉੜੀ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੪

ਆਉ ਸਖੀ ਗੁਣ ਕਾਮਣ ਕਰੀਹਾ ਜੀਉ । ਮਿਲਿ ਸੰਤੁ ਜਨਾ
 ਰੰਗੁ ਮਾਣਹਿ ਚਲੀਆ ਜੀਉ । ਗੁਰ ਦੀਪਕੁ ਗਿਆਨੁ ਸਦਾ
 ਮਨਿ ਬਲੀਆ ਜੀਉ । ਹਰਿ ਤੁਠੈ ਢੁਲਿ ਢੁਲਿ ਮਿਲੀਆ ਜੀਉ ।
 ॥ ੧ ॥ ਮੇਰੈ ਮਨਿ ਤਨਿ ਪ੍ਰੇਮੁ ਲਗਾ ਹਰਿ ਵੇਲੇ ਜੀਉ । ਮੈ ਮੇਲੇ
 ਮਿਤੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਵੇਚੇਲੇ ਜੀਉ । ਮਨੁ ਦੇਵਾ ਸੰਤਾ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਲੇ
 ਜੀਉ । ਹਰਿ ਵਿਦਰਿਅਹੁ ਸਦਾ ਘੋਲੇ ਜੀਉ ॥ ੨ ॥ ਵਸੁ ਮੇਰੇ

ਪਿਆਰਿਆ ਵਸੁ ਮੇਰੇ ਗੋਵਿੰਦਾ ਹਰਿ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਮਨੁ ਵਸੁ
ਜੀਉ । ਮਨਿ ਚਿੰਦਿਅੜਾ ਫਲੁ ਪਾਇਆ ਮੇਰੇ ਗੋਵਿੰਦਾ ਗੁਰੁ
ਪੂਰਾ ਵੇਖਿ ਵਿਗਸੁ ਜੀਉ । ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਮਿਲਿਆ ਸੁਹਾਗਣੀ ਮੇਰੇ
ਗੋਵਿੰਦਾ ਮਨ ਅਨ ਦਿਨ ਅਨਦ ਰਹਸੁ ਜੀਉ । ਹਰਿ ਪਾਇਅੜਾ
ਵਡਭਾਗੀਈ ਮੇਰ ਗੋਵਿੰਦਾ ਨਿਤ ਲੈ ਲਾਹਾ ਮਨਿ ਹਸੁ ਜੀਉ ॥੩॥
ਹਰਿ ਆਪਿ ਪਉਪਾਏ ਹਰਿ ਆਪੇ ਵੇਖੈ ਹਰਿ ਆਪੇ ਕਾਰੈ ਲਾਇਆ
ਜੀਉ । ਇਕਿ ਖਾਵਹਿ ਬਖਸਹਿ ਤੋਟਿ ਨ ਆਵੈ ਇਕਨਾ ਫਕਾ
ਪਾਇਆ ਜੀਉ । ਇਕ ਰਾਜੇ ਤਖਤਿ ਬਹਹਿ ਨਿਤ ਸੁਖੀਏ ਇਕਾਨ
ਭਿਖਮੰਗਾਇਆ ਜੀਉ । ਸਭ ਇਕੋ ਸਬਦੁ ਵਰਤਦਾ ਮੇਰੇ ਗੋਵਿੰਦਾ
ਜਨ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ਜੀਉ ॥ ੪ ॥

ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੪

ਆਵਹੁ ਭੈਣੇ ਤੁਸੀ ਮਿਲਹੁ ਪਿਆਰੀਆ । ਜੋ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰੀਤਮੁ
ਦਸੇ ਤਿਸ ਕੈ ਹਉ ਵਾਰੀਆ । ਮਿਲਿ ਸਤਸੰਗਤਿ ਲਧਾ ਹਰਿ
ਸਜਣੁ ਹਉ ਸਤਿਗੁਰ ਵਿਟਹੁ ਘੁਮਾਈਆ ਜੀਉ ॥ ੧ ॥ ਜਹ ਜਹ
ਦੇਖਾ ਤਹ ਤਹ ਸੁਆਮੀ । ਤੂੰ ਘਟਿ ਘਟਿ ਰਵਿਆ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ।
ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਹਰਿ ਨਾਲਿ ਦਿਖਾਲਿਆ ਹਉ ਸਤਿਗੁਰ ਵਿਟਹੁ
ਸਦਵਾਰਿਆ ਜੀਉ ॥ ੨ ॥ ਏਕੋ ਪਵਣੁ ਮਾਟੀ ਸਭ ਏਕਾ ਸਭ
ਏਕਾ ਜੋਤਿ ਸਬਾਈਆ । ਸਭਿ ਏਕਾ ਜੋਤਿ ਵਰਤੈ ਭਿਨਿ ਭਿਨਿ
ਨ ਰਲਈ ਕਿਸੈ ਦੀ ਰਲਾਈਆ । ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਇਕੁ ਨਦਰੀ
ਆਇਆ ਹਉ ਸਤਿਗੁਰ ਵਿਟਹੁ ਵਤਾਇਆ ਜੀਉ ॥ ੩ ॥
ਜਨ ਨਾਨਕ ਬੋਲੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ । ਗੁਰ ਸਿਖਾ ਕੇ ਮਨ ਪਿਆਰੀ
ਭਾਣੀ । ਉਪਦੇਸੁ ਕਰੈ ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਪਰ
ਉਪਕਾਰੀਆ ਜੀਉ ॥ ੪ ॥

ਏਕਤਾ ਦੇ ਘਰ ਤਾਰ ਵੱਜਦੀ ਹੈ ਪਰ ਭਗਤੀ ਭਾਵ ।

ਗਉੜੀ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੪

ਮਨ ਮਾਹੀ ਮਨ ਮਾਹੀ ਮੇਰੇ ਗੋਵਿੰਦਾ ਹਰਿ ਰੰਗਿ ਰਤਾ ਮਨ ਮਾਹੀ
ਜੀਉ । ਹਰਿ ਰੰਗਿ ਨਾਲਿ ਨ ਲਖੀਐ ਮੇਰੇ ਗੋਵਿੰਦਾ ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ
ਅਲਖੁ ਲਖਾਹੀ ਜੀਉ । ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਪਰਗਾਸਿਆ ਮੇਰੇ
ਗੋਵਿੰਦਾ ਸਭ ਦਾਲਦ ਦੁਖ ਲਹ ਜਾਹੀ ਜੀਉ । ਹਰਿ ਪਦੁ ਉਤਮ
ਪਾਇਆ ਮੇਰੇ ਗੋਵਿੰਦਾ ਵਡਭਾਗੀ ਨਾਮਿ ਸਮਾਹੀ ਜੀਉ ॥ ੧ ॥
ਨੈਣੀ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰਿਆ ਨੈਣੀ ਮੇਰੇ ਗੋਵਿੰਦਾ ਕਿਨੈ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ
ਭਿਠੜਾ ਨੈਣੀ ਜੀਉ । ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਤਨੁ ਬਹੁਤੁ ਬੈਰਾਗਿਆ ਮੇਰੇ

ਗੋਵਿੰਦਾ ਹਰਿ ਬਾਬਹੁ ਧਨ ਕੁਮਲੈਣੀ ਜੀਉ । ਸੰਤ ਜਨਾ ਮਿਲਿ
 ਪਾਇਆ ਮੇਰੇ ਗੋਵਿੰਦਾ ਮੇਰਾ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਸਜਣੁ ਸੈਣੀ ਜੀਉ ।
 ਹਰਿ ਆਇ ਮਿਲਿਆ ਜਗ ਜੀਵਨੁ ਮੇਰੇ ਗੋਵਿੰਦਾ ਮੈ ਸੁਖਿ
 ਵਿਗਾਣੀ ਰੈਣੀ ਜੀਉ ॥ ੨ ॥ ਮੈ ਮੇਲਹੁ ਸੰਤ ਮੇਰਾ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ
 ਸਜਣੁ ਮੈ ਮਨਿ ਤਨਿ ਭੁਖ ਲਗਾਈਆ ਜੀਉ । ਹਉ ਰਹਿ ਨ
 ਸਕਉ ਬਿਨੁ ਦੇਖੇ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਮੈ ਅੰਤਰਿ ਬਿਰਹੁ ਹਰਿ ਲਾਈਆ
 ਜੀਉ । ਹਰਿ ਰਾਇਆ ਮੇਰਾ ਸਜਣੁ ਪਿਆਰਾ ਗੁਰੁ ਮੇਲੇ ਮੇਰਾ
 ਮਨੁ ਜੀਵਾਈਆ ਜੀਉ । ਮੇਰੈ ਮਨਿ ਤਨਿ ਆਸਾ ਪੂਰੀਆ
 ਮੇਰੇ ਗੋਵਿੰਦਾ ਹਰਿ ਮਿਲਿਆ ਮਨਿ ਵਾਧਾਈਆ ਜੀਉ ॥ ੩ ॥
 ਵਾਰੀ ਮੇਰੇ ਗੋਵਿੰਦਾ ਵਾਰੀ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰਿਆ ਹਉ ਤੁਧੁ
 ਵਿਟਰਿਅਹੁ ਸਦ ਵਾਰੀ ਜੀਉ । ਮੇਰੈ ਮਨਿ ਤਨਿ ਪ੍ਰੇਮੁ ਪਿਰੰਮ ਕਾ
 ਮੇਰੇ ਗੋਵਿੰਦਾ ਹਰਿ ਪੁੰਜੀ ਰਾਖ ਹਮਾਰੀ ਜੀਉ । ਸਤਿਗੁਰੁ
 ਵਿਸਟੁ ਮੇਲਿ ਮੇਰੇ ਗੋਵਿੰਦਾ ਹਰਿ ਮੇਲਹੁ ਕਰਿ ਰੈਬਾਰੀ ਜੀਉ ।
 ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਦਇਆ ਕਰਿ ਪਾਇਆ ਮੇਰੇ ਗੋਵਿੰਦਾ ਜਨ ਨਾਨਕੁ
 ਸਰਣਿ ਤੁਮਾਰੀ ਜੀਉ ॥ ੪ ॥ ਤਥਾ:-

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੪

ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ ਪਿਆਰਾ ਆਪੇ ਆਪਿ ਅਪਾਹੁ । ਵਣਜਾਰਾ
 ਜਗੁ ਆਪਿ ਹੈ ਪਿਆਰਾ ਆਪੇ ਸਾਰਾ ਸਾਹੁ । ਆਪੇ ਵਣਜੁ
 ਵਾਪਾਰੀਆ ਪਿਆਰਾ ਆਪੇ ਸਚੁ ਵੇਸਾਹੁ ॥ ੧ ॥ ਜਪਿ ਮਨ ਹਰਿ
 ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਸਲਾਹੁ । ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਪਾਈਐ ਪਿਆਰਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ
 ਅਗਮ ਅਥਾਹੁ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਆਪੇ ਸੁਣਿ ਸਭ ਵੇਖਦਾ ਪਿਆਰਾ
 ਮੁਖਿ ਬੋਲੇ ਆਪਿ ਮੁਹਾਹੁ । ਆਪੇ ਉਝੜ ਪਾਇਦਾ ਪਿਆਰਾ
 ਆਪਿ ਵਿਖਾਲੇ ਰਾਹੁ । ਆਪੇ ਹੀ ਸਭੁ ਆਪਿ ਹੈ ਪਿਆਰਾ ਆਪੇ
 ਵੇਖਰਵਾਹੁ ॥ ੨ ॥ ਆਪੇ ਆਪਿ ਉਪਾਇਦਾ ਪਿਆਰਾ ਸਿਰਿ
 ਆਪੇ ਧੰਧੜੈ ਲਾਹੁ । ਆਪਿ ਕਰਾਏ ਸਾਖਤੀ ਪਿਆਰਾ ਆਪਿ
 ਮਾਰੇ ਮਰਿ ਜਾਹੁ । ਆਪੇ ਪਤਣੁ ਪਾਤਣੀ ਪਿਆਰਾ ਆਪੇ ਪਾਰਿ
 ਲੰਘਾਹੁ ॥ ੩ ॥ ਆਪੇ ਸਾਗਰੁ ਬੋਹਿਬਾ ਪਿਆਰਾ ਗੁਰੁ ਖੇਵਟੁ
 ਆਪਿ ਚਲਾਹੁ । ਆਪੇ ਹੀ ਚੜਿ ਲੰਘਦਾ ਪਿਆਰਾ ਕਰਿ ਚੋਜ
 ਵੇਖੈ ਪਾਤਿਸਾਹੁ । ਆਪੇ ਆਪਿ ਦਇਆਲੁ ਹੈ ਪਿਆਰਾ ਜਨ
 ਨਾਨਕ ਬਖਸਿ ਮਿਲਾਹੁ ॥ ੪ ॥

ਕਹੇ ਉੱਚੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਤੇ ਏਕਤਾ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਵਾਕ ਹਨ ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਗੁਰੂ ਹੋਏ ਹਨ, ਏਹ ਮਹਾਤਮਾ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਸਾਹਬਜ਼ਾਦੇ ਸਨ। ਏਹ ਸੰਮਤ ੧੬੨੦ ਬਿੜਮੀ ਮੁਤਾਬਕ ਸੰਨ ੧੫੫੪ ਈਃ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ, ਏਹ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੁਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲਾਇਕ ਅਰ ਸਾਧੂ ਬ੍ਰਿਤੀ ਸਨ। ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਮੱਤੇ ਅਰ ਰੂਹਾਨੀ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੱਤੇ। ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਤਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਇਛਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਸੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਸੀ। ਵਡੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਬਹਾਨੇ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਭਿਜਵਾ ਦਿਤਾ ਅਰ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਕੋਲੋਂ ਅਖਵਾ ਦਿਤਾ ਕਿ ਜਦ ਤਕ ਅਸੀ ਨਾਂ ਸੱਦੀਏ ਅੰਣਾ ਨਹੀਂ। ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਹੋ ਗਿਆ ਕੋਈ ਬੁਲਾਵਾ ਨਾ ਹੋਇਆ, ਏਹ ਲੱਗੇ ਲਾਹੌਰ ਘਬਰਾਣ। ਏਹਨਾਂ ਨੇ ਇਕ ਚਿਠੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਲਿਖੀਃ—

ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫

ਮੇਰਾ ਮਨ ਲੋਚੈ ਗੁਰੁ ਦਰਸਨੁ ਤਾਈ। ਬਿਲਪ ਕਰੇ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਕੀ ਨਿਆਈ। ਤ੍ਰਿਖਾ ਨ ਉਤਰੈ ਸਾਤਿ ਨ ਆਵੈ ਬਿਨ ਦਰਸਨ ਸੰਤ ਪਿਆਰੇ ਜੀਉ। ਹਉ ਘੋਲੀ ਜੀਉ ਘੋਲਿ ਘੁਮਾਈ ਗੁਰ ਦਰਸਨ ਸੰਤ ਪਿਆਰੇ ਜੀਉ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥

ਏਹ ਚਿਠੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਤੱਕ ਨਾਂ ਪੁਜੀ, ਵਡੇ ਭਰਾ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਨੇ ਲੁਕਾ ਦਿਤੀ। ਜਦ ਫੇਰ ਉਡੀਕ ੨ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਥਕ ਗਏ ਤਾਂ ਫੇਰ ਲਿਖਿਆਃ—

ਤੇਰਾ ਮੁਖ ਸੁਗਵਾ ਜੀਉ ਸਹਜ ਪੁਨਿ ਬਾਣੀ। ਚਿਰ ਹੋਆ ਦੇਖੇ ਸਾਰਿੰਗ ਪਾਨੀ। ਧੰਨ ਸੁ ਦੇਸ ਜਹਾਂ ਤੂ ਵਸਿਆ ਮੇਰੇ ਸਜਣ ਮੀਤ ਮੁਰਾਰੇ ਜੀਉ। ਹਉ ਘੋਲੀ ਹਉ ਘੋਲਿ ਘੁਮਾਈ ਗੁਰ ਸਜਣ ਮੀਤ ਮੁਰਾਰੇ ਜੀਉ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥

ਏਹ ਚਿਠੀ ਵੀ ਪ੍ਰਿਥੀਚੰਦ ਨੇ ਲੁਕਾ ਦਿਤੀ, ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਨੇ ਤੀਜੀ ਚਿਠੀ ਲਿਖੀ ਅਰ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਤਾਕੀਦ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਹ ਚਿਠੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹਥ ਦੇਣੀਃ—

ਇਕ ਘੜੀ ਨ ਮਿਲਤੇ ਤਾ ਕਲਿਜਗੁ ਹੋਤਾ । ਹੁਣਿ ਕਦਿ
ਮਿਲੀਐ ਪ੍ਰਿਅ ਤੁਧੁ ਭਗਵੰਤਾ । ਮੋਹਿ ਰੈਣਿ ਨ ਵਿਹਾਵੈ ਨੀਚ
ਨ ਆਵੈ ਬਿਨੁ ਦੇਖੇ ਗੁਰ ਦਰਬਾਰੇ ਜੀਉ ॥੩॥ ਹਉ ਘੋਲੀ
ਜੀਉ ਘੋਲਿ ਘੁਮਾਈ ਤਿਸੁ ਸਚੇ ਗੁਰ ਦਰਬਾਰੇ ਜੀਉ ॥ਰਹਾਉ॥

ਇਹ ਚਿੱਠੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਹੱਥ ਮਿਲੀ, ਪੜ੍ਹੀ ਅਰ
ਤੀਜਾ ਅੰਕ ਦੇਖਕੇ ਚਿੱਤ ਵਿੱਚ ਪੁੱਤ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨੇ ਲਾਹਿਰ ਮਾਰੀ, ਪ੍ਰਿਥਵੀ
ਚੰਦ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਪਹਿਲੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਕਿੱਥੇ ਹਨ ? ਉਸਨੇ
ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਆਈਆਂ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇੱਕ ਸਿੱਖ
ਨੂੰ ਭੇਜ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਦਾ ਜਾਮਾਂ ਮੰਗਵਾਇਆ, ਅਰ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋਵੇਂ
ਚਿੱਠੀਆਂ ਕੱਢਕੇ ਵਖਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਲਜੱਤ ਹੋ ਗਿਆ,
ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਘੱਲ ਕੇ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ
ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ। ਜਦ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ
ਆਏ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਗਲ ਲਾਇਆ ਅਰ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਸ਼ਬਦ ਦੀ
ਚੌਥੀ ਪਉੜੀ ਵੀ ਆਖੋ, ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਚੌਥੀ ਪਉੜੀ
ਕਹੀ:-

ਭਾਗੁ ਹੋਆ ਗੁਰਿ ਸੰਤੁ ਮਿਲਾਇਆ । ਪੁਭੁ ਅਥਿਨਾਸੀ ਘਰਿ
ਮਹਿ ਪਾਇਆ । ਸੇਵ ਕਰੀ ਪਲੁ ਚਸਾ ਨ ਵਿਛੁੜਾ ਜਨ ਨਾਨਕ
ਦਾਸ ਤੁਮਾਰੇ ਜੀਉ ॥ ੪ ॥ ਹਉ ਘੋਲੀ ਜੀਉ ਘੋਲਿ ਘੁਮਾਈ
ਜਨ ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਤੁਮਾਰੇ ਜੀਉ ॥ ਰਹਾਉ ॥

ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਿਆਈ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ
ਦਿੱਤੀ, ਅਰ ਏਹ ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਗੱਦੀ ਤੇ
ਹੋਏ, ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਬੜਾ ਹੀ ਸ਼ੌਕ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ
ਜੀ ਵਿੱਚ ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਹੈ, ਕਵਿਤਾ ਪਿੰਗਲ
ਨਾਲ ਠੀਕ ਅਰ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਰੰਗ ਤੇ ਅਲਾਹੀ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਰੱਤੀ ਹੈ।
ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੀ ਢੇਰ ਵਰਤੀ ਹੈ।

ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸਾਰੀ ਦਾ ਬੜਾ ਸ਼ੌਕ ਸੀ, ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ
ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਮੰਦਰ ਤੇ ਸ਼੍ਰੋਵਰ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਿਆ, ਢੇਰ ਤਰਨ ਤਾਰਨ
ਵਸਾਇਆ ਅਰ ਵੱਡਾ ਸ਼੍ਰੋਵਰ ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਣਵਾਇਆ, ਸੰਤੋਖਸਰ
ਬਣਵਾਇਆ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕੰਮ ਏਹਨਾਂ ਦਾ ਆਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ
ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਬੜੀ ਹਿੰਮਤ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ
ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਅਕੱਠੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਅਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ
ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਲਾਭ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ, ਸਿੱਖਾਂ ਤੇ ਉਪਕਾਰ

ਚੜ੍ਹਾਇਆ, ਅਰ ਨਾਲ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਇੱਕ ਅਣਮੌਲ ਭੰਡਾਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ ੨੮੪੪੪ ਸ਼ਲੋਕ ਹਨ (ਜੇ ਇੱਕ ਸ਼ਲੋਕ ੧੬ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਮੰਨੀਏ)।

੨੧੦੬ ਸ਼ਬਦ ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ੧੪੧੬ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ੩੧੯ ਅਸ਼ੁਪਦੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ੮੨ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀਆਂ ੨੦੭ ਛੰਦ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ੭੧ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ੬੨ ਸੋਲਹੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ੨੪ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ੪੬੧ ਪਉੜੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ੧੦੭ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀਆਂ ੧੧੩੪ ਸ਼ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ੨੩੯ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਜੇ ਆਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਕਵੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਕੋਈ ਅਯੁਕਤ ਨਹੀਂ।

ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਬਣਾਣ ਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂਗੀਰ ਪਾਸ ਬੜੀਆਂ ਸ਼ਕੈਤਾਂ ਹੋਈਆਂ, ਪਰ ਬਣਿਆਂ ਕੁਝ ਨਾਂ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮੰਗਵਾਕੇ ਸੁਣਿਆਂ ਤੇ ਪਰਤਾਇਆ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਧਰਮਾਂ ਲਈ ਇੱਕੋ ਜੇਹੀ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਮਤ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਨਹੀਂ। ਕਾਜ਼ੀਆਂ ਤੇ ਮੁਲਾਣਿਆਂ ਨੇ ਜੋ ਦਾਵਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ ਵੇਦਾਂ ਦੇ ਤੇ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ, ਸਭ ਝੂਠਾ ਹੋਇਆ। ਜੇਹੜੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣੇ ਸਨ ਉਹ ਇਹ ਹਨ :-

ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫

ਕੋਈ ਬੋਲੈ ਰਾਮ ਰਾਮ ਕੋਈ ਖੁਦਾਇਕੋਈ ਸੇਵੈ ਗੁਸਈਆ ਕੋਈ ਅਲਾਹਿ ॥ ੧ ॥ ਕਾਰਣ ਕਰਣ ਕਰੀਮ। ਕਿਰਪਾ ਧਾਰਿ ਰਹੀਮ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਕੋਈ ਨਾਵੈ ਤੀਰਥਿ ਕੋਈ ਹਜ ਜਾਇ । ਕੋਈ ਕਰੈ ਪੂਜਾ ਕੋਈ ਸਿਰੁ ਨਿਵਾਇ ॥ ੨ ॥ ਕੋਈ ਪੜੈ ਬੇਦ ਕੋਈ ਕਤੇਬ। ਕੋਈ ਓਢੈ ਨੀਲ ਕੋਈ ਸੁਪੇਦ ॥ ੩ ॥ ਕੋਈ ਕਹੈ ਤੁਰਕੁ ਕੋਈ ਕਹੈ ਹਿੰਦੂ । ਕੋਈ ਬਾਛੈ ਭਿਸਤੁ ਕੋਈ ਸੁਰਗਿੰਦੂ ॥ ੪ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਜਿਨਿ ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਤਾ । ਪ੍ਰਭ ਸਾਹਿਬ ਕਾ ਤਿਨਿ ਭੇਦੁ ਜਾਤਾ ॥ ੫ ॥

ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੧

ਖਾਕ ਨੂਰ ਕਰਯੈ ਆਲਮ ਦੁਨੀਆਇ । ਅਸਮਾਨ ਜਿਮੀ ਢਰਖਤ ਆਬ ਪੈਦਾਇਸਿ ਖੁਦਾਇ ॥ ੧ ॥ ਬੰਦੇ ਚਸਮ ਦੀਓ ਫਨਾਇ । ਦੁਨੀਆ ਮੁਰਦਾਰ ਖੁਰਦਨੀ ਗਾਫਲ ਹਵਾਇ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਗੈਬਾਨ ਹੈਵਾਨ ਹਰਾਮ ਕੁਸਤਨੀ ਮੁਰਦਾਰ ਬਖੋ ਗਾਇ ।

ਦਿਲ ਕਬਜ ਕਬਜਾ ਕਾਦਰੇ ਦੋਜਕ ਸਜਾਇ ॥ ੨ ॥ ਵਲੀ
ਨਿਆਮਤਿ ਬਿਰਾਦਰਾ ਦਰਬਾਰ ਮਿਲਕ ਖਾਨਾਇ । ਜਬ ਅਜਰਾ
ਈਲੁ ਬਦਸਤਨੀ ਤਬ ਚਿ ਕਾਰੇ ਬਿਦਾਇ ॥੩॥ ਹਵਾਲ ਮਾਲੂਮੁ
ਕਰਦੈ ਪਾਕ ਅਲਾਹ । ਬੁਰੋ ਨਾਨਕ ਅਰਦਾਸਿ ਪੇਸਿ ਦਰਵੇਸ
ਬੰਦਾਹ ॥ ੪ ॥

ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਫਾਰਸੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਹੈ । ਇਹ ਸ਼ਬਦ
ਸੁਣਕੇ ਅਮੀਰ ਗ਼ਰੀਬ ਸੱਚੇ ਮੁਨਸਫ ਲੋਗ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ, ਪਰ
ਚੁਗਲਾਂ ਦੀ ਆਸ ਪੂਰੀ ਨਾਂ ਹੋਈ, ਅਰ ਚੰਦੂ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਇਹ
ਸ਼ਬਦ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਆਪ ਦੇ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਰੁਣ ਰੱਖਣਾ ਸੀ । ਤਦ
ਫੇਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਅਨੇਕ ਪੱਤੇ ਉਲਟਾਕੇ ਉਂਗਲ ਰੱਖ ਕੇ ਆਖਿਆ
ਕਿ ਐਥੋਂ ਪੜ੍ਹੋ ਤਾਂ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਆਇਆ :-

ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮਹਲਾ ੫

ਅਲਹ ਅਰਮ ਖੁਦਾਈ ਬੰਦੇ । ਛੋਡਿ ਖਿਆਲੁ ਦੁਨੀਆ ਕੈ
ਪੰਧੇ । ਹੋਇ ਪੈਖਾਕ ਫਕੀਰ ਮੁਸਾਫਰੁ ਇਹੁ ਦਰਵੇਸੁ ਕਬੂਲੁ
ਦਰਾ ॥ ੧ ॥ ਸਚੁ ਨਿਵਾਜ ਯਕੀਨ ਮੁਸਲਾ । ਮਨਸਾ ਮਾਰਿ
ਨਿਵਾਰਿਹੁ ਆਸਾ । ਦੇਹਿ ਮਸੀਤਿ ਮਨੁ ਮਉਲਾਣਾ ਕਲਮ
ਖੁਦਾਈ ਪਾਕੁ ਖਰਾ ॥ ੨ ॥ ਸਰਾ ਸਰੀਅਤਿ ਲੇ ਕੰਮਾਵਹਿ ।
ਤਰੀਕਤਿ ਤਰਕ ਬੋਜਿ ਟੋਲਾਵਹੁ । ਮਾਰਫਤਿ ਮਨੁ ਮਾਰਹ
ਅਬਦਾਲ ਮਿਲਹੁ ਹਕੀਕਤਿ ਜਿਤੁ ਫਿਰਿ ਨ ਮਰਾ ॥ ੩ ॥
ਕੁਰਾਣੁ ਕਤੇਬ ਦਿਲ ਮਾਹਿ ਕਮਾਹੀ । ਦਸ ਅਉਰਾਤ ਰਖਹੁ
ਬਦਰਾਹੀ । ਪੰਚ ਮਰਦ ਸਿਦਕਿ ਲੇ ਬਾਧਹੁ ਖੈਰਿ ਸਬੂਰੀ
ਕਬੂਲੁ ਪਰਾ ॥ ੪ ॥ ਮਕਾ ਮਿਹਰ ਰੋਜਾ ਪੈ ਖਾਕਾ । ਭਿਸਤੁ ਪੀਰ
ਲਫਜ ਕਮਾਇ ਅੰਦਾਜਾ । ਹੁਰ ਨੂਰ ਮੁਸਕੁ ਖੁਦਾਇਆ ਬੰਦਗੀ
ਅਲਹ ਅਲਾਹੁ ਜਰਾ ॥ ੫ ॥

ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੫

ਪਹਿਲੈ ਪਹਿਰੈ ਰੈਣਿ ਕੈ ਵਣਜਾਰਿਆ ਮਿਤ੍ਰਾ ਧਰਿ ਪਾਇ ਤਾ
ਉਦਰੈ ਮਾਹਿ । ਦਸੀ ਮਾਸੀ ਮਾਨਸੁ ਕੀਆ ਵਣਜਾਰਿਆ ਮਿਤ੍ਰਾ
ਕਰਿ ਮੁਹਲਤਿ ਕਰਮ ਕਮਾਹਿ । ਮੁਹਲਤਿ ਕਰਿ ਦੀਨੀ ਕਰਮ
ਕਮਾਣੇ ਜੈਸਾ ਲਿਖਤੁ ਧੁਰਿ ਪਾਇਆ । ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਭਾਈ ਸੁਤ
ਬਨਿਤਾ ਤਿਨ ਭੀਤਰਿ ਪ੍ਰਭੂ ਸੰਜੋਇਆ । ਕਰਮ ਸੁ ਕਰਮ
ਕਰਾਏ ਆਪੇ ਇਸੁ ਜੰਤੈ ਵਸਿ ਕਿਛੁ ਨਾਹਿ । ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਪਾਣੀ
ਪਹਿਲੈ ਪਹਿਰੈ ਧਰਿ ਪਾਇ ਤਾ ਉਦਰੈ ਮਾਹਿ ॥ ੧ ॥ ਦੂਜੈ

ਪਹਿਰੈ ਚੈਣਿ ਕੈ ਵਣਜਾਰਿਆ ਮਿਤ੍ਰਾ ਭਰਿ ਜੁਆਨੀ ਲਹੜੀ
 ਦੇਇ । ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਨ ਪਛਾਣਈ ਵਣਜਾਰਿਆ ਮਿਤ੍ਰਾ ਮਨੁ ਮਤਾ
 ਅਹੰਮੋਇ । ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਨ ਪਛਾਣੈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਆਗੈ ਪੰਥੁ ਕਰਾਰਾ ।
 ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਕਬਹੁ ਨ ਸੇਵਿਆ ਸਿਰਿ ਠਾਢੇ ਜਮ ਜੰਦਾਰਾ ।
 ਧਰਮ ਰਾਇ ਜਬ ਪਕਰਸਿ ਬਵਰੇ ਤਬ ਕਿਆ ਜਬਾਬੁ ਕਰੇਇ ।
 ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਦੂਜੈ ਪਹਿਰੈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਭਰਿ ਜੋਬਨੁ ਲਹਰੀ
 ਦੇਇ ॥ ੨ ॥

ਸ਼ਬਦ ਸਾਰੇ ਮਤ ਮਤਾਂਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਬਗ਼ਾੜਿਆਂ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਤੇ
 ਨਿਰਪੱਖ ਸੱਚਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੱਕ ਕੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ ।

ਅਕਬਰ ਦਾ ਪੁੱਤ੍ਰ ਜਹਾਂਗੀਰ ਤਖਤ ਤੇ ਬੈਠਾ ਅਰ ਚੰਦੂ ਲਾਲ
 ਉਸਦਾ ਦੀਵਾਨ ਸੀ, ਇਸ ਚੰਦੂ ਲਾਲ ਦਾ ਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਵੈਰ ਸੀ, ਕਾਰਨ
 ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਚੰਦੂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਧੀ ਦੀ ਕੁੜਮਾਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸੁਪੁੱਤ੍ਰ
 ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਇ ਜੀ ਲਈ ਘੱਲੀ ਸੀ, ਪਰ ਸੰਗਤ ਦੇ ਏਹ ਕਹਿਣ
 ਤੇ 'ਕਿ ਚੰਦੂ ਨੇ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸਦਾ ਸਾਕ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ
 ਚਾਹੀਏ' ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਚੰਦੂ ਦੀ ਲੜਕੀ ਦੀ ਕੁੜਮਾਈ ਮੌੜ ਦਿੱਤੀ
 ਤੇ ਸੰਗਤ ਦਾ ਵਾਕ ਅਟੱਲ ਰੱਖਿਆ । ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਚੰਦੂ ਨੇ ਹਾਨੀ
 ਜਾਣਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਵੈਰ ਅਰੰਭਿਆ, ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦਾ
 ਵੱਡਾ ਪੁੱਤ੍ਰ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਕੋਲੋਂ ਭਾਂਜ ਖਾਕੇ ਨੱਸਦਾ ਹੋਇਆ ਤਰਨ
 ਤਾਰਨ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਤੰਗ ਵੇਖਕੇ ਆਪਣੇ ਲੰਗਰ
 ਵਿੱਚੋਂ ਰਸਦਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ । ਏਹ ਵੀ ਚੰਦੂ ਨੇ ਰੁਗਲੀ ਖਾਧੀ ਕਿ ਗੁਰੂਜੀਨੇ
 ਸ਼ਾਹੀ ਦੁਸ਼ਮਨ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਏਹ ਵੀ ਆਖਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ
 ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਗਰੰਥ ਰਚਿਆ ਹੈ ਓਹ ਵੇਦਾਂ ਤੇ ਕੁਰਾਨ ਤੋਂ
 ਵੱਖਰਾ ਹੈ, ਅਰ ਦੋਹਾਂ ਕੌਮਾਂ ਵਿੱਚ ਫਸਾਦ ਪਵਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂਗੀਰ
 ਨੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਮੰਗਵਾਇਆ, ਸ਼ਬਦ ਸੁਣੇ ਪਰ ਕੁਝ ਵੈਰ
 ਵਿਰੋਧ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਆਇਆ, ਪਰ ਖੁਸ਼ਰੋ ਨੂੰ ਮਦਦ ਦੇਣ ਦੇ ਕਾਰਨ
 ਜਰਮਾਨਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਅਰ ਚੰਦੂ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਲੇ ਵਿੱਚ ਕੈਦ
 ਕਰ ਰੱਖਿਆ, ਅਰ ਹੱਦ ਦਰਜੇ ਦੀਆਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਤੱਤੇ
 ਤਵਿਆਂ ਤੇ ਬਠਾਇਆ, ਤੱਤੀ ਰੇਤ ਦੇਹੀ ਤੇ ਪਾਈ । ਏਸ ਦੁਸ਼ਟ ਨੇ ਬੜੇ
 ਤਸੀਹੇ ਦਿੱਤੇ । ਮੀਆਂਮੀਰ ਫਕੀਰ ਵੀ ਵੇਖਕੇ ਕੰਥ ਉਠਿਆ, ਅਰ
 ਸਤਗੁਰਾਂ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜੇ ਆਖੋ ਤਾਂ ਏਹਨਾਂ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਨਾਸ
 ਕਰ ਦਿਆਂ, ਪਰ ਗੰਭੀਰ ਤੇ ਮੌਤ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਾਂ ਸਮਝਣ ਵਾਲੇ ਤੱਤਵੇਤਾ
 ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਫਕੀਰ ਦਾ ਕੰਮ ਭਾਣਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ।

ਏਹ ਬਚਨ ਹਨ :- “ਜੋ ਵਰਤਾਇ ਸਾਈ ਜੁਗਤਿ” “ਜਹ ਬੈਸਾਲਹਿ ਤਹਿ
ਬੈਸਹਿ ਸੁਆਮੀ।” “ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸਦਾ ਨਿਰਲੇਪ । ਜੈਸੇ ਜਲ
ਮਹਿ ਕਮਲੁ ਅਲੇਪੁ” ।

ਅਖੀਰ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਅੰਤ ਸਮਾਂ ਨੇੜੇ ਤੱਕ ਕੇ ਅਰ ਸਿੱਖਾਂ
ਦੇ ਕਲੇਸ਼ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਦਿਨ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਰਾਵੀ ਤੇ ਅਸ਼ਨਾਨ
ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮੰਗੀ, ਅਰ ਉਸੇ ਥਾਂ ਜਲ ਵਿੱਚ ਹੀ ਲੋਪ ਹੋ ਗਏ ।
ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਦੱਸ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ
ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੇਰ ਹੈ, ਬੋਲੀ ਕਿਧਰੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪਥ
ਬਹੁਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੈ । ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦੀਆਂ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸੈਂਦੀਆਂ
ਇਹ ਹਨ :-

ਸੁਖਮਨੀ, ਬਾਵਨ ਅੱਖਰੀ, ਬਾਰਾਮਾਹ ਮਾਝ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਸਲੋਕ
ਅਰ ਅਨੇਕ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਸਲੋਕ ਵੰਨਗੀ ਲਈ ਬੋੜੇ ਜਹੇ ਲਿਖਦੇ ਹਾਂ:-

ਰਾਗ ਗੁਜਰੀ ਮਹਲਾ ੫

ਕਾਹੇ ਰੇ ਮਨ ਚਿਤਵਹਿ ਉਦਮੁ ਜਾ ਆਹਰਿ ਹਰਿ ਜੀਉ ਪਰਿਆ
। ਸੈਲ ਪਥਰ ਮਹਿ ਜੰਤ ਉਪਾਏ ਤਾਕਾ ਰਿਜਕੁ ਆਗੈ ਕਰਿ
ਧਰਿਆ ॥ ੧ ॥ ਮੇਰੇ ਮਾਧਉ ਜੀ ਸਤ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲੇ ਸੁ ਤਰਿਆ ।
ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਇਆ ਸੁਕੇ ਕਾਸਟ ਹਰਿਆ ॥ ੧॥
ਰਹਾਉ ॥ ਜਨਨਿ ਪਿਤਾ ਲੋਕ ਸੁਤ ਬਨਿਤਾ ਕੋਇ ਨ ਕਿਸ ਕੀ
ਧਰਿਆ । ਸਿਰਿ ਸਿਰਿ ਰਿਜਕੁ ਸੰਬਾਹੇ ਠਾਕੁਰ ਕਾਹੇ ਮਨ
ਭਉ ਕਰਿਆ ॥ ੨ ॥

ਬਾਰਾਮਾਹ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੪

ਕਿਰਤਿ ਕਰਮ ਕੇ ਵੀਛੁੜੇ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਮੇਲਹੁ ਰਾਮ । ਚਾਰਿ
ਕੰਟ ਦਹਿ ਦਿਸਿ ਭਰਮੇ ਬਕਿ ਆਏ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਸਾਮ । ਧੇਨੁ ਦੁਧੈ
ਤੇ ਬਾਹਰੀ ਕਿਤੈ ਨ ਆਵੈ ਕਾਮ । ਜਲ ਬਿਨੁ ਸਾਖ ਕੁਮਲਾਵਤੀ
ਉਪਜਹਿ ਨਾਹੀ ਦਾਮ । ਹਰਿ ਨਾਹਨ ਮਿਲੀਐ ਸਾਜਨੈ ਕਤ
ਪਾਈਐ ਬਿਸਰਾਮ । ਜਿਤੁ ਘਰਿ ਹਰਿ ਕੰਤੁ ਨ ਪ੍ਰਗਟਈ ਭਠਿ
ਨਗਰ ਸੇ ਗ੍ਰਾਮ । ਸਰਬ ਸੀਗਾਰ ਤੰਬੋਲ ਰਸੁ ਸਣੁ ਦੇਹੀ ਸਭ
ਖਾਮ । ਪ੍ਰਭ ਸੁਆਮੀ ਕੰਤ ਵਿਹੂਣੀਆ ਮੀਤ ਸਜਣ ਸਭ ਜਾਮ ।
ਨਾਨਕ ਕੀ ਬੇਨੰਤੀਆ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਦੀਜੈ ਨਾਮੁ । ਹਰਿ ਮੇਲਹੁ
ਸੁਆਮੀ ਸੰਗਿ ਪ੍ਰਭ ਜਿਸਕਾ ਨਿਹਚਲ ਧਾਮ ॥ ੧ ॥

ਭਾਦੁਇ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਣੀਆ ਦੂਜੈ ਲਗਾ ਹੇਤਿ ਲਖ ਸੀਗਾਰਿ
ਬਣਾਇਆ ਕਾਰਜਿ ਨਾਹੀ ਕੇਤੁ । ਜਿਤੁ ਦਿਨੁ ਦੇਹ ਬਿਨਸੀ

ਤਿਤ ਵੇਲੈ ਕਹਸਨਿ ਪ੍ਰੇਤੁ । ਪਕੜਿ ਚਲਾਇਨਿ ਦੁਤ ਜਮ
ਕਿਸੈ ਨ ਦੇਨੀ ਭੇਤੁ । ਛਡਿ ਖੜੋਤੇ ਖਿਨੈ ਮਾਹਿ ਜਿਨ ਸਿਉ ਲਗਾ
ਹੋਤੁ । ਹਥ ਮਰੋੜੈ ਤਨੁ ਕਪੈ ਸਿਆਹਹੁ ਹੋਆ ਸੇਤੁ । ਜੇਹਾ ਬੀਜੈ
ਸੇ ਲੁਣੈ ਕਰਮਾ ਸੰਦੜਾ ਖੇਤੁ । ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭ ਸਰਣਾਗਤੀ ਚਰਣ
ਬੋਹਿਥ ਪ੍ਰਭ ਦੇਤੁ । ਸੇ ਭਾਦਇ ਨਰਕ ਨ ਪਾਈਅਹਿ ਗੁਰੁ ਰਖਣ
ਵਾਲਾ ਹੋਤੁ ॥ ੭ ॥

ਕਤਿਕ ਕਰਮ ਕਮਾਵਣੇ ਦੋਸੁ ਨ ਕਾਹੂ ਜੋਗੁ । ਪਰਮੇਸਰ ਤੇ
ਭੁਲਿਆਂ ਵਿਆਪਨਿ ਸਭੇ ਰੋਗੁ । ਵੇ ਮੁਖੁ ਹੋਏ ਰਾਮ ਤੇ ਲਗਨਿ
ਜਨਮ ਵਿਜੋਗੁ । ਖਿਨ ਮਹਿ ਕਉੜੇ ਹੋਇ ਗਏ ਜਿਤੜੇ ਮਾਇਆ
ਭੋਗੁ । ਵਿਚੁ ਨ ਕੋਈ ਕਰਿ ਸਕੈ ਕਿਸਬੈ ਰੋਵਹਿ ਰੋਜੁ । ਕੀਤਾ
ਕਿਛੁ ਨ ਹੋਵਈ ਲਿਖਿਆ ਧਰਿ ਸੰਜੋਗੁ । ਵਡਭਾਗੀ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭ
ਮਿਲੈ ਤਾਂ ਉਤਰਹਿ ਸਭਿ ਬਿਓਗੁ । ਨਾਨਕ ਕਉ ਪ੍ਰਭ ਰਾਖਿ ਲੈ
ਮੇਰੇ ਸਾਹਿਬ ਬੰਦੀ ਮੋਚੁ । ਕਤਿਕ ਹੋਵੈ ਸਾਧ ਸੰਗੁ ਬਿਨਸਹਿ
ਸਭੇ ਮੋਚੁ ॥ ੮ ॥

ਮੰਘਿਰਿ ਮਾਹਿ ਸੋਹੰਦੀਆ ਹਰਿ ਪਿਰ ਸੰਗਿ ਬੈਠੜੀਆਹੁ ।
ਤਿਨ ਕੀ ਸੋਭਾ ਕਿਆ ਗਣੀ ਜਿ ਸਾਹਿਬ ਮੇਲੜੀਆਹੁ । ਤਨੁ
ਮਨੁ ਮਉਲਿਆ ਰਾਮ ਸਿਉ ਸੰਗਿ ਸਾਧ ਸਹੇਲੜੀਆਹੁ ।
ਸਾਧ ਜਨਾ ਤੇ ਬਾਹਰੀ ਸੇ ਰਹਨਿ ਇਕੇਲੜੀਆਹੁ । ਤਿਨ ਦੁਖੁ ਨ
ਕਬਹੂ ਉਤਰੈ ਸੇ ਜਮ ਕੈ ਵਸਿ ਪੜੀਆਹੁ । ਜਿਨੀ ਗਵਿਆ ਪ੍ਰਭੁ
ਆਪਣਾ ਸੇ ਦਿਸਨਿ ਨਿਤ ਖੜੀਆਹੁ । ਰਤਨ ਜਵੇਹਰ ਲਾਲ
ਹਰਿ ਕੰਠਿ ਤਿਨਾ ਜੜੀਆਹੁ । ਨਾਨਕ ਬਾਂਛੈ ਧੂੜਿ ਤਿਨ ਪ੍ਰਭ
ਸਰਣੀ ਦਰਿ ਪੜੀਆਹੁ । ਮੰਘਿਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਆਰਾਧਣਾ ਬਹੁੜਿ ਨ
ਜਨਮੜੀਆਹੁ ॥ ੧੦ ॥

ਫਲਗੁਣਿ ਅਨੰਦ ਉਪਾਰ ਜਨਾ ਹਰਿ ਸਜਣ ਪ੍ਰਗਟੇ ਆਇ ।
ਸੰਤ ਸਹਾਈ ਰਾਮ ਕੇ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਦੀਆ ਮਿਲਾਇ । ਸੇਜ
ਸੁਹਾਵੀ ਸਰਖ ਸੁਖ ਹੁਣਿ ਦੁਖਾ ਨਾਹੀ ਜਾਇ । ਇਛੁ ਪੁਨੀ ਵਡ-
ਭਾਗਣੀ ਵਰੁ ਪਾਇਆ ਹਰਿ ਗਾਇ । ਮਿਲਿ ਸਹੀਆ ਮੰਗਲੁ
ਗਾਵਹੀ ਗੀਤ ਗੋਬਿੰਦ ਅਲਾਇ । ਹਰਿ ਜੇਹਾ ਅਵਰੁ ਨ ਦਿਸਈ
ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਲਵੈ ਨ ਲਾਇ । ਹਲਤੁ ਪਲਤੁ ਸਵਾਰਿਓਨੁ ਨਿਹਚਲੁ
ਦਿਤੀਅਨੁ ਜਾਇ । ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਤੇ ਰਖਿਅਨੁ ਬਹੁੜਿ ਨ ਜਨਮੈ
ਧਾਇ । ਜਿਹਵਾ ਏਕ ਅਨੇਕ ਗੁਣ ਤਰੇ ਨਾਨਕ ਚਰਣੀ ਧਾਇ ।
ਫਲਗੁਣਿ ਨਿਤ ਸਲਾਹੀਐ ਜਿਸਨੋ ਤਿਲੁ ਨ ਤਮਾਇ ॥ ੧੧ ॥

ਜਿਨਿ ਜਿਨਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ਤਿਨ ਕੇ ਕਾਜ ਸਰੇ । ਹਰਿ
ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਅਰਾਧਿਆ ਦਰਗਹ ਸਚਿ ਖਰੇ । ਸਰਬ ਸੁਖਾ ਨਿਧਿ
ਚਰਣ ਹਰਿ ਭਉਜਲੁ ਬਿਖਮੁ ਤਰੇ । ਪੇਮ ਭਗਤਿ ਤਿਨ
ਪਾਈਆ ਬਿਖਿਆ ਨਾਹਿ ਜਰੇ । ਕੂੜ ਗਏ ਦੁਬਿਧਾ ਨਸੀ ਪੂਰਨ
ਸਚਿ ਭਰੇ । ਪਾਰ ਬ੍ਰਹਮੁ ਪ੍ਰਭੁ ਸੇਵਦੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਏਕੁ ਧਰੇ ।
ਮਹਾ ਦਿਵਸ ਮੂਰਤ ਭਲੇ ਜਿਸ ਕਉ ਨਦਾਰਿ ਕਰੇ । ਨਾਨਕ ਮੰਗੈ
ਦਰਸ ਦਾਨੁ ਕਿਰਪਾ ਕਰਹੁ ਹਰੇ ॥ ੧੪ ॥

ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚੋਂ ਸਲੋਕੁ
ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੁ ਹੈ ਦੂਸਰ ਨਾਹੀ ਕੋਇ । ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ
ਬਲਿਹਾਰਣੇ ਜਲਿ ਬਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਸੋਇ ॥ ੧ ॥

ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚੋਂ :-

ਕਬਹੂ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਇਹੁ ਪਾਵੈ । ਉਸੁ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਬਹੁਰਿ ਨ
ਆਵੈ । ਅੰਤਰਿ ਹੋਇ ਗਿਆਨ ਪਰਗਾਸੁ । ਉਸੁ ਅਸਥਾਨ ਕਾ
ਨਹੀ ਬਿਨਾਸੁ । ਮਨ ਤਨ ਨਾਮ ਰਤੇ ਇਕ ਰੰਗਿ । ਸਦਾ ਬਸਹਿ
ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕੈ ਸੰਗਿ । ਜਿਉ ਜਲ ਮਹਿ ਜਲ ਆਇ ਖਟਾਨਾ ।
ਤਿਉ ਜੋਤੀ ਸੰਗਿ ਜੋਤਿ ਸਮਾਨਾ । ਮਿਟਿ ਗਏ ਗਵਨ ਪਾਏ
ਬਿਸੁਆਮ । ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭੁ ਕੈ ਸਦ ਕੁਰਬਾਨ ॥ ੮ ॥ ੧੧ ॥

ਸਲੋਕੁ

ਸੁਖੀ ਬਸੈ ਮਸਕੀਨੀਆ ਆਪੁ ਨਿਵਾਰਿ ਤਲੇ ।
ਬਡੇ ਬਡੇ ਅਹੰਕਾਰੀਆ ਨਾਨਕ ਗਰਬਿ ਗਲੇ ॥ ੧ ॥

ਸਲੋਕੁ

ਸਾਬਿ ਨ ਚਾਲੈ ਬਿਨੁ ਭਜਨ ਬਿਖਿਆ ਸਗਲੀ ਛਾਰੁ ।
ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਕਮਾਵਨਾ ਨਾਨਕ ਇਹ ਧਨੁ ਸਾਰੁ ॥ ੧ ॥

ਫੁਟਕਲ ਸ਼ਬਦ:-

ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੫

ਜਾਕਉ ਮੁਸਕਲੁ ਅਤਿ ਬਣੈ ਢੋਈ ਕੋਇ ਨ ਦੇਇ । ਲਾਗੁ ਹੋਏ
ਦੁਸਮਨਾ ਸਾਕਿ ਭਿ ਭਜਿ ਖਲੇ । ਸਭੋ ਭਜੈ ਆਸਰਾ ਚੁਕੈ ਸਭੁ
ਅਸਰਾਉ । ਚਿਤਿ ਆਵੈ ਉਸੁ ਪਾਰ ਬ੍ਰਹਮੁ ਲਗੈ ਨ ਤਤੀ ਵਾਉ ॥੧॥

ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੫

ਚਿਤਵਤ ਪਾਪ ਨ ਆਲਕੁ ਆਵੈ । ਬੇਸੁਆ ਭਜਤ ਕਿਛੁ ਨਹਿ
ਸਰਮਾਵੈ । ਸਾਰੇ ਦਿਨਸੁ ਮਜੂਰੀ ਕਰੈ । ਹਰਿ ਸਿਮਰਨ ਕੀ ਵੇਲਾ
ਬਜਰ ਸਿਭਿ ਪਰੈ ॥ ੧ ॥ ਮਾਇਆ ਲਾਗਿ ਭੂਲੇ ਸੰਸਾਰੁ । ਆਪਿ

ਭੁਲਾਇਆ ਭੁਲਾਵਣ ਹਾਰੈ ਗਾਇ ਰਹਿਆ ਬਿਰਥਾ ਬਿਉਰਾਚਾ
੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਪੇਖਤ ਮਾਇਆ ਰੰਗਿ ਬਿਹਾਇ । ਗੜ ਬੜ ਕਰੇ
ਕਉਡੀ ਰੰਗੁ ਲਾਇ । ਅੰਧ ਬਿਉਹਾਰ ਬੰਧ ਮਨ ਧਾਵੈ । ਕਰਣੈ
ਹਾਰੁ ਨ ਜੀਅ ਮਹਿ ਆਵੈ ॥ ੨ ॥

ਸੁਹੀ ਮਹਲਾ ੫

ਭਲੀ ਸੁਹਾਵੀ ਛਾਪਰੀ ਜਾਮਹਿ ਗੁਣ ਗਾਏ । ਕਿਤ ਗੋ
ਕਾਮਿ ਨ ਧਉਲ ਹਰਿ ਜਿਤੁ ਹਰਿ ਬਿਸਰਾਏ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥
ਅਨਦੁ ਗਰੀਬੀ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਜਿਤੁ ਪ੍ਰਭ ਦਿਤਿ ਆਏ । ਜਲਿ
ਜਾਉ ਇਹੁ ਬਡਪਨਾ ਮਾਇਆ ਲਪਟਾਏ ॥ ੧ ॥ ਪੀਸਨੁ ਪੀਸਿ
ਓਢਿ ਕਾਮਰੀ ਸੁਖੁ ਮਨੁ ਸੰਤੋਖਾਏ । ਐਸੇ ਰਾਜੁ ਨ ਕਿਤੈ ਕਾਜਿ
ਜਿਤੁ ਨਹਿ ਤ੍ਰਿਪਤਾਏ ॥ ੨ ॥

ਫੁਨਹੇ ਮਹਲਾ ੫

ਨੈਣ ਨ ਦੇਖਹਿ ਸਾਧ ਸਿ ਨੈਣ ਬਿਹਾਲਿਆ । ਕਰਨ ਨ ਸੁਨਹੀ
ਨਾਦੁ ਕਰਨ ਮੁੰਦਿ ਘਾਲਿਆ । ਰਸਨਾ ਜਪੈ ਨ ਨਾਮੁ ਤਿਲੁ ਤਿਲੁ
ਕਰਿ ਕਟੀਐ । ਹਰਿ ਹਾਂ ਜਬ ਬਿਸਰੈ ਗੋਬੰਦੁ ਰਾਇ ਦਿਨੈ
ਦਿਨੁ ਘਟੀਐ ॥

ਆਸਾ ਛੰਦੁ ਮਹਲਾ ੫

ਮੇਰੇ ਜੀਅੜਿਆ ਪਰਦੇਸੀਆ ਕਿਤ ਪਵਹਿ ਜੰਜਾਲੇ ਰਾਮ । ਸਾਰਾ
ਸਾਹਿਬ ਮਨਿ ਵਸੈ ਕੀ ਫਾਸਹਿ ਜਮਜਾਲੇ ਰਾਮ । ਮਛਲੀ ਵਿਛੰਨੀ
ਨੈਣ ਰੇਨੀ ਜਾਲ ਬਧਿਕ ਪਾਇਆ । ਸੰਸਾਰੁ ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਮੀਠਾ
ਅੰਤਰਿ ਭਰਮੁ ਚੁਕਾਇਆ । ਭਗਤਿ ਕਰਿ ਚਿਤ ਲਾਇ ਹਰਿ
ਸਿਉ ਛੋਡਿ ਮਨਹੁ ਅੰਦੇਸਿਆ । ਸਚੁ ਕਹੈ ਨਾਨਕ ਚੇਤਿ ਰੇ ਮਨ
ਜੀਅੜਿਆ ਪਰਦੇਸੀਆ ॥ ॥

ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੫

ਗੋਇਲਿ ਆਇਆ ਗੋਇਲੀ ਕਿਆ ਤਿਸੁ ਡੰਫੁ ਪਸਾਰੁ ।
ਮੁਹਲਤਿ ਪੁੰਨੀ ਚਲਣਾ ਤੂੰ ਸੰਭਲੁ ਘਰੁਬਾਰੁ ॥ ੧ ॥ ਹਰਿ ਗੁਣ
ਗਾਇ ਮਨਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਿ ਪਿਆਰਿ । ਕਿਆ ਬੋੜੜੀ ਬਾਤ
ਗੁਮਾਨੁ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਜੈਸੇ ਰੈਣਿ ਪਰਾਹੁਣੇ ਉਠ ਚਲਸਹਿ
ਪਰਭਾਤਿ । ਕਿਆ ਤੂੰ ਰਤਾ ਗਿਰਸਤ ਸਿਉ ਸਭ ਫੁਲਾ ਕੀ
ਥਾਗਾਤਿ ॥ ੨ ॥ ਮੇਰੀ ਮੇਰੀ ਕਿਆ ਕਰਹਿ ਜਿਨ ਦੀਆ ਸੋ
ਪ੍ਰਭੁ ਲੋਕਿ । ਸਰ ਪਰ ਉਠੀ ਚਲਣਾ ਛਡਿ ਜਾਸੀ ਲਖ ਕਰੋੜਿ ।
॥ ੩ ॥ ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਭ੍ਰਮਤਿਆ ਦੁਲਭ ਜਨਮੁ ਪਾਇਓਇ ।

ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਸਮਾਲ ਤੂੰ ਸੋ ਦਿਨੁ ਨੇੜਾ ਆਇਓਇ ॥ ੪ ॥
ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫

ਧੋਤੀ ਖੋਲਿ ਵਿਛਾਏ ਹੇਠਿ । ਗਰਧਪ ਵਾਂਗੁ ਲਾਹੇ ਪੇਟਿ ॥ ੧ ॥
ਬਿਨੁ ਕਰਤੁਤੀ ਮੁਕਤਿ ਨ ਪਾਈਐ ॥ ਮੁਕਤਿ ਪਦਾਰਥੁ ਨਾਮੁ
ਧਿਆਈਐ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਪੂਜਾ ਤਿਲਕ ਕਰਤ ਇਸਨਾਨਾ ।
ਛੁਰੀ ਕਾਢਿ ਲੇਵੈ ਹਥਿ ਦਾਨਾ ॥ ੨ ॥ ਬੇਦੁ ਪੜੈ ਮੁਖਿ ਮੀਠੀ
ਬਾਣੀ । ਜੀਆਂ ਕਹਤ ਨ ਸੰਗੈ ਪਰਾਣੀ ॥ ੩ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ
ਜਿਸੁ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੈ । ਹਿਰਦਾ ਸੁਧੁ ਬਹਮੁ ਬੀਚਾਰੈ ॥ ੪ ॥

ਸਲੋਕ ਸਹਸ ਕ੍ਰਿਤੀ ਮਹਲਾ ੫

ਨਚ ਦੁਰਲਭੰ ਧਨੰ ਰੂਪੰ ਨਚ ਦੁਰਲਭੰ ਸੂਰਗ ਸਾਜਨਹ । ਨਚ
ਦੁਰਲਭੰ ਭੋਜਨੰ ਬਿੰਜਨੰ ਨਚ ਦੁਰਲਭੰ ਸੁਛ ਅੰਬਰਹ । ਨਚ
ਦੁਰਲਭੰ ਸੁਤ ਮਿਤ੍ਰ ਭ੍ਰਾਤ ਬਾਂਧਵ ਨਚ ਦੁਰਲਭੰ ਬਨਿਤਾ
ਬਿਲਾਸਹ । ਨਚ ਦੁਰਲਭੰ ਬਿਦਿਆ ਪ੍ਰਬੀਣੰ ਨਚ ਦੁਰਲਭੰ
ਚਤੁਰ ਚੰਚਲਹ । ਦੁਰਲਭੰ ਏਕ ਭਗਵਾਨ ਨਾਮਹ ਨਾਨਕ
ਲਬਧੰ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਪ੍ਰਭੰ ॥ ੩੫ ॥

ਨਹ ਸੀਤਲੰ ਚੰਦ੍ਰ ਦੇਵਹ ਨਹ ਸੀਤਲੰ ਬਾਵਨ ਚੰਦਨਹ ।
ਨਹ ਸੀਤਲੰ ਸੀਤ ਰੁਤੇਣ ਨਾਨਕ ਸੀਤਲੰ ਸਾਧ ਸੁਜਨਹ ॥ ੩੬ ॥
ਬੋਲੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ ।

ਵਨਗੀ ਬਾਵਨ ਅੱਖਰੀ:-ਪਉੜੀ

ਖਖਾ ਖੁਨਾ ਕਛੁ ਨਹੀ ਤਿਸ ਸਮ੍ਰਥ ਕੈ ਪਾਹਿ । ਜੋ ਦੇਨਾ ਸੋ ਦੇ
ਰਹਿਓ ਭਾਵੈ ਤਹ ਤਹ ਜਾਹਿ । ਖਰਸੁ ਖਜਾਨਾ ਨਾਮ ਧਨੁ ਇਆ
ਭਗਤਨ ਕੀ ਰਾਸ । ਖਿਮਾ ਗਰੀਬੀ ਅਨਦ ਸਹਿਜ ਜਪਤ ਰਹਹਿ
ਗੁਣ ਤਾਸ । ਖੇਲਹਿ ਬਿਗਸਹਿ ਅਨਦ ਸਿਉ ਜਾਕਉ ਹੋਤ
ਕ੍ਰਿਪਾਲ । ਸਦੀਵ ਗਨੀਵ ਸੁਹਾਵਨੇ ਰਾਮ ਨਾਮ ਗਿਹਿ ਮਾਲ ।
ਖੇਦੁਨ ਦੂਖਨ ਭਾਨੁ ਤਿਹ ਜਾਕਉ ਨਦਾਰਿ ਕਰੀ । ਨਾਨਕ ਜੋ ਪ੍ਰਭੁ
ਭਾਣਿਆ ਪੂਰੀ ਤਿਨਾ ਪਰੀ ॥ ੧੯ ॥

ਸਲੋਕੁ

ਘੋਖੇ ਸਾਸਤ੍ਰੁ ਬੇਦ ਸਭ ਆਨ ਨ ਕਥਤਉ ਕੋਇ । ਆਦਿ ਜੁਗਾਦੀ
ਹੁਣਿ ਹੋਵਤ ਨਾਨਕ ਏਕੈ ਸੋਇ ॥ ੧ ॥ ਪਉੜੀ ॥ ਘਘਾ
ਘਾਲਹੁ ਮਨਹਿ ਏਹ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਦੂਸਰ ਨਾਹਿ । ਨ ਹੋਆ ਨਹ
ਹੋਵਨਾ ਜਤ ਕਤ ਓਹੀ ਸਮਾਹਿ । ਘੂਲਹਿ ਤਉ ਮਨੁ ਜਉ
ਆਵਹਿ ਸਰਨਾ । ਨਾਮ ਤਤੁ ਕਲ ਮਹਿ ਪੁਨਹ ਚਰਨਾ । ਘਾਲਿ

(੬੫)

ਘਾਲਿ ਅਨਿਕ ਪਛੁਤਾਵਹਿ । ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਕਹਾ ਬਿਤਿ
ਪਾਵਹਿ । ਘੋਲਿ ਮਹਾ ਰਸੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਤਿਹ ਪੀਆ । ਨਾਨਕ-ਹਰਿ
ਗੁਰ ਜਾਕਉ ਦੀਆ ॥ ੨ ॥

ਪਉੜੀ

ਬੜਾ ਬੂਰਨ ਮਿਟੈ ਤੁਮਾਰੋ । ਰਾਮ ਨਾਮ ਸਿਉ ਕਰਿ ਬਿਉਹਾਰੋ ।
ਬੂਰਤ ਬੂਰਤ ਸਾਕਤ ਮੂਆ । ਜਾਕੈ ਰਿਦੈ ਹੋਤ ਭਉ ਬੀਆ।ਬਰਹਿ
ਕਸੰਮਲ ਪਾਪ ਤੇਰੇ ਮਨੂਆ । ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਥਾ ਸੰਤ ਸੰਗਿ ਸੁਨੂਆ ।
ਬਰਹਿ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਦੁਸਟਾਈ । ਨਾਨਕ ਜਾਕਉ ਕ੍ਰਿਪਾ ਗੁਸਾਈ
॥ ੨੫ ॥

ਪਉੜੀ

ਢਢਾ ਢੁਢਤ ਕਹਿ ਫਿਰਹੁ ਢੁਢਨ ਇਆ ਮਨਮਾਹਿ । ਸੰਗਿ
ਤੁਹਾਰੈ ਪ੍ਰਭੁ ਬਸੈ ਬਨੁ ਬਨੁ ਕਹਾ ਫਿਰਾਹਿ । ਢੇਰੀ ਢਾਹੁ ਸਾਧ
ਸੰਗਿ ਅਹੈ ਬੁਧਿ ਬਿਕਰਾਲ । ਸੁਖੁ ਪਾਵਹੁ ਸਹਜੇ ਬਸਹੁ ਵਰਸਨੁ
ਦੇਖ ਨਿਹਾਲ । ਢੇਰੀ ਜਾਮੈ ਜਮਿ ਮਰੈ ਗਰਭਿ ਜੋਨ ਦੁਖ ਪਾਇ ।
ਮੋਹ ਮਗਨ ਲਪਟਤ ਰਹੈ ਹਉ ਹਉ ਆਵੈ ਜਾਇ । ਢਹਤ ਢਹਤ
ਅਥ ਵਹਿ ਪਰੇ ਸਾਧ ਜਨਾ ਸਰਨਾਇ । ਦੁਖ ਕੇ ਢਾਹੇ ਕਾਟਿਆ
ਨਾਨਕ ਲੀਏ ਸਮਾਇ ॥ ੩੦ ॥

ਮਃ ੫

ਵਾਉ ਸੰਦੇ ਕਪੜੇ ਪਹਿਰਹਿ ਗਰਬਿ ਗਵਾਰ । ਨਾਨਕ ਨਾਲਿ ਨ
ਚਲਨੀ ਜਲਿ ਬਲਿ ਹੋਏ ਛਾਰੁ ॥ ੨ ॥ ਪਉੜੀ ॥ ਸੇਈ ਉਬਰੇ
ਜਗੈ ਵਿਚਿ ਜੋ ਸਚੈ ਰਖੈ । ਮੁਹਿ ਡਿਠੈ ਤਿਨਕੈ ਜੀਵੀਐ ਹਰਿ
ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਚਖੈ ।

ਮਹਲਃ ੫

ਮੁਠੜੇ ਸੇਈ ਸਾਥ ਜਿਨੀ ਸਚੁ ਨ ਲਦਿਆ । ਨਾਨਕ ਸੇ ਸਾਥਾਸਿ
ਜਿਨੀ ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਇਕੁ ਪਛਾਣਿਆ ॥ ੨ ॥

ਮਃ ੫

ਦਾਮਨੀ ਚਮਤਕਾਰ ਤਿਉ ਵਰਤਾਰਾ । ਜਗਖੇ । ਵਥੁ ਸੁਹਾਵੀ
ਸਾਇ ਨਾਨਕ ਨਾਉ ਜਪੰਦੋ ਤਿਸੁ ਧਣੀ ॥ ੨ ॥

ਸਲੋਕ ਮਃ ੫

ਚਿੜੀ ਚੁਹਕੀ ਪਹੁ ਢੁਟੀ ਵਗਨਿ ਬਹੁਤੁ ਤੁਰੰਗ ॥ ਅਰਰਜ ਰੂਪ
ਸੰਤਨ ਰਚੇ ਨਾਨਕ ਨਾਮਹਿ ਰੰਗ ॥ ੧ ॥

(੯੬)

ਸਲੋਕ ਮਃ ੫

ਖਖੜੀਆ ਸੁਹਾਵੀਆ ਲਗੜੀਆ ਅਕਿ ਕੰਠਿ । ਬਿਰਹ ਵਿਛੋੜਾ
ਧਣੀ ਸਿਉ ਨਾਨਕ ਸਹਸੈ ਗੰਠਿ ॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦੁਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੇਹੇ ਗੁਣੀ ਤੇ ਕਵੀ
ਸਨ, ਅਰ ਸੱਤੇ ਬਲਵੰਡੇ ਜੇਹੇ ਰਬਾਬੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਅਸੀਂ ਵਖਰਾ
ਲਿਖ ਚੁਕੇ ਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਈ ਵਾਰਾਂ ਵੀ ਲਿਖੀਆਂ, ਪੁਰਾਤਨ
ਪ੍ਰਚਲਤ ਵਾਰਾਂ ਦੀ ਧੁਨੀ ਤੇ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਦੇ ਸਨ,
ਅਰ ਏਹੀ ਰੀਤੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਬੱਧੀ ਸੀ। ਕਾਰਨ ਏਹ ਕਿ ਰਾਗ
ਆਪਣੀ ਮਿੱਠੀ ਸਵਰਾ ਨਾਲ ਮਨ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਕੇ ਇਕਾਗਰ ਕਰ ਦੇਂਦਾ
ਹੈ, ਜਦ ਮਨ ਇਕਾਗਰ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਸੁਰਤ ਦਾ ਮੇਲ ਉਸ ਸੱਚੇ ਸ਼ਬਦ
ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਫਕੀਰ ਲੱਭਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ
ਸੰਮਤ ੧੬੬੩ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਵਿੱਚ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤੀ ਅਰ ਗੱਦੀ ਆਪਣੇ
ਸੁਪੁੱਤ੍ਰ ਗੁਰੂ ਹਰ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਜੀ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ੀ।

ਛੱਜੂ ਭਗਤ

ਛੱਜੂ ਜੀ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਭਗਤ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਛੱਜੂ ਭਗਤ ਦਾ ਦੁਬਾਰਾ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਏਹਕਵੀ ਅਕਬਰ ਤੇ ਜਹਾਂਗੀਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹੋਏ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨਾਲ ਵੀ ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ; ਇਹ ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ ਦੇ ਬੜੇ ਮੇਲੀ ਸਨ, ਇਹ ਭਗਤ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਭਾਈਏ ਤੇ ਕੰਮ ਸਰਾਫੀ ਦਾ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਫਕੀਰ ਸਨ, ਪਰ ਕੁਝ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦਸਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹਨ, ਜਿੰਕਣ ਆਪਣੀ ਭਾਬੀ ਨੂੰ ਗੰਗਾ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਬੈਠੇ ਬਿਠਾਏ ਕਰਾ ਦੇਣਾ। ਫੇਰ ਕੋਈ ਪਠਾਣ ਏਹਨਾਂ ਕੋਲ ਅਸ਼ਰਫੀਆਂ ਦੀ ਬੈਲੀ ਪਰਖਾਣ ਲਈ ਲਿਆਇਆ, ਏਹਨਾਂ ਬੈਲੀ ਪਰਖ ਦਿੱਤੀ, ਜਦ ਓਹ ਪਠਾਣ ਕਿਸੇ ਜਗਾ ਤੇ ਜਾਕੇ ਅਸ਼ਰਫੀਆਂ ਦੇਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਇੱਕ ਅਸ਼ਰਫੀ ਘੱਟ ਨਿਕਲੀ। ਏਹ ਅਸ਼ਰਫੀ ਪਠਾਣ ਦੀ ਵਹੁਟੀ ਨੇ ਬੈਲੀ ਵਿੱਚ ਮੋਹਰਾਂ ਭਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਕੱਢ ਲਈ ਸੀ, ਪਠਾਣ ਨੇ ਜਾਤਾ ਕਿ ਛੱਜੂ ਸਰਾਫ ਨੇ ਕੱਢੀ ਹੈ, ਬੱਸ ਮੁੜ ਆਇਆ ਅਰ ਆ ਕੇ ਛੱਜੂ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਗਿਰਦੇ ਹੋ ਗਿਆ, ਭਗਤ ਹੋਰਾਂ ਕਿਹਾ ਭਾਈ ਅਸਾਂ ਨਹੀਂ ਕੱਢੀ, ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵੀ ਆਖਿਆ ਕਿ ਇਹ ਏਹੋ ਜੇਹਾ ਆਦਮੀ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਪਠਾਣ ਨੇ ਇੱਕ ਨਾਂ ਸੁਣੀ, ਭਗਤ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਚਾਬਕਾਂ ਮਾਰੀਆਂ, ਜਦ ਘਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਕੀ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਠਾਣੀ ਨੂੰ ਅਰਸ਼ੋ ਚਾਬਕ ਤੇ ਚਾਬਕ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ, ਓਹ ਰੋਂਦੀ ਤੇ ਵਿਲਕਦੀ ਹੈ, ਪਠਾਣ ਬੜਾ ਹੈਰਾਨ ਹੋਯਾ, ਉਸਨੂੰ ਛੱਜੂ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਚਾਬਕਾਂ ਮਾਰਨੀਆਂ ਯਾਦ ਆ ਗਈਆਂ। ਆਪਣੀ ਵਹੁਟੀ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਹਾਲ ਦੱਸਿਆ, ਅਸ਼ਰਫੀ ਦੀ ਚੋਰੀ ਪਠਾਣੀ ਨੇ ਮੰਨੀ, ਫੇਰ ਦੋਵੇਂ ਛੱਜੂ ਜੀ ਦੇ ਕੋਲ ਭੁੱਲ ਬਖਸ਼ਾਣ ਗਏ, ਛੱਜੂ ਜੀ ਨੇ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤਾ।

ਛੱਜੂ ਜੀ ਜਦ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੋਰਨਾਂ ਭਗਤਾਂ ਸਹਿਤ ਅਰਜ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਾਡੀ ਬਾਣੀ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਚੜ੍ਹਾਈ ਜਾਏ। ਏਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਏਹ ਸਲੋਕ ਸੁਣਾਇਆ :-

(੯੮)

ਕਾਗਦ ਸੰਦੀ ਪੁਤਲੀ, ਤਉਂ ਨ ਤਿਆ ਨਿਹਾਰ ।

ਯੋਹੀ ਮਾਰ ਲਿਜਾਵਹੀ ਜਥਾ ਬਲੋਚਨ ਧਾੜ ।

ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਇਸਤੀ ਜਾਤੀ ਦੀ ਨਖੇਧੀ ਹੈ, ਏਹ ਸੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹ ਸਕਦਾ। ਛੱਜੂ ਭਗਤ ਜੀ ਦੇ ਸਮਾਉਣ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਇੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਵੀ ਨੇ ਇਸ ਤਰਾਂ ਲਿਖੀ ਹੈ :-

ਭਗਤ ਛੱਜੂ ਮਰਦ ਯਕਤਾਏ ਜਮਾਨ । ਆਂ ਕਿ ਦਰ ਆਲਮ
ਦੇ ਰਸਮ ਅਜ਼ ਗੋਰ ਬਸਤ । ਸਾਲੇ ਤਰਸੀਲਸ਼ ਚੋ ਜਸਤਮ ਅਜ਼
ਖ਼ਰਿੱਦੁ । ਗੁਫਤ ਵਾਹਦ ਮਰਦੇ ਹਕ ਵਾਹਦ ਪਰੱਸਤ ।

[ਸੰਮਤ ੧੬੬੬ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਵਿੱਚ ਸਮਾਏ ।

ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਬਹੁਤ ਬੌੜੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜੇ ਮਿਲੇ ਹਨ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਏਹਨਾਂ ਨੇ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਤੇ ਸਚਾਈ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

ਸਲੋਕ:-

ਸਿਖੋ ਨੀ ਸੁਹਾਗਨੀ ਸਿਪਾ ਕੰਨੋ ਸੀਰ । ਛੱਜੂ ਅੰਦਰ ਆਸਾ
ਰਖਦੀਆਂ ਬਾੜਾ ਨ ਪੀਵਨ ਨੀਰ । ਬਾੜਾ ਨੀਰ ਨਾ ਅਚਵਨੀ
ਭੀੜੀ ਵਰਤਣ ਗਾਤ । ਜਦੋਂ ਥੀਏ ਮਿਹਰ ਪਿਰੰਨ ਤਦੋਂ ਪਸਾਰਨ
ਵਾਤ ॥ ੧ ॥ ਛੱਜੂ ਬਾੜਾ ਜਿਨ ਪੀਓ, ਮੋਤੀ ਤਿਨ ਮਸੰਜਰੇ। ਛੱਜੂ ਸੇ
ਧਨ ਪੰਨ ਥੀਏ, ਜਿਨਾ ਵਸਿਆ ਇਕ ਮਨ ॥ ੨ ॥ ਏਹ ਦਿਲ
ਅਜਬ ਕਤਾਬ ਹਰਫ, ਨ ਦੂਜਾ ਲਿਖੀਐ । ਸੇ ਦਮ ਕਿਤ ਹਿਸਾਬ,
ਜਿਤ ਦਮ ਸਾਂਈ ਵਿੱਸਰੇ ॥ ੩ ॥

ਏਹਨਾਂ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੈ, “ਅਚਵਨੀ” “ਆਚਮਨ” ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਪਦ ਬਣ ਕੇ ਵਰਤਿਆ ਹੈ। ਸੀਰ, ਬਾੜਾ, ਗਾਤ, ਵਾਤ, ਮਸੰਜਰੇ ਆਦਿ ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਪਦ ਹਨ, ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ ਹੋਏ। ਛੱਜੂ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਨਹੀਂ ਵਰਤੀ ਸਗੋਂ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਵਰਤੀ ਹੈ, ਜੇਹੜੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਪਹਿਲੇ ਰਵਾਜ ਪਾ ਚੁਕੀ ਸੀ, ਪਰ ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਵੇਲੇ ਆਮ ਬੋਲਨ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂਦੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਠੇਠ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਪਤਾ ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਤੋਂ ਲਗਦਾ ਹੈ।

ਕਾਹਨਾ ਭਗਤ

ਕਾਹਨਾ ਭਗਤ ਵੀ ਅਕਬਰ ਤੇ ਜਹਾਂਗੀਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸਮੇਂ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹ ਵੇਦਾਂਤੀ ਸਨ, ਏਹਨਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨਾਲ ਵੀ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵੇਦਾਂਤ ਮਤ ਦੀ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਅਦਵੈਤ ਦਾ ਚਮਕਾਰਾ ਹੈ, ਛਾਰਸੀ ਦੇ ਅੱਖਰ ਬਹੁਤ ਵਰਤੇ ਹਨ, ਸਮੇਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਉ। ਕਿਧਰੇ ੨ ਹੁਸੈਨ ਦਾ ਰੰਗ ਵੀ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਥੋੜਾ। ਤੌੜ ਤੱਕ ਇੱਕ ਰਸ ਨਹੀਂ, ਕਵਤਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾਕੇ ਲਿਖੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ:-

ਹੈ ਕੋਊ ਐਸਾ ਦਿਲ ਦਰਵੇਸ਼ । ਸ਼ਾਦੀ ਗ਼ਮੀ ਤਮਕ ਨਹੀਂ ਗੁਸਾ
 ਹਿਰਸ ਖੁਦੀ ਨਹੀਂ ਪੇਸ਼ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਕੰਚਨ ਖ਼ਾਕ ਬਰਾਬਰ
 ਜਾਨੈ ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦ ਪਛਾਨੈ । ਜਾਕਉ ਤਲਬ ਸਾਹਿਬ ਕੀ ਹੋਵੇ
 ਅਵਰ ਤਲਬ ਨਹੀਂ ਮਾਨੈ ॥ ੧ ॥ ਸਰਬ ਇਨਾਇਤ ਸਮ ਕਰ
 ਜਾਨੈ ਦੁਸ਼ਮਨ ਦੋਸਤ ਸਮਾਨੈ । ਰੋਗ ਸੋਗ ਮਹਿ ਰਾਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ
 ਤਾਕੀ ਦਿਲ ਰਹਿਮਾਨੈ । ਤਿਯਾਗੇ ਕੈਹਰ ਕੁਫ਼ਰ ਅਰ ਦੋਚਕ
 ਇਲਤ ਖੁਦੀ ਨਹੀਂ ਰਾਖੈ । ਸਫਨ ਸਫਾਇ ਹੋਇ ਮਿਲੈ ਖ਼ਾਲਕ
 ਕਉ ਸੁਖਨ ਜਿਹਬਾ ਸਚ ਭਾਖੈ । ਜੀਵਤ ਮਰੈ ਜਾਗਤ ਪੁਨ ਸੋਵੈ
 ਜਾਨਤ ਆਪ ਮੁਸਾਵੈ । ਕਾਹਨਾ ਜੋ ਇਸ ਪਦ ਕੋ ਬੁਝੈ ਸੋ
 ਦਰਵੇਸ਼ ਕਹਾਵੈ ॥

ਗਉੜੀ

ਸਮਝ ਦਿਵਾਨਿਆਂ ਵੇ ਦੁਨੀਆਂ ਫਾਨੀ । ਗਰਬ ਨਾ ਕੀਜੀਐ ਵੇ
 ਯਾਰ ਰਾਹਿ ਹਵਾਨੀ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਗ਼ਾਫਲ ਗ਼ਾਫਲਤਾਂ ਕਰੈ ਅਸਾਨੀ
 । ਤੂੰ ਸਿਰ ਮੌਤ ਸਾਹਿਬ ਸੁਲਤਾਨੀ ॥ ੧ ॥ ਕੋਈ ਅਮਲ ਨ ਕੀਤੋ
 ਇਸ ਵਖਤ ਜੁਆਨੀ । ਮੂੰਹ ਸੁਪੇਦੀਆਂ ਮਰਗ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ॥ ੨ ॥
 ਜਿਨਾ ਨ ਕੀਤੀਆ ਵੇ ਯਾਰ ਤਲਬ ਰਬਾਨੀ । ਰੋਜ਼ ਕਿਆਮਤ
 ਤੇ ਹੋਸਨ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ॥ ੩ ॥ ਬੰਦਾ ਆਜ਼ਜ ਸਾਹਿਬ ਸਾਈਂ । ਉਹ
 ਸਭ ਕਿਛੁ ਦੇਖੈ ਤੂੰ ਕਰਹਿ ਬੁਰਾਈ ॥ ੪ ॥ ਜ਼ਾਲਮ ਜ਼ੁਲਮਤਾ

ਕਰਕੈ ਖਾਈ । ਹਰਿ ਕੀ ਕਸੂਮਤ ਦੋਜਕ ਜਾਈ ॥ ੫ ॥ ਸਹੰਸ
ਅਠਾਰ ਆਲਮ ਭਾਈ । ਨੈਕੀ ਬਦੀ ਸਭ ਕਰ ਕਰ ਜਾਈ ॥੬॥
ਕਥਨੀ ਕਥ ਜੇ ਅਮਲ ਕਮਾਈ । ਬੰਦਾ ਕਾਹਨਾ ਕਹਿ
ਸਮਝਾਈ ॥ ੭ ॥

ਰਾਗ ਕਿਦਾਰਾ

ਐਸੇ ਬਾਬਾ ਭਰਮ ਨ ਭੂਲਹੁ ਕੋਈ । ਅਠ ਸਠ ਤੀਰਥ ਕਿਉਂ
ਨਿਸ ਤਰੀਐ ਜਬ ਲਗ ਆਤਮ ਸੁਧ ਨ ਹੋਈ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥
ਗੰਗਾ ਜਾਇ ਬਨਾਰਸ ਜਾਵੈ ਬਦਰੀ ਜਾਇ ਕਿਦਾਰੈ । ਭੀ ਤਾਰਣ
ਸਮਰਥ ਨ ਕੋਈ ਜੋ ਲੋ ਮਨਹੁ ਨਾ ਤਜੈ ਬਿਕਾਰੈ ॥ ੧ ॥ ਮਥਰਾ
ਜਾਇ ਗੁਦਾਵਰ ਜਾਵੈ ਦੁਆਰਕਾ ਜਾਇ ਜਗਨ ਨਾਥ ਰੇ ।
ਭੀ ਤਾਰਨ ਸਮਰਥ ਨ ਕੋਈ ਜੋ ਮਨਹੁ ਨ ਉਤਰੈ ਪਾਪ ਰੇ ॥ ੨ ॥
ਜਤ ਸੰਜਮ ਤੀਰਥ ਨਬੇਰਾ ਦਇਆ ਧਰਮੁ ਕਰ ਵਾਰ ਰੇ । ਕਰ
ਕਠਨਾਈ ਤਰਨ ਕੀ ਇਹ ਵਿਧ ਛਾਡ ਝੂਠ ਰਚ ਸਾਰ ਰੇ ॥ ੩ ॥
ਆਤਮ ਸੁਧ ਤੀਰਥ ਕਰ ਜਾਨਹੁ ਖਿਮਾ ਧਰਮ ਇਸਨਾਨ ਰੇ ।
ਕਾਹਨਾ ਸਤਸੰਗਤ ਤੇ ਸੀਝਸ ਅਵਰ ਸਕਲ ਉਨਮਾਨ ਰੇ ॥ ੪ ॥

ਕਾਹਨਾ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਦੇ ਦੋ ਰੰਗ ਹਨ, ਪਹਿਲੇ ਬਚਨਾਂ ਦਾ
ਰੰਗ ਕੁਝ ਕੁਝ ਹਸੈਨ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਅਰ ਆਖਰੀ ਸ਼ਬਦ ਸਿੱਖ
ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨਾਲ, ਦੋਹਾਂ ਵਿੱਚ ਬੜਾ ਫਰਕ ਹੈ, ਪਹਿਲੇ ਦੋ
ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਫਾਰਸੀ ਲਫਜ਼ਾਂ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਹੈ, ਅਰ ਬਾਜ਼ੇ ਗਲਤ ਵੀ
ਵਰਤੇ ਹਨ । ਜੀਕਰ “ਜਾਲਮ ਜੁਲਮਤਾ ਕਰਕੇ” ਜੁਲਮਤਾ ਕਵੀ ਜੀ
ਨੇ ਜੁਲਮ ਦਾ ਬਹੁ ਵਾਰਕ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਸਮੇਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਉ ਪਿੱਛੋਂ
ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਮੇਲ ਦਾ ਅਸਰ ਹੋਇਆ ੨ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ।

ਬਾਬਾ ਸੁੰਦਰ ਜੀ

ਬਾਬਾ ਸੁੰਦਰ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪੜਪੋਤੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬੜਾ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਜਦ ਗੁਰੂ ਅਮਰ-ਦਾਸ ਜੀ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾ ਗਏ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਕੋਲ ਹੀ ਸਨ, ਏਹਨਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੱਦ ਨਾਮੇ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਜੇਹੜੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਚੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਅਰ ਇਸਦਾ ਨਾਮ “ਸੱਦ” ਹੈ, ਕਵਿਤਾ ਸਿੱਧੀ ਸਾਦੀ ਹੈ :-

ਰਾਮਕਲੀ ਸਦੁ

ਜਗਿ ਦਾਤਾ ਸੋਇ ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ ਤਿਹੁ ਲੋਇ ਜੀਉ । ਗੁਰ
 ਸਬਦਿ ਸਮਾਵਏ ਅਵਰੁ ਨ ਜਾਣੈ ਕੋਇ ਜੀਉ । ਅਵਰੇ ਨ
 ਜਾਣਹਿ ਸਬਦਿ ਗੁਰਕੈ ਏਕੁ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵਹੇ । ਪਰਸਾਦਿ
 ਨਾਨਕ ਗੁਰੁ ਅੰਗਦ ਪਰਮ ਪਦਵੀ ਪਾਵਹੇ । ਆਇਆ ਹਕਾਰਾ
 ਚਲਣ ਵਾਰਾ ਹਰਿ ਰਾਮ ਨਾਮਿ ਸਮਾਇਆ । ਜਗਿ ਅਮਰੁ
 ਅਟਲੁ ਅਤੋਲੁ ਠਾਕੁਰ ਭਗਤਿ ਤੇ ਹਰਿ ਪਾਇਆ ॥ ੧ ॥ ਹਰਿ
 ਭਾਣਾ ਗੁਰ ਭਾਇਆ ਗੁਰ ਜਾਵੈ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਪਾਸਿ ਜੀਉ । ਸਤਿ
 ਗੁਰੁ ਕਰੇ ਹਰਿ ਪਹਿ ਬੇਨਤੀ ਮੇਰੀ ਪੈਜ ਰਖਹੁ ਅਰਦਾਸਿ ਜੀਉ ।
 ਪੈਜ ਰਾਖਹੁ ਹਰਿ ਜਨਹ ਕਰੀ ਹਰਿ ਦੇਹੁ ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨੇ ।
 ਅੰਤਿ ਚਲਦਿਆ ਹੋਇ ਬੇਲੀ ਜਮ ਦੂਤ ਕਾਲੁ ਨਿਰੰਜਨੇ ।
 ਸਤਿਗੁਰੁ ਕੀ ਬੇਨਤੀ ਪਾਈ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭਿ ਸੁਣੀ ਅਰਦਾਸਿ ਜੀਉ ।
 ਹਰਿ ਧਾਰਿ ਕਿਰਪਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਿਲਾਇਆ ਧਨੁ ਧਨੁ ਕਹੈ
 ਸਾਬਾਸਿ ਜੀਉ ॥ ੨ ॥ ਮੇਰੇ ਸਿਖ ਸੁਣਹੁ ਪੁਤ ਭਾਈਹੋ ਮੇਰੇ
 ਹਰਿ ਭਾਣਾ ਆਉ ਮੈ ਪਾਸਿ ਜੀਉ । ਹਰਿ ਭਾਣਾ ਗੁਰ ਭਾਇਆ
 ਮੇਰਾ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਕਰੇ ਸਾਬਾਸਿ ਜੀਉ । ਭਗਤੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੁਰਖੁ
 ਸੋਈ ਜਿਸੁ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਭਾਣਾ ਭਾਵਏ । ਆਨੰਦ ਅਨਹਦ ਵਜਹਿ
 ਵਾਜੇ ਹਰਿ ਆਪਿ ਗਲਿ ਮੇਲਾਵਏ । ਤੁਸੀ ਪੁਤ ਭਾਈ ਪਰਵਾਰੁ
 ਮੇਰਾ ਮਨਿ ਵੇਖਹੁ ਕਰਿ ਨਿਰਜਾਸਿ ਜੀਉ । ਪੁਰਿ ਲਿਖਿਆ

ਪਰਵਾਣਾ ਫਿਰੇ ਨਾਹੀ ਗੁਰੂ ਜਾਇ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਪਾਸਿ ਜੀਉ ॥੩॥
ਸਤਿਗੁਰ ਭਾਣੈ ਆਪਣੈ ਬਹਿ ਪਰਵਾਰੁ ਸਦਾਇਆ । ਮਤ ਮੈ
ਪਿਛੈ ਕੋਈ ਰੋਵਸੀ ਸੋ ਮੈ ਮੂਲਿ ਨ ਭਾਇਆ । ਮਿਤੁ ਪੈੜੈ ਮਿਤੁ
ਬਿਗਸੈ ਜਿਸੁ ਮਿਤ ਕੀ ਪੈਜ ਭਾਵਏ । ਤੁਸੀ ਵੀਚਾਰਿ ਦੇਖਹੁ ਪੁਤ
ਭਾਈ ਹਰਿ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੈਨਾਵਏ । ਸਤਿਗੁਰੁ ਪਰਤਖਿ ਹੋਦੇਬਹਿ
ਰਾਜੁ ਆਪਿ ਟਿਕਾਇਆ । ਸਭਿ ਸਿਖ ਬੰਧਪ ਪੁਤ ਭਾਈ
ਰਾਮਦਾਸ ਪੈਰੀ ਪਾਇਆ ॥ ੪ ॥ ਅੰਤਿ ਸਤਿਗੁਰੁ ਬੋਲਿਆ ਮੈ
ਪਿਛੈ ਕੀਰਤਨੁ ਕਰਿਅਹੁ ਨਿਰਬਾਣੁ ਜੀਉ । ਕੇਸੋ ਗੋਪਾਲ
ਪੰਡਿਤ ਸਦਿਅਹੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਕਥਾ ਪੜਹਿ ਪੁਰਾਣੁ ਜੀਉ ।
ਹਰਿ ਕਥਾ ਪੜੀਐ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਸੁਣੀਐ ਬੋਬਾਣੁ ਹਰਿ ਰੰਗੁ ਗੁਰ
ਭਾਵਏ । ਪਿੰਡੁ ਪਤਲਿ ਕਿਰਿਆ ਦੀਵਾ ਫੁਲ ਹਰਿ ਸਰਿ
ਪਾਵਏ । ਹਰਿ ਭਾਇਆ ਸਤਿਗੁਰੁ ਬੋਲਿਆ ਹਰਿ ਮਿਲਿਆ
ਪੁਰਖੁ ਸੁਜਾਣੁ ਜੀਉ । ਰਾਮਦਾਸ ਸੋਢੀ ਤਿਲਕੁ ਦੀਆ ਗੁਰ
ਸਬਦੁ ਸਚੁ ਨੀਸਾਣੁ ਜੀਉ ॥ ੫ ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੁਰਖੁ ਜਿ ਬੋਲਿਆ
ਗੁਰ ਸਿਖਾ ਮੰਨਿ ਲਈ ਰਜਾਇ ਜੀਉ । ਮੋਹਰੀ ਪੁਤੁ ਸਨਮੁਖੁ
ਹੋਇਆ ਰਾਮਦਾਸੈ ਪੈਰੀ ਪਾਇ ਜੀਉ । ਸਭ ਪਵੈ ਪੈਰੀ ਸਤਿਗੁਰੁ
ਕੇਰੀ ਜਿਥੈ ਗੁਰੁ ਆਪੁ ਰਖਿਆ । ਕੋਈ ਕਰਿ ਬਖੀਲੀ ਨਿਵੈ
ਨਾਹੀ ਫਿਰਿ ਸਤਿਗੁਰੁ ਆਣਿ ਨਿਵਾਇਆ । ਹਰਿ ਗੁਰਹਿ
ਭਾਣਾ ਦੀਈ ਵਡਿਆਈ ਧੁਰਿ ਲਿਖਿਆ ਲੇਖ ਰਜਾਇ ਜੀਉ ।
ਕਹੈ ਸੁੰਦਰੁ ਸੁਣਹੁ ਸੰਤਹੁ ਸਭੁ ਜਗਤੁ ਪੈਰੀ ਪਾਇ ਜੀਉ ॥ ੬ ॥

ਪੀਲੋ

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਲਾਹੌਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪੀਲੋ ਭਗਤ ਵੀ ਹੋਏ ਹਨ, ਇਹ ਵੀ ਕਵੀ ਸਨ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਭਗਤ ਲੋਕ ਬਹੁਤ ਕਰਕੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਲੋਕ ਰਚ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਂਦੇ ਸਨ। ਏਧਰ ਤੇ ਓਧਰ ਹਾਫਜ਼ ਬਰਖੁਰਦਾਰ, ਐਹਮਦਯਾਰ ਜਹੇ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਇੱਕ ਪੀਲੋ ਕਵੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਰ ਐਹਮਦਯਾਰ ਨੇ ਤਾਂ ਬੜੀ ਵਡਿਆਈ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

ਐਹਮਦਯਾਰ:-

ਪੀਲੋ ਠਾਲ ਨ ਰੀਸ ਕਿਸੇ ਦੀ ਇਸ ਵਿਚ ਸੋਚ ਅਲੈਹਦੀ,
ਮਤ ਨਿਗਾਹ ਕੀਤੀ ਉਸ ਪਾਸੇ ਕਿਸੇ ਫਕੀਰ ਵਲੀ ਦੀ।

ਹੁਣ ਪੀਲੋ ਭਗਤ ਦੀ ਕੋਈ ਰਚਨਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ, ਬੜੀ ਘੋਖ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਇਹ ਇੱਕ ਦੋ ਦੋਹਰੇ ਮਿਲੇ ਹਨ, ਜੋ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਭੇਟਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਕਿਸੇ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਜੇ ਪੀਲੋ ਕਵੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਮਲੂਮ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਗ੍ਰੰਥ ਕਰਤਾ ਨੂੰ ਘਲ ਕੇ ਉਪਕਾਰ ਚੜ੍ਹਾਵੇ :-

ਦੋਹਿਰਾ

ਪੀਲੋ ਅਸਾਂ ਨਾਲੋਂ ਸੇ ਭਲੇ ਜੰਮਦਿਆਂ ਹੀ ਮੁਏ।
ਉਹਨਾ ਚਿਕੜ ਪਾਂਵ ਨਾ ਬੋੜਿਆ, ਨਾ ਆਲੂਦ ਭਏ ॥ ੧ ॥
ਪੀਲੋ ਆਖੇ ਸ਼ਾਇਰਾ ਕਿਤ ਵਲ ਗਿਆ ਜਹਾਨ।
ਬੈਹ ਬੈਹ ਗਈਆਂ ਮਜਲਸਾਂ ਲਗ ਲਗ ਗਏ ਦੀਵਾਨ ॥ ੨ ॥

ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ

ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਸ਼ਹੂਰ ਨਾਉਂ ਮਾਧੋ ਲਾਲ ਹੁਸੈਨ ਕਰਕੇ ਦੇਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ, ਅਕਬਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸਮੇਂ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਬੜੇ ਮਸਤ ਫਕੀਰ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹ ਨੌ ਸ਼ੇਖ (ਨੌ ਮੁਸਲਮ) ਹਿੰਦੂ ਓਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋਏ ਹੋਏ ਸਨ, ਏਹਨਾ ਦਾ ਦਾਦਾ ਜਾਂ ਪੜਦਾਦਾ ਹੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਸੰਨ ੯੪੫ ਹਿਜਰੀ ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਸੰਮੇ, ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਉਂ ਸ਼ੇਖ ਉਸਮਾਨ ਸੀ, ਅਰ ਸ਼ੇਖ ਜੀ ਬਹੁਤ ਗਰੀਬ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਜੁਲਾਹਿਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਢਟਾ ਹੁਸੈਨ ਵੀ ਆਖਦੇ ਸਨ। ਢਟਾ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਜਾਤ ਹੈ, ਪਿੱਛੋਂ ਲਾਲ ਹੁਸੈਨ ਨਾਉਂ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋਇਆ, ਪਹਿਲੋਂ ਇਹ ਫਕੀਰ ਸ਼ਰਾ ਦੇ ਪਾਬੰਦ ਸਨ, ਪਰ ਪਿੱਛੋਂ ਅਦਵੈਤ ਦੇ ਦਰਜੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਸਭ ਕੁਝ ਛੱਡ ਬੈਠੇ, ਮਸਤ ਫਕੀਰ ਹੋ ਗਏ, ਸ਼ਰਾਬ ਖਾਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰੁਲਣ ਲੱਗ ਗਏ, ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਪੀ ਮਸਤ ਰਾਗ ਰੰਗ ਤੇ ਵਿਕੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭਾਸਣ ਲਗ ਪਏ, ਆਪ ਭੀ ਰਾਗੀ ਸਨ, ਕਾਫੀਆਂ ਗਾਉਂਕੇ ਆਨੰਦ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਮੁੰਡੇ ਮਾਧੋ ਲਾਲ ਨਾਲ ਹੋ ਗਈ, ਮਾਧੋ ਲਾਲ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਾ ਪੁੱਤ੍ਰ ੧੫-੧੬ ਵਰ੍ਹੇ ਦੀ ਉਮਰ ਦਾ ਸੁੰਦਰ ਮੁੰਡਾ ਸੀ। ਫਕੀਰ ਹੋਰੀ ਏਸਤੇ ਮਸਤ ਹੋ ਗਏ, ਏਸ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਵੀ ਫਕੀਰ ਨਾਲ ਸਭਾ ਪੇਸ਼ ਹੋਗਯਾ, ਓਹ ਵੀ ਏਹਨਾਂ ਕੋਲ ਰੋਜ਼ ਆਵੇ, ਦੋਨੋਂ ਪਾਸੇ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਬ੍ਰਿਹੋਂ ਦੀ ਅੱਗ ਇੱਕੋ ਜੇਹੀ ਲੱਗੀ ਸੀ:-

ਤਾਂ ਹੀ ਮਜ਼ਾ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਾਈਏ ਅੱਗ ਲੱਗੇ ਦੇ ਵੱਲੀ।

ਆਸ਼ਕ ਤੇ ਮਾਸੂਕ ਸੜੇਂਦੇ ਤਾਂ ਬ੍ਰਿਹੋਂ ਦੀ ਬੱਲੀ।

ਮਾਧੋ ਲਾਲ ਦੇ ਮਾਂ ਪਿਉ ਬੜੇ ਤੰਗ ਆ ਗਏ ਕਿ ਮੁੰਡਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫਕੀਰ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਜਾ ਲੱਗਾ, ਧਰਮ ਗੁਵਾ ਬੈਠੂ। ਓਧਰ ਹੁਸੈਨ ਦੀ ਵੀ ਨਮੋਸ਼ੀ ਹੋਣ ਲੱਗੀ। ਲੋਕ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਠਰਕੀ ਹੈ, ਫਕੀਰੀ ਦਾ ਦੰਢ ਹੈ, ਪਰ ਰੱਬੀ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਮਸਤ ਫਕੀਰ ਨੂੰ ਕੀ ਪ੍ਰਵਾਹ। ਫਕੀਰਦਾ

ਮਜ਼ਹਬ ਹੀ ਇਸ਼ਕ ਹੈ, ਜੀਕਣ ਕਿਸੇ ਫਾਰਸੀ ਦੇ ਕਵੀ ਨੇ ਸੱਚ
ਆਖਿਆ ਹੈ:—

مذهب عشق از همه ملل جداست — عاشقان را مذهب و ملت خداست

ਪੰਜਾਬੀ ਉਲਥਾ

ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਖਰਾ ਮਜ਼ਹਬ ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਜਾਨੋਂ ।

ਇਸ਼ਕ ਵਾਲਿਆਂ ਸੇਵਾ ਮਜ਼ਹਬ 'ਇੱਕੋ ਰੱਬ 'ਪਛਾਨੋਂ ।

ਮਾਧੋ ਦੇ ਮਾਧੇ ਐਡੀ ਨਮੋਸ਼ੀ ਨਾਂ ਤੱਕ ਕੇ ਲਾਲ ਹੁਸੈਨ ਨੂੰ ਮਾਰ
ਸੁੱਟਣ ਦੀਆਂ ਸਲਾਹਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗੇ, ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਡੰਨ ਤੋਂ ਭੈ ਖਾਣ ।
ਅੰਤ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਰੰਗਾ ਲੈ ਜਾਈਏ, ਰੰਗਾ ਜਾਣ
ਲਈ ਮਾਧੋ ਨੇ ਲਾਲ ਹੁਸੈਨ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ । ਫਕੀਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ
ਤੋਂ ਇੱਕ ਪਲ ਵੀ ਵਿਛੜਨਾ ਮੌਤ ਸੀ, ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਭਈ ਮਾਧੋ
ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਦੇਹ, ਜਦ ਹਰਦਵਾਰ ਪੁਜਣਗੇ ਤੈਨੂੰ ਅਸੀਂ
ਪੁਜਾ ਦਿਆਂਗੇ । ਮਾਧੋ ਵੀ ਵਿਛੜਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਮੰਨ ਗਿਆ ।
ਮਾਧੋ ਵਿਚਾਰੇ ਅੱਕਕੇ ਤੁਰ ਗਏ । ਜਦ ਰੰਗਾ ਤੇ ਪੰਜੇ ਤਾਂ ਹੁਸੈਨ
ਹੋਰਾਂ ਕਿਹਾ ਚਲ ਭਾਈ ਮਾਧੋ ਤੈਨੂੰ ਰੰਗਾ ਪੁਚਾਈਏ, ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ,
ਅੱਖਾਂ ਮੀਟੀਆਂ, ਜਦ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ ਤਾਂ ਮਾਧੋ ਹੋਰੀ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ
ਪਾਸ ਹਰਦਵਾਰ ਪੁੱਜ ਗਏ, ਸਭ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ, ਜਦ ਮੁੜੇ ਤਾਂ ਮਾਧੋ ਹੋਰੀ
ਬੱਸ ਲਾਲ ਹੁਸੈਨ ਦੇ ਡੇਰੇ ਜੋਗੇ ਹੀ ਹੋ ਗਏ, ਅਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋ ਗਏ,
ਗੱਲ ਕੀ ਫਕੀਰ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਹੋ ਗਏ, ਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਖੁਲ੍ਹ
ਗਈਆਂ, ਫੇਰ ਮੁੜ ਮਾਪਿਆਂ ਕੋਲ ਕੀ ਜਾਣਾ ਸੀ । ਓਦੋਂ ਮਾਧੋ ਦੀ
ਉਮਰ ਅਠਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਸੀ ।

ਇੱਕ ਹੋਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਹਾਣੀ ਹੈ, ਜੇਹੜੀ ਖਬਰੇ ਸੱਚੀ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਓਹ ਇਹ
ਕਿ ਜਦ ਮਾਧੋ ਤੇ ਹੁਸੈਨ ਦਾ ਪਿਆਰ ਵਧ ਗਿਆ, ਅਰ ਹੁਸੈਨ ਇੱਕ
ਪਲ ਵੀ ਮਾਧੋ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਅਰ ਜੇ ਮਾਧੋ ਨਾਂ ਔਂਦਾ
ਤਾਂ ਫਕੀਰ ਹੋਰੀ ਹੀ ਮਾਧੋ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਚੱਕਰ ਲਾਉਂਦੇ
ਫਿਰਦੌਤਦ ਰੱਬਦਾ ਕਰਨਾਂ ਮਾਧੋ ਅਠਾਨਚੱਕਮਰ ਗਿਆ, ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਘਰ
ਚੋਣਾ ਪਿੱਟਣਾ ਪੈ ਗਿਆ, ਓਧਰ ਫਕੀਰ ਹੋਰਾਂ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਉਡੀਕਿਆ
ਮਾਧੋ ਨਾਂ ਆਇਆ, ਅੰਤ ਆਪ ਉਠ ਤੁਰੇ, ਜਾਂ ਮਾਧੋ ਦੇ ਘਰ ਪੰਜੇ ਤਾਂ
ਕੀ ਵੇਖਣ, ਸਭ ਚੋਣ ਪਿੱਟਣ । ਪੁੱਛਿਆ ਕੀ ਹੋਇਆ ? ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ
ਮਾਧੋ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ । ਹੱਸ ਕੇ ਬੋਲੇ ਕਿ ਬੂਠ ਹੈ, ਚਲੋ ਵੇਖੀਏ । ਅੰਦਰ
ਗਏ ਤਾਂ ਮਾਧੋ ਮੌਇਆ ਪਿਆ ਸੀ, ਉੱਪਰ ਕਪੜਾ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ
ਸੀ, ਖਲੋ ਕੇ, ਹੱਸ ਕੇ, ਹੱਥ ਪਕੜਕੇ ਬੋਲੇ “ਉਠ ਮਾਧੋ ਹੁਣ ਸੈਣਾ ਚੰਗਾ

ਨਹੀਂ, ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਉਡੀਕਦੇ ਰਹੇ” ਮਾਧੋ ਬੱਟ ਉਠ ਬੈਠਾ, ਲੋਕ ਹੈਰਾਨ! ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ। ਪਰ ਇਹ ਨਾਂ ਜਾਤਾ ਕਿ ਮਾਧੋ ਦਾ ਹੁਣ ਨਵਾਂ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਹੁਣ ਪਿਛਲਾ ਮਾਧੋ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਮਾਪਿਆਂ ਭਾਣੇ ਤਾਂ ਮਾਧੋ ਮਰ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਮਾਧੋ ਫਕੀਰ ਹੁਸੈਨ ਦੇ ਨਾਲ ਟੁਰ ਪਿਆ ਤੇ ਫੇਰ ਮੁੜ ਘਰ ਨਾਂ ਪਰਤਿਆ, ਅਰ ਅਤੀਤ ਹੋ ਗਿਆ।

ਮਾਧੋ ਲਾਲ ਤੇ ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮਦੀ ਕਥਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਇਸਤਰਾਂ ਹੈ ਕਿ ਮਾਧੋ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਘੁੰਗਣੀਆਂ ਵੇਚਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਅਰ ਸਾਈਂ ਹੋਰੀ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਬਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਫਿਰਦੇ ਸਨ, ਇਸ ਦੇ ਆਸ਼ਕ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਪੀਤ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਮਾਰਿਆ, ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਘੁੰਗਣੀਆਂ ਵੇਚਦਾ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮੁਥਾਜ ਬਣਦਾ ਵੇਖ ਸਹਾਰ ਨਾਂ ਸਕੇ, ਆਖਣ ਲੱਗੇ ਮਾਧੋ ! ਸੁੱਟ ਦੇਹ ਛਾਬਾ ਘੁੰਗਣੀਆਂ ਦਾ। ਮੁੰਡਾ ਬੀ ਸਾਈਂ ਜੀ ਨਾਲ ਕੁਝਕੁ ਪ੍ਰੇਮ ਰੱਖਦਾ ਸੀ, ਬੱਟ ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਲਿਆ, ਪਰ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ “ਮਾਂ ਮਾਰੇਗੀ” ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਆਹ ਲੈ ਛਾਬਾ ਕੋਲਿਆਂ ਦਾ ਭਰ ਕੇ ਲੈ ਜਾਹ, ਘਰ ਜਾਕੇ ਭਾਂਡੇ ਵਿੱਚ ਪਾ ਰੱਖੀਂ, ਮਾਂ ਜੇ ਗੁੱਸੇ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਆਖੀਂ ਭਾਂਡਾ ਫੌਲ ਲੈ। ਮਾਧੋ ਨੇ ਏਦਾਂ ਹੀ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਜਦ ਘਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮਾਂ ਖਾਣ ਨੂੰ ਪਈ, ਬੜੀਆਂ ਬਿੜਕਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਮਾਧੋ ਨੇ ਆਖਿਆ ਸਾਈਂ ਜੀ ਨੇ ਘੁੰਗਣੀਆਂ ਸੁਟਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ, ਅਰ ਏਹ ਕੋਲੇ ਦੇਕੇ ਆਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਭਾਂਡੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣੇ। ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਇਹ ਸਾਈਂ ਸਾਡੇ ਖੈਹੜੇ ਚੰਗਾ ਪਿਆ ਹੈ, ਰੋਟੀ ਕਮਾ ਕੇ ਵੀ ਖਾਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਰੋ ਕਲਪ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਫੇਰ ਪੀਰਜ ਫੜੀ ਅਰ ਕੋਲੇ ਭਾਂਡੇ ਵਿੱਚ ਪਾਕੇ ਢੱਕ ਛੱਡੇ, ਸਵੇਰੇ ਉਠਕੇ ਭਾਂਡਾ ਵੇਖਿਆਂ ਤਾਂ ਰੁਪਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਹੈਰਾਨ ਤੇ ਥਾ ਨਾਲ ਲੱਗੀਕੱਢਣ। ਹੁਣ ਤੇਲੋਰੀ ਸਾਈਂ ਦੇ ਪੈਰ ਚੁੰਮਣ। ਲੁਹਾਰੀ ਮੰਡੀ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਕਾਨ ਵੀ ਬਣਾ ਲਿਆ, ਅਰ ਸੁਖ ਨਾਲ ਵਸਣ ਲੱਗੇ। ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ ਜੀ ਮਾਧੋ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿੱਚ ਮੱਤੇ ਰੋਜ਼ ਦੇ ਤਿੰਨ ਵਾਰੀ ਉਸਦੇ ਘਰ ਮਿਲਣ ਆਉਣ। ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਲੱਗੀ ਨਮੋਸ਼ੀ ਹੋਣ, ਇੱਕ ਦਿਹਾੜੇ ਮਾਂ ਨੇ ਮਾਧੋ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਜਦ ਸਾਈਂ ਹੋਰੀ ਆਉਣ ਤੂੰ ਬੋਲੀਂ ਨਾਂ, ਕਿਸੇ ਤਰਾਂ ਇਹ ਸਾਈਂ ਸਾਡੇ ਮਗਰੋਂ ਲੱਥੇ, ਸਾਈਂ ਜੀ ਆਏ, ਅਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ, ਮਾਧੋ ! ਮਾਧੋ ਚੁੱਪ। ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਘਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਾਈਂ ਨੇ ਫੇਰ ਅਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ, ਮਾਧੋ ! ਫੇਰ ਓਹੀ ਜਵਾਬ, ਤਿੰਨ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਪਰ ਮਾਧੋ ਨਾ ਬੋਲਿਆ, ਫੇਰ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ “ਕੀ ਮਾਧੋ ਘਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੋ ਬੋਲਦਾ ਨਹੀਂ?” ਮਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ “ਹੈ ਨਹੀਂ”। ਸਾਈਂ ਹੋਰੀ ਨਿਰਾਸ ਮੁੜੇ, ਪਰ ਆਖਿਆ

ਕਿ ਚੰਗਾਂ “ਮਾਧੋ ਨਾਂ ਹੋਸੀ” ਓਧਰ ਸਾਈਂ ਜੀ ਮੁੜੇ, ਓਧਰ ਮਾਧੋ ਨੂੰ ਪੀੜ ਪਈ, ਅਜੇਹੀ ਅਰਜ਼ੀ ਪੀੜ ਟੁੱਟੀ ਕਿ ਰਾਤ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮਾਧੋ ਜੀ ਬੱਸ ਹੋ ਗਏ। ਪ੍ਰੀਤ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜਨ ਦਾ ਫਲਾ ਜਦ ਰਾਤੀਂ ਮਾਧੋ ਜੀ ਮਰ ਗਏ ਤਾਂ ਪਿੱਟਾ ਕੁੱਟੀ ਪੈ ਗਈ। ਕੋਈ ਕੁਝ ਆਖੇ ਕੋਈ ਕੁਝ, ਸਵੇਰੇ ਸਾੜਨ ਨੂੰ ਮਸਾਣਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਵੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਲੈ ਗਏ, ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ ਬਥਾਣ ਦਾ ਤਖਤਾ ਤੇ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਸਾਈਂ ਜੀ ਮੁਤੈਹਰਾ ਚੁੱਕੀ ਦੁਰੇ ਆਉਣ। ਲੋਕ ਖਿੜਣ, ਪਰ ਸਾਈਂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਲਾਲ ਅੱਖਾਂ ਦੇਖ ਆਖ ਕੁਝ ਨਾਂ ਸਕਣ। ਮਸਾਣਾਂ ਵਿੱਚ ਪੁੱਜ ਚਿਖਾ ਬਣਾਈ, ਮਾਧੋ ਦਾ ਤਖਤਾ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ, ਜਦ ਲੰਬੂ ਲਾਉਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਸਾਈਂ ਜੀ ਮੁਤੈਹਰਾ ਲੈ ਆ ਗੱਜੇ, ਆਖਣ ਲੱਗੇ ਖਬਰਦਾਰ ਜੇ ਅੱਗ ਦਿੱਤੀ। ਉਸਦੀ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਤਾਂ ਮਾਧੋ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ, ਘੜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਲੋਥ ਵੀ ਸੁਆਹ ਹੋਸੀ, ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਲੋਥ ਮੈਨੂੰ ਦੇ ਦਿਓ। ਮਾਤਾ ਨਾਂ ਮੰਨੀ, ਨਾਂ ਹੀ ਲੋਕ ਮੰਨਣ, ਲੰਬੂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁਣ, ਸਾਈਂ ਸਿਰ ਪਾੜਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ, ਲੋਕ ਬੜੇ ਤੰਗ ਆ ਗਏ, ਆਖਰ ਓਹਨਾਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਸਾਈਂ ਨੂੰ ਅਜੇਹਾ ਕੰਮ ਦੱਸੀਏ ਕਿ ਇਹ ਕਰ ਨਾ ਸਕੇ। ਆਖਿਆ ਸਾਈਂ ਜੀ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ੨੦੦੦) ਰੁਪਯਾ ਦੇ ਦਿਓ ਤਾਂ ਲੋਥ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੇ ਦਿਆਂਗੇ। ਸਾਈਂ ਜੀ ਆਖਿਆ ਚੰਗਾ, ਪਰ ਸਾਈਂ ਪਾਸ ਰੁਪਯਾ ਕਿੱਥੋਂ, ਲੋਥ ਦੇ ਸਰਹਾਣੇ ਇੱਕ ਰੁੱਖ ਨਾਲ ਵੇ ਲਾਕੇ ਸ਼ਸਦਰ ਖਲੇ ਰਿਹਾ, ਲੋਕ ਵਿਚਾਰੇ ਬੜੇ ਤੰਗ। ਕੁਝ ਕੁ ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਕੀ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੋ ਸਵਾਰ ਘੋੜੇ ਦੁਜਾਈ ਮਸਾਣਾਂ ਵੱਲ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਹਿੰਦੂ ਡਰੇ ਕਿ ਕੀ ਭਾਜਕ ਆਈ। ਸਵਾਰਾਂ ਆ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਲਾਲ ਹੁਸੈਨ ਸਾਈਂ ਇਥੇ ਹਨ ? ਲੋਕਾਂ ਕਿਹਾ ਅੱਠ ਖੜੇ ਜੇ, ਓਹਨਾਂ ਘੋੜਿਆਂ ਤੋਂ ਉੱਤਰ, ਇੱਕ ਇੱਕ ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਦੋ ਬਦਰੇ ਹੁਸੈਨ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਅਰਬ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਹ ਸਾਡੀ ਮੰਨਤ ਹੈ, ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਸੌਰ ਗਿਆ ਹੈ, ਏਹ ਸੁੱਖਣਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰੋ, ਸਾਈਂ ਜੀ ਆਖਿਆ ਚੰਗਾ। ਸਵਾਰ ਤਾਂ ਵਿਦਿਆ ਹੋਏ ਅਰ ਸਾਈਂ ਜੀ ਨੇ ੨੦੦੦) ਰੁਪਯੇ ਮਾਧੋ ਦੀ ਮਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਜਾ ਰੱਖੇ ਅਰ ਆਖਿਆ ਹੁਣ ਲੋਥ ਸਾਡੀ ਹੋਈ। ਲੋਕ ਹੈਰਾਨ, ਮਾਤਾ ਸ਼ਸਦਰ, ਚੁੱਪ, ਸਾਈਂ ਦੀ ਕਰਾਮਾਤ ਵੇਖ ਹੈਰਾਨ, ਰੱਬ ਦਾ ਭਾਣਾ ਇੰਦਾਂ ਹੀ ਸੀ। ਸਾਈਂ ਨੇ ਅਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ “ਉਠ ਓ ਮਾਧੋ” ਚਲ ਚਲੀਏ। ਮਾਧੋ ਹੋਰੀ ਉਠ ਬੈਠੇ, ਅਰ ਸਾਈਂ ਉਸਨੂੰ ਹੱਥ ਪਕੜ ਉਸੇ ਖੱਫਣ ਵਿੱਚ ਹੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਦੁਰਿਆ। ਬੱਸ ਮਾਧੋ ਜੀ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਮਾਤਾ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋ ਹੁਸੈਨ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਏ। ਜਗਤ ਵੱਲੋਂ ਮਰੇ, ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ ਜੀਵੇ,

ਗੱਲ ਕੀ ਸਾਈਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਓਹ ਵੀ ਨਦਰ ਨਿਹਾਲ ਹੋ ਗਏ ।

ਸਾਈਂ ਜੀ ਬੜੇ ਬੇਪਰਵਾਹ ਸਨ, ਇਹ ਮੀਰਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਮਿਜ਼ਾਰ ਤੇ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਦੇ ਚੌਂਕ ਵਿੱਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਇੱਕ ਖਰਬੂਜ਼ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਆਖਿਆ, ਸਾਈਂ ਜੀ! ਰਤਾ ਏਥੇ ਬੈਠਣਾ ਅਰ ਖਰਬੂਜ਼ਿਆਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ, ਏਹਨਾਂ ਕਿਹਾ ਚੰਗਾ, ਜਦ ਓਹ ਉਠ ਕੇ ਗਿਆ ਤਾਂ ਏਹਨਾਂ ਹੋੱਕਾ ਦੇਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। “ਟਕੇ ਟਕੇ ਖਰਬੂਜ਼ਾ ਤੇ ਨਾਲੇ ਪੁੱਤ੍ਰ”। ਇਹ ਅਨੋਖਾ ਹੋੱਕਾ ਤੀਵੀਆਂ ਸੁਣ ਅਕੱਠੀਆਂ ਆ ਹੋਈਆਂ ਅਰ ਲੱਗੀਆਂ ਖਰਬੂਜ਼ੇ ਖਰੀਦਣ। ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਖਰਬੂਜ਼ੇ ਖਰੀਦ ਕੇ ਖਾਧੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਪੁੱਤ੍ਰ ਹੋਏ, ਆਪ ਕਰਾਮਾਤੀ ਸਾਧੂ ਸਨ ।

ਲਾਲ ਹੁਸੈਨ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਵਾਕਫੀ (ਦੋਸਤੀ) ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਛੱਜੂ ਭਗਤ ਨਾਲ ਸੀ, ਰੋਜ ਮਿਲਨਾ, ਗਿਆਨ ਗੋਸ਼ਟ ਕਰਨੀ, ਏਹੀ ਕੰਮ ਸੀ, ਜਦ ਏਹ ਕਰਾਮਾਤ ਵਖਾ ਕੇ ਲਾਲ ਹੁਸੈਨ ਜੀ ਛੱਜੂ ਭਗਤ ਦੇ ਚੁਬਾਰੇ ਮਿਲਣ ਗਏ ਤਾਂ ਛੱਜੂ ਭਗਤ ਹੋਰਾਂ ਕਿਹਾ “ਆਓ ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ ਜੀ” । ਪਹਿਲਾਂ ਓਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਾਲ ਹੁਸੈਨ ਜੀ ਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਲਾਲ ਹੁਸੈਨ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣਕੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿਉਂ ਭਗਤ ਜੀ ! ਅੱਜ ਸ਼ਾਹ-ਹੁਸੈਨ ਕਿਉਂ ਆਖਿਆ ? ਛੱਜੂ ਜੀ ਬੋਲੇ ਬਈ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਰੱਬ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਤੁਸਾਂ ਮਾਧੋ ਨੂੰ ਜੋ ਜਿਵਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਰੱਬ ਦਾ ਭਾਣਾ ਮੁੜਵਾਇਆ ਹੈ । ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣਕੇ ਲਾਲ ਹੁਸੈਨ ਨੇ ਸ਼ੋਕ ਕੀਤਾ ਅਰ ਆਪਣਾ ਨਾਉਂ ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ ਹੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤਾ। ਏਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਹੀ ਕਾਫੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਕੱਵਾਲੀ ਤੇ ਫਕੀਰ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਜਿੰਨੀਆਂ ਮਿਲ ਸਕੀਆਂ ਹਨ ਓਨੀਆਂ ਲਿਖ ਛੱਡੀਆਂ ਹਨ । ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਵੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ, ਜਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬੀੜ ਬਣਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਓਹ ਲਾਹੌਰ ਆਏ ਅਰ ਛੱਜੂ ਭਗਤ, ਪੀਲੋ ਭਗਤ, ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ ਅਰ ਹੋਰ ਫਕੀਰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਅਰ ਆਪਣੀ ੨ ਰਚੀ ਹੋਈ ਬਾਣੀ ਸੁਣਾਈ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਭਗਤੀ ਭਾਵ ਕੁਝ ਘੱਟ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚ ਨਾ ਚੜ੍ਹਾਈ । ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣਾਇਆ ਸੀ :-

ਚੁੱਪ ਵੇ ਅੜਿਆ ਚੁੱਪ ਵੇ ਅੜਿਆ,
ਬੋਲਣ ਦੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਵੇ ਅੜਿਆ ।

(੧੦੬)

ਸਜਣਾ ਬੋਲਣ ਦੀ ਜਾ ਨਹੀਂ, ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਇਕੋ ਸਾਈਂ,
ਕਿਸਨੂੰ ਆਖ ਸੁਨਾਈਂ, ਇਕੋ ਦਿਲਬਰ ਸਭ ਘਟ ਰਵਿਆ,
ਦੂਜੀ ਨਹੀਂ ਕਦਾਈਂ, ਕਹੇ ਹੁਸੈਨ ਫਕੀਰ ਨਿਮਾਣਾ,
ਤੇ ਸਤਗੁਰ ਬੌਂ ਬਲ ਜਾਈਂ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੁਣਕੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਸ਼ਾਹ ਜੀ ! ਤੁਸਾਂ ਜੋ ਆਖਿਆ
ਹੈ ਸੱਚ ਹੈ, ਪਰ ਏਸ ਨੂੰ ਲੁਕਾਉਣਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਬੋਲਣ ਦੀ ਜਾ ਨਹੀਂ ।
ਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਅਰ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚ
ਨਾ ਚੜ੍ਹੀ ।

ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ ਜੀ ਦਾ ਚਲਾਣਾ ਸੰਨ ੧੦੦੮ ਹਿਜਰੀ ਨੂੰ ਹੋਇਆ,
ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਚੰਗ ਨਵਾਂ ਹੀ ਹੈ, ਬਿਰਹੋਂ ਦੀ ਭਰੀ ਹੋਈ
ਕਵਿਤਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰੇਮ ਲਗਨ ਵਿੱਚ ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲੀ
ਹੋਈ ਜਾਪਦੀ ਹੈ, ਅਰ ਇਹ ਬਚਨ ਸਿੱਧੇ ਤੀਰ ਵਾਂਗੂ ਜੀ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ
ਲੱਗਦੇ ਹਨ । ਬੋਲੀ ਘਰੋਗੀ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ । ਡਾਢੀ ਮਿੱਠੀ ਤੇ ਸੁਆਦਲੀ
ਹੈ:-

ਕਾਫੀ-ਨੀ ਮਾਏ ਮੈਨੂੰ ਖੇਡਣ ਦੇ, ਖੇਡਣ ਦੇ ਦਿਨ ਚਾਰ ।

ਮੇਰਾ ਵਤ ਖੇਡਣ ਦਾ ਕਉਣ ਆਸੀ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥

ਇਕ ਕੁਆਰੀ ਬਿਆ ਦਾਜ ਭਲੇਰਾ,
ਬਰ ਬਰ ਕੰਬੇ ਏਹ ਜੀਉ ਮੇਰਾ,
ਸ਼ਹੁ ਗੁਣਵੰਤਾ ਬਿਆ ਰੂਪ ਚੰਗੇਰਾ,
ਅੰਗ ਲਾਵੇ ਕਿ ਮੂਲ ਨਾ ਲਾਸੀ ॥ ੧ ॥

ਇਹ ਜਗ ਬੁਠਾ ਦੁਨੀਆਂ ਫਾਸੀ,
ਮਾਏ ਸਾਡਾ ਵਤ ਖੇਡਣ ਦਾ ਕਉਣ ਆਸੀ ॥ ੨ ॥

ਐਵੇਂ ਗਈ ਮੇਰੀ ਅਹਿਲ ਜਵਾਨੀ,
ਗਫ਼ਲਤ ਦੇ ਵਿਚ ਉਮਰ ਵਿਹਾਨੀ,
ਜੋ ਲਿਖਿਆ ਸੋ ਪਾਸੀ ॥ ੩ ॥

ਕਹੇ ਹੁਸੈਨ ਫਕੀਰ ਰਬਾਣਾ,
ਸੋ ਹੋਸੀ ਜੋ ਰੱਬ ਦਾ ਭਾਣਾ,
ਓੜਕ ਏਬੋਂ ਓਥੇ ਜਾਣਾ,
ਇਸ ਵੇਲੇ ਨੂੰ ਪੱਛੋ ਤਾਸੀ,
ਮਾਏ ਸਾਡਾ ਵਤ ਖੇਡਣ ਦਾ ਕਉਣ ਆਸੀ ॥ ੪ ॥

ਕਾਫੀ-ਜਿੰਦ ਮੈਂਡਰੀਏ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਦੀਆਂ ਦਾ ਵਖਤ ਵਿਹਾਣਾ ।

ਰਾਤੀਂ ਕੱਤੇ ਰਾਤੀਂ ਅਟੇਰੇ ਗੋਸ਼ੇ ਲਾਵੇਂ ਤਾਣਾ ॥ ੧ ॥

ਇਕ ਤੰਦ ਅਵੱਲੀ ਪੈ ਗਈਆ ਸਾਹਿਬ ਮੂਲ ਨਾਂ ਭਾਣਾ,
ਚਾਰ ਦਿਹਾੜੇ ਗੋਇਲ ਵਾਸਾ ਉਠ ਚਲਣਾ ਗੁਲਬਾਣਾ ॥ ੨ ॥
ਆਈ ਚਿੱਠੀ ਵਿਲ ਨਾ ਕਰਨੀ ਕੀ ਰਾਜਾ ਕੀ ਰਾਣਾ,
ਕਿਸੇ ਨਵਾਂ ਕਿਸੇ ਪੁਰਾਣਾਂ ਕਿਸੇ ਅਧੋਗਾਣਾ,
ਕਹੇ ਹੁਸੈਨ ਫਕੀਰ ਸਾਈਂ ਦਾ ਬਿਨ ਮਤਲਬ ਉਠ ਜਾਣਾ ॥ ੩ ॥

ਕਾਫੀ-ਮੱਤੀ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਬਾਲ ਇਆਣੇ ਨੂੰ ।

ਦਾਰੂ ਦਰਮਲ ਲਗਦਾ ਨਾਂਹੀਂ ਪੁੱਛ ਰਹੀ ਵੈਦ ਸਿਆਣੇ ਨੂੰ ॥੧॥
ਸ਼ਾਹੀ ਗਈਆ ਸੁਪੇਦੀ ਆਈਆ ਰੋਸੋਂਗਾ ਵਖਤ ਵਿਹਾਣੇ ਨੂੰ,
ਪੰਜੇ ਨਦੀਆਂ ਇਕੱਤ੍ਰ ਹੋਈਆਂ ਮੈਂ ਦੋਸ ਕੀ ਦਿਆਂ ਮੁਹਾਣੇ ਨੂੰ,
ਕਹੇ ਹੁਸੈਨ ਫਕੀਰ ਸਾਈਂ ਦਾ ਕੌਣ ਮੋੜੇ ਰੱਬ ਦੇ ਭਾਣੇ ਨੂੰ ।

ਕਾਫੀ-ਦਰਦ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਹਾਲ ਨੀ ਮੈਂ ਕੈਨੂੰ ਆਖਾਂ ।

ਸੂਲਾਂ ਮਾਰ ਦੀਵਾਨੀ ਕੀਤੀ, ਬ੍ਰਿਹੋਂ ਪਏ ਖਿਆਲ ਨੀ,
ਮੈਂ ਕੈਨੂੰ ਆਖਾਂ ।

ਜੰਗਲ ਜੰਗਲ ਫਿਰਾਂ ਵੁੰਦੇਂਦੀ ਅਜੇ ਨ ਆਯਾ *ਮਹੀਵਾਲ ਨੀ,
ਮੈਂ ਕੈਨੂੰ ਆਖਾਂ ।

ਪੁੱਖਨ ਧੂਏਂ ਸ਼ਾਹਾਂ ਵਾਲੇ, ਜਾਂ ਫੋਲਾਂ ਤਾਂ ਲਾਲ ਨੀ,
ਮੈਂ ਕੈਨੂੰ ਆਖਾਂ ।

ਕਹੇ ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ ਫਕੀਰ ਰਬਾਣਾ, ਦੇਖ ਨਿਮਾਣਿਆਂ ਦਾ ਹਾਲ ਨੀ,
ਮੈਂ ਕੈਨੂੰ ਆਖਾਂ ।

ਕਾਫੀ-ਵੱਤ ਨਹੀਂ ਆਵਣਾ ਭੋਲੀਏ ਮਾਏ ।

ਏਹ ਵਾਰੀ ਵੇਲਾ ਏਹ ਵਾਰੀ ਦਾ ।

ਇਸ ਚੌਪਟ ਦੇ ਚੌਰਾਸੀ ਖਾਨੇ,
ਜੁਗ ਜੁਗ ਵਿਛੋੜੇ ਮਿਲ ਚੋਟਾਂ ਖਾਂਦੇ,

ਕੀ ਜਾਣਾ ਕੀ ਪਉਸੀ ਦਾ ॥ ੧ ॥

ਨਰਦ ਅਕੇਲੀ ਫਿਰ ਫਿਰ ਮਰਸੀ,

ਜੋ ਪਕ ਗਈ ਸੋ ਫਿਰ ਨਾ ਮਰਸੀ,

ਚੜ੍ਹਸੀ ਪਉਸੀ ਪੂਰਾ ਦਾ ॥ ੨ ॥

*ਏਥੇ ਮਹੀ ਵਾਲ ਦੇ ਅਰਥ ਲਫਜ਼ੀ ਹਨ, ਸੋਹਣੀ ਵਾਲਾ ਮਹੀਂ
ਵਾਲ ਨਹੀਂ, ਓਹ ਪਿੱਛੋਂ ਹੋਇਆ ਸੀ ।

ਕਹੇ ਹੁਸੈਨ ਫਕੀਰ ਰਬਾਣਾ,
ਬੂਠੀ ਦੁਨੀਆਂ ਕੂੜਾ ਮਾਣਾ,
ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਸਰਪਰ ਜਾਣਾ,
ਵੈਸੀ ਵਖਤ ਵਿਹਾ ॥ ੩ ॥

ਉਕਤ ਕਾਫੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ ਹੋਰੋਂ
ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਆਵਾਗੋਣ ਤੇ ਚੌਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਦੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ
ਹਨ, ਅਰ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ “ਲੱਖ ਚੌਰਾਸੀ ਭਰਮਦਿਆਂ ਦੁਰਲਭ ਜਨਮ
ਪਾਇਓਇ”। ਪੁਨਾ:-

ਕਾਫੀ-ਕੈਸੀ ਕਠਨ ਫਕੀਰੀ ਦੀ ਵੇ ਗਾਹਕੜੀ ।

ਜੀਵਦਿਆਂ ਮਰ ਰਹੀਐ ਹੁਸੈਨਾ,
ਜੇਹਬਾ ਨੂੰ ਦੇ ਛੋੜੇ ਵੇ ਤਾਕੜੀ ।
ਜੀਵਦਿਆਂ ਜੋਬਨ ਪਾਈਐ ਕੁਠਾਲੀ,
ਮਤ ਸ਼ਹੁ ਪਾਵੇ ਵੇ ਬਾਤੜੀ ।

ਕਾਫੀ-ਤਾਰੀਂ ਵੇ ਰੱਬਾ, ਵੇ ਮੈਂ ਔਗਣ ਹਾਰੀ ।

ਸੱਭੇ ਸਈਆਂ ਗੁਣ ਵੰਤੀਆਂ, ਵੇ ਮੈਂ ਔਗਣ ਹਾਰੀ ।

ਸਭਨਾਂ ਦਾਜ ਰੰਗਾਇਆ, (ਯਾਰ ਵੇ ਤਾਰੀਂ ਵੇ ਰੱਬਾ) ਆਈ
ਅਸਾਡੀ ਵਾਰੀ ॥ ੧ ॥

ਬੰਨ੍ਹ ਤੁਲਾ ਮੈਂ ਨੈ ਪਈਆਂ, (ਤਾਰੀਂ ਵੇ ਰੱਬਾ) ਸਿਰ ਪੁਰ
ਗਠੜੀ ਭਾਰੀ ॥ ੨ ॥

ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਖੇਡ ਦਿਆਂ ਗੁਜਰੀ, (ਯਾਰ ਵੇ ! ਤਾਰੀਂ ਵੇ ਰੱਬਾ)
ਮੈਂ ਓੜਕ ਬਾਜ਼ੀ ਹਾਰੀ ॥ ੩ ॥

ਕਹੇ ਹੁਸੈਨ ਸਹੇਲੜੀਓ, (ਤਾਰੀਂ ਵੇ ਰੱਬਾ) ਅਮਲਾਂ ਬਾਬ
ਖੁਆਰੀ ॥ ੪ ॥

ਕਾਫੀ-ਸ਼ਹੁ ਨੂੰ ਤੂੰ ਕੇਹੜੇ ਗੁਣ ਲੱਗੇਂ ਗੀ ਪਿਆਰੀ ।

ਅੰਦਰ ਤੋਰੇ ਕੂੜਾ ਭਾਰਿਆ, ਮੂਲ ਨਾ ਦਿੱਤੀ ਆ ਬੁਹਾਰੀ ॥ ੧ ॥

ਸ਼ਹੁ ਨੂੰ ਤੂੰ ਕੇਹੜੇ ਗੁਣ ਲੱਗੇਂ ਗੀ ਪਿਆਰੀ ।

ਚਰਖਾ ਕੱਤ ਵਲਿਲੀਏ ਕੁੜੀਏ, ਚਰਖੇ ਦੀ ਕਰ ਲੈ ਕਾਰੀ ॥ ੨ ॥

ਕਹੇ ਹੁਸੈਨ ਫਕੀਰ ਅਲ੍ਹਾ ਦਾ ਅਮਲਾਂ ਬਾਬ ਖੁਆਰੀ ॥ ੩ ॥

ਕਾਫੀ-ਇਕ ਗਲ ਕੀਤੀ ਮੈਂਭੇ ਖਿਆਲ ਪਈਆਂ ਗਲ ਪਈ ਨਿਭਾਨੀ
ਲੋੜੀਏ । ਜੇ ਜਾਣਾਂ ਸ਼ਹੁ ਰੁਠੜਾ ਜਾਂਦਾ, ਆਸ਼ਜ਼ੀ ਦੇ ਹੱਥ
ਜੋੜੀਏ । ਸ਼ਮਾ ਸੰਦੇ ਪਤੰਗੇ ਵਾਂਝੂ, ਜਲਦਿਆਂ ਅੰਗ ਨ
ਮੋੜੀਏ । ਕਹੇ ਹੁਸੈਨ ਫਕੀਰ ਅਲਾਹ ਦਾ ਲਗੜਾ ਨੇਹੂੰ ਨ ਤੋੜੀਏ ।

ਕਾਫੀ-ਵੇਖ ਨਾ ਮੈਂਡੇ ਔਗਣ ਤਾਈਂ, ਤੇਰਾ ਤਾਂ ਨਾਮ ਸਤਾਰੀਦਾ ਯਾਰ ਵੇ।
ਤੂੰ ਸੁਲਤਾਨ ਸਭੀ ਕੋ ਸਰਦਾ, ਤੈਂ ਕੋਲੋਂ ਮੈਨੂੰ ਕੋਹਾ ਪਰਦਾ, ਲਾਏ
ਨਾ ਘੰਗਟ ਵੇਖ ਨ ਮੈਨੂੰ ਤੇਰਾ ਤਾਂ ਨਾਮ ਚਿਤਾਰੀ ਦਾ, ਯਾਰ ਵੇ।
ਉਚਾ ਕੋਟ ਬਣਾਇਓ ਨੇ ਕਾਰੀ, ਵਿਚ ਨਾ ਰਖਿਓ ਨੇ ਤਾਕਨਬਾਰੀ,
ਪੈਹਲੀ ਰਾਤ ਸੁਹਾਗਣ ਭਾਰੀ, ਚਾਰ ਕੀ ਵਿਚਾਰੀ ਦਾ, ਯਾਰ ਵੇ।
ਲਾਲ ਹੁਸੈਨ ਖੜਾ ਦਰਵਾਜੇ, ਤਬਲ ਅਜ਼ਲ ਦਾ ਸਿਰ ਪੁਰ ਬਾਜੇ,
ਚਾਰ ਦਿਹਾੜੇ ਗੋਇਲ ਵਾਸਾ, ਡੇਰਾ ਕੂਚ ਵਪਾਰੀ ਦਾ, ਯਾਰ ਵੇ।

ਕਾਫੀ-ਸ਼ੱਕ ਪਈਆ ਬੇਸ਼ੱਕੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਔਗਣ ਨੱਚੀ ਹਾਂ।
ਜੇ ਸ਼ਹੁ ਨਾਲ ਮੈਂ ਬੁੱਮਰ ਪਾਵਾਂ, ਸਦਾ ਸੁਹਾਗਣ ਸੱਚੀ ਹਾਂ।
ਬੂਠੇ ਦਾ ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ ਹੋਇਆ, ਆਸ਼ਕ ਦੀ ਗੱਲ ਸੱਚੀ ਹੋਈ।
ਸ਼ੱਕ ਗਿਆ ਬੇਸ਼ੱਕ ਹੋਈ।

ਕਾਫੀ-ਨੀ ਤੈਨੂੰ ਤਰਸ ਨਾ ਆਵੇ ਭੁੱਨ ਦੇਹ ਫਕੀਰਾਂ ਨੂੰ ਦਾਣੇ।
ਅਗਲੇ ਆਯਾਂ ਨੂੰ ਭੁਨ ਭੁਨ ਦੇਨੀਏਂ ਖੜੇ ਨੀ ਫਕੀਰ ਨਿਮਾਣੇ।
ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਾਣੇ ਕਣਕ ਤੇ ਛੋਲੇ ਫੱਕਰਾਂ ਦੇ ਜੋਂ ਨੀ ਪੁਰਾਣੇ।
ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ ਫਕੀਰ ਸਾਈਂ ਦਾ ਜੰਗਲ ਜਾਇ ਸਮਾਣੇ।

ਕਾਫੀ-ਚਲੋ ਚਲੋ ਚਲੋ ਚਲੋ ਮੇਰੀਓ ਸਈਓ ਨੀ,
ਅਸਾਂ ਤਾਂ ਮੁਲਕ ਅਨਭਿੱਠੜੇ ਨੂੰ ਜਾਣਾ।
ਨਾਂ ਮੈਂ ਕਤਿਆ ਨਾਂ ਮੈਂ ਤੁਮਿਆ ਨਾਂ ਮੈਂ ਲਾਹੀ ਛੱਲੀ,
ਇਸ ਚਰਖੇ ਦੀ ਸਾਰ ਨ ਜਾਤੀ ਦਾਜ ਵਿਹੂਣੀ ਚੱਲੀ।
ਬਾਬਲ ਮੈਨੂੰ ਦਾਜ ਜੁ ਦਿੱਤਾ ਇਕ ਚੁੱਨੀ ਇਕ ਚੋਲੀ,
ਚਲ ਮਿਲ ਸਈਆਂ ਟੋਰਨ ਆਈਆਂ ਡੋਲੀ ਪਈ ਅਵੱਲੀ।
ਕਹੇ ਹੁਸੈਨ ਫਕੀਰ ਨਿਮਾਣਾ, ਓੜਕ ਜੰਗਲ ਮੱਲੀ।

ਕਾਫੀ-ਦੇਹੁੰ ਲਥਾ ਹਟ ਨਾ ਗੇੜ ਨੀ।
ਸਈਆਂ ਨਾਲ ਘਰ ਵੰਞ ਸਵੇਰੇ, ਕੁੜੇ ਛੇੜ ਨਾ ਝੇੜੇ,
ਇਕਨਾਂ ਭਰਿਆ ਇਕ ਭਰ ਗਈਆਂ ਇਕਨਾਂ ਨੂੰ ਭਈ ਅਵੇਰ ਨੀ।
ਪਿਛੋਂ ਤਾਂ ਪਛਤਾਸੈਂ ਕੁੜੀਏ ਜਦੋਂ ਪੌਸੀਆ ਘੁਮਨ ਘੇਰ ਨੀ।
ਕਹੇ ਹੁਸੈਨ ਫਕੀਰ ਸਾਈਂ ਦਾ, ਵੇਲਾ ਹੱਥ ਨਾ ਆਵੇ ਫੇਰ ਨੀ।
ਕਹੀਆਂ ਵੈਰਾਗ ਭਰੀਆਂ ਕਾਫੀਆਂ ਹਨ। ਹੁਸੈਨ ਹੋਰਾਂ ਸਭ ਤੋਂ
ਪਹਿਲੇ ਕਾਫੀ ਲਿਖੀ, ਅਰ ਬੁੱਲ੍ਹੇ ਹੋਰਾਂ ਲਈ ਰਸਤਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ।

↓ ਜੱਲੂਣ ਜੱਟ ↓

ਜੱਲੂਣ ਜੀ ਮਾਝੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਖੁਲਾਸੇ ਭਗਤ ਹੋਏ ਹਨ, ਹੱਥੀਂ ਕਿਰਤ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਅਰ ਮਨ ਰੱਬ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਏਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾਉਂ ਜੱਲੂਣ, ਜਾਤ ਸਿੰਧੂ ਜੱਟ, ਅਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੂੰਹੋਂ ਰਾਮ ਜੱਲੂਣ ਆਖਦੇ ਸਨ, ਰਾਮ ਨਾਲ ਅਭੇਦਤਾ ਦਸਦੇ ਸਨ। ਭਠਾਣੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ (ਅਟਾਰੀ ਦੇ ਕੋਲ) ਜੰਮੇ ਸਨ। ਸ਼ਾਹ ਜਹਾਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਏਹਨਾਂ ਦਾ ਵਿਵਾਹ ਨੌਸ਼ਹਿਰਾ ਡਾਲਾ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ, ਅਤੇ ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਧਰਮ ਖਤਨੀ ਦਾ ਨਾਮ ਰਾਮਕੀ ਸੀ। ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਉਂ ਤੇ ਇੱਕ ਖੂਹ ਮਾਈ ਰਾਮਕੀ ਵਾਲਾ ਨੁਸ਼ਹਿਰਾ ਡਾਲਾ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਏਹਨਾਂ ਦਾ ਭੇਖ ਤਾਂ ਵਿਰਾਗੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਂਵ ਭੇਖ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਸਨ। ਏਹ ਠੀਕ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਏਹਨਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਕਿਸਨੂੰ ਧਾਰਿਆ ਹੈ, ਏਹਨਾਂ ਦਾ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਮਾਝੇ ਵਿੱਚ ਹੈ।

ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਠੇਠ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਅਖਾਣਾ ਵਾਂਙੂ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹਨ, ਅਰ ਕਈ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵੀ (ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ) ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਨ। ਇਹ ਵੀ ਸੁਥਰੇ ਵਾਂਙੂ ਬੜੇ ਨਿਸ਼ੰਗ ਸਨ। ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਦਿਹਾੜੇ ਜੱਲੂਣ ਆਪਣੇ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਬੋਠੇ ਦੀ ਲੇਪੀ ਲਾ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਨੇ ਆਕੇ ਕਿਹਾ ਓਇ ਜੱਲੂਣ! ਰੱਬ ਦਾ ਪੌਣਾ ਬੜਾ ਔਖਾ ਹੈ, ਜੱਲੂਣ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ੨ ਬੋਲਿਆ “ਰਬ ਦਾ ਕੀ ਪਾਉਣਾ, ਔਧਰੋਂ ਪੁੱਟਣਾ ਤੇ ਔਧਰ ਲਾਉਣਾ” ਕਿਹਾ ਸਿੱਧਾ ਬਚਨ ਹੈ, ਪਰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਭਾਰਿਆ ਹੋਇਆ, ਅਰਥ ਇਹ ਕਿ ਮਨ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਪੁੱਟ ਕੇ ਰੱਬ ਨਾਲ ਜੋੜਨਾ ਚਾਹੀਏ ॥

ਫੇਰ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਜੱਲੂਣ ਆਪਣੀ ਪੈਲੀ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਆ ਕੇ ਛੇੜਿਆ, ਜਲਣ। ਰੱਬ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਗੱਲ ਬੜੀ ਔਖੀ ਹੈ। ਬੋਲੇ “ਗੱਲ ਤੇ ਹੈ ਅੱਲ ਵਲੱਲੀ, ਪਰ ਜਿਸ ਲੱਭੀ ਓਸੇ ਸੁਖੱਲੀ”। ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਾਰਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੱਲੂਣ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਵੀ ਰੱਬ ਦੇ ਪਾਸੇ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਇੱਕ ਦਿਨ ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਸਹੁਰੇ ਆਣ ਕੇ ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਲੈ ਗਏ, ਓਹ ਸਨ ਬੜੇ ਗਰੀਬ, ਓਹਨਾਂ ਆਪਣੀ ਧੀ ਨੂੰ ਚੱਕੀ ਪੀਹਣ ਤੇ ਲਾਇਆ, ਤੇ ਇਸ ਵਿਭਾਗੀ ਅਲੜੂ ਨੂੰ

ਰੱਬ ਦੇ ਪਾਸਿਓਂ ਹਟਾਇਆ। ਜੱਲਣ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪ੍ਰਭਾਤੇ ਉਠਕੇ ਚੱਕੀ ਬੋਂਦੀ ਸੀ, ਇੱਕ ਦਿਨ ਜਲਣ ਹੋਰੀਂ ਜਾ ਪੁੱਜੇ, ਆਪਣੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਰੱਬ ਦੇ ਪਾਸਿਓਂ ਹਟਾਇਆ ਵੇਖ ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਆਇਆ। ਚੱਕੀ ਬੋਈ ਵੇਖ ਕੇ ਬੋਲੇ “ਰਾਮਕੀ ਘੋਂ ਕੇ ਪੀਹ ਘੋਂ ਕੇ ਪੀਹ। ਨਾਲ ਪਿਹਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪੀਹ”। ਏਹ ਬਚਨ ਸੁਣ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਉਠ ਖੜੀ ਅਰ ਗਲ ਵਿੱਚ ਪੱਲਾ ਪਾਕੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਢੈ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, ਬਖਸ਼ ਲਓ! ਰੱਬ ਲਓ!! ਬੋਲੇ ਤੇਰੇ ਪੇਕਿਆਂ ਨੇ ਬੜਾ ਅਪ੍ਰਾਧ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਤੈਨੂੰ ਰੱਬ ਦੇ ਪਾਸਿਓਂ ਹਟਾਇਆ ਅਰ ਚੱਕੀ ਪੀਹਣ ਡਾਹਿਆ, ਹੁਣ ਬਚਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਰੱਬ ਦਾ ਏਹੀ ਭਾਣਾ ਹੈ, ਬਚਨ ਸਚ ਹੋਇਆ। ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਹੇਠ ਲਿਖਦੇ ਹਾਂ। ਸਾਦੀ ਬੋਲੀ, ਸਾਦੀ ਧਾਰਨਾ, ਪਰ ਮਜ਼ਮੂਨ ਬੜੇ ਉੱਚੇ ਦਰਜੇ ਦਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਸਚਾਈ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੁਭਾਵਕ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ ਦਸਦੇ ਹਨ, ਏਹੀ ਸੱਚੀ ਕਵਿਤਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਨਾਉਂ ਨਹੀਂ :-

ਨਿੱਕੇ ਹੁੰਦੇ ਵੱਧੇ ਚਾਰੇ, ਵਡੇ ਹੋਏ ਹਲ ਵਾਹਿਆ।

ਬੁਢੇ ਹੋਏ ਮਾਲਾ ਫੇਰੀ, ਰੱਬ ਦਾ ਉਲਾਂਭਾ ਲਾਹਿਆ।

ਵਡਾ ਕਿਕਰ ਵਢ ਕੇ ਜਪ ਮਾਲ ਬਣਾਯਾ।

ਉਚੇ ਟਿਬੇ ਖੈਹਕੇ ਠਾਹ ਠਾਹ ਵਜਾਯਾ।

ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜਪਮਾਲੀਆਂ, ਜੱਲਣ ਦਾ ਜਪਮਾਲ।

ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਜਪੋਂਦਿਆਂ, ਇੱਕ ਨਾ ਘੁੱਬਾ ਵਾਲ।

ਖਾਏ ਕਣਕ ਤੇ ਪੈਹਨੇ ਪਟ। ਓਥੇ ਕੀ ਕਰੇਗਾ ਜੱਲਣ ਜਟ।

ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਮਾਝੇ ਦੇਸ ਦੀ ਇੱਕ ਜੱਟੀ ਜਵਾਨ, ਰੂਪ ਮਤੀ ਜਿਸਦਾ ਪਤੀ ਮਰ ਗਿਆ ਸੀ ਅਰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਉਮਰ ਸਤ ਵਿੱਚ ਗੁਜ਼ਾਰਨਾ ਰਾਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰੀ ਜਲਣ ਪਾਸ ਆਈ ਕਿ ਚੱਲਕੇ ਕੁਝ ਪੁੱਛੀਏ, ਉਹ ਸਾਈਂ ਦੇ ਫਕੀਰ ਹਨ, ਕੁਝ ਸੌਖਾ ਰਾਹ ਦਸਣਗੇ, ਜੱਟੀ ਸੀ ਘਰ ਦੀ ਅਮੀਰ, ਰੇਸ਼ਮੀ ਕਪੜੇ ਪਾ ਤੇ ਮਖਣ, ਖੋਏ ਦੇ ਕਟੋਰੇ ਭਰ ਦੁੱਧ ਦਾ ਮਟਕਾ ਚੁਕਾ ਜਲਣ ਦੇ ਡੇਰੇ ਆਈ। ਜਲਣ ਜੀ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਸਨ ਰੂਪ ਰਹੇ, ਅਖ ਖੁਲੀ ਤਾਂ ਜਟੀ ਨੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, ਮੇਰੇ ਲਈ ਵੀ ਕੁਝ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੋ। ਜਲਣ ਜੀ ਬੁੱਧ, ਅਖ ਫੇਰ ਮੀਟ ਲਈ, ਤਿੰਨ ਵਾਰੀ ਇਸ ਤਰਾਂ ਹੋਇਆ, ਜਟੀ ਖੈਹੜੇ ਪੈ ਗਈ, ਫੇਰ ਪੁੱਛਿਆ ਇਹ ਛੰਨੇ ਵਿਚ ਕੀ ਹੈ? ਜਟੀ ਨੇ ਆਖਿਆ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਖੋਇਆ ਤੇ ਮਖਣ ਅਰ ਮਟਕੇ ਵਿਚ ਬੂਰੀਮਬਦਾ ਦੁੱਧ ਹੈ, ਜਲਣ ਬੋਲਿਆ:-

(੧੧੫)

ਖਾਵੇਂ ਦੁਧ ਤੇ ਮਲਾਈਆਂ, ਸਵੇਂ ਲੇਫ ਤੇ ਤੁਲਾਈਆਂ,
ਪੈਹਰੇਂ ਮਖਮਲ ਤੇ ਪੱਟ, ਓਥੇ ਕੀ ਕਰੇ ਜਲਨ ਜੱਟ।
ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਏਹਨਾਂ ਗਲਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਸਤ ਨਹੀਂ
ਰਹਿੰਦਾ, ਵਿਸ਼ੇ ਫੁਰਦੇ ਹਨ।

ਕਰੇ ਕੀ:-

ਸਾਈਂ ਨਾਲ ਲਾਵੇ ਪ੍ਰੀਤ, ਮਨੋਂ ਸੁਧ ਰਖੇ ਨੀਤ,
ਸਵੇਂ ਭੁੱਜੇ ਰਖੇ ਮੈਲਾ ਵੇਸ, ਜਲਣ ਦਾ ਏਹੀ ਉਪਦੇਸ਼।
ਹੋਰ ਬਚਨ:-

ਜਲਣਾ ਸਭ ਜਗ ਚਲਣਾ, ਤੂੰ ਦਿਲ ਸਾਈਂ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ।
ਤਿਤ ਵੇਲੇ ਕੁਝ ਨਾ ਸੁਝਸੀ, ਜਦ ਕਾਲ ਪਕੜਸੀ ਕੰਨ।
ਜਲਣ ਜਦ ਨੂੰ ਰਾਮ ਨੇ ਐਸਾ ਦੀਨਾ ਇਸ਼ਟ।
ਧਰਮ ਕੋਈ ਜਾਨੇ ਨਹੀਂ ਕਹੀਐ ਕਰਮ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ।
ਜਲਣ ਦਾਸ ਰਾਮ ਹੈ, ਜਲਣ ਦੂਜਾ ਕੋਈ ਨ ਵਿਸ਼ਟ।
ਜਲਣ ਕੋ ਰਾਮ ਕਿਥੋਂ ਬਿਖੜੀ ਜਾਇ।
ਭੇਖ ਫਿਰੇ ਸਭ ਖੁੰਡਤਾ ਲਭ ਨਾ ਸਕੇ ਕਾਇ।
ਉਹਾਂ ਗੁਰ ਪੀਰ ਕੀ ਠੌਰ ਨਹੀਂ ਉਠਿਓਂ ਹੀ ਤੜਫਾਇ।
ਪ੍ਰਭਾਤੇ ਉਠ ਨਾਮ ਜਪ ਭਾਗ ਭਲੇ ਕੁਝ ਦੇਹ,
ਬੁਧ ਬੜੀ ਉਪਕਾਰ ਕਰ ਜੀਵਨ ਦਾ ਫਲ ਏਹ।
ਜੀਵਨ ਦਾ ਫਲ ਸਿਮਰਨਾ ਦੂਜਾ ਕਰਨਾ ਦਾਨ,
ਜਲਨਾਨਾਮਦਾਨਅਸ਼ਨਾਨਜਿਸਘਰ ਨਹੀਂ ਮੋਇਆਂ ਤੇਪਰੇ ਜਾਨ।
ਮਾਯਾ ਕਿਸੇ ਨਾ ਮੁਠੀਆ ਸਭ ਮਾਯਾ ਮੁਠੀ।
ਲੇ ਲੇ ਮਰਨ ਤੜਫੜੇ ਮਾਯਾ ਦੀ ਦੁਖੀ।
ਰਜਿਆ ਕੋਈ ਨ ਵੇਖਿਆ ਸਭ ਵੇਖੇ ਭੁਖੀ।
ਜਲਣਾ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਸੰਤੋਖ ਹੈ ਰੁਦਰਾਸ ਜਿਉਂ ਇਕ ਮੁਖੀ।
ਪਯਾ ਪੁਰਾਣਾ ਚੋਲੜਾ ਬਾਬ ਨਾਲੇ ਮੁਥਨੋਂ।
ਜੀਬਾ ਮੰਗਦੀ ਸਵਾਦ, ਏਦ ਰਹੇ ਸੂ ਚਿਥਣੋਂ।
ਨੈਨਾਂ ਪਾਨਾਂ ਦਿਤੀ ਹਾਰ ਗੋਡੇ ਰਹੇ ਸੂ ਉਠਣੋਂ।
ਕੁਟੰਬ ਹੋਇਆ ਬੇਈਮਾਨ ਵਾਤ ਰਿਹਾ ਸੂ ਪੁਛਣੋਂ।
ਜਲਣਾ ਅਜੇ ਵੀ ਰਾਮ ਸੰਭਾਲ ਦਰਗਹ ਬਰ ਜਾਏ ਕੁਸਣੋਂ।
ਬਦੇਹ ਮੁਕਤੀ ਦਸਦੇ ਹਨ:-
ਜਹਾਂ ਲੋਕ ਮਰ ਕਰ ਗਏ ਜਲਣ ਜੀਤਾ ਗਿਆ।
ਸੈਹਸਾ ਨਹੀਂ ਮਰਨ ਦਾ ਜਮ ਮਾਰੇ ਝਖ ਗਿਆ।

(੧੧੬)

ਮਾਰਨ ਆਏ ਪਾਉ ਲਗੇ ਜਲਣ ਦਾਸ ਹਰ ਕਾ ਨਾਮ ਲਿਆ।
ਏਸ ਏਹੇ ਦੀ ਬੋਲੀ ਹਿੰਦੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਅਤ ਸਮੇਂ ਨੇ ਜੋਰ
ਪਾਇਆ, ਜਿਉਂ ੨ ਮਮਤਾ ਤੇ ਆਦਰ ਵਧਾਇਆ, ਆਣ ਆਪਣੇ
ਬਚਨਾ ਵਿਚ ਵੀ ਪੰਡਤਾਈ ਵਾੜੀ।

ਬਚਨ:-

ਭੁਖੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਪਾਵਨਾਏਂ ਧੰਨ ਹੈ ਤੇਰੀ ਖਟੀ।
ਧੀਆਂ ਪੁਤਾਂ ਤੇ ਲਾਵਨਾਂ ਏਂ ਭਰੇਂ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਚਟੀ।
ਰਜੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਪਾਵਨਾ ਏਂ ਜਲਣਾ ਜਿਉਂ ਮਝ ਬਲੀ ਦੇ ਤੁਠੀ।
ਹਥੀਂ ਦੇਈਏ ਹਥੀਂ ਲਈਏ ਹਥੀਂ ਬੰਨੀਐ ਪਲੇ।
ਐਸਾ ਕੋਈ ਨਾ ਜਲਣਾ ਜੋ ਮੋਇਆਂ ਨੂੰ ਘਲੇ।

ਸ਼ਰਾਧਾਂ ਦੀ ਨਖੇਧੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਬਚਨ:-

ਅਗੇ ਚਰਖਾ ਪਿਛੇ ਕੰਧ, ਤੇਰੀ ਬੈਠੀ ਦੀ ਜਾਉਗੀ ਲੰਘ।
ਖਾਏਂਗੀ ਗਰੀ ਛੁਹਾਰੇ, ਪੈਹਨੇਗੀ ਪਟ,
ਫੇਰ ਕੀ ਕਰੂਗਾ ਜਲਣ ਜਟ।

ਇਕ ਵਿਧਵਾ ਇਸਤੀ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਬੋੜੇ ਫੇਰ ਵਿਚ ਗਲ
ਮੁਕਾਈ ਹੈ।

ਅੰਨ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕਰਦੇ ਹਨ:-

ਅੰਨ ਵਹੁਟੀ ਅੰਨ ਲਾੜਾ, ਅੰਨ ਦਾ ਵਿਆਹ ਸਾਰਾ।
ਅੰਨ ਮੋਟਾ ਅੰਨ ਗਾੜਾ, ਅੰਨ ਰੋਵੇ ਅੰਨ ਹਸੇ।
ਜਲਨ ਜਿਸ ਘਰ ਅੰਨ ਨ ਪਕੇ, ਨਾਂ ਕੋਈ ਰੋਵੇ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਹਸੇ।

ਸਭ ਜਗ ਚਲਣ ਹਾਰ, ਬਚਨ ਹੈ:-

ਜਲਣਾ ਇਕ ਦਿਨ ਹੈ ਮਰ ਮੁਕਣਾ ਮਤ ਮਨ ਮੈਂ ਕਰ ਅਫਸੋਸ।
ਪਿਛਲੇ ਗਏ ਬਹੁੜੇ ਨਹੀਂ ਹਮ ਕਿਆ ਕਰੇਂ ਰਾਮ ਸੇ ਰੋਸ।
ਰਾਮ ਦਾ ਕੀ ਪਾਵਣਾ ਏਧਰੇਂ ਪੁਟਨਾ ਤੇ ਏਧਰ ਲਾਵਨਾ।
ਪਾਪ ਨੂੰ ਛਡਨਾ ਤੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਕਮਾਵਨਾ।

ਗੰਗਾ ਮਾਤਾ ਕੀ ਹੈ ? ਬੋਲੀ ਫੇਰ ਭਾਸ਼ਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਹਿੰਦੂਆਂ
ਦੇ ਤੀਰਥ ਦਾ ਹਾਲ ਤੇ ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਿਥੋਂ :-

ਗੰਗਾ ਮਾਤ ਕਹਾਂ ਸੇ ਆਈ, ਜੋਰੂ ਮਿਲੀ ਕੰਤ ਸੇ ਜਾਈ।
ਨਦੀ ਸੁਹਾਂਦੇ ਪਾਣੀ ਵਗੇ ਉਸ ਮੈਂ ਲੋਗ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨੁਾਈ।
ਸਾਗਰ ਮੀਠਾ ਨਾਹੀਂ ਕਿਸੀ ਨੂੰ ਜਿਨ ਵੈਹ ਕਰਕੇ ਗੰਗਾ ਪਾਈ।
ਜਲਣ ਜਪੀਏ ਰਾਮ ਨਾਮ ਸਾਖੀ ਕਹੀ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਈ।

(੧੧੭)

ਪਿਛਲਾ ਬਚਨ ਸੌ ਵਿਸਵਾ ਜਲਣ ਦਾ ਭਾਵ ਲੈਕੇ ਉਸਦੇ ਪਿਛਲੇ
ਸਾਧੂਆਂ ਨੇ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਬਚਨ:-

ਪਾਂਧਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਪਿਟੀਐ ਵੈਦਾਂ ਪੁਤ ਮਰਨ।

ਚਲ ਜਲਣ ਘਰ ਆਪਣੇ ਸਾਹਾ ਦੇਹ ਨਿਸੰਗ।

ਏਕ ਰਾਮ ਜਸਰਥ ਕਾ ਬੇਟਾ, ਏਕ ਰਾਮ ਹਰ ਘਟ ਮੈਂ ਲੇਟਾ।

ਏਕ ਰਾਮ ਕਾ ਸਗਲ ਪਸਾਰਾ, ਏਕ ਰਾਮ ਸਭ ਜਗ ਥੀਂ ਨਿਆਰਾ।

ਦਿਨ ਤੇ ਕਰਤਾ ਰਾਤ, ਰਾਤ ਤੇ ਕਰਤਾ ਦਿਨ।

ਜਲਣ ਦਾਸ ਕੌਣ ਰਾਮ ਉਸ ਬਿਨ।

ਰਾਮ ਜਲਣ ਕੈਸਾ, ਮੇਰੇ ਰਾਮੇ ਜੈਸਾ।

ਜੈਸਾ ਮਨ ਕਰ ਮਾਨੀਐ ਫਲ ਪਾਈਐ ਤੈਸਾ।

ਮਨ ਲਾਓ ਮੇਰੇ ਰਾਮੇ ਸੇਤੀ ਟੂਟੇ ਜਮ ਕੀ ਸੈਹਸਾ।

ਜਲਣ ਜਪੀਏ ਰਾਮ ਨਾਮ ਰੇ ਬਾਬਾ ਔਰ ਕੌਣ ਐਸਾ।

ਭੋਖ ਕਾ ਗੁਰੂ ਭੋਖ ਹੈ ਜਲਣ ਖਾਏਂ ਕਮਾਏਂ।

ਜਤ ਵੀ ਪੂਰੇ ਸਤ ਵੀ ਪੂਰੇ ਪੂਰੇ ਸਭਨੀ ਬੋਕੀਂ

ਜਲਣ ਪੂਰੇ ਕਾਮ ਨਾਮ ਪਗਟ ਭਏ ਤੁਲੋਕੀ।

ਸਿਰ ਵੀ ਆਪੇ ਸਾਧ ਵੀ ਆਪੇ ਆਪੇ ਹੈ ਗੁਰ ਪੀਰ।

ਕਰਸੈਂ ਭਾਣਾ ਆਪਣਾ ਆਪੇ ਸਾਹਬ ਵਜੀਰ।

ਜਲਣ ਜਿਸ ਮੁਖ ਤੇ ਰਾਨਾ ਮਅਰਾ ਪੀਐ ਤਿਸ ਮੁਖ ਬਰਖੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੀਰ।

ਨਰ ਨਾਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਰੂਪ ਗੁਰ ਅੰਤ੍ਰ ਧਰੇ ਧਿਆਨ।

ਸਗਲ ਮਨੋਰਥ ਪੂਰਨ ਕਰੇ ਗੁਰ ਸਿਮਰੇ ਜਲਣ ਰਾਮ।

ਬਚਨ:-

ਮਿਲਿਆ ਗੁਰ ਵਿਸ਼ਨੁ ਹੈ ਦੁਹਾਈ, ਮਨ ਆਪਣੇ ਦੀ ਖੁਦੀ ਮਿਟਾਈ।

ਨਹੀਂ ਬਾਪ ਮੇਰਾ ਨਹੀਂ ਮਾਈ, ਜਲਣ ਦਾ ਨਾਂ ਕੀ ਮਸਤ ਕਮਾਈ।

ਮੁਲਾਂ ਤਵੀਜ਼ ਕਿਆ ਸੁਣਾਵੇ, ਤੁਧ ਆਪਣੀ ਰੰਜਸ਼ ਨਹੀਂ ਪਾਈ।

ਕਰਹੋ ਦਾਵਾ, ਮੈਂ ਤੁਮਾਰੇ, ਪਿਛਲਾ ਦਿਓ ਨਸ਼ਾਨ ਬਤਾਈ।

ਆਪਣਾ ਹੋਏ ਕਿਸੇ ਨ ਕੀਨੋ ਜੋ ਕੁਛ ਕਿਆ ਰਘੁਰਾਈ।

ਜਲਣ ਲੋਕਾਂ ਭਾਣੇ ਕਮਲਾ, ਜਲਣ ਭਾਣੇ ਸਭ ਲੋਕਾਈ।

(ਕਹੀ ਟਿਕਾਕੇ ਲਾਈ ਹੈ)। ਹੋਰ ਬਚਨ:-

ਨਰਕ ਭੀ ਬੂਠਾ ਸੁਰਗ ਭੀ ਬੂਠਾ ਬੂਠੇ ਲਿਖਣ ਹਾਰੇ।

ਏਸ ਬਾਤ ਕੋ ਜੋ ਹਮ ਬੂਠ ਕਰਤੇ ਖਲੂਰ ਪਏ ਸੰਸਾਰੇ।

ਜਲਣ ਦਾਸ ਕੋ ਲੈ ਗਏ ਅੰਦਰ ਦਰਬਾਰੇ।

ਜਲਣ ਸਾਖੀ ਜੋ ਸਮਝ ਹਿਰਦੈ ਮੈਂ ਧਾਰੇ।

(੧੧੮)

ਬਾਲਕ ਅਵਸਥਾ ਛਿਨਕ ਨਾਸ ਜਰ ਦੁਕਤੀ ਆਵੇ ।

ਪਾਂਚ ਦੁਸ਼ਟ ਸੋ ਮਾਰਿਓ ਭੈ ਕਦੇ ਨ ਆਵੇ ।

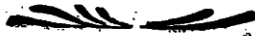
ਕਰ ਹਿਤਕਾਰੀ ਆਪਣੇ ਕਈ ਵੈਕਰ ਨਾ ਪਾਵੇ ।

ਮੁਰਦਾ ਦਖਣੀ ਲੈ ਗਏ ਜਨਮੋਂ ਕਹਾਂ ਆਵੇ ।

ਜਲਣ ਹਰ ਕੀ ਭਗਤ ਬਿਨ ਸੁਖ ਕੈਸੇ ਪਾਵੇ ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਸਵਾਦ ਦਵਾ ਗਏ ਹਨ ।

ਬਾਬਾ ਜਲਣ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਗ੍ਰੰਥ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਮਾਝੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਹੈ । ਦੇਵ ਨਾਗਰੀ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਹੋਣੇ ਕਰਕੇ ਬੋਲੀ ਵੀ ਬਦਲ ਗਈ, ਇਸੇ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਬਾਹਜੇ ਬਚਨਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ।

ॐ ਸੁਥਰਾ ਸ਼ਾਹ ॐ

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸੁਥਰਾ ਸ਼ਾਹ ਵੀ ਇਕ ਖੁਲਾਸਾ ਸਾਧੂ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਸੁਥਰੇ ਸ਼ਾਹੀ ਫਕੀਰ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹਨ। ਸੁਥਰੇ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਕਈ ਬਚਨ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਬੋਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦਾ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਨਮ ਦੀ ਇਕ ਕਹਾਣੀ ਇਉਂ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਇਹ ਜਨਮੇਂ ਅਰ ਦਾਈ ਨੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚੋਂ ਜਾਲਾ ਕਢਣ ਲਈ ਉਂਗਲ ਪਾਈ ਤਾਂ ਮੂੰਹ ਵਿਚੋਂ ਦੰਦ ਚੁੱਭੇ, ਓਹ ਤੁਬਕ ਗਈ, ਦੰਦ ਵੇਖਕੇ ਆਖਿਆ ਇਹ ਕੋਈ ਟੱਬਰ ਨੂੰ ਖਾਣ ਵਾਲੀ ਬਲਾ ਜੰਮੀ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਸਿਟ ਦਿਓ। ਇਸ ਤਰਾਂ ਏਸ ਵਿਚਾਰੇ ਨੂੰ ਜੰਮਦਿਆਂ ਹੀ ਸਿਟ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਪਾਸ ਹੀ ਇਕ ਕੁੱਤੀ ਦੇ ਬਚੇ ਸਨ, ਕੁੱਤੀ ਆਪਣਾ ਬੱਚਾ ਜਾਣ ਕੇ ਲੈ ਗਈ, ਓਥੇ ਕੁਝ ਦਿਨ ਰਿਹਾ। ਇਕ ਦਿਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਏਸ ਪਾਸਿਓਂ ਲੰਘਣਾ ਹੋਇਆ, ਓਹਨਾਂ ਕਤੂਰਿਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਬਾਲਕ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਪਛਾਤੀ, ਸਿਖ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਏਥੇ ਕੋਈ ਬਾਲਕ ਹੈ, ਟੋਲੋ। ਸਿਖ ਨੇ ਟੋਲ ਕੇ ਲਿਆਂਦਾ, ਗੁਰੂ ਜੀਨੇ ਵੀ ਬੱਚੇਦੇ ਦੰਦ ਦੇਖੇ ਅਰ ਜਾਣਿਆਂ ਕਿਸੇਨੇ ਇਸਨੂੰ ਅਪਲਛਣਾ ਜਾਣਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਇਸਨੂੰ ਘਰ ਲੈ ਜਾਕੇ ਪਾਲੋ। ਬਸ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਵਿਚ ਇਸਦੀ ਪਾਲਣਾ ਹੋਈ। ਵਡਾ ਹੋਇਆ, ਬੜਾ ਮਸਖਰਾ ਤੇ ਮਖੌਲੀਆ ਸੀ, ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਛੇੜਨਾ, ਪਰ ਹੈਸੀ ਸੁੱਚਾ ਤੇ ਕਰਨੀ ਦੀ ਚਿਣੀਗ ਵੀ ਵਿਚ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੜੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਸੁਥਰੇ ਦੀਆਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਹੀ ਕਥਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਥਰਿਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਨ, ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ “ਗੁਰ ਪਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ” ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਕਥਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਕੋਲ ਇਕ ਮੰਨਿਆਂ ਪ੍ਰਮੰਨਿਆਂ ਪ੍ਰਸਿਧ ਸੰਤ ਆਇਆ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਦਰ ਨਾਲ ਸਨਮੁਖ ਬਿਠਾਇਆ, ਬਾਤ ਚੀਤ ਹੋਣ ਲਗੀ ਅਰ ਸੁਥਰਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕੰਡ ਪਿਛੇ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਪਰ ਸੰਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੀ, ਜਦ ਸੰਤ ਗਲ ਕਰਦਾ ਕਰਦਾ ਏਸ ਵਲ ਤਕੇ ਤਾਂ ਇਹ ਆਪਣੇ ਹਥ ਦੀ ਵਿਚਲੀ ਉਂਗਲੀ ਹਲਾਕੇ ਇਚਕਰ ਕਰ ਛੱਡੇ, ਸੰਤ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਭਰਦਾ ਜਾਵੇ, ਜਦ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਇਹ ਗਲ ਹੋ ਚੁਕੀ ਤਾਂ ਸੰਤਨੂੰ ਬੜਾ ਕ੍ਰੋਧ ਹੋਇਆ, ਮੂੰਹ ਲਾਲ ਕਰਕੇ ਸੁਥਰੇ ਨੂੰ ਗਾਲਾਂ ਕਵੀਆਂ। ਗੁਰੂ ਜੀ

ਆਖਿਆ ਸੰਤ ਜੀ! ਕੀ ਹੋਇਆ ? ਉੱਤਰ ਦਿਤਾ ਮਹਾਰਾਜ! ਤੁਸਾਂ ਪਿਛੇ ਇਕ ਚੰਡਾਲ ਬਠਾ ਛਡਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਟਿਚਕਰਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੁਥਰੇ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਬੁਲਾਇਆ ਅਰ ਫੁਰਮਾਇਆ ਓਏ ਸੁਥਰਿਆ ਇਹ ਕੀ ? ਸੁਥਰੇ ਨੇ ਹਥ ਜੋੜਕੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੈਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਮੈਂ ਅਗ ਫਰੋਲੀ ਸੀ, ਜਦ ਸੰਤ ਜੀ ਮੇਰੀ ਵਲ ਪਹਿਲੋਂ ਤਕੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਂਗਲ ਨਾਲ ਬੋਹੜਾ ਜਿਹਾ ਟੋਹਿਆ ਮੈਨੂੰ ਸੇਕ ਲਗਾ, ਉਂਗਲ ਪਰੇ ਕਰ ਲੀਤੀ, ਫੇਰ ਤਕੇ ਫੇਰ ਰਤੀ ਹੋਰ ਡੂੰਘੀ ਉਂਗਲ ਪਾਕੇ ਅਗ ਫਰੋਲੀ, ਉਂਗਲ ਸੜੀ, ਬਟ ਖਿਚ ਲੀਤੀ। ਤੀਜੀ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਂਗਲ ਪਾਕੇ ਅਗੋਂ ਕਰਨ ਨੂੰ ਹੀ ਸਾਂ ਕਿ ਭਾਂਬੜ ਮਚ ਪਿਆ, ਅਰ ਸੰਤ ਜੀ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਪਏ। ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਮੈਂ ਤੇ ਹੋਰ ਕੁਛ ਅਪ੍ਰਾਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੁਸਕਰਾਏ ਅਰ ਸੰਤ ਜੀ ਬੜੇ ਲਜਾਏ।

ਸੁਥਰੇ ਹੋਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹਨ, ਜੀਕਣ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਗਰੰਥੀਆਂ ਦੀ ਚੁਗਲੀ ਖਾਣੀ ਕਿ ਸੁਥਰਾ ਧਰਮਸਾਲਾ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੀ ਸੀ ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸੁਣਨ ਦਾ। ਸੁਥਰੇ ਨੇ ਗਰੰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਨਾਂ ਤੇ ਓਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਦੰਡ ਲਾਵਣਾ। ਸ਼ਾਹੂਕਾਰਾਂ ਕੋਲੋਂ ਰੁਪਯੇ ਲੈਕੇ ਸੁਥਰੇ ਦਾ ਮੁਕਰ ਜਾਣਾ। ਜਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੁਛਣਾ ਤਾਂ ਆਖਣਾ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਵਾਕ ਪਰ ਚਲਦਾ ਹਾਂ “ਕੇਤੇ ਲੈ ਲੈ ਮੁਕਰ ਪਾਹਿ” ਗੁਰੂ ਹਰਿਗਾਇ ਜੀ ਨੇ ਸੁਥਰੇ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਇਕ ਚੰਡਾ ਬਖਸ਼ਕੇ ਕਹਿਆ ਕਿ ਜਾਹ ਦੇਸ ਵਿਚ ਫਿਰ, ਰਿਧੀ ਸਿਧੀ ਦੀ ਬਖਸ਼ਸ਼ ਦਿਤੀ। ਇਸ ਪਰ ਸੁਥਰੇ ਨੇ ਦਿਲੀ ਵਿਚ ਬੇਨਵਾ ਫਕੀਰ ਨਾਲ ਝਗੜਾ ਜਾ ਲਾਇਆ, ਅਰ ਉਸਨੂੰ ਜਿੱਤਕੇ ਉਸਦੀ ਟੋਪੀ ਸੇਲ੍ਹੀ ਖੋਹ ਲਈ। ਏਸੇ ਸੁਥਰੇ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸਨੇ ਇਕ ਵੇਰ ਗੰਦਗੀ ਦਾ ਟਿਕਾ ਲਾਇਆ ਤੇ ਦਿਲੀ ਵਿਚ ਫਿਰਿਆ ਕਿ ਕੋਈ ਕਾਜੀ ਆਕੇ ਚਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਓਹਨੀ ਦਿਨੀਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਟਿਕੇ ਕਾਜੀ ਚਟ ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਅਨੇਕ ਸਾਖੀਆਂ ਸੁਥਰਿਆਂ ਵਿਚ ਚਲੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਸਿਧੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਹੈ, ਪਿੰਗਲ ਦਾ ਵੇਰ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ, ਜਦਕੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਸਚਿਆਈ ਨੂੰ ਦਸਿਆ ਹੈ, ਬਾਜ਼ੇ ਵੇਲੇ ਗੰਦੇ ਪਦ ਵੀ ਵਰਤਣੇ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਜੋ ਆਖਿਆ ਸੇ ਸਚ ਹੀ ਆਖਿਆ ਹੈ। ਜਿੰਨੇਕੁ ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਮਿਲੇ ਹਨ ਲਿਖਦੇ ਹਾਂ:—

ਸੁਥਰਾ—

ਲੋਕ ਡਰਾਵਣ ਕਾਰਨੇ ਕੀ ਤੈਂ ਭੇਖ ਬਣਾਯਾ ।
ਨਿਰ ਉੱਦਮ ਟੁਕੜਾ ਖਾਵਣਾ ਬਾਬਾ ਨਾਮ ਸਦਾਯਾ ।
ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਚੜ੍ਹਨ ਸ਼ਰੀਣੀਆਂ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਵਧਦਾ ਜਾ ।
ਦੇ ਦੁਆਈਂ ਖੁੱਲੀਆਂ ਅਗਲੀ ਗੱਲ ਨ ਕਾਂ ।

ਉੱਤ੍ਰ:—

ਸੁਥਰਿਆ ਜੇ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਅਕਲ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪੂਜਾ ਓਹ ਕਿਉਂ ਖਾਇ ।
ਬਾਬਾ ਬਪੜਾ ਕੀ ਕਰੇ ਜਿ ਦਿੱਤੋਸੁ ਰਿਜਕ ਖਿੰਡਾਇ ।
ਜਿਉਂ ਦੇਵੇ ਤਿਉਂ ਖਾਵਣਾ ਡਾਢੇ ਦੀ ਸੱਤ ਰਜਾਇ ।
ਢੋਲ ਵਜੇ ਘਰ ਲੁੱਟਿਓ ਲੋਕੀ ਕੈਹਣ ਵਿਆਹ,
ਸਾਹਿਬ ਅਰਥ ਨ ਬੀਜਿਓ ਹੋਯਾ ਮੁਖ ਸਿਆਹ ।
ਜਿਤ ਦਿਨ ਲੇਖਾ ਮੰਗੀਏ ਗਲ ਪਲੁ ਮੂੰਹ ਘਾਹ,
ਸੁਥਰਿਆ ਰਾਹੋਂ ਘੁਥਿਆਂ ਵਡਾ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਾਹ ।
ਘਰ ਦੇ ਧਾੜ ਵਧਾਈਓ ਤੇ ਨਾਮ ਰਖਾਯੋ ਜੰਢ ।
ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਝੁਗਾ ਲੁਟਿਓ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਕਹੀਏ ਧੰਨ ।
ਆਏ ਰੰਨ ਤੇ ਹੋਏ ਕੰਨ, ਲੋਕਾਂ ਆਖਿਆ ਅਡਿਆ ਘਰ ।
ਹੋਯਾ ਵੰਨੀ ਮੰਦਾ ਵਰ ।
ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਕੁਟੰਬ ਦੀਆਂ ਲਗਨ ਲੀਕਾਂ,
ਦੇ ਦ ਵੋਸੀ ਉਚੀਆਂ ਡ ਕਾਂ ।
ਇਹ ਕੁਟੰਬ ਦੁਖਾਂ ਦਾ ਘਰ, ਨਿਕਲ ਭੱਜ ਨਾ ਵਾਥਾ ਮਰ ।
ਸਾਧਾਂ ਵਾਲਾ ਹੋਕਾ ਸੁਨ, ਜਾਨ ਨਾਲ ਏ ਦੇਹ ਨੂੰ ਘੁਨ ।
ਮੁਕਟ ਬੰਨ੍ਹਾਏ ਸੰਧੂ ਰਿਓਂ ਹੋਇ ਬੈਠਾ ਗਾਉ,
ਨਸ ਦੇਹ ਦੇ ਮਾਰਿਆਂ ਜੇਕਰ ਲਗੀ ਦਾਉ ।
ਏ ਵਧਾਏ ਗਿ੍ਹਸਤ ਦੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਖੁਸ਼ ਹੋਈ ਬਾਲੇ ।
ਭੌਂਕ ਮੋਏ ਓਹ ਸੁਥਰਿਆ ਜਿਉਂ ਕੁੱਤਾ ਵਿਚ ਡਾਲੀ ।
ਧੀਆਂ ਧਾੜ ਤੇ ਪੁਤ੍ਰ ਫਾਹ, ਰੰਨ ਦੁਖਾਂ ਦਾ ਖੂਹ,
ਇਸ ਘਾਣੇ ਤੋਂ ਸੁਥਰਿਆ ਕੋਈ ਹਰ ਜਨ ਕਢੇ ਧੂਹ ।
ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਕਈ ਬਚਨ ਬੜੇ ਬੜੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਹਨ ਤੇ ਲਿਖਣ ਯੋਗ ਨਹੀਂ:—
ਰੰਨ ਕਾਠ ਤੇ ਪੁਤ੍ਰ ਕਿਲੀ, ਦਬਕੇ ਠੋਕੇ ਸੁਥਰਿਆ ਕਦੀਨ ਹੋਵੇ ਵਿੱਲੀ

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਜਾਤ ਦੇ ਭੱਲੇ ਖੱਤੀ ਸਨ । ਭਾਈ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ (ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਤੀਜੇ ਸਤਗੁਰੂ) ਦੇ ਭਤੀਜੇ ਸਨ, ਭਾਈ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਆਦਿ ਵਿਦਯਾ ਚੰਗੀ ਪੜ੍ਹੀ ਸੀ, ਅਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਵੇਦ ਅਰ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਵੀ ਚੰਗੀ ਤਰਾਂ ਘੋਖੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਚੋੜ ਏਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ । ਭਾਈ ਜੀ ਦੇ ਜਨਮ ਸਮੇਂ ਦਾ ਠੀਕ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਦੇ ਪਿਥਮ ਜਨਮੇ ਸਨ, ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਸਿਖੀ ਦਾ ਸਬਕ ਪੜ੍ਹਿਆ, ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਭਾਈ ਹੋਰੀਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਲਈ ਦੂਰ ਦੂਰ ਜਾਂਦੇ ਸਨ । ਜਦ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਏ ਅਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਬਖਸ਼ ਗਏ, ਤਦ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਆਗਰੇ ਵਲ ਸਨ, ਆਪ ਮੁੜ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਆਏ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਵਿਰੋਧ ਪਿਆ ਡਿਠਾ, ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਵਡਾ ਭਰਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਦਾ ਹਕਦਾਰ ਸਮਝ ਕਰ ਵਖਰਾ ਡੇਰਾ ਜਮਾਈ ਖੈਠਾ ਸੀ, ਅਰ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਮਾਇਆ ਅਕੱਠੀ ਕਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਲੰਗਰ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੰਦਾ । ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਆਕੇ ਪੁਰਾਤਨ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿਖ ਭਾਈ ਬੁਢੇ, ਲਾਲੋ, ਜੇਠੇ ਤੇ ਪੈੜੇ ਆਦਿ ਨੂੰ ਸਦਵਾਇਆ ਅਰ ਸਾਰਾ ਮਾਮਲਾ ਸਮਝਾਇਆ, ਏਹਨਾਂ ਮੰਨੇ ਪ੍ਰਮੰਨੇ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਸਭ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਅਰ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਰਸਤੇ ਮਲ ਲੀਤੇ । ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਕਾਰ ਭੇਟ ਰਾਹ ਵਿਚ ਹੀ ਕੱਠੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਸਨ । ਇਹ ਸੇਵਾ ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਗੱਦੀ ਬੈਠਦਿਆਂ ਹੀ ਕੀਤੀ । ਇਸ ਦੇ ਉਪਰੰਤ ਜਦ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬੀੜ ਬੰਨ੍ਹੀ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਹੱਥੀਂ ਹੀ ਲਿਖਵਾਇਆ ਗਿਆ, ਗੱਲ ਕੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਧਰਮ ਦਾ ਮੁੰਢਲਾ ਗ੍ਰੰਥ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਹੱਥੀਂ

ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰ ਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਇਹ ਬਿੱਧ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਸਨ ਅਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਦਰ ਵੀ ਬੜਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਦਿਨ ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਚਿਤ ਵਿਚ ਹੰਕਾਰ ਹੋਇਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹੀ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਚੇ ਸਿਖ ਅਰ ਭਗਤ ਹਾਂ, ਅਰ ਇਹ ਹੰਕਾਰ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਵੀ ਆ ਗਿਆ। ਜਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਪ ਮਾਲਾ ਦਾ ਦਰਬਾਰ ੧੬੮੬ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਵਿਚ ਲਾਈ ਬੈਠੇ ਸਨ ਤਾਂ ਸਿਦਕ ਰੱਖਣ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਚਲਿਆ, ਸਿਖਾਂ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਤਗੁਰਾਂ ਦੇ ਰਾਜਸ੍ਰੀ ਕਰਤਵ ਆਦ ਵੇਖਕੇ ਮਨ ਹਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਮਨ ਬੜਾ ਚੰਚਲ ਹੈ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਕੱਚੇ ਸਿੱਖ ਡੋਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਪੱਕੇ ਨਹੀਂ ਹਿਲਦੇ, ਹਵਾ ਤੇ ਝਖੜ ਬਰਿਛਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਟ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਪਰਬਤਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਹਿਲਾ ਸਕਦਾ। ਫੇਰ ਭਾਈ ਭਗਤ, ਬਹਿਲੋ, ਭਲਣ, ਬੁਲ੍ਹ ਆਦਿਕ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਵਡੇ ਵਡੇ ਸਤਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾਂ ਦੀ ਬਚਿੱਤ੍ਰ ਲੀਲਾ ਨੇ ਭਰਮਾਇਆ, ਨਾਰਦ, ਬ੍ਰਹਮਾਂ, ਸ਼ਿਵ ਆਦ ਸਾਬਤ ਨਾਂ ਰਹੇ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵਿਚਾਰੇ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਾਂ? ਭਾਈ ਜੀ ਸਿੱਖੀ ਸਿਦਕ ਦੇ ਮਾਣ ਵਿਚ ਫੇਰ ਵੀ ਨਾਂ ਸਮਝੇ ਅਰ ਬੋਲੇ ਕਿ ਭੁਜਿਆ ਹੋਇਆ ਦਾਣਾ ਨਹੀਂ ਤਿੜਕਦਾ, ਕੱਚਾ ਹੀ ਤਿੜਕਦਾ ਹੈ, ਅਰ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿੱਤਾ “ਜੇ ਮਾਂ ਹੋਵੇ ਯਾਰਨੀ ਪੁਤ ਨਾਹਿ ਪਤਾਰੇ” ਪੁਨਾ:- “ਜੇ ਗੁਰ ਸਾਂਗ ਪਲਟਿਆ ਸਿਖ ਸਿਦਕ ਨ ਹਾਰੇ” ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣਦੇ ਰਹੇ ਪਰ ਕਿਹਾ ਕੁਝ ਨਾਂ, ਮਨ ਵਿਚ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਭਾਈ ਜੀ ਨੂੰ ਹੰਕਾਰ ਨੇ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸਦਾ ਉਪਾਉ ਚਾਹੀਏ। ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਿਛੋਂ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਕਿ ਕਾਬਲੋਂ ਜਾਕੇ ਘੋੜੇ ਖਰੀਦ ਲਿਆਓ, ਨਾਲ ਅਸ਼ਰਫ਼ੀਆਂ ਦੇ ਸੰਦੂਕ ਭਰ ਦਿੱਤੇ, ਹੁਕਮ ਮੀ ਕਿ ਘੋੜੇ ਪਹਿਲੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਖਾਣ ਲਈ ਘਲਣੇ, ਫੇਰ ਮੁਲ ਤਾਰਨਾਂ। ਨਾਲ ਮੁਨਸ਼ੀ ਦੁਨੀਚੰਦ ਪਸ਼ੋਰੀ ਤੇ ਭਾਈ ਹਰਾ ਕਾਬਲੀ ਘੱਲੇ, ਰਾਹ ਵਿਚ ਸੰਗਤਾਂ ਭਾਈ ਹੋਰਾਂ ਦਾ ਆਦਰ ਭਾਉ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਕਾਬਲ ਪੁੱਜੇ ਘੋੜਿਆਂ ਦਾ ਸੌਦਾ ਹੋਇਆ, ਮੁਨਸ਼ੀ ਦੁਨੀਚੰਦ ਨੂੰ ਪਸ਼ੋਰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਭਰਾ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਵਹੁਟੀ ਬੀਮਾਰ ਹੋ ਚਲੇ, ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਜਾਣਾ ਚੰਗਾ ਨਾ ਸਮਝਿਆ। ਫੇਰ ਅੱਗੇ ਚਲਕੇ ਖਬਰ ਆਈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਪੁੱਤ੍ਰ ਪਠਾਣਾਂ ਨੇ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਵਹੁਟੀ ਮਰ ਗਈ ਹੈ, ਅਰ ਧਨ ਲੁਟਿਆ ਚਲਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਛੱਡ ਸਿਖ ਕਿਥੋਂ ਜਾਵੇ, ਆਖ ਘਲਿਆ:- “ਗੁਰੂ ਦਾ ਭਾਣਾ ਪ੍ਰਵਾਣ ਹੈ, ਧਨ ਆਵਣ ਜਾਣ ਹੈ”।

ਪਤੁ ਤੇ ਇਸਤੀ ਦੀ ਦੇਹ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਦਾਹ ਦੇ ਦਿਓ, ਅਸੀਂ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੋਘੀਂ ਹੋਈ ਸੇਵਾ ਤੋੜ ਚੜ੍ਹਾਕੇ ਆਵਾਂਗੇ। ਇਹ ਸਿਦਕ ! ਜਦ ਘੋੜਿਆਂ ਦਾ ਸੌਦਾ ਹੋਕੇ ਘੋੜੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਵਖਾਉਣ ਲਈ ਘਲੇ ਗਏ, ਅਰ ਚਿਥੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਆ ਗਈ, ਤਾਂ ਸੌਦਾਗਰ ਰਕਮਾਂ ਲੈਣ ਲਈ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਡੇਰੇ ਆਏ, ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਤੰਬੂ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਅਸਰਫ਼ ਅੰਞੇ ਸੰਦੂਕ ਖੋਲ੍ਹੇ, ਜਾਂ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਠੀਕਰੀਆਂ ਹੀ ਪਰਤੀਤ ਹੋਈਆਂ, ਮਨ ਵਿਚ ਘਬਰਾਏ ਤੇ ਸਿਦਕ ਉਡ ਗਿਆ। ਕਦੀ ਖਿਆਲ ਆਵੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕਦੀ ਸੋਚ ਤ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਅਸਰਫੀਆਂ ਕਢਕੇ ਠੀਕਰੀਆਂ ਭਰ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ, ਜੀ ਉਡਰੇ, ਤਨ ਕੰਬੇ, ਡਰਦੇ ਹੋਏ ਪਿਛੋਂ ਹੀ ਤੰਬੂ ਪਾੜਕੇ ਨੱਸ ਗਏ। ਜਦ ਚਿਰ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਦਲਾਲ ਅੰਦਰ ਵੜਿਆ, ਕੀ ਵੇਖਦਾ ਹੈ, ਅਸਰਫੀਆਂ ਦਾ ਵੇਰ ਲਗਾ ਹੈ, ਪਰ ਭਾਈ ਹੋਰੀਂ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਗਲ ਕੀ ਸਭ ਹੈਰਾਨ, ਕਿ ਕੀ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਘੋੜਿਆਂ ਦਾ ਮੁੱਲ ਦਿਤਾ ਤੇ ਬਾਕੀ ਮਾਇਆ ਤੇ ਘੋੜੇ ਲੈਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਵਰਬਾਰ ਆਏ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਦਰ ਕੀਤਾ, ਅਰ ਬਚਨ ਕੌਤਾ ਧੰਨ ਸਿਖੀ, ਧੰਨ ਸਿਖੀ, ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਬਾਨੀ ਸਭ ਬਿਤਾਂਤ ਸੁਣਾਇਆ, ਲੋਕ ਅਚਰਜ ! ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਤੰਬੂ ਪਾੜਕੇ ਨੱਸ ਜਾਣ ਨੇ ਹੋਰ ਵੀ ਹੈਰਾਨੀ ਪਾਈ, ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਪੱਕਾ ਸਿਖ ਡੋਲੇ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਲੀਲਾ ਕੌਣ ਜਾਣੇ, ਉਹਨਾਂ ਤਾਂ ਹੰਕਾਰ ਤੋੜਨਾ ਸੀ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਕਾਂਥਲੋਂ ਨੱਸ ਕਾਂਸ਼ੀ ਜਾ ਪੁੱਜੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਸ਼ਰਮਿੰਦੇ ਮੂੰਹ ਵਖਾਣ ਜੋਗੇ ਨਾਂ ਰਹੇ। ਕਾਂਸ਼ੀ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ, ਪੰਡਤਾਂ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਵਿਚਾਰ ਹੁਦੀ ਰਹੀ। ਭਾਈ ਜੀ ਵਿਦਯਾ ਦੇ ਬਲ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜਿੱਤਦੇ ਰਹੇ, ਸਤਗੁਰਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ, ਸੱਤ ਸੌ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਬਣੇ। ਕਾਂਸ਼ੀ ਦਾ ਰਾਜਾ ਵੀ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਹੋਇਆ, ਭਾਈ ਜੀ ਦਾ ਬੜਾ ਮਾਣ ਵਧਿਆ। ਕੁਝ ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਾਂਸ਼ੀ ਦੇ ਰਾਜੇ ਵਲ ਮੇਉੜੇ ਦੇ ਹੱਥ ਇਕ ਹੁਕਮ ਨਾਮਾ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਨਗਰੀ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਇਕ ਚੌਰ ਗੁਰਦਾਸ ਹੈ, ਉਸਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਘੱਲ ਦਿਓ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਵੰਡੋਰਾ ਫਿਰਾਇਆ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਸੁਣਕੇ ਬੜੇ ਅਨੰਦ ਹੋਏ ਕਿ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਰਾਜੇ ਕੋਲ ਆਣਕੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਕੇ ਚੌਰ ਹਾਂ, ਮੁਸ਼ਕਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਮੇਉੜੇ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰੋ। ਰਾਜਾ ਆਖੇ ਤੁਸੀਂ ਮਹਾਂ ਿਸ਼ੀ ਹੋ, ਇਹ ਗੱਲ ਕੂੜ ਹੈ, ਪਰ ਵਿਚਲਾ ਭੇਦ ਕੌਣ ਜਾਣੇ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ

ਜੀ ਨੇ ਕਾਬਲ ਵਾਲੇ ਘੋੜਿਆਂ ਦਾ ਹਾਲ ਦਸਿਆ ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਾਂ ਬਾਹਾਂ ਆਪ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਭਾਈ ਮੋਉੜੇ ਦੇ ਹਥ ਰੱਸਾ ਫੜਾ ਦੁਰ ਪਏ, ਰਾਜਾ ਤੇ ਪਰਜਾ ਦੇ ਤਿੰਨ ਕੋਹ ਤਕ ਛੁਡਣ ਆਏ। ਜਦ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਮੁਸ਼ਕਾਂ ਬੱਧੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ! ਤੂੰ ਚੰਗੇ ਘੋੜੇ ਖਰੀਦਣ ਗਿਓਂ, ਸਾਡਾ ਮਾਲ ਐਵੇਂ ਸੁੰਦਰ ਛੁਡਕੇ ਨੱਸ ਗਿਓਂ, ਜੇ ਕਾਂਸ਼ੀ ਜਾਣਾ ਸੀ ਤਾਂ ਘੋੜੇ ਖਰੀਦਣ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਾ? ਭਾਈ ਜੀ ਬੋਲੇ ਤੁਸੀਂ ਅਥਾਹ ਹੋ, ਤੁਹਾਡੀ ਗਤੀ ਕੌਣ ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਬਖਸ਼ ਲਵੋ। ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਮੁਸ਼ਕਾਂ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ, ਛਾ-ੀ ਨਾਲ ਲਾਕੇ ਕੋਲ ਬਹਾਇਆ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਸਿਰ ਰਖਿਆ, ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੱਸ ਕੇ ਫੁਰਮਾਇਆ “ਜੇ ਗੁਰ ਸਾਂਗ ਵਰਤਦਾ ਸਿਖ ਸਿਦਕ ਨ ਹਰੇ” ਭਾਈ ਜੀ! ਇਹ ਤੁਹਾਡਾ ਹੀ ਖ਼ਚਨ ਹੈ, ਤੁਸਾਂ ਹੀ ਇਸਨੂੰ ਨਾਂ ਕਮਾਇਆ। ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ “ਗੁਰੂ ਭੁਲਾਏ ਸਿਖ ਨੂੰ ਕਿਆ ਸਿਖ ਵਿਚਾਰੇ” ਜੇ ਆਪ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਭੁਲਾਓ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕੀ ਕਰੀਏ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਸੁਣਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ, ਕਾਂਸ਼ੀ ਤੋਂ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸਾਰਾ ਪਦਾਰਥ ਉਸਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ, ਅਰ ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਸਭ ਮਾਇਆ ਲੰਗਰ ਵਿਖੇ ਪਾ ਦਿਤੀ।

ਭਾਈ ਜੀ ੧੬੮੬ ਥਿਕੂਮੀ ਭਾਦੋਂ ਦੀ ਅਮਸਿਆ ਦੇ ਮੇਲੇ ਤੇ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਜੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ, ਓਥੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦੇ ਰਹੇ। ਫੇਰ ਸ੍ਰੀ ਗੋਇੰਦ ਵਾਲ ਜੀ ਗਏ, ਅੰਸੂ ਦਿਨ ੧੭ ਸੰਨ ੧੬੮੬ ਥਿਕੂਮੀ ਨੂੰ ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਸਤਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਸੁਆਸ ਤਿਆਗੇ। ਭਾਈ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗਿਆਨੀ (ਕਰਤਾ ਖਾਲਸਾ ਤਵਾਰੀਖ) ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਮਹਾਂ ਰਿਖੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਵਿਆਸ ਵਾਂਗੂ ਅਦੁਤੀ ਪੁਰਖ ਸੀ। ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ੩੯ ਵਾਰਾਂ ਅਰ ੫੫੬ ਕਥਿੱਤ ਸਵਈਏ ਰਚੇ ਹਨ।

ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਉਪਮਾਂ ਤੇ ਸਿਖੀ ਸਿਦਕ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ, ਅੰਤਲੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਵੇਦਾਂਤ ਅਦਵੈਤ ਵਿਚਾਰ ਵੀ ਹੈ, ਪਰ ਪਰਾ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਭਗਤੀ ਮੁਖ ਹੈ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਅੱਜ ਕੱਲ ਸਿਖ ਮਤ ਦਾ (Saint Paul) ਸੈਂਟ ਪਾਲ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੀਕਣ ਸੈਂਟ ਪਾਲੂਸ ਨੇ ਈਸਾ ਦੇ ਧਰਮ ਦਾ ਨਿਰਨਾ ਤੇ ਪਚਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਏਸੇ ਤਰਾਂ ਸਿਖ ਧਰਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੇ ਪਚਾਰ ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਵਾਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਰਚੀਆਂ ਹਨ, ਧਾਰਨਾਂ ਛੰਦਾਂ ਦੀ ਵੀ ਪੁਰਾਤਨ

ਵਾਰਾਂ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਪਰ ਕਬਿੱਤ ਤੇਸਵੀ ਈਏ ਬਿਜ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹਨ। ਧਰਮ ਵਿਸ਼ੇਦੇ ਲਿਖਣ ਕਾਰਨ ਭਾਸ਼ਾਦੇ ਲਫਜ਼ ਵੇਰ ਵਰਤੇ ਹਨ। ਜੀਕਣ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਮਤ ਬਾਬਤ ਕੋਈ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਲੇਖ ਲਿਖੇ ਤਾਂ ਅਰਬੀ ਦੇ ਲਫਜ਼ ਵਰਤਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਬਾਜ਼ੇ ਅਜੇਹੇ ਪਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਧਰਮ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਹੀ ਔਖਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੀਕਣ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਲਈ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ, ਵੇਦ, ਦਯਾ, ਗੁਰੂ ਆਦਿ, ਅਰ ਇਸਲਾਮ ਵਿਚ ਤ੍ਰੀਕਤ, ਹਦੀਸ, ਮੁਰਸ਼ਦ, ਅੱਲ੍ਹਾ, ਓਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਲਿਖਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਖਾਸ ਸੁਹੱਪਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਗਲ ਨੂੰ ਸਿਧ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਜਿਸਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣਾ ਹੋਵੇ ਉਸਨੂੰ ਛੰਦ ਦੀ ਅੰਤਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੇ ਹਨ, ਅਰ ਪਹਿਲੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਸੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਅਰ ਪ੍ਰਮਾਣ ਵੀ ਓਹ ਜੇਹੜੇ ਦੇਸ ਅਖਾਣ ਹੋਣ, ਜੀਕਣ:-

ਕੁਤਾ ਰਾਜ ਬਹਾਲੀਐ ਫਿਰ ਚਕੀ ਚਟੈ ।
ਸਪੈ ਦੁਧ ਪਿਲਾਈਐ ਵਿਹੁ ਮੁਖ ਤੇ ਸੁਟੈ ।
ਪਥਰ ਪਾਣੀ ਰਖੀਐ ਮਨ ਹਠ ਨ ਘਟੈ ।
ਚੋਆ ਚੰਦਨ ਪਰ ਹਰੈ ਖਰ ਖੋਹ ਪਲਟੈ ।
ਤਿਉਂ ਨਿੰਦਕ ਪਰ ਨਿੰਦਹੁ ਹਠ ਮੂਲ ਨ ਹੱਟੈ ।
ਆਪਣ ਹਥੀਂ ਆਪਣੀ ਜੜ ਆਪ ਉਪੱਟੈ ।

ਫੇਰ ਕਬਿਤ ਵਿਚ ਵੀ ਏਹੀ ਰੰਗ ਹੈ:-

ਮਾਨ ਸਚ ਪਰ ਜਓ ਬੈਠਾਈਐ ਲੈ ਜਾਏ ਬਗ ਮੁਕਤਾ ਅਮੋਲ
ਤਜ ਮੀਨ ਬੀਨ ਖਾਤ ਹੈ । ਅਸਥਨ ਪੈ ਪਾਨ ਕਰਬੈ ਕਉ ਜਉ
ਲਗਾਈ ਜੋਕ, ਪੀਅਤ ਨ ਮੈ, ਲੋਹੁ ਅਚਦੇ ਅਘਾਤ ਹੈ । ਪਰਮ
ਸੁਗੰਧ ਪਰ ਮਾਖੀ ਨ ਰਹਿਤ ਰਾਖੀ, ਮਹਾਂ ਦੁਰਗੰਧ ਪਰ ਬੋਗ
ਚਲ ਜਾਤ ਹੈ । ਜੈਸੇ ਗਜ ਮਜਨ ਕਰ ਡਾਰਤ ਹੈ ਛਾਰ ਸਿਰ,
ਸੰਤਨ ਕੇ ਦੋਖੀ ਸਤਸੰਗ ਨ ਸੁਹਾਤ ਹੈ ।

ਗੁਰ ਉਪਮਾ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:-

ਗੁਰ ਮੂਰਤ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਘਟ ਘਟ ਅੰਦਰ ਸੂਰਜ ਸੁਝੇ ।
ਸੂਰਜ ਕਵਲ ਪਰੀਤ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖ ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤ ਕਰ ਸੁਝੇ ।
ਪਾਰ ਬ੍ਰਹਮ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਨਿਝਰ ਧਾਰ ਵਰੈ ਗੁਣ ਗੁਝੇ ।
ਕਿਰਖ ਬਿਰਖ ਹੋਇ ਸੁਫਲ ਫਲ ਚੰਦਨ ਵਾਸ ਨਿਵਾਸ ਨ ਖੁਝੇ ।
ਅਫਲ ਸਫਲ ਸਮ ਦਰਸ ਹੋ ਮੋਹ ਨ ਧੋਹ ਨ ਦੁਬਧਾ ਲੁਝੇ ।

ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖ ਫਲ ਪਿਰਮ ਰਸ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਭੁਗਤ ਦੇ ਦੁਝੇ ।
ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਮਿਲ ਸਹਿਜ ਸਮੁਝੇ ।
ਹੋਰ ਅੱਡ ਅੱਡ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੇ ਲਿਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਦੀ ਚੋਣ
ਏਥੇ ਲਿਖਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਸਤੋਂ ਕਵੀ ਜੀ ਦੀ ਲਿਆਕਤ ਦਾ ਪਤਾ
ਲੱਗਦਾ ਹੈ: -

ਬਹੁ ਵਾਟੀਂ ਜਗ ਚਲੀਆਂ ਜਬ ਹੀ ਭਏ ਮੁਹੰਮਦ ਯਾਰਾ।
ਕੌਮ ਬਹਤਰ ਸੰਗ ਕਰ ਬਹੁ ਬਿਧ ਬੈਰ ਬਿਰੋਧ ਪਸਾਰਾ।
ਦੋਜ਼ੇ ਏਦ ਨਿਮਾਜ਼ ਕਰ ਕਰਮੀ ਬੰਧ ਕੀਆ ਸੰਸਾਰਾ।
ਪੀਰ ਪੈਕੰਬਰ ਔਲੀਏ ਗਉਸ ਕੁਤਬ ਬਹੁ ਭੇਖ ਸਵਾਰਾ।
ਠਾਕੁਰ ਦੁਆਰੇ ਢਾਹਕੇ ਤਿਹ ਠਉੜੀ ਮਾਸੀਤ ਉਸਾਰਾ।
ਮਾਰਨ ਗਉ ਗਰੀਬ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਉਪਰ ਪਾਪ ਬਿਬਾਰਾ।
ਕਾਫਰ ਮੁਲਹਦ ਇਰਮਨੀ ਰੂਮੀ ਜੰਗੀ ਦੁਸਮਨ ਦਾਰਾ।
ਪਾਪੇ ਦਾ ਵਰਤਿਆ ਵਰਤਾਰਾ।

ਕਵੀ ਜੀ ਨੇ ਕੁਲ ਮਤ ਮਤਾਂਤਾਂ ਦਾ ਚਿਰਨਾ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ
ਮੁਸਲਮਾਨ ਮਤ ਤੇ ਇਹ ਨੋਟ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ
ਟਾਕਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ:-

ਚਾਰ ਵਰਨ ਚਾਰ ਮਜ਼ਹਬਾ ਜਗ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਣੇ।
ਖੁਦੀ ਬਖੀਲੀ ਤਕਬਰੀ ਖਿੰਚੋ ਤਾਨ ਕਰੇਨ, ਪਿਛਾਣੇ ।
ਗੰਗ ਬਨਾਰਸ ਹਿੰਦੂਆਂ ਮਕਾ ਕਾਬਾ ਮੁਸਲਮਾਣੇ ।
ਸੁਨਤ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੀ ਤਿਲਕ ਜੰਦੁ ਹਿੰਦੂ ਲੁਭਾਣੇ ।
ਬੈਦ ਕਤੇਬ ਭੁਲਾਇ ਕੈ ਮੋਹੇ ਲਾਲਚ ਦੁਨੀ ਸੈਤਾਣੇ ।
ਸਚ ਕਿਨਾਰੇ ਰਹਿ ਗਇਆ ਖਹਿ ਮਰਦੇ ਬਾਹਮਣ ਮੌਲਾਣੇ ।
ਸਿਰੋਂ ਨ ਮਿਟੇ ਆਵਣ ਜਾਣੇ ।

ਫੇਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਤੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:-
ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਗਟਿਆ ਮਿਟੀ ਧੰਧ ਜਗ ਚਾਨਣ ਹੋਆ ।
ਜਿਉਂ ਕਰ ਸੂਰਜ ਨਿਕਲਿਆ ਤਾਰੇ ਛਪੇ ਅੰਧੋਰ ਪਲੋਆ ।
ਸਿੰਘ ਬੁਕੇ ਮਿਰਗਾਵਲ' ਭੰਨੀ ਜਾਇ ਨ ਧੀਰ ਧਰੋਆ ।
ਜਿਥੇ ਬਾਬਾ ਪੈਰ ਧਰੇ ਪੂਜਾ ਆਸਨ ਬਾਪਣ ਸੋਆ ।
ਸਿਧ ਆਸਣ ਸਭ ਜਗਤ ਦੇ ਨਾਨਕ ਆਦ ਮਤੇ ਜੇ ਕੋਆ ।
ਘਰ ਘਰ ਅੰਦਰ ਧਰਮਸਾਲ ਹੋਵੇ ਕੀਰਤਨ ਸਦਾ ਵਿਸੋਆ ।
ਬਾਬੇ ਤਾਰੇ ਚਾਰ ਚਕ ਨੌ ਖੰਡ ਪ੍ਰਿਥਮੀ ਸਚਾ ਵੋਆ ।
ਗੁਰਮੁਖ ਕਲਿ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਆ ।

ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ; ਹਰ ਇਕ ਸਿਖ ਦੇ ਮਨ ਭਾਈ ਹੈ ।

ਫੇਰ ਸਾਧ ਸੰਗ ਜਾਂ ਫਕੀਰਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਦਾ ਲਾਭ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:-
ਸੁਖ ਸਾਗਰ ਹੈ ਸਾਧ ਸੰਗ ਜੋਭਾ ਲੈਹਰ ਤਰੰਗ ਅਤੋਲੇ ।
ਮਾਣਕ ਮੋਤੀ ਹੀਰਿਆਂ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਅਵੇਸ ਅਮੋਲੇ ।
ਰਾਗ ਰੰਗ ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ ਲਿਵ ਅਗਨ ਅਬੋਲੇ ।
ਰਿਧ ਸਿਧ ਨਿਧ ਸਭ ਗੋਲੀਆਂ ਚਾਰ ਪਦਾਰਥ ਗੋਇਲ ਗੋਲੇ ।
ਲਖ ਲਖ ਚੰਦ ਚਰਾਗਚੀ ਲਖ ਲਖ ਅੰਮ੍ਰਤ ਪੀਚਨ ਝੋਲੇ ।
ਕਾਮ ਧੋਨ ਲਖ ਪਾਰ ਜਾਤ ਜੰਗਲ ਅੰਦਰ ਚਰਨ ਅਡੋਲੇ ।
ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖ ਫਲ ਬੋਲ ਅਬੋਲੇ ।

ਪੀਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਮੁਰੀਦੇ ਆਪ ਪੀਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:-
ਗੁਰ ਸਿਖਹੁ ਗੁਰ ਸਿਖ ਹੈ ਪੀਰ ਪੀਰਹੁ ਹੋਈ ।
ਸਬਦ ਸੁਰਤ ਚੋਲਾ ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸੁਰ ਸੋਈ ।
ਦਰਸਨ ਦਿਸ਼ਟ ਧਿਆਨ ਧਰ ਗੁਰ ਮੁਰਤ ਹੋਈ ।
ਸਬਦ ਸੁਰਤ ਕਰ ਕੀਰਤਨ ਸਤਸੰਗ ਵਿਲੋਈ ।
ਵਾਹਗੁਰੂ ਗੁਰਮੰਤ ਹੈ ਗੁਣ ਗੁਣੀ ਪਰੋਈ ।

ਫੇਰ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਰਾਮ ਰਾਮ ਅੱਲ੍ਹਾ ਅੱਲ੍ਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ, ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਮਨ ਨਾਂ ਸਾਫ ਹੋਵੇ:-

ਗੱਲੀ ਸਾਦ ਨ ਆਵਈ ਜਿਚਰ ਮੂੰਹ ਖਾਲੀ ।
ਮੂੰਹ ਭਰਿਆ ਕਿਉਂ ਬੋਲੀਐ ਰਸ ਜੀਭ ਰਸਾਲੀ ।

ਫੇਰ ਮੁਰਸ਼ਦ ਗੁਰੂ ਪਾਸ ਜਾਕੇ ਅਰ ਉਸਦੀ ਸਿਖਨਾ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨੇ ਕਰਕੇ ਜੋ ਰਸ (ਸਵਾਦ) ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਵਖਰਾ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਹੈ, ਦਸਦੇ ਹਨ:-

ਲਖ ਲਖ ਬਾਵਨ ਚੰਦਨਾ ਲਖ ਅਗਰ ਮਿਲੰਦੇ ।
ਲਖ ਕਪੂਰ ਕਬੂਰੀਆਂ ਅੰਬਰ ਸਰਕੰਦੇ ।
ਲਖ ਲਖ ਗਉੜੇ ਮੇਦ ਮਿਲ ਕੇਸਰ ਚਮਕੰਦੇ ।
ਸਭ ਸੁਰੀਧ ਰਲਾਇਕੇ ਅਰਗਜਾ ਕਰੰਦੇ ।
ਲਖ ਅਰਗਜੇ ਫੁਲੇਲ ਲਖ ਫੁਲਵਾੜੀ ਸੰਦੇ ।
ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖ ਫਲ ਪਿਰਮ ਰਸ ਵਾਸੂ ਨ ਲਹੰਦੇ ।

ਗੁਰੂ ਅਰ ਮੁਰਸ਼ਦ ਦੀ ਲੋੜ ਕਿ ਇਕ ਮਨੁੱਖ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਬਿਨ ਗਤ ਨਹੀਂ, ਗੁਰੂ ਬਿਨਾਂ ਇਲਮ ਵਿਦਯਾ ਤੇ ਧਨ ਕੋਈ ਬਚਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਇਕ ਸੱਚਾ ਮੁਰਸ਼ਦ ਹੀ ਅੱਗੇ ਸਹਾਈ ਹੋਵੇਗਾ:-

ਰਾਤ ਅੰਨ੍ਹੇਰੀ ਅੰਧਕਾਰ ਲੱਖ ਕਰੋੜ ਚਮੱਕਨ ਤਾਰੇ ।
ਘਰ ਘਰ ਦੀਵੇ ਬਾਲੀਅਨ ਪਰ ਘਰ ਤੱਕਣ ਚੋਰ ਚਕਾਰੇ ।
ਹੱਟ ਪਟਣ ਘਰ ਬਾਰੀਏ ਦੇ ਦੇ ਤਾਕ ਸਵਨ ਨਰ ਨਾਰੇ ।
ਸੂਰਜ ਜੋਤ ਉਦੋਤ ਕਰ ਤਾਰੇ ਰਾਤ ਹਨੇਰ ਨਿਵਾਰੇ ।
ਬੰਧਨ ਮੁਕਤ ਕਰਾਇੰਦਾ ਨਾਮ ਦਾਨ ਇਸ਼ਨਾਨ ਵੀਚਾਰੇ ।
ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖ ਫਲ ਸਾਧ ਸੰਗ ਪਸੂ ਪੋਤ ਪਤਿਤ ਨਿਸਤਾਰੇ ।
ਪਰ ਉਪਕਾਰੀ ਗੁਰੂ ਪਿਆਰੇ ॥ ੭ ॥

ਮਨਮੁਖ ਅਥਵਾ ਬੋਗੁਰਾ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਪੀਰ ਮੁਰਸ਼ਦ ਨੂੰ ਨਹੀਂ
ਮੰਨਦਾ, ਉਹ ਇਕ ਸੰਢ (ਬੰਧਯਾ) ਇਸਤੀ ਵਾਂਗੂ ਹੈ:-
ਰਾਜੇ ਦੀ ਸਉ ਰਾਣੀਆਂ ਸੇਜੇ ਆਵੈ ਵਾਰੋ ਵਾਰੀ ।
ਸੱਭੇ ਹੀ ਪਟਰਾਣੀਆਂ ਰਾਜੇ ਇਕਦੁ ਇਕ ਪਿਆਰੀ ।
ਸਭਨਾ ਰਾਜਾ ਰਾਵਣਾ ਸੁਦਰ ਮੰਦਰ ਸੇਜ ਸਵਾਰੀ ।
ਸੰਤ ਸਭਨਾ ਰਾਣੇ ਆਂ ਇਕ ਅੱਧ ਕਾ ਸੰਢ ਵਿਚਾਰੀ ।
ਦੋਸ ਨ ਰਾਜੇ ਰਾਣੀਐ ਪੂਰਬ ਲਿਖਤ ਨ ਮਿਟੇ ਲਿਖਾਰੀ ।
ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਗੁਰ ਸਬਦ ਸੁਣ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਨ ਮਨ ਉਰਧਾਰੀ ।
ਕਰਮ ਹੀਣ ਦੁਰਮਤਿ ਧਿਰਕਾਰੀ ।

ਮਨਮੁਖ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਖੋਤੇ ਤੋਂ ਭੀ ਭੈੜੀ ਹੈ, ਜਿੱਕਣ ਗਧਾ ਸੁਗੰਧ ਅਰ
ਖਸ਼ਬੋਈਆਂ ਦੀ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, ਏਸੇ ਤਰਾਂ ਮੂਰਖ ਮਨੁਖ ਮੁਰਸ਼ਦ
ਦੀ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ।

ਚੋਆ ਚੰਦਨ ਮੇਦੁ ਲੈ ਮੇਲ ਕਪੂਰ ਕਬੂਰੀ ਸੰਦਾ ।
ਸਭ ਸੁਗੰਧ ਰਲਾਇਕੇ ਗੁਰ ਗਾਧੀ ਅਰਗਜਾ ਕਰੰਦਾ ।
ਮਜਲਸ ਆਵੇ ਸਾਹਿਬਾਂ ਗੁਣ ਅੰਦਰ ਹੋਇ ਗੁਣ ਮਹਕੰਦਾ ।
ਗਦਹਾ ਦੇਹੀ ਖਉਲੀਐ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣੇ ਨਰਕ ਭਵੰਦਾ ।
ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਗੁਰ ਸਬਦ ਸੁਣ ਭਾਉ ਭਗਤ ਹਿਰਦੇ ਨ ਪਰੰਦਾ ।
ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਅੱਖੀਂ ਹੋਵਈ ਬੋਲਾ ਕੰਨਾਂ ਸੁਣੇ ਨ ਸੁਣੰਦਾ ।
ਬੱਧਾ ਚੱਟੀ ਜਾਇ ਭਰੰਦਾ ।

ਇਕ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਰੁੱਤਾਂ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹਨ:-
ਸਾਵਣ ਵਣ ਹਰੀਆਵਲੇ ਵੱਠੇ ਸੁੱਕੇ ਅੱਕ ਜਵਾਹਾਂ ।
ਚੋਤ ਵਣਸਪਤਿ ਮਉਲੀਐ ਅਪਤ ਕਰੀਰ ਨ ਕਰੈ ਉਸਾਹਾ ।
ਫੇਰ ਦੁਨੀਆਂਦਾਰ ਦਾ ਹਾਲ ਤੇ ਪਾਖੰਡ ਦਸਦੇ ਹਨ:-
ਉੱਚੇ ਮਹਲ ਉਸਾਰ ਵਿਛਾਇ ਵਿਛਾਵਣੇ ।
ਵੱਡੇ ਦੁਨੀਆਂਦਾਰ ਨਾਉਂ ਗਠਾਵਣੇ ।

ਕਰ ਗੜ੍ਹ ਕੋਟ ਹਜ਼ਾਰ ਰਾਜ ਕਮਾਵਣੇ ।
ਲਖ ਲੱਖ ਮਨਸਬਦਾਰ ਵਜਹੁ ਵਧਾਵਣੇ ।
ਪੂਰ ਭਰੇ ਅਹੰਕਾਰ ਆਵਣ ਜਾਵਣੇ ।
ਤਿਤ ਸਰੇ ਦਰਬਾਰ ਖਰੇ ਡਰਾਵਣੇ ॥ ੧੪ ॥

ਤੀਰਥ ਲਖ ਕਰੋੜ ਪੁਰਬੀ ਨਾਵਣਾ ।
ਏਵੀ ਦੇਵ ਸਥਾਨ ਸੇਵ ਕਰਾਵਣਾ ।
ਜਪ ਤਪ ਸੰਜਮ ਲੱਖ ਸਾਧ ਸਿਧਾਵਣਾ ।
ਹੋਮ ਜੋਗ ਠਈ ਵੇਦ ਭੋਗ ਲਗਾਵਣਾ ।
ਵਰਤ ਨੇਮ ਲਖ ਦਾਨ ਕਰਮ ਕਮਾਵਣਾ ।
ਲਉ ਥਾਲੀ ਦਰਗਾਹ ਪਖੰਡ ਨ ਜਾਵਣਾ ॥ ੧੫ ॥

ਵੈਰ ਭਲੇ ਤੇ ਬੁਰੇ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ:-

ਭਲਾ ਸੁਭਾਉ ਮਜੀਠ ਦਾ ਸਹੈ ਅਵਟਣ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹਾਏ ।
ਗੰਨਾਂ ਕੋਲੁ ਪੀੜੀਐ ਟੱਟਰ ਪਿਆ ਮਿਠਾਸ ਵਸਾਏ ।
ਤੁਮੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਿੰਜੀਐ ਕਉੜਤਨ ਦੀ ਬਾਣ ਨ ਜਾਏ ।
ਅਵਗੁਣ ਕੀਤੇ ਗੁਣ ਕਰੇ ਭਲਾ ਨ ਅਵਗੁਣ ਚਿਤ ਵਸਾਏ ।
ਗੁਣ ਕੀਤੇ ਅਵਗੁਣ ਕਰੇ ਬੁਰਾ ਨ ਮਨ ਅੰਦਰ ਗੁਣ ਪਾਏ ।
ਜੇ ਬੀਜੇ ਸੋਈ ਫਲ ਖਾਏ ॥ ੧੫ ॥

ਪਾਣੀ ਪੱਥਰ ਲੀਕ ਜਿਉਂ ਭਲਾ ਬੁਰਾ ਪਰਕਿਰਤ ਸੁਭਾਏ ।
ਵੈਰ ਨ ਟਿਕਦਾ ਭਲੇ ਚਿੱਤ ਹੇਤ ਨ ਟਿਕੇ ਬੁਰੇ ਮਨ ਆਏ ।
ਭਲਾ ਨ ਹੇਤ ਵਸਾਰਦਾ ਬੁਰਾ ਨ ਮਨਹੁ ਵੈਰ ਵਿਸਰਾਏ ।
ਪਥਰ ਮੂਲ ਨ ਭਿਜਈ ਸੋ ਵਰਿਅੰ ਜਲ ਅੰਦਰ ਵੱਸੈ ।
ਪਥਰ ਖੇਤ ਨ ਜੰਮਈ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਇੰਦਰ ਵੱਸੈ ।
ਪਥਰ ਚੰਨਣ ਰਗੜਈ ਚੰਨਣ ਵਾਂਗ ਨ ਪਥਰ ਘਸੈ ।
ਸਿਲ ਵਟੇ ਨਿਤ ਪੀਸਦੇ ਰਸ ਕਸ ਜਾਣੈ ਵਾਸ ਨ ਰੱਸੈ ।
ਚੱਕੀ ਫਿਰੇ ਸਹੰਸ ਵਾਰ ਖਾਇ ਨ ਪੀਐ ਭੁਖ ਨ ਤੱਸੈ ।
ਪੱਥਰ ਘੜੇ ਵਰੱਤਣਾ ਹੇਠ ਉਤੇ ਹੋਇ ਘੜਾ ਫਿਲਸੈ ।
ਮੁਰਖ ਸੁਰਤ ਨ ਜਸ ਅਪਜੱਸੈ ॥ ੧੬ ॥

ਜਿਉਂ ਹਾਥੀ ਦਾ ਨੁਾਵਣਾਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਖੇਹ ਉਡਾਵੇ ।
ਜਿਉਂ ਉਠੇ ਦਾ ਖਾਵਣਾ ਪਰ ਹਰ ਕਣਕ ਜਵਾਹਿ ਖਾਵੇ ।
ਕਮਲੇ ਦਾ ਕਛੋਟੜਾ ਕਦੇ ਲੱਕ ਕਦੇ ਸੀਸ ਫਲਾਵੇ ।

(੧੩੧)

ਜਿਉਂ ਕਰ ਏਭੇ ਹੱਥੜਾ ਸੋ ਚੁੱਤੀ ਸੋ ਵਾਤ ਮਿਲਾਵੇ ।
ਸੰਨੀ ਜਾਣ ਲੁਹਾਰ ਦੀ ਖਿਨ ਜਲ ਵਿਚ ਖਿਨ ਅਗਨ ਸਮਾਵੇ ।
ਮੱਖੀ ਥਾਣ ਕੁਥਾਣ ਹੈ ਲੈ ਦੁਰਗੰਧ ਸੁਗੰਧ ਨਾ ਭਾਵੇ ।
ਮੂਰਖ ਦਾ ਕਿਹੁ ਹੱਥ ਨ ਆਵੇ ॥ ੧੦ ॥

ਕਵੀ ਜੀ ਨੇ ਧਰਮ ਦੇ ਮਾਰਗ ਦਾ ਨਿਚੋੜ ਆਪਣੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰਿਆ, ਏਸ ਕਰਕੇ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਵੀ ਕਈ ਪਦ ਵਰਤੇ ਹਨ:-

ਚੋਰ ਕਰੇ ਨਿਤ ਚੋਰੀਆਂ ਢਿੜਕ ਦੁਖ ਭਾਰੀ* ।

ਨੱਕ ਕੰਨ ਫੜ ਵੱਢੀਐ ਰਾਵੈ ਪਰ ਨਾਰੀ ।

ਸਿੱਖਾਂਦੇ ਰਾਜ ਤਕ ਅਜੇਹੇ ਪਾਪ ਕਰਨ ਹਾਰੇ ਦੇ ਨੱਕ ਕੰਨ ਵੱਢਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਹੁਣ ਅਜੇਹੀਆਂ ਕਰੜੀਆਂ ਸਜਾਵਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ।

ਰੱਬ ਦੇ ਰੰਗ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਰਬ ਥਾਂ ਵਿੱਚ ਵਸਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਨਵੇਂ ਢੰਗ ਵਿੱਚ ਉਸ ਸੱਚੇ ਰੱਬ ਦੀ ਜਾਤ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਰਸਾਇਣ ਵਿਦਯਾ ਦਾ ਚਮਤਕਾਰ ਦੱਸ ਕੇ ਅਰ ਉਸਤੋਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਬ ਬਿਆਪਕਤਾ ਸਿੱਧ ਕਰਦੇ ਹਨ:-

ਸੋਈ ਤਾਂਬਾ ਰੰਗ ਸੰਗ ਜਿਉਂ ਕੈਹਾਂ ਹੋਈ ।

ਸੋਈ ਤਾਂਬਾ ਜਿਸਤ ਮਿਲ ਪਿੱਤਲ ਅਵਲੋਈ ।

ਸੋਈ ਸੀਸੇ ਸੰਗਤੀ, ਭੰਗਾਰ ਭਲੋਈ ।

ਤਾਂਬਾ ਪਾਰਸ ਪਰਸਿਆਂ ਹੋਇ ਕੰਚਨ ਸੋਈ ।

ਸੋਈ ਤਾਂਬਾ ਭਸਮ ਹੋਇ ਅਉਖਧ ਕਰ ਭੋਈ ।

ਆਪੋ ਆਪ ਵਰਤਦਾ ਸੰਗਤ ਗੁਣ ਗੋਈ ।

ਫੇਰ ਕਪਾਹ ਦਾ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇਕੇ ਦਸਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾਂ ਸਭ ਵਿੱਚ ਰਮ ਰਹਿਆ ਹੈ:-

ਹੋਵੇ ਸੂਤ ਕਪਾਹ ਦਾ ਕਰ ਤਾਣਾ ਵਾਣਾ ।

ਸੂਤਹੁ ਕੱਪੜ ਜਾਂਣੀਐ ਆਖਾਣ ਵਖਾਣਾ ।

ਚਉਸੀ ਤੇ ਚਹੁਤਾਰ ਹੋਇ ਗੰਗਾ ਚਲ ਜਾਣਾ ।

ਖਾਸਾ ਮਲਮਲ ਸਿਰੀ ਸਾਫ ਤਨ ਸੁਖ ਮਨ ਭਾਣਾ ।

ਪੱਗ ਦੁਪੱਟਾ ਚੋਲਣਾ ਪਤ ਕਾ ਪਰਵਾਣਾ ।

*ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਸਜਾਵਾਂ ਏਹੀ ਸਨ ।

(੧੩੦)

ਕਰ ਗੜ੍ਹ ਕੋਟ ਹਜ਼ਾਰ ਰਾਜ ਕਮਾਵਣੇ ।
ਲਖ ਲੱਖ ਮਨਸਬਦਾਰ ਵਜਹੁ ਵਪਾਵਣੇ ।
ਪੂਰ ਭਰੇ ਅਹੰਕਾਰ ਆਵਣ ਜਾਵਣੇ ।
ਤਿਤ ਸਚੇ ਦਰਬਾਰ ਖਰੇ ਡਰਾਵਣੇ ॥ ੧੪ ॥

ਤੀਰਥ ਲਖ ਕਰੋੜ ਪੁਰਬੀ ਨਾਵਣਾ ।
ਏਵੀ ਦੇਵ ਸਥਾਨ ਸੇਵ ਕਰਾਵਣਾ ।
ਜਪ ਤਪ ਸੰਜਮ ਲੱਖ ਸਾਧ ਸਿਧਾਵਣਾ ।
ਹੋਮ ਜੱਗ ਨਈ ਵੇਦ ਭੋਗ ਲਗਾਵਣਾ ।
ਵਰਤ ਨੇਮ ਲਖ ਦਾਨ ਕਰਮ ਕਮਾਵਣਾ ।
ਲਉ ਥਾਲੀ ਦਰਗਾਹ ਪਖੰਡ ਨ ਜਾਵਣਾ ॥ ੧੫ ॥

ਵੈਰ ਭਲੇ ਤੇ ਬੁਰੇ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ:-

ਭਲਾ ਸੁਭਾਉ ਮਜੀਠ ਦਾ ਸਹੈ ਅਵਟਣ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹਾਏ ।
ਗੰਨਾਂ ਕੋਲੂ ਪੀੜੀਐ ਟੱਟਰ ਪਿਆ ਮਿਠਾਸ ਵਸਾਏ ।
ਤੁਮੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਿੰਜੀਐ ਕਉੜਤਨ ਦੀ ਬਾਣ ਨ ਜਾਏ ।
ਅਵਗੁਣ ਕੀਤੇ ਗੁਣ ਕਰੇ ਭਲਾ ਨ ਅਵਗੁਣ ਚਿਤ ਵਸਾਏ ।
ਗੁਣ ਕੀਤੇ ਅਵਗੁਣ ਕਰੇ ਬੁਰਾ ਨ ਮਨ ਅੰਦਰ ਗੁਣ ਪਾਏ ।
ਜੋ ਬੀਜੇ ਸੋਈ ਫਲ ਖਾਏ ॥ ੧੫ ॥

ਪਾਣੀ ਪੱਥਰ ਲੀਕ ਜਿਉਂ ਭਲਾ ਬੁਰਾ ਪਰਕਿਰਤ ਸੁਭਾਏ ।
ਵੈਰ ਨ ਟਿਕਦਾ ਭਲੇ ਚਿੱਤ ਹੇਤ ਨ ਟਿਕੇ ਬੁਰੇ ਮਨ ਆਏ ।
ਭਲਾ ਨ ਹੇਤ ਵਸਾਰਦਾ ਬੁਰਾ ਨ ਮਨਹੁ ਵੈਰ ਵਿਸਰਾਏ ।
ਪਥਰ ਮੂਲ ਨ ਭਿਜਈ ਸੋ ਵਰਿਅੰ ਜਲ ਅੰਦਰ ਵੱਸੈ ।
ਪਥਰ ਖੇਤ ਨ ਜੰਮਈ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਇੰਦਰ ਵੱਸੈ ।
ਪਥਰ ਚੰਨਣ ਰਗੜਈ ਚੰਨਣ ਵਾਂਗ ਨ ਪਥਰ ਘਸੈ ।
ਸਿਲ ਵਟੇ ਨਿਤ ਪੀਸਦੇ ਰਸ ਕਸ ਜਾਣੈ ਵਾਸ ਨ ਰੱਸੈ ।
ਚੱਕੀ ਫਿਰੇ ਸਹੰਸ ਵਾਰ ਖਾਇ ਨ ਪੀਐ ਭੁਖ ਨ ਤੱਸੈ ।
ਪੱਥਰ ਘੜੇ ਵਰੱਤਣਾ ਹੇਠ ਉੱਤੇ ਹੋਇ ਘੜਾ ਵਿਲਸੈ ।
ਮੁਰਖ ਸੁਰਤ ਨ ਜਸ ਅਪਜੱਸੈ ॥ ੧੬ ॥

ਜਿਉਂ ਗਾਥੀ ਦਾ ਨ੍ਹਾਵਣਾਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਖੇਹ ਉਡਾਵੇ ।
ਜਿਉਂ ਉਠੇ ਦਾ ਖਾਵਣਾ ਪਰ ਹਰ ਕਣਕ ਜਵਾਹਾਂ ਖਾਵੇ ।
ਕਮਲੇ ਦਾ ਕਛੋਟਕਾ ਕਦੇ ਲੱਕ ਕਦੇ ਸੀਸ ਵਲਾਵੇ ।

(੧੩੧)

ਜਿਉਂ ਕਰ ਦੇਤੇ ਹੱਥੜਾ ਸੋ ਚੁੱਤੀ ਸੋ ਵਾਤ ਮਿਲਾਵੇ ।
ਸੈਨੀ ਜਾਣ ਲੁਹਾਰ ਦੀ ਖਿਨ ਜਲ ਵਿਚ ਖਿਨ ਅਗਨ ਸਮਾਵੇ ।
ਮੱਖੀ ਥਾਣ ਕੁਥਾਣ ਹੈ ਲੈ ਦੁਰਗੰਧ ਸੁਗੰਧ ਨਾ ਭਾਵੇ ।
ਮੂਰਖ ਦਾ ਕਿਹੁ ਹੱਥ ਨ ਆਵੇ ॥ ੧੦ ॥

ਕਵੀ ਜੀ ਨੇ ਧਰਮ ਦੇ ਮਾਰਗ ਦਾ ਨਿਚੋੜ ਆਪਣੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰਿਆ, ਏਸ ਕਰਕੇ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਵੀ ਕਈ ਪਦ ਵਰਤੇ ਹਨ:-

ਚੋਰ ਕਰੇ ਨਿਤ ਚੋਰੀਆਂ ਓੜਕ ਦੁਖ ਭਾਰੀ* ।

ਨੱਕ ਕੰਨ ਫੜ ਵੱਢੀਐ ਰਾਵੈ ਪਰ ਨਾਰੀ ।

ਸਿੱਖਾਂਦੇ ਰਾਜ ਤਕ ਅਜੇਹੇ ਪਾਪ ਕਰਨ ਹਾਰੇ ਦੇ ਨੱਕ ਕੰਨ ਵੱਢਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਹੁਣ ਅਜੇਹੀਆਂ ਕਰੜੀਆਂ ਸਜਾਵਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ।

ਰੱਬ ਦੇ ਰੰਗ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਰਬ ਥਾਂ ਵਿੱਚ ਵਸਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਨਵੇਂ ਢੰਗ ਵਿੱਚ ਉਸ ਸੱਚੇ ਰੱਬ ਦੀ ਜ਼ਾਤ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਰਸਾਇਣ ਵਿਦਯਾ ਦਾ ਚਮਤਕਾਰ ਦੱਸ ਕੇ ਅਰ ਉਸਤੋਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਬ ਬਿਆਪਕਤਾ ਸਿੱਧ ਕਰਦੇ ਹਨ:-

ਸੋਈ ਤਾਂਬਾ ਰੰਗ ਸੰਗ ਜਿਉਂ ਕੈਹਾਂ ਹੋਈ ।

ਸੋਈ ਤਾਂਬਾ ਜਿਸਤ ਮਿਲ ਪਿੱਤਲ ਅਵਲੋਈ ।

ਸੋਈ ਸੀਸੇ ਸੰਗਤੀ, ਭੰਗਾਰ ਭਲੋਈ ।

ਤਾਂਬਾ ਪਾਰਸ ਪਰਸਿਆਂ ਹੋਇ ਕੰਚਨ ਸੋਈ ।

ਸੋਈ ਤਾਂਬਾ ਭਸਮ ਹੋਇ ਅਉਖਧ ਕਰ ਭੋਈ ।

ਆਪੋ ਆਪ ਵਰਤਦਾ ਸੰਗਤ ਗੁਣ ਗੋਈ ।

ਫੇਰ ਕਪਾਹ ਦਾ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇਕੇ ਦਸਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾਂ ਸਭ ਵਿੱਚ ਰਮ ਰਹਿਆ ਹੈ:-

ਹੋਵੇ ਸੂਤ ਕਪਾਹ ਦਾ ਕਰ ਤਾਣਾ ਵਾਣਾ ।

ਸੂਤਹੁ ਕੱਪੜ ਜਾਣੀਐ ਆਖਾਣ ਵਖਾਣਾ ।

ਚਉਸੀ ਤੇ ਚਹੁਤਾਰ ਹੋਇ ਗੰਗਾ ਚਲ ਜਾਣਾ ।

ਖਾਸਾ ਮਲਮਲ ਸਿਰੀ ਸਾਫ ਤਨ ਸੁਖ ਮਨ ਭਾਣਾ ।

ਪੱਗ ਦੁਪੱਟਾ ਚੋਲਣਾ ਪਤ ਕਾ ਪਰਵਾਣਾ ।

*ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਸਜਾਵਾਂ ਏਹੀ ਸਨ ।

ਆਪੇ ਆਪ ਵਰਤਦਾ ਗੁਰਮੁਖ ਰੰਗ ਮਾਣਾਂ ।
ਜੁਗ ਆਦਿਕ ਪੁਮਾਤਮਾਂ ਦੇ ਕਰਤਵਜ ਦੱਸ ਦੇ ਹਨ:-
ਚਾਰ ਜੁਗ ਕਰ ਬਾਪਦਾ ਸਤਜੁਗ ਤ੍ਰੇਤਾ ਦੁਵਾਪਰ ਸਾਜੇ ।
ਚੌਥਾ ਕਲਜੁਗ ਬਾਪਿਆ ਚਾਰ ਵਰਨ ਚਾਰੋਂ ਕੇ ਰਾਜ ।
ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਖਤ੍ਰੀ ਵੈਸ਼ ਸੂਦ ਜੁਗ ਜੁਗ ਏਕੋ ਵਰਨ ਬਿਰਾਜੇ ।
ਸਤਜੁਗ ਹੰਸ ਅਉਤਾਰ ਧਰ ਸੋਹੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੂਜਾ ਪਾਜੇ ।
ਈਸ਼ਰ ਉਪਮਾ:-

ਆਪਨਕੇ ਹਥ ਆਰਸੀ ਆਪੇ ਹੀ ਦੇਖੈ ।
ਆਪੇ ਦੇਖ ਦਿਖਾਇੰਦਾ ਛਿਅ ਦਰਸਨ ਭੇਖੈ ।
ਜੇਹਾ ਮੂੰਹ ਕਰ ਭਾਲਦਾ ਤੇ ਵੇਹੈ ਲੇਖੈ ।
ਹੁਸਦੇ ਹੁਸਦਾ ਦੇਖੀਐ ਸੋ ਰੂਪ ਸਰੇਖੈ ।
ਰੋਂਦੇ ਦਿੱਸੇ ਰੋਵੰਦਾ ਹੋਇ ਨਿਮਖ ਨਿਮੇਖੈ ।
ਆਪੇ ਆਪ ਵਰਤਦਾ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਸੇਖੈ ।

ਆਪੇ ਰਸੀਆ ਆਪ ਰਸ:-
ਆਪੇ ਭੁੱਖਾ ਹੋਇ ਕੇ ਆਪ ਜਾਇ ਰਸੋਈ ।
ਭੋਜਨ ਆਪ ਬਣਾਇੰਦਾ ਰਸ ਵਿਚ ਰਸ ਗੋਈ ।
ਆਪੇ ਖਾਇ ਸਲਾਹਿਕੈ ਹੋਇ ਤ੍ਰਿਪਤ ਸਮੋਈ ।
ਆਪੇ ਰਸੀਆ ਆਪ ਰਸ, ਰਸ ਰਸਨਾ ਭੋਈ ।
ਦਾਤਾ ਭੁਗਤਾ ਆਪ ਹੈ ਸਰਬੰਗ ਸਮੋਈ ।
ਆਪੇ ਆਪ ਵਰਤਦਾ ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖ ਹੋਈ ।
ਓਹੋ ਹੀ -

ਆਪੇ ਪਲੰਘ ਵਿਛਾਇ ਕੇ ਆਪ ਅੰਦਰ ਸਉਂਦਾ ।
ਸੁਪਨੇ ਅੰਦਰ ਜਾਇ ਕੈ ਦੇਸੰਤਰ ਭਉਂਦਾ ।
ਚੰਕ ਚਾਉ ਚਾਉ ਚੰਕ ਹੋਇ ਦੁਖ ਸੁਖ ਵਿਚ ਪਉਂਦਾ ।
ਤਤਾ ਸੀਅਰਾ ਹੋਇ ਜਲ ਆਵਟਨ ਖਉਂਦਾ ।
ਹਰਖ ਸੋਗ ਵਿਚ ਧਾਂਵਦਾ ਚਾਵਾਏ ਚਉਂਦਾ ।
ਆਪੇ ਆਪ ਵਰਤਦਾ ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖ ਚਉਂਦਾ

ਦਰਪਨ ਵਾਂਗ ਧਿਆਨ ਧਰ ਆਪ ਆਪ ਨਿਹਾਲੇ ।
ਘਟ ਘਟ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ ਚੰਦ ਜਲ ਵਿਚ ਭਾਲੇ ।
ਗੋਰਸ ਗਾਈਂ ਵੇਖਦਾ ਘਿਉ ਦੁਧ ਵਿਚਾਲੇ ।
ਫੁੱਲਾਂ ਅੰਦਰ ਵਾਸ ਲੈ ਫਲ ਸਾਉ ਸਮਾਲੇ ।

ਕਸ਼ਟ ਅਗਨ ਚਲਿੱਤ ਵੇਖ ਜਲ ਧਰਤ ਹਿਆਲੇ ।
ਘਟ ਘਟ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖ ਵੇਖਾਲੇ ।
ਫੇਰ ਈਸ਼ੁਰ ਦਾ ਅੰਤ ੨ ਰੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਚਮਤਕਾਰਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ।
ਫੁੱਲਾਂ ਅੰਦਰ ਵਾਸ ਹੋਇ, ਹੋਇ ਭਵਰ ਲੁਭਾਣਾ ।
ਅੰਬਾਂ ਅੰਦਰ ਰਸ ਧਰ ਕੋਇਲ ਰਸ ਮਾਣਾ ।
ਮੌਰ ਬੰਬੀਹਾ ਹੋਇਕੇ ਘਣ ਵਰਸ ਸਿਵਾਣਾ ।
ਖੀਰ ਨੀਰ ਸੰਜੋਗ ਹੋਇ ਕਲੀ ਕੰਧ ਵਖਾਣਾ ।
ਆਪੇ ਆਪ ਵਰੱਤਦਾ ਗੁਰਮੁਖ ਪਰਮਾਣਾ ।

ਉਹੋ ਹੀ:-

ਰੁੱਖਹੁ ਘਰ ਛਾਵਾਇ ਬੰਮ ਬਮਾਇਆ ।
ਸਿਰ ਕਰਵੱਤ ਧਰਾਇ ਦੇੜ ਘੜਾਇਆ ।
ਲੋਹੇ ਨਾਲ ਜੜਾਇ ਪੂਰ ਤਰਾਇਆ ।
ਲਖ ਲੈਹਰੀ ਦਰਯਾਇ ਪਾਰ ਲੰਘਾਇਆ ।
ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਭੈ ਭਾਇ ਸ਼ਬਦ ਕਮਾਇਆ ।
ਇੱਕਸ ਪਿੱਛੇ ਲਾਇ ਲਖ ਛੁਡਾਇਆ ।

ਵਸਤਾਂ ਤੋਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੇ ਅਮੋਲਕ ਗਿਆਨ ਦੱਸਿਆ, ਕਵੀ ਜੀ
ਦਾ ਹੀ ਭਾਗ ਹੈ, ਕਵੀ ਜੀ ਦੀ ਸੋਚ ਨੇ ਬੜੀ ਉੱਚੀ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰੀ
ਹੈ ਅਰ ਸੱਤਵੇਂ ਗਗਨ ਤੋਂ ਸਚਾਈ ਤੋੜ ਲਿਆਇਆ ਹੈ, ਜੀਕਣ
ਤਿਲ ਦਾ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ:-

ਘਾਣੀ ਤਿਲ ਪੀੜਾਇ ਤੇਲ ਕਵਾਇਆ ।
ਦੀਵੈ ਤੇਲ ਜਲਾਇ ਹਨੇਰ ਗਵਾਇਆ ।
ਮਸ ਮਸਵਾਨੀ ਪਾਇ ਸਬਦ ਲਿਖਾਇਆ ।
ਸੁਣ ਸਿਖ ਲਿਖ ਲਿਖਾਇ ਅਲੇਖ ਸੁਣਾਇਆ ।
ਗੁਰਮੁਖ ਆਪ ਗਵਾਇ ਸਬਦ ਕਮਾਇਆ ।
ਗਿਆਨ ਅੰਜਨ ਲਿਵ ਲਾਇ ਸਹਜ ਸਮਾਇਆ ।

ਲੋਹ:-

ਲੋਹਾ ਅਹਰਿਣ ਪਾਇ ਤਾਵਣ ਤਾਇਆ ।
ਘਣ ਅਹਰਣ ਹਣਵਾਇ ਦੁੱਖ ਸੁਗਾਇਆ ।
ਆਰਸੀਆਂ ਘੜਵਾਇ ਮੁੱਲ ਕਰਾਇਆ ।
ਖਹੁਰੀ ਸਾਣ ਧਰਾਇ ਅੰਗ ਹਛਾਇਆ ।
ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਰਖਾਇ ਸਿਕਲ ਕਰਾਇਆ ॥
ਗੁਰਮੁਖ ਆਪ ਗਵਾਇ ਆਪ ਦਿਖਾਇਆ ।

ਰਬਾਬ:-

ਚੰਗਾ ਰੱਖ ਵਢਾਇ ਰਬਾਬ ਘੜਾਇਆ ।
ਛੇਲੀ ਹੋਇ ਕੁਹਾਇ ਮਾਸ ਵੰਡਾਇਆ ।
ਆਂਦਹੁ ਤਾਰ ਬਨਾਇ ਚੰਮ ਮੜਾਇਆ ।
ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਆਇ ਨਾਦ ਵਜਾਇਆ ।
ਰਾਗ ਰੰਗ ਉਪਜਾਇ ਸਬਦ ਸੁਨਾਇਆ ।
ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖ ਧਿਆਇ ਸਹਜ ਸਮਾਇਆ ।

ਬਿੱਛ ਤੋਂ ਉਪਦੇਸ਼:-

ਸਿਰ ਤਲਵਾਇਆ ਜੰਮਯਾ ਹੋਇ ਅਚਲ ਨ ਚਲਿਆ ।
ਪਾਣੀ ਪਾਲਾ ਧੁੱਪ ਸਹਿ ਓਹੁ ਤਪਹੁ ਨ ਟਲਿਆ ।
ਸਫਲਿਓ ਬਿਰਖ ਸੁਹਾਵੜਾ ਫਲ ਸੁਫਲਿਓ ਫਲਿਆ ।
ਫਲ ਦੇਇ ਵੱਟ ਵਗਾਈਐ ਕਰਵੱਤ ਨ ਹਲਿਆ ।
ਬੁਰੇ ਕਰਨ ਬੁਰਿਆਈਆਂ ਭਲਿਆਈ ਭਲਿਆ ।
ਅਵਗੁਨ ਕੀਤੇ ਗੁਨ ਕਰਨ ਜਗ ਸਾਧ ਵਿਚਲਿਆ ।
ਅਉਸਰ ਆਪ ਛਲਾਇਦੇ ਤਿਨ ਅਉਸਰ ਛਲਿਆ ।
ਬੋੜ ਤੋਂ ਉਪਦੇਸ਼:-

ਧਰਤ ਵੜੈ ਵੜ ਬੀਉ ਹੋਇ ਜੜੁ ਅੰਦਰ ਜੰਮੈ ।
ਹੋਇ ਬਰੂਟਾ ਚੁਹਚੁਹਾ ਮੂਲ ਡਾਲ ਧਰੰਮੈ ।
ਬਿਰਖ ਅਕਾਰ ਬਿਥਾਰ ਕਰ ਬਹੁ ਜਟਾ ਪਲੰਮੈ ।
ਜਟਾ ਲਟਾ ਮਿਲ ਧਰਤ ਵਿੱਚ ਹੋਇ ਮੂਲ ਅਗੰਮੈ ।
ਛਾਵ ਘਣੀ ਪਤ ਸੋਹਿਣੈ ਫਲ ਲੱਖ ਲੱਖੰਮੈ ।
ਫਲ ਫਲ ਅੰਦਰ ਬੀਜ ਬਹੁ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਮਰੰਮੈ ।

ਘਾਹ:-

ਲੱਤਾਂ ਹੇਠ ਲਤਾਂੜੀਐ ਘਾਹ ਨ ਕੱਢੇ ਸਾਹ ਵਿਚਾਰਾ ।
ਗੋਰਸ ਦੇ ਖੜ ਖਾਇ ਕੈ ਗਾਇ ਗਰੀਬੀ ਪਰ ਉਪਕਾਰਾ ।
ਦੁੱਧਹਿ ਦਹੀਂ ਜਮਾਈਐ ਦਹੀਅਹੁ ਮੱਖਨ ਛਾਹੁ ਪਿਆਰਾ ।
ਘਿਉ ਤੋਂ ਹੋਵਨ ਹੋਮ ਜੱਗ ਵੰਗ ਸੁਆਰਥ ਚੱਜ ਅਚਾਰਾ ।
ਧਰਮ ਧਉਲ ਪਰਗਟ ਹੋਇ ਧੀਰਜ ਵਹੈ ਸਹੈ ਸਿਰ ਭਾਰਾ ।
ਇਕ ਇਕ ਜਾਉ ਜਣੇਂਦਿਆਂ ਚਹੁ ਚੱਕਾ ਵਿਚ ਵੱਗ ਹਜਾਰਾ ।
ਤਿਣ ਅੰਦਰ ਵੱਡਾ ਪਾਸਾਰਾ ।

ਵੜੇਵਾਂ:-

ਹੋਇ ਵੜੇਵਾਂ ਜੋਗ ਵਿੱਚ ਬੀਜੇ ਤਨ ਖੋਹ ਨਾਲ ਗਲਾਯਾ ।

(੧੩੫)

ਬਟੀ ਹੋਇ ਕਪਾਹ ਦੀ ਟੀਂਡੇ ਹਸ ਹਸ ਆਪ ਖਿੜਾਇਆ* ।
ਦੈਂਹ ਮਿਲ ਵੇਲਨ ਵੇਲਿਆ ਲੁ ਲੁ ਕਰ ਤੁੰਬ ਤੁੰਬਾਇਆ ।
ਪਿੱਛਣ ਪਿੱਛ ਉਡਾਇਆ ਕਰ ਕਰ ਗੋੜੀਂ ਸੂਤ ਕਤਾਇਆ ।
ਤਣ ਉਣ ਖੰਬ ਚੜ੍ਹਾਇ ਕੇ ਦੇ ਦੇ ਦੁਖ ਧਵਾਇ ਰੰਗਾਇਆ ।
ਕੈਂਚੀ ਕਟਨ ਕੱਟਿਆ ਸੂਈ ਧਾਗੇ ਜੋੜ ਸਵਾਇਆ ।
ਲੱਜਣ ਕੱਜਣ ਹੋਇ ਕਜਾਇਆ ।
ਕਿਹਾ ਉੱਚਾ ਖਿਆਲ ਹੈ, ਵੜੇਵੇਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਪੋਸ਼ਾਕਾਂ ਤੱਕ
ਪਹੁੰਚਾਇਆ । ਫੇਰ ਖਸਖਸ ਦਾ ਦਾਣਾ ।

ਖਸਖਸ ਦਾਨਾ ਹੋਇਕੈ ਖਾਕ ਅੰਦਰ ਹੋਇ ਖਾਕ ਸਮਾਵੈ ।
ਦੋਸਤ ਪੋਸਤ ਬੂਟ ਹੋਇ ਰੰਗ ਬਰੰਗੀ ਫੁੱਲ ਖੜਾਵੈ ।
ਹੋਡਾ ਹੋਡੀ ਡੋਡਿਆਂ ਇਕ ਦੁ ਇਕ ਚੜ੍ਹਾਉ ਚੜ੍ਹਾਵੈ ।
ਸੂਲੀ ਉਪਰ ਖੇਲਨਾ ਪਿਛੋਂ ਦੇ ਸਿਰ ਛਤਰ ਧਰਾਵੈ ।
ਚੁਖ ਚੁਖ ਹੋਇ ਮਲਾਇ ਕੇ ਲੋਹੂ ਪਾਣੀ ਰੰਗ ਰੰਗਾਵੈ ।
ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਮਜਲਸੀ ਜੋਗ ਭੋਗ ਸੰਜੋਗ ਬਣਾਵੈ ।
ਅਮਲੀ ਹੋਇ ਸੋ ਮਜਲਸ ਪਾਵੈ ।

ਕੁਮਾਦ:-

ਰਸ ਭਰਯਾ ਰਸ ਰੱਖਦਾ ਬੋਲਨ ਅਣ ਬੋਲਣ ਅਭਰਿੱਠਾ ।
ਸੁਣਿਆਂ ਅਣਸੁਣਿਆਂ ਕਰੈ ਕਰੇ ਵਿਚਾਰ ਡਿੱਠਾ ਅਣਡਿੱਠਾ ।
ਅੱਖੀਂ ਧੂੜ ਅਟਾਈਆਂ ਅਖੀਂ ਵਿਚ ਅੰਗੂਰ ਬਹਿੱਠਾ ।
ਇਕ ਦੁ ਬਾਹਲੇ ਬੂਟ ਹੋਇ ਸਿਰ ਤਲਵਾਇਆ ਇਠਹੁ ਇੱਠਾ ।
ਦੋਹ ਖੰਡਾਂ ਵਿਚ ਪੀੜੀਐ ਟੋਟੇ ਲਾਹੇ ਇਤ ਗੁਠ ਮਿੱਠਾ ।
ਵੀਹ ਇਕੀਹ ਵਰੱਤਦਾ ਅਵਗੁਣਿਆਰੇ ਪਾਪ ਪਠਿੱਠਾ ।
ਮੰਨੈ ਗੰਨੈ ਵਾਂਗ ਸੁਧਿੱਠਾ ।

ਅਚਰਜ ਖਿਆਲ ਹੈ, ਕਿੱਡੀ ਦੂਰ ਸੋਚ ਪੁੱਜੀ ਹੈ ।

ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਉਪਦੇਸ਼:-

ਜਿਉਂ ਧਰਤੀ ਧੀਰਜ ਧਰਮ ਮਸਕੀਨੀ ਮੂੜੀ ।
ਸਭਹੁ ਨੀਵੀਂ ਹੋਇ ਰਹੀ ਤਿਸ ਮਣੀ ਨ ਕੂਢੀ ।
ਕੋਈ ਹਰਮੰਦਰ ਕਰੈ ਕੋ ਕਰੇ ਅਰੂੜੀ ।
ਜੇਹਾ ਬੀਜੈ ਸੋ ਲੁਣੈ ਵਲ ਅੰਬ ਲਸੜੀ ।
ਜੀਵੰਦਿਆਂ ਮਰ ਜੀਵਣਾਂ ਜੁੜ ਗੁਰਮੁਖ ਜੁੜੀ ।

*ਈਂਡੇ ਦਾ ਹੱਸ ਹੱਸ ਕੇ ਖਿੜਨਾ ਕਿਹਾ ਸੋਹਣਾ ਅਲੰਕਾਰ ਹੈ ।

ਲੱਤਾਂ ਹੇਠ ਲਤਾੜੀਐ ਗਤਿ ਸਾਧਾਂ ਪੂੜੀ ।

ਜਲ ਤੋਂ ਉਪਦੇਸ਼:-

ਜਿਉਂ ਪਾਣੀ ਨਿਵ ਚੱਲਦਾ ਨੀਵਾਣ ਚਲਾਇਆ ।
ਸਭਨਾਂ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲੈ ਰਲ ਜਾਇ ਰਲਾਇਆ ।
ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਮਾਂਵਦਾ ਉਨ ਆਪ ਗਵਾਇਆ ।
ਕਾਠ ਨ ਡੋਬੈ ਪਾਲ ਕੈ ਸੰਗ ਲੋਹ ਤਰਾਇਆ ।
ਵੁਠੇ ਮੀਂਹ ਸੁਕਾਲ ਹੋਇ ਰਸ ਕਸ ਉਪਜਾਇਆ ।
ਜੀਵੰਦਿਆਂ ਮਰ ਸਾਧ ਹੋਇ ਸਵਲਿਓ ਜਗ ਆਇਆ ॥

ਤਿਲ ਤੋਂ ਉਪਦੇਸ਼:-

ਘਾਣੀ ਤਿਲ ਪੀੜਾਇ ਤੇਲ ਕਵਾਇਆ ।
ਦੀਵੇ ਤੇਲ ਜਲਾਇ ਅਨੂਰ ਗਵਾਇਆ ।
ਮਸ ਮਸਵਾਨੀ ਪਾਇ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖਾਇਆ ।
ਸੁਨ ਸਿਖ ਲਿਖ ਲਿਖਾਇ ਸ਼ਬਦ ਕਮਾਇਆ ।
ਗਿਆਨ ਅੰਜਨ ਲਿਵ ਲਾਇ ਸਹਜ ਸਮਾਇਆ ।

ਤਿਲ ਤੋਂ ਉਪਦੇਸ਼:-

ਲਹੜਾ ਤਿਲ ਹੋਇ ਜੰਮਿਆ ਨੀਚਹੁ ਨੀਚ ਨ ਆਪ
ਗਣਾਯਾ । ਫੁਲਾਂ ਸੰਗਤ ਵੱਸਿਆ ਹੁਇ ਨਿਰਰੀਧ ਸੁਰੀਧ
ਸੁੰਹਾਇਆ । ਕੋਹਲੂ ਪਾਇ ਪੀੜਾਇਆ ਹੁਇ ਫੁਲੇਲ ਖੇਲ
ਵਰਤਾਇਆ । ਪਤਤ ਪਵਿਤ੍ਰ ਚਲਿਤ੍ਰ ਕਰਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਿਰਧਰ ਸੁਖ
ਪਾਇਆ । ਦੀਵੇ ਪਾਇ ਜਲਾਇਆ ਕੁਲ ਦੀਪਕ ਜਗ ਬਿਰਦ
ਸਦਾਇਆ । ਕੱਜਲ ਹੋਯਾ ਦੀਵਿਅਹੁ ਅੱਖਾਂ ਅੰਦਰ ਜਾਇ
ਸਮਾਇਆ । ਬਾਲਾ ਹੋਇ ਨ ਵਡਾ ਕਹਾਇਆ ॥

ਕਵੀ ਜੀ ਨੇ ਕਈ ਵਸਤਾਂ ਦਾ ਨਿਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ
ਹੈ ਕਿ ਏਹ ਵਸਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਸਿਖੜਾ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਏਹਨਾਂ ਵਸਤਾਂ ਦੇ
ਸੁਭਾਵ ਨੂੰ ਜੇ ਗ੍ਰਹਣ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਸੰਤ ਬਣ ਜਾਈਏ, ਦੇਖੋ ਤਿਲ
ਗੰਨੇ ਆਦਿ ਤੋਂ ਕਹੇ ਸੋਹਣੇ (ਨਤੀਜੇ) ਸਿੱਟੇ ਕੱਢੇ ਹਨ, ਏਹੀ ਏਹਨਾਂ ਦੀ
ਵਡਿਆਈ ਹੈ ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ (ਪੀਰ ਤੇ ਮੁਰੀਦੀ) ਦਾ ਜੋ
ਨਿਰਨਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੇ ਘੱਟ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

ਗੁਰ ਸਿਖ ਅਭੇਦ:-

ਗੁਰ ਸਿਖ ਸਿਖ ਗੁਰ ਹੋਇ ਅਲਖ ਲਖਾਇਆ ।
ਗੁਰ ਦੀਖਯਾ ਲੈ ਸਿੱਖ ਸਿੱਖ ਸਦਾਇਆ ।

ਗੁਰ ਸਿਖ ਇਕੋ ਹੋਇ ਜੋ ਗੁਰ ਭਾਇਆ ।
ਹੀਰਾ ਕਣੀ ਪਰੋਇ ਹੀਰ ਬਧਾਇਆ ।
ਜਲ ਤਰੰਗ ਅਵਲੋਇ ਸਲਲ ਸਮਾਇਆ ।
ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮੋਇ ਦੀਪ ਦੀਪਾਇਆ ।
ਅਚਰਜ ਅਚਰਜ ਵੋਇ ਚਲਤ ਬਨਾਇਆ ।
ਦੁਧਹੁੰ ਦਹੀਂ ਵਿਲੋਇ ਘਿਓ ਕਵਾਇਆ ।
ਇਕ ਚਾਨਣ ਤ੍ਰਿਹੁ ਲੋਇ ਪਰਗਟੀ ਆਇਆ ।

ਮੁਰੀਦ:-

ਮੁਰਦਾ ਹੋਇ ਮੁਰੀਦ ਨ ਗੱਲੀਂ ਹੋਵਣਾ ।
ਸਬਰ ਸਿਦਕ ਸ਼ਹੀਦ ਭਰਮ ਭਉ ਖੋਵਣਾ ।
ਗੋਲਾ ਮੁੱਲ ਖਰੀਦ ਕਾਰੇ ਜੋਵਣਾ ।
ਨਾ ਤਿਸ ਭੁਖ ਨ ਨੀਂਦ ਨ ਖਾਣਾ ਸੋਵਣਾ ।
ਪੀਹਣ ਹੋਇ ਜਦੀਦ ਪਾਣੀ ਢੋਵਣਾ ।
ਪਖੇ ਦੀ ਤਾਈਦ ਪਗ ਮਲ ਧੋਵਣਾ ।
ਸੇਵਕ ਹੋਇ ਸੰਜੀਦ ਨ ਹੱਸਣ ਰੋਵਣਾ ।
ਦਰ ਦਰਵੇਸ਼ ਰਸੀਦ ਪਿਰਮ ਰਸ ਭੋਵਣਾ ।
ਚੰਦ ਮੁਮਾਰਖ ਈਦ ਪੁਗ ਖਲੋਵਣਾ ॥

ਆਸ਼ਕਾਂ:-

ਲੋਲਾਂ ਮਜਨੂੰ ਆਸ਼ਕੀ ਚਹੁ ਚੱਕੀ ਜਾਤੀ ।
ਸੋਰਠ ਬੀਜਾ ਗਾਵੀਐ ਜਸ ਸੁਘੜਾ ਵਾਤੀ ।
ਸੱਸੀ ਪੁੰਨੂੰ ਦੋਸਤੀ ਹੋਇ ਜਾਤ ਅਜਾਤੀ ।
ਮਹੀਂਵਾਲ ਨੋ ਸੋਹਣੀ ਨੈਂ ਤਰਦੀ ਰਾਤੀ ।
ਰਾਂਝਾ ਹੀਰ ਵਖਾਣੀਐ ਓਹ ਪਿਰਮ ਪਰਾਤੀ ।
ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾਂ ਪਿਰਹੜੀ ਗਾਵਨ ਪ੍ਰਭਾਤੀ ॥

ਮੁਰੀਦਾਂ ਦੀ ਪਰੀਤ:-

ਅਮਲੀ ਅਮਲ ਨ ਛੱਡਈ ਹੋਇ ਬਹਿਨ ਇਕੱਠੇ ।
ਜਿਉਂ ਜੂਏ ਜੁਆਰੀਆਂ ਲਗ ਦਾਵ ਉਪੱਠੇ ।
ਚੋਰੀ ਚੋਰ ਨ ਪੱਲਰਹਿੰ ਦੁਖ ਸਹਨ ਗਰੱਠੇ ।
ਰਹਿਨ ਨ ਗਨਿਕਾ ਵਾੜਿਅਹੁੰ ਵੇਕਰਮੀ ਲੱਠੇ ।
ਪਾਪੀ ਪਾਪ ਕਮਾਂਵਦੇ ਓਇ ਫਿਰਦੇ ਨੱਠੇ ।
ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾਂ ਪਿਰਹੜੀ ਸਭ ਪਾਪ ਪਠੱਠੇ ॥

ਕੀ ਇਸ਼ਕ ਸੁਖਾਲਾ ਹੈ, ਮੁਰੀਦੀ ਕਰਨੀ ਹਰਇਕ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ?।

ਉਤੁ ਦੋਂਦੇ ਹਨ:-

ਵਾਲਹੁੰ ਨਿੱਕੀ ਆਖੀਐ ਖੰਡੈ ਧਾਰਹੁੰ ਸੁਣੀਐ ਤਿੱਖੀ ।
ਆਖਣ ਆਖ ਨ ਸੋਕੀਐ ਲੇਖ ਅਲੇਖ ਨ ਜਾਈ ਲਿੱਖੀ ।
ਗੁਰਮੁਖ ਪੰਥ ਵਖਾਣੀਐ ਅਪੜ ਨ ਸੋਕੈ ਇਕਤੁ ਵਿੱਖੀ ।
ਸਿਲ ਅਲੂਣੀ ਚੱਟਣੀ ਤੁਲ ਨ ਲੱਖ ਅਮਿਓ ਰਸ ਇੱਖੀ ।
ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖ ਫਲ ਪਾਇਆਭਾਇ ਭਗਤ ਵਿਰਲੀ ਜੁ ਬਰਿੱਖੀ ।
ਸਤਗੁਰ ਤੁਠੈ ਪਾਈਐ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਗੁਰਮਤ ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ।
ਚਾਰ ਪਦਾਰਥ ਭਿੱਖਕ ਭਿੱਖੀ ॥

ਪ੍ਰੇਮ ਕੋਹ ਚਾਹੀਏ, ਦਸਦੇ ਹਨ:-

ਦੀਪਕ ਹੇਤ ਪਤੰਗ ਦਾ ਜਲ ਮੀਨ ਤਰੰਦਾ ।
ਮ੍ਰਿਗ ਨਾਦ ਵਿਸਮਾਦ ਹੈ, ਭਵਰ ਕਵਲ ਵਸੰਦਾ ।
ਚੰਦ ਚਕੋਰ ਪਰੀਤ ਹੈ ਦੇਖ ਧਿਆਨ ਧਰੰਦਾ ।
ਚਕਵੀ ਸੂਰਜ ਹੇਤ ਹੈ ਸੰਜੋਗ ਬਣੰਦਾ ।
ਨਾਰ ਭਤਾਰ ਪਿਆਰ ਹੈ ਮਾਂ ਪੁਤ ਮਿਲੰਦਾ ।
ਆਪੇ ਆਪ ਵਰਤਦਾ ਗੁਰਮੁਖ ਪ੍ਰਚੰਦਾ ।

ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ:-

ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਬਾਰੀਕ ਹੈ ਸਿਲ ਚੱਟਨ ਫਿੱਕੀ ।
ਤਿੱਖੀ ਖੰਡੈ ਧਾਰ ਹੈ ਉਹ ਵਾਲਹੁੰ ਨਿੱਕੀ ।
ਭੂਤ ਭਵਿਖਤ ਵਰਤਿਮਾਨ ਸਰਿ ਮਿਕ ਨ ਮਿੱਕੀ ।
ਦੁਤੀਯਾ ਨਾਸਤ ਏਤ ਘਰ ਹੋਇ ਇੱਕਾ ਇੱਕੀ ।
ਦੁਆ ਤੀਆ ਵੀਸਰੈ ਸਣ ਕੱਕਾ ਕਿੱਕੀ ।
ਸਭੈ ਸਿੱਕਾਂ ਪਰਹਰੈ ਸੁਖ ਇਕਤੁ ਸਿੱਕੀ ।
ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ (ਇਸ਼ਕ) ਦਾ ਕਿਹਾ ਚੰਗਾ ਨਿਰਨਾਂ ਕੀਤਾ ਹੇ ।

ਸੱਤਾ ਤੇ ਬਲਵੰਡ ਡੂੰਮ

ਸੱਤਾ ਤੇ ਬਲਵੰਡ ਦੇ ਰਬਾਬੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਸਨ, ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਾ ਕੇ ਚੌਂਕੀ ਕਰਦੇ ਅਰ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਪੁੱਤੀ ਦਾ ਵਿਵਾਹ ਸੀ, ਏਹਨਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਦੀਪ ਮਾਲਾ ਵੀ ਆਮਦਨ ਸਾਨੂੰ ਬਥੇਰੀ ਹੈ, ਓਹ ਦੇ ਦਿਓ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੀਪ ਮਾਲਾ ਦੀ ਆਮਦਨ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜੋ ਸਬੱਬ ਨਾਲ ਇਸ ਵੇਰੀ ਅੱਗੇ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਥੋੜੀ ਸੀ, ਇਸ ਪਰ ਏਹਨਾਂ ਰਬਾਬੀਆਂ ਨੇ ਬਗੜਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਆਪਣੀ ਬੜੀ ਠਿਰਾਦਰੀ ਜਾਤੀ, ਅਰ ਆਕੜ ਬੈਠੇ, ਰੁਪੜਾ ਮੋੜ ਘੱਲਿਆ, ਆਖਣ ਲੱਗੇ ਅਸਾਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਚੌਂਕੀ ਨਾਂ ਕਰਾਂਗੇ ਤਾਂ ਗੁਰਿਆਈ ਹੀ ਜਾਦੀ ਰਹੂ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖ ਮਨਾਣ ਨੂੰ ਘੱਲੇ, ਪਰ ਏਹ ਨਾਂ ਮੰਨੇ, ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪੁ ਗਏ ਤਾਂ ਵੀ ਨਾਂ ਮੰਨੇ, ਸਗੋਂ ਅੱਗੋਂ ਅਯੋਗ ਬਚਨ ਮੁਖੋਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾ ਕ ਦੇਵਨੂੰ ਵੀ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਬਣਾਇਆਸੀ, ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਰਾਪ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਫਿੱਟ ਗਏ ਹੋ, ਤੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਨਾਂ ਲਾਏ, ਅਰ ਨਾਂ ਕੋਈ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰੇ, ਜੋ ਏਹਨਾਂ ਬਾਬਤ ਕੁਝ ਕਹੇਗਾ ਉਸਦਾ ਸਿਰ ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ ਕਰਕੇ, ਖੇਤੇ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹਾ ਪਿੱਛੇ ਵੋਲ ਤੇ ਮੁੰਡੇ ਲਾ ਕੇ ਗਲੀ ਗਲੀ ਭਵਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਗੁਰੂ ਦਾ ਭਾਣਾ, ਏਹਨਾਂ ਰਬਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਦੇਹੀਆਂ ਫਿੱਟ ਗਈਆਂ, ਬੜੇ ਦੁਖੀ ਹੋਏ, ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਮੂੰਹ ਨਾਂ ਲਾਵੇ। ਅੰਤ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਭਾਈ ਲੱਧਾ ਪਰ-ਉਪਕਾਰੀ ਸੀ, ਉਸਦੀ ਸਰਨੀਂ ਗਏ, ਅਰ ਅਰਜ ਕੀਤੀ ਸਾਡੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰੇ। ਭਾਈ ਲੱਧੇ ਨੇ ਏਹਨਾਂਦੀ ਗੱਲ ਬਾਤ ਸੁਣੀ, ਪਰ ਮੱਥੇ ਨਾਂ ਲੱਗਾ, ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਮਿਨਤਾਂ ਪਰ ਤਰਸ ਖਾਕੇ ਅਖੀਰ ਭਾਈ ਲੱਧਾ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ ਕਰ ਕੇ ਖੇਤੇ ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਲਾਹੌਰ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਵਿਚ, ਗੁਰਾਂ

ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਜਾ ਮੱਥਾ ਦੇਕਿਆ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਵੇਖਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ, ਫੁਰਮਾਇਆ “ਬੰਨ ਭਾਈ ਲੱਧਾ ਪਰਉਪਕਾਰੀ” ਇਹ ਕਿਹਾ ਰੂਪ ਵਟਾਇਆ ਹੈ ? ਲੱਧੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਮਹਾਰਾਜ ! ਸੱਤੇ ਬਲਵੰਡੇ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ੋ, ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਬਖਸ਼ਿਆ, ਅਰ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾਂ ਆਖੋ, ਫਟੇਕਾ ਹਟ ਜਾਸੀ, ਤੇ ਦੇਹ ਅਰੋਗ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸਪਰ ਰਬਾਬੀਆਂ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਵਾਰ ਆਖੀ, ਅਰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਦੁਖ ਦੂਰ ਹੋਇਆ। ਵਾਰ ਬਲਵੰਡੇ ਤੇ ਸੱਤੇ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਰਲ ਮਿਲ ਕੇ ਆਖੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ । ਬੋਲੀ ਠੇਠ ਜਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਬਿਜ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਪਦ ਵੀ ਵਰਤੇ ਹਨ:—

ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਰਾਇ ਬਲਵੰਡਿ ਤਬਾ ਸਤੈ ਭੂਮਿ ਆਖੀ ।

ਨਾਉ ਕਰਤਾ ਕਾਦਰ ਕਰੈ ਕਿਉ ਬੋਲੁ ਹੋਵੈ ਜੋ ਖੀਵਦੈ । ਦੇ ਗੁਨਾ ਸਤਿ ਭੈਣ ਭਗਵ ਹੈ ਪਾਰੰਗਤਿ ਦਾਨੁ ਪੜੀਵਦੈ । ਨਾਨਕਿ ਰਾਜੁ ਚਲਾਇਆ ਸਚੁ ਕੋਟੁ ਸਤਾਣੀ ਨੀਵਦੈ । ਲਹਣੈ ਧਰਿਓਨ ਛਤੁ ਸਿਰਿ ਕਰਿ ਸਿਫਤੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪੀਵਦੈ । ਸਤਿ ਗੁਰ ਆਤਮ ਦੇਵ ਦੀ ਖੜਗਿ ਜੋਰਿ ਪਰਾਕੁਇ ਜੀਅ ਦੈ । ਗੁਰ ਚੇਲੇ ਰਹ-ਰਾਸਿ ਕੀਈ ਨਾਨਕਿ ਸਲਾਮਤਿ ਬੀਵਦੈ । ਸਹਿ ਟਿਕਾ ਦਿਤੇ ਸੁ ਜੀਵਦੈ ॥ ੧ ॥ ਲਹਣੇ ਦੀ ਢੇਰਾਈਐ ਨਾਨਕਾ ਦੇਹੀ ਖਟੀਐ । ਜੋਤਿ ਓਹਾ ਜੁਗਤਿ ਸਾਇ ਸਹਿ ਕਾਇਆ ਢੇਰਿਪਲਟੀਐ । ਝੁਲੈ ਸੁ ਛਤੁ ਨਿਰੰਜਨੀ ਮਲਿ ਤਖਤੁ ਬੈਠਾ ਗੁਰ ਹਟੀਐ । ਕਰਹਿ ਜਿ ਗੁਰ ਫੁਰਮਾਇਆ ਸਿਲ ਜੋਗੁ ਅਲੂਣੀ ਚਟੀਐ । ਲੰਗਰੁ ਚਲੈ ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਹਰਿ ਤੋਟਿ ਨ ਆਵੀ ਖਟੀਐ । ਖਰਚੇ ਦਿਤਿ ਖਸੰਮ ਦੀ ਆਪ ਖਹਦੀ ਖੈਰਿਦ ਬਦੀਐ । ਹੋਵੈ ਸਿਫਤਿ ਖਸੰਮ ਦੀ ਨੂਰੁ ਅਰਸਹੁ ਕੁਰਸਹੁ ਝਟੀਐ । ਤੁਧੁ ਡਿਠੇ ਸਰੇ ਪਾਤਿਸਾਹ ਮਲੁ ਜਨਮ ਜਨਮ ਦੀ ਕਟੀਐ । ਸਚੁ ਜਿ ਗੁਰਿ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿਉ ਏਦੁ ਬੋਲਹੁ ਹਟੀਐ । ਪੁਤ੍ਰੀ ਕਉਲੁ ਨ ਪਾਲਿਓ ਕਰਿ ਖੀਰਹੁ ਕੰਨ ਮੁਰਟੀਐ । ਦਿਲਿ ਖੋਟੈ ਆਕੀ ਫਿਰਨਿ ਬੰਨਿ ਭਾਰਿ ਉਚਾਇਨਿ ਛਟੀਐ । ਜਿਨਿ ਆਖੀ ਸੋਈ ਕਰੇ ਜਿਨਿ ਕੀਤੀ ਤਿਨੈ ਥਟੀਐ । ਕਉਣ ਹਾਰੇ ਕਿਨਿ ਉਵਟੀਐ ॥ ੨ ॥ ਜਿਨਿ ਕੀਤੀ ਸੇ ਮੰਨਣਾ ਕੋ ਸਾਲੁ ਜਿਵਾਹੇ ਸਾਲੀ । ਧਰਮ ਰਾਇ ਹੈ ਦੇਵਤਾ ਲੈ ਗਲਾ ਕਰੇ ਦਲਾਲੀ । ਸਤਿਗੁਰੁ ਆਖੈ ਸਚਾ ਕਰੇ

ਸਾ ਬਾਤ ਹੋਵੈ ਦਰਹਾਲੀ। ਗੁਰ ਅੰਗਦ ਦੀ ਦੋਹੀ ਫਿਰੀ ਸਚੁ
ਕਰਤੈ ਬੰਨਿ ਬਹਾਲੀ। ਨਾਨਕੁ ਕਾਇਆ ਪਲਟੁ ਕਰਿ ਮਲਿ
ਤਖਤੁ ਬੈਠਾ ਸੈ ਡਾਲੀ। ਦਰੁ ਸੇਵੇ ਉਮਤ ਖੜੀ ਮਸਕਲੈ ਹੋਇ
ਜੰਗਾਲੀ। ਦਰਿ ਦਰਵੇਸੁ ਖਸੰਮ ਦੈ ਨਾਇ ਸਚੈ ਬਾਣੀ ਲਾਲੀ।
ਬਲਵੰਡ ਖੀਵੀ ਨੇਕ ਜਨ ਜਿਸ ਬਹੁਤੀ ਛਾਉ ਪਤਾਲੀ। ਲੰਗਰਿ
ਦੌਲਤਿ ਵੰਡੀਐ ਰਸੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਖੀਰਿ ਘਿਆਲੀ। ਗੁਰ ਸਿਖਾ ਕੇ
ਮੁਖ ਉਜਲੇ ਮਨਮੁਖ ਬੀਏ ਪਰਾਲੀ। ਪਏ ਕਬੂਲੁ ਖਸਮ
ਨਾਲਿ ਜਾਂ ਘਾਲ ਮਰਦੀ ਘਾਲੀ। ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ ਸਹੁ ਸੋਇ
ਜਿਨ ਗੋਇ ਉਠਾਲੀ ॥ ੩ ॥ ਹੋਰਿਓ ਗੰਗ ਵਹਾਈਐ ਦੁਨਿ-
ਆਈ ਆਖੈ ਕਿਕਿਓਨੁ। ਨਾਨਕ ਈਸਰਿ ਜਗਨਾਥ ਉਚਹਦੀ
ਵੈਣੁ ਵਿਰਿਕਿਓਨੁ। ਮਾਧਾਣਾ ਪਰਬਤੁ ਕਰਿ ਨੇਤਰ ਬਾਸਕੁ
ਸਬੰਦ ਰਿੜਕਿਓਨੁ। ਚਉਦਹ ਰਤਨ ਨਿਕਾਲਿਅਨੁਕਰਿ ਆਵਾ
ਗਉਣੁ ਚਿਲਿਕਿਓਨੁ। ਕੁਦਰਤਿ ਅਹਿ ਵੇਖਾਲੀਅਨੁ ਜਿਣਿ
ਐਵਡ ਪਿਡ ਠਿਣਕਿਓਨੁ। ਲਹਣੇ ਧਰਿਓਨੁ ਛਤ ਸਿਰਿ
ਅਸਮਾਨਿ ਕਿਆੜਾ ਛਿਕਿਓਨੁ। ਜੋਤਿ ਸਮਾਣੀ ਜੋਤਿ ਮਾਹਿ
ਆਪੁ ਆਪੈ ਸੇਤੀ ਮਿਕਿਓਨੁ। ਸਿਖਾਂ ਪੁਤਾਂ ਘੋਖਿ ਕੈ ਸਭ
ਉਮਤਿ ਵੇਖਹੁ ਜਿਕਿਓਨੁ। ਜਾਂ ਸੁਧੋ ਸੁ ਤਾਂ ਲਹਣਾ ਟਿਕਿਓਨੁ ॥੪॥
ਫੇਰਿ ਵਸਾਇਆ ਫੇਰੁ ਆਣਿ ਸਤਿਗੁਰਿ ਖਾਡੂਰੁ। ਜਪੁ ਤਪੁ
ਸੰਜਮੁ ਨਾਲਿ ਤੁਧੁ ਹੋਰੁ ਮੁਰੁ ਗਰੂਰੁ। ਲਬੁ ਵਿਣਾਹੇ ਮਾਣਸਾ
ਜਿਉ ਪਾਣੀ ਬੂਰੁ। ਵਰਿਐ ਦਰਗਹ ਗੁਰੂ ਕੀ ਕੁਦਰਤੀ ਨੂਰੁ।
ਜਿਤੁ ਸੁ ਹਾਥ ਨ ਲਭਈ ਤੂੰ ਓਹੁ ਠਰੂਰੁ। ਨਉ ਨਿਧਿ ਨਾਮੁ
ਨਿਧਾਨੁ ਹੈ ਤੁਧ ਵਿਰਿ ਭਰਪੂਰੁ। ਨੰਦਾ ਤੇਰੀ ਜੋ ਕਰੇ ਸੋ
ਵੰਦੈ ਚੂਰੁ। ਨੇੜੈ ਦਿਸੈ ਮਾਤ ਲੋਕੁ ਤੁਧੁ ਸੁਭੈ ਦੂਰੁ। ਫੇਰਿ
ਵਸਾਇਆ ਫੇਰੁ ਆਣਿ ਸਤਿਗੁਰਿ ਖਾਡੂਰੁ ॥ ੫ ॥ ਸੋ ਟਿਕਾ ਸੋ
ਬੈਹਣਾ ਸੋਈ ਦੀਬਾਣੁ। ਪਿਯੂ ਦਾਦੇ ਜੋ ਵਿਹਾ ਪੋਤਾ ਪਰਵਾਣੁ।
ਜਿਨਿ ਬਾਸਕੁ ਨੇੜੈ ਘਾਤਿਆ ਕਰ ਨੇਹੀ ਤਾਣੁ। ਜਿਨਿ ਸਮੁੰਦੁ
ਵਿਰੋਲਿਆ ਕਰਿ ਮੇਰੁ ਮਧਾਣੁ। ਚਉਦਹ ਰਤਨ ਨਿਕਾਲਿਅਨੁ
ਕੀਤੋਨੁ ਚਾਨਾਣੁ। ਘੋੜਾ ਕੀਤੋ ਸਹਿਜ ਦਾ ਜਤ ਕੀਓ ਪਲਾਣੁ।
ਧਣਖੁ ਚੜਾਇਓ ਸਤੁ ਦਾ ਜਸ ਹੰਦਾ ਬਾਣੁ। ਕਲਿ ਵਿਚਿ ਧੂਅੰ
ਧਾਰੁ ਸਾ ਚੜਿਆਰੈ ਭਾਣੁ। ਸਤਹੁ ਖੇਤੁ ਜਮਾਇਓ ਸਤਹੁ
ਛਾਵਾਣੁ। ਨਿਤ ਰਸੋਈ ਤੈਰੀਐ ਘਿਉ ਮੈਦਾ ਖਾਣੁ। ਚਾਰੈ ਕ੍ਰੋਡਾਂ
ਸੁਬੀਓ ਸੁ ਮਨ ਮਹਿ ਸਬਦ ਪਰਵਾਣੁ। ਆਵਾਗਉਣੁ ਨਿਵਾਰਿਓ

ਕਰਿ ਨਦਰਿ ਨਿਸਾਣੁ । ਅਉਤਰਿਆ ਅਉਤਰ ਲੈ ਸੋ
ਪੁਰਖੁ ਸੁਜਾਣੁ । ਬਖਰਿ ਵਾਉ ਨ ਭੋਲਈ ਪਰਬਤੁ ਮੇਰਾਣੁ ।
ਜਾਣੈ ਬਿਰਥਾ ਜੀਅ ਕੀ ਜਾਣੀ ਹੁ ਜਾਣੁ । ਕਿਆ ਸਾਲਾਹੀ
ਸਚੇ ਪਾਤਿਸਾਹ ਜਾਂ ਤੂ ਸੁਘੜੁ ਸੁਜਾਣੁ । ਦਾਨੁ ਜਿ ਸਤਿਗੁਰ
ਭਾਵਸੀ ਸੋ ਸਤੇ ਦਾਣੁ । ਨਾਨਕ ਹੰਦਾ ਛਤੁ ਸਿਰਿ ਉਮਤਿ
ਹੈਰਾਣੁ । ਸੋ ਟਿਕਾ ਸੋ ਬੈਹਣਾ ਸੋਈ ਦੀਬਾਣੁ । ਪਿਯੂ ਦਾਦੇ
ਜੇਵਿਹਾ ਪੋਤਾ ਪਰਵਾਣੁ ॥ ੬ ॥ ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਰਾਮਦਾਸੁ ਗੁਰੁ
ਜਿਨਿ ਸਿਰਿਆ ਤਿਨੈ ਸਵਾਰਿਆ । ਪੂਰੀ ਹੋਈ ਕਰਾਮਾਤਿ
ਆਪਿ ਸਿਰਜਣ ਹਾਰੈ ਧਾਰਿਆ । ਸਿਖੀ ਅਤੇ ਸੰਗਤੀ ਪਾਰ
ਬਹੁਮੁ ਕਰਿ ਨਮਸਕਾਰਿਆ । ਅਟਲੁ ਅਬਾਹੁ ਅਤੋਲੁ ਤੂ ਤੇਰਾ
ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰਿਆ । ਜਿੰੀ ਤੂ ਸੇਵਿਆ ਭਾਉ ਕਰਿ ਸੇ
ਤੁਥੁ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰਿਆ । ਲਬੁ ਲੋਭੁ ਕਾਮੁ ਕ੍ਰੋਧੁ ਮੋਹੁ ਮਾਰਿ ਕਵੇ
ਤੁਥੁ ਸਪਰਵਾਰਿਆ । ਧੰਨੁ ਸੁ ਤੇਰਾ ਬਾਨੁ ਹੈ ਸਚੁ ਤੇਰਾ ਪੈ
ਸਕਾਰਿਆ । ਨਾਨਕੁ ਤੂ ਲੈਹਣਾ ਤੂ ਹੈ ਗੁਰੁ ਅਮਰੁ ਤੂ ਵੀਚਾ-
ਰਿਆ । ਗੁਰੁ ਡਿਠਾ ਤਾ ਮਨੁ ਸਾਧਾਰਿਆ ॥ ੭ ॥ ਚਾਰੇ ਜਾਗੇ
ਚਹੁ ਜੁਗੀ ਪੰਚਾਇਣੁ ਆਪੇ ਹੋਆ । ਆਪੀ ਨੈ ਆਪੁ ਸਾਜਿਓਨੁ
ਆਪੇ ਹੀ ਬੰਮਿ ਖਲੋਆ । ਆਪੇ ਪਟੀ ਕਲਮ ਆਪਿ ਆਪਿ
ਲਿਖਣ ਹਾਰਾ ਹੋਆ । ਸਭ ਉਮਤਿ ਆਵਣ ਜਾਵਣੀ ਆਪੇ ਹੀ
ਨਵਾ ਨਰੋਆ । ਤਖਤਿ ਬੈਠਾ ਅਰਜਨ ਗੁਰੁ ਸਤਿਗੁਰ ਕਾ ਖਿਵੈ
ਚੰਦੋਆ । ਉਗਵਣਹੁ ਤੈ ਆਬਵਣਹੁ ਚਹੁਚਕੀ ਕੀਅਨੁ ਲੋਆ ।
ਜਿਨੀ ਗੁਰੁ ਨ ਸੇਵਿਓ ਮਨ ਮੁਖਾ ਪਇਆ ਮੋਆ । ਦੂਣੀ ਚੋਣੀ
ਕਰਾਮਾਤਿ ਸਚੇ ਕਾ ਸਚਾ ਵੋਆ । ਚਾਰੇ ਜਾਗੇ ਚਹੁ ਜੁਗੀ
ਪੰਚਾਇਣੁ ਆਪੇ ਹੋਆ ॥ ੮ ॥

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਦਸਵੇਂ ਸਤਗੁਰੂ ਹੋਏ ਹਨ, ਆਪ ਨੇ ਪੰਚ ਸੁਦੀ ਸਪਤਮੀ ਸੰਮਤ ੧੭੨੩ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਨੂੰ ਪਦਣੇ ਸ਼ੈਹਰ ਵਿਚ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਿਆ, ਅਰ ਸੰਮਤ ੧੭੬੫ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਕੱਤਕ ਸੁਦੀ ੫ ਨੂੰ (ਰਿਆਸਤ ਨਜ਼ਾਮ ਦਕਨ) ਵਿਚ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਏ। ਆਪ ਨੇ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਸਾਜਿਆ, ਅਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਿੰਘ ਬਣਾਇਆ। ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਧਰਮ ਹੇਤ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਤੇ ਦੁਖੀਆਂ ਲਈ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਲੜਦਿਆਂ ਗੁਜ਼ਾਰੀ, ਕਿਸੇ ਮਾਯਾ, ਰਾਜ ਯਾ ਇਜ਼ਤ ਦੀ ਖਾਤਰ ਨਹੀਂ ਕੇਵਲ ਧਰਮ ਰਖਿਆ ਲਈ, ਜੁਲਮ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ ਲਈ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਪਣੇ ਚਾਰ ਸਾਹਿਬ ਜਾਦੇ ਧਰਮ ਤੋਂ ਵਾਰ ਦਿੱਤੇ, ਆਪਦੇ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਧਰਮ ਲਈ ਸੀਸ ਕਰਬਾਨ ਕੀਤਾ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ ਵੀ ਧਰਮ ਅਰਪਨ ਕੀਤਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਵਤਾ ਦਾ ਬੜਾ ਚਾਉ ਸੀ, ਆਪ ਵੀ ਬੜੇ ਗੁਣੀ ਤੇ ਕਵੀ ਸਨ, ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਕਵਤਾ ਸਾਰੀ ਪੂਰਬੀ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਹੈ ਅਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਕਵਤਾ ਬੀਰ ਰਸ ਵਿਚ ਹੈ, ਬੀਰ ਰਸ ਦੀ ਕਵਤਾ ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਹਿੰਦੀ ਦਾ ਕਵੀ ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਤੁੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਯਾ। ਏਹਨਾਂ ਕੋਲ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਕਵੀ ਨੌਕਰ ਸਨ, ਦਸਮ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਵਤਾ ਦਾ ਭਰਿਆ ਹੋਯਾ ਹੈ, ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਘਟ ਹੈ, ਇਕ ਦੋ ਕਾਫੀਆਂ ਏਹਨਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਲਿਖੀਆਂ ਪਰ ਅਸਚਰਜ ਰੰਗ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬੱਧਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ:- ਖਿਆਲ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦

ਮਿਤ੍ਰ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਹਾਲ ਮੁਰੀਦਾਂ ਦਾ ਕਹਣਾ।

ਤੁਧੁ ਬਿਨੁ ਰੋਗੁ ਰਜਾਈਆਂ ਦਾ ਓਵਣ ਨਾਗ ਨਿਵਾਸਾਂ ਦੇਰਹਿਣਾ।

ਸੂਲ ਸੁਰਾਹੀ ਖੰਜਰੁ ਪਿਆਲਾ ਬਿੰਗ ਕਸਾਈਆਂ ਦਾ ਸਹਿਣਾ।

ਯਾਰੜੇ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਸਬਰੁ ਚੰਗਾ ਭੱਠ ਖੇੜਿਆਂ ਦਾ ਰਹਿਣਾ।

ਅਥਵਾ:-

ਲੱਖੀ ਜੰਗਲ ਖਾਲਸਾ, ਆਇ ਦੀਦਾਰ ਕੀਤੋ ਨੇ।

ਸੁਣਕੇ ਸੱਦ ਮਾਠੀ ਦਾ ਮਝੀਂ ਪਾਣੀ ਘਾਹੁ ਮੁੱਤੋ ਨੇ,

ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨ ਰਲੀਆ ਕਾਈ ਏਹ ਕੀ ਸ਼ੌਂਕ ਪਿਓ ਨੇ,

ਗਿਆ ਫਿਰਾਕ ਮਿਲਿਆ ਮਿਤ ਮਾਹੀ ਤਾਂਹੀ ਸੁਕਰ ਕੀਤੋ ਨੇ।

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕਵੀਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਵੀ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਪੰਜਾਬੀ ਕਥਨ ਹੈ:-

ਇਕ ਦਿਹਾੜੇ ਸਤਿਗੁਰ ਪਾਸੋਂ ਮੈਂ ਪ੍ਰੇਮ ਸੁਰਾਹੀ ਪੀਤੀ ।
 ਭਾਇ ਅਸਾਭੇ ਲਿਖੀ ਫਕੀਰੀ, ਸੋ ਮਸਤਕ ਧਰ ਲੀਤੀ ।
 ਪਿਛਲੀ ਉਮਰ ਗੁਨਾਹੀਂ ਬੀਤੀ, ਹਰਿ ਕੀ ਭਗਤ ਨ ਕੀਤੀ ।
 ਅੱਗੋਂ ਸਮਝ ਚਲੇ ਨੰਦ ਲਾਲਾ, ਜੋ ਬੀਤੀ ਹੋ ਬੀਤੀ ।
 ਕਿਹਾ ਸੋਹਣਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ।

ਨੋਟ-ਭਾਈ ਨੰਦਲਾਲ ਜੀ ਫਾਰਸੀ ਦੇ ਚੰਗੇ ਕਵੀ ਸਨ, ਏਹਨਾਂ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਗੋਯਾ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਬਿਰਹੋਂ ਕੁੱਟ ੨ ਕੇ ਭਰਿਆ ਹੈ। ਹਾਫਜ਼ ਦਾ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਨਮੂਨੇ ਲਈ ਕੁਝ ਤੁਕਾਂ ਵੇਖੋ:-

دین دنیا در کمیند آن پری رخسار ما - هر دو عالم قیمت یک تار موی یار ما
 من ندم آنیم تب همزه منرگان او - یک ننگه جانفزایش بس بود در کار ما
 هر نفس گوید بیاد نرکس من، و او - یادهاشے شرق سے نوشد دل هشار ما

ਪੰਜਾਬੀ ਉਲਥਾ-

ਪਰੀਓਂ ਸੋਹਣੇ ਦੀਨ ਦੁਨੀਆਂ ਲੈ ਜੁਲਫ ਕਮੰਦੇ ਫਾਹੇ-ਵਲ ਵਲ ਪਾਏ ।
 ਵਾਲ ਯਾਰ ਤੁਲ ਪੁਜ ਨ ਸੱਕਨ, ਦੋਵੇਂ ਲੋਕ ਵਕਾਏ-ਮੁਲ ਨ ਆਏ ।
 ਨਖਰੇ ਪਲਕਾਂ ਤੀਰ ਸੋਹਣੇ ਦੇ, ਬੁੱਲ ਨ ਸੱਕਾਂ ਹਾਏ-ਸੂਲਾਂ ਖਾਏ ।
 ਜੇ ਇਕ ਨਜ਼ਰ ਮੇਹਰ ਦੀ ਕਰਸੀ, ਮੋਇਆਂ ਚਾ ਜਵਾਏ-ਅਮਰ ਕਰਾਏ ।
 ਹਰ ਦਮ ਗੋਯਾ ਯਾਦ ਉਸੇ ਦੀ, ਅੱਖ ਨਰਗਸੀ ਆਏ-ਮਸਤ ਕਰਾਏ ।
 ਸਾਕੀ ਪਿਆਲੇ ਸ਼ੌਕ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ, ਭਰ ਭਰ ਪੀਆ ਪਿਲਾਏ-ਏ ਜੀ ਚਾਏ ।

ਸੱਯਦ ਬੁਲ੍ਹੇ ਸ਼ਾਹ

ਸੱਯਦ ਬੁਲ੍ਹੇ ਸ਼ਾਹ ਜੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਫਕੀਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਨ, ਇਹ ਉਹ ਫਕੀਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਦਰ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਫੀਆਂ ਵੈਰਾਗਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਵੇਦਾਂਤ ਦੀਆਂ ਭਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਰ ਇਕ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਜੀਭ ਤੋਂ ਹਨ, ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਕਵਤਾ ਮਿੱਠੀ, ਸੁਰੀਲੀ ਤੇ ਰਸ ਦਾਇਕ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਉੱਚੀ ਪਦਵੀ ਦੀ ਹੈ, ਅਦਵੈਤ ਤੱਕ ਪੁੱਜੀ ਹੈ, ਬੋਲੀ ਠੇਠ ਤੇ ਕਵਿਤਾ ਇਸ਼ਕ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਰਾਗ ਵਿਦਯਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਈ ਰਾਗੀ ਨਹੀਂ ਜੋ ਏਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਫੀਆਂ ਨਾਂ ਗਾਉਂਦਾ ਹੋਵੇ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਕਵੀਆਂ ਵਿਚ ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਪਦਵੀ ਬੜੀ ਉੱਚੀ ਹੈ, ਜੇ ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸ਼ੱਮਸ ਜਾਂ ਮੌਲਾਨਾ ਰੂਮੀ ਆਖਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਵਡਿਆਈ ਨਹੀਂ। ਬੁਲ੍ਹੇ ਸ਼ਾਹ ਹੋਰੀਂ ਕਸੂਰ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਸਨ, ਏਹਨਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਰੂਵੀਂ ਸਦੀ ਹਿਜਰੀ ਦੇ ਆਦ ਜਾਂ ਯਾਰੂਵੀਂ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਏਹਨਾਂ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ ਹੋਸੀ, ਏਹਨਾਂ ਦਾ ਬਚਨ ਹੈ:-

ਸਾਨੂੰ ਆ ਮਿਲ ਯਾਰ ਪਿਆਰਿਆ।

ਦਰ ਖੁਲ੍ਹਾ ਹਸਰ ਅਜ਼ਾਬ ਦਾ, ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਹੋਯਾ ਪੰਜਾਬ ਦਾ,
ਵਿਚ ਹਾਵਿਆਂ ਦੋਜ਼ਖ ਮਾਰਯਾ, ਸਾਨੂੰ ਆ ਮਿਲ ਯਾਰ ਪਿਆਰਿਆ,
ਬਾਰੂਵੀਂ ਸਦੀ ਨੇ ਮੂੰਹ ਪਸਾਰਿਆ, ਕਦੀਆਵੀਂ ਦੋਪੁੜ ਵਾਰਿਆ।

“ਬਾਰੂਵੀਂ ਸਦੀ ਨੇ ਮੂੰਹ ਪਸਾਰਿਆ” ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਾਫੀ ੧੧੨੦ ਹਿਜਰੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਹੀ ਲਿਖੀ ਗਈ ਹੋਣੀ ਹੈ, ਮੁਹਾਵਰਾ ਪੈਰ ਪਸਾਰਨਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਲੇਟਣ ਜਾਂ ਅੰਤ ਦਾ ਟਪਲਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਏਸ ਕਰਕੇ ਕਵੀ ਜੀ ਨੇ ਆਦ ਜਾਂ ਬਾਰੂਵੀਂ ਸਦੀ ਦਾ ਅਰੰਭ ਦਸਣ ਲਈ “ਮੂੰਹ ਪਸਾਰਿਆ” ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਏਸ ਕਾਫੀ ਵਿਚ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਬ੍ਰਹੋਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਜਾਂ ਮੁਰਸ਼ਦ ਦੇ ਹਿਜਰ ਦਾ

ਵਰਨਨ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੁਲ੍ਹੇਸ਼ਾਹ ਜੀਦਾ ਜਨਮ ਬਾਰੂਵੀ ਸਦੀ ਦੇ ਆਦ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਏਹਨਾਂ ਦਾ ਵਿਸਾਲ ਜਾਂ ਚਲਾਣਾਂ ੧੧੭੧ ਹਿਜਰੀ ਵਿਚ ਹੋਇਆ, ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁੰਢ ਤੋਂ ਹੀ ਰੱਬ ਦੇ ਪਾਸੇ ਦੀ ਲਗਨ ਸੀ, ਏਹਨਾਂ ਨੇ ਅਨਾਇਤ ਸ਼ਾਹ ਫਕੀਰ ਲਾਹੌਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁਰਸ਼ਦ ਚੁਣਿਆਂ, ਅਰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮੁਰੀਦ ਬਣੇ। ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਏਨਾਂ ਪਿਆਰ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਘੜੀ ਵਿਛੜਿਆਂ ਬੁਲ੍ਹੇਸ਼ਾਹ ਦਾ ਜੀਉ ਬਿਆਕੁਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਅਨੁਸਾਰ:—“ਮੇਰਾ ਮਨ ਲੋਚੈ ਗੁਰ ਦਰਸਨ ਤਾਈ। ਬਿਲਪ ਕਰੇ ਚਾਤਕ ਕੀ ਨਿਆਈ। ਤ੍ਰਿਖਾ ਨ ਉਤਰੈ ਸਾਂਤ ਨ ਆਵੈ ਬਿਨ ਦਰਸਨ ਸੰਤ ਪਿਆਰੇ ਜੀਉ।.... ਇਕ ਘੜੀ ਨ ਮਿਲਤੇ ਤਾ ਕਲਿਜੁਗ ਹੋਤਾ”। ਮੁਰਸ਼ਦ ਵੀ ਆਪਣੇ ਮੁਰੀਦ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਸੀ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਬੁਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਸਾਰਾ ਸਾਮਾਨ ਗਿਆਨ ਦਾ ਮੌਜੂਦ ਸੀ, ਬਾਲਣ ਤਾਂ ਜਮਾਂ ਸੀ, ਬੌਸ ਇਕ ਚਿਣਗਾਰੀ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ, ਓਹ ਚਿਣਗਾਰੀ ਮੁਰਸ਼ਦਤੋਂ ਲੱਭੀ, ਮੁਰਸ਼ਦ ਨੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਕਿ “ਜੋ ਵੇਖੋਂ ਤੇ ਪਾਵੋਂ, ਬਾਹਰ ਨਾਂ ਅਲਾਵੋਂ,” ਪਰ ਬੁਲ੍ਹੇ ਹੋਰੀਂ ਮਨਸੂਰ ਵਾਂਗਰ ਖੁਲ੍ਹ ਨਿਕਲੇ ਤੇ ‘ਸੱਚ’ ਦਾ ਸੋਮਾਂ ਪੜਦੇ ਪਾੜਕੇ ਵਗ ਨਿਕਲਿਆ, ਭਲਾ ਸਚਾਈ ਕਿਵੇਂ ਲੁਕਦੀ? ਇਸ ਪਰ ਮੁਰਸ਼ਦ ਜੀ ਨੇ ਰਤੀ ਕੰਡ ਫੇਰੀ ਅਰ ਗੁੱਸਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਤੇ ਬੁਲ੍ਹੇ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ, ਬੁਲ੍ਹਾ ਬੇਦਿਲ ਹੋ ਸੁਦਾਈਆਂ ਵਾਂਗ ਫਿਰਦਾ ਰਿਹਾ, ਵੈਰਾਗ ਨੇ ਆ ਜੋਰ ਪਾਇਆ, ਇਸੇ ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ ਬਾਰਾਂ ਮਾਂਹ, ਅੱਠ ਵਾਰ ਤੇ ਹੋਰ ਵਿਯੋਗ ਤੇ ਬਿਹੋਂ ਭਰੀਆਂ ਕਾਫੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ। ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਬੁਲ੍ਹੇ ਨੇ ਨਾਚ ਤੇ ਰਾਗ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਅਜੇਹਾ ਸਿੱਖਿਆ ਕਿ ਹੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਫੀਆਂ ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਗਾਉਣ ਤੇ ਲੋਕ ਲੋਟ ਪੋਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਆਪਦੇ ਮੁੜ ਮੁਰਸ਼ਦ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀਆਂ ਦੋ ਰਵਾਇਤਾਂ ਹਨ। ਇਕ ਇਹ, ਕਿ ਜਦ ਬੁਲ੍ਹੇ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਇਕ ਚੰਗੀ ਰਾਗ ਵਿਦਿਆ..... ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਚੰਗੇ ਬੁਲ੍ਹੇ ਨੇ ਰਾਗ ਤੇ ਨਾਚ ਚੰਗਾ ਸਿੱਖ ਲੀਤਾ, ਤਾਂ ਇਕ ਵੇਰ ਜਦ ਸ਼ਾਹ ਇਨਾਇਤ ਜੀਦੀ ਬਰਸੀ ਉਰਸ ਤੇ ਮੁਜਰੇ ਹੋਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਲੁਕਕੇ ਇਕ ਕੰਜਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਗੱਲ ਪਹਿਲੋਂ ਮਿਥੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਜਦ ਉਸ ਕੰਜਰੀ ਦਾ ਨਾਚ ਹੋ ਚੁਕਾ ਤਾਂ ਬੁਲ੍ਹੇਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕੰਜਰੀ ਦੇ ਕਪੜੇ ਪਾ ਲਏ ਤੇ ਸਭਾ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਨਾਚ ਚੰਗਾ ਦਿਖਾਇਆ, ਜਿਉਂ ੨ ਇਹ ਕਾਫੀਆਂ ਪੜ੍ਹੇ ਪੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਵਜਦ ਆਉਂਦਾ ਜਾਏ, ਕਿੰਨੀਆਂ ਹੀ ਵਿਛੋੜੇ ਭਰੀਆਂ ਕਾਫੀਆਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ, ਜੀਕਣ:-

ਦੇਖੋ ਪਿਆਰਾ ਮੈਨੂੰ ਸੁਪਨੇ ਛਲ ਗਿਆ ।
ਸੋਈ ਹੋਈ ਮੁਠੀਆਂ, ਜੁਲੇਖਾਂ ਵਾਛੂ ਕੁੱਠੀਆਂ, ਇਸ਼ਕ ਨੇ
ਮੈਂ ਫੱਟੀਆਂ, ਬੰਦ ਬੰਦ ਮੇਰਾ ਹਿਲ ਗਿਆ ।

ਫੇਰ, ਬੁਲ੍ਹਾ:-

ਸਾਈਂ ਛਪ ਤਮਾਸ਼ੇ ਨੂੰ ਆਇਆ,
ਨੀ ਤੁਸੀਂ ਰਲ ਮਿਲ ਨਾਮ ਧਿਆਓ ।
ਲਟਕ ਸਜਣਦੀ ਨਾਹੀਂ ਛਿਪਦੀ, ਸਾਰੀ ਖਲਕਤ ਸਿਕਦੀ ਤਪਦੀ।
ਤੁਸੀਂ ਦੂਰ ਨਾਂ ਛੁਡਣ ਜਾਓ ।

ਫੇਰ:-

ਬੱਸ ਕਰ ਜੀ ਹੁਣ ਬੱਸ ਕਰ ਜੀ,
ਇਕ ਬਾਤ ਅਸਾਂ ਨਾਲ ਹੱਸ ਕਰ ਜੀ ।
ਤੁਸੀਂ ਦਿਲ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਵੱਸਦੇ ਸੀ, ਤਦ ਸਾਨੂੰ ਦੂਰ ਕਿਉਂ ਵਿੱਸਦੇ
ਸੀ, ਤਦੋਂ ਘਤ ਜਾਦੂ ਦਿਲ ਖੱਸਦੇ ਸੀ, ਹੁਣ ਕਿਤ ਵਲ ਜਾਇਓ
ਨੱਸ ਕਰ ਜੀ । ਬਸ ਕਰ ਜੀ ਹੁਣ ਬਸ ਕਰ ਜੀ:

ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਫੇਰ ਕਾਫੀਆਂ ਗਾਵੀਆਂ । ਪੀਰ ਜੀ ਸੁਣਕੇ ਮਸਤ,
ਪਰ ਜਦ ਇਹ ਕਾਫੀ ਗਾਵੀ:-

ਬਹੜੀਂ ਵੇ ਤਬੀਬਾ ਮੈਂਡੀ ਜਿੰਦ ਗਈਆ,
ਤੇਰੇ ਇਸ਼ਕ ਨਚਾਯਾ ਕਰ ਬੱਈਆ ਬੱਈਆ ।
ਇਸ਼ਕ ਡੇਰਾ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਕੀਤਾ, ਭਰ ਕੇ ਜ਼ਹਿਰ ਪਿਆਲਾ ਮੈਂ
ਪੀਤਾ, ਬਖ ਦੇ ਆਵੇਂ ਵੇ ਤਬੀਬਾ, ਨਹੀਂ ਤੇ ਮੈਂ ਮਰ ਗਈਆਂ ।
ਛਪ ਗਿਆ ਸੂਰਜ ਬਾਹਰ ਰਹੀਆ ਲਾਲੀ, ਹੋਵਾਂ ਮੈਂ ਸਦਕੇ ਜੇ
ਮੁੜ ਦੇਵੇਂ ਵਖਾਲੀ, ਮੈਂ ਭੁੱਲ ਗਈਆ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਨ ਗਈਆਂ ।
ਤੇਰੇ ਇਸ਼ਕ ਨਚਾਇਆ ਕਰ ਬੱਈਆ ਬੱਈਆ ।

ਮੁਰਸ਼ਦ ਜੀ ਨੇ ਸੁਣਕੇ ਸਮਾਧੀ ਖੋਲ੍ਹੀ, ਅਰ ਆਖਿਆ ਹੁਣ
ਕਾਹਨੂੰ ਛਿਪਨਾਂ ਹੈਂ, ਆ ਹੁਣ ਮਿਲ, ਗੋਲ ਲਾਕੇ ਜਫੀ ਪਾਈ ।

ਹੋਰ ਇਹ ਆਖਦੇ ਹਨ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਰੋਹਤਕੀ ਜੀ ਵੀ ਹਨ) ਕਿ
ਸ਼ਾਹ ਇਨਾਇਤ ਜੀ ਇਕ ਮਸੀਤ ਵਿਚ ਨਿਮਾਜ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਗਏ ਤਾਂ
ਬੁਲ੍ਹੇ ਹੋਰਾਂ ਉਸ ਰਾਹ ਵਿਚ ਮਜਲਸ ਜਮਾਈ ਜਿਸ ਰਾਹ ਮੁਰਸ਼ਦ ਜੀ ਨੇ
ਮੁੜਨਾ ਸੀ, ਅਰ ਕਾਫੀਆਂ ਗਾਉਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ । ਆ ਲੋਕਾਂ ਦੀ
ਭੀੜ ਹੋਈ । ਸ਼ਾਹ ਹੋਰਾਂ ਮਸੀਤੋਂ ਮੁੜੇ ਤਾਂ ਚੌਹਨਾਂ ਦੇ ਕੰਨ ਵਿਚ ਬੁਲ੍ਹੇ
ਦੇ ਗਾਉਣ ਦੀ ਸੁਰੀਲੀ ਧੁਨ ਆਉਣ ਲੱਗੀ, ਜਦ ਨੇੜੇ ਆਏ ਤ

ਬੁਲ੍ਹੇ ਗਾਵਿਆਂ :-

ਆਓ ਸਈਓ ਰਲ ਦਿਓ ਨੀ ਵਧਾਈ,
ਮੈਂ ਵਰ ਪਾਯਾ ਰਾਂਝਾ ਮਾਹੀ।
ਅਜ ਤਾਂ ਰੋਜ਼ ਮੁਬਾਰਕ ਚੜ੍ਹਿਆ, ਰਾਂਝਾ ਸਾਡੇ ਵੇਹੜੇ ਵੜਿਆ,
ਹਥ ਖੁੰਡੀ ਮੋਢੇ ਕੰਬਲ ਧਰਿਆ, ਚਾਕਾਂ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਲ ਬਣਾਈ।
ਆਓ ਸਈਓ ਰਲ ਦਿਓ ਨੀ ਵਧਾਈ:

ਸ਼ਾਹ ਹੋਰੀਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕੰਬਲੀ ਮੋਢੇ ਤੇ ਪਾਈ ਹੱਥ ਵਿਚ ਆਸਾ
(ਡੰਡਾ) ਲਈ ਤੁਰੇ ਆਉਂਦੇ ਸਨ, ਬੁਲ੍ਹੇ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ ਭਰੀ ਅਵਾਜ਼ ਨੇ ਓਥੇ
ਹੀ ਖਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ। ਆਣ ਖੜੋਤੇ! ਬੁਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣਾ
ਡੰਡੋਤ ਕਰਨੀ ਵੀ ਭੱਲ ਗਈ, ਗੁਰੂ ਮਿਲਾਪ ਦੇ ਚਾਉ ਵਿਚ ਬੁਲ੍ਹੇ ਦਾ
ਦਿਲ ਉਛਲਿਆ ਤੇ ਉਸਨੇ ਇਹ ਟੱਪਾ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਤੇ ਬ੍ਰਿਹਾਂ ਭਰੇ
ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਗਾਵਿਆਂ :-

ਵੱਤ ਨਾ ਕਰਸਾਂ ਮਾਣ ਰੰਝੇਟੇ ਯਾਰ ਦਾ ਵੇ ਅੜਿਆ।
ਇਸ਼ਕ ਅੱਲਾ ਦੀ ਜ਼ਤ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮੋਹਣਾ, ਕੈਨੂੰ ਕਰਾਂ ਪੁਕਾਰ
ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ, ਓਸੇ ਦਾ ਹਾਲ ਓਹੋ ਜਾਣੇ, ਕੌਣ ਕੋਈ
ਦਮ ਮਾਰਦਾ ਵੇ ਅੜਿਆ ॥ ੧ ॥

ਵਤ ਨਾਂ ਕਰਸਾਂ ਮਾਣ ਰੰਝੇਟੇ ਯਾਰ ਦਾ ਵੇ ਅੜਿਆ।
ਅਜ ਅਜੋਕੜੀ ਰਾਤ ਮੇਰੇ ਘਰ ਰੈਹ ਜਾ ਖਾਂ, (ਵੇ ਅੜਿਆ)
ਫੁੰਡਾਂ ਤਕੀਏ ਦਾਇਰੇ ਮੈਥੋਂ ਉਠ ਨੱਸ ਨਾਂ, (ਵੇ ਅੜਿਆ)
ਰਲ ਮਿਲ ਸਈਆਂ ਪੁਛਦੀਆਂ ਫਿਰਦੀਆਂ, ਹੋਇਆ ਵਕਤ
ਡੰਡਾਰ ਦਾ ਵੇ ਅੜਿਆ ॥ ੨ ॥ ਵਤ ਨਾ ਕਰਸਾਂ:

ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਪੀਰ ਜੀ ਦਾ ਦਿਲ ਉਛਲ ਆਇਆ, ਤੇ ਮੁਰੀਦ
ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਬਿਰਹੋਂ ਨੇ ਖਿੱਚ ਮਾਰੀ, ਆਪ ਬੋਲ ਉਠੇ “ਵੇ ਤੂੰ ਬੁਲ੍ਹ ਹੈਂ?”
ਬੁਲ੍ਹਾ ਦੌੜ ਕੇ ਪੀਰ ਜੀ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਡਿਗਾ ਅਰ ਬੋਲਿਆ “ਜੀ ਹਜ਼ਰਤ!
ਮੈਂ ਭੁੱਲਾ ਹਾਂ।” ਏਹ ਸੁਣਕੇ ਪੀਰ ਜੀ ਨੇ ਬੁਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਹਿੱਕ ਨਾਲ ਲਾਇਆ,
ਬੁਲ੍ਹਾ ਨਿਹਾਲ ਹੋ ਗਿਆ, ਸ਼ਾਦ ਹੋ ਗਿਆ, ਤਨ ਮਨ ਖਿੜ ਗਿਆ।

ਬੁਲ੍ਹੇ ਸ਼ਾਹ ਜੀ ਇਕ ਆਜ਼ਾਦ ਫਕੀਰ ਸਨ, ਕਿਸੇ ਮਜ਼੍ਹਬ ਜਾਂ ਧਰਮ
ਜਾਂ ਸ਼ਰ੍ਹਾ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਫਸੇ, ਓਹ ਅਦਵੈਤ ਜਾਂ “ਫਿਨਾਹਿਫੱਲਾ”
ਦੇ ਦਰਜੇ ਤੱਕ ਪੱਜੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਰੋਹਤਕੀ ਜੀ ਨੇ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ
ਬੁਲ੍ਹੇ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਰੀਅਤ ਦਾ ਪਾਬੰਦ ਵੀ ਦਸਿਆ ਜਾਵੇ, ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਦਾ
ਮਤਲਬ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਬੁਲ੍ਹੇ

ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਆਪ ਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ
ਓਹਨਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:-

ਸਈਓ ਹੁਣ ਸਾਜਣ ਮੈਂ ਪਾਇਓਈ,
ਹਰ ਹਰ ਦੇ ਵਿਚ ਸਮਾਇਓਈ।

ਅਹਿਦਅਹਿਦਦਾਗੀਤਸੁਨਾਯਾ, ਇਨਾਂਅਹਿਮਦਹੋਕੇਫਿਰ ਆਯਾ,
ਪਰਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਮੀਮ ਰਖਿਆ, ਨਾਮ ਰਸੂਲ ਧਰਾਇਓਈ। ੧।
ਸਈਓ ਹੁਣ ਸਾਜਣਮੈਂ ਪਾਇਓਈ, ਹਰਹਰਦੇ ਵਿਚ ਸਮਾਇਓਈ,
ਬਾਤਨ ਹੋਕੇ ਜਾਹਰ ਧਾਯੋ, ਘੁੰਗਟ ਖੋਲ ਜਮਾਲ ਦਿਖਾਯੋ,
ਸ਼ਾਹ ਇਨਾਇਤ ਬਨ ਕਰ ਆਯੋ, ਬੁਲ੍ਹਾ ਨਾਮਧਰਾਯੋਈ ॥ ੨ ॥

ਓਥੇ ਏਹ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:-

ਕਿਤੇ ਰੁਮੀ ਹੋ ਕਿਤੇ ਜੰਗੀ ਹੋ, ਕਿਤੇ ਦੋਪੀ ਪੋਸ਼ ਫਿਰੰਗੀ ਹੋ,
ਕਿਤੇ ਮੈਂ ਖਾਨੇ ਵਿਚ ਭੰਗੀ ਹੋ, ਕਿਤੇ ਮੋਹਰ ਮੋਹਰੀ ਰਲ ਵਸਦੇ ਹੋ।

ਬੁਲ੍ਹੇ ਜੀ ਦੇ ਮੁਰਸ਼ਦ ਜੀ ਨੇ ੧੧੪੧ ਹਿਜਰੀ ਵਿਚ ਚਲਾਣਾ
ਕੀਤਾ, ਅਰ ਬੁਲ੍ਹੇਸ਼ਾਹ ਜੀ ਸੰਨ ੧੧੭੧ ਹਿਜਰੀ ਵਿਚ ਇਸ ਸੰਸਾਰ
ਅਸਾਰ ਤੋਂ ਚੋਲਾ ਛੱਡ ਗਏ। ਬੁਲ੍ਹੇ ਜੀ ਦੇ ਦੋਹ ਰੂਪੀ ਚੋਲਾ ਛੱਡਣ ਦੀ
ਤਾਰੀਖ ਇਕ ਫਾਰਸੀ ਦੇ ਕਵੀ ਨੇ ਇਉਂ ਲਿਖੀ ਹੈ:-

چو بلہا شاه شيخ هر دو عالم — مقام خویش اندر خلد وزید —
رقم کن شیخ اکرم ارتعاش — دگر هائے اکبر مست توحید —

ਤਾਰੀਖ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਖਿਆਲ ਸਾਂਗ ਵਿਚ ਹੀ ਫਾਥਾ ਸੀ।
ਇਹ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਬੁਲ੍ਹੇਸ਼ਾਹ ਹੋਰੀਂ ਤਾਂ ਨਰਕ ਸੁਵਰਗ ਤੋਂ ਪਰ
ਪਰੇਲੇ ਸਨ, ਓਹ ਇਕ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਪਰ ਤਦ ਵੀ ਅੰਤਲੀ
ਤੁਕ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸਚਾਈ ਦੱਸੀ ਹੈ।

ਕਾਫੀਆਂ ਸਾਈਂ ਲੁਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੀਆਂ

ਬੁਲ੍ਹੇਸ਼ਾਹ ਹੋਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਫੀਆਂ ਅਨੇਕ ਹਨ, ਪਰ ਏਹ ਵਾਡੀਆਂ
ਤੇ ਠਵਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਜ਼ਬਾਨੀ ਯਾਦ ਹਨ। ਜੋ ਆਮ ਛਪੀਆਂ ਹੋਈਆਂ
ਕਾਫੀਆਂ ਲੱਭਦਿਆਂ ਹਨ ਓਹ ਬਹੁਤ ਬੋੜੀਆਂ ਤੇ ਅਸੁਧ ਹਨ, ਇਕ
ਸੱਜਣ ਨੇ ਯਤਨ ਕਰਕੇ ੧੦੦ ਤੋਂ ਉੱਤੇ ਕਾਫੀਆਂ ਇਕੱਤ੍ਰ ਕਰਕੇ ਅਰ
ਸੋਧ ਕੇ ਛਪਾਈਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਕਈ ਨਹੀਂ ਹਨ।
ਜੀਕਣ ਓਹ ਕਾਫੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਏਹ ਬਚਨ ਹੈ:- “ਬੁਲ੍ਹੇ ਨਾਲੋਂ ਚੁੱਲ੍ਹਾ

ਢੰਗਾ ਜਿਥੇ ਮੰਨ ਪਕਾਈ ਦਾ” ਨਹੀਂ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਕਾਫੀ-ਜਿਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ, ਦਰਜ ਹੈ, ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਰੋਹਤਕੀ ਜੀ ਦਾ ਕੰਮ ਸਲਾਘਾ ਯੋਗ ਹੈ, ਅਰ ਪੰਜਾਬੀ ਉੱਤੇ ਉਪਕਾਰ ਹੈ। ਏਹਨਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਫੀਆਂ ਜੀਵ ਦੀ ਤੁੱਕੀ ਤੇ ਹਰ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ ਅਰਥਾਤ ਜੀਵ ਦੇ ਨੀਵੇਂ ਦਰਜੇ ਤੋਂ ਚੱਲ ਕੇ ਵੈਰਾਗ, ਭਗਤੀ, ਪ੍ਰੇਮ, ਗਿਆਨ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਦੇ ਹੋਏ ਅਦਵੈਤ ਤੱਕ ਪੁੱਜਣ ਦੇ ਵੇਲਿਆਂ ਲਈ ਅੱਡ ਅੱਡ ਉਪਦੇਸ਼ ਹਨ। ਵੈਰਾਗ, ਭਗਤੀ, ਗਿਆਨ ਅਰ ਅਦਵੈਤ ਭਰੀ ਪਈ ਹੈ, ਚੋਣਵੀਆਂ ਕਾਫੀਆਂ ਲਿਖਦੇ ਹਾਂ:-

ਵੈਰਾਗ

ਉਠ ਜਾਗ ਘੁਰਾੜੇ ਮਾਰ ਨਹੀਂ ।

ਇਹ ਸੌਣ ਤੋਰੇ ਦਰਕਾਰ ਨਹੀਂ ।

ਇਕ ਰੋਜ਼ ਜਹਾਨੋਂ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਜਾ ਕਥਰੇ ਵਿਚ ਸਮਾਣਾ ਹੈ, ਤੇਰਾ ਗੋਸ਼ਟ ਕੀੜਿਆਂ ਖਾਣਾਂ ਹੈ, ਕਰ ਚੇਤਾ ਮਰਗ ਵਿਸਾਰ ਨਹੀਂ ॥ ੧ ॥ ਉਠ ਜਾਗ:

ਤੇਰਾ ਸਾਹਾ ਨੇੜੇ ਆਯਾ ਹੈ, ਕੁਛ ਚੋਲੀ ਦਾਜ ਰੰਗਾਯਾ ਹੈ ?

ਕਿ ਅਪਨਾ ਆਪ ਵੰਢਾਯਾ ਹੈ? ਐ ਗਾਫਲ ਤੈਨੂੰ ਸਾਰ ਨਹੀਂ ॥ ੨ ॥

ਤੂੰ ਸੁਤਿਆਂ ਉਮਰ ਵੰਢਾਈ ਹੈ, ਤੇਰੀ ਸਾਇਤ ਨੇੜੇ ਆਈ ਹੈ,

ਤੂੰ ਚਰਖੇ ਤੰਦ ਨ ਪਾਈ ਹੈ, ਕੀ ਕਰਸੇਂ ਦਾਜ ਤੱਯਾਰ ਨਹੀਂ ॥ ੩ ॥

ਅਜ ਕਲ ਤੇਰਾ ਮੁਕਲਾਵਾ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਸੁਤੀ ਕਰ ਕਰ ਦਾਵਾ ਹੈ,

ਅਨ ਡਿਠਿਜਾਨਾਲਮਿਲਾਵਾ ਹੈ, ਇਹ ਭਲਕੇ ਗਰਮ ਬਜ਼ਾਰ ਨਹੀਂ ॥ ੪ ॥

ਤੂੰ ਏਸ ਜਹਾਨੋਂ ਜਾਏਂਗੀ, ਫਿਰ ਕਦਮ ਨ ਏਥੇ ਪਾਏਂਗੀ,

ਏ ਜੋਬਨ ਰੂਪ ਵੰਢਾਏਂਗੀ, ਤੈਂ ਰਹਿਣਾ ਵਿਚ ਸੰਸਾਰ ਨਹੀਂ ॥ ੫ ॥

ਬਲੂਾ ਸ਼ਹੁ ਬਿਨ ਕੋਈ ਨਾਹੀਂ, ਏਥੇ ਓਥੇ ਦੋਹੀਂ ਸਰਾਈਂ,

ਸੰਭਲ ਸੰਭਲ ਕਦਮ ਟਿਕਾਈਂ, ਫਿਰ ਆਵਣ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ॥ ੬ ॥

ਉਠ ਜਾਗ ਘੁਰਾੜੇ ਮਾਰ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਸੌਣ:

ਏਸ ਜਗ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਨਹੀਂ, ਅਰ ਬੰਦੇ ਦੀ ਪਰਲੋਕ ਗਮਨ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਨਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਕੋਢੇ ਸੋਹਣੇ ਭਾਵ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਜੀਂਦ ਦਾ ਕਾਲ ਨਾਲ ਵਿਵਾਹ ਰਚਾਇਆ ਹੈ। ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਇਹ ਦਸਤੂਰ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਜਾਂ ਰੱਬ ਦੀ ਭਗਤੀ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰਾਂ ਪਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਕਣ ਇਕ ਇਸਤ੍ਰੀ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ

ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਮੋਹਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਪਿਆਰ ਦੀ ਗੂੜ੍ਹਤਾ ਦੀ ਹੱਦ ਹੈ:-
ਚੈਨ ਗਈ ਲਟਕੇ ਸਭ ਤਾਰੇ, ਅਬ ਤੋ ਜਾਗ ਸੁਦਾਗਰ ਪਿਆਰੇ।
ਕਰ ਲੈ ਆਜ ਕਰਨ ਦਾ ਬੇਰਾ, ਬਹੁੜ ਨਾ ਹੋਸੀ ਆਵਣ ਤੇਰਾ।
ਸਾਬ ਤੇਰਾ ਚਲੋ ਚੱਲ ਪੁਕਾਰੇ, ਅਬ ਤੋ ਜਾਗ ਸੁਦਾਗਰ ਪਿਆਰੇ।

“ਲਟਕੇ ਸਭ ਤਾਰੇ” ਕਿਹਾ ਸੋਹਣਾ ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੈ, ਇਕ ਹੋਰ ਨਕਸ਼ਾ ਏਸ ਜਗ ਦੀ ਅਸਾਰਤਾ ਦਾ ਖਿੱਚਦੇ ਹਨ:-

ਪਾਣੀ ਭਰ ਭਰ ਗਈਆਂ ਆਪੋ ਅਪਣੀ ਵਾਰ।

ਇਕ ਭਰ ਆਇਆ ਇਕ ਭਰ ਚਲੀਆਂ ਇਕ ਖੜੀਆਂ ਬਾਹਾਂ
ਪਸਾਰ। ਹਾਰ ਹਮੇਲਾਂ ਲੰਮੀਆਂ ਗਲ ਵਿਚ ਬਾਹੀਂ ਛਟਕੇ ਚੂੜਾ,
ਕੰਨੀ ਬੁਕ ਬੁਕ ਮਛਰਯਾਲੇ ਸਭ ਅਡੰਬਰ ਕੁੜਾ, ਆਗੇ
ਸ਼ਹੁ ਨੇ ਬਾਤ ਨਾ ਪਾਈ, ਐਵੇਂ ਗਿਆ ਸੰਗਾਰ ॥ ੧ ॥
ਹੱਥੀਂ ਮੈਂਹਦੀ ਪੈਰੀਂ ਮੈਂਹਦੀ ਸਿਰ ਤੇ ਧੜੀ ਗੁਦਾਈ,
ਤੇਲ ਫੁਲੇਲ ਪਾਨਾਂ ਦਾ ਬੀੜਾ ਦੰਦੀ ਮੱਸੀ ਲਾਈ, ਕੋਈ
ਜੋ ਸਦ ਪਈਓ ਨੇ ਡਾਢਾ ਵਿਸਰਿਆ ਘਰ ਬਾਰ ॥ ੨ ॥
ਬੁਲਾਸ਼ਾਹ ਦੇ ਪੰਧ ਪਵੇਂ ਤਾਂ ਤੂੰ ਰਾਹ ਪਛਾਣੇ, ਪੌਣ ਸਤਾਰਾਂ ਪਾਸੇ
ਤੂੰ ਮੰਗਦੀ ਦਾਓ ਪਿਆ ਤਿੰਨ ਕਾਣੇ।

ਕਹੀ ਅਚਰਜ ਬੋਲੀ ਹੈ, ਅਰ ਨਕਸ਼ਾ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੋਹਣਾ
ਖਿਚਿਆ ਹੈ, ਅਰ ਸੋਹਣਿਆਂ ਅਰਬਾਤ ਜਪ ਤਪ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਮਾਨ
ਨੂੰ ਤੋੜਿਆ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਕਸੰਭੇ ਦੇ ਖੇਤ ਦਾ ਫੋਟੋ ਖਿੱਚਦੇ ਹਨ:-

ਮੈਂ ਕਸੰਭੜਾ ਚੁਗ ਚੁਗ ਹਾਰੀ ਨੀ,

ਮੈਂ ਕਸੰਭੜਾ ਚੁਗਚੁਗ ਹਾਰੀ ਨੀ।

ਏਸ ਕਸੰਭੜੇ ਦੇ ਕੰਭੇ ਭਲੇਰੇ, ਅੜ ਅੜ ਚੁੱਨੀ ਪਾੜੀ ॥ ੧ ॥

ਏਸ ਕਸੰਭੇ ਦਾ ਹਾਕਮ ਕਰੜਾ, ਜ਼ਾਲਮ ਹੈ ਪਟਵਾਰੀ ॥ ੨ ॥

ਏਸ ਕਸੰਭੇ ਦੇ ਚਾਰ ਮੁਕੱਦਮ, ਮਲਬਾ ਮੰਗਦੇ ਭਾਰੀ ॥ ੩ ॥

ਸ਼ਾਹ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਸਾਰਟੀਫੀਕੇਟ ਦਿੱਤਾ ਹੈ,
ਅਰ “ਮਲਬੇ” ਜਾਂ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਵੇਰ ਹੋਣ ਦਾ ਰੋਣਾ ਤਦੋਂ ਵੀ ਸੀ,
ਏਸੇ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਲਿਖਦੇ ਹੋਏ ਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਚਰਖੇ ਦਾ ਚੰਗ ਬਣਾਇਆ ਹੈ,
ਅਰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਚਰਖੇ ਵਿਚ ਉਪਦੇਸ਼ ਏਹਨਾਂ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ:-

ਚਰਖੇ ਵਿਚ ਉਪਦੇਸ਼ :-

ਕੱਤ ਕੁੜੇ, ਨਾ ਵੱਤ ਕੁੜੇ,

ਛੱਲੀ ਲਾਹ ਭਰੋਟੇ ਘੱਤ ਕੁੜੇ।

ਦਾਜ ਵਿਹੂਣੀ ਜਾਵੇਂਗੀ, ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਭਲੀ ਨਾਂ ਭਾਵੇਂਗੀ,
ਗੁਣ ਹੋਸੀ ਤਾਂ ਸਹੁ ਭਾਵੇਂਗੀ, ਤੂੰ ਲੈ ਖਾਂ ਕਾਈ ਮੱਤ ਕੁੜੇ।
ਤੇਰੇ ਬਾਬਲ ਗੰਢੀ ਪਾਈਆਂ ਨੀਂ, ਦਿਨ ਬੋੜੇ ਚਾ ਮੰਗਾਈਆਂ ਨੀਂ,
ਤੇਨੂੰ ਖਬਰਾਂ ਅਜੇ ਨ ਆਈਆਂ ਨੀਂ, ਘਰ ਪੋਕਿਆਂ ਦੇ ਦਿਨ ਸੋਤ ਕੁੜੇ।
ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਦੀਆਂ ਦਾਜ ਰੰਗਾਏ ਨੀ, ਓਨੂੰ ਸੁਹੇ ਸਾਲੂ ਪਾਏ ਨੀ,
ਤੂੰ ਉਲਟੇ ਪੈਰ ਕਿਉਂ ਚਾਏ ਨੀ, ਓਥੇ ਜਾਏਂ ਤਾਂ ਲੱਗੀ ਤੱਤ ਕੁੜੇ।
ਬੁਲ੍ਹਾ ਸ਼ਾਹ ਤੈਨੂੰ ਵਿਆਹ ਨ ਆਵੇਗਾ, ਚੂੜਾ ਬੀੜਾ ਹਾਰ ਲਿਆਵੇਗਾ,
ਗੁਣ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਗਲ ਲਾਵੇਗਾ, ਨਹੀਂ ਰੋਵੇਂਗੀ ਹੰਝੁ ਰੱਤ ਕੁੜੇ।
ਫੇਰ:-

ਕਰ ਕੱਤਲ ਵਲ ਧਿਆਨ ਕੁੜੇ।

ਨਿੱਤ ਮੱਤੀ ਦੇਂਦੀ ਮਾਂ ਧੀਆ, ਕਿਉਂ ਫਿਰਦੀ ਐਵੇਂ ਆਨ ਧੀਆਂ,
ਤੂੰ ਸ਼ਰਮ ਧਰਮ ਨ ਗਵਾ ਧੀਆ, ਤੂੰ ਕਦੀ ਤਾਂ ਸਮਝ ਨ ਦਾਨ ਕੁੜੇ।
ਚਰਖਾ ਮੁੰਢਤ ਤੇਰੇ ਹੱਥ ਆਯਾ, ਪਲਯੋਂ ਨਹੀਂ ਕੁਛ ਖੋਲ੍ਹ ਗਵਾਯਾ,
ਨਾਂ ਹੀ ਕਦਰ ਮੇਹਨਤ ਦਾ ਪਾਯਾ, ਜਦ ਹੋਇਆ ਕੰਮ ਅਸਾਨ ਕੁੜੇ।
ਇਸ ਚਰਖੇ ਦੀ ਕੀਮਤ ਭਾਰੀ, ਤੂੰ ਕੀ ਜਾਣੇ ਕਦਰ ਗੰਢਾਰੀ,
ਉੱਚੀ ਨਜ਼ਰ ਫਿਰੇਂ ਹੰਕਾਰੀ, ਵਿਚ ਅਪਣੀ ਸ਼ਾਨ ਗੁਮਾਨ ਕੁੜੇ।
ਐਸਾ ਚਰਖਾ ਕਿਉਂ ਗੁਵਾਯਾ, ਕਿਉਂ ਤੂੰ ਖੋਹ ਦੇ ਵਿਚ ਰੁਲਾਯਾ,
ਜਦ ਦਾ ਹੱਥ ਤੇਰੇ ਏਹ ਆਯਾ, ਤੂੰ ਕਦੀ ਨ ਵਾਹਿਆ ਆਨ ਕੁੜੇ।
ਨਿੱਤ ਮੱਤੀ ਦਿਆਂ ਇਸ ਵਲ ਲੀਨੂੰ, ਇਸ ਭੋਲੀ ਕਮਲੀ ਝੱਲੀ ਨੂੰ
ਜਦ ਪਵੇਗਾ ਵਕਤ ਇਕੱਲੀਨੂੰ, ਤਦ ਹਾਏ ਹਾਏ ਕਰਸੀ ਜਾਨ ਕੁੜੇ।
ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਦੀਆਂ ਸਭ ਸਈਆਂ ਨੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਪੁਣੀਆਂ ਕੱਤ ਲਈਆਂ ਨੇ
ਤੇਨੂੰ ਬੈਠੀ ਨੂੰ ਪਿਛੇ ਪਾਯਾ ਨੇ, ਹੁਣ ਬੈਠੀਏਂ ਕਿਉਂ ਹੈਰਾਨ ਕੁੜੇ।

ਇਹ ਹਾਲ ਦੱਸ ਕੇ ਹੁਣ ਮੱਤ ਦੇਂਦੇ ਹਨ:-

ਜੇ ਦੀਵਾ ਅਪਨੇ ਪਾਸ ਜਗਾਵੇਂ, ਕੱਤ ਕੱਤ ਸੂਤ ਭਰੋਦੇ ਪਾਵੇਂ,
ਅੱਖ ਵਿਚੋਂ ਤੂੰ ਗਤ ਲੰਘਾਵੇਂ, ਅੱਖੀ ਕਰਕੇ ਜਾਨ ਕੁੜੇ।
ਗਾਜ ਪੇੜਾ ਦਿਨ ਚਾਰ ਕੁੜੇ, ਨਾਂ ਏਡੋ ਏਡ ਗੁਜਾਰ ਕੁੜੇ,
ਤੂੰ ਸਦਾ ਨ ਪੇਕੇ ਰੈਹਣਾ ਏਂ, ਨਾਂ ਪਾਸ ਅੰਬੜੀ ਬੈਹਣਾ ਏਂ,
ਤੇ ਤਾਂ ਨਿੱਤ ਵਿਛੋੜਾ ਸੈਹਣਾ ਏਂ, ਵੱਸ ਪੈਗੀ ਸੱਸ ਨਣਾਨ ਕੁੜੇ।
ਜਦ ਘਰ ਬੇਗਾਨੇ ਜਾਵੇਂਗੀ, ਮੁੜ ਵੱਤ ਨਾ ਓਥੋਂ ਆਵੇਂਗੀ,
ਓਥੇ ਜਾਕੇ ਪੱਛੋ ਤਾਵੇਂਗੀ, ਕੁਛ ਅਗਦੋਂ ਕਰ ਸਮਿਆਨ ਕੁੜੇ।
ਜਦ ਸਭ ਸਈਆਂ ਦੁਰ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਫੇਰ ਮੂਲ ਨ ਓਥੇ ਆਣਗੀਆਂ,
ਓਹ ਚਰਖੇ ਮੂਲ ਨ ਡਾਹਣਗੀਆਂ, ਤੇਰਾ ਤਿੱਖਣ ਪਿਆਵੈ ਰਾਨ ਕੁੜੇ।

(੧੫੩)

ਇਕ ਐਸਾ ਵੇਲਾ ਆਵੇਗਾ, ਸਭ ਅੰਗ ਸਾਕ ਭਜ ਜਾਵੇਗਾ,
ਕਰ ਮੱਦਤ ਪਾਰ ਲੰਘਾਵੇਗਾ, ਓਹ ਬੁਲ੍ਹੇ ਦਾ ਸੁਲਤਾਨ ਕੁੜੇ।

ਆਹ ! ਕਿਸ ਰੰਗ ਦੀ ਕਵਤਾ ਹੈ, ਅੱਗੇ ਅੰਤ ਵੇਲੇ ਦੇ ਖਰਲੇ
ਜਾਂ ਡੋਲੀ ਵਿਚ ਪਈ ਕੁੜੀ ਦੀਆਂ ਚੀਕਾਂ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਖਿਚਿਆ ਹੈ:-

ਮਿਲ ਲਓ ਸਹੇਲੜੀਓ ਨੀ,
ਮੇਰੀ ਰਾਜ ਗਹੇਲੜੀਓ ਨੀ,
ਮੈਂ ਸਹੁਰੇਘਰ ਚੱਲੀ।

ਅੰਮਾਂ ਬਾਬਲ ਦਾਜ ਰੰਗਾਯਾ, ਇਕ ਚੋਲੀ ਇਕ ਚੁੰਨੀ।
ਦਾਜ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੇਖ ਕੇ ਮੈਂ ਹੰਝੂ ਭਰ ਭਰ ਚੁੰਨੀ।
ਪਲਕ ਵਿਛੋੜਾ ਸੋਈਯਾਂ ਦਾ ਮੈਂ ਡਾਰੋਂ ਕੂੰਜ ਵਿਛੁੰਨੀ।

ਮਿਲ ਲਓ ਸਹੇਲੜੀਓ, ਮੇਰੀ ਰਾਜ:

ਚੰਗ ਬਰੰਗੇ ਸੂਲ ਏਥੇ ਚੰਬੜ ਜਾਂਦੇ ਜੋਹਨੂੰ।
ਏਥੋਂ ਦੇ ਦੁਖ ਨਾਲੇ ਜਾਂਦੇ, ਅਗਲੇ ਸੌਂਪਾਂ ਕੇਹਨੂੰ।
ਸੱਸ ਨਠਾਨਾਂ ਦੇਵਣ ਤਾਂਨੂੰ ਵਡੀ ਨਮੋਸ਼ੀ ਮੈਨੂੰ।
ਏਥੇ ਸਾਨੂੰ ਰੈਹਣ ਨ ਮਿਲਦਾ, ਜਾਣਾ ਵਾਰੇ ਵਾਰੀ।
ਚੰਗ ਚੰਗੇਰੇ ਪਕੜ ਮੰਗਾਏ, ਮੈਂ ਕਿਸਦੀ ਪਨਿਹਾਰੀ।
ਜਿਸ ਗੁਣ ਪੱਲੇ ਬੋਲ ਸਵੱਲੇ, ਸੋਈ ਸ਼ਹੂ ਨੂੰ ਪਿਆਰੀ।
ਬੁਲ੍ਹਾ ਬਹੁ ਸੱਤਾਰ ਸੁਣੀਂਦਾ, ਵੇਲਾ ਨਿਕਲ ਜਾਏ।
ਮੇਹਰ ਇਨਾਇਤ ਤਦਹੀ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਅਪਣਾ ਆਪ ਸੁਨਾਏ।
ਅਦਲ ਕਰੇ ਤਾਂ ਜਾਣਾ ਕੋਈ, ਵਜ਼ਲੋਂ ਬਖ਼ਸ਼ਾ ਪਾਏ।
ਪੱਕੇ ਭਗਤੀ ਅਰ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਭਾਵ ਵਿਚ ਕਵੀ ਜੀ ਰੱਤੇ ਹੋਏ
ਜਾਪਦੇ ਹਨ, ਅੱਗੇ ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਦੀ ਲੋੜ ਦੱਸਦੇ ਨਨ:-
ਮੈਂ ਹੁਣ ਲਖਿਆ ਸੋਹਣਾ ਯਾਰ।

ਜੇ ਕੋਈ ਉਸਨੂੰ ਭਾਲਣ ਜਾਵੇ, ਬਾਬ ਵਸੀਲੇ ਹੱਥ ਨਾਂ ਆਵੇ,
'ਸ਼ਾਹ ਇਨਾਇਤ' ਭੇਦ ਬਤਾਵੇ, ਤਾਂ ਖੁਲ੍ਹੇ ਸਭ ਅਸਰਾਰ ॥ ੧ ॥

ਮੈਂ ਹੁਣ ਲਖਿਆ ਸੋਹਣਾ ਯਾਰ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਵੀ ਬਚਨ ਹੈ:-

ਜੇ ਸੌ ਚੰਦਾ ਉਗਵੇ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹੇ ਹਜਾਰ।

ਏਤੇ ਚਾਨਣ ਹੋਇਆ ਗੁਰ ਬਿਨ ਘੋਰ ਅੰਧਾਰ।

ਇਸ ਜਗ ਤੋਂ ਜਾਂ ਜੀਉ ਉਥਾਨ ਹੋਯਾ, ਤਾਂ ਪ੍ਰੇਮ ਇਸ਼ਕ ਨੇ ਆਣ
ਮੋਹਿਆ, ਇਸ਼ਕ ਵਿਚ ਜੀਵ ਦੀ ਇਕ ਅਨੋਖੀ ਗਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕਦੀ

ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਬਲਕਾਰਾ ਵੇਖ ਵੱਡਾ ਆਨੰਦ, ਕਦੀ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਦੁਖ, ਜਾਂ ਪਿਆਰੇ ਨੇ ਮੂੰਹ ਦਿਖਾਇਆ ਤਾਂ ਜੀਉ ਉਭਰ ਆਇਆ, ਅਰ ਜੇ ਰਤਾ ਓਹਲੇ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਬੱਸ ਕਾਲ ਨੇ ਮੂੰਹ ਦਿਖਾਇਆ।

ਪ੍ਰੇਮ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਦਾ ਬੁਲ੍ਹੇ ਜੀ ਨੇ ਅਸਚਰਜ ਨਕਸ਼ਾ ਖਿੱਚਿਆ ਹੈ, ਕਾਰਨ ਇਕ ਏਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਹ ਹੋਰੀਂ ਆਪ ਪ੍ਰੇਮ ਕਟਾਰੀ ਦੇ ਵੱਟੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਆਪਣੇ ਹੀ ਜੀ ਦਾ ਵੱਟੋ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਿਆ ਹੈ:-

ਇਸ਼ਕ ਕਸਾਈ ਨੇ ਜੇਹੀ ਕੀਤੀ, ਹਰਿਗਿਜ਼ ਖਬਰ ਨ ਕਾਈ ।
ਇਸ਼ਕ ਚਵਾਤੀ ਲਾਈ ਛਾਤੀ, ਫੇਰ ਨ ਝਾਤੀ ਪਾਈ ।
ਮਾਪਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਛਿਪ ਛਿਪ ਚੋਵਾਂ, ਕਰ ਕਰ ਲੱਖ ਬਹਾਨੇ ।
ਇਸ਼ਕ ਅਸਾਂ ਨਾਲ ਕੇਹੀ ਕੀਤੀ, ਲੋਕ ਮਾਰਦੇ ਤਾਨੇ ।
ਫੇਰ:-

“ਮਿਤਰ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਕਾਰਨ ਨੀ ਮੈਂ, ਰੋਜ਼ ਉਲੂਮੇਂ ਸੈਹਨੀ ਹਾਂ।”

ਪ੍ਰੇਮ, ਸੱਚਾ ਪ੍ਰੇਮ ਜੀਉ ਵਿਚ ਘਰ ਕਰ ਗਿਆ, ਉਸ ਦਸ਼ਾ ਤੇ ਪੁੱਜ ਗਏ ਕਿ ਹਰ ਵੇਲੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਵਾਕ, ਸੋਹਣੇ ਦੀ ਸੂਰਤ ਹਰ ਦਮ ਪਾਸ “ਦਮ ਦਮ ਸਦਾ ਸਮਾਲਦਾ ਦੰਮ ਨ ਬਿਰਥਾ ਜਾਇ” ਵਾਲੇ ਗੁਰਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ ਦਸ਼ਾ ਹੋ ਗਈ। ਜੇ ਕਦੀ ਮਨ ਹਿਲਿਆ ਤੇ ਯਾਰ ਦਾ ਰੂਪ ਰਤੀ ਓਹਲੇ ਹੋ ਗਿਆ, ਬਸ ਜੀ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਬਦਲ ਗਈ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਨਿਹੋਰੇ ਦੇਂਦੇ ਹਨ:-

ਘੁੰਗਟ ਚੱਕ ਓ ਸੱਜਣਾਂ,
ਹੁਣ ਸ਼ਰਮ ਕਾਸਨੂੰ ਰੱਖੀਆ ਵੇ ।

ਜੁਲਫ ਕੁੰਡਲ ਨੇ ਘੋਰਾ ਪਾਯਾ, ਬਿਸੀਅਰ ਹੋਕੇ ਡੰਗ ਚਲਾਯਾ,
ਵੇਖ ਅਸਾਂ ਵਲ ਤਰਸ ਨ ਆਯਾ, ਕਰਕੇ ਖੁਨੀ ਅੱਖੀਆਂ ਵੇ ।੧।

ਘੁੰਗਟ ਚੱਕ ਓ ਸੱਜਣਾ ਹੁਣ:

ਦੋ ਨੈਨਾਂ ਦਾ ਤੀਰ ਚਲਾਯਾ, ਮੈਂ ਆਜਜ ਦੇ ਸੀਨੇ ਲਾਯਾ,
ਘਾਇਲ ਕਰਕੇ ਮੁਖ ਛਪਾਯਾ, ਏਹ ਚੋਰੀਆਂ ਕਿਨ ਦੱਸੀਆਂ ਵੇ ।੨।
ਬਿਰਹੋਂ ਕਟਾਰੀ ਕੱਸਕੇ ਮਾਰੀ, ਤਦ ਮੈਂ ਹੋਯਾ ਬੇਦਿਲ ਭਾਰੀ,
ਮੁੜ ਨ ਲਈ ਤੈਂ ਸਾਰ ਹਮਾਰੀ, ਪੀਤਾਂ ਤੇਰੀਆਂ ਕੱਚੀਆਂ ਵੇ ।੩।
ਨੇਹੁ ਲਗਾਕੇ ਮਨ ਹਰ ਲਿੱਤਾ, ਫੇਰ ਨ ਅਪਣਾ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤਾ,
ਜ਼ੋਹਰ ਪਿਆਲਾ ਮੈਂ ਆ ਪੀਤਾ, ਸੀ ਅਕਲੋਂ ਮੈਂ ਕੱਚੀਆਂ ਵੇ ।੪।
ਸ਼ਰਤ ‘ਇਨਾਇਤ’ ਮੁਖੋਂ ਨਾਂ ਬੋਲਾਂ, ਸੂਰਤ ਤੇਰੀ ਹਰ ਵਲ ਟੋਲਾਂ,
ਸਾਹਬ ਹੋਕੇ ਫਿਰ ਕਿਉਂ ਡੋਲਾਂ, ਅਜ ਕੋਲੋਂ ਮੈਂ ਸੱਚੀਆਂ ਵੇ ।੫।

ਆਹਾ ! ਕਿਸ ਅਸਚਰਜ ਬਿਹੋਂ ਤੇ ਵਿਯੋਗ ਦੇ ਭਰੇ ਬਚਨ ਹਨ,
ਮੈਂ ਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਬੁਲ੍ਹੇ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਵਾਕ ਆਪਣੇ ਮੁਰਸ਼ਦ
ਜੀ ਦੇ ਵਿਯੋਗ ਵਿਚ ਨਿਹੋਰੇ ਵਜੋਂ ਕਰਕੇ ਉਚਾਰੇ ਹਨ। ਅੱਛੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ
ਕਾਰੇ, ਜਿਸਨੇ ਕਈ ਆਸ਼ਕ ਮਾਰੇ, ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:-

ਕਿਉਂ ਇਸ਼ਕ ਅਸਾਂ ਤੇ ਆਯਾ ਹੈ,
ਤੂੰ ਆਯਾ ਹੈਂ ਮੈਂ ਪਾਇਆ ਹੈ।

ਇਬ੍ਰਾਹੀਮ ਚਾ ਚਿਖਾ ਸਟਾਯੋ, ਜ਼ਿਕਰੀਏ ਸਿਰ ਕਲਵਤ ਧਕਾਯੋ,
ਯੁਸਫ ਹੱਟੋ ਹੱਟ ਵਿਕਾਯੋ, ਕਹਿ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਲਿਆਯਾ ਹੈਂ ॥ ੧ ॥

ਫੇਰ:-

ਮੈਂਨੂੰ ਛੱਡ ਗਏ, ਆਪ ਲੱਦ ਗਏ, ਮੈਂ ਵਿਚ ਕੀ ਤਕਸੀਰ।
ਰਾਤੀਂ ਨੀਂਦੇ ਨ ਸੁਖ ਸੁੱਤੀ, ਦਿਨੇ ਪਲੱਟਾਂ ਨੀਰ ॥ ੧ ॥
ਤੋਪਾਂ ਤੇ ਤਲਵਾਰਾਂ ਕੋਲੋਂ, ਤਿੱਖੇ "ਇਸ਼ਕ ਦੇ ਤੀਰ" ॥ ੨ ॥
ਇਸ਼ਕੇ ਜੇਡ ਨ ਜ਼ਾਲਮ ਕੋਈ, ਇਹ ਜ਼ੈਹਮਤ ਬੇ ਪੀਰ ॥ ੩ ॥
ਇਕ ਪਲ ਸਾਇਤ ਅਰਾਮ ਨ ਦੇਵੇ, ਬੜੀ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਪੀੜ ॥ ੪ ॥
ਬੁਲ੍ਹਾ ਸ਼ਾਹ ਜੇ ਕਰੇ ਇਨਾਇਤ, ਸਭ ਦੁਖ ਹੋਣ ਤਗੀਰ ॥ ੫ ॥

'ਇਨਾਇਤ' ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਮੁਰਸ਼ਦ ਜੀ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ
ਮੇਹਰ ਕਰੇ ਤਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਵਿਛੜਨ ਦਾ ਦੁਖ ਦੂਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।
ਫੇਰ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਹੋਰ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹਨ:-

ਬੁਲ੍ਹਾ ਸ਼ਾਹ ਕੀ ਜਾਣਾ ਜ਼ਾਤ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਕੌਣ,
ਨਾਂ ਸੋਣਾਂ ਤੇ ਕੰਮ ਉਖੇਰਾ ਵੰਢੇ ਜਾਗਣ ਸੋਣ।

ਰਾਂਝੇ ਨੂੰ ਮੈਂ ਗਾਲੀਆਂ ਦੇਵਾਂ ਮਨ ਵਿਚ ਕਰਾਂ ਦੁਆਈਂ।
ਮੈਂ ਤੇ ਰਾਂਝਾ ਇਕੋ, ਦੂਈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਜਮਾਈਂ।
ਜਿਸ ਬੋਲੇ ਵਿਚ ਬੋਲੀ ਵੱਸੋ ਉਸ ਦੀਆਂ ਲਵਾਂ ਬਲਾਈਂ।
ਬੁਲ੍ਹਾ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਪਾਸੇ ਛੱਡਕੇ ਜੰਗਲ ਵੱਲ ਨ ਜਾਈਂ।
ਜਦ ਇਸ਼ਕ ਨੇ ਘਰ ਕਰ ਲੀਤਾ ਤਾਂ ਆਸ਼ਕ ਤੇ ਮਾਸੂਕ ਦਾ
ਪਰਦਾ ਉੱਠਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਪਰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ:-

ਵਾਹ ਵਾਹ ਰਮਜ਼ ਸਜਣ ਦੀ ਹੋਰ,
ਆਸ਼ਕ ਬਿਨਾਂ ਨ ਸਮਝੇ ਕੋਰ।

ਕੋਠੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਦੇਵਾਂ ਹੋਕਾ, ਇਸ਼ਕ ਵਿਹਾਝੇ ਕੋਈ ਨ ਲੋਕਾ,
ਇਸਦਾ ਮੂਲ ਨ ਖਾਣਾ ਧੋਖਾ, ਜੰਗਲ ਬਸਤੀ ਮਿਲੇ ਨ ਠੋਰ ॥ ੧ ॥

ਵਾਹ ਵਾਹ ਰਮਜ਼ ਸਜਣ ਦੀ ਹੋਰ।

ਆਸ਼ਕ ਦੋਹੀਂ ਜਹਾਨੀਂ ਮੁੱਠੇ, ਨਾਜ਼ ਮਾਸੂਕੀ ਦੇ ਓਹ ਕੁੱਠੇ,

ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਫੱਟਯਾ ਕੋਈ ਨ ਛੁੱਟੇ, ਕੀਤਸੁ ਬਾਂਦਾ ਫੱਟ ਫਿਲੋਰ ॥੨॥
ਦੇ, ਦੀਦਾਰ ਹੋਯਾ ਜਦ ਰਾਹੀ, ਅੱਚਣਚੋਤ ਪਈ ਗਲ ਫਾਹੀ,
ਡਾਫੀ ਕੀਤੀ ਬਿ ਪਰਵਾਹੀ, ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਾਗਿਆ ਠੱਗ ਲਹੌਰ ॥੩॥
ਸ਼ੀਰੀਂ ਹੈ ਬਿਰਹੋਂ ਦਾ ਖ਼ਾਨਾ, ਕੋਹ ਚੋਟੀ ਫਿਰਹਾਦ ਨਿਮਾਨਾ,
ਯੁਸਫ ਮਿਸਰ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿਕਾਨਾ, ਉਸਨੂੰ ਨਾਹੀਂ ਵੇਖਣ ਕੋਰ ॥੪॥
ਲੈਲਾਂ ਮਜਨੂੰ ਦੋਵੇਂ ਬਰਦੇ, ਸੋਹਣੀ ਚੁਬੀ ਵਿਚ ਬਹਿਰ ਦੇ,
ਹੀਰ ਵੰਢਾਏ ਸਭੇ ਘਰ ਦੇ, ਉਸਦੀ ਛਿੱਕੀ ਮਾਹੀ ਡੋਰ ॥੫॥
ਆਸ਼ਕ ਫਿਰਦੇ ਚੁੱਪ ਚੁਪਾਤੇ, ਜੈਸੇ ਮਸਤ ਸਦਾ ਮਦ ਮਾਤੇ,
ਦਾਮ ਜੁਲਫ ਦੇ ਅੰਦਰ ਫਾਬੇ, ਓਥੇ ਵੱਸ ਨ ਚੱਲੇ ਹੋਰ ॥੬॥

ਇਸ ਕਾਫੀ ਵਿਚ ਵੀ ਪਹਿਲੋਂ ਮੁਰਸ਼ਦ ਦੇ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਮਿਲਣ ਤੇ ਫੇਰ ਵਿਛੋੜਨ ਦਾ ਸਾਫ ਵਰਨਨ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਫੇਰ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਦਰਸ ਦੀ ਤਾਂਘ ਵਿਚ ਆਖਦੇ ਹਨ:-

ਮੇਰੇ ਮਾਹੀ ਕਿਉਂ ਚਿਰ ਲਾਯਾ ਹੈ ।

ਕਹਿ ਬੁਲ੍ਹੇਯਾ ਹੁਣ ਪ੍ਰੇਮ ਕਹਾਣੀ, ਜਿਤ ਤਨ ਲੱਗੇ ਸੋਤਨਜਾਣੀ,
ਅੰਦਰ ਬਿੜਕਾਂ ਬਾਹਰ ਤੁਨੇ, ਨੇਹੁ ਲਾਮੈਂਏਹਸੁਖ ਪਾਇਆ ਹੈ ॥੧॥
ਨੈਣਾਂ ਬਾਣ ਰੁਦਨ ਦੀ ਪਕੜੀ, ਇਕ ਮਰਨਾ ਦੂਜੀ ਜਗਦੀਫੋਕੜੀ,
ਬਿਹੋਂ ਜਿੰਦ ਅਵੱਲੜੀ ਜੱਕੜੀ, ਨੀ ਮੈਂ ਰੋ ਰੋ ਹਾਲ ਵੰਢਾਯਾ ਹੈ ॥੨॥

ਮੇਰੇ ਮਾਹੀ ਕਿਉਂ ਚਿਰ ਲਾਯਾ ਹੈ ।

ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਸਵਾਦ ਤਦ ਹੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਜਦ ਯਾਰ ਇਕ ਵਾਰੀ ਮਿਲ ਕੇ ਫੇਰ ਵਿਛੋੜਾ ਦੇ ਜਾਏ । ਹਾਂ ਜੀ ਸੁਖ ਦਾ ਬਹੁ ਤਦੇ ਲੱਗ ਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਸੁਖ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਦੁਖ ਵੰਘਾਰਦਾ ਹੈ । ਬੁਲ੍ਹੇਸ਼ਾਹ ਹੋਰਾਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬੇਫੁਰਮਾਨੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਪਰ ਗੁਰੂ ਨੇ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਬੱਸ ਤਦ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਆਤਮ ਰਸ ਦੇ ਸੁਆਦ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ, ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਯੋਗ ਤੇ ਬਿਹੋਂ ਨੇ ਆਣ ਸਤਾਇਆ ।

ਬੁਲ੍ਹੇ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਆਪਣਾ ਹਾਲ ਵੰਢਾਇਆ, ਸੁਦਾਈਆਂ ਵਾਂਗ ਗੁਰੂ ਦਰਸ਼ਨ ਬਿਨ ਅਕੁਲਾਏ, ਕਿਧਰੇ ਰਾਗ ਸਿੱਖੇ, ਕਿਧਰੇ ਨਾਚ ਨੱਚੇ, ਭੇਸ ਵਟਾਇਆ, ਕਈ ਭੇਸ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤੇ, ਅਰ ਅੰਤ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਨਾ ਹੀ ਲਿਆ । ਆਪ ਦੇ ਗੁਰੂ ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਕਾਫੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਹੀ ਬਿਹੋਂ ਦੀਆਂ ਭਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਵਿਛੋੜੇ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਹੋਇਆ ਕਵੀ ਜੀ ਦਾ ਅਠਵਾਰਾ ਤੇ ਬਾਰਾਂਮਾਹ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ:-

ਦੋਹਰਾ- ਛਨਿੱਛਰ ਵਾਰ ਉਤਾਵਲੇ ਵੇਖ ਸਜਣ ਵੀ ਸੋ,
ਅਸਾਂ ਮੁੜ ਘਰ ਫੇਰ ਤ ਆਵਣਾ ਜੋ ਹੋਣੀ ਹੋਗ ਸੋ ਹੋ।

ਵਾਹ ਵਾਹ ਛਨਿੱਛਰ ਵਾਰ ਵਹੀਲੇ, ਦੁਖ ਸਜਣਦੇ ਮੈਂ ਦਿਲ ਪੀਲੇ,
ਵੁੰਡਾਂ ਔਬੜ ਜੰਗਲ ਬੇਲੇ, ਅਧੜੀ ਰੈਨ ਕਵਲੜੇ ਵੇਲੇ,
ਬਿਰਹੋਂ ਘੋਰੀਆਂ ॥ ੧ ॥

ਖੜੀ ਤਾਂਘਾਂ ਤੁਸਾਡੀਆਂ ਤਾਂਘਾਂ, ਰਾਤੀਂ ਸੁੱਤੜੇ ਸ਼ੇਰ ਉਲਾਂਘਾਂ,
ਉੱਚੀ ਚੜ੍ਹਕੇ ਕੂਕਾਂ ਚਾਂਘਾਂ, ਸੀਨੇ ਅੰਦਰ ਰੜਕਣ ਸਾਝਾਂ,
ਪਿਆਰੇ ਤੇਰੀਆਂ ॥ ੨ ॥

ਦੋਹਰਾ- ਐਤਵਾਰ ਸੁਨੇਤ ਹੈ ਜੋ ਜੋ ਕਦਮ ਧਰੇ,
ਉਹ ਭੀ ਆਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਹੋਜੇ ਸਿਰ ਦੇਂਦਾ ਉਜ਼ਰ ਕਰੇ।

ਐਤਵਾਰ ਦੂਰ ਨਹਾਇਤ, ਵਿਠੋਂ ਜਾਇ ਹਿਜਰ ਦੀ ਸਾਇਤ,
ਤਾਂ ਮੈਂ ਤਾਰੀਆਂ ॥ ੩ ॥

ਤੇਰੀ ਯਾਰੀ ਜਹੀ ਨ ਯਾਰੀ, ਤੇਰੇ ਪਕੜ ਵਿਛੋੜੇ ਮਾਰੀ,
ਇਸ਼ਕ ਤੁਸਾਡੇ ਕਿਆ ਮਤ ਮਾਰੀ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਹੋਈਆਂ ਵੇਦਨ ਭਾਰੀ,
ਕੀ ਕੁਛ ਕਾਰੀਆਂ ॥ ੪ ॥

ਦੋ:- ਸੌਮਵਾਰ ਸੈ ਵਾਰ ਹੈ ਕਿਆ ਚਲ ਕਰੇ ਪੁਕਾਰ,
ਅੱਗੇ ਲੱਖ ਕਰੋੜ ਸਹੇਲੀਆਂ ਮੈਂ ਕਿਸਦੀ ਪਨਿਹਾਰ।

ਮੈਂ ਦੁਖਯਾਰੀ ਦੁਖ ਸਵਾਰ, ਰੋਣਾਂ ਅਖੀਆਂ ਦਾ ਰੁਜ਼ਗਾਰ,
ਮੇਰੀ ਖਬਰ ਨ ਲੈਂਦਾ ਯਾਰ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਜਾਤਾ ਮਰਦੀ ਵਾਰ,
ਮੋਯਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਦਾ ॥ ੫ ॥

ਮੇਰੀ ਉਸੇ ਨਾਲ ਲੜਾਈ, ਜਿਨ੍ਹੋਂ ਮੈਨੂੰ ਬਰਛੀ ਲਈ,
ਸੀਨੇ ਅੰਦਰ ਭਾ ਭੜਕਾਈ, ਕਟ ਕੱਟ ਖਾਵੇ ਬਿਰਹੋਂ ਕਸਾਈ,
ਪਿੱਛਾ ਯਾਰ ਦਾ ॥ ੬ ॥

ਦੋ:- ਮੰਗਲ ਮੈਂ ਗਲ ਪਾਣੀ ਆਯਾ ਲਬਾਂ ਤੇ ਆਵਣ ਹਾਰ,
ਮੈਂ ਘੁੰਮਣ ਘੋਰਾਂ ਘੋਰੀਆਂ ਉਹ ਵੇਖੇ ਖੜਾ ਕਿਨਾਰ।

ਮੰਗਲ ਬੰਦੀਵਾਨ ਦਿਲਾਂ ਦੇ, ਬੁੱਢੇ ਸ਼ਹੁ ਦਰਯਾਵਾਂ ਜਾਂਦੇ,
ਕੱਪਰ ਕੜਕ ਦੁਪਹਿਰੀਂ ਖਾਂਦੇ, ਵਲਵਲ ਗੋਤਿਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਆਂਦੇ,
ਮਾਰੀ ਯਾਰ ਦੀ ॥ ੭ ॥

(੧੫੮)

ਕੰਢੇ ਵੇਖੇ ਖਲਾ ਤਮਾਸ਼ਾ, ਸਾਡੀ ਮੌਤ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਹਾਸਾ,
ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਆਯੋ ਸਾਸਾ, ਵੇਖਾਂ ਦੇਸੀ ਕਦੋਂ ਦਲਾਸਾ,
ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਦੇ ॥ ੮ ॥

ਦੋ:- ਬੁਧ ਸੁਧ ਰਹੀ ਮਹਬੂਬ ਦੀ ਸੁਧ ਅਪਣੀ ਰਹੀ ਨ ਹੋਰ,
ਮੈਂ ਬਲਿਹਾਰੀ ਓਸਦੇ ਜੋ ਖਿੱਚਦਾ ਮੇਰੀ ਡੋਰ ।
ਬੁਧ ਸੁਧ ਆ ਗਿਆ ਬੁਧਵਾਰ, ਮੇਰੀ ਖਬਰ ਲਏ ਦਿਲਦਾਰ,
ਸੁਖ ਦੁਖਾਂ ਤੋਂ ਘੱਤਾਂ ਵਾਰ, ਦੁਖਾਂ ਆਣ ਮਿਲਾਯਾ ਯਾਰ,
ਪਿਆਰੇ ਤਾਰੀਆਂ ॥ ੯ ॥

ਪਿਆਰੇ ਚਲਣ ਨ ਦੇਸਾਂ ਚਲਿਆਂ, ਲੈਕੇ ਨਾਮ ਜੁਲਫਦੇ ਵਲੀਆਂ
ਜਾਂ ਉਹ ਚਲਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਛਲਿਆਂ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਰਖਸਾਂ ਦਿਲ ਰਲਿਆਂ,
ਲੈਸਾਂ ਵਾਰੀਆਂ ॥ ੧੦ ॥

ਦੋ:- ਜੇ ਮੈਂ ਰਾਤ ਸੁਹਾਵਨੀ, ਦੁਖ ਦਰਦ ਨ ਆਹੀ ਪਾਪ,
ਉਹ ਜਾਮਾਂ ਸਾਡਾ ਪੈਹਨਕੇ, ਆਯਾ ਤਮਾਸ਼ੇ ਆਪ ।
ਅਗੋਂ ਆ ਗਈ ਜੁਮੇਂਰਾਤ, ਸ਼ਰਾਬੋ ਗਾਗਰ ਮਿਲੀ ਬਰਾਤ,
ਲਗ ਰਿਹਾ ਮਸਤ ਪਿਆਲਾ ਹਾਥ, ਮੈਨੂੰ ਭੁੱਲ ਗਈ ਜ਼ਾਤ ਸਫ਼ਾਤ,
ਦੀਵਾਨੀ ਹੋ ਰਹੀ ॥ ੧੧ ॥

ਐਸੀ ਜ਼ੈਹਮਤ ਲੋਕ ਨ ਪੀਵਣ, ਮੁੱਲਾਂ ਘੋਲ ਤਾਵੀਜ਼ ਪਿਲਾਵਣ,
ਪੜ੍ਹਨ ਅਜ਼ੀਮ ਤਜੀਨ ਬੁਲਾਵਣ, ਸਈਆਂ ਸ਼ਾਹਮਦਾਰ ਕਹਿਲਾਵਣ,
ਮੈਂ ਰੁਪ ਹੋ ਰਹੀ ॥ ੧੨ ॥

ਦੋ:- ਰੋਜ਼ ਜੁਮਾਂ ਦੇ ਬਖਸ਼ੀਆਂ ਮੈਂ ਜਹੀਆਂ ਲਖ ਵਾਰ,
ਫਿਰ ਉਹ ਕਿਉਂ ਕਰਨ ਬਖਸ਼ੀਆਂ ਜੇੜੀ ਪੰਚਮੁਕੀ ਮਗੁਜ਼ਾਰ ।
ਜੁਮਾਂ ਦੀ ਹੋਰੀ ਹੋਰ ਬਹਾਰ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਜਾਤਾ ਸਹੀ ਭਤਾਰ,
ਬੀਬੀ ਬਾਂਦੀ ਬੇੜਾ ਪਾਰ, ਸਿਰ ਤੇ ਕਦਮ ਧਰੇਂਦਾ ਯਾਰ,
ਸੁਹਾਗਣ ਹੋ ਰਹੀ ॥ ੧੩ ॥

ਆਸ਼ਕ ਹੋ ਹੋ ਗੱਲਾਂ ਦੱਸੇ, ਛੋੜ ਮਸ਼ੂਕਾਂ ਕੈਂ ਵਲ ਨੱਸੇ,
ਬੁਲ੍ਹਾਸ਼ਾਹ ਅਸਾਡੇ ਵਸੇ, ਤਾਰੀਖ ਵਹੁੜੀ ਦੀ ਕੇਹੜੀ ਚਿੱਸੇ,
ਗਲ ਲਗ ਸੋ ਰਹੀ ॥ ੧੪ ॥

ਦੋ:- ਕਹੋ ਕਾਤਕ ਕੈਸੀ ਬਨੀ, ਜੋ ਬਨਿਯੋਂ ਕਠਨ ਬਭੋਗ,
ਸੀਸ ਖੱਪਰ ਹਥ ਜੋਰ ਕੇ, ਮਾਂਗੁ ਭੀਖ ਸੰਜੋਗ ।

ਕਤਕ ਗਿਆ ਕੱਤਣ ਤੁੰਮਣ, ਲਗੀ ਚਾਟ ਹੋਈਆਂ ਅੱਤਣ,
ਦਰ ਦਰ ਲਗੀ ਧੁੰਮਾਂ ਘੱਤਣ, ਔਖੀ ਘਾਟ ਪੁਚਾਏ ਪੱਤਣ,
ਸ਼ਾਮੀ ਵਾਸਤੇ ॥ ੧ ॥

ਹੁਣ ਮੈਂ ਸੋਈ ਬੇਦਰਦਾ ਲੋਕਾ, ਕੋਈ ਦਿਓ ਉਚੇ ਚੜ੍ਹ ਹੋਕਾ,
ਮੇਰਾ ਉਸ ਸੰਗ ਨੇਹੁ ਚਰੋਕਾ, ਬੁਲ੍ਹਾ ਸ਼ਹੁ ਬਿਨ ਜੀਵਨ ਔਖਾ,
ਜਾਂਦਾ ਪਾਸ ਤੇ ॥ ੨ ॥

ਦੋ:- ਪੋਹ ਹੁਣ ਪੁੱਛੋ ਜਾਇਕੇ, ਤੁਮ ਨਿਆਰੇ ਰਹੋ ਕਿਉਂ ਮੀਤ,
ਕਿਸ ਮੋਹਨ ਮਨ ਮੋਹ ਲੀਆ, ਜੋ ਪੱਥਰ ਕਰਿਓ ਚੀਤ ।

ਪਾਲੇ ਪੋਹ ਪਵਨ ਕਿਤ ਗਈਆਂ, ਲੱਦੇ ਹੋਤ ਨ ਔਪੜ ਗਈਆਂ,
ਨਾਂ ਮੰਗ ਮਾਪੇ ਸੱਜਣ ਸਈਆਂ, ਪਿਆਰੇ ਇਸ਼ਕ ਜਵਾਲੀਲਈਆਂ
ਦੁੱਖਾਂ ਰੋਲੀਆਂ ॥ ੩ ॥

ਕੜ ਕੜ ਕੱਪੜ ਕੜਕ ਡਰਾਈਏ, ਮਾਰੂ ਥਲ ਵਿਚ ਡੇਰਾ ਪਾਈਏ,
ਜੀਉਂਦੇ ਮੋਏ ਨੀ ਮੇਰੀਏ ਮਾਈਏ, ਬੁਲ੍ਹਾ ਸ਼ਾਹ ਕਿਉਂ ਅਜੇ ਨ ਆਈਏ,
ਹੰਜੂ ਡੋਲੀਆਂ ॥ ੪ ॥

ਦੋ:- ਫਾਗਨ ਫੁੱਲੇ ਖੇਤ ਜਿਉਂ ਬਨ ਤਿਨ ਫੂਲ ਸੰਗਾਰ,
ਹਰ ਡਾਲੀ ਫੁੱਲ ਪੱਤੀਆਂ, ਗਲ ਫੂਲਨ ਕੇ ਹਾਰ ।

ਹੋਰੀ ਖੇਲਣ ਸਈਆਂ ਵੱਗਣ, ਮੇਰੇ ਨੈਣ ਬਲਾਰੀਂ ਵੱਗਣ,
ਔਖੇ ਜੀਵਦਿਆਂ ਦਿਨ ਤੱਗਣ, ਸੀਨੇ ਬਾਣ ਪਰੇਮ ਦੇ ਲੱਗਣ,
ਹੋਰੀ ਹੋ ਰਹੀ ॥ ੫ ॥

ਜੋ ਕੁਝ ਰੋਜ਼ ਅਜ਼ਲ ਥੀਂ ਹੋਈ, ਲਿੱਖੀ ਕਲਮ ਨ ਮੇਟੇ ਕੋਈ,
ਦੁੱਖਾਂ ਸੂਲਾਂ ਦਿੱਤੀ ਵੋਈ, ਬੁਲ੍ਹਾ ਸ਼ਹੁ ਨੂੰ ਆਖੋ ਕੋਈ,
ਜਿਸ ਨੂੰ ਚੋ ਰਹੀ ॥ ੬ ॥

ਦੋ:- ਚੇਤ ਚਮਨ ਮੈਂ ਕੋਇਲਾਂ, ਨਿਤ ਕੂ ਕੂ ਕਰਨ ਪੁਕਾਰ,
ਮੈਂ ਸੁਣ ਸੁਣ ਘੁਣ ਘੁਣ ਬੁਰ ਮਰੁ, ਕਝ ਘਰ ਆਵੇ ਯਾਰ ।

ਹੁਣ ਕੀ ਕਰਾਂ ਜੋ ਆਯਾ ਚੇਤ, ਬਣ ਤਿਣ ਫੂਲ ਰਹੇ ਸਭ ਖੇਤ,
ਅਪਣਾ ਅੰਤ ਨ ਦੋਂਦੇ ਭੇਤ, ਸਾਡੀ ਹਾਰ ਤੁਸਾਡੀ ਜੇਤ,
ਹੁਣ ਮੈਂ ਹਾਰੀਆਂ ॥ ੭ ॥

(੧੬੦)

ਹੁਣ ਮੈਂ ਮਾਰਿਆ ਅਪਣਾ ਆਪ, ਤੁਸਾਡਾ ਇਸ਼ਕ ਅਸਾਡਾ ਖਾਪ,
ਤੋਰੇ ਨੇਹੂੰ ਦਾ ਸੌਖਾ ਤਾਪ, ਬੁਲ੍ਹਾ ਸ਼ਹੁ ਕੀ ਲਾਯਾ ਪਾਪ,
ਕੀਰੀ ਮਾਰੀਆਂ ॥ ੮ ॥

ਦੋ:- ਸਾਵਣ ਮਾਹ ਸੁਹਾਵਣਾ ਧਰਤੀ ਬੂੰਦ ਪਈ
ਅਨਹਦ ਗਾਜੇ ਮੇਘਲਾ ਮਨ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਗਈ।

ਬਲਿਹਾਰਾਂ ਸੋਹਨ ਸਾਰੇ ਸਾਵਣ, ਦੂਤੀ ਦੁਖ ਲਗੇ ਉਠ ਜਾਵਣ,
ਨੀਂਗਰ ਖੇਡਣ ਕੁੜੀਆਂ ਗਾਵਣ, ਮੇਘਰੰਗ ਰੰਗ ਰੰਗੀਲੇ ਆਵਣ,
ਆਸਾਂ ਪੁੰਨੀਆਂ ॥ ੯ ॥

ਮੇਰੀਆਂ ਆਸਾਂ ਰੱਬ ਪੁਜਾਈਆਂ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਨ ਸੰਗ ਅਖੀਆਂ ਲਾਈਆਂ,
ਸੱਈਆਂ ਦੇਣ ਮੁਬਾਰਕ ਆਈਆਂ, ਸ਼ਾਹਿਣਾ ਇਤ ਆਖਾਂ ਜਾਈਆਂ,
ਪਾਸੇ ਹੋਨੀਆਂ ॥ ੧੦ ॥

ਦੋ:- ਭਾਂਦਰੋਂ ਭਾਵੇ ਤਬ ਸਖੀ ਜੋ ਪਲ ਪਲ ਹੋਏ ਮਿਲਾਪ,
ਜੋ ਘਟ ਦੇਖੂੰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਘਟ ਘਟ ਦੇ ਵਿਚ ਆਪ।

ਆ ਹੁਣ ਭਾਦੋਂ ਭਾਗ ਜੁ ਲਾਯਾ, ਸਾਹਬ ਕੁਦਰਤ ਸੇਤੀ ਪਾਯਾ,
ਹਰ ਹਰਦੇ ਵਿਚ ਆਪ ਸਮਾਯਾ, 'ਸ਼ਾਹਿਣਾ ਇਤ' ਆਪ ਲਖਾਯਾ,
ਤਾਂ ਮੈਂ ਲਖਿਆ ॥ ੧੧ ॥

ਆਖਰ ਹੋਈ ਉਮਰ ਤਸੱਲੀ, ਪਲ ਪਲ ਮੰਗਣ ਨੈਣ ਤਜੱਲੀ,
ਜੋ ਕੁਝ ਹੋਸੀ ਕਰਸੀ ਅੱਲਾ, ਬੁਲ੍ਹਾ ਸ਼ਹੁ ਬਿਨ ਕੁਝ ਨ ਭੱਲਾ,
ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਰਖਿਆ ॥ ੧੨ ॥*

ਕਵੀ ਜੀ ਨੇ ਦੋਹਰਿਆਂ ਵਿਚ ਬਾਹਲੀ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਰਤੀ ਹੈ,
ਪਰ ਏਹਨਾਂ ਦਾ ਰੰਗ ਵਖਰਾ ਹੀ ਹੈ। ਸੱਚ ਹੈ ਦੋਹਰੇ ਸਜਦੇ ਵੀ ਬ੍ਰਿਜ-
ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹੀ ਹਨ।

ਸਾਈਂ ਬੁਲ੍ਹੇ ਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੂੰ ਯਾਰ (ਸਤਿਗੁਰੂ) ਦੀ ਤਾਂਘ ਵਿਚ
ਮੱਕੇ ਮਦੀਨੇ ਦੀ ਤਾਂਘ ਵੀ ਉਠ ਗਈ:-

(੧੬੧)

ਕਿਉਂ ਕਰ ਜਾਈਏ ਕਾਬੇ ਨੂੰ,
ਦਿਲ ਲੋਚੇ ਤਖਤ ਹਜਾਰੇ ਨੂੰ।

ਲੋਕ ਜੁ ਸਜਦਾ ਮੱਕੇ ਨੂੰ ਕਰਦੇ, ਮੇਰਾ ਯਾਰ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ॥ ੧ ॥

ਅੱਗਣ ਵੇਖ ਨ ਭੁਲ ਮੀਆਂ ਰਾਂਝਾ, ਯਾਦ ਕਰਾਂ ਉਸ ਕਾਰੇ ਨੂੰ ॥ ੨ ॥

ਮੈਂ ਮਣਤਾਰੂ ਤਰਨ ਨ ਜਾਣਾ, ਸ਼ਰਮ ਪਈ ਤੁਧ ਤਾਰੇ ॥ ੩ ॥

ਸਾਨੀ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਨ ਮਿਲਯਾ, ਬੁਲ੍ਹਾਢੁੰਡਰਿਹਾਜਗਸਾਰੇ ਨੂੰ ॥ ੪ ॥

ਬੁਲ੍ਹਾ ਜੀ ਜਦ ਮੁਰਸ਼ਦ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋਏ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਗੁਰੂ
ਮਿਲਾਪ ਦੇ ਉਮਾਹ ਵਿਚ ਗਾਂਵਿਆਂ:-

ਵੱਤ ਨ ਕਰਸਾਂ ਮਾਣ ਰੰਝੇਟੇ ਯਾਰ ਦਾ ਵੇ ਅੜਿਆ।

ਇਸ਼ਕ ਅੱਲ੍ਹਾ ਦੀ ਬਾਤ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮੋਹਣਾ, ਕਿਉਂ ਕਥ ਕਰਾਂ

ਪੁਕਾਰ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ, ਅੱਗੇ ਦੀ ਗਲ ਓਹਾ ਜਾਣੇ,

ਕੱਠ ਕੋਈ ਦਮ ਮਾਰਦਾ ਵੇ ਅੜਿਆ। ੧। ਵੱਤ ਨ ਕਰਸਾਂ:

ਅੱਜ ਅਜੋਕੜੀ ਰਾਤ ਮੇਰੇ ਘਰ ਵੱਸ ਖਾਂ ਵੇ ਅੜਿਆ, ਦਿਲ

ਦੀਆਂ ਘੁੰਡੀਆਂ ਖੋਲ੍ਹ ਅਸਾਂ ਨਾਲ ਹੱਸ ਖਾਂ ਵੇ ਅੜਿਆ,

ਦਿਲਬਰ ਯਾਰ ਕਰਾਰ ਕੀਤੇਈ, ਕੀ ਇਤਬਾਰ ਸੁਹਣੇ ਯਾਰ ਦਾ

ਵੇ ਅੜਿਆ ॥ ੨ ॥ ਵੱਤ ਨ ਕਰਸਾਂ:

ਜਾਨਕਰਾਂ ਕੁਰਬਾਨ ਭੇਤ ਨ ਦੱਸਣਾਈਂ ਵੇ ਅੜਿਆ, ਢੂੰਡਾਂ ਤਕੀਏ

ਦਾਇਰੇ ਮੈਥੋਂ ਉਠ ਨੱਸ ਨਾਏਂ ਅੜਿਆ, ਰਲ ਮਿਲ ਸਈਆਂ

ਪੁਛਦੀਆਂ ਫਿਰਦੀਆਂ, ਹੋਯਾ ਵਕਤ ਭੰਡਾਰਦਾ ਵੇ ਅੜਿਆ। ੩।

ਹਿਕ ਕਰਦਿਆਂ ਖੁਦੀ ਹੰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾ ਤਾਰਨਾਏਂ ਵੇ

ਅੜਿਆ, ਇਕ ਪਿਛੇ ਫਿਰਨ ਖੁਵਾਰ ਸੜਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾੜਨਾਏਂ

ਵੇ ਅੜਿਆ, ਮੈਥੇ ਸੁਹਣੇ ਯਾਰ ਵੇ, ਕੀ ਇਤਬਾਰ ਤੇਰੇ

ਪਿਆਰ ਦਾ ਵੇ ਅੜਿਆ ॥ ੪ ॥ ਵੱਤ ਨ ਕਰਸਾਂ:

ਚਿਕੜ ਭਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬੁੱਥਰ ਘੱਤਨਾਏਂ ਵੇ ਅੜਿਆ,

ਲਾਯਾ ਮੈਂਹਾਰਸਿੰਗਾਰ ਮੈਥੋਂ ਉਠ ਨੱਸਨਾਏਂ ਵੇ ਅੜਿਆ, ਬੁਲ੍ਹਾ

ਸ਼ਹੁ ਘਰ ਆਓ ਪਿਆਰੇ ਹੋਯਾ ਵਕਤ ਦੀਦਾਰ ਦਾ ਵੇ ਅੜਿਆ। ੫।

ਵੱਤ ਨ ਕਰਸਾਂ ਮਾਣ ਰੰਝੇਟੇ ਯਾਰ ਦਾ ਵੇ ਅੜਿਆ ॥

ਜਦ ਪਿਆਰੇ ਮੁਰਸ਼ਦ ਦਾ ਮੇਲ ਹੋਇਆ, ਗੁਰੂ ਨੇ ਹਿੱਕ ਨਾਲ

ਲਾਇਆ, ਬੜੇ ਆਨੰਦ ਵਿਚ ਆਏ। ਕਹੋ ਭੋਲੇ ਮਨ ਨਾਲ ਗਾਉਂਦੇ

ਹਨ ? ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਨਾਲ ਸੰਜੋਗ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਹਾਂ ਜੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਤੱਕ ਤੱਕ ਕੇ ਰੱਜਦੇ ਨਹੀਂ ਤੇ ਹਰ ਸਮੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ

ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰਾਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ

ਹਨ। ਹਾਇ ਅੰਵਾਣ ਪਨ, ਭੋਲੇ ਪਨ ਤੇ ਬਾਲ ਪਨ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ
ਘੜਿਆਲੀ ਨੂੰ ਕੱਢ ਦਿਓ, ਨਾ ਪਹਿਰ ਤੇ ਘੜੀਆਂ ਵਜਾਵੇ ਤੇ ਨਾਂ ਰਾਤ
ਵੰਢੇ। ਜੀਕਰ ਜੇ ਆਖੀਏ ਕੁਕੜ ਬਾਂਗ ਨਾਂ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਦਿਨ ਹੀ ਨਾਂ
ਚੜ੍ਹੇਗਾ। ਏਸ ਪੇਮ ਦੇ ਉੱਚੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਮੱਤੇ ਸਾਈਂ ਬੁਲ੍ਹੇ ਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੀ
ਬੇਸੁੱਧੀ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਿਆਰ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਹੈ:-

ਘੜਿਆਲੀ ਦਿਓ ਨਿਕਾਲ ਨੀ,
ਹੁਣ ਪੀ ਘਰ ਆਯਾ ਲਾਲ ਨੀ।

ਘੜੀ ਘੜੀ ਘੜਿਆਲ ਵਜਾਵੇ, ਰਾਤ ਵਸਲ ਦੀ ਪਿਆ ਘਟਾਵੇ,
ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੀ ਬਾਤ ਜੇ ਪਾਵੇ, ਹਥੋਂ ਚਾ ਸੁੱਟੇ ਘੜਿਆਲ ਨੀ। ੧।
ਮੁਖ ਵੇਖਣ ਦਾ ਅਜਬ ਨਜਾਰਾ, ਦੁਖ ਦਲਿਦਰ ਉਠਗਿਆ ਸਾਰਾ,
ਰੈਨ ਵਡੀ ਕਿਆ ਕਰੇ ਪਸਾਰਾ, ਦਿਨ ਅੱਗੇ ਧਰੇ ਦਿਵਾਲ ਨੀ। ੨।
ਅਨਹਦ ਵਾਜਾ ਵਜੇ ਸੁਹਾਣਾ, ਪੁੱਤ੍ਰ ਸੁਘੜਾ ਤਾਨ ਤੁਣਾ,
ਨਮਾਜ਼ਰੋਜਾ ਭੁਲਗਿਆ ਦੁਗਾਨਾ, ਮਧ ਪਜਾਲਾਪਨਕਲਾਲ ਨੀ। ੩।
ਮੈਨੂੰ ਅਪਨੀ ਖਬਰ ਨ ਕਾਈ, ਕੀ ਜਾਣਾ ਮੈਂ ਕਿਥੇ ਵਿਹਾਈ,
ਏਹ ਗਲ ਕਿਉਂ ਕਰ ਛਿਪੇਛਪਾਈ, ਹੁਣ ਹੋਯਾ ਵਜਲ ਕਮਾਲ ਨੀ। ੪।
ਟੂਣੇ ਕਾਮਣ ਕਰੇ ਬਥੇਰੇ, ਸਿਹਰੇ ਆਏ ਵਡੇ ਵਡੇਰੇ,
ਹੁਣ ਘਰ ਆਏ ਜਾਨੀ ਮੇਰੇ, ਲਖ ਵਰ੍ਹੇ ਰਹਾਂ ਉਦ੍ਰੇ ਨਾਲ ਨੀ। ੫।
ਬੁਲ੍ਹਾ ਸ਼ਹੂ ਦੀ ਛੇਜ ਪਯਾਰੀ, ਨੀ ਮੈਂ ਤਾਰਨ ਹਾਰੇ ਤਾਰੀ,
ਕਿਵੇਂ ਕਿਵੇਂ ਹੁਣ ਆਈ ਵਾਰੀ, ਹੁਣ ਵਿਛੜਨ ਹੋਯਾ ਮੁਹਾਲ ਨੀ। ੬।
ਘੜਿਆਲੀ ਦਿਓ ਨਿਕਾਲ ਨੀ,
ਹੁਣ ਪੀ ਘਰ ਆਯਾ ਲਾਲ ਨੀ।

ਹੋਰ ਵਾਕ:-

ਹਾਜੀ ਲੋਕ ਮੱਕੇ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ, ਅਸਾਂ ਜਾਣਾ ਤਖਤ ਹਜਾਰੇ।
ਜਿਤ ਵਲ ਯਾਰ ਉਤੇ ਵਲ ਕਾਬਾ, ਭਾਵੇਂ ਵੇਖ ਕਤਾਬਾਂ ਚਾਰੇ।
ਹਾਜੀ ਲੋਕ ਮੱਕੇ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ, ਮੇਰੇ ਘਰ ਵਿਚ ਨੌਂ ਸ਼ਹੂ ਮੱਕਾ।
ਵਿਚੇ ਹਾਜੀ ਤੇ ਵਿਚੇ ਜ਼ਾਜੀ ਵਿਚੇ ਚੋਰ ਉਚੱਕਾ।

ਫੇਰ ਆਖਦੇ ਹਨ:-

ਟੂਣੇ ਕਾਮਣ ਕਰਕੇ ਨੀ ਮੈਂ,
ਪਿਆਰਾ ਯਾਰ ਮਨਾਵਾਂ ਗੀ।

ਇਸ ਟੂਣੇ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਫੁਕਾਂਗੀ, ਸੂਰਜ ਅਗਨ ਜਲਾਵਾਂ ਗੀ।
ਅਖੀਆਂ ਕਾਜਲ ਕਾਲੇ ਬਾਦਲ, ਭਵਾਂ ਸੇ ਆਗ ਲਗਾਵਾਂ ਗੀ।
ਔਰ ਬਸਾਤ ਨਹੀਂ ਕੁਝ ਮੇਰੇ, ਜੋਬਨ ਧੜੀ ਗੁੰਦਾਵਾਂ ਗੀ।

ਸੱਤ ਸਮੁੰਦਰ ਦਿਲ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਦਿਲ ਸੇਂ ਲਹਿਰ ਉਠਾਵਾਂ ਗੀ ।
ਬੱਦਲੀ ਹੋਕਰ ਚਮਕ ਡਰਾਵਾਂ, ਮੈਂ ਬਾਦਲ ਘਰ ਘਰਜਾਵਾਂ ਗੀ ।
ਨਾਂ ਮੈਂ ਵਿਆਹੀ ਨਾਂ ਮੈਂ ਕੰਵਾਰੀ, ਬੇਟਾ ਗੋਦ ਖਿਡਾਵਾਂ ਗੀ ।
ਬੁਲ੍ਹਾ ਲਾ ਮਕਾਨ ਦੀ ਬੇੜੀ, ਬੈਹ ਕੇ ਨਾਦ ਵਜਾਵਾਂ ਗੀ ।

ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਜੀ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਸਮੇਂ ਅਰਜ਼ਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ:-

ਕਦੀ ਮੌੜ ਮੁਹਾਰਾਂ ਵੋਲਿਆ,

ਤੇਰੀਆਂ ਵਾਟਾਂ ਤੋਂ ਸਿਰ ਘੋਲਿਆ ।

ਮੈਂ ਨ੍ਹਾਤੀ ਧੋਤੀ ਰਹਿ ਗਈ, ਕਾਈ ਗੰਢ ਮਾਹੀ ਦਿਲ ਬੈਹ ਗਈ,
ਕਿਤੇ ਸੁਖਨ ਅਵਲੜਾ ਬੋਲਿਆ, ਕਦੇ ਮੌੜ ਮੁਹਾਰਾਂ ਵੋਲਿਆ ॥੧॥
ਬੁਲ੍ਹਾਸ਼ਹੁ ਕਦ ਘਰ ਆਵਸੀ, ਮੇਰੀ ਬਲਦੀ ਭਾ ਬੁਝਾਵ ਸੀ,
ਤੇਰੀਆਂ ਵਾਟਾਂ ਤੋਂ ਸਿਰ ਘੋਲਿਆ, ਕਦੀ ਮੌੜ ਮੁਹਾਰਾਂ ਵੋਲਿਆ ॥੨॥

ਸਾਡੇ ਵਲ ਮੁਖੜਾ ਮੌੜ ਵੇ ਪਿਆਰਿਆ,

ਸਾਡੇ ਵਲ ਮੁਖੜਾ ਮੌੜ ।

ਆਪੇ ਲਾਈਆਂ ਕੁੰਡੀਆਂ ਤੈਂ ਤੇ ਆਪੇ ਖਿੱਚਦਾ ਡੋਰ । ਸਾਡੇ ਵਲ:
ਅਰਸ਼ੀਂ ਕੁਰਸ਼ੀਂ ਬਾਂਗਾਂ ਮਿਲੀਆਂ, ਮੱਕੋ ਪੈ ਗਿਆਸ਼ੋਰ । ਸਾਡੇ ਵਲ:
ਡੋਲੀ ਪਾਕੇ ਲੈ ਚਲੇ ਖੇੜੇ, ਨਾਂ ਕੁਝ ਉਜਰ ਨਾਂ ਜੋਰ । ਸਾਡੇ ਵਲ:
ਜੇ ਮਾਏ ਤੈਨੂੰ ਖੇੜੇ ਪਿਆਰੇ, ਡੋਲੀ ਪਾ ਦੇਵੇਂ ਹੋਰ । ਸਾਡੇ ਵਲ:
ਬੁਲ੍ਹਾਸ਼ਹੁ ਅਸੀਂ ਮਰਨਾ ਨਾਹੀਂ, ਵੇ ਮਰ ਗਈਆਂ ਹੋਰ । ਸਾਡੇ ਵਲ:

ਜਦ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਰ ਮੁਰਸ਼ਦ
ਬਹੁੜਦਾ ਹੈ, ਦਿਲ ਵਿਚ ਠੰਢ ਵਰਤਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਚਾਈਂ ਚਾਈਂ
ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ:-

ਆਓ ਸਈਓ ਰਲ ਦਿਓ ਨੀ ਵਧਾਈ,

ਮੈਂ ਵਰ ਪਾਇਆ ਰਾਂਝਾ ਮਾਹੀ ।

ਅਜ ਤਾਂ ਰੋਸ ਮੁਬਾਰਕ ਚੜ੍ਹਿਆ, ਰਾਂਝਾ ਸਾਡੇ ਵੇਹੜੇ ਵੜਿਆ,
ਹਥ ਖੁੰਡੀ ਮੋਢੇ ਕੰਬਲ ਧਰਿਆ, ਚਾਂਕਾ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਲ ਬਣਾਈ ॥੧॥
ਗੁਮਟ ਗਊਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਰਲਦਾ, ਜੰਗਲ ਜੂਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਰਲਦਾ,
ਹੈ ਕੋਈ ਅਲ੍ਹਾ ਦੇ ਵਲ ਭਲਦਾ, ਅਸਲਹਕੀਕਤਖਬਰ ਨ ਕਾਈ ॥੨॥
ਬੁਲ੍ਹੇਸ਼ਾਹ ਇਕ ਸੌਦਾ ਕੀਤਾ, ਕੀਤਾ ਜ਼ੋਹਰ ਪਿਆਲਾ ਪੀਤਾ,
ਨ ਕੁਛ ਲਾਹਾ ਤੋਟਾ ਲੀਤਾ, ਦਰਦ ਦੁਖਾਂ ਦੀ ਗਠੜੀ ਚਾਈ ॥੩॥

ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਸ਼ਾਹ ਹੋਰਾਂ ਦਾ ਨੇਹੁ ਏਸ ਦੁਨੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਘਟਦਾ
ਗਿਆ, ਤੇ ਰੱਬੀ ਨੇਹੁ ਵਧਿਆ । ਹਰ ਜਗਾ, ਹਰ ਵਸਤ ਵਿਚ ਇਕੋ ਰੱਬ
ਦਾ ਬਲਕਾਰਾ ਦਿਸਣ ਲਗ ਪਿਆ, ਸੰਸਾਰ ਵਲੋਂ ਜੀਉ ਉਪਰਾਮ

ਹੋ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਦੁਨੀਆਂ ਕੂੜੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਸਾਰੇ ਦਾ ਕਾਰਨ “ਇਸ਼ਕ” ਜਾਂ ਪਿਆਰੇ ਸਤਿਗੁਰ (ਮੁਰਸ਼ਦ) ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਜਦ ਅਨਹਦ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਘਨਘੋਰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ:-

ਬੰਸੀ ਅਚਰਜ ਕਾਹਨ ਬਜਾਈ।

ਬੰਸੀ ਵਾਲਿਆ ਚਾਕਾ ਰਾਂਝਾ, ਤੇਰਾ ਸੁਰ ਸਭ ਨਾਲ ਹੈ ਸਾਂਝਾ,
ਤੇਰੀਆਂ ਮੋਜਾਂ ਸਾਡਾ ਮਾਂਝਾ, ਸਾਡੀ ਸੁਰ ਤੈਂ ਆਪ ਮਿਲਾਈ ॥੧॥

ਜੀਉ ਦੀ ਉਪਰਾਮਤਾ ਤੇ ਸੱਚੀਆਂ ੨ ਗੱਲਾਂ ਸ਼ਰਾਂ ਤੇ ਫਕੀਰਾਂ ਦਾ ਤਅਲਕ ਦਸਦੇ ਹਨ:-

ਬੁਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਲੋਕ ਮਤਾਂ ਦੇਂਦੇ, ਬੁਲ੍ਹਾ ਤੂੰ ਜਾ ਬੈਹ ਮਸੀਤੀ।
ਵਿਚ ਮਸੀਤਾਂ ਕੀ ਕੁਝ ਹੁੰਦਾ, ਜੇ ਦਿਲੋਂ ਨਮਾਜ਼ ਨ ਕੀਤੀ।
ਬਾਹਰੋਂ ਪਾਕ ਕੀਤੇ ਕੀ ਹੁੰਦਾ, ਜੇ ਅੰਦਰੋਂ ਗਈ ਨ ਪਲੀਤੀ।
ਬਿਨਮੁਰਸ਼ਦ ਕਾਮਲਬੁਲ੍ਹਿਆਤੇਰੀਅੰਦੋਂ ਗਈਇਬਾਦਤ ਕੀਤੀ।

ਇਸ ਬਰਨ ਦਾ ਭਾਵ ਵੀ ਓਹੋ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਜੋ “ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਨ ਚੇਤਨੀ ਮਨ ਅਪਨੇ ਸੁ ਚੇਤ, ਛੁਟੇ ਤਿਲ ਬੁਆੜ ਜਿਉ ਸੁੰਦੇ ਅੰਦਰ ਖੇਤ” ਦਾ ਹੈ। ਅੱਗੇ -

ਜਿੰਦ ਕੁੜਕੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਆਈ,

ਜਿੰਦ ਕੁੜਕੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਆਈ।

ਸ਼ਰੀਅਤ ਤੋਂ ਬੇ ਸ਼ਰੀਅਤ ਕਰਕੇ ਭਲੇ ਪੁੰਦੇ ਵਿਚ ਪਾਈ।
ਹਥੀ ਵਲਕ ਗਈ ਮੇਰੇ ਚਰਖੇ ਦੀ ਹੁਣ ਮੈਥੋਂ ਕੱਤਿਆ ਨ ਜਾਵੇ।
ਹੁਣ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਿਆ ਰਾਤ ਕਦ ਹੋਵੇ ਮੈਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਮੂੰਹ ਦਿਖਾਵੇ।
ਤਕਲੜੇ ਵਲ ਪੈ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹੁਣ ਕੌਣ ਲੁਹਾਰ ਸਦਾਵੇ।

ਹਥੀ ਵਲਕ ਗਈ।

ਤਕਲਿਓਂ ਵਲ ਲਾਹ ਲੁਹਾਰਾ ਤੰਦ ਚਲੇਂਦਾ ਨਾਹੀਂ।
ਘੜੀ ਘੜੀ ਏਹ ਝੋਲੇ ਖਾਂਦਾ ਛੱਲੀ ਕਿਤ ਬਿਧ ਲਾਹਵੇ।
ਦੋਪੀਤੇ ਨਹੀਂ ਜੋ ਬੀੜਾ ਬੰਨ੍ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਬਾਇੜ ਹਥ ਨ ਆਵੇ।
ਚਮੜਿਆਂ ਨੂੰ ਚੋਪੜ ਨਾਹੀਂ ਮੇਰੀ ਮਾਲੂ ਪਈ ਬਰੜਾਵੇ।
ਤੰਦਣ ਕੱਤਾਂ ਜਾ ਸੱਦੇ ਸਈਆਂ ਬਿਰਹੋਂ ਵੋਲ ਬਜਾਵੇ।
ਤੀਲ੍ਹੀ ਨਹੀਂ ਜੋ ਪੂਣੀਆਂ ਵੱਟਾਂ ਗੜੋਛਾ ਪੂਣੀਆਂ ਖਾਵੇ।
ਮਾਹੀ ਛਿੜ ਗਿਆ ਨਾਲ ਮਹੀਂ ਦੇ ਅੜੀਓ ਕੱਤੋਣ ਕਿਥੋਂ ਭਾਵੇ।
ਜਿਤ ਵਲ ਯਾਰ ਉਤੇ ਵਲ ਅਖੀਆਂ ਮੇਰਾ ਦਿਲੋਂ ਬੋਲੇਨੂੰ ਧਾਵੇ।
ਗਰਬ ਏਹੋ ਮੈਨੂੰ ਆਣ ਮਿਲੇ ਹੁਣ ਕੌਣ ਵਸੀਲੇ ਪਾਵੇ।
ਸੈ ਮਣਾਂ ਦਾ ਕੱਤ ਲਿਆ ਬੁਲ੍ਹਾ ਸਾਹ ਨੂੰ ਜੇ ਗਲ ਲਾਵੇ।

ਫੇਰ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਦੱਸਦੇ ਹਨ:-

ਮੀਆਂ ਮੈਂ ਕੱਤਦੀ ਕੱਤਦੀ ਮੁੱਠੀ ।

ਭਲਾ ਹੋਇਆ ਮੇਰਾ ਚਰਖਾ ਟੁੱਟਾ, ਮੇਰੀ ਜਿੰਦ ਅਜ਼ਾਬੋਂ ਛੁੱਟੀ ।
ਬੁਲ੍ਹਾ ਸ਼ਹੁ ਨੇ ਨਾਚ ਨਚਾਏ, ਉਥੇ ਧਰਮ ਪਈ ਕਰ ਕੁੱਟੀ ।

ਸਤਗੁਰ ਦੇ ਇਸ਼ਕ ਵਿਚ ਆਪਾ ਨਿਵਾਰਕੇ ਆਖਦੇ ਹਨ:-

ਕਿਉਂ ਮੈਨੂੰ ਕਮਲੀ ਕਹਿੰਦੇ,

ਮੈ ਨੂੰ ਕੀ ਹੋਯਾ ਹੁਣ ਗਈ ਗਵਾਤੀ ਮੈਂ ।

‘ਮੈਂ’ ਵਿਚ ਵੇਖਾਂ ਤਾਂ ‘ਮੈਂ’ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ‘ਮੈਂ’ ਵਿਚ ਵਸਨਾਏ ‘ਤੇ’ ।
ਸਿਰ ਤੇ ਪੈਰਾਂ ਤੀਕਰ ਤੂੰ ਹੈਂ, ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਤੈਂ ।

ਫੇਰ:-

ਮੈਂ ਵਿਚ ‘ਮੈਂ’ ਨ ਰਹਿ ਗਈ ਗਈ,

ਜਬਕੀ ਪਯਾਰੇ ਸੰਗ ਪ੍ਰੀਤ ਲਗਈ ।

ਹੋਏ ਨੈਣ ਨੈਣਾਂ ਦੇ ਬਰਦੇ, ਦਰਸਨ ਸੈ ਕੋਹਾਂ ਤੇ ਕਰਦੇ,
ਪਲ ਪਲ ਦੌੜਨ ਡਰਦੇ ਮਰਦੇ, ਤੈਂ ਕੋਈ ਲਾਲਚ ਘੱਤ ਭਰਮਾਈ ।

ਹੁਣ ਅਸਾਂ ਵਾਹਦਤ ਵਿਚ ਘਰ ਪਾਯਾ, ਚਹੁੰ ਨਦੀਆਂ ਵੇਹਣ ਉਜਾਲਾ,
ਕਦੀ ਅੱਗ ਭੜਕ ਕਦੀ ਪਾਲਾ, ਨਿਤ ਬਿਰਹੋਂ ਅੱਗ ਲਗਾਈ ।

ਮੈਂ ਵਿਚ ‘ਮੈਂ’ ਨ ਰਹਿ ਗਈ ਗਈ ।

ਕਵੀ ਜੀ ਦੀ ਫੇਰ ਇਹ ਦਸ਼ਾ ਹੋਈ ਕਿ ਹਰ ਸਮੇਂ ਏਕਤਾ ਵਿਚ
ਮਗਨ:-

ਆਪਣੇ ਤਨ ਦੀ ਖਬਰ ਨ ਕਾਈ,

ਸਾਜਣ ਦੀ ਖਬਰ ਲਿਆਵੇ ਕੌਣ ।

ਨਾਂ ਹੂੰ ਖਾਕੀ ਨਾਂ ਹੂੰ ਆਤਸ਼, ਨਾਂ ਹੂੰ ਪਾਣੀ ਪੌਣ ।

ਕੁੱਪੇ ਦੇ ਵਿਚ ਰੋੜ ਖੜਕਦੇ, ਮੂਰਖ ਆਖੇ ਬੋਲੇ ਕੌਣ ।

ਬੁਲ੍ਹਾ ਸ਼ਹੁ ਮੈਂ ਘਟਘਟ ਰਵਿਆ, ਜਿਉਂ ਆਟੇ ਵਿਚ ਲੌਣ ।

ਉੱਚੀ ਕੂਕ ਦੇ ਹਨ:-

ਮੈਂ ਬੇਕੈਦ, ਮੈਂ ਬੇਕੈਦ, ਨਾਂ ਰੋਗੀ ਨਾਂ ਵੈਦ ॥ ੧ ॥

ਨਾਂ ਮੈਂ ਮੋਮਨ, ਨਾਂ ਮੈਂ ਕਾਫਰ, ਨਾਂ ਸੱਯਦ ਨਾਂ ਸੈਦ ॥ ੨ ॥

ਚੌਧੀਂ ਤਬਕੀਂ ਸੈਰ ਅਸਾਭਾ, ਕਿਤੇ ਨ ਹੁੰਦਾ ਕੈਦ ॥ ੩ ॥

ਬੁਲ੍ਹਾ ਸ਼ਹੁ ਦੀ ਸ਼ਾਤ ਕੀ ਪੁਛੋਂ, ਨਾਂ ਪੈਦਾ ਨਾਂ ਪੈਦ ॥ ੪ ॥

ਨੀ ਸਈਓ ਮੈਂ ਗਈ ਗਵਾਤੀ,

ਖੋਲ ਘੁੰਗਟ ਮੁਖ ਨਾਠੀ ।

ਜਿਤ ਵਲ ਵੇਖਾਂ ਦਿਸਦਾ ਓਹੀ, ਕਸਮ ਉਸੇ ਦੀ ਹੋਰ ਨ ਕੋਈ,
ਨਾਮ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨ ਮੇਰਾ ਸਈਓ, ਜੋ ਆਖਾਂ ਤੁਸੀ ਚੁਪਕਰ ਰਹੀਓ,
ਏਹ ਗਲ ਮੂਲ ਨ ਕਿਸੇ ਕਹੀਓ, ਬਲ੍ਹਾ ਖੂਬ ਹਕੀਕਤ ਜਾਚੀ ॥੧॥
ਹੁਣ ਸ਼ਾਹ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਏਸ ਸੱਚ ਦੇ ਛਪਾਣ ਦੀ ਯਾਦ ਆਈ,
ਆਪਣੇ ਮੁਰਸ਼ਦ ਦਾ ਹੁਕਮ ਚੇਤੇ ਆਇਆ, ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਬਕਦੇ ਹਨ:-

ਮੈਂ ਗੱਲ ਓਥੇ ਦੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ,
ਪਰ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਵੀ ਡਰਦਾ ਹਾਂ,
ਮੂੰਹ ਆਈ ਬਾਤ ਨ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ।

ਬੂਠ ਆਖਾਂ ਤੇ ਕੁਝ ਬਚਦਾ ਹੈ, ਸੱਚ ਆਖਿਆਂ ਭਾਂਬੜ ਮਚਦਾ ਹੈ,
ਜੀ ਦੋਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਜਚਦਾ ਹੈ, ਜਚ ਜਚਕੇ ਜੀਹਬਾ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ॥੧॥
ਮੂੰਹ ਆਈ ਬਾਤ ਨ ਰਹਿੰਦੀ ਹ ।

ਇਕ ਲਾਜ਼ਮ ਬਾਤ ਅਦਬਦੀ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਬਾਤ ਮਾਲੂਮ ਸਭਦੀ ਹੈ,
ਹਰਹਰ ਵਿਚ ਸੂਰਤ ਰੱਬ ਦੀ ਹੈ, ਕਹੁ ਜ਼ਾਹਰ ਕਹੁ ਛਪੇਂਦੀ ਹੈ ॥੨॥
ਮੂੰਹ ਆਈ ਬਾਤ ਨ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ।

ਸੰਗਦੇ ਵੀ ਹਨ ਪਰ ਸੱਚ ਨਿਕਲ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:-

ਜਿਸ ਪਾਯਾ ਭੇਦ ਕਲੰਦਰ ਦਾ, ਰਾਹਖੋਜਿਆ ਅਪਣੇ ਅੰਦਰਦਾ,
ਸੁਖਵਾਸੀਹੈ ਇਸ ਮੰਦਰਦਾ, ਜਿਥੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਹੈ ਨਾਂ ਲੈਂਹਦੀ ਹੈ ॥੩॥
ਏਥੇ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਹਨੇਰਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਤਿਲਕਣ ਬਾਜੀ ਵੇਹੜਾ ਹੈ,
ਅੰਦਰ ਵੜਕੇ ਵੇਖੋ ਕੇਹੜਾਹੈ, ਬਾਹਰ ਖਲਕਤ ਪਈ ਫੁੰਡੇਂਦੀਹੈ ॥੪॥
ਜਦੋਂ ਜ਼ਾਹਰ ਹੋਏ ਨੂਰ ਹੋਰੀਂ, ਜਲ ਗਏ ਪਹਾੜਾਂ ਤੂਰ ਹੋਰੀਂ,
ਤਦੋਂ ਵਾਰ ਚੜ੍ਹੇ ਮਨਸੂਰ ਹੋਰੀਂ, ਓਥੇ ਸ਼ੇਖੀ ਮੈਂਡੀ ਨ ਤੈਂਡੀ ਹੈ ॥੫॥
ਜੇ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਾਂ ਅਸਰਾਰਤਾਈਂ, ਸਭਭੁੱਲਜਾਵਣਤਕਰਾਰਤਾਈਂ,
ਫਿਰ ਮਾਰਨ ਬੁਲ੍ਹੇਯਾਰ ਤਾਈਂ, ਏਥੇ ਮਖੜੀ ਗੱਲ ਸੁਹੇਂਦੀ ਹੈ ॥੬॥

ਮੂੰਹੋਂ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ “ਰਾਜ਼” ਨੂੰ ਛਪਾਣਾ ਹੀ ਲੋੜੀਏ, ਪਰ
ਭੇਦ (ਰਾਜ਼) ਬਦੇ ਬਦੀ ਖੁਲ੍ਹਦਾ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅੰਤਲੀ ਤੁਕ ਹੀ ਸਿੱਧ
ਕਰਦੀ ਹੈ । ਹੁਣ ਖੁਲ੍ਹਕੇ ਅਦਵੈਤ ਵਿਚ ਆਣਕੇ ਬੋਲਦੇ ਹਨ:-

ਮਾਟੀ ਕਰਮ ਕਰੇਂਦੀ ਯਾਰ,

ਮਾਟੀ ਕਰਮ ਕਰੇਂਦੀ ਯਾਰ ।

ਮਾਟੀ ਜੋੜਾ ਮਾਟੀ ਘੋੜਾ, ਮਾਟੀ ਕਾ ਅਸਵਾਰ ।

ਮਾਟੀ ਮਾਟੀ ਨੂੰ ਦੋੜਾਵੇ, ਮਾਟੀ ਕਾ ਖਟਕਾਰ ।

ਮਾਟੀ ਮਾਟੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਾਗੀ, ਮਾਟੀ ਦੇ ਹਥਿਆਰ ।

ਜਿਸ ਮਾਟੀ ਪਰ ਬਹੁਟੀ ਮਾਟੀ, ਤਿਸ ਮਾਟੀ ਹੰਕਾਰ ।

(੧੬੭)

ਮਾਟੀ ਬਾਗ ਬਗੀਚਾ ਮਾਟੀ, ਮਾਟੀ ਦੀ ਗੁਲਜ਼ਾਰ।
ਮਾਟੀ ਮਾਟੀ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਆਈ, ਮਾਟੀ ਦੀ ਬਹਾਰ।
ਹੱਸ ਖੇਡ ਫਿਰ ਮਾਟੀ ਹੋਈ, ਮਾਟੀ ਪਾਉਂ ਪਸਾਰ।
ਬੁੱਲ੍ਹਾ ਜਾਂ ਇਹ ਬੁਝਾਰਤ ਬੁੱਝੀ, ਲਾਹ ਸਿਰੋਂ ਭੁਏਂ ਮਾਰ।
ਮਾਟੀ ਕਰਮ ਕਰੇਂਦੀ ਯਾਰ।

ਫੇਰ:-

ਸਭ ਇਕੋ ਰੂੰ ਕਵਾਈ ਦਾ,
ਇਕ ਆਪ ਸਰੂਪ ਵਟਾਈ ਦਾ।
ਰੂੜੀ ਤੇ ਜੋ ਗੱਦੋਂ ਚਾਰੇ, ਸੋ ਥੀ ਵਾਗੀ ਗਾਈਂ ਦਾ।
ਸਭਨਗਰਾਂ ਵਿਚ ਆਪੇ ਦਿੱਸੇ, ਓਹ ਮੇਹਰ ਗਿਰਾਈਂ ਦਾ।
ਹਰ ਜੀ ਮੇਂ ਹਰਜੀ ਹੋ ਖੇਲੇ, ਸਦਿਆ ਚਾਈਂ ਚਾਈਂ ਦਾ।
ਇਸ਼ਕ ਮੁਸ਼ਕਦੀ ਸਾਰ ਕੀ ਜਾਣੇ, ਕੁੱਤਾ ਸੂਰ ਸਰਾਈਂ ਦਾ।
ਸਾਰੇ ਤਿਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਹਮੇਸ਼ਾਂ, ਏਹੋ ਦਰਸ਼ਨ ਸਾਈਂ ਦਾ।
ਬਾਗ ਬਹਾਰਾਂ ਜੇ ਤੂੰ ਲੋੜੇਂ, ਚਾਕਰ ਥੀਵੇਂ ਅਰਾਈਂ ਦਾ।

ਸਭ ਇਕੋ ਰੂੰ ਕਵਾਈ ਦਾ,
ਇਕ ਆਪ ਸਰੂਪ ਵਟਾਈ ਦਾ।

ਲੋਕ ਰੱਬ ਨੂੰ ਲਾ-ਮਕਾਨ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਖਾਸ ਅਸਥਾਨ ਨਹੀਂ, ਗੱਲ ਕੀ ਬੇਥਾਵਾਂ ਹੋਇਆ। ਬੁੱਲ੍ਹੇ ਹੋਰੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਬੂਠ ਹੈ:-

ਕਿਨੂੰ ਲਾ ਮਕਾਨੀ ਦੱਸਦੇ ਹੋ,
ਤੁਸੀਂ ਹਰ ਰੰਗ ਦੇ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਹੋ।
ਆਪ ਸੁਣਾਵੇਂ ਆਪੇ ਗਾਵੇਂ, ਤੇਰੀ ਵਾਹਦਤ ਤੂੰਹੇ ਬੁਝਾਵੇਂ,
ਹਥੋਂ ਕੋਲ ਸਰੋਦ ਸੁਣਾਵੇਂ, ਕਿਤੇ ਜਾਹਲ ਹੋਕੇ ਨੱਸਦੇ ਹੋ ॥੧॥
ਤੂੰਹੇ ਸੁਣਾਵੇਂ ਤੂੰਹੇ ਗਾਵੇਂ, ਅਨਲਹਕ ਦੀ ਤਾਰ ਹਿਲਾਵੇਂ,
ਮਨਸੂਰ ਸੁਲੀ ਤੇ ਚਾ ਬੜਾਵੇਂ, ਅਤੇ ਕੋਲ ਖਲੋਕੇ ਹੱਸਦੇ ਹੋ ॥੨॥
ਕਿਤੇ ਰੁੰਮੀ ਹੋ ਕਿਤੇ ਜੰਗੀ ਹੋ, ਕਿਤੇ ਟੋਪੀ ਪੋਸ਼ ਫਰੰਗੀ ਹੋ,
ਕਿਤੇ ਮੈਂ ਖਾਨੇ ਵਿਚ ਭੰਗੀ ਹੋ, ਕਿਤੇ ਮੇਹਰ ਕੈਹਰ ਰਲ ਵੱਸਦੇ ਹੋ ॥੩॥

“ਟੋਪੀ ਪੋਸ਼ ਫਰੰਗੀ” ਦਾ ਪਦ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੁੱਲ੍ਹੇ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਵੇਲੇ ਵੀ ਫਰੰਗੀਆਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆਉਣ ਜਾਣ ਸੀ। ਬੁੱਲ੍ਹੇ ਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੀ ਦਿਸ਼ਟ ਵਿਚੋਂ ਹੁਣ ਤਾਂ ਆਸ਼ਕ ਤੇ ਮਾਸੂਕ ਦਾ ਭੇਦ ਉਠ ਗਿਆ ਸੀ, ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਇਕ ਸਰੂਪ “ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਤੇ ਗੁਰ ਹੋਆ ਵੇਖਹੁ ਤਿਸ ਦੀ ਰਜਾਇ” ਦੇ ਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁਰਸ਼ਦ ਨਾਲ ਮੁਰਸ਼ਦ ਰੂਪ ਹੋ ਗਏ।

ਆਪ ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ:-

“ਰਾਂਝਾ ਰਾਂਝਾ ਕਰਦੀ ਨੀ ਮੈਂ ਆਪੇ ਰਾਂਝਾ ਹੋਈ ।
ਸੱਦੇ ਨੀ ਮੈਨੂੰ ਧੀਦੂ ਰਾਂਝਾ ਹੀਰ ਨ ਆਖੋ ਕੋਈ ।”

ਹੁਣ ਤੇ ਸਿਜਦਾ ਤੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭ ਗਈ, ਜਦਦੁਈ ਹੀ ਨ ਰਹੀ,
ਤਾਂ ਅਥਾਦਤ ਕਾਹਦੀ ? ਫੇਰ:-

ਇਸ਼ਕ ਭੁਲਾਯਾ ਸਿਜਦਾ ਤੇਰਾ, ਹੁਣ ਕਿਉਂ ਪਾਵੇਂ ਐਵੇਂ ਝੇੜਾ,
ਬੁੱਲ੍ਹਾ ਹੁੰਦਾ ਚੁੱਪ ਬਥੇਰਾ, ਪਰ ਇਸ਼ਕ ਕਰੋਂਦਾ ਮਾਰੋ ਮਾਰ ।
ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਨਵੀਯੋਂ ਨਵੀਂ ਬਹਾਰ ।

ਆਪਣਾ ਆਪ ਸੱਜਣ ਵਿਚ ਲੀਨ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ:-

ਤੂਹੀਓਂ ਹੈਂ ਮੈਂ ਨਾਹੀਂ ਵੇ ਸੱਜਣਾਂ, ਤੂਹੀਓਂ ਹੈਂ ਮੈਂ ਨਾਹੀਂ ।
ਖੂਹੇ ਦੇ ਪਰਛਾਵੇਂ ਵਾਂਙੂ ਘੁੰਮ ਰਹਾਂ ਮਾਂਨ ਮਾਹੀਂ ।
ਜਾਂ ਬੋਲਾਂ ਤਾਂ ਤੂੰ ਨਾਲੇ ਬੋਲੋਂ, ਚੁਪ ਕਰਾਂ ਮਨ ਮਾਹੀਂ ।
ਜਾਂ ਸੋਵਾਂ ਤਾਂ ਤੂੰ ਨਾਲੇ ਸੋਵੋਂ, ਜਾਂ ਤੁਰਾਂ ਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ।
ਬੁੱਲ੍ਹਾ ‘ਸ਼ਹੁ’ ਘਰ ਆਯਾ ਸਾਡੇ, ਜਿੰਦੜੀ ਘੋਲ ਘੁਮਾਈਂ ।
ਤੂਹੀਓਂ ਹੈਂ ਮੈਂ ਨਾਹੀਂ ਵੇ ਸੱਜਣਾਂ, ਤੂਹੀਓਂ ਹੈਂ ਮੈਂ ਨਾਹੀਂ ।
ਜਗਤ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਪਿਆਰੇ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ
ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ । ਪੰਡਤ, ਮੁੱਲਾਂ, ਕਾਜੀ ਸਭ ਐਵੇਂ ਕੋਰੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ,
ਸਾਰੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਇਲਮ ਬਖੇੜੇ ਭਾਸਦੇ ਹਨ, ਬਚਨ ਕਰਦੇ ਹਨ:-

ਇਕੋ ਅਲਫ ਤੇਰੇ ਦਰਕਾਰ,
ਇਲਮੋਂ ਬੱਸ ਕਰੀਂ ਓ ਯਾਰ ।

ਇਲਮ ਨ ਆਵੇ ਵਿਚ ਸੁਮਾਰ, ਇਕੋ ਅਲਫ ਤੇਰੇ ਦਰਕਾਰ,
ਜਾਂਦੀ ਉਮਰ ਨਹੀਂ ਇਤਬਾਰ, ਇਲਮੋਂ ਬੱਸ ਕਰੀਂ ਓ ਯਾਰ ।
ਬਹੁਤਾਇਲਮ ਅਜ਼ਾਜ਼ੀਲ ਪੜ੍ਹਿਆ, ਬੁੱਗਾਝਾਂਜਾਉਸਦਾ ਗਲਿਆ,
ਗਲਵਿਚਤੋਕਲਾਨਤਦਾ ਪੜ੍ਹਿਆ, ਆਖਰਗਿਆਓਹਬਾਜੀ ਹਾਰ ।
ਜਦਮੈਂ ਸਬਕਇਸ਼ਕਦਾ ਪੜ੍ਹਿਆ, ਦਰਯਾਦੇਖਵਾਹਦਤਦਾ ਡਰਿਆ,
ਘੁੰਮਣ ਘੋਰਾਂਦੇ ਵਿਚ ਅੜਿਆ, ‘ਸ਼ਾਹ ਇਨਾਇਤ’ ਕੀਤਾ ਪਾਰ ।

ਇਕੋ ਅਲਫ ਤੇਰੇ ਦਰਕਾਰ,
ਇਲਮੋਂ ਬੱਸ ਕਰੀਂ ਓ ਯਾਰ ।

ਫੇਰ:-

ਇਕ ਅਲਫ ਪੜ੍ਹੋ ਛੁਟਕਾਰਾ ਹੈ ।
ਇਸ ਅਲਫੋਂ ਦੋਤਿੰਨ ਚਾਰ ਹੋਏ, ਫਿਰਲੱਖ ਕਰੋੜ ਹਜ਼ਾਰ ਹੋਏ,
ਫਿਰ ਓਥੋਂ ਬੇਸੁਮਾਰ ਹੋਏ, ਇਕ ਅਲਫ ਦਾ ਨੁਕਤਾ ਨਿਆਰਾ ਹੈ ।

(੧੬੯)

ਅਲਫ ਨੂੰ ਛੱਡ ਇਕ ਨੁਕਤੇ ਵਿਚ ਗੱਲ ਮੁਕਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੱਚ ਹੈ, ਇਕ ਨੁਕਤਾ ਹੀ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ, ਸਾਰਾ Space ਵੇਸ ਕੇਵਲ ਨੁਕਤਿਆਂ ਤੋਂ ਹੀ ਬਣਿਆਂ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਦਸਦੇ ਹਨ:-

ਇਕ ਨੁਕਤੇ ਵਿਚ ਗਲ ਮੁਕਦੀ ਹੈ।

ਫੜ ਨੁਕਤਾ ਛੋੜ ਹਸਾਬਾਂ ਨੂੰ, ਕਰ ਦੂਰ ਕੁਝਰ ਦਿਆਂ ਬਾਬਾਂ ਨੂੰ,
ਲਾਹ ਦੋਜ਼ਖ ਗੋਰ ਅਜ਼ਾਬਾਂ ਨੂੰ, ਕਰ ਸਾਫ ਦਿਲਾਂ ਦਿਆਂ ਖਾਬਾਂ ਨੂੰ,
ਗੱਲ ਇਸ ਘਰ ਦੇ ਵਿਚ ਫੁਕਦੀ ਹੈ ॥ ੧ ॥ ਇਕ ਨੁਕਤੇ ਵਿਚ:
ਐਵੇਂ ਮੱਥਾ ਜਿਮਾਂ ਘਸਾਈ ਦਾ, ਲੰਮਾਂ ਪੈ ਮੈਹਰਾਬ ਦਿਖਾਈ ਦਾ,
ਪੜ੍ਹਕਲਾਂ ਲੋਕ ਹਸਾਈ ਦਾ, ਦਿਲ ਅੰਦਰ ਸਮਝਨ ਲਿਆਈ ਦਾ,
ਬੇ ਸਮਝੇ ਖਲਕਤ ਝੁਕਦੀ ਹੈ ॥ ੨ ॥

ਇਕ ਜੰਗਲ ਬਹਿਰੀ ਜਾਂਦੇ ਨੀ, ਇਕ ਦਾਣਾ ਰੋਜ਼ੀ ਖਾਂਦੇ ਨੀ,
ਬੇਸਮਝ ਵਜੂਦ ਬਕਾਂਦੇ ਨੀ, ਘਰ ਆਵਣ ਹੋਕੇ ਮਾਂਬਣ ਨੀ,
ਐਵੇਂ ਚਿਲਿਆਂ ਵਿਚ ਜਿੰਦ ਸੁਕਦੀ ਹੈ ॥ ੩ ॥

ਸਮੇਂ (ਕਲਜੁਗ) ਦਾ ਹਾਲ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:-

ਉਲਟੇ ਹੋਰ ਜਮਾਨੇ ਆਏ।

ਕਾਉਂ ਲਗੜ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲੱਗੇ, ਚਿੜੀਆਂ ਜੱਰੇ ਖਾਏ।
ਅਰਾਕੀਆਂ ਨੂੰ ਚਾਬਕ ਪੈਂਦੀ, ਗੱਦੋਂ ਖੋਦ ਪਵਾਏ।
ਬੁਲ੍ਹਾ ਹੁਕਮ ਹਜੂਰੋਂ ਆਯਾ, ਤਿਸ ਨੂੰ ਕੌਣ ਹਟਾਏ।

ਫੇਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇਸ ਦਾ ਹਾਲ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:-

ਸਾਨੂੰ ਆ ਮਿਲ ਯਾਰ ਪਿਆਰਿਆ।

ਦੇਰ ਖੁਲ੍ਹਾ ਹਸਰ ਅਜ਼ਾਬ ਦਾ, ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਹੋਯਾ ਪੰਜਾਬ ਦਾ,
ਵਿਚਗਾਵਿਆਂ ਦੋਜ਼ਖ ਮਾਰਿਆ, ਸਾਨੂੰ ਆ ਮਿਲ ਯਾਰ ਪਿਆਰਿਆ।
ਬਾਰੂਵੀਂ ਸਦੀ ਨੇ ਮੂੰਹ ਪਸਾਰਿਆ, ਕਦੀ ਆਵੀਂ ਦੇ ਪੂੜ ਵਾਰਿਆ,
ਤੇਰੇ ਦੁਖਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਮਾਰਿਆ, ਸਾਨੂੰ ਆ ਮਿਲ ਯਾਰ ਪਿਆਰਿਆ।
ਬੁਲ੍ਹਾ ਸ਼ਹੁ ਮੇਰੇ ਘਰ ਆਵਸੀ, ਮੇਰੀ ਬਲਦੀ ਭਾਹ ਬੁਝਾਵਸੀ,
ਅਨਾਇਤ ਦਮ ਬਦਮ ਚਿਤਾਰਿਆ, ਸਾਨੂੰ ਆ ਮਿਲ ਯਾਰ ਪਿਆਰਿਆ।

ਇਹ ਬਚਨ ਫਰਖ ਸਿੱਧਰ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਬੰਦੇ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਤਬੱਲੀ ਲਿਆਂਦੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਕਵੀ ਜੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਇਕ “ਪੋਲੀਟੀਕਲ” ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਜਾਹਰ ਹੋਣ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਨੂੰ (ਜੇਹੜਾ ਅੱਗੇ ਹੀ ਚੌਦਾ ਦੁਕਾ ਸੀ) ਸੁਝਾ

ਪਹਿਚਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਅੱਗੇ ਮਜ਼ਹਬ ਬਾਬਤ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆਪਣਾ ਮਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ:-

ਹਿੰਦੂ ਨਾਂ, ਨਹੀਂ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਭਏ ਤੁੰਜਨ ਤਜ ਅਭਮਾਨ ।
ਸੁੰਨੀ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਹਮ ਸ਼ੀਆ, ਸੁਲ੍ਹਾ ਕੁਲ ਕਾ ਮਾਰਗ ਲੀਆ ।
ਭੁੱਖੇ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਹਮ ਰੱਜੇ, ਨੰਗੇ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਹਮ ਕੱਜੇ ।
ਰੋਂਦੇ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਹਮ ਹਸਦੇ, ਉਜੜੇ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਹਮ ਵਸਦੇ ।
ਪਾਪੀ ਨਾਂ ਸੁ ਧਰਮੀਂ ਨਾਂ, ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਕੀ ਰਾਹ ਨ ਜਾਣੇ ।
ਬੁਲ੍ਹਾ ਸ਼ਾਹ ਜੋ ਹਰ ਚਿੱਤ ਲਾਗੇ, ਹਿੰਦੂ ਤੁਰਕ ਦੋਊ ਜਨ ਤਿਆਗੇ ।

ਤੁਰਕ ਪਦ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੀ ਥਾਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਜੀਕਣ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਲੇਖਾਂ ਵਿਚ ਤੁਰਕ ਪਦ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੀ ਥਾਂ ਵਰਤਿਆ ਹੈ । ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਤੁਰਕ ਪਦ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ-“ਹਿੰਦੂ ਤੁਰਕ ਦੋਹਾਂ ਮੈਂ ਨਾਹੀਂ” ਆਪ ਦੇ ਉਕਤ ਵਾਕ ਤੋਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਮਜ਼ਹਬ ਪਰ ਚਾਨਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਸਾਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਰਿਜ਼ਮ ਦੀਹਦੀ ਹੈ ਤੇ ਜਾਪਦਾ ਇਉਂ ਹੈ ਜੀਕੁੰ ਇਹ ਸੁਣੀ ਵੀ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਵਰੋਸਾਈ ਹੋਈ ਹੈ ।

ਕਵੀ ਜੀ ਨੇ ਕਈ ਥਾਈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਿਮਰਤਾ ਭਾਵ ਵਿਚ ਨੀਚ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ:-

ਮੈਂ ਦੂੜੇੜੀਆਂ ਸੱਚੇ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਰਕਾਰੋਂ ।
ਧਿਆਨ ਦੀ ਛਜਲੀ, ਗਿਆਨ ਦਾ ਬਾੜੂ, ਕਾਮਕ੍ਰੋਧਨਿਤਝਾੜੋਂ ।

ਮੈਂ ਦੂੜੇੜੀਆਂ ਸੱਚੇ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਰਕਾਰੋਂ ।
ਕਾਬੀ ਜਾਣੇ ਹਾਕਮ ਜਾਣੇ, ਫਾਰਜ਼ਖਤੀ ਬੈਂਗਾਰੋਂ । ਦਿਨੇ ਰਾਤ ਮੈਂ ਏਹੋ ਮੰਗਦੀ ਦੂਰ ਨ ਕਰ ਦਰਬਾਰੋਂ । ਤੁਝ ਬਾਬੋਂ ਮੇਰਾ ਹੋਰ ਨ ਕੋਈ, ਕਿਤ ਵੱਲ ਕਰੂੰ ਪੁਕਾਰੂੰ । ਬੁੱਲ੍ਹਾ ਸ਼ਹੁ ਇਨਾਇਤ ਕਰਕੇ ਬਿਖਰਾ ਮਿਲੇ ਦੀਦਾਰੋਂ ।

ਫੇਰ ਤੀਰਥਾਂ ਬਾਬਤ ਆਪਣੀ ਸੰਮਤੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ:-

ਮੱਕੇ ਗਿਆਂ ਗਲ ਮੁਕਦੀ ਨਾਹੀਂ, ਜਿੱਚਰ ਦਿਲੋਂ ਨ ਆਪ ਮੁਕਾਈਏ ।
ਗੰਗਾ ਗਿਆਂ ਗਲ ਮੁਕਦੀ ਨਾਹੀਂ, ਭਾਵੇਂ ਸੌ ਸੌ ਗੋਤੇ ਲਾਈਏ ।
ਗਯਾ ਗਿਆਂ ਗਲ ਮੁਕਦੀ ਨਾਹੀਂ, ਭਾਵੇਂ ਕਿਤਨੇ ਪਿੰਡ ਭਰਾਈਏ ।
ਬੁਲ੍ਹਾ ਸ਼ਾਹ ਗੱਲ ਤਾਹੀਂ ਮੁਕਦੀ, ਜਦ ‘ਮੈਂ’ ਖੜਯਾਰ ਲੁਟਾਈਏ ।

ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਲੁਟਾਓ ਤੇ ਅੱਲਾ ਨੂੰ ਪਾਓ, ਏਹੀ ਰੱਬ ਦੇ ਚਾਹ ਦਾ ਗੁਰੂ ਹੈ । ਫੇਰ ਉਚਰਦੇ ਹਨ:-

ਭੱਠ ਨਿਮਾਜ਼ਾਂ ਤੇ ਚਿੱਕੜ ਰੋਜ਼ੇ, ਕਲਮੇਂ ਤੇ ਵਿਚ ਗਈ ਸਿਆਹੀ।
ਬੁਲ੍ਹਾ ਸ਼ਾਹ ਸ਼ਹੁ ਅੰਦਰੋਂ ਪਾਇਆ, ਭੁੱਲੀ ਫਿਰੇ ਲੁਕਾਈ।

ਆਪ ਦਾ ਏਹ ਭੀ ਵਾਕ ਹੈ:-

ਜਾਂ ਆਖ ਸੁਣਾਯਾ ਢੱਗੇ ਨੂੰ, ਕਿਉਂ ਕਾਲਾ ਕਰਦਾ ਬੱਗੇ ਨੂੰ।
ਜੇ ਆਖਰ ਨੂੰ ਤੈਂ ਮਰਨਾਈਂ, ਤਾਂ ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ ਕਿਉਂ ਕਰਨਾਈਂ?
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਆਪ ਨੇ ਇਉਂ ਕਿਹਾ ਹੈ:-

ਨਾ ਕਹੂੰ ਜਬ ਕੀ ਨਾ ਕਹੂੰ ਤਬ ਕੀ, ਬਾਤ ਕਹੂੰ ਮੈਂ ਅਬ ਕੀ,
ਅਗਰ ਨ ਹੋਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ, ਸੁੰਨਤ ਹੋਤੇ ਸਬ ਕੀ।
ਵੇਰ:-

ਬੇਦ ਪੁਰਾਨਾਂ ਪੜ੍ਹ ਪੜ੍ਹ ਥੱਕੇ, ਸਿਜਦੇ ਕਰਦਿਆਂ ਘਸ ਗਏ ਮਥੇ,
ਨਾਂ ਰਬ ਤੀਰਥ ਨਾਂ ਰਬ ਮੱਕੇ, ਜਿਨ ਪਾਯਾ ਤਿਨ ਨੂਰ ਜਮਾਲੇ।
ਫੂਕ ਮੁਸੱਲਾ ਤੇ ਭਨ ਸਿੱਟ ਲੋਟਾ, ਨਾਂ ਫੜ ਤਸਬੀ ਆਸਾ ਸੋਟਾ,
ਆਸ਼ਕ ਕਹਿ ਕਹਿ ਦੋਂਦੋਂ ਹੋਕਾ, ਤਰਕ ਹਲਾਲੋਂ ਖਾਹ ਮੁਰਦਾਰ।

ਯਾਰ ਕਿੱਥੇ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ? ਦੱਸਦੇ ਹਨ:-

ਹੀਰ ਰਾਂਝੇ ਦੇ ਹੋ ਗਏ ਮੇਲੇ, ਭੁੱਲੀ ਹੀਰ ਫੂਡੇਂਦੀ ਬੇਲੇ,
ਰਾਂਝਾ ਯਾਰ ਬੁਕਲ ਵਿਚ ਖੇਲੇ, ਸੁਧ ਨ ਰਹੀਆ ਸੁਰਤ ਸਮਾਲ।

ਬੁੱਲ੍ਹੇ ਸ਼ਾਹ ਹੋਰੀਂ ਜੇਹੇ ਆਪ ਰੱਬ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਰੱਤੇ ਸਨ,
ਉਜੇਹੀ ਹੀ ਰੰਗਣ ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਕਵਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਚੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ।
ਬੁੱਲ੍ਹੇ ਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਪੜ੍ਹਨ ਵੇਲੇ ਇਕ ਗੱਲ ਦਾ ਜ਼ਰੂਰ ਚੇਤਾ
ਰੱਖਣਾ ਚਾਈਏ, ਓਹ ਇਹ ਕਿ ਕਵਿਤਾਂ ਕਿਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਹੈ? ਜੇ ਕਿਧਰੇ
ਬੁੱਲ੍ਹੇ ਸ਼ਾਹ ਜੇਹੀ ਕਰੜੀ ਘਾਲ ਕੀਤੇ ਬਗੈਰ ਨਿਰੇ ਖਰੜ ਗਿਆਨ
ਨਾਲ ਅਦਵੈਤ ਪਦ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵੇਖਕੇ ਭਗਤੀ ਤੇ ਪਾਰਥਨਾਂ ਛੱਡ
ਬੈਠੇ ਤਾਂ ਬੱਸ ਬਿਨ ਪਾਣੀ ਡੁੱਬੇ, ਸਗਈ ਸਚਾਈ ਹੀ ਹੈ, ਪਰ
ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਏਸ ਸਚਾਈ ਦਾ ਬਾਲ ਬੋਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤੇ
ਅਗਲਾ ਸੁਆਦ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਅਲੀ ਹੈਦਰ ਜੀ

ਹਜ਼ਰਤ ਅਲੀ ਹੈਦਰ ਜੀ ਇਕ ਪੁਰਾਣੇ ਕਵੀ ਸੰਤ ਹੋ ਗੁਜ਼ਰੇ ਹਨ, ਏਹਨਾਂ ਦਾ ਵਾਸਾ ਪਿੰਡ ਕਾਜ਼ੀਆਂ ਜ਼ਿਲਾ ਮੁਲਤਾਨ ਵਿਚ ਸੀ, ਆਪ ਮੁਹੰਮਦ ਸ਼ਾਹ ਸ਼ਾਹਨਸ਼ਾਹ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹੋਏ ਸਨ, ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਔਲਾਦ ਅਜੇ ਵੀ ਪਿੰਡ ਕਾਜ਼ੀਆਂ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਵੀ ਜੀ ਨੇ ਫਾਰਸੀ ਤੇ ਅਰਬੀ ਵਿਚ ਵੀ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਰੰਗ ਵਖਰਾ ਹੀ ਹੈ, ਤੇ ਧਾਰਨਾਂ ਵੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵਖਰੀ। ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਧਾਰਨਾਂ ਮੁਲਤਾਨੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੈ, ਅਰ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਪਦ ਵੀ ਬਹੁਤ ਵਰਤੇ ਹਨ, ਕਵਿਤਾ ਹਾਫ਼ਜ਼ ਸ਼ੀਰਾਜ਼ੀ ਵਾਂਗਰ ਹੈ, ਇਸ਼ਕ ਮਜ਼ਾਜੀ ਵਿਚ ਇਸ਼ਕ ਹਕੀਕੀ ਗਲੇਵਿਆ ਹੋਇਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਵਾਹਦਤ (ਏਕਤਾ) ਦੇ ਦਰਜੇ ਦਾ ਬੁਝਿਆ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਫੇਰ ਕਰਮ ਕਾਂਡ (ਸ਼ਰੀਅਤ) ਨਾਲ ਹੀ ਰਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰਸੂਲਿ ਅੱਲਾ ਦਾ ਲੜ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ। 'ਫਨਾਹਿਫਲ ਰਸੂਲ' (ਰਸੂਲ ਵਿਚ ਆਪਾ ਲੀਨ ਕਰਨਾ) ਦੇ ਦਰਜੇ ਤੱਕ ਮੋਲਦੇ ਹਨ। ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਸਿਹਰਫੀਆਂ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਅਰ ਕੁਝ ਵਰ੍ਹੇ ਹੋਏ ਕਿ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਮਲਕ ਫਜ਼ਲ ਦੀਨ ਜੀ ਕੋਕੋਜ਼ਈ ਨੇ ਬੜੀ ਮੋਹਨਤ ਤੇ ਯਤਨ ਕਰਕੇ ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਇਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਛਪਵਾਏ ਸਨ, ਮਲਕ ਜੀ ਦਾ ਬੜਾ ਧੰਨਵਾਦ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਪੁਰਾਣੇ ਕਵੀ ਦੇ ਬਚਨ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ, ਮਲਕ ਜੀ ਨੇ ਕਵੀ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਮੀਆਂ ਹਦਾਇਤਉਲਾਹ ਦਰਜ਼ੀ ਤੋਂ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕਵੀ ਸਨ ਸੁਧਾਇਆ ਸੀ। ਧਾਰਨਾਂ ਨਵੀਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਿੰਨੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਧਾਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪੈਗਈਆਂ ਜਾਪਦੀਆਂ ਹਨ। ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਨਿਰੋਲ ਕਥਨ, ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਘਸਵੱਟੀ ਅਨੁਸਾਰ ੩੨ ਮਾਤ੍ਰਾ

ਕਵੀ ਅਲੀ ਹੈਦਰ ਜੀ ਦੀ ਔਲਾਦ ਵਿਚੋਂ ਅੱਜ ਕੱਲ ਸੱਯਦ ਗੁਲਾਮਮੀਰਾਂ ਜੀ ਮੌਜ਼ਾ ਕਾਜ਼ੀਆਂ ਜ਼ਿਲਾ ਮੁਲਤਾਨ ਵਿਚ ਹਨ, ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ ਅਲੀ ਹੈਦਰ ਜੀ ਸੰਨ ੧੧੦੧ ਹਿਜਰੀ ਨੂੰ ਜਨਮੇ ਅਰ ਸੰਨ ੧੧੯੯ ਹਿਜਰੀ ਨੂੰ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ।

ਦੇ ਛੰਦ ਵਿਚ ਹਨ, ਸੁੱਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੇ ਕਿਧਰੇ ਬੈਂਤ (੪੦ ਮਾਤ੍ਰਾ ਛੰਦ) ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਿਧਰੇ ੩੬ ਮਾਤ੍ਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਏਹਨਾਂ ਛੰਦਾਂ ਦੀ ਘਸਵੱਟੀ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸਲ ਧਾਰਨਾਂ ਮੰਨਿਆਂ ਹੈ:-

ਅਨ ਬਨ ਇਨ ਬਿਨ ਉਨ ਬੁਨ ਬੀਂ ਇਕ ਸਮਝ ਅਸਾਰਤੀ
ਰਮਜ਼ ਮੀਆਂ ।

ਅਸੁਧ ਧਾਰਨਾਂ:-

ਇਹ ਈਰਾਨੀ ਨਾਦਰ ਜ਼ਾਲਮ ਕਹਿੰਦੇ ਮੂਲ ਨ ਸੰਗਦੇ ।
ਦਿਲ ਦੀ ਦਿੱਲੀ ਲੁੱਟ ਲਈਓਨੇ ਹੈਦਰਹੋਰਕੀ ਸਾਥੋਂ ਮੰਗਦੇ ?

ਇਹ ੨੮ ਮਾਤ੍ਰਾ ਛੰਦ ਸ਼ਾਹਬਰਾਮ ਦੀ ਧਾਰਨਾਂ ਤੇ ਹੈ, ਅੰਤਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ “ਹੈਦਰ” ਵੱਖ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਅੱਗੇ:-

ਕਰ ਬਹੁੜੀ ਤੇ ਸੁਨ ਕੂਕ ਮੇਰੀ, ਮੇਰੀ ਪੱਸਲੀ ਦੇ ਮੁਢ
ਵੀਲੜਾਈ । ਹੈਦਰ ਯਾਰ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਜੀਵਾਂ, ਦਾਰੂ ਜੀਵਨੇ
ਦਾ ਏਹਾ ਹੀਲੜਾਈ । ਤੇ ਤਾਰਿਆ ਲਾਰਿਆਂ ਤੈਂਡਿਆਂ ਨੇ
ਮੈਂ ਲਾਰਿਆਂ ਕਾਰਿਆਂ ਮਾਰੀਆਂ ਨੀਂ । ਹੀਰ ਜੇਹੀਆਂ ਸੈ
ਗੋਲੀਆਂ ਘੋਲੀਆਂ ਨੇ, ਸਦਕੇ ਕੀਤੀਆਂ ਤੇ ਤੈਥੋਂ ਵਾਰੀਆਂ ਨੀਂ ।

ਉਤਲੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਦੀ ਧਾਰਨਾਂ ਅਸਲ ਧਾਰਨਾਂ ਤੋਂ ਵਖਰੀ ਹੈ, ਕਿਧਰੇ ੨ ਤਾਂ ਨਿਰੋਲ ਬੈਂਤ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਹ ਗੱਲ ਕੇਵਲ ਸ਼ੋਧਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਭੁੱਲ ਤੋਂ ਹੋਈ ਜਾਪਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਬੈਂਤ ਦੀ ਧਾਰਨਾਂ ਦਾ ਵੇਰ ਵਰਤਾਵਾ ਸੀ । ਪਦ ਘੱਟ ਵੱਧ ਕਰਨ ਨਾਲ ਛੰਦਾਂ ਦੀ ਧਾਰਨਾਂ ਸੁਧ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਵੀ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਿਹਰਫੀ ਏਹਨਾਂ ਨੇ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਲਿਖੀ । ਬੁਲ੍ਹੇ ਨੇ ਵੀ ਸਿਹਰਫੀ ਦੇ ਅੱਖਰ ਵਰਤ ਕੇ ਕਾਫੀ ਕਹੀ, ਪਰ ਪੰਜ ਸੱਤ ਹਰਫਾਂ ਤੇ ਹੀ ਬੰਦ ਬਣਾਏ । ਏਹਨਾਂ ਨੇ ਮੁਕੱਮਲ ਪੰਜ ਸਿਹਰਫੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ, ਅਰ ਹੋਰਵੀ ਜੋ ਬੈਂਤ ਆਖਿਆ ਓਹ ਵੀ ਕਿਸੇ ਹਰਫ ਤਹੱਜੀ ਤੋਂ ਆਸਰਾ ਲੈਕੇ ਹੀ ਆਖਿਆ । ਆਮ ਕਵੀ ਤਾਂ ਸਿਹਰਫੀ ਵਿਚ ਚਾਰ ੨ ਕਲੀਆਂ ਦੇ ਛੰਦ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਏਹਨਾਂ ਨੇ ਇਕ ਇਕ ਹਰਫ ਹੇਠਾਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ । ਫਾਰਸੀ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਬੰਦਾਂ ਦਾ ਸੁਮਾਰ ਕਰ ਵਖਾਇਆ ਹੈ । ਕਵੀ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਫਾਰਸੀ ਬਹੁਤ ਵਰਤੀ ਹੈ, ਕਿਧਰੇ ਅਜੇਹੇ ਲਫਜ਼ ਵਾੜੇ ਹਨ ਕਿ ਸਵਾਦ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੀਕਣ:- “ਖੂਬਸੂਰਤ” “ਸੋਹਣਿਆਂ” ਦੀ ਥਾਂ ਵਰਤਿਆ ਹੈ, ਅਰ ਜਿੱਥੇ ਵਰਤਿਆ ਹੈ ਓਥੇ ਹੀ ਓਪਰਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ:-

“ਅਲਫ ਉਸ ਬੇਰੰਗ ਪਾਕ ਦਾ ਰੰਗ ਇੰਨਾਂ, ਖੂਬਸੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਚਮਕੋਂਦਾਈ”
ਸ਼ਕ ਇਹ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਹੜੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਪੁਰਾਣੀ ਲਿਖਤ ਦੀ
ਪੋਥੀ ਵਿਚੋਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਨਹੀਂ ਗਈਆਂ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸੋਧਕ ਜੀ ਨੇ
ਆਪਣੇ ਖਿਆਲ ਮੁਜਬ ਲਿਖਿਆ, ਜੀਕਣ ਹੇਠਲੀ ਤੁਕ:-

“ਏਹ ਐਨਕਾਂ ਨੀਂ ਦੂਰ ਬੀਨੀ ਦੀਆਂ, ਦੂਰਬੀਨਾ ਹਥ ਮੁਹਾਰੀਆਂ ਨੀਂ”

ਮੁਹੰਮਦ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਵੇਲੇ ਐਨਕ ਤੇ ਦੂਰ ਬੀਨ ਦਾ ਪਤਾ ਆਮ
ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੀ। ਦੂਰ ਬੀਨ ਸੰਨ ੧੬੦੮ ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਨਿਕਲੀ ਸੀ,
ਅਰ ਏਡੀ ਛੇਤੀ ਇਸਦਾ ਪਤਾ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਤੀਕਰ ਪੱਜਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ
ਸੀ। ਇਹ ਇਕ ਖਿਆਲ ਹੈ, ਕੋਈ ਪੱਕੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਕਵੀ ਜੀ ਦੇ
ਬਚਨਾਂ ਦੀ ਵੰਨਗੀ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਏਸ ਗੱਲ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਵੀ
ਕਰ ਦੇਣਾ ਚੰਗਾ ਹੋਸੀ ਕਿ ਕਵੀ ਜੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਬਚਨਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਬਹੁ
ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੁਹੰਮਦ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹੋਏ ਹਨ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਹੇਠ
ਲਿਖੇ ਬਚਨਾਂ ਵਿਚ ਨਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਲੁੱਟ ਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਦੀ
ਕਾਇਰਤਾ ਤੇ ਲਾਨਤਾਂ ਤੇ ਮੋਹਣੇ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਤਦ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ
ਹੈ ਜੇ ਕਵੀ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਗੱਲ ਹੋਈ ਹੋਵੇ:-

ਬੇ-ਬੀ ਜ਼ਹਿਰ ਨਹੀਂ ਜੋ ਖਾ ਮਰਨ ਕੁਝ, ਸ਼ਰਮ ਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ
ਨੂੰ। ਕਿਆ ਹੋਯਾ ਉਹਨਾਂ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ, ਕੁਝ ਲੱਜ ਨਹੀਂ
ਤੁਰਾਨੀਆ ਨੂੰ। ਭੈੜੇ ਭਰ ਭਰ ਦੇਵਨ ਖਜਾਨੇ ਫਾਰਸੀਆਂ
ਖੁਰਾਸਾਨੀਆਂ ਨੂੰ। ਵਿਚ ਛੁਣੀਆਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨੱਕ ਡੋਬਣ, ਜੇ
ਲਹਿਣਨਵਡਿਆਂ ਪਾਣੀਆਂ ਨੂੰ। ਇਕੇ ਤਾਂਖਾ ਕਟਾਰੀ ਮਰਦੇ ਜੇ
ਸਕੋ ਨ ਮਾਰ ਈਰਾਨੀਆਂ ਨੂੰ। ਦਾੜ੍ਹੀਆਂ ਚਾ ਮੁਨਾਈਆਂ ਆਖੀਯੋ
ਹੈਫ ਏ ਏਹਨਾਂ ਜਨਾਨੀਆਂ ਨੂੰ। ਤੋਪਚੀਆਂ ਜੁਬੁਚੀਆਂ ਨੂੰ,
ਬਰਕ ਅੰਦਾਜ਼ਾਂ ਬਾਨੀਆਂ ਨੂੰ। ਏਹਨਾਂ ਬਾਂਕਿਆਂ ਟੇਢਿਆਂ
ਡਿੰਗੀਆਂ ਨੂੰ, ਏਹਨਾਂ ਤੁਰਕੀਆਂ ਆਕੜ ਖਾਨੀਆਂ ਨੂੰ। ਨੱਕ
ਬੰਦਾਂ ਦੱਖਣੀ ਜਾਮੇਂ ਬਾਂਕੇ ਤੇ ਪੋਸ਼ ਕਮਾਨੀਆਂ ਨੂੰ। ਏਹਨਾਂ
ਪਲੱਥੇ ਬਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਏਹਨਾਂ ਫੀਲ ਕੱਦਾਂ ਅਫਰਾਨੀਆਂ ਨੂੰ। ਏਹਨਾਂ
ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਕੁਸ਼ਤੀ ਗਰਾਂ ਨੂੰ, ਏਹਨਾਂ ਤੀਰ ਅੰਦਾਜ਼ਾਂ ਗੁਮਾਨੀਆਂ
ਨੂੰ। ਹੈਦਰ ਆਖ ਏਹਨਾਂ ਹੀਜ਼ਿਆਂ ਨੂੰ, ਹੈਜ਼ਾ ਨਾਮਰਦਾਨਿਆਂ ਨੂੰ।

ਕਵੀ ਜੀ ਨੇ ਬੜੇ ਗੁੱਸੇ ਭਰੇ ਬਚਨ ਲਿਖੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਨੇ
ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਫੌਜ ਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਨਾਮਰਦੀ ਵੇਖੀ ਜਾਂ ਸੁਣੀ ਹੋਵੇ
ਉਸਨੂੰ ਹੀ ਐਡਾ ਗੁੱਸਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਦੇਸ ਦਾ ਮਾਲ ਪਰਾਏ

ਲੁੱਟ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਵੇਖ ਤੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ ਦੇ ਵਾਲੀਆਂ ਦੀ ਕਾਇਰਤਾ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਤਾਂ ਇਹ ਬਚਨ ਲਿਖੇ, ਨਹੀਂ ਤੇ ਫਕੀਰਾਂ ਨੂੰ ਗੱਸਾ ਪਿੱਛੋਂ ਕਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਗੱਲ ਗਈ ਬੀਤੀ ਹੋਵੇ। ਪੰਜਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਾਮਰਤੱਖ ਹੋਕੇ ਆਖ ਦੇ ਹਨ। ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਰਲੀ ਮਿਲੀ ਹੈ, ਅਸਲ ਵੈਰਾਗ ਅਰ ਇਸ਼ਕ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਏਕਤਾ (ਵਾਹਦਤ) ਦੇ ਦਰਜੇ ਤੱਕ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਰੂਪ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਕਾਰੇ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹਨ -

ਬੇ-ਭਾਈ ਮੇਂਡੇ ਕਹੀਆਂ ਏਹ ਸੱਪ ਦੀਆਂ ਲੀਕਾਂ।
ਮੈਨੂੰ ਸੂਕ ਦਾ ਤੇਬਿਸੀਅਰ ਆਯਾ ਆਥਾ ਉਬੂ ਚੀਕਾਂ।
ਮੈਨੂੰ ਯਾਰ ਬੋਕ ਬੋਕੀ ਕਿਥੋਂ ਲਿਖੀਆਂ ਏ ਲੀਕਾਂ।
ਮੈਨੂੰ ਬਾਗ ਤੇ ਬਹਾਰਾਂ ਓਹ ਬੂਟਰੇ ਛੀਕਾਂ।
ਪੜ੍ਹਾਂ ਬੇ ਤੇ ਸੇ ਮੈਂ ਕੇਹੜਿਆਂ ਨਾਲ ਰਵੀਕਾਂ।
ਮੈਂਡੇ ਦਰਸ ਦੂਰੀ ਮਹੀਂ ਓਹ ਰੰਗ ਤੇ ਕੀਕਾਂ।
ਦੇਖਾਂ ਜ਼ਬਰਾਂ ਜ਼ੋਰਾਂ ਹੈਦਰ ਕਿ ਮੈਂ ਉਡੀਕਾਂ।

ਹੇ-ਹੋਸ਼ ਨ ਛੱਡੀ ਇਸ਼ਕ ਤੇਰੀ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਦਲਗੀਰੀਆਂ ਨੀਂ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਚੋਲੜੀ ਰੰਗ ਲਈ, ਓਹਨਾਂ ਚਿੱਟੀਆਂ ਚਾਦਰਾਂ ਚੀਰੀਆਂ ਨੀਂ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਪੁਤ ਕੰਗਾਲ ਕੀਤੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੱਲੀਆਂ ਚਾ ਫਕੀਰੀਆਂ ਨੀਂ। ਅਲੀ ਹੈਦਰਾ ਵੇ ਜਿਥੇ ਇਸ਼ਕ ਰਹਿੰਦਾ, ਓਥੇ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਅਮੀਰੀਆਂ ਨੀਂ।

ਕਾਫ-ਕੱਚੀ ਕਵਾਰੜੀ ਮੈਂ ਫਿਰਾਂ, ਨੇਹੁੰ ਲਾ ਬੈਠੀ ਨਾਲ ਰਾਹੀਆਂ ਵੇ।
ਰਾਹੀ ਲੱਦ ਗਏ ਮੈਨੂੰ ਛੱਡ ਗਏ ਬੋਲੇ ਢੁੰਡ ਬੋਕੀ ਨਾਲ ਮਾਹੀਆਂ ਵੇ।
ਲਾਵਾਂ ਭਾਹ ਮੈਂ ਸੁਹੇ ਸਾਵਿਆਂ ਨੂੰ ਚੂੜਾ ਭੱਠ ਸਿੱਟਾਂ ਨਾਲ ਬਾਹੀਆਂ ਵੇ।
ਹੈਦਰ ਵੰਝ ਕੇ ਪੁੱਛ ਕਵਾਰੀਆਂ ਬੀਂ, ਕੀ ਬੀਤਦੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹੀਆਂ ਵੇ।

ਚੇ-ਰੱਖ ਮੁੱਲਾਂ ਕਨਜ਼ ਕਾਫੀਆਂ ਨੂੰ, ਏਥੇ ਮੁਨੀਏ ਤੇ ਕੁਨੀਏ ਦੀ ਜਾ ਨਹੀਂ। ਏਥੇ ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਮਸਇਲਾ ਖੁਲ੍ਹਾਦਾਏ, ਪੜ੍ਹ ਆਇਤਾਂ ਬੱਸ ਸੁਣਾ ਨਾਹੀਂ। ਅਸਾਂ ਇਸ਼ਕ ਦੇ ਕਾਇਦਿਓਂ ਸਬਕ ਪੜ੍ਹਯਾ ਮੁੱਲਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵਾਇਦਾ ਪਾ ਨਾਹੀਂ। ਹੈਦਰ ਮਬਹਬ ਰੰਬੋਟੇ ਦੇ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਏਥੇ ਖੇੜਿਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਵਾਹ ਨਾਹੀਂ।

ਜ਼ੋਨ-ਗ਼ਰੀਬ ਨਿਮਾਨੜੀ ਗੋਲੀ ਰਾਂਝੇ ਦੇ ਦਸਤ ਵਕਾਠੀਆਂ ਮੈਂ ।
ਰਾਂਝਾ ਮਹੀਆਂ ਨੂੰ ਚਾਰ ਲਿਆਵੇ ਤਾਂ ਰਿੜਕਾਂ ਮੱਟ ਮਧਾਣੀਆਂ
ਮੈਂ । ਮੈਂਨੂੰ ਤਾਂ ਤੈਂਡੜੇ ਨਾਉਂਦੀ ਇਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੌਣ ਨਿਮਾਣੀ-
ਆਂ ਮੈਂ । ਔਗਣ ਭੀ ਗੁਣ ਜੇਹੇ ਵੇ ਹੈਦਰ ਜੇ ਰਾਂਝਣ ਮਨ
ਭਾਣੀਆਂ ਮੈਂ ।

ਲਾਮ-ਲਗੀ ਮੈਂਨੂੰ ਚਾਟ ਚਾਕੇ ਦੀ ਤਿੰਵਣ ਵਿਚ ਕਤੇਂਦੜੀ ਨੂੰ ।
ਉਪਰ ਵਾਰਿਓਂ ਬਾਤ ਜੁ ਪਾਈਓਂ ਸੁ ਸਈਆਂ ਵਿਚਹਸੇਂਦੜੀ ਨੂੰ ।
ਰੰਗ ਕਰਾਂਦੜੀ ਸੁਹੜੇ ਬਾਣੇ ਸਯਾਲੀਂ ਦੇ ਵਿਚ ਸੁਹੇਂਦੜੀ ਨੂੰ ।
ਹੈਦਰ ਗਲ ਵਿਚ ਤੰਦੜੀ ਪਾਈਓਂ ਸੁ ਚਰਖੇ ਤੰਦ ਘਤੇਂਦੜੀ ਨੂੰ ।

ਐਨ-ਐਨ ਗੈਨ ਮੈਂ ਜਾਨਾ ਨਾਹੀਂ ਨੇਹੁ ਲਾਏ ਆਪ ਘਤੇ ਆਪ
ਕਰੇ । ਵਾਲੋਂ ਨਿਕੀ ਖੰਡਯੋਂ ਤਿਖੀ ਭਜ ਭਜ ਓਥੇ ਪੈਰ ਧਰੇ ।
ਅਤੇ ਉਜ਼ਰ ਮੈਂਡਾ ਤਕਸੀਰ ਵੀ ਮੈਂਡੀ ਵਾਹ ਆਖਿਆ ਸੀ ਤੇ
ਆਪ ਕਰੇ । ਪਰ ਚੰਦਾ ਭਰ ਫਸੇ ਭੀ ਸੋਈ ਹੈਦਰ ਗਮਦਾ ਕਿਉਂ
ਤਕਰਾਰ ਕਰੇ ।

ਤੇ-ਤਕਰਾਰ ਸਬਕ ਦੇ ਕਹਿਆ ਅਸਾਂ ਸਯਾਲੀ ਜੱਟੀਆਂ ਨੂੰ ।
ਪੱਟੀਆਂ ਲਿਖ ਲਿਖ ਦੋਹ ਨ ਮੁੱਲਾਂ ਅਸਾਂ ਪਰੇਮ ਦੀਆਂ
ਫੱਟੀਆਂ ਨੂੰ । ਫੱਟੇਆਂ ਉੱਤੇ ਮੈਂ ਹਰਫ ਪੜ੍ਹਾਂ ਕਿ ਘੁੱਟ ਘੁੱਟ
ਬੰਨ੍ਹਾਂ ਪੱਟੀਆਂ ਨੂੰ । ਹੈਦਰ ਆਖੇ ਤਾਂ ਸੱਟ ਘੁੱਤਾਂ ਏਹਨਾਂ ਕਿਲਕਾਂ
ਕਾਨਿਆਂ ਦੀਆਂ ਮੱਟੀਆਂ ਨੂੰ ।

ਫੇ-ਫੈਹਮ ਨਹੀਂ ਏਹਨਾਂ ਜੱਟੀਆਂ ਮੌਲੇ ਸ਼ਾਹਣੀਆਂ ਸਮਿਆਂ
ਵੱਸੀਆਂ ਨੂੰ । ਕਿਉਂ ਵੱਤ ਮੈਂ ਤੇ ਲੈ ਲੈ, ਆਵਣ ਕੜੀਆਂ
ਫਿੱਟੀਆਂ ਹੱਸੀਆਂ ਨੂੰ । ਭਲਾਈ ਏਹਨਾਂ ਭੱਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਗਲ
ਕਿਵੇਂ ਘੁੱਤਾਂ ਰੱਸੀਆਂ ਨੂੰ । ਕਿਉਂ ਵੱਤ ਨਾਉਂ ਖੋੜੇ ਦਾ ਕਹਿੰਦਾ
ਅਸਾਂ ਰਾਂਝਣ ਦੀਆਂ ਤੱਸੀਆਂ ਨੂੰ । ਹੈਦਰ ਵੱਸ ਅਸਾਡੜਾ ਨਾਹੀਂ
ਮਤ ਕਹੇ ਇਸ਼ਕ ਦੀਆਂ ਕੁਸੀਆਂ ਨੂੰ ।

ਪਿਆਰੇ ਨਾਲ ਦੋ ਗੱਲਾਂ:-

ਲੁਕ-ਲੁਕ ਵਾਂਙੂ ਦੂਤੀਆਂ ਵੇਖਣ ਕੁੜੀਆਂ ਇਹ ਅਦਾ ਵੱਲੇ ।
ਹੱਸ ਹੱਸ ਵਾਂਙੂ ਹਸਦੀਆਂ ਮੈਂਨੂੰ ਗਲ ਨ ਬਾਂਹ ਵਲਾ ਵੱਲੇ ।
ਕੜਾ ਅਸਾਡੜਾ ਤੋੜ ਨ ਵੋਲਨ ਨੀਵਰ ਨਾਂ ਛਣਕਾ ਵੱਲੇ ।
ਆਪ ਨ ਬੀੜਾ ਖੜਕਾਓ ਵੇ ਹੈਦਰ ਲੋਕਾਂ ਕੁਨੋਂ ਛਪਾ ਵੱਲੇ ।

ਅਲਵ-ਏਹ ਲੰਮਿਆਂ ਪਟਿਆਂ ਵਾਲਿਆ ਵੇ ਜੜ੍ਹ ਪੱਟ ਨ ਦਰਦ ਰੰਜਾਣੀਆਂ ਦੀ। ਤੈਨੂੰ ਜੁਲਫਾਂ ਲੰਮੀਆਂ ਕਾਲੀਆਂ ਦੀ ਸਹੁ ਕੱਪ ਨ ਜੜ੍ਹ ਨਿਮਾਣੀਆਂ ਦੀ। ਤੈਂਡੀ ਆਸ ਤੇ ਸਾਵੀਆਂ ਤਾਜੀਆਂ ਵੇ ਤੈਂਡੇ ਰੋਸੇ ਦੇ ਨਾਲ ਕਮਾਣੀਆਂ ਦੀ। ਨਾਂ ਕਰ ਨਾਜ਼ ਦਾ ਖ਼ਾਬ ਗੁਮਾਨੀ ਜੇ ਵੱਤ ਰੁਚ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ। ਹੈਦਰ ਦੇ ਹੱਥ ਆਵੇ ਮੱਖਣ ਸੁਣ ਵੱਤ ਕੂਕ ਮਧਾਣੀਆਂ ਦੀ।

ਬੇ-ਭੇਣਾਂ ਆਹੋ ਵੇਖਾਂ ਕਾਈ ਗੱਲ ਕਹੋ ਉਸ ਰੁੱਠੜੇ ਯਾਰ ਮਨਾਵਣ ਦੀ। ਉਸ ਲਬ ਲਾਲ ਹਸਾਵਣ ਦੀ ਉਸ ਮੱਥੇ ਦੇ ਵਲ ਖੁਲਾਵਣ ਦੀ। ਉਸ ਭੜਕੀ ਭਾਹ ਬੁਝਾਵਣ ਦੀ ਤੇ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਵਾਂਗ ਹਸਾਵਣ ਦੀ। ਤੇਜ਼ ਧਰੁਹ ਮਿਯਾਨੋਂ ਠੱਗਣ ਦੀ ਕਿਵੇਂ ਆਈ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਬਚਾਵਣ ਦੀ। ਮੈਰੇ ਭਾਗ ਸੁਹਾਗ ਜਗਾਵਣ ਦੀ ਤੇ ਖੋਲ੍ਹ ਤਣੀ ਗਲ ਲਾਵਣ ਦੀ। ਮੈਂ ਅੱਬੂੜਵਾਏ ਨਛੋਕੀ ਉਠੀ ਤਕਸੀਰ ਭੀ ਚਿਰ ਲਾਵਣ ਦੀ। ਹੈਦਰ ਆਖੋ ਉਸ ਯਾਰ ਦੇ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਕਾਈ ਗੱਲ ਕਰੇ ਬਖਸ਼ਾਵਣ ਦੀ।

ਦੁਨੀਆਂ ਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਰੱਬ ਦਾ ਪੁੰਮ ਕੀ ਜਾਣੋ? :-

ਅਲਵ-ਇਹ ਚਾਕ'ਸਦੇ'ਦੀਆਂ, ਚਾਕ ਕੀ ਜਾਨਣ, ਸਾਰ ਦੀ ਏਹਨਾਂ ਸਾਰ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਲੋਕਾਂ ਮੋਹਣਾਂ ਅਸਾਂ ਵਡਿਆਈ ਯਾਰ ਦੀ ਅਸਾਂ ਵਿਸਾਰ ਨਹੀਂ। ਮੋਤੀ ਬਖਸ਼ਣ ਹਾਰ ਮੈਂਡਾ ਵਣਜਾਰ ਸਖੀਏ ਕੇ ਵੰਜਾਰ ਨਹੀਂ। ਕਾਰ ਖੁਦਾ ਦੇ ਆਖ ਸਖੀਏ ਮੈਨੂੰ ਨਾਲ ਫ਼ਿਰਾਕ ਦੇ ਮਾਰ ਨਹੀਂ।

ਇਸ਼ਕ ਦੇ ਕੀਰਨੇ:-

ਅਲਵ-ਆਓ ਸਹੇਲੀਓ ਮੇਰੀਓ ਨੀ, ਦਰਦ ਯਾਰ ਦੇ ਨੂੰ ਬੋਲੀ ਪਾ ਬੈਠੀ। ਇਕ ਯਾਰ ਆਹਾ ਸੋਈਓ ਰਾਜੀ ਨਾਹੀਂ, ਸੁਰਤ ਯਾਰ ਦੀ ਨੂੰ ਮੈਂ ਭੁਲਾ ਬੈਠੀ। ਦੁੱਖ ਲੱਗੇ ਸਨ ਨੱਵੜੀ ਬਾਲੜੀ ਨੂੰ, ਰੱਤੀ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਹਥੋਂ ਵੰਢਾ ਬੈਠੀ। ਅਲੀ ਹੈਦਰ ਮੀਆਂ ਵੇਖੀਂ ਨਬਜ਼ ਮੇਰੀ, ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਮਹੁਰਾ ਮੈਂ ਖਾ ਬੈਠੀ।

ਇਸ਼ਕ ਤਾਂ ਲੱਗਾ ਪਰ ਕਿਸ ਦਾ ? ਸੱਚੇ ਪਿਆਰੇ ਮਾਸੂਕ ਦਾ, ਉਸ ਮਾਸੂਕ ਦੇ ਰੂਪ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਕ ਜਗਤ ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖ ਕੇ। ਨੈਣਾਂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ, ਨਵੇਂ ਖਿਆਲ:-

ਸ਼ੀਨ-ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਨੈਣ ਤੈਂਡੇ ਘੁੰਡ ਖੋਲ੍ਹ ਘੱਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭੁੱਖੀਆਂ ਦੇ ।
ਸਾਂਹੀਂ ਸ਼ਾਹਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਏ, ਕਾਰ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਦੇ ਰੱਖੀਆਂ ਦੇ ।
ਦਿਲਬਰ ਲਾਹ ਨ ਰੱਖਐਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ, ਭੁੱਖੀਆਂ ਜ਼ਖਮਾਂ ਚਖੀਆਂ ਦੇ ।
ਬਾਵਰੀਆਂ ਮੈਂ ਬਾਵਲੀ ਹੈਦਰ ਇਨ੍ਹਾਂ, ਤੇਜ਼ ਕਟਾਰੀ ਅੱਖੀਆਂ ਦੇ ।

ਨੂਨ-ਨਿਗਾਹ ਚੁਰਾਂਦੀ ਦਿਲ ਨੂੰ, ਨੈਣ ਤੈਂਡੇ ਕਹੇ ਕਾਲੜੇ ਨੀ ।
ਕਾਠੇ ਰਾਠ ਅਵੱਲੜੇ ਨੀ, ਕਹੇ ਜ਼ਾਲਮ ਬੋਕਾਂ ਵਾਲੜੇ ਨੀ ।
ਏਹ ਮੂੰਹ ਤੈਂਡਾ ਦਿਨ ਥੀਂ ਰੋਸ਼ਨ, ਦਿਹੁ ਵਿਚ ਦੀਵੇ ਬਾਲੜੇ ਨੀ ।
ਖੱਸ ਲੈਣ ਦਿਲ ਵੱਤ ਨਾਂ ਦੇਵਣ, ਹੈਦਰ ਨੈਣ ਦੁਵਾਲੜੇ ਨੀ ।

ਤੇ-ਤਲਵਾਰ ਨਿਗਾਹ ਨੈਣਾਂ ਦੀ, ਪਲਕਾਂ ਤੀਰ ਖੁੰਗਦੇ ਨੀਂ ।
ਮੋਹਰੇ ਬਣਨ ਪਿਪਣੀਆਂ ਦੇ, ਗਮਜ਼ਾ ਤੀਰ ਤੁਫੰਗਦੇ ਨੀਂ ।
ਏਹ ਈਰਾਨੀ ਨਾਦਰ ਜ਼ਾਲਮ, ਕੁਹੰਦੇ ਮੂਲ ਨ ਸੰਗਦੇ ਨੀਂ ।
ਦਿਲ ਦੀ ਦਿੱਲੀ ਲੁੱਟ ਲਈਓਨੇ, ਹੈਦਰ ਹੋਰ ਕੀਸਾਬੋਂ ਮੰਗਦੇ ਨੀਂ ।

ਸ਼ੀਨ-ਸ਼ਤਰੰਜ ਰਚਾ ਨੈਣਾਂ ਦੀ, ਇਹ ਮਨਸੂਬਾ ਵੀ ਲਾਵਣੀਆਂ ।
ਕਜਲਾ ਹਾਥੀ, ਪਲਕ ਪਿਆਦੇ, ਅਸਪ ਨਿਗਾਹ ਦੇ ਧਾਵਣੀਆਂ ।
ਫੀਲ ਬੰਦ ਕੁਮੰਦ ਓਹ ਜ਼ੁਲਫਾਂ, ਗਲ ਅਸਾਡੇ ਪਾਵਣੀਆਂ ।
ਹੈਦਰ ਸ਼ਾਹ ਰੁਖਮਾਤ ਕੀਤਾ ਏ, ਅਚਾਮਸ ਖੇਡ ਖਿਲਾਵਣੀਆਂ ।

ਅਲਫ-ਅੱਖੀਂ ਦਾ ਹਮਜ਼ਾ ਗਮਜ਼ਾ ਬਰਕੰਦਾਜ਼ ਤੁਫੰਗਦਾਏ ।
ਗੋਡੇ ਕੋਹੜ ਤੇ ਤੀਰ ਚਲੇਂਦਾ ਬੜਾ ਬਹਾਦਰ ਜੰਗਦਾਏ ।
ਵਿਚ ਰੋਕੂ ਸਜੂਦ ਮਰਾਕਬ ਫਤਹ ਨੈਣਾਂ ਦੀ ਮੰਗਦਾਏ ।
ਹੈਦਰ ਵੋਲਣ ਬਾਂਹ ਜੋ ਪਕੜੀ, ਡੱਕਰਾ ਦੁਟੜਾ ਵੰਗਦਾਏ ।

ਕਹੀ ਅਸਚਰਜ ਕਵਿਤਾ ਹੈ, ਤੇ ਕਿਹਾ ਅਚਰਜ ਖਿਆਲ ਇਸ
ਵਿਚ ਭਾਰਿਆ ਹੈ:-

ਅਲਫ-ਓਹਨਾਂ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਨਿਗਾਹ ਕਚੈਹਰੀ ਲਾਈ ਨ ਦਿੱਸੇ
ਦਿਸਦਿਆਂ । ਕਰੇ ਅਦਾਲਤ ਸੱਥ ਚੁਕਾਈ, ਲਾਈ ਨ ਦਿੱਸੇ
ਦਿਸਦਿਆਂ । ਚੋਬਾਂ ਪਲਕਾਂ ਖੜੇ ਪਿਆਦੇ ਚਾਈਂ ਨ ਦਿੱਸੇ
ਦਿਸਦਿਆਂ । ਜਗ ਵਿਚ ਹੈਦਰ ਜ਼ਾਤ ਖੁਦਾਈ, ਆਈ ਨ ਦਿੱਸੇ
ਦਿਸਦਿਆਂ ।

ਨੈਣਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਰੂਪ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਵੀ ਚੰਗੀ ਕੀਤੀ ਹੈ:-

ਹੋ-ਹੈ ਅਧੀ ਰਾਤੀਂ ਕੀਤਾ ਘੁੰਡ ਭੋਛਣਦਾ, ਮੈਂਡੇ ਯਾਰ ਕੀਤਾ ਦੀਦਾਰ ਕੁਨੋਂ। ਪਰ ਪਵੇ ਅਛਾਵਲਾ ਭੋਛਣ ਦੇ ਵਿਚੋਂ, ਜੁਲਫ ਅਤੇ ਰੁਖਸਾਰ ਕੁਨੋਂ। ਕਿਆ ਛਨ ਛਨ ਦਿਹੁ ਤੇ ਤਾਰੇ ਬਣੇ ਇਸ ਭੋਛਣ ਦੀ ਹਰ ਤਾਰ ਕੁਨੋਂ। ਕਿਆ ਛਨ ਛਨ ਬਣਿਆਂ ਰੋਸ਼ਨ ਦਿਹੁ ਉਸ ਚਮਕਣ ਤੇ ਚਮਕਾਰ ਕੁਨੋਂ। ਕੇਹੀ ਛਨ ਛਨ ਰਾਤ ਹਨੇਰੀ ਬਣੀ, ਏਹਨਾਂ ਜੁਲਫਾਂ ਦੀ ਕਾਲ ਹਿਨਾਰ ਕੁਨੋਂ। ਅਤੇ ਵਲ ਵਲ ਪੈਂਦੀਆਂ ਦਿਹੁ ਤੇ ਰਾਤੀਂ, ਅਪਣੀ ਅਸਲੀ ਕਾਰ ਕੁਨੋਂ। ਜਿਵੇਂ ਵਲ ਵਲ ਗੁਲ ਤੇ ਸੁੰਬਲ ਪੈਂਦਾ, ਜੇ ਘੁੱਲੇ ਵਾਉ ਬਹਾਰ ਕੁਨੋਂ। ਸ਼ਾਲਾ! ਜਮ ਜਮ ਖੁੱਲ੍ਹਣ ਤੈਹ ਰੀ ਬਹੁੜੀ ਹੈਦਰ ਅਲੀ ਕਰਾਰ ਕੁਨੋਂ।

ਯਾਰ ਸਿਰ ਤੋਂ ਪੈਰ ਤੀਕਰ ਨੂਰ ਰੂਪ ਹੈ:-

ਖਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈਂ ਭੁਲੀਆਂ ਸ਼ਾਇਦ, ਅਬਰ ਉਸ ਜੁਲਫ ਦੀ ਛਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਓਹ ਮੁਖ ਨੂਰ ਲਬਾਂ ਤੇ ਨੂਰ ਪੈਰੀਂ ਭੀ ਨੇਵਰਾਂ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਚਾਨਣ ਆਵੇ ਆਬ ਕੁਨੋਂ ਏਹ ਉਲਟਾ ਨੂਰ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਈਦ ਦਾ ਚੰਦ ਦਸੀਵੇ ਕਦੀ, ਨੂਰਾਪਾਂਵਤ ਨਿੱਤ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਹੈਦਰ ਨੂਰਾ ਨੂਰ ਸ਼ਰੀਫ ਏਹ ਹੁਣ ਵੀ ਨੂਰ ਨਿਵਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਪਹਿਲੇ ਤੇ ਯਾਰ ਦੇ ਖਤ (ਮੱਸ) ਦਾ ਖਿਆਲ ਫੇਰ ਨੇਵਰ ਦੇ ਛਲਕਾਰ ਯਾਦ ਆਏ, ਅਜਬ ਸਮਾਂ ਹੈ। ਕਦੀ ਗੱਭਰੂ ਤੇ ਕਵੀ ਮਟਿਆਰ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ ਵਖਾਏ, ਪਰ ਕਵੀ ਜੀ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਮੱਤੇ ਪੁਰਖ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਤੋਂ ਪਰੇ ਸਨ। ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਜੁਲਫਾਂ ਦਾ ਨਿਰਨਾਂ:-

ਤੋਏ-ਤੂਰ ਦੀ ਆਤਸ਼ ਨੇਖ਼ਾਲ ਕੁਨੋਂ ਯਾਰ ਗਾਲ ਦਿਸੀਵੇ ਜੁਲਫ ਕੁਨੋਂ। ਯਾਰ ਵਤ ਆਸ਼ਾ ਮੁਸ਼ਾ ਦਾ ਤਮਸੀਲ ਕਚੀਵੇ ਜੁਲਫ ਕੁਨੋਂ। ਯਾ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਲਾਲ ਵਰਕ ਤੇ ਮਿਸਲ ਅਖੀਵੇ ਜੁਲਫ ਕੁਨੋਂ। ਹੈਦਰ ਦੂਰ ਤਸਲਸਲ ਮਸਲੇ ਸਬਕ ਪੜ੍ਹੀਵੇ ਜੁਲਫ ਕੁਨੋਂ।

ਜਿਸਦਾ ਅਜੇਹਾ ਸੋਹਣਾ ਯਾਰ ਹੋਵੇ ਤੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਰੱਖਦਾ ਹੋਵੇ, ਫੇਰ ਉਸ ਦੇ ਜੀ ਵਿਚ ਇਸ਼ਕ ਕਿਉਂ ਨ ਘਰ ਕਰੇ। ਏਸ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਮੱਤੇ ਕਵੀ ਜੀ ਯਾਰ ਦੇ ਤਰਲੇ ਤੇ ਵਾਸਤੇ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਆਪਣਾ ਪ੍ਰੇਮ ਦੱਸਦੇ ਹਨ:-

ਹੋ-ਹੀਰ ਕੌਣ ਨਿਮਾਣੀ ਤੈਬੋਂ, ਸਭ ਸਿਆਲੀਂ ਘੋਲੀਆਂ ਨੀ।
ਕਿਆ ਦੂਚਕਿਆਣੀਆਂ ਕਿਆ ਪਟਗਣੀਆਂ, ਕਿਆ

ਮੇਹਤਾਣੀਆਂ ਘੋਲੀਆਂ ਨੀ । ਝੰਗ ਸਿਆਲਾਂ ਦੇ ਗਾਜ਼ੀਆਂ
ਵਾਂਗਰ, ਨੱਢੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਰੋਲੀਆਂ ਨੀ । ਮੈਹਰਮ ਰਾਂਝਾ ਗਾਂਵਦਾ
ਮਿਠਾ, ਪਿੰਜਰੇ ਤੋਤੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਨੀ। ਰੋਂਦੀਆਂ ਰੋਂਦੀਆਂ ਮੈਂ ਰਤ
ਹੋਈਆਂ ਏਹਨਾਂ ਜਾਲੀਆਂ ਲਾਲ ਦੀਆਂ ਜੋਲੀਆਂ ਨੀ । ਦਿਲ
ਦਾਦੀਆਂ ਤੇ ਫਿਰਯਾਦੀਆਂ ਹੈਦਰ, ਜ਼ਖਮਾਂ ਦੀ ਪੱਟੀਆਂ
ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ ਨੀ ।

ਸ਼ੀਨ-ਸ਼ਕਰਰੰਜੀ ਯਾਰ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਤਲਖ ਕੀਤਾ ਸਭ ਸ਼ੀਰ ਸ਼ਕਰ ।
ਗੰਜ ਸ਼ਕਰ ਦੀ ਸ਼ਕਰ ਵੰਡਾਂ, ਜੇ ਯਾਰ ਕਰੇ ਰੱਬ ਸ਼ੀਰ ਸ਼ਕਰ ।
ਰਾਂਝਣ ਖੀਰ ਤੇ ਹੀਰ ਸ਼ਕਰ ਰੱਬ ਫੇਰ ਕਰੇ ਝੱਬ ਸ਼ੀਰ ਸ਼ਕਰ ।
ਜੇ ਲਭੀਏ ਲਬ ਲਬ ਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਪੀਓ ਪਿਆਲਾ ਸ਼ੀਰ ਸ਼ਕਰ ।
ਹੈਦਰ ਗੁੱਸਾ ਪੀਵੇ ਤੇ ਆਖੇ, ਪੀਓ ਮਿੱਠਾ 'ਲਬ' ਸ਼ੀਰ ਸ਼ਕਰ ।

ਕਾਫ-ਕੈਂਹਦੜੀ ਬੱਕਰੀ ਘਾ ਘੱਤੇ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੈਂਡੜੇ ਹੱਥ ਵਿਕਾਵਨੀਆਂ।
ਤੂੰ ਮੈਂਡਾ ਅਯਾਲ* ਮੈਂ ਤੈਂਡਾ ਅਈਯਾਲ† ਮੈਂ ਰੋ ਰੋ ਧਾੜੇ
ਹਾਵਨੀਆਂ । ਹੱਥ ਤੇਂਡੇ ਮੈਂਡੀ ਚਾਵੜ, ਖੇਡਣ, ਬੈ ਬੈ ਕਰ ਉਡਕੇ
ਆਵਨੀਆਂ । ਰਲ ਸਈਆਂ ਨੇ ਤੋੜ ਦਬੱਲੀਆਂ ਮੈਂ ਪਰ ਤੈਂਡੜੇ
ਨਾਉਂ ਵਿਕਾਵਨੀਆਂ । ਵੇਖ ਬਘਿਆੜ ਤੇ ਵਾਗੀਆਂ ਨੂੰ ਤੈਹ ਤੈਹ
ਤੁਧਈ ਵੱਲ ਆਵਨੀਆਂ । ਛੀ ਛੀ ਕਰੇ ਮੈਨੂੰ ਚੱਜ ਨਾਂ ਆਵੇ
ਗਲ ਘੁੰਗਰੂ ਮੈਂ ਛਣਕਾਵਨੀਆਂ । ਉਗਲ ਉਗਲ ਕੇ ਜ਼ਿਕਰ
ਤੈਂਡਾ ਦਿਲ ਜੀਉ ਤੋਂ ਛਿੱਕ ਲਿਆਉਨੀਆਂ । ਦੇ ਲੱਤ ਹੱਥੀ
ਮੈਨੂੰ ਆਪ ਕੋਹੇ, ਤਾਂ ਵੱਤ ਵੀ ਝੁੱਮਰ ਪਾਵਨੀਆਂ । ਈਦ ਹੋਵੇ
ਕੁਰਬਾਨੀ ਥੀਵਾਂ ਤਾਂ ਸੂਹਾ ਵੇਸ ਬਨਾਵਨੀਆਂ । ਸੂਰਤ ਤੈਂਡੀ
ਵੇਖਦਿਆਂ ਮੈਂ ਖੜੀ ਕਦੀ ਨ ਪਲਕ ਹਿਲਾਵਨੀਆਂ । ਘਾਹਚਰਾਂ
ਕਿਵੇਂ ਮੋਟੀ ਥੀਵਾਂ ਲਿੱਸੀ ਕੰਮ ਨ ਆਵਨੀਆਂ । ਪਰ ਕਿਉਂ ਕਰ
ਹੈਦਰ ਮੋਟੜੀ ਥੀਵਾਂ ਖੰਜਰ ਤੋਂ ਤਰਸਾਵਨੀਆਂ ।

ਕਵੀ ਜੀ ਨੇ ਸੱਚੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਸਭ ਕੁਝ ਯਾਰ ਤੋਂ ਵਾਰ ਦਿੱਤਾ,
ਆਪਣਾ ਆਪ ਯਾਰਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤਾ, ਏਹੋ ਇਜ਼ਜਤੇ ਅਧੀਨਗੀ ਹੈ, ਸੱਚ
ਹੈ ਨੀਵੇਂ ਹੋਇਆਂ ਹੀ ਪਿਆਰਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਹੋਰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ—
ਸੀਨ-ਸੱਠ ਮੈਂ ਹਾਰ ਸ਼ੰਗਾਰ ਲਾਏ, ਤੌਕ ਯਾਰ ਵਾਲਾ ਗਲਪਾਨੀਆਂ
ਮੈਂ । ਵੇ ਮੈਂ ਹਾਂ ਕੁੱਤੀ ਲੁੰਗੀ ਨਾਉਂ ਮੇਰਾ, ਨਿਤ ਦਰ ਤੇਰਿਆਂ
ਹੋ ਜਾਨੀਆਂ ਮੈਂ । ਦੁਰਕਾਰ ਦੇਵੇਂ ਕਾਈ ਉਜ਼ਰ ਨਹੀਓਂ, ਤੋਹਿ

* ਚਰਵਾਹਿਆ । † ਬੱਚੇ, ਟੱਬਰ ।

ਤੋਹਿ ਕਰੇਂ ਭੱਠੀ ਆਨੀਆਂ ਮੈਂ । ਹੈਦਰ ਯਾਰ ਦਾ ਦਰ ਨਾ ਮੂਲ
ਛੱਡਾਂ, ਤੋੜੇ ਭਾਨੀਆਂ ਤੋੜੇ ਨ ਭਾਨੀਆਂ ਮੈਂ ।

ਜਦ ਏਨੇ ਤਰਲੇ ਕੀਤੇ ਯਾਰ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਨ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਬੋਲੇ:-

ਮੀਮ-ਮੈਂ ਤੱਕਾਂ ਨੀਂਗਰਾ ਵੇ (ਵਣਜਾਰਯਾ ਵੇ) ਕਦੀ ਗਲੀ ਅਸਾਡੀ
ਵੀ ਆਵਨਾਈਂ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੁਲਫਾਂ ਛੱਲਿਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਦਾ
ਇਕਛੱਲਾਮੈਂਡੇਹੱਥਪਾਵਨਾਈਂ । ਇਕਬੋਸੇਦਾਮੁੱਲਜਿੰਦਲਈਓਈ
ਜੇ ਵਤ ਕੰਦ ਚਖਾਵਨਾਈਂ । ਹਿਕ ਰੱਤੀਮਸਾਕ ਹੋ ਸਹੀ ਜੇ ਨੱਥ
ਦੇ ਨਾਲ ਤੁਲਾਉਣਾਈਂ । ਜਿੰਦ ਬੋਸੇ ਦੇਨਾਲ ਬਰਾਬਰ ਨਾ, ਪਰ
ਹੱਸ ਹੱਸ ਐਵੇਂ ਝਿਘਾਉਣਾਈਂ । ਮਾਲ ਤੈਂਡਾ ਸਭ ਸੋਨਾ ਖਰਾ
ਪਰ ਨੱਥ ਦਾ ਸੋਨਾ ਟਿਕਾਉਣਾਈਂ । ਮਿੱਸੀ ਦੇ ਘਸੋਟੀ ਕਰਕੇ
ਬੈਸਰ ਨੂੰ ਚਮਕਾਉਣਾਈਂ । ਹੈਦਰ ਆਖ ਹਨੇਰਾ ਨਾਂ ਕਰਨਾਂ,
ਮਿੱਸੀ ਨ ਭੇਦ ਮਿਲਾਉਣਾਈਂ ।

ਕਾਫ-ਕਦੀ ਤੇ ਮੈਂਡਾ ਬੀ ਆਹਿਓਂ, ਹੁਣ ਕਿਉਂ ਪਿਆਰਿਆ
ਨੱਸਨਾਏਂ । ਜੇ ਵਤ ਹਾਲ ਨ ਪੁਛੇਂ ਮੈਂਡਾ ਤਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂਡੇ ਕਿਉਂ
ਹੱਸਨਾਏਂ । ਨਿੱਤ ਗਲੀਆਂ ਨੂੰ ਮੱਲ ਖਲੋਵੇਂ ਨਿੱਤ ਵੇਹੜੇ ਵਿਚ
ਵੱਸਨਾਏਂ । ਹੈਦਰ ਆਖ ਵਫਾ ਕਰ ਵੋਲਣ ਕਿਉਂ ਦਿਲ ਮੈਂਡਾ
ਖੱਸਨਾਏਂ ।

ਜਦ ਯਾਰ ਦੇ ਮਿਲਨ ਦੀ ਆਸ ਟੁੱਟੀ ਤਾਂ ਬਿਰਹੋਂ ਨੇ
ਆ ਘੋਰਿਆ । ਪੇਮ ਦੇ ਗੁੱਝੇ ਬਾਣ ਆਣ ਲੱਗੇ, ਰਾਤੀਂ ਸੌਂਣ ਤੇ ਦਿਨੇ
ਭੌਣ ਹਰਾਮ ਹੋ ਗਿਆ । ਉਸ ਵੈਰਾਗ ਤੇ ਹਿਜਰ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਕਵੀ
ਜੀ ਐਉਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ:-

ਕਾਫ-ਕਸਮ ਮੈਨੂੰ ਤੈਂਡੀਏ, ਹੁਣ ਅੱਖੀਂ ਨਾਂ ਸੌਂਣ ਨ ਖਾਵਨੀਆਂ ।
ਮੂੰਹ ਮਸਵਾਕ ਨ ਦੈਦੀਂ ਮਿੱਸੀ ਨਾਂ ਮੈਂ ਕਾਜਲ ਪਾਵਨੀਆਂ ।
ਸਭ ਸਿਆਲੀਂ ਝੁੱਮਰ ਖੇਡਣ ਮੈਂ ਨੇਵਰ ਨ ਛਣਕਾਵਨੀਆਂ ।
ਹੈਦਰ ਰਾਂਝਣ ਮਾਹੀ ਬਾੜੇਂ ਮੈਲੜਾ ਵੇਸ ਹੰਡਾਵਨੀਆਂ ।

ਸੀਨ- ਸੇਜ ਉੱਤੇ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਰੁਭਣ ਨੈਣੀਂਨੀਂਦ ਨਹੀਂ ਉਸ ਯਾਰ
ਬਿਨਾਂ । ਕੁਠੜੇ ਵਾਂਗਰ ਪਈ ਤੜਫਾਂ, ਮੈਂ ਵੋਲਣ ਦੀ ਤਲਵਾਰ
ਬਿਨਾਂ । ਦਿਹੁ ਤੇ ਰਾਤ ਨ ਜਾਤਾ ਮੈਂ, ਉਸ ਜੁਲਫ ਅਤੇ
ਰੁਖਸਾਰ ਬਿਨਾਂ । ਹੈਦਰ ਦਾਰ ਮਦਾਰ ਵੋਲਣ ਤੇ, ਵਾਰ
ਹੋਵੇ ਦੀਦਾਰ ਬਿਨਾਂ ।

ਲਾਮ-ਲਿਖ ਵੇ ਮੁੱਲਾਂ ਥੱਕੀਆਂ ਮੈਂ, ਵੱਤ ਨਿਤ ਨਿਤ ਕਾਂਗਾਂ
ਲੰਘਾਵਨੀਆਂ। ਕਾਂਗਾਂ ਦੇ ਗਲ ਬੰਨ੍ਹ ਬੰਨ੍ਹ ਥੱਕੀ, ਕਬੂਤ ਨਿੱਤ
ਉਡਾਵਨੀਆਂ। ਪਰਬਤ ਥੋਂ ਵੀ ਏ ਕਰੜਾ ਜ਼ਾਲਮ, ਮੈਂ ਮੂਲ
ਜਵਾਬ ਨ ਪਾਵਨੀਆਂ। ਅੱਖ (ਸਾਨੂੰ) ਲਾਯਾਂ ਬਿਜਲੀ ਖਿਉਂਦੀ
ਬਨ ਕੋਇਲ ਕੁਰਲਾਵਨੀਆਂ।

ਅਲਫ-ਆ ਓਇ ਸਾਈਂ ਲੱਗੀ ਤਾਂਘ ਤੇਰੀ, ਦਿਲ ਸਿੱਕਦਾ
ਕਾਰਨ ਦੀਦਾਰ ਮੇਰਾ। ਕਰ ਯਾਦ ਤੇਰੀ ਗੱਲ, ਜਲ ਜਾਵਾਂ, ਕਦ
ਮਿਲੇਗਾ ਹੱਸ ਕੇ ਯਾਰ ਮੇਰਾ। ਪੈਣ ਦਿਲ ਨੂੰ ਵਹੀਰ ਤੇ ਬੈਰ
ਘਣੇ, ਕਦ ਲਵੇਗਾ ਸਾਰ ਆ ਯਾਰ ਮੇਰਾ। ਹੁੰਦਰ ਯਾਰ ਨੂੰ ਵਾਰ
ਹਜ਼ਾਰ ਕਹਾਂ, ਕਦ ਹੋਵੇਗਾ ਓਹ ਜ਼ਮਜ਼ਾਰ ਮੇਰਾ।

ਸੁਆਦ-ਸਬਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਅੱਖੀਆਂ ਨੂੰ, ਦਰਦ ਯਾਰ ਦੇ
ਰੋਂਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਨੀਂ। ਮੇਰੇ ਮਾਹੀ ਦਾ ਨਿੱਤ ਦੀਦਾਰ ਮੰਗਣ,
ਘੜੀ ਪਲਕ ਫਿਰਾਕ ਨ ਸਹਿੰਦੀਆਂ ਨੀਂ। ਜਦ ਸੋਹਣਿਆਂ ਦੀ
ਦੱਸ ਨਹੀਂ ਪੌਂਦੀ ਵਾਂਗ ਉਡਦੇ ਬੱਦਲੀਂ ਲੈਂਹਦੀਆਂ ਨੀਂ। ਹੁੰਦਰ
ਬਾਲ ਕੇ ਚਿਖਾ ਪੁੰਮਵਾਲੀ ਮੱਲਰਾਹ ਮਸ਼ੂਕ ਦਾ ਬੈਂਹਦੀਆਂ ਨੀਂ।
ਜਦ ਇਹ ਹਾਲ ਵਿਯੋਗ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਯਾਰ ਵਲੋਂ ਉਂ

ਕੀ ਮਿਲਿਆ:-

ਬੇ-ਬਹੁਤ ਮਲਾਮਤਾਂ ਛੱਡ ਮੋਈਏ, ਜੇਕਰ ਯਾਰ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ
ਲੋੜਨੀਏਂ। ਨਾਲੇ ਸ਼ਰਮ ਹਯਾ ਦੀ ਲੱਜ ਰੱਖੋਂ, ਨਾਲੇ ਨੈਣ ਨੈਣਾਂ
ਨਾਲ ਜੋੜਨੀਏਂ। ਦਿਲ ਚਾਹੁੰਦਾ ਈ ਗਲੇ ਲੱਗਣੇ ਨੂੰ, ਨਾਲੇ
ਘੁੰਡ ਕੱਢੇਂ ਮੁੱਖ ਮੋੜਨੀਏਂ। ਅਲੀ ਹੁੰਦਰ ਕਹਿੰਦਾ ਪਰੇ ਵੰਞ
ਮੋਈਏ, ਕਾਹਨੂੰ ਆਸ਼ਕਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਤੋੜਨੀਏਂ।

ਬੇ-ਬਲਣ ਨ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁੱਕੀਆਂ ਨੀਂ, ਕਰਮਾਂ ਨਾਲ ਬਲੇਂਦੀਆਂ
ਸਿੱਠੀਆਂ ਨੀਂ। ਇਕਨਾਂ ਸੁਤੀਆਂ ਸ਼ਹੁ ਮਨਾ ਲਿਆ, ਇਕ ਚੜ੍ਹ
ਸੇਜਾਂ ਉੱਤੇ ਰੁੱਠੀਆਂ ਨੀਂ। ਇਕ ਸੋਹਣੀਆਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਭਾਗ
ਨਾਹੀਂ, ਇਕ ਕੋਝੀਆਂ ਕੇਸਰੇ ਭਿੱਠੀਆਂ ਨੀਂ। ਅਲੀ ਹੁੰਦਰ
ਅੱਲਾ ਦੀ ਜ਼ਾਤ ਕੋਲੋਂ, ਲੈ ਕੁੱਲ ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ ਪੁੱਠੀਆਂ ਨੀਂ।

ਜਦ ਇਹ ਨਿਹੋਰੇ ਯਾਰ ਦੇ ਸੁਣੇਂ ਤਾਂ ਆਸ਼ਕ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ
ਖੁਲ੍ਹੀਆਂ, ਬੋਲੇ, ਅਰ ਆਪਣੇ ਪੁੰਮ ਦਾ ਹਾਲ ਦੱਸਿਆ:-

ਰੋ-ਰਗ ਰਗ ਮੇਰੀ ਤੇ ਲੁੰ ਲੁੰ ਮੇਰਾ, ਧੜ ਧੜ ਧਾੜ ਕਰੇਂਦੀ ਰਗ।
ਅਨਹਦ ਸ਼ਿਕਰ ਮਹਬੂਬ ਮੇਰੇ ਦਾ, ਅਫ਼ਜ਼ਲ ਸ਼ਿਕਰ ਕਰੇਂਦੀਰਗ

ਇਸ ਆਤਸ਼ ਭਾ ਅਲੰਭੇ ਦੀ ਕੋਲੋਂ, ਗਰਮੀ ਨਾਲ ਜਲੇਂਦੀ ਰਗ।
ਜੇਹੜਾ ਤਬੀਬ ਸ਼ਫਾ ਦੇ ਹੈਦਰ, ਓਹਾ ਤਬੀਬ ਬੁਲੇਂਦੀ ਰਗ।
ਦਾਲ-ਧੁਮਾਲ ਅਸਾਂ ਖੇਡਣਾਈਂ, ਹੁਣ ਨੱਚਣ ਲੱਗੀ ਘੁੰਗਟ ਕਿਆ।
ਘੁੰਗਟ ਖੇਡਣ ਬੁਰਮਟ ਖੇਡਣ ਪਰਦੇ ਦੇ ਵਿਚ ਪੋਪਟ ਕਿਆ।
ਧਸਾਂ ਬੇਲੇ ਬੇਲੀ ਵਾਲੇ ਏਹ ਜੁਹ ਘਰ ਥੋਂ ਘੁੰਗਟ ਕਿਆ।
ਜੀਉ ਅਸਾਡਾ ਇਸ਼ਕ ਤੋਂ ਘਿਰਦਾ ਏਹਨਾਂ ਤਬੀਬਾਂ ਦਾ ਬੁਰਮਟ
ਕਿਆ। ਹੈਦਰ ਵੇਲਾ ਹਥ ਨ ਆਵੇ ਜਦ ਹਥੋਂ ਤਿੱਤ੍ਰ ਛੁਟਗਿਆ।

ਜਦ ਯਾਰ ਨੇ ਏਹ ਹਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਸੁਣਾਇਆ ਤਾਂ ਵਿਸ਼ਾਲ
ਦੀ ਆਸ ਲੱਗੀ:--

ਹੋ-ਹਰਿਆਬਾਗ ਬੀਆ ਦਿਲ ਮੈਂਡਾ ਯਾਰ ਮਤਾਂ ਮੈਥੀਂ ਆਉਂਦੇ ਨੀਂ।
ਓਹ ਲਾਮ ਦਾ ਚੇਤਾ ਨੋਸ਼ਹੁ ਮੈਂਡਾ ਖੋਲ੍ਹੁ ਤਣੀਂ ਗਲ ਲਾਉਂਦੇ
ਨੀਂ। ਅੱਜ ਪਾਨਾਂ ਦੇ ਰੰਗ ਬੀ ਹੋਰ ਤਰਾਂ, ਅੱਜ ਸੁਰਮੇ ਵੀ
ਚਸ਼ਮ ਸੁਖਾਉਂਦੇ ਨੀਂ। ਅੱਜ ਸੇਜ ਤੇ ਸੁਤਕੇ ਭਾਉਂਦੇ ਨੀ, ਦਿਲ
ਸ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸੋਹਰੇ ਗਾਉਂਦੇ ਨੀਂ। ਮੈਂ ਤੇ ਭੁੱਲੀਆਂ ਕੇ ਸ਼ਾਇਦ
ਆਪ ਐਵੇਂ ਸਭ ਨੀਵਰ ਓ ਛਣਕਾਉਂਦੇ ਨੀਂ। ਹੈਦਰ ਲੱਖ
ਮੁਬਾਰਕਾਂ ਹੋਵਣ ਤੈਨੂੰ ਸੁਹਾਗ ਦਾ ਛੱਤ੍ਰ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਨੀਂ।

ਜਦ ਯਾਰ ਦਾ ਦੀਦਾਰ ਹੋਇਆ, ਸੱਚੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਪਾਕ ਰੱਬ
ਦਾ ਜਮਾਲ ਡਿੱਠਾ, ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਦੂਈ ਨਸ ਗਈ, ਸੋਹਣਾ ਮਾਸ਼ੂਕ ਰੱਬ
ਤੋਂ ਛੁਟ ਗਾਇਬ ਹੋ ਗਿਆ:--

ਅਲਫ-ਓਹੋ ਰੰਗ ਬਰੰਗ ਕਰੇ ਵਿਚ ਓਹਨਾਂ ਸੂਹੇ ਸਾਲੂਆਂ
ਵਾਲੀਆਂ ਦੇ। ਵਿਚ ਹਾਰ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਸੋਹਣੀਆਂ ਦੇ, ਰੋਸ਼ਨ ਸੁਬੂ
ਮਸਾਲੀਆਂ ਦੇ। ਜਿਵੇਂ ਨਸ਼ਾ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਰੰਗ ਕਰੇ, ਵਿਚ
ਓਹਨਾਂ ਅੱਖੀਂ ਮਤਵਾਲੀਆਂ ਦੋਜਿਵੇਂ ਬੇਰੰਗ ਮਾਇਨੇ ਤੈਂਡੇ ਨੀਂ
ਹਥ ਰੰਗੀ ਨਾਲ ਤੈਂ ਤਾਲੀਆਂ ਦੇ। ਜਿਵੇਂ ਹਰ ਜਿੰਦ (ਵਰ)
ਫਿਦਾਈ ਮੰਜਰ ਵਿਚ ਰੰਗਾ ਰੰਗ ਵਖਾਲੀਆਂ ਦੇ। ਵੇਖ ਤੈਂਬੂ
ਕਨਾਤਾਂ ਬੇਰੰਗ ਹੈਦਰ ਵਿਚ ਸੁਫੈਦੀਆਂ ਲਾਲੀਆਂ ਦੇ।

ਅਲਫ-ਓਹਨਾਂ ਸੋਹਣਿਆਂ ਵਿਚ ਜਲਵਾ ਨੁਮਾ ਭੀ ਬੇਰੰਗ ਖੂਬੀ
ਯਾਰ ਦੀਏ। ਬੇਰੰਗ ਹੋਯਾ ਜੇ ਚਾਂਦਨੀ ਅੰਦਰ ਜ਼ਾਹਰ ਵਾਂਗ
ਦੀਵਾਰ ਦੀਏ।

ਜਦ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਯਾਰ ਵਿਚ ਰੱਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਸਣ ਲੱਗੇ,
ਵੇਰ ਤਾਂ ਰੱਬ ਦਾ ਜਲਵਾ ਭਾਸਿਆ, ਵਾਹਦਤ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋ ਗਏ:--

ਜ਼ਾਲ-ਜ਼ਰਾ ਜਲਵਾ ਕੁੜੇ ਤੈਂਡੜਾ ਡਿੱਠਾ ਭੁਲ ਗਏ ਸੰਸਾਰ ਦੋਵੇਂ ।
ਹਿਕਾ ਮੋਤੀ ਹਾਰ ਦਾ ਡਿੱਠਾ, ਭੁਲੇ ਤਸਬੀ ਤੇ ਜੁੱਠਾਰ ਦੋਵੇਂ ।
ਮੈਂ ਲੁੱਟ ਲੁੱਟੀ ਅਤੇ ਲੜਦੇ ਛੱਡੇ, ਕਾਫਰ ਤੇ ਦੀਨਦਾਰ ਦੋਵੇਂ ।
ਮੈਂ ਗਾਹਲ ਦੇ ਪਾਏ ਮਾਲ ਸਿਆਹ ਓਹ ਵੱਤੇ ਜੁਲਫ ਦੀ ਮਾਰ
ਦੋਵੇਂ । ਦੋਹਾਂ ਨੈਣਾਂ ਹੈਦਰ ਘੋਰ ਕੇ ਮਾਰੀ ਦਿਲ ਤੋਂ ਹੋਏ ਪਾਰਦੋਵੇਂ ।
ਰੇ-ਰਾਂਬਾ ਜੇ ਬੋਲੇ ਵੱਸੇ ਤੇ ਅੱਖੀਂ ਕੁਨੋਂ ਵੀ ਦੂਰ ਨਹੀਂ
ਸੋਹਣਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਓਹੋ ਵੇਖਾਂ ਤੇ ਹੂਰ ਪਰੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ।
ਯਾਰ ਸਈਆਂ ਵਿਚ ਸੋਹਣੀ ਸੂਰਤ ਹੋਰ ਭੀ ਨਾ, ਜੇ ਹੂਰ ਨਹੀਂ ।
ਰੰਗ ਲਬਾਂ ਬੇਰੰਗ ਅਖੀਵੇਂ ਹੈਦਰ ਪਰ ਦਸਤੂਰ ਨਹੀਂ ।
ਯਾਰ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਰੱਬ ਦਾ ਦੀਦਾਰ, ਅੰਗ ਅੰਗ ਵਿਚ

ਪ੍ਰਮਾਤਮਾਂ ਦਾ ਚਮਤਕਾਰ ਭਾਸਿਆ:-

ਅਲਫ-ਓਹਨਾਂ ਨੈਣਾਂ ਵਾਲੇ ਬਰੋਕਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਝਾਤ ਪਵੇਂ ਦੜਾ
ਕੌਣ ਵੇਖਾਂ । ਓਹ ਭਰ ਭਰ ਦੋਂਦਾ ਪਿਆਲੇ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਸਾਕੀ,
ਆਖੇਂ ਦੜਾ ਕੌਣ ਵੇਖਾਂ । ਓਹ ਹੱਸ ਹੱਸ ਓਹਲੇ ਪਿਪਣੀਆਂ ਦੇ,
ਜੰਗ ਕਰੇਂ ਦੜਾ ਕੌਣ ਵੇਖਾਂ । ਓਹ ਹੱਸ ਹੱਸ ਓਹਲੇ ਪਿਪਣੀਆਂ
ਦੇ, ਗੁੰਦਰਬੜੀਡਰਾਂ ਕੌਣ ਵੇਖਾਂ । ਓਹ ਮੋਰਚੇ ਬੰਨ੍ਹ ਬੰਨ੍ਹ ਪਿਪ-
ਣੀਆਂ ਦੇ, ਜੰਗ ਕਰੇਂ ਦੜਾ ਕੌਣ ਵੇਖਾਂ । ਉਸ ਸੂਰਮੇਂ ਸਿਆਹੀ
ਉਪਨੀ ਉਤੇ ਤੇਗ ਲੁਟੇਂ ਦੜਾ ਕੌਣ ਵੇਖਾਂ । ਓਹ ਨੈਣਾਂ ਮਲੜੀ
ਪਿਪਣੀਆਂ ਦੇ, ਪਲੂ ਫਰੇਂਦਾ ਕੌਣ ਵੇਖਾਂ । ਵੇਖ ਮੱਥੇ ਦਾ ਵਲ
ਸਖਰ ਤੇ ਨਾਹੀਂ ਕਾਫੀ ਮਰੇਂ ਦੜਾ ਕੌਣ ਵੇਖਾਂ । ਓਹ ਕੰਡੀਆਂ
ਪਲਕਾਂ ਰੁਠੀਆਂ ਵਾਲਾ ਨ ਮੂਲ ਮੈਂਡੜਾ ਕੌਣ ਵੇਖਾਂ ।
ਓਹ ਪਲਕਾਂ ਕੱਕਰੀਆਂ ਤੋਂ ਤਾਰ ਮਰੇਂਡਰਾ ਕੌਣ ਵੇਖਾਂ । ਹੈਦਰ
ਮਾਰਕੇ ਨੇੜੇ ਪਿਪਣੀਆਂ ਦੇ ਹੇਠ ਬੁਲੇਂ ਦੜਾ ਕੌਣ ਵੇਖਾਂ ।

ਫੋਰ ਆਖਦੇ ਹਨ:-

ਅਲਫ-ਉਸ ਬੇਰੰਗ ਪਾਕ ਦਾ ਰੰਗ ਓਹਨਾਂ, ਖੂਬਸੂਰਤਾਂ ਨੂੰ
ਚਮਕਾਉਂਦਾ ਈ । ਉਸ ਸੂਰਜ ਦਾ ਨੂਰ ਰਾਤੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ, ਮਾਹ
ਪਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਚਮਕਾਉਂਦਾ ਈ । ਦੇਵੇ ਤੇਗ ਦੀ ਬੇਰੰਗ ਆਬ
ਗੁਲਾਂ ਨੂੰ ਰੰਤ ਦੇ ਰੰਗ ਰੰਗਾਉਂਦਾ ਈ । ਪਰ ਜਾਣੇ ਨ ਉਸਨੂੰ
ਵਾਂਗ ਓਹਨਾਂ ਕੋਈ ਵਿਚ ਖਿਆਲ ਸਮਾਉਂਦਾ ਈ । ਕੋਈ ਨਕਸ਼
ਨਹੀਂ ਨੱਕਾਸ਼ ਜਿਹਾ, ਤੋੜੇ ਅੰਬਾਂ ਰੰਗ ਬਣਾਉਂਦਾ ਈ । ਦੋ
ਖਲਿਆਂ ਤਾਂ ਚੀਖ ਖਿਆਲ ਓਥੇ, ਚਾਵਲ ਦੁਧਨੂੰ ਲਾਉਂਦਾ ਈ ।

ਯਾਨੇ ਹੈਦਰ ਓਥੇ ਆਕਲ ਬਣਿਆਂ, ਕੁਝ ਵੀ ਹੱਥ ਨਾ ਆਉਂਦਾ ਈ ।

ਫੇਰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੋਹਣੇ ਵੀ ਰੱਬ ਨੇ ਆਪਣਾ ਜੀ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਬਣਾਏ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੁਵਾਰਾ ਰੱਬ ਦਿਸੀਂਦਾ ਹੈ:-

ਅਲਫ-ਏ ਖੁਬਸੂਰਤਾਂ ਵੋਲਣ ਅਪਣੇ ਵੇਖਣ ਕਾਰਨ ਸੰਵਾਰੀਆਂਨੀਂ ।
ਉਸ ਬੇਰੰਗ ਨੂਰ ਦੇ ਵੇਖਣ ਕਾਰਨ, ਏਵਤ ਰੰਗੀਨ ਸਾਰੀਆਂਨੀਂ ।
ਉਸ ਲਾਲ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਪੀਂਵਦਿਆਂ, ਏ ਜਾਨਾਂ ਵੀ ਜਰ ਕਾਰੀਆਂ
ਨੀਂ । ਏਹ ਐਨਕਾਂ ਨੀ ਦੂਰਬੀਨੀਆਂ ਦੀਆਂ, ਦੂਰ ਬੀਨਾਂ ਹੱਥ
ਮੁਹਾਰੀਆਂ ਨੀ । ਉਸ ਵਿਲਬਰ ਯਾਰ ਦੀਆਂ ਆਰਸੀਆਂ ਨੀਂ,
ਹੈਦਰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰੀਆਂ ਨੀਂ ।

ਫੇਰ ਖੁਦਾ ਦੇ ਜਲਵੇ ਦਾ ਨਿਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ:-

ਅਲਫ-ਓਸ ਜੇਹੇ ਇਹ ਤਾਰੇ ਚੰਨ ਸੂਰਜ ਨਾ ਏਹ ਨੂਰ ਭੀ ਨਾਂ ।
ਓਥੇ ਸੂਰਜ ਦਾ ਨੂਰ ਕੁਝ ਨਾਂ ਉਹਨਾਂ ਗਲੀਆਂ ਦੇ ਰਾਹ ਦੀ
ਪੂੜ ਭੀ ਨਾਂ । ਅਤੇ ਮੈਂ ਜੇਹਾ ਕੋਈ ਕੁੱਤਾ ਭੀ ਨਾਹੀਂ, ਰਾਫਜ਼ੀ ਭੀ
ਨਾ ਸੂਰ ਭੀ ਨਾਂ । ਹੈਦਰ ਨੂੰ ਜੇ ਚਾ ਨਿਵਾਜ਼ੇ ਦਾ ਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਫਜ਼ਲਾਂ
ਤੋਂ ਦੂਰ ਭੀ ਨਾਂ ।

ਰਾਫਜ਼ੀ ਨੂੰ ਸੂਰ ਅਤੇ ਕੁੱਤੇ ਦੀ ਪੰਕਤੀ ਵਿਰਵਰਤਿ ਆਹੈ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ
ਏਸ ਤੁਕ ਵਿਚ ਕੋਈ ਗ਼ਲਤੀ ਹੈ ਜਾਂ ਆਪ ਨੇ ਠੀਕ ਏਹੋ ਗੱਲ ਆਖੀ
ਹੈ ? ਜੇ ਇਹ ਠੀਕ ਏਸੇ ਤਰਾਂ ਬਚਨ ਹੈ ਤਾਂ ਕੁਝ ਅਯੋਗ ਜਿਹ
ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਫਕੀਰਾਂ ਨੂੰ ਤਅੱਸਬ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ ।

ਅਲਫ-ਏਹ ਦਾਇਰਾ ਵਾਰਿਯਾ ਰੂਪ ਤੈਂਡੇ ਦਾ ਹੋਰ ਬਿਆ ਆਵਾਜ਼
ਨਹੀਂ । ਤੈਂਡੀਆਂ ਠਾਠੀਂ ਗਾਵਣ ਤੈਂਡੇ, ਮੈਹਜ਼ ਸਨਾ, ਆਵਾਜ਼
ਨਹੀਂ । ਜੇ ਮੌਜ ਹਵਾ ਆਵਾਜ਼ ਬੀਵੇ, ਕਿਉਂ ਮੌਜ ਸਖਾ ਆਵਾਜ਼
ਨਹੀਂ । ਕਿਆ ਠਾਠਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਠਾਠੀਂ ਦੀ ਕਦੀ ਕੰਨ ਪਿਆ
ਆਵਾਜ਼ ਨਹੀਂ ।

ਅਲਫ-ਉਹਨਾਂ ਸੋਹਣਿਆਂ ਵਿਚ ਜਲਵਾ ਨਮਾ ਭੀ ਬੇਰੰਗ ਖੂਬੀ
ਯਾਰ ਦੀ ਏ । ਬੇਰੰਗ ਹੋਯਾ ਜੇ ਚਾਂਦਨੀ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਵਾਂਗ
ਦੀਵਾਰ ਦੀ ਏ ।

ਰੱਬ ਸਭ ਦਾ ਰੱਖਵਾਲਾ ਹੈ:-

ਬੇ-ਬਾਬ ਤੇਹੇ ਹੋਰ ਕੌਣ ਖੁਦਾਯਾ, ਮਾਰੇ ਤੇ ਮਾਰ ਜਿਵਾਏ ਤੂਹੀਂ ।
ਜਿਥੇ ਪਵੇ ਵਹੀਰ ਤੇ ਕੜਕੇ ਕੱਪਰ, ਹੱਥਾਂ ਤੇ ਚਾ ਲਿਆਏ

ਤੂਹੀਂ। ਜਿਥੇ ਪਵੇ ਜਗਜਾਂ ਨੂੰ ਵਾਉ ਮੁਖਾਲਿਫ ਲੰਗਰ ਘਤ
ਲਗਾਏਂ ਤੂਹੀਂ। ਕਰੇਂ ਭਾ ਸਮੰਦਰ ਕਾਰਨ, ਮੱਛੀਆਂ ਵਾਂਗ
ਤਗਾਏਂ ਤੂਹੀਂ। ਜਿਥੇ ਰਗ ਤਬੀਬਾਂਨੂੰ ਹੱਥ ਨਾਂ ਆਵੇ ਤਾਂ ਰਗ ਲਾ
ਪਛਾਏਂ ਤੂਹੀਂ। ਜਿਥੇ ਆਜਜ ਹੁੰਦੇ ਤਬੀਬ ਸਿਆਣੇ ਤਾਂ
ਦਾਰੂਆਂ ਬਾਝ ਛੁੜਾਏਂ ਤੂਹੀਂ। ਜਿਥੇ ਆਸ਼ਕ ਰੋਂਦੜੇ ਨੀ ਰਾਤ
ਤਿਰਾਸੇ ਹੱਸ ਹੱਸ ਯਾਰ ਮਿਲਾਏਂ ਤੂਹੀਂ। ਜਿਥੇ ਧੂੰ ਦੀ ਗੈਹਰੀ
ਖਲੀ ਉੜਾਵੇ ਓਥੇ ਬੱਖੜ ਮੀਂਹ ਵਫਾਏਂ ਤੂਹੀਂ। ਜਿਥੇ ਪਵੇ
ਵਥਾ ਤੇ ਮਸ਼ਕਲ ਜੀਵਨ ਅਮਨ ਅਮਾਨ ਰਖਾਏਂ ਤੂਹੀਂ। ਇਹ
ਆਜਜ ਬੰਦਾ ਕਿਆ ਕੁਝ ਮੰਗੇ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇਂ ਦਵਾਏਂ ਤੂਹੀਂ।
ਏਹ ਹੈਦਰ ਆਜਜ ਹੈ ਮੰਗਣ ਥੋਂ ਭੀ, ਆਪੇ ਦੇਵੇਂ ਮੰਗਾਏਂ ਤੂਹੀਂ।

ਜਦ ਕਵੀ ਫਕੀਰ ਜੀ ਦੀ ਚੜ੍ਹਾਈ ਉਪਰਲੇ ਦਰਜੇ ਤੱਕ ਪੁੱਜੀ
ਤਾਂ ਰੱਬ ਕੋਲ ਹੀ ਭਾਸਣ ਲੱਗਾ, ਯਾਰ ਬੁੱਕਲ ਵਿਚ ਖੇਲਣ ਲੱਗਾ,
ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ:-

ਦਾਲ-ਦੂਰੋਂ ਨੇੜਿਓਂ ਦੂਰ ਪਿਆਰਾ ਅਤੇ ਸ਼ਾਹ ਰਗ ਥੀਂ ਭੀ ਨੇੜੇ
ਵੱਲੇ। ਕਾਈ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਅੱਗ ਭੜਕ ਉਠੀ ਮੀਂਹ ਵੱਸੇ ਵੇਖਾਂ
ਕੇਹੜੇ ਵੱਲੇ। ਸੈ ਵਿਹੜੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਿਹੜੇ ਕਹਿਆ ਜੇ ਵੱਸੇ
ਇਕਸ ਵਿਹੜੇ ਵੱਲੇ। ਪਰ ਹੁਸਨ ਜੇ ਰਹਿੰਦਾ ਵਿਹੜਿਆਂ ਵਾੜੇ,
ਤਾਂ ਬਿਜਲੀ ਨੂੰ ਝੜ ਵਿਹੜੇ ਵੱਲੇ। ਮੈਨੂੰ ਲੈ ਚਲ ਰਾਂਬਣ ਤਖਤ
ਹਜ਼ਾਰੇ ਪੁੱਟ ਇਹ ਖੇੜਿਆਂ ਦੇ ਝੇੜੇ ਵੱਲੇ। ਕਾਜ਼ੀ | ਕੇਹੜੀ
ਕਤਾਬ ਅੰਦਰ ਡਿੱਠੇ, ਹੀਰ ਨੂੰ ਭਾਏ ਖੇੜੇ ਵੱਲੇ? ਖੇੜੇ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਖੇੜੇ
ਨਾ ਕਰ, ਛੋੜ ਵੇ ਕਾਜ਼ੀ | ਬਖੇੜੇ ਵੱਲੇ। ਰਾਂਬਣ ਹੀਰ, ਤੇ
ਹੀਰ ਹੈ ਰਾਂਬਣ, ਇਕ ਨੂੰ ਕੌਣ ਨਿਖੇੜੇ ਵੱਲੇ।

ਆਸ਼ਕ ਤੇ ਮਾਸ਼ੁਕ ਇਕ ਹੋ ਗਏ, ਦੂਈ ਮਿਟ ਗਈ। ਰੱਬ
ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕੁਦਰਤ, ਤਕਦੀਰ ਇਕ ਬਹਾਨਾਂ ਹੀ ਹਨ:-

ਅਲਫ-ਆਪ ਕਰੋਂਦੜਾ ਕੰਮ ਸਭਾ, ਤਕਦੀਰ ਕਜ਼ਾ ਬਹਾਨੜਾਈ।
ਏਹ ਜ਼ਿਮੀਂ ਅਸਮਾਨ ਤੇ ਅਰਸ਼ ਕੁਰਸ਼ੀ, ਇਹ ਕੁਦਰਤ ਤੈਂਡੜੀ
ਦਾ ਆਂਡੜਾਈ। ਆਪੇ ਮਾਰੇ ਤੇ ਆਪ ਜਿਵਾਏ ਅਤੇ ਅਜਰਾਈਲ
ਬਹਾਨੜਾਈ। ਮੈਂ ਕੀ ਜਾਣਾ ਰਮਜ਼ਾਂ ਯਾਰ ਦੀਆਂ ਹੈਦਰ ਤੇ
ਫਿਰਦਾ ਲੋਕ ਦਿਵਾਨੜਾਈ।

ਇਕ ਸੋਹਣਾਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ:-

ਅਲਫ-ਉਠ ਸਵਾਣੀ ਤੇ ਘੱਤ ਮਧਾਣੀ, ਵੇਲਾ ਪਿਛਲੀ ਰਾਤ ਦਾਈ।
ਉਤੋਂ ਹੋਈ ਧੱਮੀ ਦਹੀਂ ਨਾਂ ਜੱਮੇ, ਰਿੜਕਣਾ ਭੀ ਕਿਸ
ਘਾਤ ਦਾ ਈ। ਜੁੱਟ ਨ ਦੁੱਟੇ ਤੇ ਦੁਧ ਨ ਵੁੱਟੇ, ਵੇਲਾ ਵਕਤ
ਬਰਾਤ ਦਾ ਈ। ਜਿਵੇਂ ਦੁਧ ਥੀਂ ਦਹੀਂ ਤੇ ਮੱਖਣ ਵੇ ਹੈਦਰ
ਤਿਵੇਂ ਫਰਕ ਨਾ ਰੱਬ ਦੀ ਜ਼ਾਤ ਦਾ ਈ।

ਰੱਬ ਦੇ ਅਲਖ ਲੇਖੇ:-

ਅਲਫ-ਐਹਮਦ ਪੁਰ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਵੇ ਲੋਕਾ, ਸਾਨੂੰ ਸੱਭੇ
ਗਲੀਆਂ ਭੁੱਲੀਆਂ ਨੀਂ। ਸੂਹੇ ਸਾਵੇ ਤੇ ਹਾਰ ਹਮੇਲਾਂ ਸੁਰਮੇਂ
ਸਾਂਗਾ ਸੱਲੀਆਂ ਨੀਂ। ਹੁਣ ਡਿਠਿਆਂ ਬਾਬ ਨਾਂ ਰਹਿੰਦਾ ਆਸ਼ਕ
ਅਤੇ ਬਹਿੰਦੇ ਮਾਰ ਪਥੱਲੀਆਂ ਨੀਂ। ਓਥੇ ਕੋਝੇ ਤਰ ਤਰ ਬੈਹਣ
ਵੇ ਹੈਦਰ, ਅਤੇ ਸੋਹਣਿਆਂ ਦੇ ਗਲ ਟੱਲੀਆਂ ਨੀਂ।

ਕਵੀ ਫਕੀਰ ਨੂੰ ਵਾਹਦਤ ਦਾ ਬਲਕਾਰਾ ਪਿਆ, “ਫਨਾਫਿਲ-
ਜ਼ਾਤ” (ਆਪੇ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋਣਾ) ਦੇ ਦਰਜਿਓਂ ਟੱਪਿਆ ਅਰ
“ਫਨਾਹ ਫਿਲ ਰਸੂਲ” ਦੀ ਬਲਕ ਡਿੱਠੀ। “ਐਹਮਦ” (ਰਸੂਲ)
ਤੇ “ਅਹਦ” (ਰੱਬ) ਵਿਚ ਫਰਕ ਨਾਂ ਭਾਸਿਆ, ਪਰ ਕਿਧਰੇ ਸ਼ਰੀਅਤ
ਵਿਚ ਆਕੇ ਰਸੂਲ ਦਾ ਉਪਾਸ਼ਕ ਹੋਇਆ। ਗੱਲ ਕੀ, ਸ਼ਰ੍ਹਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ
ਇਹ ਕਵੀ ਜੀ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਬੁੱਲ੍ਹੇ ਸ਼ਾਹ ਵਾਂਗਰ ਖੁਲ੍ਹਕੇ ਨਹੀਂ
ਨੱਚੇ:-

ਮੀਮ-ਮਿਸਾਲ ਮੁਹੰਮਦ ਅੱਗੇ ਮੈਂ ਬਾਹਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਖਲੋਤੀ ਰਹਾਂ।
ਯਾ ਰੱਬ ਸਿਲਕ ਮੁਹੰਮਦ ਦੇ ਵਿਚ ਲਾਲਾਂ ਦੇ ਵਾਂਗ ਪਰੋਤੀ
ਰਹਾਂ। ਸੈ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਤੇ ਸੁਹਣੇ ਬਾਣੇ ਇਸ ਦਰਬਾਰ ਜੋ ਬੋਤੀ
ਰਹਾਂ। ਉਸ ਦਰੀਆ ਕੁਨੋਂ ਕਿਉਂ ਹੈਦਰ ਬਾਹਬ ਜਵਾਹਰ
ਮੋਤੀ ਰਹਾਂ।

ਅਲਫ-ਅਹਦ ਹੈ ਵਾਹਦਤ ਬੰਦਾ ਮੀਮ ਕੁਨੋਂ ਮਰ ਵਿਚ ਖੜਾ।
ਹਕ ਖੁਦਾਵਦ ਐਹਮਦ ਬੰਦਾ ਮੋਹਰ ਕੁਨੋਂ ਪਰ ਰੱਬ ਖੜਾ।
ਕਰੇ ਮੁਹੱਬਤ ਕੁਨੋਂ ਹਕਾਇਤ ਸ਼ਾਹਦ ਕੰਦ ਹੈ ਲੱਜ ਖੜਾ।
ਹੈਦਰ ਇਸ਼ਕ ਜੋ ਵੰਡਣ ਲੱਗੇ ਦਿਲਵਤ ਐਹਮਦ ਭੱਜ ਖੜਾ।

ਮੀਮ-ਮੁਹੰਮਦ ਮੌਲਾ ਦੇ ਕੋਲ ਅਸਾਂ ਕਿਹਾ ਹੌਲ ਹਸਾਬ ਦਾ ਈ।
ਜੈਂਦਾ ਸਾਹਬ ਹੋਵੇ ਮੁਸਾਹਿਬ ਸ਼ਾਹਦ ਤਾਂ ਅਸਾਂ ਕਿਹਾ ਬੰਦ
ਅਤਾਬਦਾ ਈ।

ਇਹ ਆਪਣੇ ਰਸੂਲ ਉੱਤੇ ਆਸਰਾ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ, ਸਿੱਖ ਨੂੰ

ਵੀ ਗੁਰੂ ਤੇ ਅਜੇਹਾ ਹੀ ਭਰੋਸਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਏ । ਫੇਰ:-

ਅਲਫ-ਅਹਦ ਵਿਚ ਮੀਮ ਰੱਖੋ ਤੇ ਐਹਮਦ ਨਾਮ ਕਹਾਉਂਦਾਈ ।

ਅਲਫ ਦੀ ਜਾ ਵੱਤ ਮੀਮ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਮੁਹੰਮਦ ਆਉਂਦਾਈ ।

ਵੇਖੋ ਬੁੱਲ੍ਹਾ ਕੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ:-

ਸਏਓ ਹੁਣ ਸਾਜਨ ਮੈਂ ਪਾਇਓਈ,

ਹਰ ਹਰ ਦੇ ਵਿਚ ਸਮਾਇਓਈ ।

ਅਹਦਅਹਦਦਾਰੀਤ ਸੁਣਾਯਾ,ਇਨ੍ਹਾਂਐਹਮਦਹੋਫਿਰਫੁਰਮਾਯਾ,

ਪਰਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਮੀਮ ਰਖਾਯਾ, ਅ ਨਾਮ ਰਸੂਲ ਧਰਾਯੋਈ ।

ਸਈਓਹੁਣ ਸਾਜਨਮੈਂ ਪਾਇਓਈ,ਹਰਹਰਦੇ ਵਿਚ ਸਮਾਇਓਈ ।

ਫੇਰ ਕਵੀ ਅਲੀ ਹੈਦਰ ਜੀ ਦਾ ਬਚਨ ਹੈ:-

ਅਲਫ-ਐਹਮਦ ਵਿਚ ਮੀਮ ਦਾ ਘੁੰਗਟ ਛਪਣ ਛੂਤ ਦਰਾਜ਼ ਬੀਆ ।

ਇਕੋ ਨੁਕਤਾ ਵਾਹਦਤ ਵਾਲਾ ਜ਼ੁਬਸ਼ ਖਾ ਦਰਾਜ਼ ਬੀਆ ।

ਵਾਹਦਤ ਦੇ ਦਰੀਯਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੈਦਰ ਮੀਮ ਜਹਾਜ਼ ਬੀਆ ।

ਕਵੀ ਜੀ ਦੇ ਹੋਰ ਚੋਣਵੇਂ ਬਚਨ ਹੁਣ ਲਿਖਦੇ ਹਾਂ । ਕਵੀ ਜੀ

ਕਿਧਰੇ ਕਿਧਰੇ ਆਪਣੀ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ,

ਪੰਜ ਸੀਹਰਫੀਆਂ ਲਿਖ ਕੇ ਪਿੱਛੋਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:-

ਪੰਜ ਸੀਹਰਫੀਆਂ ਹੈਦਰ ਆਖੀਆਂ, ਪੰਜੇ ਗੰਜ ਮੱਆਨੀ ਦੇ ਨੇਂ ।

ਵਾਂਗ ਹਰੂਫ ਮਕਤਾ ਦੇ ਏਹ, ਰਾਜ ਰਮੂਜ਼ ਨਿਹਾਨੀ ਦੇ ਨੇਂ ।

ਜਾਹਲਾਂ ਨੂੰ ਏਥੇ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਏ ਸਿਰ ਹਕਾਇਕ ਦਾਨੀ ਦੇ ਨੇਂ ।

ਏਹਗੁਝੀਆਂਰਮਜ਼ਾਂ ਇਸ਼ਕੇਵਾਲੀਆਂ,ਮਾਨੇਹਰੂਫ ਰਬਾਨੀ ਦੇ ਨੇਂ ।

ਇਹ ਬਿਲ ਕੁਲ ਸੱਚੀ ਤਾਰੀਫ ਹੈ । ਫੇਰ ਇਕ ਥਾਂ ਯਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਸਭ ਉਸੇ ਸੱਚੇ ਰੂਪ ਦਾ ਝਲਕਾਰਾ ਹੈ:-

ਜ਼ੋਏ-ਜ਼ਾਹਿਰ ਤੈਂਡੇ ਨੂਰੋਂ ਬਿਜਲੀ ਨਾਹੀਂ ਤੇ ਕਾਲਾ ਧਾਗੜਾਈ ।

ਤੈਂਡਾ ਹੁਸਨ ਬਹਾਰ ਚਮਨ ਦਾ ਆਹੀ ਨਾਹੀਂ ਤੇਬਾਕਰਾ ਫਾਗੜਾਈ ।

ਤੈਂਡੇ ਜ਼ੋਰੋਂ ਸ਼ੋਰ ਜ਼ੋਰ ਆਵਰ, ਨਾਹੀਂ ਤੇ ਸਰਾਬੇ ਦਾ ਦਾਗੜਾਈ ।

ਅਲੀ ਹੈਦਰ ਤੈਂਡੇ ਸ਼ੋਰ ਕਨੋਂ ਏਹ ਚੌਤੜਾ ਦਿੱਲੀ ਆਗਰਾਈ ।

ਏਹ ਇਸ਼ਾਰਾ ਆਪਣੇ ਮੁਰਸ਼ਦ ਜੀ ਵਲਕੀਤਾ ਜਾਪਦਾਹੈ,ਕਿਉਂਕਿ ਆਪ ਦੇ ਮੁਰਸ਼ਦ ਜੀ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸੀ । ਫੇਰ ਆਰਸੀ:-

ਤੇ-ਤੇਰੇ ਸਾਹਮਣਿਆਂ ਹੋਈ ਵੇਖੋ ਨਾਹੀਂ, ਤਾਂ ਕਿਆ ਤਕਾਂ ਬਲ

ਆਰਸੀ ਨੂੰ । ਓਸ ਗੱਲੁ ਸਫਾ ਤੇ ਜੁਲਫ ਸਿੱਆਹ ਨੂੰ ਗੁਲਸ਼ਨ

ਸੁੰਬਲ ਆਰਸੀ ਨੂੰ । ਵੇਖ ਰਹੀ ਇਕ ਪਲਕ ਨਾਂ ਝਮਕੀ ਹੋਸ਼

ਗਿਆ ਭੁੱਲ ਆਰਸੀ ਨੂੰ। ਜੇ ਹੈਦਰ ਯਾਰ ਦਾ ਅਕਸ ਪਵੇ, ਕਰੇ
ਆਲੂਣਾ ਬੁਲ ਬੁਲ ਆਰਸੀ ਨੂੰ।

ਉਪਦੇਸ਼ ਦੋਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਜੀ ਉਪਰਾਮ ਕਰਦੇ ਹਨ:-
ਅਲਫ-ਅਕੱਲਾ ਆਯਾ ਤੂੰ ਵੈਸੇ ਇਕ ਇਕਲਾ ਵੱਤ ਐਵੇਂ।
ਜ਼ੋਰਾਂ ਜ਼ਬਰਾਂ ਪੇਸ਼ ਨਾਂ ਵੈਸਨ ਵੈਸੀ ਨ ਕਾਈ ਭੱਤ ਐਵੇਂ।
ਹੈਦਰ ਯਾਰ ਦੀ ਨਬਾਤੀ ਹੋਰ ਨਿਕੱਮੜੀ ਲੱਤ ਐਵੇਂ।

ਰਾਵੀ ਦੇਸ ਦੀ ਤਾਰੀਫ:-

ਖੇ-ਖੁਸ਼ੀ ਵੱਸੋ ਓਹ ਦੇਸ ਰਾਵੀ, ਜਿਥੇ ਵਸਦੀਆਂ ਕੁੱਲ ਕਵਾਰੀਆਂ
ਨੀਂ। ਘੜਾ ਘਿੱਠ ਕੇ ਢਾਕਾਂ ਤੇ ਚਾ ਟੁਰਨ, ਓਹ ਤਾਂ ਦੋ ਨੈਣਾਂ
ਦੀਆਂ ਮਾਰੀਆਂ ਨੀਂ। ਵੰਞ ਵੰਞ ਵੇ ਨੀਂਗਰਾ ਛੇੜ ਨਾਹੀਂ,
ਮਤਾਂ ਆਵਣ ਸਾਡੀਆਂ ਵਾਰੀਆਂ ਨੀਂ। ਓੜਕ ਇਸ਼ਕ ਕੁਨੋਂ
ਹੈਦਰ ਕੀ ਹਾਸਲ, ਜੇ ਜਿੱਤੀਆਂ ਬਾਜ਼ੀਆਂ ਹਾਰੀਆਂ ਨੀਂ।

ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਸ਼ਾਹਲਾ ਮਾਰਬਾਜ਼ਦੀਸੈਨਤ ਵਿਚ ਪਿਆਰੇਨੂੰ ਨਿਹੋਚੇ:-
ਰੇ-ਰਾਂਬਣ ਬਣਾ ਲਾਹੌਰ ਵੇ ਟੁਰ ਨਾ, ਨਹੀਂ ਤੇ ਸ਼ਾਲਾ ਮਾਰ ਅਸਾਂ।
ਕਿਹਾ ਸੈਰ ਕੀਤਾ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਜੇ, ਵੱਤ ਡਿੱਠਾ ਨ ਸ਼ਾਲਾ ਮਾਰ ਅਸਾਂ।

ਸੋਹਣੀਆਂ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਇਕ ਥਾਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:-

ਇਹ ਘਿਨ ਪਿਆਲਾ ਤੇ ਦੇਵੀਂ ਸਾਕੀ ਪੀਓ ਮਿੱਠੀ ਮੇਰੀ
ਹਾਨੀ ਦੇ ਨੀਂ। ਇਹ ਛੱਠ ਛੱਠ ਚੂੜੇ ਤੇ ਨੇਵਰ ਦੇ, ਅਤੇ
ਹੈਪਟ ਉਸ ਮਨ ਭਾਨੀ ਦੇ ਨੀਂ। ਇਹ ਨਹੀਓਂ ਬੱਝਾਕੈਂਚਨੀਆਂ
ਮੂੰਹ, ਸੁੰਦਰ ਅਤੇ ਮੂੰਹ ਜਾਨੀ ਦੇ ਨੀਂ। ਇਹ ਤਾਲ ਤੇ ਛਨ ਛਨ
ਛਨਕਣ ਪਾਉਂਦੇ ਜ਼ਾਲਮ ਆਨੀ ਦੇ ਨੀਂ। ਏਹ ਘੁਕ ਦੇ ਘੰਗਰੂ
ਲਾਟੂ ਵਾਂਗੂ ਵੇਰਿਆਂ ਤੇ ਕਰਵਾਨੀ ਦੇ ਨੀਂ। “ਨਾ ਵਲੀ ਸਾਈਂ
ਬੀਯੋ ਪਰੋ” ਏ ਨਾਜ਼ ਪਰੀ ਮੁਲਤਾਨੀ ਦੇ ਨੀਂ। “ਕੌਣ ਬਲਾ ਕਿਸ
ਦੇਸ ਦਾ ਤੈ” ਏਹ ਕਹੀਏ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਦੇ ਨੀਂ। “ਕੀਸਤਬਜ਼ਲਫ਼ਮ
ਦਸਤ ਜ਼ਨਦ” ਇਹ ਸ਼ੋਖ ਸੁਖਨ ਮੁਗ਼ਲਾਨੀ ਦੇ ਨੀਂ। “ਅਬਾਬ
ਅਨਾਹਿਲਾ ਮਿਨ ਤਹੱਵਾ” ਨੇਕ ਸੁਖਨ ਅਰਬਾਨੀ ਦੇ ਨੀਂ। “ਵਡਾ
ਹੋਵੇ ਮੈਨੂੰ ਹੱਥ ਨ ਲਾਈ” ਇਹ ਮਾਨ ਜੱਟੀ ਚੁਰਕਾਨੀ ਦੇ ਨੀਂ।
“ਛੋਡਵੇਨੀਂਗਰ ਬਾਂਗਮੈਂਡੀ” ਵਲ ਦਾਦਆਦਲ ਪਠਾਨੀ ਦੇ ਨੀਂ।
ਛਨ ਛਨ ਚੂੜਾ ਤੇ ਘੁਮ ਘੁਮ ਚਾਟੀ ਇਹ ਘੁਮਕਾਰ ਮਧਾਨੀ, ਦੇ
ਨੀਂ। ਅਲੀ ਹੈਦਰ ਜੇ ਮੱਖਣ ਆਵੇ ਤਾਂ ਮਤਲਬਏਸਨਿਮਾਨੀ ਦੇ ਨੀਂ।

ਕਵੀ ਜੀ ਨੇ ਉਪਰ ਅੱਡ ਅੱਡ ਦੇਸਾਂ ਦੀਆਂ ਰੂਪ ਵਤੀਆਂ
ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਭਰੇ ਉੱਤ ਕਿਸੇ ਛੇੜਨ ਵਾਲੇ ਗੱਭਰੂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ

ਹੋਏ ਵੱਸੇ ਹਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਕਠੋਰ ਬਚਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਨਾਰ ਦਾ, ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਿਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਮੁਟਿਆਰ ਦਾ ਹੈ। ਕਵੀ ਜੀ ਨੇ ਮੁਲਤਾਨ ਦੇ ਪਾਸੇ ਦੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੁਲਤਾਨੀ ਇਸਤੀ ਨੂੰ ਪਰੀ ਸਮਾਨ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਨਿਆਉਂ ਨਹੀਂ, ਤੇ ਰੂਪ ਦੀ ਪਰਖ ਨੂੰ ਵੱਟਾ ਹੈ, ਪਰ ਲੈਲਾਂ ਮਜ਼ਨੂੰ ਲਈ ਹੁਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੀ, ਚਾਹੇ ਕਾਲੀ ਹੀ ਸੀ, ਆਪੋ ਆਪਣਾ ਵਤਨ ਤੇ ਓਥੋਂ ਦਾ ਰੂਪ ਹਰ ਇਕ ਮੁਹਿੱਬੇ ਵਤਨ ਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੁਲਤਾਨੀ ਨਾਰ ਜੋ ਕਵੀ ਜੀ ਦੇ ਦੇਸ ਦੀ ਸੀ ਉਸੇਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਉਪਮਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਕ ਚੰਗਾ ਖਿਆਲ:-
 ਤੋਇ-ਤਲਬ ਮੈਂਡੀ ਹੱਕ ਪਾਕ ਵਲੋਂ, ਤੋੜੇ ਨਾਲ ਗੁਨਾਹਾਂ ਦੇ
 ਅੱਟੀਆਂ ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੀ ਧਰਮ ਬੰਦੀਆਂ ਮੈਂ, ਤੋੜੇ ਜ਼ਾਤ
 ਕਮੀਨੜੀ ਜੱਟੀਆਂ ਮੈਂ, ਮੱਖਣੇ ਦੀ ਹਮਸਾਈ ਹਾਂ ਮੈਂ, ਤੋੜੇ
 ਛਾਹ ਨਿਮਾਨੜੀ ਖੱਟੀਆਂ ਮੈਂ। ਅਲੀ ਹੈਦਰ ਜਾਇ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ
 ਆਹੋ, ਤੋੜੇ ਖਾਕ ਨਿਮਾਣੀ ਮੱਟੀਆਂ ਮੈਂ।

ਜਗਤ ਕੂੜਾ ਹੈ:-

ਕਾਫ-ਕੂੜਾ ਘੋੜਾ ਕੂੜਾ ਜੋੜਾ ਕੂੜਾ ਸ਼ਾਹ ਸਵਾਰ।
 ਕੂੜੇ ਬਾਜ਼ ਕੂੜੇ ਸ਼ਿਕਾਰੇ ਕੂੜੇ ਮੀਰ ਸ਼ਿਕਾਰ।
 ਕੂੜੇ ਹਾਥੀ ਕੂੜੇ ਲਸਕਰ ਕੂੜੇ ਫੌਜ ਕਟਾਰ।
 ਕੂੜੇ ਸੂਹੇ ਕੂੜੇ ਸਾਲੂ ਕੂੜੇ ਸੋਹਣੇ ਯਾਰ।
 ਕੂੜੇ ਜੋੜੇ ਕੂੜੇ ਬੀੜੇ ਕੂੜੇ ਹਾਰ ਸ਼ਿੰਗਾਰ।
 ਕੂੜੇ ਕੱਠੇ ਕੂੜੇ ਮੰਡਪ ਕੂੜਾ ਏਹ ਸੰਸਾਰ।
 ਹੈਦਰ ਆਖੇ ਸਭ ਕੁਝ ਕੂੜਾ ਸੱਚਾ ਇਕ ਕਰਤਾਰ।
 ਦੂਜਾ ਨਬੀ ਮੁਹੰਮਦ ਸੱਚਾ ਸੱਚੇ ਉਸਦੇ ਯਾਰ।

ਕਵੀ ਜੀ ਸੁੱਨੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਰਸ਼ਦ ਅਰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਯਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸੱਚਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਸ਼ੀਆ ਅਥਵਾ ਰਾਫ਼ਜ਼ੀਆਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ। ਇਕ ਥਾਂ ਲਿਖਿਆ ਨੇ “ਅਤੇ ਮੈਂ ਜੇਹਾ ਕੋਈ ਕੁੱਤਾ ਭੀ ਨਾਹੀਂ, ਰਾਫ਼ਜ਼ੀ ਭੀ ਨਾਂ ਸੂਰ ਭੀ ਨਾਂ।” ਕੁੱਤਾ ਰਾਫ਼ਜ਼ੀ ਤੇ ਸੂਰ ਪਦ ਇਕ ਸੰਗ ਵਰਤੇ ਹਨ, ਨੀਚ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ। ਅੰਗੋਕੜੀਆਂ, ਯਾਰ ਦੇ ਪੇਂਟਿਆਂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰਦੇ ਹਨ:-

ਕਾਫ-ਕੜੀਆਂ ਦੀ ਕੜ ਕੜ ਕੇਹੀ ਸਈਓ, ਇਹ ਕੜੀਆਂ ਕਲੇਜੇ ਵਿਚ ਅੜੀਆਂ ਕੜੀਆਂ। ਇਕ ਆਪ ਜ਼ਾਲਮ ਦੂਜੇ ਕੜੀਆਂ ਜ਼ਾਲਮ, ਤੀਜਾ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਦੀ ਪੈਰੀਂ ਚੜ੍ਹੀਆਂ ਕੜੀਆਂ। ਇਹ ਛਣਕਾਰ ਕਲੇਜੇ ਨੂੰ ਖਾ ਜਾਂਦਾ, ਕਿਸ ਜ਼ਾਲਮ ਸੁਨਿਆਰੇ ਨੇ

ਘੜੀਆਂ ਕੜੀਆਂ। ਅਲੀ ਹੈਦਰਾ ਵੇ ਤੈਨੂੰ ਕਿਉਂਨਾਂ ਸਾੜਨ,
ਜੇਹੜੀਆਂ ਅੱਗੇ ਕੁਠਾਲੀ ਵਿਚ ਸੜੀਆਂ ਕੜੀਆਂ।

ਇਕ ਥਾਂ ਕਵੀ ਜੀ ਇਕ ਬੜਾ ਸੋਹਣਾਂ ਸਿਆਪਾ ਜਾਂ ਅਲਾਣੂਆਂ
ਲਿਖਦੇ ਹਨ:-

ਜੀਮ-ਬੜ ਮਰੀਆਂ ਬੋਕਾਂ ਬੜ ਮਰੀਆਂ, ਬੜ ਮਰੀਆਂ ਬੋਕਾਂ ਬੜ
ਮਰੀਆਂ।

ਦਾਲ-ਦੇਦ ਭੰਨੇ ਹੱਡ ਖੋਰੇ ਹੋਏ ਪਈ ਪੱਟ ਪੱਟਰੀਆਂ,
ਬੋਕਾਂ ਬੜ ਮਰੀਆਂ। ਖੇਹੂ ਆਨ ਲਬਾਸ ਵਟਾਏ ਰੰਗ ਵਟਾਏ
ਕੁੜੀਆਂ, ਬੋਕਾਂ ਬੜ ਮਰੀਆਂ। ਸੈਹਜ ਮੋਏ ਸਿਰ ਲੀਰੇ ਹੋਏ
ਜੱਟੀ ਨੋਕਾਂ ਅੜੀਆਂ, ਬੋਕਾਂ ਬੜ ਮਰੀਆਂ। ਨਾ ਓਹ ਕਜਲ
ਮਿਸਵਾਕ ਨ ਮਹਿੰਦੀਨਾ ਲੋਂਗਾਂ ਦੀਆਂ ਪੁੜੀਆਂ, ਬੋਕਾਂ ਬੜ
ਮਰੀਆਂ। ਸੁੱਕੀ ਨਾਰ ਨ ਹੋਵੇ ਸਾਵੀ ਘੱਤ ਘੱਤ ਪਾਣੀ ਪੜੀਆਂ
ਬੋਕਾਂ ਬੜ ਮਰੀਆਂ। ਜੇ ਰਜ ਖਾਉਂ ਤਾਂ ਭਾਰ ਘਨੇਰਾ ਪੋਟ ਵਕੋਂਦਾ
ਨੜੀਆਂ, ਬੋਕਾਂ ਬੜ ਮਰੀਆਂ। ਖੰਘ ਖੁਰਕ ਖੁਰਕ ਅਤੇ ਤਿੜ
ਤਿੜ ਖਿੜਕ ਹੁਣ ਨਾਲ ਮਹਿੰ ਦੇ ਜੜੀਆਂ, ਬੋਕਾਂ ਬੜ ਮਰੀਆਂ।
ਤਾਰੇ ਗਿਣਦਿਆਂ ਰੈਨ ਵਿਹਾਣੀ ਅੱਖੀਂ ਮੂਲ ਨ ਜੁੜੀਆਂ,
ਬੋਕਾਂ ਬੜ ਮਰੀਆਂ। ਏਹ ਦਿਲ ਚਾਹੇ ਮਜਲਸ ਕੀਜੇ ਹੁਣ ਨ
ਦੇਵਨ ਕੁੜੀਆਂ, ਬੋਕਾਂ ਬੜ ਮਰੀਆਂ। ਹੈਦਰ ਬੋਲਿਆ ਕਿਸੇ ਨ
ਭਾਵੇ, ਨਾਂ ਕਰ ਗੱਲਾਂ ਲੁੜੀਆਂ, ਬੋਕਾਂ ਬੜ ਮਰੀਆਂ।

ਇਹ ਬੁਢਾਪੇ ਦਾ ਬਚਨ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਜੀਉ ਦਾ ਸਿਆਪਾ ਹੈ।

ਨੋਟ-ਹਜ਼ਰਤ ਅਲੀ ਹੈਦਰਜੀ ਦੇ ਸੰਨ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਦਰਖਾਵਤ ਕਰਨ
ਲਈ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਅੱਲਾਦ ਵਿਥੋਂ ਸ਼ੇਖ ਗੁਲਾਮ ਮੀਰਾਂ ਜੀ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ,
ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਉੱਤਰ ਘਲਿਆ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ
ਹਜ਼ਰਤ ਅਲੀ ਹੈਦਰ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸ਼ੇਖ ਮੁਹੰਮਦ ਅਮੀਨ ਸੀ।
ਅਰ ਪਹਿਲੀ ਸ਼ਾਬਾਨ ਸੰਨ ੧੧੦੧ ਹਿਜਰੀ ਨੂੰ ਜਨਮੇ ਅਰ ੧੫
ਸ਼ਾਬਾਨ ਸੰਨ ੧੧੯੯ ਹਿਜਰੀ ਵਿਚ ਆਪ ਦਾ ਵਿਸਾਲ ਹੋਇਆ। ਆਪ
ਫਕੀਰੀ ਵਿਚ ਰੱਤੇ ਸਨ, ਅਰ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਖਵਾਜਾ ਫਖਰੁੱਦੀਨ ਜੀ ਦੇ
ਮੁਰੀਦ ਸਨ, ਆਪ ਸ਼ਰੂ ਦੇ ਪੱਕੇ ਸਨ। ਹਜ਼ਰਤ ਜੀ ਬੜੇ ਆਲਮ ਸਨ,
ਅਰ ਏਹਨਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਫਾਰਸੀ, ਅਰਬੀ ਵਿਚ ਵੀ ਕਤਾਬਾਂ
ਲਿਖੀਆਂ। ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਏਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਵੀ
ਮਸ਼ਹੂਰ ਹਨ।

❁ ਸੰਤ ਟਹਿਲ ਦਾਸ ਜੀ ❁

ਬਾਬਾਂ ਟਹਿਲ ਦਾਸ ਜੀ ਉਦਾਸੀ ਸਾਧੂ ਹੋਏ ਹਨ, ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਦੇ ਆਦ ਵਿਚ ਬਾਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਏਹਨਾਂ ਦਾ ਡੇਰਾ ਸੀ। ਏਹ ਸੰਤ ਸੁਰਜਨ ਦਾਸ ਅਜ਼ਾਦ ਦੇ ਗੁਰੂ ਸਨ:-

ਦੋ:- ਸਾਚਾ ਸਾਹਿਬ ਸਚਾ ਨਾਮ ਸਾਚਾ ਗੁਰੂ ਦਿਆਲ,
 ਸੁਰਜਨ ਸਤਿਗੁਰ ਟੈਹਲ ਦਾਸ, ਬਖਸ਼ ਨਾਮ ਧਨ ਮਾਲ।
 ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਅਜ਼ਾਦ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਹਨ। ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਕੁਝ ਬਿਰਹੋਂ ਦਾ ਚਮਤਕਾਰਾ ਵੀ ਹੈ ਜੋ ਸੁਰਜਨ ਦਾਸ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ। ਜੀਕਣ:-

ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਵਾਂਡੇ ਬਲਨ ਪੀਆਦੇ, ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਸੀਤਲ ਬੀਵਾਂ।
 ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਸੀਤਲ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਵਾਂਡੂ ਨਾਕੁਛ ਖਾਨਨ ਪੀਵਾਂ।
 ਪੀਆ ਮੇਰਾ ਲੱਗੇ ਚੰਗੇਰਾ ਤਾਂ ਰਸ ਮਾਹੀ ਲੀਵਾਂ।
 ਟੈਹਲ ਦਾਸ ਜਦ ਪੀਆ ਪਾਯਾ, ਨਾ ਕਬ ਮਰਾਂ ਨ ਜੀਵਾਂ।
 ਯਾਰ ਵਿਛੋੜਾ ਚੰਗਾ ਨਾਹੀਂ ਪੁੱਛੇ ਲੋਕ ਬਤੇਰੇ।
 ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਯਾਰ ਦਰਦ ਮਨ ਮਾਹੀਂ ਪੁਤਰੀ ਲਿਖੇ ਚਤੇਰੇ।
 ਪੀਵਣ ਖਾਣ ਨਹੀਂ ਕੁਛ ਭਾਵੇ ਦਰ ਯਾਰਾਂ ਦੇ ਡੇਰੇ।
 ਟੈਹਲ ਦਾਸ ਮਿੱਠਾ ਰਸ ਯਾਰੀ ਔਰੇ ਸਗਲ ਬਖੇਰੇ।
 ਕਾਰੀ ਤੀਰ ਲੱਗਾ ਬਿਰਹੋਂ ਦਾ ਹੋਈਆਂ ਸਾਵੀ ਪੀਲੀ।
 ਅੱਤਨ* ਦੇ ਵਿਚ ਬੈਹਣ ਨ ਆਵੇ ਢੂੰਝਾਂ ਚੰਗ ਚੰਗੀਲੀ।
 ਢੂੰਝਤ ਪਾਯਾ ਸ਼ਹੁ ਗਲ ਲਾਯਾ ਕਾਲਾ ਮੂੰਹ ਬਖੀਲੀ।
 ਟੈਹਲ ਦਾਸ ਚੰਗ ਲਾਲ ਸੁਹਾਯਾ ਉੱਤਰ ਗਈ ਜੋ ਨੀਲੀ।

ਦੋ:- ਤੂੰ ਸੰਸੇ ਕਿਉਂ ਹੋਤ ਹੈਂ ਜਲ ਬਲ ਜੇਤੇ ਜੀਵ।
 ਟੈਹਲ ਦਾਸ ਤਿਨ ਸਭਨ ਕੋ ਚੰਗ ਦੇਤ ਹੈ ਪੀਵ।

* ਤਿੰਦਣ।

ਟਹਿਲ ਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਕੁਝ ਕਥਿੱਤ ਵੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਏਹਨਾਂ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਸੋਝੀ ਸੀ । ਜਗ ਫਿਰਤੂ ਸਾਧੂਆਂ ਦੇ ਹਾਲ ਦੱਸਦੇ ਹਨ:-

ਕਥਿੱਤ-ਲਾਈ ਤਾਂ ਬਿਭੂਤ ਪੰਚ ਦੂਤ ਨਾਹੀਂ ਵੱਸ ਕੀਤੇ, ਧਾਰਿਓ ਲੰਗੋਟ ਮਨੋਂ ਖੋਟ ਨ ਗਵਾਇਓ ਜੀ । ਧਾਰ ਜਟਾ ਜੂਟ ਮੀਟ ਮੁੱਠਨ ਹੀਂ ਬੈਠ ਗਿਆ, ਹਾਥ ਕੋ ਪਸਾਰ ਦੇਸ ਦੇਸ ਮਾਹਿ ਧਾਇਓ ਜੀ । ਧਾਰਿਓ ਜੰਜੀਰ ਉਰ ਪੀਰ ਨਹੀਂ ਦੂਰ ਭਈ, ਧਾਰ ਪਰਾ ਕੋਂਸ ਨਹੀਂ ਹੋਸ ਕੋ ਘਟਾਇਓ ਜੀ । ਪਾਏ ਗਲੇ ਸੇਲੀ ਮਨ ਮੇਲੀ ਨਹੀਂ ਭਾਇਆ ਸੰਤ, ਕਹੇ ਟੈਹਲ ਦਾਸ ਐਵੇਂ ਐਧ ਕੋ ਗਵਾਇਓ ਜੀ ॥ ੧ ॥

ਲਈ ਹੱਥ ਤੂਬੀ ਕਾਈ ਖੂਬੀ ਨਹੀਂ ਪਾਈ ਸਾਧ, ਨੇਤ੍ਰ ਤੋ ਮੁੰਦ ਬੈਠੇ ਮਨ ਨਹੀਂ ਮੋੜਿਓ । ਓਵੀ ਮਿਰਗਾਨੀ ਹੈ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਬਾਹਰ ਸਾਧਾਂ ਵਾਲੀ, ਅੰਤਰ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਮਨ ਆਤਮਾ ਨ ਜੋੜਿਓ । ਮਾਂਗਤ ਫਿਰਤ ਭੀਖ ਕਬਹੂੰ ਨ ਤਿਪਤਾਇ, ਭੀਖ ਸੰਤ ਦੁਆਰ ਕੀ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਲੋੜਿਓ । ਕਹੇ ਟੈਹਲ ਦਾਸ ਐਸੇ ਸੰਤ ਕੇ ਨ ਮਾਥੇ ਲਾਗੋ, ਜਿਨਹੂੰ ਤੋ ਲੋਕ ਕੀ ਬਡਾਈ ਕੋ ਨ ਛੋੜਿਓ ॥ ੨ ॥

ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਬੋਲੀ ਠੇਠ ਪੰਜਾਬੀ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੋਰ ਲਿਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਘੱਟ ਹੈ ।

ਸੰਤ ਸੁਰਜਣਦਾਸ ਅਜ਼ਾਦ

ਇਹ ਸੰਤ ਸੁਰਜਣ ਦਾਸ ਅਜ਼ਾਦ(ਅਜ਼ਾਤ)ਜੀ ਉਦਾਸੀ ਸਾਧੂਬਾਰ ਵਿਚ ਹੋਏ ਹਨ, ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਇਹ ਅਜਨਿਆਂ ਵਾਲੇ ਦੀ ਗੱਦੀ ਤੇ ਸਨ, ਇਹ ਸਾਧੂ ਖੁਲਾਸੇ ਸਨ, ਗੱਲਕੀ ਬਦੇਹ ਮੁਕਤ ਗਿਣੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਵੇਦਾਂਤੀ ਸਨ, ਪਰ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਮੁਖ ਮੰਨਦੇ ਸਨ, ਏਹਨਾਂ ਨੇ ਉਦਾਸੀਆਂ ਵਿਚ ਅਜ਼ਾਦ ਫਿਰਕਾ ਕੱਢਿਆ, ਅਰ ਆਪ ਸੁਰਜਣ ਦਾਸ ਅਜ਼ਾਦ ਅਖਾਏ । ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲ ਇਹ ਇਕ ਡਾਕੂਆਂ ਦੇ ਜੱਥੇ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਸਨ ਅਰ ਸਾਰੀ ਬਾਰ ਵਿਚ ਤੂਬੱਲੀ ਮਚਾ ਰੱਖੀ ਸੀ, ਇਕ ਵਾਰੀ ਏਹਨਾਂ ਡਾਕੂਆਂ ਨੇ ਮਹੰਤ ਟਹਿਲ ਦਾਸ ਉਦਾਸੀ ਸਾਧੂ ਦੇ ਡੇਰੇ

ਤੇ ਡਾਕਾ ਮਾਰਿਆ, ਡੇਰੇ ਵਿਚ ਘਿਉ, ਖੰਡ ਤੇ ਰਸਦ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕ ਬੋਰੀਆਂ ਓਵੇਂ ਹੀ ਆਕੇ ਲੰਗਰ ਲਈ ਜਮਾਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ, ਲੁੱਟਣ ਲੱਗੇ, ਅਰ ਕੁਝ ਅਸਥਾਥ ਪੰਡਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ, ਸੰਤ ਟਹਿਲ ਦਾਸ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, ਭਾਈ ਕੌਣ ਹੋ ਅਰ ਕੀਕਣ ਆਏ ਹੋ ? ਸੁਰਜਣ ਦਾਸ ਨੇ ਆਖਿਆ ਅਸੀਂ ਡਾਕੂ ਹਾਂ, ਤੇ ਮਾਲ ਲੈਣ ਆਏ ਹਾਂ । ਟਹਿਲ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਭਾਈ ਨਿਸ਼ੰਗ ਘਿੱਨੋਂ, ਸਭ ਬੰਨ੍ਹ ਲਵੋ, ਏਸ ਘਰ ਕੀ ਪਰਵਾਹ ਹੈ । ਆਹ ਨਿੱਕ ਸੁੱਕ ਵੀ ਸਾਂਭ ਲਵੋ, ਜੇ ਮੇਰੀ ਖਲੜੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇਤਾਂਓਹ ਭੀ ਲੈ ਜਾਓ, ਕੁਝ ਵਸਤ ਪਾਣ ਦੇ ਕੰਮ ਆ ਜਾਵੇਗੀ । ਫੇਰ ਸੁਰਜਣ ਨੂੰ ਆਖਿਆ, ਭਾਈ ! ਤੂੰ ਹੀ ਏਹਨਾਂ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਹੈਂ ? ਅਗਲੀ ਦਰਗਾਹੇ ਤੈਨੂੰ ਹੀ ਨਪੀੜਨਗੇ, ਓਥੇ ਕੌਣ ਜ਼ਾਮਨ ਹੋਸੀ ? ਏਥੇ ਮੌਜਾਂ ਕਰ ਲਓ । ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾਂ, ਸੁਰਜਣ ਚੇ ਜੀ ਵਿਚ ਕਾਰੀ ਕਾਟ ਕਰ ਗਿਆ, ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਵੈ ਪਿਆ, ਕਹੋ ਤੁਸੀਂ ਬਖਸ਼ੋ, ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਜ਼ਾਮਨ ਬਣੋਂ । ਸੰਤ ਦੁਰਕਾਰਦੇ ਰਹੇ ਕਿ ਚਲ ਹਟ ਦੁਸ਼ਟਾ ! ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਜ਼ਾਮਨ ਬਣਦੇ, ਪਰ ਓਹ ਹਿੱਲੇ ਨਾਂ, ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਹੋ ਗਏ । ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਦਯਾ ਆਈ, ਫੇਰ ਦੁਰਕਾਰਿਆ ਪਰ ਨਾਂ ਹਟਿਆ, ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਤਮਾਸ਼ਾ ਵੇਖੇ । ਸੁਰਜਣ ਡਾਕੂ ਸਭ ਬਲ ਛੱਡ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਭਿੱਗਾ ਹੋਇਆ, ਸੰਤਾਂ ਖਿੱਚ ਕੇ ਚਿਮਟਾ ਪਿੱਠ ਵਿਚ ਮਾਰਿਆ, ਪਿੱਠ ਉਭਰ ਆਈ, ਪਰ ਸੁਰਜਣ ਨੇ ਸੀ ਨਾਂ ਕੀਤੀ, ਇਕ ਹੋਰ ਚਿਮਟਾ ਮਾਰਿਆ, ਪਿੱਠ ਲਹੂ ਲੁਹਾਣ ਹੋ ਗਈ । ਲੋਕ ਕਹਿਣ, ਹੁਣੇ ਸੁਰਜਣ ਨੂੰ ਰੋਹ ਚੜ੍ਹਿਆ, ਪਰ ਓਹ ਚੁੱਪ, ਤੀਜਾ ਚਿਮਟਾ ਮਾਰਿਆ ਫੇਰ ਤਾਂ ਲਹੂ ਦੇ ਫੁਹਾਰੇ ਚੱਲ ਪਏ, ਲੋਕਾਂ ਆਖਿਆ ਮਹਾਰਾਜ ! ਤੁਸੀਂ ਉਂਵ ਹੀ ਮਾਰ ਛੱਡੋ, ਇਸ ਤਰਾਂ ਕਿਉਂ ਹਲਾਲ ਕਰਦੇਹੋ ? ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸੁਰਜਣ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਾਇਆ, ਅਰ ਕਿਹਾ ਅਸਾਂ ਤੇ ਸੁਰਜਣ ਦੇ ਤਿੰਨਾਂ ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਪਾਪ ਕੱਟੇ ਹਨ, ਹੁਣ ਇਹ ਸੰਤ ਹੋ ਗਿਆ । ਅਜੇਹੀ ਬਖਸ਼ਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਰਿੱਧੀ ਸਿੱਧੀ ਉਸ ਕੋਲ ਆ ਗਈ । ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲੱਗਪਿਆ, ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਡਾਕੂਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰੇਰ ਕੇ ਭਲੇ ਰਾਹ ਲਾਇਆ, ਸਾਰੇ ਲੁੱਟ ਦੇ ਮਾਲ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਅਸਥਾਨ ਬਣਾਇਆ । ਅਜਨੀਆਂ ਵਾਲਾ ਗੁਜਰਾਂ ਵਾਲੇ ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਸੁਰਜਣ ਦਾਸ ਅਜ਼ਾਦ ਜੀ ਦੀ ਗੱਦੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ । ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਚੇਲੇ ਚੇਤਨ ਦਾਸ ਜੀ ਬੜੇ ਚੰਗੀਲੇ ਸਾਧੂ ਹੋਏ ਹਨ, ਅਰ ਅੱਜ ਕੱਲ ਚੇਤਨਦਾਸਜੀਦੇ ਚੇਲੇ ਚਤ੍ਰਦਾਸਜੀ ਅਜ਼ਾਦ ਗੱਦੀ ਪਰ ਹਨ । ਸੰਤ ਸੁਰਜਣਦਾਸ ਜੀਨੇ ਬਹੁਤ ਕਵਿਤਾ ਰਚੀ, ਫਕੀਰੀਦੀ ਲੋ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਰਹੇ, ਪਿੰਗਲ ਦਾ ਖਿਆਲ ਘੱਟ ਰੱਖਿਆ ਹੈ, ਏਹਨਾਂ ਦਾ

ਰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਗ੍ਰੰਥ “ਅਜ਼ਾਦ ਸਾਗਰ” ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਚੋਲਿਆਂ ਕੋਲ ਹੈ। ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ ਤੋਂ ਕੁਝ ਕੁ ਚੋਣਵੇਂ ਬਚਨ ਲਿਖਦੇ ਹਾਂ:-

ਅੱਲਾ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾ ਮਿੱਠਾ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ।
ਜਾਹਲ ਲੋਕਾਂ ਐਥ ਪਿਆਰੇ ਪੁੰਨ ਪਿਆਰੇ ਗੁਨੀਆਂ।
ਐਥ ਸਵਾਬਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਜੋਈ ਆਰਫ ਲੋਕਾਂ ਚੁੰਨੀਆਂ।
ਸੁਰਜਣਦਾਸ ਤਰ ਗਏ ਜਹਾਨੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੁਰਸ਼ਦਦੀ ਗਲ ਸੁੰਨੀਆਂ।

ਦੋ:-ਆਸ਼ਿਕ ਹੋ ਰਹੁ ਰੱਬ ਦਾ ਸਿਰ ਤੋਂ ਲਾਹਿ ਦੁਰਾਲ,
ਸੁਰਜਣ ਦਾਸ ਜੁਨਾਬ ਮੈਂ ਹੋਇ ਨ ਮੰਦਾ ਹਾਲ।
ਜਪਨਾ ਨਾਮ ਖੁਦਾਇ ਦਾ ਸੱਚ ਏਹ ਧਨ ਮਾਲ,
ਸੁਰਜਣ ਬੰਦਾ ਨਾਮ ਬਿਨ ਕੂੜ ਮਾਇਆ ਗਲ ਜਾਲ।
ਆਸ਼ਕ ਹੋਯੋਂ ਰੱਬ ਦਾ ਬਿੜਕਾਂ ਦੇਣ ਹਜ਼ਾਰ,
ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ ਓਹਨਾਂ ਨਿੰਦਕਾਂ ਸਾਈਂ ਦੇ ਦਰਬਾਰ।
ਕੋਈ ਆਖੇ ਕੁੱਝ ਤੋਂ ਰੱਬ ਨ ਛੋੜੀਂ ਮੂਲ,
ਸੁਰਜਣ ਝਖ ਝਖ ਮਰਨਗੇ, ਪਾਉਨ ਵਡਾ ਨਜ਼ੂਲ।

ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਕੇ ਰੱਬ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦਾ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਜੋ ਹਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਲੋਕ ਬੋਲ ਕਬੋਲ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਨਿਰਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅੰਤ ਵਿਚ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜੋ ਅੱਜ ਕੱਲ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੇ ਠੀਕ ਘਟਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵਖਾਣ ਮਾਤ੍ਰ ਵੀ ਇਬਾਦਤ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਸ਼ੋਕ !

ਪੜ੍ਹ ਪੜ੍ਹ ਇਲਮ ਨ ਕਰਨ ਅਦਾਲਤ ਆਦਲ ਹੋਕੇ ਮਨ ਵਿਚ।
ਖੁਦੀ ਬਖੀਲੀ ਮੁਲਖ ਜ਼ਨਾਹੀਂ ਅੱਕੜ ਰੱਖਦੇ ਤਨ ਵਿਚ।
ਲੋਕ ਦਿਖਾਲਾ ਕਰਨ ਇਬਾਦਤ ਜਾ ਕੇ ਬਹਿੰਦੇ ਬਨ ਵਿਚ।
ਸੁਰਜਣ ਦਾਸਾ ਦੋਹੀਂ ਜਹਾਨੀਂ ਆਕਬਤ ਗਈ ਸੁਰਨ ਵਿਚ।

ਪੜ੍ਹ ਪੜ੍ਹ ਥੱਕੇ ਪੰਡਤੀ, ਕਾਜ਼ੀ ਕਥਨ ਕੁਰਾਨ।
ਸੁਰਜਣ ਦਾਸਾ ਸਮਝ ਬਿਨ, ਹੋਇ ਰਹੇ ਹੈਰਾਨ।

ਰੱਬ ਦੇ ਨਾਮ ਜਪਨ ਦੀ ਮਹਿਮਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ:-

ਨਾਮ ਜਪੇ ਸੋ ਪੂਤ ਹੈ, ਸਭ ਤੇ ਭਯਾ ਸਪੂਤ,
ਸੁਰਜਣ ਦਾਸਾ ਨਾਮ ਬਿਨ, ਪੂਤ, ਕਪੂਤ, ਅਉਤ।
ਮਰਦ ਮੂਛ ਪਰਧਾਨ ਜਗ ਤੇਲ ਬੋਲ ਸੱਚ ਖਿਆਲ,
ਸੁਰਜਣ ਦਾਸਾ ਸੂਝ ਬਿਨ ਮੂਛ ਝਾਂਟ ਕੇ ਵਾਲ।

ਇਕ ਕਾਫੀ ਬੁੱਲ੍ਹੇ ਦੀ ਧਾਰਨਾਂ ਤੇ ਆਖਦੇ ਹਨ:-

ਹੁਣ ਕਿਸ ਤੋਂ ਆਪ ਲੁਕਾਇਆ ਈ ।
ਹੋਇ ਮੁਹੰਮਦ ਉਮਤ ਵਧਾਈ, ਕੱਢ ਕੁਰਾਨੋਂ ਸ਼ਰੂ ਚਲਾਈ,
ਪੰਜ ਨਿਮਾਸ਼ਾਂ ਕਾਰ ਬਨਾਈ, ਕਲਮਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਾਯਾ ਈ ॥ ੧ ॥
ਬਿਸ਼ਨ ਸਦਾਯੋਂ ਕਿਤੇ ਮਕਾਨਾਂ, ਅਲੀ ਮੁਰਤਜ਼ਾ ਚਾਰ ਯਾਰਾਨਾਂ,
ਸਮਝੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋਇ ਅਸਾਨਾ, ਸਭ ਇਕੋ ਰੰਗ ਬਣਾਯਾਈ ॥ ੨ ॥
ਰੂਮੀ ਜੰਗੀ ਬਣਿਯੋਂ ਫਰੰਗੀ, ਨਰ ਨਾਰੀ ਹੋ ਬਾਹਮਣ ਭੰਗੀ,
ਸਭਸੇ ਦਾ ਤੂੰ ਦਿੱਸਦਾ ਸੰਗੀ, ਕਹੋ ਕਿਸਨੂੰ ਪਿਛਾਂਹ ਟਾਯਾਈ ॥ ੩ ॥
ਸੁਰਜਣ ਦਾਸ ਨ ਦੂਜਾ ਕੋਈ, ਹੈਂ ਤੂੰਹੋਂ ਹੋਸੀ ਭੀ ਸੋਈ,
ਮੌਲਾ ਮੌਲ ਰਿਹਾ ਸਭ ਥਾਈਂ, ਜ਼ਾਹਰ ਹੋਕੇ ਆਇਆਈ ॥ ੪ ॥

ਬੁੱਲ੍ਹੇ ਦਾ ਹੀ ਮਜ਼ਮੂਨ ਹੈ, ਪਰ ਲਫਜ਼ ਵੱਧ ਘੱਟ ਹਨ। ਫੇਰ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:-

ਨਾਂ ਮੈਂ ਮਰਸਾਂ ਤੇ ਨਾਂ ਮੈਂ ਡਰਸਾਂ, ਨਾਂ ਤੇਰਾ ਕੀਤਾ ਪਾਸਾਂ ।
ਨਾਂ ਮੈਂ ਰੱਖਾਂ ਮਸ਼ਹੂਬ ਦਾ ਦਾਵਾ, ਨਾਂ ਤੇਰੇ ਘਰ ਜਾਸਾਂ ।
ਨਾਂ ਮੈਂ ਹੱਜ ਮੱਕੇ ਦਾ ਕੀਤਾ, ਨਾਂ ਮੈਂ ਗੰਗਾ ਨੁਸਾਂ ।
ਸੁਰਜਣ ਦਾਸ ਮੈਂ ਹਾਰੀ ਲੱਭਾ, ਵਲਉੱਤੇ ਕਦਮ ਟਿਕਾਸਾਂ ।
ਮੈਂ ਤੋਂ ਗੁਜ਼ਰ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਲੋਕ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਮੇਰੀ
ਮੇਰੀ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਬਾਬਤ:-

ਬਖ ਮਾਰਨ ਜੋ ਆਖਣ ਮੇਰੀ, ਇਹ ਨ ਬਣਦੀ ਕਿੱਸੇ ।
ਰੰਨਾਂ ਪੁੱਤ੍ਰ ਮਾਲ ਮਤਾਹਾ ਸਭ ਛੱਡ ਜਾਂਦੇ ਦਿੱਸੇ ।
ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਕਾ ਵਿਰਵਾ ਜੋਈ, ਏਹ ਕੁਝ ਆਵੇ ਤਿੱਸੇ ।
ਸੁਰਜਣਦਾਸ ਨ ਮਾਣ ਕਰੀਜੇ ਅਜ ਕਲ ਇਹ ਵੰਗਖਿੱਸੇ ।

ਦੋਹਰਾ-ਸੁਰਜਣ ਜਾਏ ਬਜ਼ਾਰ ਮੈਂ ਡਿੱਠੇ ਹੋਰ ਹਵਾਲ,
ਕੌਡੀ ਲੱਭੀ ਦੇਣ ਚਾ ਬੁਚਕੇ ਲੈਣ ਸਮਾਲ ।

ਇਹ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਰੰਗ ਹੈ, ਕੇਹੀ ਮਿੱਠੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਕੱਟ ਕੇ
ਸਚਾਈ ਭਰੀ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਯਾਰੀ ਨਿਭਾਣੀ ਔਖੀ ਹੈ:-

ਯਾਰੀ ਯਾਰੀ ਸਭ ਕੋਈ ਆਖੇ ਵਿਰਲਾ ਤੋੜ ਨਿਬਾਹੇ ।
ਲਾਉਣ ਸੌਖੀ ਤੇ ਚਾਉਣ ਭਾਰੀ ਜਾਣੇ ਜੋ ਅਜਮਾਏ ।
ਸਾਬਤ ਸਿਦਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਦ ਹੀ ਸੋ ਯਾਰੀ ਫਲ ਪਾਏ ।
ਸੁਰਜਣ ਦਾਸ ਏ ਭਾਰੀ ਪਿਆਲਾ ਪੀਕੇ ਕੋਈ ਪਚਾਏ ।

ਮਾਂਝਾ ਦੋਹਰਿਆਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਵੀ ਜੀ ਨੇ ਪੈਂਤੀਸ ਅੱਖਰੀ ਸੀਹਰਵੀ ਤੇ ਰੇਖਤੇ ਅਰ ਬੈਂਤ ਵੀ ਲਿਖੇ ਹਨ:-

ਹਾਹਾ-ਹੋਰ ਨਾਹੀਂ ਕੁਝ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ, ਇਕੋ ਆਤਮਾ ਸਭ ਮੇਂ
ਬਿਆਪਿਆ ਹੈ। ਸਭ ਕੇ ਮੱਧ ਸਭੇ ਤੇ ਬਾਹਰਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਜਲ
ਮੈਂ ਤਾਰਾ ਬਿਆਪਿਆ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅੰਤਰ ਬਾਹਰ ਸਹੀ ਕੀਤਾ,
ਤੱਤ ਕਾਲ ਹੀ ਮੁਕਤ ਕੋ ਬਾਪਿਆ ਹੈ। ਸੁਰਜਣ ਦਾਸ ਗੁਰ ਈਸ਼ਰੇ
ਭੇਦ ਨਾਹੀਂ, ਏਕੋ ਏਕੰਕਾਰ ਹੀ ਜਾਪਿਆ ਹੈ।

ਛਾਛਾ-ਛਾਛ ਗਏ ਗਣੇ ਰੰਕ ਬੰਦੇ, ਬੜੇ ਔਲੀਏ ਅੰਬੀਏ ਪੀਰ
ਹੈ ਜੀ। ਦੈਂਤ ਦੇਵਤੇ ਸੁਰ ਨਰ ਮੁਨ ਕੇਤੇ, ਅਗੋਂ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ
ਬਾਂਧੀ ਧੀਰ ਹੈ ਜੀ। ਜੇਹੜੇ ਆਪ ਖੁਦਾਇ ਕਹਾਂਵਦੇ ਸੇ, ਗਲੀਂ
ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਏ ਜੰਜੀਰ ਹੈ ਜੀ। ਇਹ ਭੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਤੇਰੇ
ਜਾਂਵਦਾ ਹੈ, ਜੇਹੜਾ ਆਪਣਾ ਕਹੇਂ ਸਰੀਰ ਹੈ ਜੀ।

ਢਵਾ-ਢੋਰ ਗਈ ਕਦੀ ਸਮਝ ਮਨਾਂ, ਤੈਨੂੰ ਸ਼ਾਹ ਸੁਨੇਹੁੜਾ
ਘਲਿਆਈ। ਜੋਬਨ ਬਿਦਾ ਤੇ ਜਗ ਬਿਆਪਿਆ ਹੈ, ਬਾਹੀ
ਗਈ ਸੁਪੈਦੀ ਨੇ ਮੱਲਿਆਈ। ਕੰਨ ਬੰਦ ਹੋਏ ਵਿਦਾ ਦੰਦ
ਹੋਏ, ਪਾਂਵ ਡਗਮਗੇ ਤੇ ਸਿਰ ਹੱਲਿਆਈ। ਹਥ ਕੰਬਦੇ ਤੇ ਨੈਨ
ਲੀਨ ਹੋਏ, ਮਤ ਹੀਨ ਭਈ ਦਿਲ ਚੱਲਿਆਈ।

ਅਠਵਾਰੇ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:-

ਵੀਰ-ਵੀਰ ਸੋਈ ਜਗ ਜਾਨੋਂ ਕਾਮ ਕਰੋਧ ਕੋ ਜੀਤੇ।
ਸਮ ਸੰਤੋਖ ਵਵੇਕ ਵਿਚਾਰੇ ਢਾਹਿ ਜੁ ਕਾਚੀ ਭੀਤੇ।
ਤਨ ਮਨ ਨਿਰਮਲ ਹੋਇਆ ਸਤਗੁਰ ਸਾਚੀ ਪ੍ਰੀਤੇ।
ਸੁਰਜਣ ਦਾਸ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਮਨਾਯਾ ਪੂਰਨਭਏਸੁਰੀਤੇ।
ਸੀਹਰਵੀ ਵਿਚ, ਲਿਖਦੇ ਹਨ:-

ਸੇ-ਸੁੱਧ ਸਰੂਪ ਪਛਾਣ ਲੀਤਾ, ਗਿਆ ਪੱਖ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ
ਵਾਲਾ। ਬਰਨ ਆਸ਼ਰਮ ਦਾ ਪਿੰਜਰਾ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ, ਰਿਹਾ ਰਾਹ ਨ
ਮਜ਼ਹਬ ਦੁਕਾਨ ਵਾਲਾ। ਅਸੀਂ ਪਏ ਹਾਂ ਰਾਹ ਬੇਹੱਦੀਆਂ ਦੇ,
ਗਿਆ ਡੰਨ ਤੇ ਬੇਦ ਕੁਰਾਨ ਵਾਲਾ। ਸੁਰਜਣ ਦਾਸ ਏ ਮੌਜ
ਖੁਲਾਸਿਆਂ ਦੀ, ਲਿਆ ਰਸ ਜੋ ਸਰਬ ਮਕਾਨ ਵਾਲਾ।

ਸੀਨ- ਸੈਲ ਕਰੇ ਸਾਰੀ ਭੂਮਕਾ ਦੀ, ਨਾਹੀਂ ਲੋੜ ਕਦੀ ਪੂਰੀ
ਹੋਈਆ ਨੇਂ। ਮੂੜੂ ਜਾਂਵਦੇ ਤੀਰਥੀਂ ਨਾਹਵਣੇ ਨੂੰ, ਰਤੀ ਰਿਦੇ
ਦੀ ਮੈਲ ਨਾ ਧੋਈਆਂ ਨੇਂ। ਕਰੇ ਸੰਗ ਨ ਸੱਚਿਆ ਬੇਨਵਾਂ ਦਾ,

ਐਵੇਂ ਐਧਾਂ ਅਕਾਰਥੀਂ ਖੋਈਆਂ ਨੇਂ । ਸੁਰਜਣ ਦਾਸ ਬਿਨਾਂ ਇਕ
ਸਤਗੁਰਾਂ ਦੇ, ਮਿਲੇ ਕਿਸੇ ਦਵਾਰ ਨ ਵੋਈਆ ਨੇਂ ।

ਦੁਆਦ-ਦੋਖੀਆਂ ਪਾਮਰਾਂ ਬੁਠਿਆਂ ਨੂੰ, ਨਿੱਤ ਅੰਦਨਾਂ ਪਾਇ ਕੇ
ਸਾੜੀਏ ਜੀ । ਪਏ ਬਲਨ ਤੇ ਬਲਦੇ ਨਿੰਦਕਾਂ ਨੂੰ, ਆਪ ਨਿਤ
ਕੜਾਹ ਨੂੰ ਚਾੜੀਏ ਜੀ । ਨੀਚ ਬੀਜ ਨ ਉੱਗਦੇ ਕਦੀ ਬੋਇਆਂ,
ਹਥੀਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੱਟ ਉਖਾੜੀਏ ਜੀ । ਸੁਰਜਣ ਦਾਸ ਏਹਨਾਂ
ਨੀਚਾਂ ਨਿੰਦਕਾਂ ਨੂੰ, ਨਾਲ ਗਿਆਨ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਬਾੜੀਏ ਜੀ ।

ਜੁਆਦ ਨੂੰ ਦੁਆਦ ਕਹਿ ਕੇ ਦਾਲ ਦੀ ਥਾਂ ਵਰਤਿਆ ਹੈ, ਅਰ
ਸੇ ਤੋਂ ਸੁਧ ਬਣਾਇਆ ਹੈ । ਛਾਰਸੀ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਦਾ ਬੋਧ ਘਟ
ਜਾਪਦਾ ਹੈ । ਵੇਦਾਂਤ ਅਦਵੈਤ ਵਿਚ ਲੇਟਦੇ ਹਨ:-

ਤੋਇ-ਤੌਰ ਮੇਰਾ ਠੌਰ ਠੌਰ ਮਾਹੀ, ਨਹੀਂ ਹੋਰ ਪਿਆ ਕੁਝ ਦਿੱਸਦਾ
ਹੈ । ਨਾਮ ਰੂਪ ਦਾ ਬਾਦ ਉਠਾ ਦਿਤਾ, ਜੁਦਾ ਜਾਪਦਾ ਖਿਆਲ
ਨ ਵਿੱਸਦਾ ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਏਸ ਮਕਾਨ ਤੋਂ ਲੱਤ ਮਾਰੀ, ਕਹੋ ਖੰਫ
ਰਿਹਾ ਓਹਨਾਂ ਕਿੱਸ ਦਾ ਹੈ । ਸੁਰਜਣ ਦਾਸ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਦੇਖਿਆ
ਜੇ, ਸਭੇ ਖੋਲ ਤਮਾਸ਼ੜਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ।

ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਬਠਨ ਜਿਸ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਨਿਕਲ ਗਏ, ਨਿਕਲ
ਗਏ । ਕੋਈ ਉਸਤਾਦ ਧਾਰਕੇ ਪਾਬੰਦੀ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਬੋੜੀ ਸਿੱਖੀ ਸੀ,
ਕੇਵਲ ਪ੍ਰੇਮ ਹੀ ਸਾਖਜਾਤ ਕਵਿਤਾ ਹੈ । ਕਵੀ ਜੀ ਦੇ ਰੇਖਤਿਆਂ ਵਿਚੋਂ
ਨਮੂਨਾਂ ਲਿਖਦੇ ਹਾਂ । ਬੋਲੀ ਹਿੰਦੀ ਹੈ:-

ਖੁਲਾਸੇ ਤੁਰਕ ਹਿੰਦੂ ਨਾ, ਨਾ ਜੋਗੀ ਜੰਗਮੀ ਸੇਖਾ,
ਨਾਂ ਭੇਖੀ ਜੈਨ ਬੋਧੀ ਨਾ, ਨਾਂ ਸੁਬਰੇ ਸੋ ਦਿਵਾਨੇ ਹੈਂ ।

ਨਾਂ ਕਾਸ਼ੀ ਪੰਡਤੀ ਮੁੱਲਾਂ, ਨਾਂ ਸਨਿਆਸੀ ਉਦਾਸੀ ਜੋ,
ਬੈਰਾਗੀ ਪੰਥੀਏ ਦਾਦੂ, ਨ ਮੁਖ ਤੇ ਕੋ ਬਖਾਨੇ ਹੈਂ ।
ਸਭ ਮਤ ਕੈਦ ਬੰਦੀ ਮੈਂ, ਜੁ ਫਾਥੇ ਮਸ਼ਹੂਬ ਦੀ ਫਾਹੀ,
ਯਕਾ ਯਕ ਅੰਗ ਕੋ ਪਕੜਾ, ਅੰਧੇ ਜਿਉਂ ਗਜ ਭੁਲਾਨੇ ਹੈਂ ।
ਅਜ਼ਾਤੀ ਦਾਸ ਸੁਰਜਣ ਸੋ, ਨਾਂ ਕਿਸਹੂੰ ਜਾਤ ਮੈਂ ਅਟਕੇ,
ਸੋ ਬੰਦਾ ਬੰਦ ਖਾਨੇ ਮੈਂ, ਖੁਲਾਸੇ ਖੁਦ ਨਿਕਾਨੇ ਹੈਂ ।
ਫਕਰਕੀ ਇਹ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ, ਨਾਂ ਕਿਸਹੂੰ ਕਾਮ ਸੋਂ ਬਗੜਾ,
ਕਿ ਅਪਨੀ ਰਮਜ ਮੈਂ ਸ਼ਬ ਰੋਜ, ਸੋਏ ਗਰਕ ਹੁਏ ਹੈਂ ।
ਸੁਆਸਾ ਗੋਣ ਕਰਤੇ ਹੈਂ, ਜਿਤੀ ਦਿਸ ਮੌਜ ਹੈ ਤਾਂਕੀ,
ਨਾਂ ਅਟਕੇ ਕਿਸੀ ਕੀ ਰਾਹ ਤੇ, ਜੁ ਸਬ ਹੀ ਫਰਕ ਖੋਏ ਹੈਂ ।

(੧੯੯)

ਕਬੀ ਤੋਂ ਗੋਦੜੀ ਪਹਿਨੇ, ਕਬ ਹੂੰ ਮਲ ਮਲ ਖਾਸਾ,
ਨਾਂ ਸ਼ੰਕਾ ਕਿਸੀ 'ਸੋਂ ਕਰਤੇ, ਜਹਾਂ ਸੋ ਤਰਕ ਹੋਏ ਹੈਂ ।
ਅਜਾਤੀ ਦਾਸ ਸੁਰਜਨ ਸੋ, ਨਾਂ ਭਰਮਤ ਕਿਸੀ ਛੋਖੋ,
ਖੁਸ਼ੀ ਸਭ ਹਾਲ ਮੇਂ ਵਰਤੇ, ਬਿਗਮ ਨਿਧਰਕ ਹੁਏ ਹੈਂ ।

ਬੋਲੀ ਸੁੱਧ ਹਿੰਦੀ ਨਹੀਂ । ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਸੁੰਦਰ ਕਵਿਤਾ
ਜੀਵ ਬਿਤੀ ਸੰਬਾਦ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਬੁਰੇ ਕੰਮਾਂ ਵਲ ਦੌੜਦੀਆਂ
ਹਨ ਅਰ ਜੀਵ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਸੰਬਾਦ ਵਿਚੋਂ ਚੋਣਵੇਂ
ਛੰਦ ਲਿਖਦੇ ਹਾਂ, ਇਹ ਸਿਹਰਫੀ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ
ਹੈ:-

[ਜੀਵ ਵਾਰ]

ਤੇ-ਤੱਤੀ ਸੁਖ ਲਹੇ ਨ ਰੱਤੀ, ਮੱਤੀ ਵਿਚ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੂੰ ।
ਸਈਆਂਦੇ ਵਿਚ ਫਿਰੇਂ ਦੀਵਾਨੀ ਅੰਤ ਖਾਵਸੋਂ ਮਾਰਾਂ ਤੂੰ ।
ਲਾਲਚ ਗੰਦੇ ਦੇ ਵਿਚ ਪੱਟੀ ਛੱਡੀਆਂ ਅਜਬ-ਬਹਾਰਾਂ ਤੂੰ ।
ਸੁਰਜਨ ਦਾਸ ਕਹੇ ਮੰਦ ਕੰਮੀਂ ਮਨੋਂ ਵਿਸਾਰੀਂ ਯਾਰਾਂ ਤੂੰ ।

[ਬਿਤੀ ਵਾਰ]

ਤੇ-ਤੱਤੀ ਨੂੰ ਤਾਇ ਨ ਮੂਲੇ ਇਨ ਬਿਨ ਸੁਖ ਨ ਜਾਣਾਂ ਵੇ ।
ਸੁੰਦਰ ਰੰਗ ਰੰਗੀਲੀ ਸੋਜਾਂ ਛੱਡ ਨ ਖਾਕੂ ਮਾਣਾਂ ਵੇ ।
ਤੋਰੀ ਐਹਲ ਫਕੀਰੀ ਜੋਈ ਜਾਹਲ ਖਰੀ ਪਛਾਣਾਂ ਵੇ ।
ਸੁਰਜਣ ਦਾਸ ਛੋੜ ਕੇ ਸੁਰਜ ਪਕੜੇ ਕੌਣ ਟਟਾਣਾਂ ਵੇ ।

[ਜੀਵ ਵਾਰ]

ਸ-ਸਾਬਤ ਚਿੱਤ ਰੱਖ ਗੁਰਾਂ ਵੱਲ, ਜਨਮ ਮਰਨ ਤੇ ਛੁੱਟ ਕੁੜੇ ।
ਸੁਧਾ ਸੁੱਧ ਹੋਏ ਤਿਸ ਜਾਹਰ, ਗੁਰ ਰਸ ਪੀਵੇਂ ਘੁੱਟ ਕੁੜੇ ।
ਨਾਮ ਸਾਹਬ ਦੇ ਬਾਬੋਂ ਸਭਹੀ, ਸੰਗਰਹਕੀ ਜਗ੍ਹਾ ਪੁੱਟ ਕੁੜੇ ।
ਸੁਰਜਣ ਦਾਸ ਚੁੱਕੇ ਜਮ ਸੰਸਾ, ਰਾਮ ਨਾਮ ਰਸ ਲੁੱਟ ਕੁੜੇ ।

[ਬਿਤੀ ਵਾਰ]

ਸੇ-ਸਾਬਤ ਚਿੱਤ ਕਾਹਨੂੰ ਕਰੀਏ, ਜਾਂ ਮੈਂ ਖੱਟ ਨਾ ਕਾਈ ਰੇ ।
ਇਹ ਰਸ ਨੀਕੇ ਖਾਰੇ ਪਿਆਰੇ, ਦੇਖ ਲੀਏ ਅਜਮਾਈ ਰੇ ।
ਰਾਮ ਨਾਮ ਕੇ ਸਿਮਰਨ ਵਾਲੇ, ਐਸੇ ਸੁਖ ਨ ਪਾਈ ਰੇ ।
ਸੁਰਜਣ ਦਾਸ ਇਹ ਮਤਤੋਰੀ, ਮੋਹਿ ਪਸੰਦ ਨ ਆਈ ਰੇ ।

[ਜੀਵ ਵਾਰ]

ਜੀਮ-ਜਾਹਰੇ ਸੁਖ ਦਸੀਦੇ ਏਹ ਜੋ ਭੋਗ ਬਲਾਸਾ ਨੀਂ ।
ਅੱਖੀਂ ਵੇਖਦਿਆਂ ਹਤ ਹੁੰਦੇ ਕੀ ਇਨਕਾ ਭਰਵਾਸਾ ਨੀਂ ।
ਜੋ ਭੋਗਣ ਸੋ ਲੈਣ ਸਜਾਈਂ, ਨਰਕੇ ਪਾਵਣ ਵਾਸਾ ਨੀਂ ।
ਸੁਰਜਣਦਾਸ ਕਹੇ ਜਿੰਦ ਕਮਲੀ, ਨਾਮਜਪੋਕਟਵਾਸਾ ਨੀਂ ।

[ਬਿਤੀ ਵਾਰ]

ਜੀਮ-ਜਦੋਂ ਦੀ ਮੈਂ ਸੁਖ ਰੰਤੀ, ਔਰ ਨ ਕਛੁ ਸੁਹਾਵੇ ਜੀ ।
ਰਾਮ ਨਾਮ ਕੀ ਜਾਣਾ ਕੇਹਾ, ਕੀ ਤਾ ਮੈਂ ਸੁਖ ਆਵੇ ਜੀ ।
ਏਦੂੰ ਔਰ ਉਲੰਘਤ ਜੋਈ, ਮੈਂ ਮਨ ਨਾਹੀਂ ਭਾਵੇ ਜੀ ।
ਸੁਰਜਣਦਾਸ ਕਰਾਂ ਕੀ ਬਾਲਕ, ਪਾਰ ਸੁਜਾਨ ਨ ਜਾਵੇ ਜੀ ।

[ਜੀਵ ਵਾਰ]

ਹੇ-ਹਰ ਦਾ ਜਿਨਨਾਮ ਵਿਸਾਰਿਆ, ਰਹਿੰਦੇ ਜਮਦੇ ਮਰਦੇ ਰੀ ।
ਮਾਨਸਦੇਹ ਅਜਾਇ ਗਵਾਵਣ, ਬਹੁ ਪਛਤਾਵਾ ਕਰਦੇ ਰੀ ।
ਪੁੱਤੁ ਪੋਤ੍ਰੇ ਭਾਈ ਜੋਹੜੇ, ਕੰਮ ਨ ਆਵਨ ਘਰ ਦੇ ਰੀ ।
ਸੁਰਜਣ ਦਾਸ ਜੋ ਐਥੇ ਘੁੱਬੇ, ਫੇਰ ਨ ਵਾੜੇ ਵੜਦੇ ਰੀ ।

[ਬਿਤੀ ਵਾਰ]

ਹੇ-ਹੈਰਾਨ ਹੋਈ ਮੈਂ ਸੁਣਕੇ, ਤੈਥੋਂ ਨਾਮ ਜੋ ਹਰ ਦਾ ਜੀ ।
ਲੋਚਣ ਕਿਨੇ ਨ ਡਿੱਠਾ ਤਾਂਕੇ, ਨਾਂ ਕੋ ਮਾਰਗ ਘਰਦਾ ਜੀ ।
ਵਿਖਯਾਭਾਵੀ ਸਕਲ ਸਰੀਰਾ, ਪੁੰਜਭਏ ਤਿਨ ਬਰਦਾ ਜੀ ।
ਸੁਰਜਣਦਾਸ ਭੋਰਾ ਬਿਨ ਜੋਨਰ, ਸਭ ਕਾਹੀ ਆ ਜਰਦਾ ਜੀ ।

ਅਖੀਰ ਬਿਤੀ ਸਮਝਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੀਵ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਅਸਰ ਰੰਗ
ਵਖਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਬੋਲਦੀ ਹੈ:-

ਨੂਨ-ਨਸ਼ਰ ਹੁਣ ਖੁਲ੍ਹੀ ਮੇਰੀ ਅਪਨਾ ਆਪ ਪਛਾਤਾ ਜੀ ।
ਤਨ ਇੰਦਰੇ ਮਨ ਪ੍ਰਾਨ ਨਿਆਰਾ, ਸਾਖੀ ਸਭਦਾ ਜਾਤਾ ਜੀ ।
ਸਗਲ ਸਿਮਰਨੀ ਜਾਂਕਾ ਤਨ ਹੈ, ਬੇਦਬਚਨ ਬਿਖਯਾਤਾ ਜੀ ।
ਸੁਰਜਣ ਦਾਸ ਨ ਸੰਸਾ ਕੋਈ, ਤੂੰ ਸੁਣ ਹਮਰੇ ਤਾਤਾ ਜੀ ।

[ਜੀਵੋ ਵਾਰ]

ਨੂਨ-ਨਾਮ ਅਰ ਰੂਪ ਜੋ ਦੀਸੇ ਸਗਲਾ ਆਦ ਉਠਾਇਓ ਜੀ ।
ਤੁਮਰੀ ਕਿਰਪਾ ਸੁਭ ਘਨੇਰੀ ਅਪਨੇ ਬੀਚਮਿਲਾਇਓ ਜੀ ।
ਤਨ ਇੰਦਰੇ ਤੇ ਭਿੰਨ ਪਛਾਨਾ, ਬਹੁਰ ਅਭਿੰਨ ਦਿਖਾਇਓ ਜੀ ।
ਸੁਰਜਣਦਾਸ ਪਿਖਾਂਗੁਰ ਪੂਰਾ, ਸੰਸਾ ਸਰਬ ਦੁਕਾਇਓ ਜੀ ।

ਏਹ ਅਦਵੈਤ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਬੋਲੀ ਕੁਝ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਝੁਕ ਗਈ ਹੈ । ਆਪਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਹੇਠਲੇ ਦੋਹਰਿਆਂ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਹੈ:—

ਸੁਰਜਣ ਦਾਸ ਅਜ਼ਾਤ ਜੋ ਹੋ ਗਏ ਸੰਤ ਅਜ਼ਾਤ,
ਅਨਭਵ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਕਹੀ ਸਿੱਧੀ ਸਾਦੀ ਬਾਤ ।
ਜੋ ਮਨ ਆਯਾ ਖਿਆਲ ਸੀ ਸੋਈ ਅਲਾਯਾ ਚਾ,
ਪਿੰਗਲ, ਰੰਗ, ਐਨ ਗ਼ੈਨ, ਨਾ ਚਿੱਕੜ ਫਾਬੋ ਆ ।

ਸੁਰਜਣ ਦਾਸ ਜੀ ਅਜ਼ਾਦ ਸਨ, ਅਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵੀ ਅਜ਼ਾਦ ਹੀ ਹੈ । ਉਹਨਾਂ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲ ਦਸੇ ਹਨ, ਪਿੰਗਲ ਦੇ ਰੰਗ ਅਤੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪਰਚੋਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਫਾਬੋ ।

ਸੁਲਤਾਨ ਬਾਹੂ

ਹਜ਼ਰਤ ਬਾਹੂ ਵੀ ਇਕ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਫਕੀਰ ਹੋਏ ਹਨ, ਏਹਨਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਠੀਕ ੨ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਆਲਾਤ ਸੂਫੀ ਮਤ ਦੇ ਸਨ, ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਉਚੇ ਦਰਜੇ ਦੀ ਫਕੀਰਾਨਾ ਹੈ, ਪਰ ਬੁੱਲ੍ਹੇ ਦੀ ਏਕਤਾ ਦੀ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜੇ, ਹਾਂ ਕਿਧਰੇ ਕਿਧਰੇ ਏਕਤਾ ਦਾ ਝਲਕਾਰਾ ਜ਼ਰੂਰ ਪਿਆ ਹੈ, ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਰੰਗ ਵੀ ਚੰਗਾ ਹੈ । ਆਤਮ ਰਸ ਤੇ ਮੁਰਸ਼ਦ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ:—

ਅਲਫ ਅਲਾਹ ਚੰਬੇ ਦੀ ਬੂਟੀ, ਮੁਰਸ਼ਦ ਮਨ ਵਿਚ ਲਾਈ ਹੋ ।
ਨਫੀ ਅਸਬਾਤ ਦਾ ਪਾਣੀ ਮਿਲਿਆ ਹਰ ਰਗੇ ਹਰ ਜਾਈ ਹੋ ।
ਅੰਦਰ ਬੂਟੀ ਮੁਸ਼ਕ ਮਚਾਯਾ ਜਾਂ ਫੁੱਲਣ ਪਰ ਆਈ ਹੋ ।
ਮੁਰਸ਼ਦ ਬਾਹੂ ਹਰ ਦਮ ਜੀਵੇ ਜਿਸ ਏ ਬੂਟੀ ਲਾਈ ਹੋ ।

ਬਮਾਨੇ ਦਾ ਹਾਲ:—

ਪੜ੍ਹ ਪੜ੍ਹ ਆਲਮ ਕਰਨ ਤਕੱਬਰ ਹਾਫਜ਼ ਕਰਨ ਵਡਾਈ ਹੋ ।
ਜਿਥੇ ਵੇਖਣ ਚੰਗਾ ਰੋਖਾ ਉਥੇ ਪੜ੍ਹਨ ਕਲਾਮ ਸਵਾਈ ਹੋ ।
ਗਲੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਫਿਰਨ ਨਿਮਾਣੇ ਵਤਣ ਕਤਾਬਾਂ ਚਾਈ ਹੋ ।
ਦੋਹੀਂ ਜਹਾਨੀਂ ਮੁੱਠੇ ਬਾਹੂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਖਾਧੀ ਵੇਚ ਕਮਾਈ ਹੋ ।

ਲੱਖ ਹਜ਼ਾਰ ਕਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਪਰ ਜ਼ਾਲਮ ਨਫ਼ਸ ਨਾ ਮਰਦਾ ਹੋ ।
 ਬਾਜ਼ ਫਕੀਰਾਂ ਕਿਸੇ ਨਾ ਮਾਰਿਆ ਏਹੋ ਚੋਰ ਅੰਦਰ ਦਾ ਹੋ ।
 ਜਿਉਂਦੇ ਕੀ ਜਾਨਣ ਸਾਰ ਮੋਯਾਂ ਦੀ ਸੋ ਜਾਨੇ ਜੋ ਮਰਦਾ ਹੋ ।
 ਕਬਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਅੰਨ ਨਾ ਪਾਣੀ ਉਬੋਖਰਚ ਲੋੜੀਦਾ ਘਰਦਾ ਹੋ ।
 ਦੀਨ ਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਸਕੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਤੈਨੂੰ ਅਕਲ ਨਹੀਂ ਸਮਝੇਂਦਾ ਹੋ ।
 ਦੋਵੇਂ ਇਕਸ ਨਕਾਹ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਤੈਨੂੰ ਸ਼ਰਾਨਹੀਂ ਫੁਰਮੇਂਦਾ ਹੋ ।
 ਜਿਵੇਂ ਅੱਗ ਤੇ ਪਾਣੀ ਥਾਂ ਇੱਕੋ ਵਿਚ ਵਾਸਾ ਨਹੀਂ ਕਰੇਂਦਾ ਹੋ ।
 ਦੋਹੀਂ ਜਾਈਂ ਮੁੱਠੇ ਬਾਹੂ ਜੇਹੜਾਦਾਵਾ ਮੂਲ ਕੂੜ ਕਰੇਂਦਾ ਹੋ ।
 ਜ਼ਬਾਨੀ ਕਲਮਾ ਹਰ ਕੋਈ ਪੜ੍ਹਦਾ ਦਿਲ ਦਾ ਪੜ੍ਹੇ ਨਾ ਕੋਈ ਹੋ ।
 ਜਿਥੇ ਕਲਮਾ ਦਿਲਦਾ ਪੜ੍ਹੀਏ ਓਥੇ ਜ਼ਬਾਨ ਦਾ ਧੋਈ ਹੋ ।
 ਦਿਲਦਾ ਕਲਮਾ ਆਸ਼ਕ ਪੜ੍ਹਦੇ ਕੀ ਜਾਨਣ ਯਾਰ ਗਲੋਈ ਹੋ ।
 ਏਹ ਕਲਮਾ ਮੈਨੂੰ ਪੀਰ ਪੜ੍ਹਾਯਾ ਸਦਾ ਸੁਹਾਗਣ ਹੋਈ ਹੋ ।
 ਅਕਲ ਫਿਕਰ ਦੀ ਬੇੜੀ ਉੱਤੇ ਪੈਹਲਾ ਪੂਰ ਖੁਰੇਂਦੇ ਹੋ ।
 ਹਰ ਜਗੁ ਵਿਚ ਜਾਨੀ ਦਿੱਸੇ ਕਿਤ ਵਲ ਦੋਸ਼ ਰਖੇਂਦੇ ਹੋ ।
 ਜਿਸ ਮਰਨੇ ਤੋਂ ਖਲਕਤ ਡਰਦੀ ਆਸ਼ਕ ਮਰਤਾ ਜੀਵੇ ਹੋ ।
 ਫਸਰੇ ਵੇਲੇ ਗੋਯਾ ਹੋਕੇ ਰਲ ਮਿਲ ਕਰ ਮਜ਼ੂਰੀ ਹੋ ।

ਸਭੀ ਸਭੀ ਸੁਣਾ ਕੇ ਸ਼ਰ੍ਹਾ ਦੀ ਫਾਹੀ ਕੱਟਦੇ ਹਨ:-

ਨਾਂ ਓਥੇ ਕੁਫਰ ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਮੰਜ਼ਲ ਨਾਂ ਉਬੋਮੌਤ ਹਯਾਤੀ ਹੋ ।
 ਨਾਂ ਓਥੇ ਮਸ਼ਰਕ ਨਾਂ ਉਬੋ ਮਜ਼ਰਬ ਨਾ ਉਬੋ ਦਿਹੁਤੇ ਰਾਤੀ ਹੋ ।
 ਸ਼ਾਹ ਰਗ ਤੋਂ ਨਜ਼ਦੀਕ ਸੁਣੀਂਦਾ ਬਾਹੂ ਪਾ ਅੰਦਰੂਨੀ ਬਾਤੀ ਹੋ ।
 ਯਾਰ ਅਸਾਡਾ ਰੰਗ ਮੈਹਲੀਂ ਅਸੀਂ ਦਰ ਤੇ ਖਲੇ ਕੂਕਾਂਦੀ ਹੋ ।
 ਨਾਮ ਫਕੀਰ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਾਹੂ ਜੇਹੜੇ ਵਸਦੇ ਲਾ ਮਕਾਨੀ ਹੋ ।
 ਨਾਂ ਮੈਂ ਹਿੰਦੂ ਨਾਂ ਮੈਂ ਮੁਸਲਮ ਨਾਂ ਮੈਂ ਮੁੱਲਾਂ ਕਾਜ਼ੀ ਹੋ ।

ਸੁਲਤਾਨ ਬਾਹੂ ਜੀ ਫਾਰਸੀ ਦੇ ਵਡੇ ਆਲਮ ਸਨ, ਅਰ ਏਹਨਾਂ
 ਦੇ ਰਚਤ ਕੋਈ ਗ੍ਰੰਥ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਫਾਰਸੀ ਕਵਿਤਾ
 ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਵੀ ਹੈ ।

ਚੂਹੜ ਜੀ

ਚੂਹੜ ਜੀ ਵੀ ਇਕ ਖੁਲਾਸੇ ਸਾਧੂ ਲਹਿੰਦੇ ਵਿਚ ਹੋਏ ਹਨ, ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਠੇਠ ਲਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਜੇਹੜੀ ਮੁਲਤਾਨ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਡੇਰਾ ਇਸਮਾਈਲ ਖਾਂ ਜਾਂ ਅਟਕ ਤੀਕਰ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਏਹਨਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਤਾਂ ਠੀਕ ਮਲੂਮ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣੇ ਨਹੀਂ, ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਦੇ ਕੋਲ ਕੋਲ ਹੀ ਹੋਏ ਹੋਸਨ। ਆਪ ਸਿੱਖ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਪੰਥੀ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿਚੋਂ ਕਰਣੀ ਵਾਲੇ ਸਾਧ ਸਨ। ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਬੜੀ ਸੋਹਣੀ ਹੈ, ਬੋਲੀ ਠੇਠ ਤੇ ਹਰ ਇਕ ਸ਼ਲੋਕ ਉੱਚੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਭਰਿਆ ਹੈ, ਅਰ ਲਫਜ਼ ਵੀ ਚੋਣਵੇਂ ਤੇ ਜੀ ਖਿੱਚਵੇਂ ਵਰਤੇ ਹਨ। ਅਸਾਵਰੀ:-

ਸਾਈਆਂ ਹਾਰ ਟੁੱਟੇ ਅਧ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਬੀਵਨ ਲਾਲਅਜਾਈਂ।
 ਜੇ ਜਾਣੇ ਹਾਰੀ ਨੂੰ ਹਾਰ ਹਰੇਂਦਾ ਤਾਂ ਹਾਰੇਂ ਹੱਥ ਨ ਲਾਈਂ।
 ਹਿਕ ਦੁਹਗਨ ਬਿਆ ਜੱਗਦੀ ਸੁਹਰਤ ਕਿੱਤਕੁ ਸਿਰ ਤੇ ਚਾਈਂ।
 ਚੂਹੜ ਮਨ ਵਸੇਂਦੀਆਂ ਮਾਰਾਂ ਮੈਂ ਮੁੱਠੀ ਬੇ ਪਰਵਾਹੀਂ ॥ ੧ ॥

-ਚਾਰ ਦਿਵਸ ਦਾ ਪਾਹੁਨ ਪਾਣੀ ਆਸਾਂ ਕਰਦਾ ਵਡੀਆਂ।
 ਪਾਸੋਂ ਡੇਖੇ ਸੱਭ ਲਡੀਂਦੀ ਡੇਖ ਕਰੇਂਦਾ ਲਡੀਆਂ।
 ਚੂਹੜ ਧੀਆਂ ਨ ਪੇਕੇ ਰੈਹਣਾਂ ਸਾਹੁਰੜੇ ਘਰ ਸਡੀਆਂ ॥ ੨ ॥

ਸਾਈਂ ਵਾਲੇ ਸੁੱਖ ਨ ਸੋਂਦੇ ਤੇ ਰੱਜ ਨ ਖੰਦੇ ਰੋਟੀ।
 ਔਰਤ ਦੇਖ ਓਇ ਨਾਹਿੰ ਲੁਭੀਵਨ ਚਾੜ੍ਹੀ ਅਸਲ ਲੰਗੋਟੀ।
 ਮਨ ਬੋਂ ਸਭ ਮਨਵਾਵਣ ਅਪਣੀ ਸੱਚ ਦੀ ਮਾਰ ਕਸੋਟੀ।
 ਚੂਹੜਸਾਈਂ ਵਾਲਾਕੋਈ ਇਕ ਅਧਹੋਰਖਲਕਤ ਸਭਾ ਖੋਟੀ ॥ ੩ ॥

ਜਿਸਦੇ ਹੱਥ ਹੈ ਦਾਤ ਅਸਾਡੀ ਤਿਸ ਦੇ ਵਡੇ ਖਜਾਨੇ।
 ਓਹ ਨਜ਼ਰ ਇਨਾਇਤ ਕਰੇਕੁਨੰਦਾ ਸਭ ਜੀਆਂ ਦੇਖਸਮਾਨੇ।
 ਰਾਮ ਰਹੀਮ ਨ ਰੈਹਸੀ ਕੋਈ ਪੈ ਦਾਤੇ ਦੇ ਦਰ ਖਾਨੇ।
 ਚੂਹੜ ਕਿਸਮਤ ਆਣ ਮਲੇਸੀ ਬਖਰਾ ਕਿਸੇ ਬਹਾਨੇ ॥ ੪ ॥

ਦਿਲ ਵਿਚ ਦੁਨੀਆਂ ਡੇਰੇ ਪਾਏ ਮੱਲ ਬੈਠੀ ਸਭ ਜਾਈਂ।
 ਦਿਲ ਦੁਨੀਆਂ, ਦੁਨੀਆਂ ਦਿਲ ਹੋਈ ਇਕ ਮਿਕ ਕੀਏ ਸਾਈਂ।
 ਸਭ ਸਰਬੰਸ ਬੰਦੇ ਦਾ ਲੁਟਿਆ ਜਗ ਨ ਤਰੇਸ ਨਿਆਈਂ।
 ਚੂਹੜ ਬੰਦਾ ਛੁਪ ਗਿਆ ਬਠ ਬੈਠੀ ਆਪ ਘਰਾਈਂ ॥ ੫ ॥

ਦੁੱਖ ਖਰੀਦ ਕਰੇਂਦੀ ਨਾਹੀਂ ਹੋਰ ਨ ਭਾਵਨ ਕਿੱਸੇ ।
 ਸਾਰੀ ਖਲਕ ਸੁਖਾਂ ਦੀ ਤਾਲਬ ਦੁੱਖ ਆਏ ਨੇਹੀਂ* ਦੇ ਹਿੱਸੇ ।
 ਨੇਹੀਂ ਸਹਿਣ ਦੁੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਮਾਰਾਂ ਨਾਹੀਂ ਕਮ ਦਿਲ ਲਿੱਸੇ ।
 ਬੁਹੜ ਸੁਭ ਮੁਰਾਟਾਂ ਹਾਸਲ ਲਗਣ ਮਿੱਠੇ ਦੁੱਖ ਜਿੱਸੇ ॥ ੬ ॥
 ਲਾਹੇ ਵੰਦੀ ਖੇਪ ਸਾਈਂ ਦੀ ਉਹਾ ਕਦੀ ਨ ਚਾੜੀ ।
 ਜਿਸ ਵਿਚਹੁ ਲਾਹਾ ਸਉਣਾ ਨਿਕਲੇ ਉਜੜੇ ਨਾਹਿ ਉਜਾੜੀ ।
 ਦੁਨੀਆਂ ਸੰਦੀ ਖੇਪ ਘਟੇਂਦੀ ਦਿਹੁ ਦਿਹੁ ਹੋਵੇ ਮਾੜੀ ।
 ਬੁਹੜ ਹੋਰ ਸਭ ਰਹੇ ਇਥਾਈਂ ਇਕ ਖੇਪ ਸੱਚੀ ਸਦਆੜੀ ॥ ੭ ॥
 ਸਾਈਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਏਹ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਓਹ ਦਿਸਣ ਖਰੇ ਨਿਮਾਣੇ ।
 ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨ ਖਹੁਰੇ ਹੁੰਦੇ ਸਭ ਸੇ ਦੇ ਮਨ ਭਾਣੇ ।
 ਵੰਡ ਖਾਵਣ ਤੇ ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਣ ਦਿਲ ਨ ਕੋਈ ਰੰਦਾਣੇ ।
 ਬੁਹੜਖੁਦੀ ਤਕੱਬਰ ਓਹਨਾਂ ਥੀਂ ਨੱਸ ਗਈ ਵਾਂਗ ਟਿਟਾਣੇ ॥ ੮ ॥
 ਸਾਈਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿੱਠੀਆਂ ਸਾਈਂ ਭੀ ਓਹੀ ਮਿੱਠੇ ।
 ਸਭ ਸੇ ਦੇ ਮਨ ਕੂ ਓਹ ਭਾਵਨ ਬੁਰੇ ਨ ਕਿਸੇ ਸਿੱਠੇ ।
 ਜਗ ਵਿਚ ਹੋਰ ਨ ਕੋਈ ਅਜੇਹਾ ਜੋਹੇ ਸਾਈਂ ਵਾਲੇ ਭਿੱਠੇ ।
 ਬੁਹੜ ਸਾਈਂ ਨਾਲ ਰਲ ਖੈਠੇ ਲਿਖਣੇਂ ਰੈਹ ਗਏ ਚਿੱਠੇ ॥ ੯ ॥

ਜਦ ਕਵੀ ਜੀ ਅਦਵੈਤ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ:-

ਸਭੇ ਅਰਟ ਤੋਂ ਆਪ ਵਹਾਏ ਨਰ ਕੂੜੀ ਖੁਦੀ ਕਰੇਂਦੇ ।
 ਇਕ ਦਾਤੇ ਇਕ ਮੰਗਤੇ ਕੀਤੇ ਇਕ ਲੈਲੈ ਕਰਫਿਰ ਦੇਂਦੇ ।
 ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਤੁਸਾਡੇ ਉਪਰ ਸੇਖੁ ਦੀ ਥੀਂ ਗੁਜ਼ਰ ਜੁਲੇਂਦੇ ।
 ਬੁਹੜ ਆਪਣਾ ਕੁਝ ਨ ਜਾਤਾ ਸਭ ਤੇਰਾ ਖੇਲ ਤਕੇਂਦੇ ॥ ੧੦ ॥
 ਤੂਹਾਂ ਦੇਵਹਿੰ ਤੂੰਹਾਂ ਲੇਵਹਿੰ ਸਭ ਤੂਹਾਂ ਤੂਹਾਂ ਤੂਹਾਂ ।
 ਤੂਹਾਂ ਸਾਲਕ ਮੁਰਸ਼ਦ ਤੂਹਾਂ ਤੂਹਾਂ ਸਾਥ ਸੂਹਾਂ ਤੂਹਾਂ ।
 ਤੂਹਾਂ ਸੱਭ ਕਿਸੇ ਦਾ ਮਾਂ ਪਿਓ ਪਾਲਨ ਵਾਲਾ ਰੂਹਾਂ ।
 ਬੁਹੜ ਖੁਦੀ ਅਸਾਡੀ ਝੂਠੀ ਕਰਦੁਰ ਵਿਚਹੁ ਤੂੰ ਮੂਹਾਂ ॥ ੧੧ ॥

ਸਭਨਾਂ ਸਖੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ਹੁ ਸਾਈਂ ਸੱਭੇ ਰੂਪ ਦੀਆਂ ਭਰੀਆਂ ।
 ਸਭੇ ਸ਼ਹੁ ਕੂੰ ਗਵਿਆ ਲੋੜਨ ਸੱਭੇ ਘਰ ਵਿਚ ਧਰੀਆਂ ।
 ਇਕ ਦੂੰ ਇਕ ਚੜੀਦੀਆਂ ਸਭੇ ਜਿਉਂ ਮੋਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਲੜੀਆਂ ।

*ਪ੍ਰੇਮੀ, ਨੇਹੁ ਵਾਲਾ ।

ਜੇਹੜੀਆਂ ਸ਼ਹੂ ਕੂੰ ਭਾਵਨ ਦੂਹੜ ਸੇਜੇ ਜਾਏ ਸੇ ਚੜ੍ਹੀਆਂ ॥੧੨॥
ਕਿਹਾ ਸੋਹਣਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ਤੇ ਕਹੀ ਸੋਹਣੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਹੈ:-
ਅਸੀ ਕੁੱਤੇ ਰਲੀ ਤੁਸਾਡੀ ਦੇ ਕਿਤੇ ਹੋਰਤ ਜਾਣ ਨ ਭਾਂਦਾ।
ਪਰਛਾਵਾਂ ਮਹਲਾਂ ਤੋਰਿਆਂ ਦਾ ਅਸਾਂ ਓਹ ਬਹੁਤ ਸੁਖਾਂਦਾ।
ਜੇਹਾ ਕਦਰ ਅਸਾਡਾ ਦੇਖਹਿ ਤੂੰ ਤੇਹਾ ਟੁਕੜਾ ਪਾਂਦਾ।
ਦੂਹੜ ਤੂੰ ਰੱਬ ਸ਼ਾਹ ਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਸਭ ਸੇ ਨੂੰ ਦੇ ਖਾਂਦਾ ॥੧੩॥
ਮੇਰਾ ਮਨ ਆਸ਼ਕ ਤੇਰੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਤੂੰ ਆਪ ਛੁਪਾਏ ਨ ਹੋਵੇਂ।
ਬਿਰਹੋਂ ਤੁਸਾਡੇ ਘਾਇਲ ਕੀਤੀ ਲੂਣ ਨ ਪਾਏ ਛੋਵੇਂ।
ਦੁੱਖ ਵਿਛੋੜੇ ਵਾਲਾ ਸਾਈਂ ਕਰ ਮੇਹਰ ਅਸਾਡਾ ਕੱਟੇਂ।
ਅੱਗੇਲੱਖ ਰੰਗਿਆਈਆਂ ਤੇ ਰੀਆਂ ਇਕਏਹਭੀ ਸੋਭਾ ਖੋਟੇਂ ॥੧੪॥

ਗੁਵਾਲ ਜੀ ਵੀ ਲਹਿੰਦੇ ਵਿਚ ਸਾਈਂ ਲੋਕ ਹੋਏ ਹਨ, ਏਹਨਾਂ ਦੀ
ਕਵਿਤਾ ਵੀ ਠੇਠ ਬੋਲੀ ਵਿਚ, ਜੀ ਖਿੱਚਵੀਂ ਹੈ। ਮਿੱਠੇ ਬੋਲ, ਮਿੱਠੀ
ਬੋਲੀ, ਜੀ ਨੂੰ ਮਿੱਠੀਲੱਗਦੀ ਤੇ ਸੁਖਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਵੀ ਜੀ ਵੀ ਪੁਰਾਤਨ
ਹਨ, ਪਰ ਏਹਨਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਠੀਕ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਸਾਧਾਂ ਸੰਤਾਂ ਵਿਚ ਏਹਨਾਂ
ਦੇ ਸ਼ਲੋਕ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਮੰਨੇ ਹਨ, ਵੇਦਾਂਤ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਖੇਡਦੇ ਹਨ -

ਮੈਂ ਕੂੰ ਛੋੜਤ ਮੈਂ ਕੂੰ ਪਾਵਹਿ ਮੈਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਮੁੱਢ ਨਾਹੀਂ।
ਮੈਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਕੂ ਮੂਲ ਨ ਰਹਿਸੀ ਮੈਂ ਆਹੀਂ ਸਭ ਠਾਈਂ।
ਜੇ ਤਉ ਸੋਟੀ ਅਪਨੀ ਮਮਤਾ ਸਭ ਮੈਂ ਹੀ ਮੈਂ ਆਹੀਂ।
ਜਿਥੇ ਮੈਂ ਤਿਥੇ ਮੈਂ ਨੀਸੀ ਸੁਣ ਗੁਵਾਲਾ ਸੱਚ ਅਖਾਈਂ ॥੧॥

ਸਦਾ ਹਜ਼ੂਰ ਨ ਦੂਰ ਕਦਾਈਂ ਮੈਂ ਭੁੱਲੀ ਫਿਰਾਂ ਢੂੰਢੇਂਦੀ।
ਸਾਹ ਵਿਸਾਹ ਕੰਨੂ ਤੂੰ ਨੇੜੇ ਮੈਂ ਊਰੇ ਸੱਭ ਕਰੇਂਦੀ।
ਤੂੰ ਮਿਲ ਰਹਿ ਆਮਿਲਣ ਵਿਚ ਮਿਲਿਆ ਮੈਂ ਅੰਜਣ ਮਲਣ ਲੁਕੇਂਦੀ
ਢਿਲ ਗੁਵਾਲ ਨ ਤੇਰੀ ਪਾਰੋਂ ਮੈਂ ਵਿਚ ਢਿੱਲ ਮਰੇਂਦੀ ॥੨॥
ਤੈਂ ਭੇ ਨਾਲ ਅਦਾਲਤ ਕਹੀ ਜੈਂਦੀ ਪਭ ਜੀ ਮੰਨੈ।
ਕਿਆ ਕੁਝ ਭੇਟ ਸੁਦਾਮੇ ਆਂਦੀ ਬੀਜਕਿਆ ਬੋਇਆ ਪੰਨੈ।

ਅਜਮਲ ਕੌਣ ਤਪਸਿਆ ਕੀਨੀ ਕਿਆ ਗੁਣ ਗਨਕਾ ਗੀਨੈ ।
 ਰੀੜ ਗੁਆਲ ਖਸਮ ਦੀ ਨਿਆਰੀ ਮਤਾਂ ਕੋਈਦਾਵਾਬੰਨੈ ॥੩॥
 ਸੋਹਣੇ ਸਾਈਂ ਤੁਸੀਂ ਕਿਤਨੇ ਤਾਈਂ ਤੁਸੀਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਜੁਲੇਸੋ ।
 ਕੰਡ ਤੁਸਾਡੀ ਦੂਏ ਨੈਣ ਅਸਾਡੇ ਜਦ ਤਾਈਂ ਦਿਸਦੇ ਵੇਸੋ ।
 ਅੱਖੀਆਂ ਕੋਲੋਂ ਪਰੇ ਪਰੇਰੇ ਦਿਲ ਕੋਲੋਂ ਕਿਦੇ ਵੇਸੋ ।
 ਆਖਗਵਾਲਅਸਾਂਮਨਨ ਵਿਸਾਰਿਆਤੁਸੀਕਿਵੇਂਨਯਾਦ ਕਰੇਸੋ॥੪

ਸੁੰਦਰ

ਸੁੰਦਰ ਕਵੀ ਜੀ ਦੇ ਵਾਕ ਵੀ ਧਾਰਮਕ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਹੀ ਹਨ । ਏਹਨਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਘੱਟ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਅਰ ਕਥਿਤ ਸਵੱਏਏ ਵੇਰ ਹਿੰਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਹੀ ਲਿਖੇ ਹਨ:-

ਸੁੰਦਰ ਸਾਧ ਸੁੰਦਰ ਤਿਨ ਬਚਨਾਂ ਸੁੰਦਰ ਸੁਨਣੇ ਹਾਰੇ ।
 ਸੁੰਦਰ ਮਜਲਸ ਜਥਾਰਥ ਬਰਸੇ ਭੀਗ ਰਹੇ ਜਨ ਸਾਰੇ ।
 ਓਹ ਮਜਲਸ ਹਰਿ ਜੀ ਚਿਤ ਆਵੇ ਜਿਥੇ ਬੋਲਣ ਸੰਤਪਿਆਰੇ ।
 ਦਰਸ਼ਨ ਕਰੈ ਪਾਵੈ ਹੈ ਸ਼ਾਂਤੀ ਜਗ ਉਧਰਨ ਹੋਤ ਅਉਤਾਰੇ ॥੧॥

ਸੰਤਨ ਹਿਰਦੇ ਪ੍ਰਭੂ ਕਾ ਬਾਸਾ ਓਹੀ ਥਾਉਂ ਖੁਸ਼ ਆਇਆ ।
 ਆਦ ਜੁਗਾਦ ਸੰਤਨ ਕਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਹਰ ਰਾਇਆ ।
 ਜੇ ਸੰਤਨ ਕੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਸੋ ਹਰ ਜੀ ਮਨ ਭਾਇਆ ।
 ਸੁੰਦਰ ਸੰਤ ਸਾਹਿਬ ਹੈ ਏਕੋ ਯੇਹ ਬੇਦਾਂ ਬਚਨ ਬਤਾਇਆ ॥ ੨ ॥

ਭਲਾ ਭਇਆ ਗੁਰ ਪੂਰਾ ਮਿਲਿਆ ਹੋਏ ਸਰਬ ਕਲਿਆਨਾ ।
 ਮਾਨਸ ਆਸਾ ਮਨ ਤੇ ਵਿਸਰੀ ਭਏ ਦਿਆਲ ਭਗਵਾਨਾ ।
 ਲਗੀ ਲਾਗ ਸੰਤਨ ਸੰਗ ਵਾਲੀ ਚੜ੍ਹਿਆ ਰੰਗ ਸੁਬਹਾਨਾ ।
 ਸੁੰਦਰ ਮਹਲੀਂ ਮਹਿਰਮ ਹੋਏ ਬਹੁੜ ਨ ਭਏ ਬਿਗਾਨਾ ॥ ੩ ॥

ਬੋਲੀ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੋਰ ਬਚਨ ਨਹੀਂ ਲਿਖੇ ।

ਕਵੀ ਲਾਲ ਦਾਸ

ਦੋਹਿਰਾ:-ਲਾਲ ਦਾਸ ਉਠ ਭਜਨ ਕਰ ਆਲਸ ਉਂਘ ਨਿਵਾਰ,
 ਰੱਛ ਬਗਾਨਾ ਕਾਰਜ ਅਪਣਾ ਦਿਲ ਸਿਉਂ ਲੇਹੁ ਸਵਾਰ ॥

ਜਹਾਂਗੀਰੀ

ਏਹ ਵੀ ਸ਼ਾਇਦ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਵੀ ਹੋਏ ਹਨ, ਪਰ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਕੁਝ ਮਾਲੂਮ ਨਹੀਂ, ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਠੇਠ ਤੇ ਸਵਾਦਲੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ, ਬਿਰਹੇ ਦੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਕਵਤਾ ਦਾ ਰੰਗ ਰੰਗੇ ਕਵੀਆਂ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਵੈਰਾਗ ਦਾ ਝਲਕਾ ਸੋਹਣਾਂ ਹੈ, ਵਨਗੀ ਲਈ ਬੋੜੇ ਕੁ ਬਚਨ ਲਿਖਦੇ ਹਾਂ:-

ਨੇਹੀਆਂ ਨਿੱਤ ਮੁਬਾਰਕ ਸ਼ਾਦੀ ਸਦ ਘਾਲ ਸੂਲਾਂ ਦੀ ਘਾਲਨ।
ਉਮਰ ਹਯਾਤ ਨਾ ਚਾਹਨਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਿਤ੍ਰਦਰਦ ਹੱਡਾਂਵਿਚਜਾਲਨ।
ਘਾਲਨ ਪਾਲਨਲੱਜਇਸ਼ਕਦੀਮਿਤ੍ਰਾਂਦੀ ਜੀਵਨ ਜੋਕ ਨ ਭਾਲਨ।
ਜਹਾਂਗੀਰੀਮੁਸ਼ਤਾਕਦਰਦਾਂਦੇਆਸ਼ਕਕਢਦਰਦਨਾਂਕਹੀਂ ਵਖਾਲਨ॥੧॥

ਸੈ ਸੁਖ ਜੀ ਕਰੀ ਦਰਦਾਂ ਦਾ ਜੇ ਦਰਦ ਮਿਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਆਵੇ। ਦਾਰੂ ਦਰਦ ਮਿਤ੍ਰਾਂ ਅੰਜਨ ਮੇਰੀਆਂ ਅਖੀਆਂ ਵਿਚ ਸਮਾਵੇ। ਦਰਦਾਂ ਵੇਖ ਥੀਵੇ ਦਿਲ ਤਾਜ਼ਾ ਜਿਵੇਂ ਆਬ ਗੁਲਾਂ ਨੂੰ ਭਾਵੇ। ਜਹਾਂਗੀਰੀ ਜਿਸ ਦਰਦ ਮਿਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਸੋ ਦਰਦ ਨਾ ਦਿਲ ਥੀਂ ਜਾਵੇ ॥ ੨ ॥

—:o:—

ਨਨੂਆ

ਏਹ ਵੀ ਇਕ ਪੁਰਾਤਨ ਭਗਤ ਤੇ ਕਵੀ ਹੋਏ ਹਨ, ਏਹਨਾਂ ਦਾ ਜੋ ਬਚਨ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਸੋ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ:-

[ਰਾਗ ਪੂਰਬੀ]

ਮੈਂ ਨਾਹੀਂ ਪੁਭ ਸਭ ਕਿਛ ਤੂੰ।
ਤਾਰ ਤਾਰ ਵਿਚ ਸੋਧ ਕਰ ਡਿਠਾ ਹਰ ਕਪੜੇ ਵਿਚ ਇਕਾ ਰੂੰ।
ਜੋਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ੀ ਨਿਕਲਨ ਰਾਮਹੁ ਕਾਲਾ ਕਰ ਹਉਮੈਂ ਸੂੰ।
ਨਨੂਆਂ ਰਗ ਰਗ ਰਾਮ ਸਮਾਲੇ ਸੋਹੰ ਸੋਹੰ ਬੋਲੇ ਲੂੰ॥
ਦੋਹਿਰਾ-ਧਰਤੀ ਖੋਦਤ ਬੋਲਈ ਕਾਠ ਕਟਤ ਕੁਰਲਾਇ,
ਨਨੂਆ ਸ਼ਬਦ ਕੁਸ਼ਬਦ ਕੋ ਸਾਧੂ ਰਹੈ ਪਚਾਇ।

—o—

ਬਿਹਾਰੀ

ਏਸ ਕਵੀ ਜੀ ਦਾ ਵੀ ਕੁਝ ਪੂਰਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਿਸ ਸਮੇਂ ਹੋਏ ਹਨ, ਪਰ ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਫਕੀਰੀ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੱਤੇ ਸਨ, ਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਆਪ ਲਹਿੰਦੇ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਪੰਥੀ ਸਿਖ ਸਾਧੀਂ ਵਿਚੋਂ ਹੋਏ ਹਨ, ਖਿਆਲ ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਖ ਸਾਧੀਂ ਦੇ ਮਤ ਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਵੇਦਾਂਤ ਵੱਲ ਝੁਕੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੇਰ ਹੈ। ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਉਚੇ ਮੰਤਵ ਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਚੂਹੜ ਤੇ ਬੁਲ੍ਹੇ ਦੀ ਠੇਠਤਾ ਨਹੀਂ।

ਮੋਹਨਤ ਕੀਤੀ ਸਫਲੀ ਸਾਈਂ ਜੋ ਰਹੇ ਸਦਾ ਜੀ ਸੰਗੇ।
ਜੋ ਪਦ ਪਾਇਨ ਅਸਥਰ ਹੋਵੈ ਸੋ ਕਿਆ ਫਿਰ ਫਿਰ ਮੰਗੇ।
ਸਭ ਆਸਾਂਸਭ ਕਾਮਨਾਂ ਤਜ ਕਰ ਆਤਮ ਹਰਰੰਗ ਰੰਗੇ।
ਸੋਈ ਸਾਧਸੋਈ ਸੰਤ ਬਿਹਾਰੀ ਜਿਸ ਮਾਇਆ ਮੋਹਨ ਝੰਗੇ ॥ ੧ ॥

ਆਪਣਾ ਆਪਮਾਰ ਨਿਰਮਲ ਹੋਇ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਰੰਗ ਰਤੇ।
ਜੀਵਤ ਮੋਏ ਮੋਏ ਸੋ ਜੀਵੇ ਨਿਹਚਉ ਜਾਨਉ ਸਤੇ।
ਸਭ ਸਿਓਂ ਆਪ ਕਉ ਘੱਟ ਸਦਾ ਇਨ ਦੁਰਲਭ ਤਿਨਕੀ ਮੱਤੇ।
ਮੋਈ ਸੰਤ ਸੋ ਭਗਤ ਬਿਹਾਰੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹਉਮੈ ਕੀਤੀ ਹੱਤੇ ॥ ੨ ॥

ਸਾਹਿਬ ਸਮਰਥ ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਦਾਤਾ ਸਭ ਦੇਵੇ ਸੁਖ ਅਣਮੰਗੇ।
ਸਭ ਹੁੰ ਕੇ ਹਿਰਦੇ ਮਹਿ ਰਵਿਆ ਸਭਸੇ ਦੇ ਹੈ ਮੰਗੇ।
ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਭਜਨ ਸਿਖਾਇਆ ਸੇ ਸਾਰੇ ਰੰਗ ਰੰਗੇ।
ਹੋਏ ਘਰ ਦੇ ਚਾਸ ਬਿਹਾਰੀ ਜੋ ਛਾਪੇ ਤੇਰੇ ਦੇਰੇ ॥ ੩ ॥

ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦਾ ਜਿਸ ਰਸੁ ਆਇਆ ਸੋ ਮਿਲ ਮਾਣੇਂ ਵਲੀਆਂ।
ਜਿਉਂ ਬਿਖ ਸਾਥ ਫੁੱਲ ਫਲ ਪਾਕੇ ਅਜਬ ਟਾਸੀਆਂ ਵਲੀਆਂ।
ਬਚਨ ਜਥਾਰਥ ਵਰਖਾ ਹੋਵੇ, ਫਲ ਫੁਲ ਸਾਖੀ ਪਲੀਆਂ।
ਜਾਇ ਪਹੁੰਚਹਿ ਖਸਮ ਬਿਹਾਰੀ ਸ਼ਾਹਾਂ ਛਾਲੀਆਂ ਘਲੀਆਂ।
ਤਨ ਹਿਮ ਆਣੀ ਦੇ ਵਿਚ ਪਾਯਾ ਸੁਇਨਾ ਰੂਪਾ ਸਾਸਾ। ਰਤ:
ਦਿਵਸ ਵਿਚ ਕਢ ਕਢ ਲੇਵਨ ਪਲ ਪਲ ਕਰਨ ਬਿਨਾਸ।
ਪਵੈ ਨ ਹਿੱਕ ਤੇ ਨਿਕਲਨ ਬਹੁਤੇ ਤਿਸ ਰਹਿਣ ਦਾ ਕਿਆ
ਭਰਵਾਸ। ਐਸੇ ਗੜ ਮਹਿ ਬੈਠ ਬਿਹਾਰੀ ਹੁਆ ਕਗਾਂ ਅਵਾਸ।

(੨੦੬)

ਬਨਵਾਰੀ ਕਵੀ

ਆਪ ਵੀ ਸੇਵਾ ਪੰਥੀ ਸਾਧ ਹੋਏ ਹਨ:-
ਕਿਆ ਅਉਗਣ ਜਾਂ ਆਦਰ ਤੇਰਾ ਕਿਆ ਪਾਪ ਜੇ ਪਲਕ
ਨਿਹਾਰੇਂ। ਕਿਆ ਕਛ ਕਰਮਕਰੇਂ ਜੇ ਕਰਨਾ ਕਿਆ ਭਰਮ ਭੋਰੀ
ਵਲ ਸਾਰੇਂ। ਕਿਆ ਹੈ ਚੂਕ ਜਿ ਚਿਤ ਧਰ ਤੂੰ ਕਿਆ ਦੇਖ
ਦਇਆ ਰਿਦ ਧਾਰੇਂ। ਬਨਵਾਰੀ ਪੁਭ ਲੇਖਾ ਕੇਹਾ ਜੇ ਤੂੰ ਅਪਣਾ
ਕਰ ਨਿਸਤਾਰੇਂ।

—o—

ਸਾਮੀ ਸੇਵਾ ਦਾਸ

ਸਿੱਖ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦੇ ਦੋ ਮਤ ਸਾਧੂਆਂ ਵਿਚ ਹਨ, ਇਕ 'ਉਦਾਸੀ'
ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁਤ੍ਰ ਬਾਬਾ ਸਿਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦਾ ਚਲਾਯਾ
ਹੋਯਾ ਭੋਖ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਨਿਰਮਲੇ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵੇਲੇ
ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ, ਇਹ ਦੋਨੋਂ ਭੋਖ ਬੜੇ ਤਕੜੇ ਵਿਦਯਾ ਦਾ ਘਰ ਹਨ; ਨਿਰ-
ਮਲੇ ਸਾਧੂਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਉਘੀ ਤੱਕੀ ਕੀਤੀ, ਅਰ ਓਹਨਾਂ
ਦੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਹੀ ਵਰਤਾਰਾ ਰਖਿਆ।
ਕਾਂਸ਼ੀ ਜਾਕੇ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਓਹ ਉਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਬ੍ਰ-
ਮਣਾਂ ਪੰਡਤਾਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਫੇਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਦਾਸੀ ਸਾਧੂਆਂ ਨੇ ਵਿਦਯਾ ਤਾਂ
ਸਿੱਖੀ ਪਰ ਅਪਣੀ ਦੇਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਨਾ ਛੱਡੀ, ਉਦਾਸੀ ਸਾਧੂਆਂ
ਦੇ ਬਚਨ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਉਦਾਸੀਆਂ ਦੇ
ਵੀ ਅੱਗੇ ਕੋਈ ਵਿਰਕੇ ਹੋਗਏ। ਕੋਈ ਅਜ਼ਾਦ ਅਖਾਏ, ਕੋਈ ਅਭਣ
ਸਾਹੀ ਯਾ ਸੇਵਾ ਪੰਥੀ, ਸੇਵਾ ਦਾਸ ਜੀਵੀ ਇਕ ਉਦਾਸੀਆਂ ਦੇ ਮਤ ਵਿਚ
ਪਤਿਸ਼ਟਤ ਸਾਧੂ ਹਨ। ਅਰ ਇਹ ਸੇਵਾ ਪੰਥੀ ਵਿਰਕੇ ਦੇ ਆਗੂ ਹਨ।
ਏਹਨਾਂ ਨੇ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਸ਼ਲੋਕ ਰਚੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਅਸਾਵਰੀਆਂ'
ਆਖਦੇ ਹਨ, ਅਸਾਵਰੀ ਰਾਗ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਇਕ ਪੁਸਤਕ

‘ਅਸਾਵਰੀਆ’ ਨਾਮੇ ਲਿਖੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਬਚਨਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟ ਹੋਰ ਕਈ ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਬਚਨ ਦਰਜ ਕੀਤੇ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭੰਡਾਰ ਲਈ ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਪੋਥੀ ਇਕ ਅਮੋਲਕ ਰਤਨ ਹੈ ।

ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਕਵਤਾ ਦਾ ਰੰਗ ਸਾਧੁਆਂ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਤੇ ਸਿਖੀ ਭਾਵ ਸਿਮ੍ਰਨ, ਪੋਮ, ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਬੋਲੀ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ, ਪਰ ਪੂਰੀ ਠੇਠਤਾ ਦਾ ਰਸ ਨਹੀਂ, ਏਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅਸਾਵਰੀਆਂ ਦੀ ਪੋਥੀ ਸੰਮਤ ੧੯੧੯ ਬਿਕਰਮੀ ਵਿਚ ਸੈਹਜ ਰਾਮ ਨੇ ਅਕੱਠੀ ਕਰਕੇ ਬੀੜ ਬੰਧੀ । ਅੰਤ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:-

“ਇਤ ਅਸਾਵਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਕੋ ਸਹਿਜ ਰਾਮ ਕ੍ਰਿਤ ਜਾਨ ।
ਸੰਮਤ ਉਠੀ ਸੈ ਸੱਤ ਮਹਿ ਦੁਆਦਸ ਉਪਰ ਮਾਨ ॥”

ਸੰਤ ਸੇਵਾ ਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਵਿਚ ਭਗਤੀ, ਤੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਮੈਹਮਾ ਬਹੁਤ ਹੈ । ਵੇਦਾਂਤ ਵਿਚ ਰੁਚੀ ਵੇਰ ਹੈ, ਕਵਤਾ ਦਾ ਰੰਗ ਵੀ ਕਿਧਰੇ ਕਿਧਰੇ ਚੰਗਾ ਹੈ ॥

ਬਚਨਾਂ ਦੀ ਵਨਗੀ:-

ਆਸਾਵਾਰੀ

ਵਹਿੰਦਿਆਂ ਵਹਿੰਦਿਆਂ ਰਾਤ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਰਾਤੋਂ ਦਿਹੁ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ।

ਵਕਾਲਤ ਕਰੇ ਨ ਕੋਈ ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਆਪ ਕਹਿ ਹਾਲ ਸੁਣਾਂਦਾ ।

ਅਰਠੋਂ ਛੁੱਟ ਹਲ ਵਾਹੀ ਕਰਦਾ, ਹਲੋਂ ਛੁੱਟ ਗਾਰ ਪੈਂਦਾ ।

ਹੋਰ ਨ ਕੋਈ ਵੜਦਾ ਸੇਵਾ ਕਰਮ ਆਪਣਾ ਕੀਆ ਵੜਾਂਦਾ ॥

ਭਖਨਾ:- ਮਹਬੂਬਾਂ ਦੀਆਂ ਠਟੀਆਂ ਕਾਇਮ ਸਦਾ ਕਦੀਮ,

ਰਹਿਣੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਗਾਸ ਮਹਿ ਕੋਈ ਨ ਪਵੈ ਹਲੀਮ ।

ਮਹਬੂਬਾਂ ਦੀਆਂ ਠਟੀਆਂ ਖਿਜਾ ਬਹਾਰ ਖੁਸ਼ਾਲ,

ਮੀਹੀਂ ਗਈ ਬੰਦਗੀ ਪੀਵਨ ਦੁਧ ਵਿਸਾਲ ॥

ਧਨ ਤੂੰ ਰਾਮ ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਦਾਤਾ ਤੇਰੀ ਖੱਟੀ ਸਭ ਜਗ ਖਾਂਦਾ ।

ਆਸਾਵਾਰੀ

ਤਨਮਨ ਧਨ ਸਭ ਤੁਮਰਾ ਦੀਆ ਕਿਸੇ ਹਟ ਨ ਲਿਆ ਵਿਕਾਂਦਾ ।

ਤੂੰ ਸਗ ਸਾਹ ਜੀਉ ਵਣਜਾਰਾ ਰਾਸ ਲੈ ਲੈ ਮੁੱਕਰ ਪਾਂਦਾ ।

ਸੇਵਾ ਦਾਸ ਮੁਕੂਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਦੋਂਦਿਆਂ ਫਿਲ ਨ ਲਾਂਦਾ ।

ਸੱਚੀ ਭਗਤ ਤੇਰੇ ਸਾਧ ਕਮਾਂਦੇ ਜੋ ਹਰਿ ਹਰਿ ਸਦਾ ਉਚਾਰਨ ।

ਉਠਦਿਆਂ ਬਹਿੰਦਿਆਂ ਫਿਰਦਿਆਂ ਮਨ ਤੇ ਕਬਹੂੰ ਨਾਂ ਟਾਰਨ ।

ਹਰਿ ਸਿਮਰਨ ਮਹਿ ਮਨ ਉਮਗਾਨਾ ਚਿਹਨ ਚੀਤ ਲਿਖ ਭਾਰਨ ।

ਐਸੇ ਸੰਤ ਦੁਰਲਭ ਜਗ ਸੇਵਾ ਆਪ ਤਰੇ ਕੁਲ ਤਾਰਨ ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬਣ ਅੱਤਣ ਖੇਡੀ ਸੇ ਸਭ ਲੱਭ ਸਿਧਾਣੀਆਂ
ਕਿਥੋਂ ਆਈਆਂ ਭੇ ਕਿਤ ਵਲ ਗਈਆਂ ਏਹ ਖਬਰ ਨ ਕਿਸੇ
ਵਿਖਾਣੀਆਂ । ਸੱਭੇ ਛਾਈਂ ਮਾਈਂ ਹੋਈਆਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ
ਉਨ ਕੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ । ਸੇਵਾ ਦਾਸ ਜਿਨ੍ਹੀਂ ਸ਼ਹੁ ਪਾਇਆਂ
ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਅਸਥਿਰ ਸੇਜਾਂ ਮਾਣੀਆਂ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਗ ਆਤਣ ਬਹਿੰਦੀ ਸੇ ਸਾਰੀਆਂ ਉਠ ਰਲੀਆਂ ।
ਇਕਪਲਕੰਤ ਨ ਰਹਿਣੇਦਿੱਤੀਆਂ ਜਿਸਘਰ ਜਮੀਆਂ ਪਲੀਆਂ ।
ਅੱਚਣ ਚੇਤ ਕਾਲ ਬੰਬ ਵਜੀ ਵੰਞ ਖਾਕੂ ਵਿਚ ਰਲੀਆਂ ॥

ਪੁੰਨ ਜਾਣ ਜੋ ਬੇੜਾ ਬਧਿਆ ਸੇ ਪੁੰਨ ਪਾਪ ਹੋਇ ਵੁੱਕੇ ।
ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਬੇੜਾ ਭੋਜਲ ਠਲਿਆ ਡੱਬੇ ਵਿਚ ਹੀ ਮੁੱਕੇ ।
ਅਪਣੀ ਸਿਆਨਪ ਸਿਉਂ ਭਏ ਮੁਕਤੇ ਜਿਉਂ ਬਾੜ ਲੁੰਬੜੀ ਲੁੱਕੇ ।
ਸੇਵਾਦਾਸ ਲੁਕੀ ਫੜ ਲੀਤੀ ਭੋਜਨ ਕਰ ਖਾਇ ਚੁੱਕੇ ॥

ਮੈਂ ਵਿਚ ਅੱਗਣ ਤੂੰ ਗੁਣਵੰਤਾ ਕਿਉਂ ਕਰ ਚਰਸ ਪਈਵੇ ।
ਤੂੰ ਬੇਪਰਵਾਹ ਅਸਾਡਾ ਸਾਹਿਬ ਤੁਧ ਆਗੇ ਬਿਨੈ ਸਗੋਵੇ ॥
ਇਹ ਮਨ ਮੈਂਡਾ ਮਿਲਿਆ ਲੋੜੇ ਕਾਰਨ ਕੋਣ ਕਰੀਵੇ ।
ਸੇਵਾ ਦਾਸ ਜਾਂ ਤੂੰ ਬਿਨਉ ਨ ਸੁਣਸੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਕਰ ਜੀਵੇ ॥

ਜਗ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਸੁਪਨੇ ਨਿਆਈਂ ਸੰਤ ਬੇਦ ਸਮਝਾਵੀਂ ।
ਤਿਸ ਜੀਵਨ ਕੇ ਸਤ ਕਰ ਮਾਨਿਆ ਬਹੁਤੇ ਪਾਪ ਕਮਾਵੀਂ ॥
ਇਹਤਨਜਲਦਾਬੁਦਬੁਦਾਬਰਨਿਆਖਿਨਮਹਿਬਿਨਸ ਸਿਧਾਵੀਂ ।
ਨੀਵ ਜਿਸੈ ਕੀ ਐਸੀ ਸੇਵਾ ਕਿਉਂ ਉਪਰ ਮਹਿਲ ਬਨਾਵੀਂ ॥

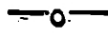
ਖੁਸ਼ੀ ਆਵਣ ਜਣ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਖੱਟਨ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਲੈਂਦੇ ਲਾਹੇ ।
ਖੁਸ਼ੀ ਖਾਵਣ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਪਹਿਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖੇਤ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਵਾਹੇ ॥
ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਸੈਲ ਕਰੇਂਦੇ ਪੁਭ ਜੀ ਮੰਨੇ ਜੋ ਰਾਹੇ ।
ਸੇਵਾ ਸੰਤ ਅਵਤਾਰ ਅਚੰਭਾ ਜੋ ਕੁਛ ਆਹੇ ਸੇ ਆਹੇ ॥

ਫਿਰ ਇਹ ਵੇਲਾ ਹੱਥ ਨ ਆਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਿਥਾ ਕਰੇਂਦਾ
ਖਾਵਣ ਪੀਵਣ ਹੋਸਣ ਖੇਡਣ ਵਿਚ ਮੂਰਖ ਬਹੁ ਮਨ ਦੇ ਦਾ
ਸਾਈਂ ਦਾ ਕੰਮ ਨ ਅਪਣਾ ਜਾਣੇ ਵੰਞ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰੇਂਦਾ
ਸੇਵਾ ਦਾਸ ਕੋਟ ਜੂਨ ਮਹਿ ਇਨ ਕਰ ਦੁਖ ਪਈਚਾ

ਬਾਲ ਬਿਵਸਥਾ ਖੇਡ ਵਢਾਈਂ ਜੋਬਨ ਗਇਆ ਸੰਗ ਨਾਗੀਰਲ
ਬਿਧ ਭਇਆ ਤਬ ਆਲਸ ਉਪਜਿਆ ਕਬਹੂੰ ਨ ਮੁਰਤ ਸਮਾਰੀ

ਕਿਆ ਕਰਣਾ ਥਾ ਕਿਆ ਕਰਤਾਹੋਂ ਏਹ ਥਾਤ ਨ ਕ ਬਹੁ ਵਿਚਾਰੀ।
ਹਰਿ ਕੀ ਭਗਤ ਬਿਨਾਂ ਜਨ ਸੇਵਾ ਅਉਗਤਗਇਆ ਸੰਸਾਰੀ।

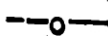
ਸ਼੍ਰੀਮਾ ਸੇਵਾਦਾਸਜੀ, ਦੁਹੜ, ਗਵਾਲ, ਸੁੰਦਰ, ਜਹਾਂਗੀਰੀ, ਬਿਹਾਰੀ ਤੇ
ਹੇਠਲੀ ਮਨੋਹਰ ਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਢੰਗ ਬਹੁਤ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਤੇ
ਏਹਨਾਂ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਆਪੋ ਵਿਚ ਮਿਲਦੀ
ਜਲਦੀ ਹੈ, ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਸਾਰੇ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਲਹਿੰਦੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਹੋਏ
ਹੋਣ ਤੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਹੋਣ।

ਮਨੋਹਰ ਦਾਸ

ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਉਦਾਸੀ ਸਾਧੂ ਹੋਏ ਹਨ, ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਕੁ
ਬਚਨ ਮਿਲੇ ਹਨ, ਸੋ ਲਿਖਦੇ ਹਾਂ। ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਹੈ, ਸੰਤ ਸੇਵਾ
ਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਨਾਲ ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਬਹੁਤ ਮਿਲਦੀ ਹੈ
ਅਰ ਰੰਗ ਵੀ ਓਹੀ ਹੈ:-

ਬੰਨ ਤੂੰ ਰਾਮ ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਦਾਤਾ ਤੇਰੀ ਖੱਟੀ ਸਭ ਜਗ ਖਾਂਦਾ।
ਸਭ ਸੇ ਦਾ ਤੂੰ ਮੈਂਦੀ ਬਣਿਆਂ ਸਭ ਜਗ ਉਚਾਪਤ ਚਾਂਦਾ
ਲੇਖ ਨ ਲਿਖਹਿ ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਿਦਿਆਂ ਦੇ ਦੇ ਬਹੁ ਨੁਖ ਪਾਂਦਾ।
ਮਨੋਹਰ ਦਾਸ ਹੋਰ ਦਾਤਾ ਜਾਣਨ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿਵਾਂਦਾ।

ਫੁਟਕਲ

ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਓਹ ਰੰਗੇ ਰੰਗੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਲਿਖਦੇ ਹਾਂ
ਜੇਹੜੇ ਮਨ ਨੂੰ ਖਿੱਚਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆਪਣੇ ਕਾਵਜ ਰੰਗ ਵਿਚ ਖਿੜੇ ਫੁੱਲਾਂ
ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਨਾਲ ਚਿਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਮੋਹਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਚਨਾਂ ਦੇ
ਕਰਤਿਆਂ ਦਾ ਬਹੁ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਮਾਲੀ ਨਾਲ ਕੀ, ਜਦ ਫੁੱਲ
ਸੋਹਣਾਂ ਤੇ ਮਨ ਭਾਵਨਾ ਹੈ, ਤਾਂਤੇ ਬਰੂਰ ਗੁਲਦਸਤੇ ਵਿਚ ਸਜਾਣਾ
ਲੋਜਾਏ:-

ਦੋ:-ਪ੍ਰੀਤ ਕੀ ਰੀਤ ਅਨੂਪ ਹੈ ਸਮਝ ਕਰੇ ਜਨ ਕੋਇ,
ਮਾਣਕ ਤਹਾਂ ਦੀਜੀਐ ਜਹਾਂ ਉਤਮ ਗਾਹਕ ਹੋਇ।
ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਤੇ ਬਾਵਰੇ ਹਿਤ ਚਿਤ ਅਵਰੀ ਦੇਹ,
ਕਵਨ ਸਿਆਪਨ ਮੂਸਨਾ ਚਿਤ ਦੇ ਚਿੰਤਾ ਲੇਬ।
ਚਿਤ ਦੇ ਚਿੰਤਾ ਲੀਜੀਐ ਕਾਰਨ ਮੀਤ ਸੁ ਜਾਨ,
ਡਨ ਦੇ ਮਨ ਦੇ ਸੀਸ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨ ਦੀਜੇ ਜਾਨ।
ਪ੍ਰੀਤ ਕਰੀਵੇ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਸਿਉਂ ਜੋ ਪਹੁਚਾਵਨ ਤੋਕ,
ਤਿਨ ਸਿਉਂ ਪ੍ਰੀਤ ਨ ਕੀਜੀਐ ਜੋ ਵੰਢਨ ਇਥਈ ਛੋੜ।

ਦੋਭੀ-ਕਰਨ ਫਕੀਰੀ ਹੋਈ ਹਈ ਡਾਖੜੀ ॥ ਰਹਾਉ ॥
ਕਰਨ ਫਕੀਰੀ ਜੋਹਦ ਜਹੀਰੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਾਈ ਸਾਖੜੀ।
ਜੀਂਦਿਆਂ ਜੋਬਨ ਪਾਇ ਕੁਠਾਲੀ ਰਸਨਾ ਕੂੰ ਦੇ ਚਾ ਤਾਖੜੀ।
ਬੁਰਾ ਨ ਅਲਾਇ ਨ ਡੁਖਾਇ ਕਹੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਰੱਬ ਦੇਵੀ ਬਾਕੜੀ।
ਦਰਸਨ ਆਉ ਫਕੀਰਾਂ ਦੀਗਲ ਸੁਣਵਤ ਨ ਗਰਦਨ ਆਕੜੀ।
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੱਘਰ ਬੀਉ ਰਲਾਯਾ ਸੇ ਲੁਣਸਿਨ ਵਿਚ ਵਿਸਾਖ।
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੁਤਿਆਂ ਸਮਾਂ ਵਢਾਂਯਾ ਸਿਰ ਪਾਏ ਉਡਾਇਨ ਖਾਕ।
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਾਹੇ ਅੱਕ ਬਬਲ ਰੱਖ ਸੇ ਫਲ ਕਿ ਮਾਇਨ ਸੁਖ।
ਇਥੇ ਕੀਤਾ ਉਥੇ ਪਾਈਐ ਏਹ ਵੇਰ ਸੁਨਾਵਨ ਸਾਖ।
ਚਾਇ ਕਦਮ ਤੇ ਚਲ ਉਤਾਵਲਾ ਦਿਨ ਗਇਓ ਤੇ ਪਉਂਦੀ ਰਾਤ।
ਤੈਡਾ ਰਾਤ ਨ ਚਲਣ ਹੋਸੀਆ ਚਲ ਭੱਜ ਏਹਾ ਕਰ ਤਾਤ।
ਵਡੀ ਰਾਤ ਸੁਣੀਦੀ ਜਨ ਜਨਮ ਦੀ ਫਿਰਕੇ ਚਿਰ ਹੈ ਪ੍ਰਭਾਤ।
ਚਲ ਪਹੁੰਚ ਟਿਕਾਣੇ ਆਪਣੇ ਵਲ ਵਲ ਨ ਪਾਏ ਬਾਤ।

—o—

ਫਰਦ ਫਕੀਰ

ਫਰਦ ਫਕੀਰ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪੁਰਾਣਾਂ ਫਕੀਰ ਹੋਯਾ ਰੇ,
ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਸ਼ੌਕ ਸੀ, ਫਨਾਹ ਫਿਲਾ ਜਾਂ ਏਕਤਾ ਦੇ ਦਰਜੇ ਭੇ
ਨਹੀਂ ਪੁੱਜੇ ਜਾਪਦੇ, ਸ਼ਰੀਅਤ ਤੇ ਤਰੀਕਤ ਦੇ ਪਾਬੰਦਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇਹਨ,
ਕਵਤਾ ਸਵਾਦਲੀ ਹੈ, ਸਮੇਂ ਦਾ ਠੀਕ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਏਹਨਾਂ ਦਾ ਇਕ
ਥਾਰਾਂ ਮਾਂਹ ਲਿਖਯਾ ਹੋਯਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ।

ਚਕ੍ਰਾ ਮਾਹ ਸੁਹਾਵਨਾਂ, ਅਸਾਂ ਨਿਤ ਤੇਰਾ ਗਮ ਖਾਵਨਾਂ ।
 ਮੈਂ ਸਾਵੀ ਪੀਲੀ ਹੋ ਰਹੀ, ਮੇਰੀ ਦੇਹੀ ਜ਼ਰਦ ਵਿਸਾਰ ਦੀ ।
 ਨਿਤ ਤਿੱਤਰ ਮੈਰ ਉਡਾਂਵਦੀ, ਮੈਂ ਰੋ ਰੋ ਔਸੀਆਂ ਪਾਂਵਦੀ ।
 ਮੈਂ ਡਰਦੀ ਪਾਸੋਂ ਪੜੋਸੀਆਂ, ਛਪ ਪੁਛਦੀ ਪੰਡਤ ਜੋਸ਼ੀਆਂ ।
 ਸਭ ਮੁਲਾਂ ਰਮਲੇ ਢੁਭਦੀ, ਉਠ ਖ਼ਵਾਬਾਂ ਰੋਜ਼ ਵਿਚਾਰਦੀ ।
 ਕੋਈ ਭੋਜ ਸੁਨੇਹਾਂ ਸੁਖਦਾ, ਕੋਈ ਲਿਆਵੇ ਤੇਰੇ ਮੁਖਦਾ ।
 ਬਿਨ ਘਾਣੀ ਮਛਲੀ ਮਰ ਚਲੀ, ਕਦੀ ਖਬਰ ਤੂੰ ਲੈ ਬੀਮਾਰਦੀ ।
 ਦਿਨਦਰਦਨਾਂ ਰਾਤੀ ਸੋਨੀਆਂ, ਉਠ ਗਲੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਭੋਨੀਆਂ ।
 ਲੋਕ ਆਖਣ ਬੱਲੀ ਕੱਮਲੀ, ਮੈਂ ਸੁਰਤ ਨਾਂ ਕਦੀ ਸੱਮਲੀ ।
 ਨਿੱਤ ਵਰਦ ਵਕੀਰ ਪੁਕਾਰਦਾ, ਸਾਨੂੰ ਤਲਬ ਤੇਰੇ ਦੀ ਖ਼ਾਰਦੀ ।
 ਮੈਨੂੰ ਚਾਰ ਸੰਗਾਰ ਨਾਂ ਭਾਂਵਦਾ, ਨਹੀਂ ਤਾਕਤ ਹੈ ਗੁਫ਼ਤਾਰ ਦੀ ।
 ਸੁਖ ਸੋਣ ਜੋ ਕੰਤਾਂ ਵਾਲੀਆਂ, ਅਸੀਂ ਰਾਤੀਂ ਤਿਨਹਾਂ ਜਾਲੀਆਂ ।
 ਦੁਖ ਡੰਗ ਅਨੂਹੇਂ ਮਾਰਦੇ, ਲੋਕ ਦੇਣ ਉਲਾਂਭੇ ਯਾਰ ਦੇ ।
 ਤੇਰੀ ਵਾਉ ਠੰਢੀ ਮੈਂ ਠੰਢੀਆਂ, ਤੂੰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਮੈਂ ਬੰਦੀਆਂ ।
 ਗੁਣ ਤੇਰੇ ਪਈ ਹਾਂ ਗਾਉਂਦੀ, ਸ਼ੋਕ ਤੇਰੇ ਜੀਉ ਪਰਛਾਉਂਦੀ ।

ਰੱਬ ਦਾ ਇਸ਼ਕ ਛਿਪਿਆ ਨਹੀਂ ਰੈਂਹਦਾ:-

ਮੇਰੇ ਜੋਬਨ ਯੁਮਾਂ ਪਾਈਆਂ, ਸਾਨੂੰ ਗਿਣ ਗਿਣ ਲੀਕਾਂ ਲਾਈਆਂ ।
 ਹੁਨ ਕਿਚਰਕ ਇਸ਼ਕ ਛਪਾਈਏ, ਵਿਚ ਰੋਵਣ ਦੇ ਭਾ ਜੁਲਾਈਏ ।
 ਏਹ ਨੇਹੁ ਨਾ ਚਹਿੰਦਾ ਛਿਪਿਆ, ਵਾਂਗ ਜਾਹਰ ਮੁਸ਼ਕ ਅੰਤਾਰ ਦੀ ।
 ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਭਾਰ ਚਾਣਾ ਸੁਖਾਲਾ ਨਹੀਂ, ਏਹ ਭਾਰ ਨਾ ਚਾਵਣ ਸੈਹਲ ਹੈ ।
 ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ "ਕੋਣ ਚੁਕੇ ਪੂਤ ਪਹਾੜ ਦੇ" ਅੰਤ ਯਾਰ ਦਾ ਵਸਾਲ ਮਿਲਾਪ ਹੋਯਾ:-

ਔਹ ਵੇਖ ਪਿਆਰਾ ਆਯਾ, ਸਾਨੂੰ ਮੌਲਾ ਯਾਰ ਮਿਲਾਯਾ ।
 ਯਾ ਜਾਮੇਂ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਨਾਲ ਓਸਦੇ ਕਾਮ ਹੈ ।
 ਕਰ ਤੋਥਾ ਇਸ਼ਕ ਮਿਜਾਜ਼ ਬੀ, ਇਸ ਨਬਰੋਂ ਹਿਰਸ ਖਿਰਾਬ ਬੀ ।
 ਇਹ ਦੁਨੀਆਂ ਆਵਾ ਗੌਣ ਹੈ, ਵਿਰ ਕਬਰੋਂ ਬੋਲੀ ਕੌਣ ਹੈ ।
 ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਰੰਗ ਦਾ ਅਚਰਜ ਨਕਸ਼ਾ ਖਿੰਚਿਆ ਹੈ, ਅੰਤ ਵਿਚ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਆਵਾ ਗੌਣ ਦੱਸਕੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਮਸਲੇ ਆਵਾ ਗੌਣ ਨੂੰ ਮੰਛਿਆਂ ਹੈ, ਅਸਚਰਜ ।

ਸ਼ਾਹ ਮੁਰਾਦ

ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਪੁਰਾਣੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੱਯਦ, ਫਕੀਰ ਹੋਏ ਹਨ ?
 ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਈ, ਥੋੜੇ ਜੇਹੇ ਬੈਂਤ
 ਇਕ ਥਾਂ ਛਪੇ ਹੋਏ ਮਿਲੇ ਹਨ, ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਕਾਤਬ ਨੇ ਅੱਧੇ
 ਅੱਧੇ ਪਦ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਖਬਰੇ ਮਜ਼ਹਬ ਦੇ ਅਨਕੂਲ ਨਹੀਂ ਸਨ।
 ਜੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਹ ਮੁਰਾਦ ਇਕ ਚੰਗੇ
 ਫਕੀਰ ਸਨ, ਅਰ ਏਕਤਾ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਕੁਝ ਕੁਝ ਜਾਣੂੰ ਸਨ। ਏਹਨਾਂ
 ਦੇ ਬਚਨ ਏਹ ਹਨ:-

ਮਨ ਅੰਤਾਰ ਸੱਤਾਰ ਕਹਾਯਾ, ਵਾਹਦਤ ਅੰਦਰ ਵਰਿਆ।
 ਸ਼ਾਹ ਮੁਰਾਦ ਹਿਕ ਲਫਜ਼ ਜੋਗਾਂ, ਮਨਸੂਰ ਕਿਉਂ ਵਾਹੀ ਚੜ੍ਹਿਆ।
 ਹਰ ਹੋਵਾਂ ਤਾਂ ਹਰ ਕੋਈ ਪਕੜੇ, ਕਿਉਂ ਅੱਲ੍ਹਾ ਆਪ ਕਹਾਯਾ।
 ਮੈਂ ਤੂੰ ਆਖਿਆਂ ਸਾਹਬ ਮਾਰੇ ਬਨ ਮੈਂ ਕੰਤ ਕਹਾਯਾ।
 ਸ਼ਾਹ ਮੁਰਾਦ ਹੈਰਾਨੀ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਸਾਧੂ ਪੀਰ ਕੈ ਪਾਯਾ।
 ਘਰ ਵਿਚ ਪੁੰਨ ਚੰਗੇਰਾ, ਕਿਆ ਤੀਰਥ ਮੱਕਾ ਰੰਗਾ।
 ਯਾਰ ਹਈਆ ਕੁਝ ਪਾ ਰਾਹ ਸਾਈਂ ਦੇ ਯਾ ਭੁੱਖਾ ਤੱਸਾ ਨੰਗਾ।
 ਯਾ ਮਸਾਹਫ ਯਾ ਬੇਦ ਮਨੀਵੇ, ਹੁਕਮ ਕਿਹਾ ਦੋ ਰੰਗਾ।
 ਮੋਮਨ ਸ਼ਾਹ ਮੁਰਾਦ ਭਲਾ ਯਾ ਹਿੰਦੂ ਕੋਈ ਚੰਗਾ।
 ਸ਼ਾਹਮੁਰਾਦ ਇਕ ਮੁਸਲਮ ਹੋਈਏ, ਇਕ ਹਿੰਦੂ ਲਫਜ਼ ਕਹਾਈਏ।
 ਨੇਕੀ ਬਦੀ ਅਸਾਂ ਤੇ ਲਾਈ, ਕਿਸ ਤੇ ਹੁਕਮ ਚਲਾਈਏ।
 ਸ਼ਾਹ ਮੁਰਾਦ ਹੁਕਮ ਦੋ ਰੰਗੀ ਕਿਸ ਤੇ ਅਮਲ ਕਮਾਈਏ।
 ਸੁਰਗੇ ਨਰਕੇ ਦਾਖਲ ਹੋਸੀ, ਇਹ ਚੰਗਾ ਉਸ ਦਾਹਾ।
 ਸ਼ਾਹਮੁਰਾਦ ਕਰਨੀ ਭਰਨੀ ਆਪੋਅਪਨੀ ਰੱਬਥੀ ਕੁਝ ਸਮਝਾਹਾ।
 ਹਿਕਨਾਂ ਦਾ ਮੁੱਲ ਲਾਲ ਜਵਾਹਰ ਹਿਕਨਾਂ ਮੁੱਲ ਪਸ਼ੀਜ਼ ਕਰੇ।
 ਰੱਬ ਸਾਹਿਬ ਘਮਢੋਲ ਮਚਾਯਾ, ਸ਼ਾਹ ਮੁਰਾਦ ਤਮੀਜ਼ ਕਰੇ।

ਕਵੀ ਜੀ ਰੱਬ ਦੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਵੇਖ ਅਚਰਜ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਦੀਨ
 ਧਰਮ ਵਿਚ ਬਗੜੇ ਵੇਖ ਵੇਖ ਹੈਰਾਨ, ਕਿ ਸਭ ਥਾਂ ਰੱਬ ਤਾਂ ਇਕ ਹੈ, ਪਰ
 ਕਾਨੂੰਨ ਵਖੋ ਵੱਖ ? ਇਹ ਗੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਫਕੀਰ ਹੋਰੀਂ ਬੜੇ ਘਬਰਾਂਦੇ
 ਹਨ, ਪਰ ਫੇਰ ਵਾਹਦਤ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਰ ਰੱਬ ਨੂੰ ਪੱਛਦੇ
 ਹਨ ਕਿ ਏਹ ਘਮਢੋਲ ਕਿਉਂ ਮਚਾਇਆ ਹੈ ? ਵਾਹ ਫਕੀਰੀ ਦੇ ਰੰਗ !

(੨੧੬)

ਬਾਬਾ ਵਜੀਦ

ਇਕ ਪਠਾਣ ਫਕੀਰ ਸਨ, ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜੀਬੂ ਤੇ ਚੜ੍ਹੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਮਜੀਦ ਕਰਕੇ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਬਜੀਦ । ਬੋਲੀ ਠੇਠ ਹੈ, ਅਰ ਗੱਲ ਡਾਢੀ ਟਿਕਾਣੇ ਦੀ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਜੱਲਣ ਦੇ ਸਾਥੀ ਜਾਪਦੇ ਹਨ:-

ਇਕਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਪੁੱਤ੍ਰ ਪੁੱਤ੍ਰਾਂ ਘਰ ਪੋਤੇ, ਇਕਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਧੀਆਂ ਧੀਆਂ ਘਰ ਦੋਹਤੇ । ਇਕਨਾਂ ਘਰ ਇਕੋ ਓਹ ਭੀ ਜਾਇ ਮਰ ।

ਮਜੀਦਾ ਕੌਣ ਸਾਹਬ ਨੂੰ ਆਖੇ ਅੰਜ ਨਾਂ ਅੰਜ ਕਰ ।

ਮਜੀਦਾ ਜਿਸ ਘਰ ਦੀਵਾ ਨ ਬਲੇ, ਬੂਹੇ ਨ ਖੇਡੇ ਬਾਲ ।

ਧ੍ਰਿਗ ਖਾਣਾ ਧ੍ਰਿਗ ਪਹਿਨਣਾ ਧ੍ਰਿਗਜੀਣਾਂ ਸੰਸਾਰ ।

